

OIKEUS, KIRJASTOT JA KULTTUURI

SUOMALAISEN LAKIMIESYHDISTYKSEN JULKAISUJA

C-sarja N:o 43

Toni Malminen – Sakari Wuolijoki (toim.)

Oikeus,
kirjastot ja
kulttuuri

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 A 17

00130 Helsinki

www.lakimiesyhdistys.fi

© Suomalainen Lakimiesyhdistys, kirjoittajat sekä kuvaajat ja kuvaoikeuksien haltijat

Kannen taideteos Outi Leinonen: *Opus*, keramiikkaa, 1998

Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen omistuksessa, julkaistu taiteilijan luvalla

Kuva: Jani Laukkanen

Kannen suunnittelu: Elina Malmi

Taitto: Taittopalvelu Yliveto Oy

ISSN-L 0356-7222

ISSN 0356-7222

ISBN 978-951-855-379-6

ISSN 2954-2863 (verkkojulkaisu)

ISBN 978-951-855-703-9 (PDF)

Oy Nord Print Ab, Helsinki 2019

Sisällys

Esipuhe	1

Tatu Leppänen

Johdanto

<i>Toni Malminen – Sakari Wuolijoki, Oikeuskirjallisuus ja sen käyttö muutoksessa</i>	5

Yleinen osa – kirjastot, kirjat ja oikeuskulttuuri

<i>Kaisa Sinikara, Lainopillisesta seminaarikirjastosta Helsingin yliopiston pääkirjastoon.....</i>	27
<i>Juha Raitio, Kunnia kotimaisille kielille, kirjoille ja kirjastoille</i>	47
<i>Erika Bergström, Eduskunnan kirjasto ja sen oikeudelliset kokoelmat.....</i>	57
<i>Tuija Laine, Oikeustieteellinen kirja esineenä.....</i>	73
<i>Mia Korpiola, Kirjastosta kirjastoon: 1730- ja 1740-luvun turkulaislakimiesten huutokaupatuista oikeudellisista kirjoista.....</i>	87
<i>Marianne Vasara-Aaltonen, Kun Kuopiossa lakikirjoja kaupattiin: oikeudellisen kirjallisuuden omistaminen 1800-luvun huutokauppaluetteloiden valossa.....</i>	107
<i>Jyri Inha, K. J. Ståhlberg – reseption kirjasto</i>	131

Erityinen osa – juristikirjastoja omistajiensa kuvaamina

<i>Toni Malminen – Sakari Wuolijoki, Juridiikasta kaunokirjallisuuteen: Tasavallan presidentti lakimiehenä ja kirjanystävänä.....</i>	151
<i>Heikki Halila, Lakimiesten kotikirjastojen matka.....</i>	159
<i>Jaakko Husa, Voiko oikeustieteelliseen kirjaan rakastua?.....</i>	173
<i>Juha Häyhä, Elämäni kirjat</i>	179
<i>Klaus Ilmonen, ”Cases and Materials“</i>	197
<i>Jyri Inha, Kukkien tanssi – oikeuden uninäytelmä</i>	207
<i>Toni Malminen, Helsinki, Tukholma, Lontoo, New Haven, New York ja Cambridge, Massachusetts. Oikeudellisen kirjaston rakentaminen väitöstutkimuksen tarpeisiin.....</i>	211
<i>Heikki E. S. Mattila, Oikeussanakirjat työhuoneessani</i>	223

<i>Sakari Melander</i> , Oikeuskirjallisuudesta ja sen käyttämisestä	
rikosoikeustutkijan kirjahyllyn näkökulmasta	235
<i>Pauli Rautiainen</i> , Elämäni antikvariaatit, kirjakaupat ja kirjastot	249
<i>Matti Tolvanen</i> , Kriminaalipolitiikka ja rikosoikeudellinen tuottamus	
pohjoismaisessa ja saksalaisessa oikeuskirjallisuudessa – vaikutus omiin	
systemaattisiin valintoihini	257
<i>Pekka Vihervuori</i> , Omassa hyllyssä vai bitteinä?	271
<i>Sakari Wuolijoki</i> , Pankkijuristin ja bibliofiilin kirjasto	281
Kirjoittajat	293

Esipuhe

Kun kuulin ensimmäisen kerran tästä kirjahankkeesta, ajattelin heti, että kysymyksessä on tärkeä oikeuskulttuurinen teko. Suomalaisen oikeuskulttuurin syvimät juuret lähtevät suullisesta, käräjillä syntyneestä ja kehittyneestä paikallisesta oikeudesta. Tämän päälle on viimeisten satojen vuosien aikana omaksuttu ja vuorovaikutuksessa edelleen kehitetty oppineiden oikeus, jossa lakimiesten kirjoittamat ja lukemat oikeudelliset kirjat sekä niistä kootut kirjastot ovat olleet aivan keskeisessä asemassa. Nyt 2000-luvun ollessa jo hyvässä vauhdissa kirjan ystävällä ja lakimiehellä alkaa olla jo hiukan surumielinen olo: näinköhän kirja säilyttää edes kohtalaisen aseman kiihtyvän digitalisaation paineessa oikeudellisessa käytännössä, tutkimuksessa ja opetuksessa? Yhdyn siihen huoleen, että oikeudellisen systematiikan taju saattaa kärsiä, jos kokonaiskuvan antavan kirjan – paperisen tai sähköisen – lukemisen sijaan tiedonhaussa tyydytään tehokkaasti, mutta pistemäisesti vastauksen antavaan digitaaliseen tiedonhakuun.

On näin ollen mitä hienointa, että tämän perinteisen paperisen kirjan kansien väliin on koottu tukeva valikoima kirjoituksia, jotka kuvaavat asiantuntevalla ja samalla elävällä tavalla niin julkisia kuin yksityisiäkin lakimiesten kirjastoja tänään ja historiassa – tulevaisuus kirjoittaa sitten itsensä, toivotulla tai vähemmän toivotulla tavalla. Muun ohella akateeminen ja parlamentaarinen kirjastolaitoksemme saavat ansaitsemaansa esittelyä. Yksityisiä lakimieskirjastoja koskevassa osassa on mainioita ja hyvinkin henkilökohtaisia kuvauksia itse kunkin ammatillisesta ja jopa emotionaalisesta suhteesta näihin sisällöltään rikkaisiin ja ulkoisesti usein kauniisiin, mutta tilaa vieviin ja pölyä kerääviin esineisiin. Hienoa on, että myös Tasavallan presidentti on antanut panoksensa tähän kirjaan haastattelussa, jossa myös hän osoittautuu todelliseksi kirjojen ystäväksi.

Omasta puolestani tunnustan kuuluvani joukkoon. Kauno- ja muu kirjallisuus on tullut laajasti tutuksi jo Hämeenlinnan Tuomelan ala-asteen sivukirjastosta alkaen. Opiskelijana ja ammatillisella uralla olen saanut nauttia muun muassa Hämäläis-Osakunnan, Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan ja Eduskunnan kirjaston hyvistä kokoelmista ja henkilökunnan ammattitaitoisesta palvelusta. Lainvalmistelijana oikeusministeriön oma kirjasto oli käden ulottuvilla, kun nykyiset lainvalmistelijat joutuvat tyytymään keskitetystä valtioneuvoston tietopalvelusta erikseen tilattaviin kirjoihin. Voi kysyä, tuleeko kirja tilattua yhtä matalalla kynnyksellä kuin tuli käveltyä muutama askel kirjastoon. Puhumattakaan siitä, että kirjojen silmäily ja odottamattomien havaintojen teko jää kokonaan pois.

Yksi oikeustieteellisten kirjastojen tärkeä laji jää tämän kirjan artikkeleissa vähälle huomiolle, joten se on syytä tuoda tässä esiin, nimittäin tuomioistuinten kirjastot. Kaikissa tuomioistuimissa tuomarit hyödyntävät paljon oikeustieteellistä kirjallisuutta, ja tätä palvelevat tuomioistuinten hyvin hoidetut kirjastot. Esimerkiksi pienimmissäkin käräjäoikeuksissa on vähintään ajantasaiset ammattikirjat sisältävä käsikirjasto, vanhojen hovioikeuksien laajoista kokoelmista puhumattakaan. Tuomioistuinten kirjastot ovat tosin lähinnä oman henkilökunnan käytettävissä, mutta kaukolainat ainakin toisille tuomioistuimille ovat mahdollisia.

Myös Korkeimmassa oikeudessa olemme siinä onnellisessa asemassa, että saamme työsämme hyödyntää hyvää omaa kirjastoamme ja sen ammattitaitoisen henkilökunnan työtä. Kirjaston kokoelman pohjana on senaatin oikeusosaston kirjasto, ja vanhimmat kirjat ovat 1700-luvulta, muun muassa kappale vuoden 1734 lain suomennosta vuodelta 1759. Niteitä kirjastossa on yhteensä noin 24 000, pääasiassa kotimaista ja pohjoismaista kirjallisuutta, lisänä keskeistä kirjallisuutta muualta Euroopasta. Kirjastoon hankitaan ilmestyvää kirjallisuutta jatkuvasti eri oikeudenaloilta, noin 300 kappaletta vuodessa. Selvää on, että myös Korkeimman oikeuden kirjaston aineistot, kirjat ja aikakauslehdet, ovat lisääntyvässä määrin sähköisessä muodossa. Pidän tuomioistuinten työn korkean laadun ylläpitämisen ja kehittämisen vuoksi tärkeänä, että kuvatut tuomioistuinten omat kirjastot säilyvät tuomareiden käden ulottuvilla myös tulevaisuudessa.

Henkilökohtaista oikeustieteellistä ja muuta ”kirjastoani” luonnehtisin kohtalaisen koiseksi. Oikeustieteellistä kirjallisuutta on kertynyt erityisesti yliopistovuosina tutkijana ja Suomalaisessa Lakimiesyhdistyksessä toimiessani. Osapuilleen saman verran on kauno-kirjallisuutta, elämäkertoja ja muita kirjoja – huviksi ja hyödyksi. Jotkut kirjoista ovat olleet isäni, varatuomari Tapani Leppäsen käsikirjastossa, esimerkiksi Tirkkosen järkälemäiset prosessioikeuden yleisesitykset sekä Erik Gaddin legendaarinen Kihlakunnanoikeuden pöytäkirjat, toinen painos vuodelta 1957, joka oli aikanaan jokaisen hovioikeuden auskultantin pelastusrengas.

Kirjan ystävien suuri kiitos kuuluu kaikille tähän kirjaan kirjoittaneille ja muuten sen syntymiseen myötävaikuttaneille. Erityisen kiitoksen esitän OTT Sakari Wuolijoelle ja OTT Toni Malmiselle hankkeen käynnistämisestä ja toteuttamisesta muiden tehtävien ohessa. Kustannustoimittaja, FM Marja Huovilalle kiirii kiitos ammattitaitoisesta työstä ja Suomalaiselle Lakimiesyhdistykselle jälleen yhdestä hienosta oikeuskulttuurisesta hankkeesta. Eläköön kirjat ja kirjastot!

Tatu Leppänen

Johdanto

Oikeuskirjallisuus ja sen käyttö muutoksessa

1. Teoksen tausta ja tarkoitus

1.1. Muutostrendit

Mitä oikeuskirjallisuudelle oikein on tapahtumassa? Tätä kysymystä voi havahtua pohtimaan, kun kiinnittää huomiota digitalisaatioon sekä oikeustieteellisessä tutkimuksessa ja käytännön oikeuselämässä tapahtuviin työtapojen muutoksiin. Tutkijat julkaisevat lähinnä artikkeleita, usein englanninkielisissä kansainvälisissä julkaisuissa, jotka ovat suurelle lakimieskunnalle tuiki tuntemattomia. Yhä useammat väitöskirjat ovat englanninkielisiä ja väittelyhetkellä jo julkaistuista artikkeleista koostuvia artikkeliväitöskirjoja.¹ Oikeustieteelliset aikakausjulkaisut ovat tavallisesti parhaiten saatavilla sähköisesti. Käytännön lakimiesten työssä oikeuskirjallisuuden käyttö on vähäisempää kuin ennen. Monet käytännön lakimiehet työskentelevät niin kapeilla erityisaloilla, että oikeuskirjallisuutta ei ole, tai alan käytännöt ovat kirjallisuutta merkityksellisempiä.²

Oikeus on osa kulttuuria, ja kirjat ja kirjastot ovat oikeuskulttuurin ydintä.³ Myös suomalaisessa oikeuselämässä oikeuskirjallisuudella on ollut tärkeä merkitys jo vuosisatojen ajan.⁴

¹ Esimerkiksi vuonna 2018 Suomessa valmistui 25 oikeustieteellistä väitöskirjaa, joista 15 oli englanninkielisiä ja 5 artikkeliväitöskirjoja.

² Yhdysvalloissa kiivaan keskustelun aiheesta aloitti tuomari Harry Edwards 1990-luvun alussa. Edwardsin mukaan sekä amerikkalainen oikeustieteellinen tutkimus että opetus olivat vieraantuneet käytännön oikeuselämästä. Harry T. Edwards, *The Growing Disjunction between Legal Education and the Legal Profession*. Michigan Law Review (91) 1992, s. 34–78. Eriävänä näkökulmana ks. Richard A. Posner, *The Deprofessionalization of Legal Teaching and Scholarship*. Michigan Law Review (91) 1992, s. 1921–1928.

³ Koko länsimaisen oikeuden synty on yhteydessä kirjojen kirjoittamiseen. Varhaisin roomalainen oikeus oli uskonnollista ja suullista ja sen tavoite oli ylläpitää yhteisöllisiä perinteitä. Erityisesti 150-luvulta (eaa.) alkaen juristit alkoivat kuitenkin kirjoittaa kirjoja, joissa oli oikeutta luova elementti. Roomalainen oikeus alkoi eriytyä omalakisiksi järjestelmäkseen aikana, jolloin kirjat ja kirjastot yleensäkin kasvattivat merkitystään Roomassa. Aldo Schiavone, *The Invention of Law in the West*. Belknap Press of Harvard University Press 2012, s. 154–174.

⁴ Tärkein kokonaisuus pohjoismaisen oikeuskirjallisuuden kehityksestä on Lars Björnen massiivinen teossarja pohjoismaisen oikeustieteen historiasta. Lars Björne, *Den nordiska rättsvetenskapens historia: Del 1, Patrioter och institutionalister: tiden före år 1815*. Institutet för rätthistorisk forskning 1995; *Den nordiska rättsvetenskapens historia. Del 2, Brytningstiden: 1815–1870*. Institutet för rätthistorisk forskning 1998; *Den nordiska rättsvetenskapens historia. Del 3, Den konstruktiva riktningen: 1871–1910*. Institutet för rätthistorisk forskning 2002; *Den nordiska rättsvetenskapens historia. Del 4, Realism och skandinavisk realism: 1911–1950*. Institutet för rätthistorisk forskning 2007. Ks. myös Urpo Kangas, *Oikeustiede Suomessa 1900–2000*. Werner Söderström lakitieto 1998.

Silti oikeuskirjallisuuden asema oikeuselämässä muuttuu aikojen saatossa.⁵ Viime vuosikymmeninä muutos on ollut poikkeuksellisen nopeaa.

Oikeuskirjallisuuden tuottamiseen ja käyttämiseen liittyviin muutoksiin on monia toisiinsa kietoutuvia syitä. Tässä teoksessa Juha Raitio tuo hyvin esille sen, että yliopistollinen tutkimusrahoitus ei kannusta tutkijoita käsikirjatuotantoon, kuten ei välttämättä akateemisen meritoitumisen mittaamisen tapakaan.⁶ Tiedemaailmassa puhutaan paljon niin sanotusta avoimesta julkaisemisesta, jolla tarkoitetaan julkaisujen saattamista maksutta yleisön saataville. Paine avoimeen julkaisemiseen tietenkin vähentää kaupallisten kustantajien intoa julkaista tieteellisiä tekstejä. Lisäksi digitalisaatio vaikuttaa varsinkin oikeuskirjallisuuden ammattikäytössä niin, että painettujen kirjojen myynti saattaa vähentyä. Lakimiesten erikoistuminen ja esimerkiksi yritystoiminnan kansainvälistyminen puolestaan vaikuttavat siihen, että käytännön lakimiehistä osa voi kokea, ettei oikeuskirjallisuus ole heille relevanttia.⁷ Viime vuosikymmenien normitulva on tietyillä säännellyillä aloilla vähentänyt oikeuskirjallisuuden merkitystä oikeuslähteenä.⁸ On vaikea arvioida sitä, vaikuttaako kaiken tämän lisäksi kirjojen lukemisen yleinen vähentyminen myös ammattikirjallisuuden vähäisempään käyttöön.⁹

Oikeustieteen historia on syytä suhteuttaa laajemminkin tieteen historiaan. Tässä suhteessa tärkeä suomalainen kokonaisuus on Päiviö Tommilan toimittama neliosainen Suomen tieteen historia. Päiviö Tommila (päätoim.): Suomen tieteen historia: 1. Tieteen ja tutkimuksen yleinen historia 1880-luvulle. WSOY 2001; Päiviö Tommila (päätoim.): Suomen tieteen historia. 2. Humanistiset ja yhteiskuntatieteet. WSOY 2000; Päiviö Tommila (päätoim.): Suomen tieteen historia. 3. Luonnontieteet, lääketieteet ja tekniset tieteet. WSOY 2000; Päiviö Tommila (päätoim.): Suomen tieteen historia. 4. Tieteen ja tutkimuksen yleinen historia 1880-luvulta lähtien. WSOY 2002.

⁵ Oikeuskirjallisuuden luonne ja merkitys ovat selvästi yhteydessä poliittisen järjestelmän muutoksiin: demokratiassa oppineen oikeuden merkitys vähenee ja lainsäädännön kasvaa. Kirjallisuuden käyttöön ja saatavuuteen liittyvät kysymykset taas riippuvat kirjapainotaidon kehityksestä ja kirjojen massatuotannosta, joka alkoi 1800-luvulla. Erinomainen johdatus oikeuskirjallisuuden kehitykseen ja merkitykseen on Serge Dauchy – Georges Martyn – Anthony Musson – Heikki Pihlajamäki – Alain Wijffels (toim.), *The Formation and Transmission of Western Legal Culture: 150 Books that Made the Law in the Age of Printing*. Springer 2016, joka erittelee alaotsikkonsa mukaisesti 150 oikeutta koskevaa avaintutkimusta (säädöskokoelmat ja vastaavat on rajattu pois). Teoksessa on myös väljohdantoja, joissa luodaan yleiskuvaa eri aikakausien ominaispiirteistä.

⁶ Samaa on korostanut korkeimman oikeuden entinen presidentti, OTT Timo Esko. Presidentti Timo Eskon tervehdyspuheenvuoro Suomen Tuomariliiton XX Tuomaripäivässä 14.10.2016 (http://korkein oikeus.fi/fi/index/ajankohtaista/puheet_1/2016/presidenttitimo eskonpuhe suomentuomariliitonxx tuomaripavassa.html).

⁷ Hyvä yhteenveto juristiveto muutoksista ja edelleen ajankohtaisesta tarpeesta kouluttaa laaja-alaisia osaajia on Jukka Kekkonen, *Juridiikka epävarmuuden maailmassa*, teoksessa Jukka Kekkonen, Kekkosen kynästä. *Diagnoosi Suomesta*. Edita 2019, s. 129–134.

⁸ Myös oikeuselämän painopistemuutokset voivat vaikuttaa siihen, että kirjallisuuden ja käytännön välille syntyy juopa. Esimerkiksi yrityskauppavalvonta on nykyisessä kilpailuoikeuden harjoittamisessa keskeisessä asemassa, mutta suomalaisessa tutkimuksessa ja opetuksessa se on saanut melko vähän huomiota. Kirjallisuudessa ei ole myöskään ehditty riittävästi reagoida uusiin taloustieteellisiin menetelmiin, joita nykyisin hyödynnetään yrityskauppavalvonnessa. Ks. Riku Buri – Martina Castrén – Lauri Ojala: Yrityskaupan kilpailuvaikutusten arviointi tarjouskilpailumarkkinoilla – tarkastelussa YIT:n ja Lemminkäisen sulautuminen. *Defensor Legis* 2019/3, s. 373–391.

⁹ Suomalaisten vähentyneestä lukemisesta käytiin mediassa keskustelua loppukesästä ja alkusyksynä 2019. Ks. keskustelun avanneena puheenvuorona Kai Ekholm, *Kansakunta*, joka lakkasi lukemasta. *Helsingin Sanomat* 6.8.2019, s. A 5.

Kehitys heijastuu luonnollisesti myös oikeustieteellisiin kirjastoihin – olivatpa ne sitten julkisia tai yksityisiä. Julkisten kirjastojen on tietenkin pyrittävä vastaamaan oikeuskirjallisuuden käyttäjien muuttuviin tarpeisiin. Tämä merkitsee oikeuden kansainvälistymisen huomioon ottamista hankinnoissa, ja esimerkiksi digitaalisten aineistojen tarjoamista. Lakimiesten yksityiskirjastoissa muutostrendit voivat näkyä vielä voimakkaammin. Kun käytännön lakimiehet käyttävät aiempaa vähemmän ainakin painettua oikeuskirjallisuutta, ja kun sähköiset verkkokirjahyllyt ovat käytössä missä tahansa, lakimiesten koteihin ei luonnostaan kerry samanlaisia ammattikirjastoja kuin menneinä vuosikymmeninä.

Kehitys ei kuitenkaan ole niin suoraviivaista, että voitaisiin sanoa oikeuskirjallisuuden tuottamisen vain vähenevän. Kehityksessä on suorastaan ristiriitaisia piirteitä. Vuosittain julkaistaan yhä suuri määrä oikeustieteellisiä julkaisuja ja ammattikäyttöön tarkoitettuja käsikirjoja. Yhä on myös lakimiesammattajeja, joissa työskennellään melko perinteisin menetelmin niin, että lakimies operoi monella oikeudenalalla ja hankkii kulloinkin tarvitsemansa tiedot tarvittaessa oikeuskirjallisuudesta. Tällaisia ovat esimerkiksi pienten toimistojen asianajajat ja tuomioistuinjuristit.

1.2. Teoksen tavoitteet

Tällä teoksella on useita tarkoituksia. Teoksen ensisijaiset tarkoitusperät liittyvät oikeuskulttuuriin.¹⁰ Tärkeänä tavoitteena on ollut taltioida sitä, minkälaista oikeuskirjallisuuden käyttö ja omistaminen lakimieskunnan piirissä tällä hetkellä on.¹¹ Tätä varten teokseen on koottu lakimiesten omien kirjastojen kuvauksia. Samalla on kuitenkin ollut perusteltua kuvata menneisyyttä, koska näin muutostrendeistä on helpompi muodostaa käsitys. Monet omista kirjastoistaan teokseen kirjoittaneista ovat luonnollisesti kirjoittaneet myös siitä, miten heidän kirjakokoelmansa on kehittynyt ja miten juristin työskentely on muuttunut.

¹⁰ Oikeuskulttuurin käsitteestä ks. Jukka Kekkonen, Suomen oikeuskulttuurin suuren linjan jäljillä, teoksessa Jyri Inha (toim.), *Muutos ja jatkuvaus. Näköaloja oikeushistoriaan: Jukka Kekkosen juhla kirja 1953–12/10–2003*. Talentum 2003, s. 319–329.

¹¹ Historiantutkimuksessa kirjan historia on saanut kasvavaa huomiota viime vuosikymmeninä. Esimerkiksi valistuksen aikakautta koskevassa tutkimuksessa on valistusfilosofian merkittävimpien ajattelijoiden ideoiden ohella tutkittu laajasti kirjojen kustantamista, jakelua ja kysyntää. Englanninkielisessä maailmassa johtava tutkija on ollut Robert Darnton, joka löysi vuonna 1965 Neuchâtelin kaupungin julkisesta kirjastosta sveitsiläisen kustantamon kirjeenvaihtoa ja kirjanpitoaineistoa. Koska yritys sijaitsi Sveitsissä, oli se suurelta osin suojassa Ranskan valtion sensuurilta, ja kustansi tämän takia merkittävässä määrin valistusajan kirjallisuutta. Tämä aineisto on mahdollistanut huomion kiinnittämisen valistusajattelijoiden teosten kysyntään ja leviämiseen lukijoiden keskuudessa. Hyviä johdatuksia Darntonin tuotantoon ovat David A. Bell, *From Readers to Revolutionaries*. The New York Review of Books (June 27 – July 17, 2019), s. 66–67 sekä Darntonin haastattelu teoksessa Maria Lúcia G. Pallares-Burke, *The New History: Confessions and Conversations*. Polity Press 2002, s. 158–183. Yhdysvaltojen osalta erinomainen johdatus on Scott E. Casper (toim.), *Perspectives on American Book History: Artifacts and Commentary*. University of Massachusetts Press 2002. Nykyisin tutkimus on niin laajaa, että aiheelle on omistettu omia bibliografioita, kuten Springerin aiemmin julkaisema *Annual Bibliography of the History of the Printed Book and Libraries* ja sen työtä sähköisesti jatkava Brillin *Book History Online*.

Yksittäisten juristien näkökulmasta tämä näkyy hyvin esimerkiksi Pekka Vihervuoren ja Klaus Ilmosen persoonallisissa teksteissä. Molemmista artikkeleista näkyy, kuinka manuaalisista, painettuihin aineistoihin perustuvasta lakimiestyöskentelystä on vuosien saatossa siirrytty yhä digitaalisempaan työskentelytapaan.

Kun monissa artikkeleissa on kuvattu lähimenneisyyttä ja kun monilla bibliofilisiä taipumuksia osoittavista juristeista on kiinnostusta vanhempaan oikeuskirjallisuuteen, on teoksessa haluttu paneutua myös oikeudellisten yksityiskirjastojen historiaan. Näin on myös saatu yleisemmän kulttuuri- ja lakimieshistorian kannalta arvokasta tietoa oikeuskirjallisuudesta, sen käytöstä ja omistamisesta menneinä vuosisatoina.¹² Mia Korpiola on kirjoittanut elävästi 1700-luvun oikeuskirjallisuuden omistamisesta ja vaihdannasta huuto-kauppaluetteloiden perusteella, kun taas Marianne Vasara-Aaltonen on tutkinut vastaavin tavoin oikeuskirjallisuuden omistamista 1800-luvun Kuopiossa. Jyri Inhan kirjoitus K. J. Ståhlbergin kirjastosta kuvaa hyvin 1900-luvun alun tutkijan ja tuomarin kirjastoa.¹³

Oikeuskulttuurin taltioimisen ja lakimieshistorian kuvaamisen ohella teoksen tavoitteisiin kuuluu oikeudellisten julkisten kirjastojen historian tutkiminen. Julkisilla kirjastoilla on ollut ja on merkittävä vaikutus oikeudellisen tiedon omaksumiseen Suomessa. Julkisten kirjastojen tutkiminen on tärkeää myös siksi, että julkisten kirjastojen kehityksen kautta voidaan tehdä luotettavampia havaintoja esimerkiksi digitaalisten aineistojen vaikutuksesta kuin perehtymällä teemaan yksittäisten, väistämättä jossain määrin sattumanvaraisten, kirjastojen kuvaamisen kautta. Kaisa Sinikara on kirjoittanut oikeustieteellisistä kirjastopalve-

¹² Aihepiiriä koskevasta pohjoismaisesta tutkimuksesta ks. tähän kirjaan sisältyvien Mia Korpiolan ja Marianne Vasara-Aaltosen artikkeleiden kirjallisuusviitteet. Muusta kansainvälisestä tutkimuksesta ks. esimerkiksi M. H. Hoeflich, *Legal Publishing in Antebellum America*. Cambridge University Press 2010, jossa on eritelty muun muassa kirjojen myyntiä ja kirjakauppiaita sisällissotaa edeltäneen aikakauden Yhdysvalloissa; sekä Angela Fernandezin ja Markus Dubberin toimittama *Law Books in Action: Essays on the Anglo-American Legal Treatise*. Hart Publishing 2012.

¹³ Vertailevaa näkökulmaa suomalaisiin juristikirjastoihin voi hakea muita maita koskevista tutkimuksista. Skotlannissa Karen Baston on tutkinut merkittävän juristin, tuomarin ja intellektuellin Charles Areskinen kirjaston kehitystä ja sen suhdetta hänen oikeudelliseen ajatteluunsa ja juristin työhönsä. Karen Baston, *Charles Areskinen's Library: Lawyers and their Books at the Dawn of the Scottish Enlightenment*. Brill 2016. Laajasta yhdysvaltalaisesta lakimieskirjastoja koskevasta tutkimuksesta voi mainita muutaman teoksen. Wolf on tutkinut yhtä aikansa tärkeimmistä tieteellisten kirjojen kokoelmista: juristina toimineen James Loganin kirjastoa. Edwin Wolf, *The Library of James Logan of Philadelphia 1674–1751*. The Library Company of Philadelphia 1974. Bilder taas on luonut laajan katsauksen englantilaisen oikeuskirjallisuuden vaikutuksesta varhaisiin yhdysvaltalaisiin oikeusoppineisiin. Mary Sarah Bilder, *The Lost Lawyers: Early American Legal Literates and Transatlantic Legal Culture*. *Yale Journal of Law & the Humanities* (11) 1999, s. 47–117. Custer puolestaan on perehtynyt Etelävaltioiden oikeuskirjallisuuden ja kirjojen omistamisen erityispiirteisiin. Lawrence Custer, *William Cummings: A Colonial Lawyer and his Library*. *Journal of Southern Legal History* (3) 1994, s. 221–240. Bryson taas on tutkinut yksityiskohtaisesti siirtomaakauden Virginian oikeuselämän vaikuttajien jälkeen tehtyjä perukirjoja ja osoittanut, että englantilaisten lähteiden lisäksi muu eurooppalainen oikeuskirjallisuus oli laajasti edustettuna. William Hamilton Bryson, *Census of Law Books in Colonial Virginia*, s. xiii. University Press of Virginia 1978. Johnson on kartoittanut 1700-luvun amerikkalaista oikeuskulttuuria 22 juristin kirjaston avulla. Herbert A. Johnson, *Imported Eighteenth-Century Law Treatises in American Libraries, 1700–1799*. University of Tennessee Press 1978. Englannin osalta paras yksittäinen lähde, etenkin ajanjakson 1450–1650 osalta, on John Bakerin *Collected Papers on English Legal History*. Cambridge University Press 2013.

Ammattikirjallisuus oli näkyvästi läsnä K. J. Ståhlbergin kodissa Kulosaareissa Helsingissä. Kuva oletettavasti 1940- tai 1950-luvulta. Kuva: Foto-Työ C. Grünberg.

luista Helsingin yliopistossa 1900-luvun alusta 2000-luvun alkuun saakka. Erika Bergström puolestaan on kirjoittanut tähän teokseen Eduskunnan kirjaston oikeustieteellisistä koelmista ja sen toiminnasta. Juha Raitio kuvaa omassa tekstissään myös Kaisa-kirjaston viimeaikaista toimintaa.

Tässä yhteydessä voidaan kuitenkin tunnustaa, että teoksella on myös kätketty tarkoituksensa, niin sanottu *hidden agenda*. Toivottavasti teos tukee oikeuskirjallisuuden ja sen tuottamisen sekä hankkimisen arvostusta osoittamalla, kuinka suuri merkitys ammattikirjallisuudella ja tutkimuksellisella kirjallisuudella on lakimieskunnalle. Monet juristit ovat koonneet itselleen huomattavia kirjastoja, ja monessa lakimiestyössä tutkijoiden kirjoittamat käsikirjat ovat suureksi hyödyksi. Tätä oikeuskirjallisuuden pragmaattista funktiota kuvaa hyvin tasavallan presidentti Sauli Niinistö teoksen toimittajille antamassaan haastattelussa, kun hän kertoo siitä, miten huojentavaa käytännön lakimiestyössä aikanaan oli löytää oikeuskirjallisuudesta tukea lainopillisten ongelmien ratkaisemiseen.

Nyt käsillä olevassa teoksessa tuleekin kauniisti esiin oikeustieteen kaksoiskansalaisuus ja oikeuskirjallisuuden merkitys siinä. Myös teoksen kirjoittaneet käytännön oikeuselä-mässä työskentelevät lakimiehet ovat väitelleet tohtoriksi, ja vastaavasti ammattitutkijoilla

on monia käytännön asiantuntijatehtäviä. Oikeuskirjallisuus luokin edelleen ammatillista identiteettiä ja yhteenkuuluvuutta eri juristitehtävissä työskentelevien henkilöiden välille. Oikeuskirjallisuus on eräänlainen silta, jota pitkin informaatio tiedeyhteisöstä välittyy käytännön oikeuselämään.

2. Oikeuskirjallisuuden merkitys oikeuselämässä

Oikeuskirjallisuudella on useita tehtäviä oikeuselämässä, sillä oikeuden kehityksessä avainasemassa ovat historian kuluessa olleet tuomarit, lainsäätäjät ja professorit, Raoul van Caenegemin tunnetun teoksen otsikkoa mukaillaksemme.¹⁴ Ensimmäinen oikeuskirjallisuuden tehtävistä liittyy oikeudelliseen pedagogiikkaan ja oikeuden tradition siirtämiseen opiskelijoille. Toinen on esittää tulkintasuosituksia ja toimia itsekin oikeuslähteenä. Kolmas oikeuskirjallisuuden tehtävä on luoda oikeuteen systematiikkaa. Neljäs on toimia informaatiolähteenä muiden oikeuslähteiden sisällöstä. Viides liittyy tieteen edistykseen. Osa oikeuskirjallisuudesta on luonteeltaan tieteellistä, jolloin sitä arvioidaan tieteellisten mittapuiden mukaan. Historiallisesti keskeinen kuudes tehtävä on ollut välittää kansainvälisiä vaikutteita. Oikeusjärjestelmät eivät edes kansallisvaltioiden kaudella ole kehittyneet tyhjiössä, vaan siirrännäisillä ja vaikutteilla on ollut tärkeä rooli oikeuden kehityksessä.¹⁵ Muutama sana kustakin oikeuskirjallisuuden tehtävästä on paikallaan.

Oikeudellinen koulutus on pitkään tarkoittanut juuri oikeuskirjallisuuden lukemista. Roomalaisen Pomponiuksen mukaan valtakunnassa toimi jo varhain Sabinuksen ja Proculuksen oikeuskoulut, joissa opiskeltiin retoriikkaa ja oikeutta.¹⁶ Myöhemmin osaksi antiikin Rooman juristikoulutusta tuli säädösten opiskelun ohella auktoriteeteiksi kohonneiden juristien kannanottojen tuntemus. Antiikin loppuaikoina oikeuskouluja toimi Rooman lisäksi Beirutissa ja Konstantinopolissa.¹⁷ Systemaattisempi oikeudellinen koulutus jatkui lännessä 1100-luvulla, jolloin muun muassa Italiassa, Ranskassa ja Englannissa sekä Reininmaalla alettiin tutkia ja opettaa roomalaista ja kanonista oikeutta. Tämän seurauksena syntyi myös 1250-luvulle tultaessa lakimiesten ammattikunta.¹⁸

¹⁴ Raoul van Caenegem, *Judges, Legislators and Professors: Chapters in European Legal History*. Cambridge University Press 1987.

¹⁵ Hyvä yhteenvedo aihepiiristä on Michele Graziadei, *Comparative Law as the Study of Transplants and Receptions*, teoksessa Mathias Reimann – Reinhard Zimmermann (toim.), *The Oxford Handbook of Comparative Law*. Oxford University Press 2006, s. 441–475.

¹⁶ Pomponiusta koskevien lähteiden ongelmallisuudesta ks. kuitenkin Dieter Nörr, *Pomponius oder "Zum Geschichtsverständnis der römischen Juristen"*. *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt* (2.15) 1976, s. 497–604.

¹⁷ Helposti lähestyttävä ja käyttökelpoinen yleisesitys roomalaisen oikeuden kehityksestä on edelleen Fritz Schulz, *History of Roman Legal Science*. Oxford, at the Clarendon Press 1946.

¹⁸ James A. Brundage, *The Medieval Origins of the Legal Profession*. The University of Chicago Press 2008, s. 466–487.

Jo yli 2000 vuoden ajan juristikoulutuksen ytimenä on siten säilynyt oppineeseen oikeuskirjallisuuteen perehtyminen. Tältä osin nykypäivän suomalainen juristikoulutus ja jatkokoulutus jatkavat pitkää perinnettä. Samalla oikeustieteen kritiikki on usein kohdistunut oikeuskirjallisuuden ja juristikoulutuksen luonteeseen. Esimerkiksi oikeusrealistit vaativat käsitelainopillisen ja formalistisen oikeustieteen korvaamista yhteiskuntatieteitä ja reaalisia argumentteja hyödyntävällä kirjallisuudella. Oikeusrealismin vahva vaikutus näkyy edelleen, kun vertaa esimerkiksi amerikkalaista ”Cases and Materials” -oppikirjaperinnettä, josta Klaus Ilmonen kirjoittaa tässä teoksessa, perinteiseen suomalaiseen systemaattiseen oikeuskirjallisuuteen.¹⁹ Amerikkalaiseen oppikirjaan on usein sisällytetty tekstikatkelmia yhteiskuntatieteistä, kaunokirjallisuudesta sekä journalistiikasta, kun taas eurooppalainen ja suomalainen oppikirja tähtää yleensä tietyn oikeudenalan peruskäsitteiden ja -periaatteiden avaamiseen lukijalle.²⁰ Viime vuosina myös Suomessa on keskusteltu ajoittain kärkeästäkin perinteisen kansallisen lainopillisen tutkimuksen ja kansainväliselle tiedeyhteisölle suunnatun tutkimuksen suhteesta muun muassa tutkimusrahoituksen kohdentamisessa.²¹

Oikeustiede toimii myös oikeuslähteenä.²² Sillä on siten kaksoiskansalaisuus yhtäältä teellisenä ja toisaalta oikeudellisenä käytäntönä.²³ Demokraattisen oikeusvaltion aikana oikeustieteen merkitys oikeuslähteenä on vähäisempi kuin antiikin Roomassa tai vaikkapa vielä 1800-luvun Saksassa. Suomessa oikeustiede on perinteisesti luettu sallittuihin oikeuslähteisiin.²⁴ Tämä ei kuitenkaan anna riittävää kuvaa oikeustieteen merkityksestä, kuten Sakari Melander tässä teoksessa korostaa. Juristit tulkitsevat muita oikeuslähteitä oppimiensa käsitteiden ja periaatteiden muodostaman linssin läpi, ja tuo viitekehys on oikeustieteen, ei lainsäätäjän, luoma.

Samalla on tärkeää korostaa oikeustieteen oikeuslähdeaseman historiallisesti vaihtelevaa roolia.²⁵ Voi olla, että oikeustieteen merkitys on – ainakin osalle juristikuntaa – vähenemäs-

¹⁹ Lainopillisen kirjallisuuden merkitys on vähentynyt Yhdysvalloissa, mutta vielä 1800-luvulla laajat, saksalaistyyppiset systemaattiset tutkimukset olivat amerikkalaisen oikeustieteen keskeinen julkaisumuoto. A. W.B. Simpson, *The Rise and Fall of the Legal Treatise: Legal Principles and the Forms of Legal Literature*. University of Chicago Law Review (48) 3/1981, s. 632–679.

²⁰ Yhtenä amerikkalaisen oikeuskirjallisuuden erityispiirteenä voi myös mainita opiskelijoiden toimittamien law review -julkaisujen keskeisen merkityksen. Niiden kehityksestä ks. Michael I. Swygert & Jon W. Bruce, *The Historical Origins, Founding, and Early Development of Student-Edited Law Reviews*. Hastings Law Journal (36) 5/1985, s. 739–791.

²¹ Tärkeä puheenvuoro on Panu Minkkinen, *Oikeus- ja yhteiskuntatieteellinen tutkimus: suuntaus, tarkastelutapa, menetelmä?* Lakimies 115 (2017): 7–8, s. 908–923.

²² Hannu Tolonen on korostanut, että oikeustieteellä on oma rationaalisuushanteensa, joka korostaa systemaattisuutta: oikeustiede artikuloi systemaattisista näkökohdista käsin periaatteita ja sääntöjä. Hannu Tolonen, *Oikeuslähdeoppi*. WSOY 2003, s. 133–134.

²³ Kaarlo Tuori, *Oikeuden ratio ja voluntas*. WSOY 2007, s. 18 ja laajasti.

²⁴ Kiinnostavia reflektioita suomalaisesta oikeuslähdeopista on elämäntyönsä pohjalta esittänyt Aulis Aarnio teoksessaan *Oikeutta etsimässä*. Erään matkan kuvaus. Talentum 2014, s. 209–265.

²⁵ Klassinen kokonaisuus eurooppalaisesta oikeuskirjallisuudesta on Franz Wieacker, *Privatrechtsgeschichte der Neuzeit unter Berücksichtigung der deutschen Entwicklung*. Vandenhoeck & Ruprecht, 1967. Alaotsikos-

sä. Kansainvälisen liike-elämän juridiikassa käsitteet ja periaatteet ovat kehittyneet oikeus- ja sopimuskäytännössä. Osa sääntelystä muuttuu niin nopeasti, että ajantasaista oikeuskirjallisuutta voi olla niukasti saatavilla. Juristin työ on saattanut muuttua kiireisemmäksi, jolloin aikaa oikeudellisten monografioiden lukemiseen ei tunnu riittävän. Osa käytännön juristeista voi myös kokea teoreettisemman lainopin vaikeasti lähestyttäväksi. Yhä suurempi osa tutkijoista julkaisee kansainvälisillä foorumeilla, jotka ovat yleensä kaukana suomalaisen käytännön lakimiehen arjesta. Toisaalta oikeustieteen merkitys on saattanut jopa kasvaa lainsäädännön reunaehtojen asettajana aktiivisen perus- ja ihmisoikeudellisen tutkimuksen ja tutkijoiden muun asiantuntijatoiminnan seurauksena.

Oikeuskirjallisuus on aivan keskeisessä asemassa systematiikan luomisessa. Tältä osin on hyvä palauttaa mieleen erottelu oikeusjärjestyksen ja -järjestelmän välillä. Siinä missä ensimmäinen on poliittisen toiminnan tuloksena syntynyt valtajärjestys, on jälkimmäinen kognitiivisen työn tulos, jossa poliittisina kompromisseina eri aikoina syntyneet säädökset ja vaihteleva oikeuskäytäntö pyritään järjestämään eheäksi kokonaisuudeksi oikeudenaloineen ja niiden yleisine oppeineen.²⁶ Oikeusjärjestys korostaa siis oikeuden voluntasta, poliittista tahtoa, kun taas oikeusjärjestelmä heijastaa oikeuden ratiota, sen järkeä ja traditiota.²⁷ Systematiikan merkityskin näyttää olevan murroksessa. Viime vuosina on alkanut eriytyä viestintä-, urheilu- ja muotioikeuden tapaisia aloja, joissa jäsenysperusteena on pikemminkin yhteiskuntalohko tai elämänala, eivät välttämättä selkeät yleiset opit.²⁸ Tutkimuskohteiden eriytyminen, sääntelytulva ja juristien ammatillinen erikoistuminen tekevätkin koko oikeusjärjestelmän tasaisen systematiikan ylläpitämisen hankalaksi.

Informaatiolähteenä oikeuskirjallisuudella on tärkeä merkitys. Yhdysvaltojen presidentti Thomas Jefferson huomautti 1700-luvulla, että ”juristi ilman kirjoja on kuin työmies ilman työkaluja”.²⁹ Oikeustapauskommentit ja -kokoelmat, kirja-arvostelut, artikkelit uudesta lainsäädännöstä ja sen yhteydessä esiin nousseista tulkintaongelmista, monografiat ja systemaattiset yleisesitykset sekä oppikirjat antavat kaikki tietoa eri oikeuslähteistä ja niiden sisällöstä sekä mahdollisista tulkintaongelmista. Tältäkin osin normitulva tosin vaikeuttaa kokonaisuuksien hallintaa, mitä osaltaan kuvastaa oikeusinformatiikan kasvanut merkitys opetuksessa ja tutkimuksessa.

taan huolimatta teos ei ole eurooppalaisen yksityisoikeuden historia, vaan pikemminkin eurooppalaisen oikeustieteen ja -kirjallisuuden historian kuvaus. Teoksen suurimpana yksittäisenä puutteena voi nykypäivästä tarkasteltuna pitää kanonisen oikeuden sivuuttamista. Siihen hyvä johdatus on James A. Brundage, *Medieval Canon Law*. Longman 1995.

²⁶ Erottelu, joka ei ole ongelmaton, palautuu Suomessa Otto Brusiiniin. Otto Brusiin, Tuomarin harkinta normin puuttuessa. *Suomalainen Lakimiesten Yhdistys* 1938, s. 195.

²⁷ Kaarlo Tuori, Oikeuden ratio ja voluntas. *WSOY* 2007, s. 97–98.

²⁸ Kaarlo Tuori, Oikeudenalajaotus – strategista valtapeliä ja normatiivista argumentaatiota. *Lakimies* 2004/7–8, s. 1196–1224.

²⁹ Thomas Jefferson Thomas Turpinille 5.2.1769, teoksessa Julian P. Boyd (toim.), *The Papers of Thomas Jefferson*. Volume 1: January 1760 to December 1776. Princeton University Press 1950, s. 24.

Oikeustiede on myös tiedettä, jolloin sitä ei verrata niinkään muihin oikeuselämän toimintoihin, vaan muihin tieteenaloihin, kuten yhteiskuntatieteisiin. Keskustelu oikeustieteen tieteellisyydestä on toki klassinen kysymys, josta Suomessakin on tehty kokonaisiasia monografioita.³⁰ Tieteellisenä käytäntönä oikeuskirjallisuuden mittapuuna ei ole sen oikeuslähteopillinen paino, vaan tieteelliset kriteerit, kuten kysymyksenasettelun hedelmällisyys, tutkimuksen luovuus, argumentaation eheys ja lähdekirjallisuuden käyttö. Toki korkeatasoinen tieteellinen tutkimus on usein myös lainoppina luotettavaa ja voi siksi saada oikeuslähteopillisesti suurtakin arvoa. Koska tieteelliset laatukriteerit eivät ole oikeudenalasisidonnaisia, voi oikeustieteilijä saada suurimmat vaikutteet muusta kuin oman alansa tutkimuksesta. Esimerkiksi Matti Tolvanen korostaa omassa kirjoituksessaan oikeusteoreetikko Alf Rossin vaikutusta omaan työhönsä, kun taas Juha Häyhä mainitsee esikuvinaan kaksi oikeushistoriallisesti ja -teoreettisesti painottuvaa työtä: Patrick Atiyahin teoksen *The Rise and Fall of Freedom of Contract* ja Markku Helinin väitöskirjan *Lainoppi ja metafysiikka*.³¹

Oikeustiede on maineestaan huolimatta aina ollut kansainvälistä. Oikeuskirjallisuuden tärkeä tehtävä onkin ollut levittää eri oikeusjärjestyksissä syntyneitä ideoita muihin oikeusjärjestyksiin.³² Esimerkiksi keskiajan *ius commune* oli hyvin kansainvälinen ilmiö, joka täydensi (ja saattoi jopa syrjäyttää) paikallista säädännäis- ja tapaoikeutta.³³ Myös oikeudellinen humanismi, *usus modernus pandectarum*, valistuksen oikeusajattelu, 1800-luvun historiallinen koulu ja toisen maailmansodan jälkeinen amerikkalainen oikeustiede ovat esimerkkejä oikeuskirjallisuuden rajat ylittävästä vaikutuksesta.³⁴ Tältä osin suuri muutos viime vuosikymmeninä on ollut englanninkielisen kirjallisuuden korostunut merkitys esimerkiksi saksalaisen kustannuksella, mitä Matti Tolvanen kirjoituksessaan pitää valitettavana muun muassa rikosoikeudellisen ajattelun kehityksen kannalta.

Yhteenvetona voidaan todeta, että oikeuskirjallisuus on monella tapaa keskeinen osa oikeuskulttuuria. Oikeuskulttuurin määrittely ei sinänsä ole helppoa, ja käsitteen soveltamisalasta ja jopa käyttökelpoisuudesta on kiistelty vuosikymmeniä.³⁵ Tämän kirjan tarpeisiin

³⁰ Hyvä yhteenvedo suomalaisista metodikeskusteluista on Kaarlo Tuori, *Oikeustiede* 2000, teoksessa Kaarlo Tuori, Foucault'n oikeus. Kirjoituksia oikeudesta ja sen tutkimuksesta. WSOY 2002, s. 151–164. Ks. myös Jaakko Husa, *Julkisoikeudellinen tutkimus. Tutkimus julkisoikeudessa harjoitettavan oikeusdogmatiikan metodologiasta*. Finn-publishers Oy 1995.

³¹ Eri oikeustieteilijöiden vaikutusta suomalaisiin oikeustutkijoihin on tutkittu myös systemaattisemmin. Ks. esimerkiksi Anne Alvesalo – Päivi Honkatukia – Janne Kivivuori – Sakari Melander, *Oikeuden nykytutkijoihin eniten vaikuttaneet henkilöt* 2010. *Oikeus* (39) 2010, s. 269–277; ja Anne Alvesalo – Janne Kivivuori – Mikael Koillinen, *Oikeuden nykytutkijoihin eniten vaikuttaneet henkilöt*. *Oikeus* (32) 2003, s. 163–169.

³² Vertailevan oikeustieteen klassikkona katso Alan Watson, *Legal Transplants: An Approach to Comparative Law*. 2 Revised edition. University of Georgia Press 1993.

³³ Keskiaikainen lainvalintajärjestelmä oli tosin monimutkainen kokonaisuus ja alueelliset erot olivat suuria. Selkeä johdatus aiheeseen on James Q. Whitman, *The Legacy of Roman Law in the German Romantic Era: Historical Vision and Legal Change*. Princeton University Press 1990, s. 5–14.

³⁴ Yhteenvetona ks. Ugo Mattei, *Why the Wind Changed: Intellectual Leadership in Western Law*. *American Journal of Comparative Law* (42) 1994, s. 195–218.

³⁵ Hyvinä yhteenvetona eri näkökulmista ks. Roger Cotterrell, *Comparative Law and Legal Culture*, teoksessa

riittää kuitenkin muutama kirjallisuudessa esitelty näkökulma. Lawrence Friedman on erottellut juristien sisäisen, ammatillisen oikeuskulttuurin ja maallikoiden ulkoisen oikeuskulttuurin.³⁶ Suomessa Jukka Kekkonen on painottanut oikeuskulttuurin pysyvyyttä, toistuvuutta, jatkuvuutta ja hidasliikkeisyyttä.³⁷ Kaarlo Tuori on korostanut oikeuskulttuuria oikeuden muistina, joka ”kantaa oikeuden menneisyyttä”.³⁸ Tuorin mukaan oikeuskulttuurin keskeinen ydin ovat eri oikeudenalojen yleiset opit.³⁹

Näiden näkökultmien valossa oikeudellisia kirjastoja – ovat ne sitten julkisia tai yksityisiä – voidaan kuvata oikeuskulttuurin fyysisenä ilmenemismuotona. Antiikista periytyneistä käsikirjoituksista uusimpiin oikeustieteellisiin monografioihin juuri kirjat ja kirjastot toimivat oikeuden muistina, kantavat sen menneisyyttä ja ylläpitävät erityisesti juristien sisäistä oikeuskulttuuria. Konkreettinen esimerkki tästä ovat tässäkin teoksessa kuvatut sukupolvelta toiselle periytyvät juristikirjastot, joiden mukana oikeuden yleiset opit siirtyvät eteenpäin uusille juristikupolville. Totalitaristisiin järjestelmiin ja sodankäyntiin taas kuuluu lähes aina kirjastojen tuhoaminen, kirjaroviot ja oppineiden vainot juuri tästä syystä: uuden valtajärjestelmän tiellä koetaan olevan vanha oikeuskulttuuri, joka muistaa oikeusvaltion, yhdenvertaisuuden, yksilöiden oikeudet ja lainalaisuusperiaatteen.⁴⁰

3. Oikeuskirjallisuuden hankinta ja lainaaminen

3.1. Julkiset oikeustieteelliset kirjastot

Julkisilla kirjastoilla on luonnollisesti keskeinen merkitys oikeuskirjallisuuden käytön kannalta etenkin, kun kyse on oikeustieteen opiskelijoiden tai tutkijoiden tarpeiden täyttämisestä.⁴¹ Opiskelijat tarvitsevat ajantasaista kurssikirjallisuutta kaikilta eri oikeudenaloilta, eikä Suomessa mitenkään voida ajatella, että opiskelijat hankkisivat itselleen kaiken tarvit-

Mathias Reimann – Reinhard Zimmermann (toim.), *The Oxford Handbook of Comparative Law*. Oxford University Press 2006, s. 709–737.

³⁶ Lawrence M. Friedman, *The Legal System: A Social Science Perspective*. Russell Sage Foundation 1975.

³⁷ Ks. Jukka Kekkonen, *Suomen oikeuskulttuurin suuri linja 1898–1998*, s. 6, teoksessa *Suomen oikeuskulttuurin suuri linja*. Suomalainen Lakimiesyhdistys 100 vuotta. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1998, s. VIII–183.

³⁸ Kaarlo Tuori, *Kriittinen oikeuspositivismi*. Werner Söderström Lakitieto 2000, s. 180.

³⁹ *Ibid.*, s. 187–202.

⁴⁰ Samuel Johnson kirjoitti jo vuonna 1758, että ”[a]mong the calamities of war, may be justly numbered the diminution of the love of truth, by the falsehoods which interest dictates, and credulity encourages.” Arthur Murphy (toim.), *The Works of Samuel Johnson, LL. D.: With an Essay on his Life and Genius*. George Dearborn 1837, s. 385.

⁴¹ Kirjastojen kehityksestä yleisesti ks. Fred Lerner, *Story of Libraries: From the Invention of Writing to the Computer Age*. 2nd Edition. Bloomsbury Academic 2001. Suomen tieteen kehitykselle keskeisen Helsingin yliopiston kirjaston (nykyinen Kansalliskirjasto) nopeasta kehityksestä 1900-luvulla ks. Matti Klinge – Rainer Knapas – Anto Leikola – John Strömberg, *Helsingin yliopisto 1917–1990*. Otava 1990, s. 512–517. Kansalliskirjaston viime vuosien kehityksestä, ks. Kati Winterhalter, *Kansalliskirjasto. Huomioita ajasta, pinnasta ja tilasta*. Kansalliskirjaston julkaisuja, 82. Otavan Kirjapaino 2016.

tavan kirjallisuuden. Tutkijat puolestaan tarvitsevat omalta erityisalaltaan kaiken kotimaisen kirjallisuuden ja suuren määrän ulkomaista kirjallisuutta. Vaikka tutkijat hankkivat usein runsaasti kirjallisuutta itselleenkin, julkisilla kirjastoilla on silti tutkijoille suuri arvo. Käytännön oikeuselämässä toimivat lakimiehet eivät sen sijaan yleensä käytä ammatillisissa yhteyksissä julkisten kirjastojen palveluja, vaikka poikkeuksia tietysti on. Useimpien lakimiesten työpaikoilla on työssä tarvittava oikeuskirjallisuus tai käyttöoikeus sähköisen oikeuskirjallisuuden palveluihin.

Teos sisältää kiinnostavia artikkeleita muutamista maamme tärkeimmistä julkisista oikeustieteellisistä kirjastoista. Kaisa Sinikara valaisee artikkelissaan Helsingin yliopiston lainopillisen tiedekunnan seminaarikirjaston kehitystä. Seminaarikirjastosta kehkeytyi sittemmin oikeustieteellisen tiedekunnan kirjasto, josta yhdessä eräiden muiden kirjastojen kanssa on syntynyt 2000-luvulla Kaisa-kirjasto. Eduskunnan kirjasto, jota Erika Bergström kuvaa artikkelissaan, puolestaan on kokoelmaltaan laajin oikeus- ja yhteiskuntatieteellinen kirjasto.

Oikeustieteellisten kirjastojen historian tunteminen on hyväksi, koska kirjastojen historia heijastaa myös oikeustieteen opiskelun ja tutkimuksen historiaa.⁴² Kirjastoissa tapahtuneet muutokset ovat usein sidoksissa oikeustieteen kehitykseen. Toki myös teknologian ja yhteiskunnan yleisempi kehittyminen, kuten esimerkiksi kielipolitiikka, näkyy kirjastolaitoksessa.⁴³

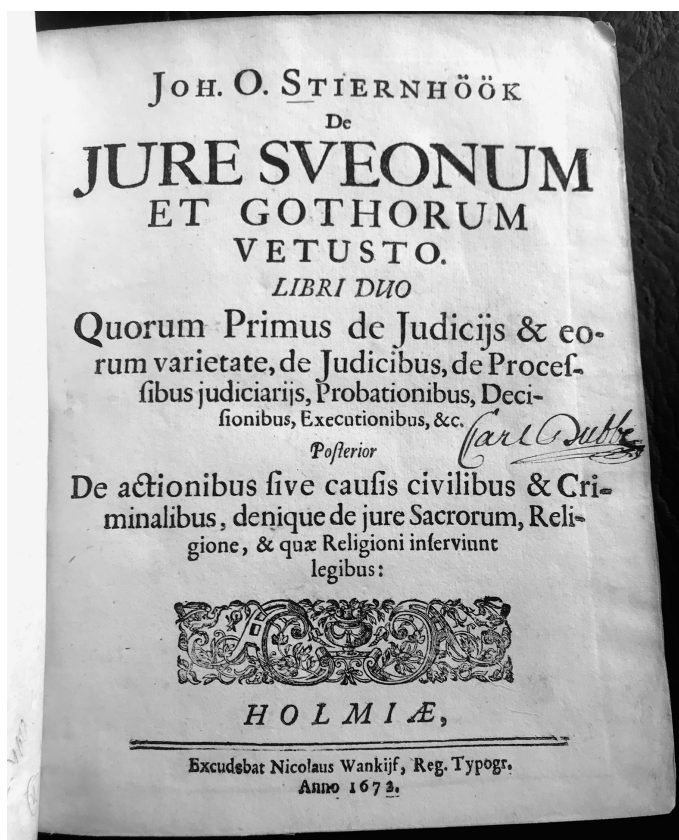
Oikeustieteellisistä kirjakokoelmista ei Suomessa voitane puhua ennen 1600-lukua.⁴⁴ Vasta 1600-luvulla tapahtunut Turun akatemian ja hovioikeuksien perustaminen kerrytti oikeustieteellistä kirjallisuutta nykyiseen Suomeen. Tämä vuosisata on oikeustieteen kannalta merkityksellinen siitäkin syystä, että Ruotsi-Suomessa ei käytännössä harjoitettu oikeustiedettä aiemmin.⁴⁵

⁴² Sekä julkisten että yksityisten oikeudellisten kirjastojen kehityksestä on tehty jonkin verran historiallista tutkimusta viime vuosina. Ks. esim. Mia Korpiola (toim.), *Legal Literacy in Premodern European Societies*. Palgrave Macmillan 2019, jossa käsitellään varhaismodernia Ruotsia, Englantia ja Ranskaa ja joka sisältää myös erinomaisia kirjallisuusluetteloita aihepiiristä tehdystä tutkimuksesta. Oikeuskirjallisuuden roolia 1700-luvun jälkipuoliskon helsinkiläisille kauppiaille on tutkinut Hakapää. Jyrki Hakapää, *From Popular Law Books to Rarities of Economics. Merchants' Professional Literature in the Latter Half of the 1700s in Helsinki*. Teoksessa Cecilia af Forselles & Tuija Laine (toim.), *The Emergence of Finnish Book and Reading Culture in the 1700s*. Finnish Literature Society 2011, s. 55–69.

⁴³ Kirjastolaitoksen kehityksestä puhuttaessa ei tule unohtaa luostarien tärkeää historiallista merkitystä kirjojen kokoamispaikkana. Ks. James P. Carley – C.G.C. Tite (toim.), *Books and Collectors 1200–1700: Essays Presented to Andrew Watson*. British Library 1997.

⁴⁴ On kuitenkin syytä muistaa, että myös Skandinaviassa keskeisessä asemassa oikeuselämässä oli keskiajalta lähtien katolinen kirkko, joka välitti kansainvälisiä vaikutteita pohjoiseen. Mia Korpiola, *High and Late Medieval Scandinavia: Codified Vernacular Law and Learned Legal Influences*, s. 399–402, teoksessa Heikki Pihlajamäki – Markus D. Dubber – Mark Godfrey (toim.), *The Oxford Handbook of European Legal History*. Oxford University Press 2018, s. 378–403. Kanonisen oikeuskirjallisuuden kokoelmista keskiajan Ruotsissa ks. Mia Korpiola, *Literary Legacies and Canonical Book Collections: Possession of Canon Law Books in Medieval Sweden*, teoksessa Helle Vogt – Mia Munster-Swendsen (toim.), *Law and Learning in the Middle Ages: Proceedings of the Second Carlsberg Academy Conference on Medieval Legal History 2005*. DJØF 2006, s. 79–103.

⁴⁵ Myös asianajajalaitos alkoi kehittyä 1600-luvulla. Pia Letto-Vanamo, *Suomalaisen asianajajalaitoksen synty ja varhaiskehitys: oikeushistoriallinen tutkimus*. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1989.

Johan Olofsson Dalekarlus (aateloituna Stiernhöök) julkaisi ensimmäisen kokonaisesityksen Ruotsin oikeushistoriasta vuonna 1672. Teos on edelleen lukemisen arvoinen tutkimus, jossa ensimmäistä kertaa irtauduttiin aiemmin vallinneesta pääasiassa mielikuvitukseen perustu-
neesta historiankuvauksesta. Vanhoissa teoksissa olevat nimikirjoitukset, kuten tässä nimiö-
sivulla, ovat kulttuurihistoriallisesti tärkeitä.

Ruotsi-Suomen oikeustieteessä 1700-luku oli oikeuskirjallisuuden kannalta tärkeä. Uuden yleisvaltakunnallisen niin sanotun vuoden 1734 lain säätämisen lisäksi tuolla vuosisadalla tuotettiin huomattavasti enemmän oikeuskirjallisuutta kuin aiemmin. Erityisen tuottelias oli David Nehrman (aateloituna Ehrenstähle), joka julkaisi monia laajasti käytettyjä, latinan asemesta ruotsiksi kirjoitettuja, tutkimuksia.⁴⁶ Nykyisen Suomen alueen oikeudellisista kir-
jastoista tuona aikana merkittävin oli Turun akatemian kirjasto. Silti 1700-luku oli jo oikeus-
kirjallisuuden leviämisen vireää aikaa. Mia Korpiolan kirjoituksessa näkyy hyvin se, kuinka
juridiikan kanssa tekemisissä olleet yksityishenkilöt kävivät kauppaa alan kirjoilla.

⁴⁶ Ks. Lars Björne, Den nordiska rättsvetenskapens historia: Del 1, Patrioter och institutionalister: tiden före år 1815. Institutet för rättshistorisk forskning 1995, s. 72–80.

Kotimaisessa oikeustieteen historiassa 1800-lukua on pidetty oikeustieteen ammatillistumisen ja tieteellistymisen vuosisatana. Oikeustieteellisten kirjastojen historian kannalta vuosisadan merkittävin tapahtuma on kuitenkin Turun palo vuonna 1827. Tällöin liekkien nielemäksi joutui oman aikansa mittapuilla valtava yliopiston kirjaston 35 000–40 000 niteen kokoelma, johon kuului paljon oikeuskirjallisuutta.⁴⁷ Toisaalta palo joudutti yliopiston siirtoa Helsinkiin ja on sikäli myös uuden kirjaston synnyn kannalta tärkeä tapahtuma. Palolta välttyi Matthias Caloniuksen kirjasto, joka oli jo ostettu valtiolle ja siirretty vuosi ennen Turun paloa Helsinkiin. Tämä kokoelma on nyt Kansalliskirjastossa erillisenä kokoelmana.⁴⁸ Oikeustieteellisten kirjastojen kannalta 1800-luku on tähdellinen myös siksi, että eduskunnan kirjasto perustettiin säätyvaltiopäivien aikaan vuonna 1872. Opiskelijoille tarjottu yleinen ylioppilaskirjasto oli perustettu jo vuonna 1858.

Kaiken kaikkiaan julkisilla oikeustieteellisillä kirjastoilla on jo vuosisatojen ajan ollut ratkaiseva rooli oikeustieteen opiskelussa ja tutkimuksessa.⁴⁹ Kirjastojen arvo ei kuitenkaan ole pelkästään kirjojen lainaamisessa ja lukemisessa. Kirjastoilla on myös ollut tärkeä merkitys sosiaalisen kanssakäymisen kannalta.⁵⁰ Opiskelijat ja tutkijat ovat tutustuneet toisiinsa lukusaleissa ja taukotiloissa. Digitalisaatio ja aineistojen etäkäyttö saattavat hyvinkin vähentää tällaista kirjaston sosiaalista hyötyä.

3.2. Yksityiskirjastot

3.2.1. Lakimiesten yksityiskirjastot ja niiden muuttuminen

Tämän teoksen keskeisiä tavoitteita on dokumentoida myös lakimiesten yksityisomistuksessa olevaan oikeuskirjallisuuteen liittyviä kysymyksiä. Yksityiset kirjastot jäävät kirjastolaitosta tai tutkimustyötä koskevassa keskustelussa turhan vähäiselle huomiolle, vaikka niillä on esimerkiksi tutkimustyössä suuri merkitys. Yksityiskirjastoilla on myös huomatta-

⁴⁷ Ks. esim. Ivar A. Heikel, Helsingin yliopisto 1640–1940. Otava 1940, s. 383–388 ja Rainer Knapas, Tiedon valtakunnassa. Helsingin yliopiston kirjasto – Kansalliskirjasto 1640–2010. SKS 2012, s. 87–89. Palossa tuhoutui myös Turun hovioikeuden arkisto.

⁴⁸ Naimattomana kuolleen Caloniuksen jälkeen hänen kokoelmansa siirtyi ensin Helsingin yleisen kirjaston pääkokoelmaksi ja sittemmin Helsingin yliopistolle. Matti Klinge, Professoreita. Otava 1990, s. 95. Ks. myös J. K. Danielson-Kalmari, Kirjasto-oloja 1820-luvulla. 1. Mattias Caloniuksen kirjasto. Historiallinen aikakauskirja 1916, s. 49–58; sekä Aulis Aarnio: Suomen oikeustieteen isä, teoksessa Muistiin painettua. Kansalliskirjaston kulttuuritaiteita. Otava 2004, s. 163–165.

⁴⁹ On muistettava, että myös ulkomaiset kirjastot ovat olleet tärkeitä. Esimerkiksi ruotsalaisia opiskelijoita lähti Pariisiin yliopistoon viimeistään 1225. Marianne Vasara-Aaltonen, Learning for the Legal Profession: Swedish Jurists' Study Journeys ca. 1630–1800. Unigrafia 2017, s. 49.

⁵⁰ Kirjastojen merkitys tulee hyvin esille myös Fiammetta Sabban tutkimuksessa *Viaggi tra i libri. Le biblioteche italiane nella letteratura del Grand Tour*. Fabrizio Serra 2018, joka on laaja-alainen katsaus siihen, miten kansainväliset lukijat ovat historian saatossa hyödyntäneet italialaisia kirjastoja osana perinteistä intellektuellien kiertomatkaa.

va kulttuuri- ja henkilöhistoriallinen arvo.⁵¹ Kirjasto kertoo omistajastaan paljon.

Käytännön juristien oikeudelliset kirjastot kuvaavat usein kiinnostavasti juristin erikoistumista ja sitä, mitkä teokset ovat keskeisiä tämän työn kannalta. Erityisen antoisaa yksittäisten juristien kirjastoihin perehtyminen voi kuitenkin olla, kun kyse on oikeustieteen tutkijoiden kirjastoista. Tutkijan kirjastoon tutustuminen auttaa ymmärtämään, mistä tutkija on saanut inspiraatiota ja mitkä teemat häntä ovat eri aikoina kiinnostaneet.⁵² Parhaassa tapauksessa kirjoissa on tutkijan omia merkintöjä tai vaikkapa omistuskirjoituksia, jotka voivat kuvata yliopistollista henkilöhistoriaa ja tutkijoiden välistä vuorovaikutusta. Esimerkiksi Sakari Melanderin ja Matti Tolvasen kirjoitukset tässä teoksessa avaavat hyvin myös sitä, miten heidän oikeustieteellinen tutkimustoimintansa on kehittynyt.

Teokseen koottujen kirjoitusten ja arkisten havaintojen sekä teoksen toimitustyön yhteydessä käytyjen keskustelujen perusteella vaikuttaa selvältä, että lakimiesten mittavat ammatilliset kotikirjastot ovat käymässä harvinaisemmiksi. Aiemminhan juristin koti oli tunnistettavissa helposti kirjahyllystä.⁵³ Oikeuskirjallisuuden kokoaminen alkoi usein jo opiskeluaikana ja jatkui työn edellyttämässä laajuudessa sekä intellektuellisten pyrkimysten mukaisesti työuran ajan. Tätä teosta toimitettaessa kävi sen sijaan ilmi, että monet sellaisetkin meritoituneet lakimiehet, joiden olisi voinut olettaa olevan innokkaita bibliofiilejä juridiiikan alalla, ovat luopuneet lähes kokonaan oikeuskirjallisuuden omistamisesta tai eivät ole koskaan hankkineetkaan kirjallisuutta. Muutamat kirjoittajiksi pyydetty eivät tästä syystä katsooneet voivansa osallistua tähän kirjahankkeeseen, vaikka sinänsä ymmärsivätkin aihepiirin merkityksen oikeuskulttuurin kannalta ja suhtautuivat hankkeeseen suopeasti.

Käynnissä olevat muutokset yksityiskirjastoissa kertovat ehkä myös muutoksista lakimiesprofessionissa. Oikeustieteen tutkijat eivät luultavasti kirjoita yhtä paljon kotonaan kuin niinä aikoina, jolloin yliopistolla ei vielä ollut työtiloja muille kuin professoreille. Käytännön juristit sen sijaan työskentelevät kotoaan käsin todennäköisesti vähintään yhtä paljon kuin ennen, mutta internet ja erilaiset juridiiikan verkkokirjahyllyt mahdollistavat työnteon ilman mitään painettuja lähteitä. Lisäksi ammattikunnan erikoistuminen ja eräiltä osin tapahtunut vieraantuminen juridiiikasta ovat johtaneet siihen, että moni käytännön lakimies kykenee työskentelemään ilman mitään oikeuslähteitä. Esimerkiksi sopimustekstien kom-

⁵¹ On terminologinen kysymys, voidaanko yksityisessä omistuksessa ja käytössä olevaa kirjakokoelmaa kutsua kirjastoksi, kuten tässä teoksessa on tehty. Suppeammassa määrittelyssä kirjastolla tarkoitetaan vain julkista, ammattimaisesti hoidettua ja luetteloitua kirjastoa. Nähdäksemme tämän teoksen tekstit osoittavat kuitenkin sen, että vähintäänkin kulttuurihistoriallisessa merkityksessä yksityistenkin kokoelmia voidaan kutsua kirjastoiksi.

⁵² Hyvä esimerkki tällaisesta tutkimuksesta on Mark DeWolfe Howe, Justice Oliver Wendell Holmes, Volume 2: The Proving Years, 1870–1882. Belknap Press of Harvard University Press 1963. Howe käy tutkimuksessa yksityiskohtaisesti läpi Holmesin 1870-luvulla ja 1880-luvun alussa lukemia kirjoja saadakseen käsityksen siitä, miten Holmesin oikeusteoria muotoutui.

⁵³ Tämäkin ilmiö on kansainvälinen. Esimerkiksi sisällissotaa edeltävän aikakauden Yhdysvalloissa monilla paikkakunnilla laajin kirjakokoelma oli paikallisen juristin henkilökohtainen kirjasto. Ann Fidler, 'A Dry and Revolting Study': The Life and Labours of Antebellum Law Students, s. 72, teoksessa W. Wesley Pue – David Sugarman, Lawyers & Vampires: Cultural Histories of Legal Professions. Hart 2003, s. 65–98.

mentointi sujuu kokeneilta alan lakimiehiltä ilman oikeuskirjallisuutta. Juristien työn nykyään vaatima ajankäyttö yhdistettynä muihin yhteiskunnan ja vapaa-ajan käytön muutoksiin lieenee myös vaikuttanut siihen, että harva juristi pystyy toimimaan työnsä ulkopuolella tehtävissä, jotka edellyttäisivät laajaa lukeneisuutta.⁵⁴

Toisaalta yhä on juristeja, joilla on merkittäviä oikeustieteellisiä kirjakokoelmia. Muutamat heistä pääsevät ääneen tässä teoksessa. Ammatilliset syyt ovat puoltaneet näiden kirjoittajien omien kokoelmien hankkimista. Esimerkiksi tutkijan työssä voi olla välttämätöntäkin ostaa itse kirjoja, joita kirjastoista ei ole saatavilla. Tieteelle omistautuminen voi muutenkin vaatia sitä, että tiedemies on työvälineidensä eli kirjojensa ympäröimänä. Tämän teoksen artikkeleissa tulee esille myös toinen, ei niinkään ammatillis-käytännöllinen, syy kirjaston keräämiselle. Yksityiskirjastolla on omistajalleen usein suuri henkinen merkitys, ja moni yksinkertaisesti pitää kirjoista niin paljon, ettei kirjastolla ole pelkkää pragmaattista välinearvoa omistajalleen. Kirjoihin kiintyminen voi johtua tunnesiteestä kirjoihin esineinä tai halusta palata kirjojen ajatuksiin uudestaan ja uudestaan.⁵⁵ Pauli Rautiainen kuvaa kirjoituksessaan kenties elävimmin ja henkilökohtaisimmin rakkauttaan kirjoihin, antikvariaatteihin ja kirjastoihin. Jaakko Husa puolestaan valottaa hienosti yleisempiä näkökohtia bibliofiliaan ja kirjoihin kohdistuvaan emotionaaliseen siteeseen. Kirjoista esineinä kirjoittaa Tuija Laine.

3.2.2. *Havaintoja oikeuskirjallisuuden omistamisesta 2000-luvulla*

Tämän teoksen artikkeleista saa mielenkiintoisen kuvan siitä, minkälaisia kirjakokoelmia yksittäisillä juristeilla on nykyisin, kun painettu kirja edelleen on hallitseva tapa julkaista oikeuskirjallisuutta.⁵⁶ Yleisempien, koko lakimieskuntaa koskevien päätelmien tekeminen tämän teoksen kirjoituksien perusteella on kuitenkin mahdotonta. On huomattava, että kirjoittajiksi on valikoitunut melko sattumanvarainen joukko juristeja, joista suurin osa on väitelleitä oikeustieteilijöitä. Näiden kirjoittajien suhde oikeuskirjallisuuteen lieenee huomattavasti syvempi ja intohimoisempi kuin lakimiesten keskimäärin.

⁵⁴ Tämä muutos on myös tarkoittanut sitä, että yhä harvempi juristi toimii työnsä ohessa valtiomiesmäisissä tehtävissä, jotka edellyttävät laaja-alaista lukeneisuutta. Kiinnostava poleeminen esitys tästä muutoksesta ja sen negatiivisista vaikutuksista lakimiesprofession on Anthony T. Kronman, *The Lost Lawyer: Failing Ideals of the Legal Profession*. Belknap Press of Harvard University Press 1995. Kotimaisesta henkilöhistoriasta voidaan mainita varsinkin 1800-luvun oikeustieteilijät, joista esimerkiksi Matthias Calonius, Leo Mechelin, Jaakko Forsman, Robert Hermanson ja Johan Philip Palmén olivat myös merkittäviä yhteiskunnallisia vaikuttajia. Ks. näiden toiminnasta esim. Hannu Tapani Klami, *Oikeustaistelijat*. Suomen oikeustiede Venäjän vallan aikana. WSOY 1977, passim.

⁵⁵ Bibliofiliasta ks. Nicolas J. Barker (toim.), *The Pleasures of Bibliophily: Fifty Years of the Book Collector: An Anthology*. Oak Knoll Press 2003. Teos on antologia kirjallisuuteen keskittyvän julkaisun *The Book Collector* (jota voi pitää alan johtavana englanninkielisenä aikakauskirjana) artikkeleista, joista useat keskittyvät bibliofiliaan.

⁵⁶ Kiinnostavan vertailukohdan juristikirjastoille tarjoaa diplomaatti Max Jakobsonin Kansalliskirjastolle lahjoitettu kirjasto. Siitä ks. Seppo Hentilä, *Max Jakobsonin kirjasto – kokoajansa näköinen*. Kansalliskirjasto 2018. Hentilän mukaan Jakobson ei ollut bibliofiili, vaan suhtautui kirjoihin työvälineinä.

Kirjoituksien perusteella voi tehdä tiettyjä havaintoja kirjojen omistamisesta. Yksi kaikille kirjakokoelmien omistajille yhteinen tuska näyttää olevan kotikirjaston viemä tila. Moni haluaisi hankkia ja kykenisi hankkimaan laajemmankin kirjakokoelman, mutta asunnon kirjahyllytila ei riitä. Teokseen kirjoittaneilla säilytystilaongelmien kanssa painineilla bibliofiileilla on luovia ratkaisuja säilytystilaongelmiin. Jokainen on ensinnäkin joutunut hajasijoittamaan kirjansa eri rakennuksiin: monilla on kirjastokäytössä myös työpaikka tai vapaa-ajan asunto. Lisäksi jotkut ovat esimerkiksi hankkineet erityisrakenteisia kirjahyllyjä mahdollistaakseen asuntoonsa mahdollisimman paljon kirjallisuutta.

Teoksen kirjoituksissa ei ole yksityiskohtaisia tietoja kirjastoihin kuuluvien teosten lukumääristä. Kirjoittajien vaatimattomuuden lisäksi tähän lienee se yksinkertainen syy, että harva kirjanomistaja on koskaan vaivautunut luetteloimaan kirjastojaan tai laskemaan kokoelmiaan muuta kuin ehkä hyllymetrien tarkkuudella. Suuntaa antavan verrokkitiedon voinee saada suomalaisten kirjanomistusta koskevista haastattelututkimuksista. Vuonna 1991 korkeakoulutetuista 28 prosentilla oli kotonaan yli 500 kirjaa ja 10 prosentilla yli 1 000 kirjaa.⁵⁷

Mielenkiintoista on myös havaita, että useilla on hyllyissään myös vanhempaa oikeuskirjallisuutta, oman alansa klassikoita. Moni on saanut virikkeitä näistä teoksista tai saattaa edelleen hyödyntää niitä ajattelussaan. Vanhojen kirjojen säilyttämisellä on myös periaatteellista arvoa. Kirjat ovat esineinä lähes ikuisia ja niiden säilyminen takaa omalta osaltaan tiedon säilymisen.⁵⁸ Tieteen ja kulttuurin kannalta olisi vaarallista, ellei jokainen sukupolvi pystyisi hyödyntämään myös aiempien sukupolvien kirjallista tuotantoa. Ihmiskunnan kollektiivisen muistin voidaankin sanoa olevan kirjoissa.

Tekstien perusteella voi tehdä myös mielenkiintoisia havaintoja oikeuskirjallisuuden hankinnasta. Hankintatapoja on varsinaisen ostamisen ohella monia muitakin. Tiedeyhteisössä moni tutkija saa teoksia lahjaksi kirjoittajilta, mikä edistää yhteisön sosiaalisia suhteita. Tämän lahjoitustoiminnan mahdollistaa se, että kirjoittaja yleensä saa joitain kymmeniä kappaleita teostaan kustantajalta ilmaiseksi niin sanottuina vapaakappaleina. Oma lukunsa ovat myös eräänlaiset massalahjoitukset, joissa aktiivisen lakimiestoiminnan lopettava juristi lahjoittaa koko ammatillisen kirjastonsa tai huomattavan osan siitä tyypillisesti nuoremmalle kollegalle. Pauli Rautiainen kertoo tästä oivan esimerkin omassa kirjoituksessaan. Lisäksi moni tutkija on hankkinut tutkimuksensa kannalta kiinnostavia teoksia kirja-arvosteluja laatimalla. Intohimoisimmat oikeuskirjallisuuden harrastajat pyrkivät hyödyntämään kaikki tilaisuudet kirjastonsa kartuttamiseen – esimerkiksi Heikki E. S. Mattila kertoo kirjoituksessaan siitä, miten hän on Kanarian saarilla lomamatkallaan tehnyt hyviä oikeustieteellisiä kirjalöytöjä.

⁵⁷ Ks. Katarina Eskola, Lukijat kirjallisuuden kumppaneina, teoksessa Pertti Lassila (toim.), Rintamakirjeistä tietoverkkoihin. Suomen kirjallisuushistoria 3. SKS 1999, s. 284.

⁵⁸ Oikeushistoriallisesti kuuluisin esimerkki tiedon säilymisestä on antiikin roomalaisen oikeuden uudelleensyntymä 1000-luvun ensimmäiseltä vuosisadalta alkaen. Ks. Charles M. Radding – Antonio Ciaralli, *The Corpus Iuris Civilis in the Middle Ages: Manuscripts and Transmission from the Sixth Century to the Juristic Revival*. Brill 2007.

Kirjakokoelmiin liittyy myös estetiikkaa. Moni pitää kirjahyllyjen ulkonäöstä ja niiden luomasta tunnelmasta. Harmillista toki on, että kaikki kirjallisuuden kustantajat eivät kiinnitä tänä päivänä riittävästi huomiota kirjojen tyylliseikkoihin. Harmonisen kirjaston luomiseksi on tärkeää, että kirjojen selät muodostavat tyyllisesti yhdenmukaisen rivistön. Yksityiskirjastojen estetiikkaan liittyy kirjojen lisäksi tilan interiööri yleisemminkin. Tämä sinänsä tärkeä näkökulma ei juurikaan tule esille teoksen teksteissä, kuten eivät myöskään kirjastoihin perinteisesti kuuluneet oppineisuutta symboloivat *curiosa*-somisteet – vaikkapa kartat, yliopistoihmiset mitalit, fossiilikokoelmat, muotokuvat ja pöllöaiheiset koristeet.⁵⁹ Tällainen kirjastohuoneiden sisustaminen yksityisasunnoissa ei liene muotia.

Oma kysymyksensä, joka todennäköisesti vaivaa jokaista laajan kirjaston kerännyttä juristia vähintään alitajuisesti on se, mikä on kirjaston kohtalo siinä vaiheessa, kun kirjaston kokoaja itse ei enää tarvitse sitä tai kykene säilyttämään sitä. Kirjoihin voi kietoutua suuri osa identiteettiä ja luopuminen kirjastosta on henkisesti vaikeaa. Kun luopumiseen päätyy, käy ilmi, ettei sekään ole helppoa. Antikvariaatit eivät huoli ”vanhentunutta” oikeuskirjallisuutta. Pelastus voi kuitenkin löytyä tutkijayhteisöstä, koska nuoremmat tutkijat ovat yleensä vasta keräämässä itselleen (myöhemmin ehkä ongelmaksi osoittautuvaa) oman alansa kirjastoa. Heikki Halila kuvaa kirjoituksessaan mainiota kirjatoritoimintaa, jossa Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan käytävillä on saatu kirjojen kysyntä ja tarjonta kohtaamaan modernin kiertotalouden hengessä.

3.3. Muut kirjastot

Lakimiesten tiedontarpeiden tyydyttämisessä on toki muillakin kuin yliopistollisilla kirjastoilla merkityksensä. Monet opiskelijat hyödyntävät kaupunginkirjastoja, joissa saattaa olla kurssikirjoja saatavilla. Käytännön lakimiehille puolestaan työpaikkojen oikeudelliset kirjastot ovat tärkeimpiä. Hyviä kirjastoja on esimerkiksi tuomioistuimissa, monissa asianajotoimistoissa ja joidenkin yritysten lakiasianosastoilla. Monissa työpaikoissa erilaiset tilankäytön tehostamishankkeet tai kulusäästöohjelmat ovat kuitenkin voineet olla oikeudellisen kirjaston kannalta kohtalokkaita. Lisäksi on valitettavan yleistä, että tällaisista ammattikirjastoista hävitetään vanhempaa oikeuskirjallisuutta, kun sitä luullaan käyttökelttomaksi.

⁵⁹ Ks. tällaisista niin yksityisiin kuin julkisiin kirjastotiloihin aiemmin kuuluneista esineistä esim. J. C. T. Oates, *An Old Boot at Cambridge*, teoksessa *The Pleasures of Bibliophily. Fifty Years of The Book Collector. The British Library and Oak Knoll Press* 2003, s. 58 ja hyvänä yksittäisesimerkkinä Monrepos-kartanon kirjaston esittely teoksessa Rainer Knapas, *Monrepos. Atlantis* 2003, s. 90–93 ja 101–113. Tunnettu *curiosa*-somiste maailmankirjallisuudessa on päähenkilö Charles Ryderin opiskelija-asunnossa oleva ihmisen pääkallo, johon on kirjailtu teksti *Et in Arcadia ego*, Evelyn Waughin teoksessa *Brideshead Revisited, The Sacred & Profane Memories of Captain Charles Ryder. The Folio Society* 2007, s. 30. Fraasi muistuttaa kuolemasta ja enteilee toisen päähenkilön Sebastian Flyten kohtaloa.

4. Oikeuskirjallisuuden tulevaisuus

Yksioikoinen tulkinta kaikesta muutoksesta olisi sanoa, että painetulla oikeuskirjallisuudella ja tällaisia teoksia sisältävillä kirjastoilla ei ole tulevaisuutta. Lainopillinen oikeuskirjallisuus on ehkä paraatiesimerkki kirjallisuudesta, joka on painetussa muodossa uhatuna. Sähköiset aineistot ovat parhaimmillaan sellaisessa ammattikirjallisuudessa, jossa sisältö vanhenee nopeasti, eikä lukijalla välttämättä ole tarvetta lukea koko kirjaa. Sähköiset julkaisut ovat paperisia parempia myös sanahakutoimintojen takia.

Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen kirjahyllyssä ovat muun muassa Lakimies-lehden kaikki vuosikerrat tyylikkäästi sidottuina. Oikeustieteellisten aikakauskirjojen sidottuttaminen ja säilyttäminen on yleisesti vähentynyt huomattavasti digitalisaation takia. Kuva: Jani Laukkanen.

Sähköisten juridisten aineistojen kiistattomista eduista huolimatta lakimiehet eivät ole siirtyneet yksinomaan niiden käyttöön. Miksi eivät? Selitykseksi ei riitä se, että kyse on niin uudesta ilmiöstä, että kaikki juristit eivät vielä ole ehtineet havaita sähköisten kirjojen ylivoimaisuutta. Myös kaunokirjallisuutta on ollut tarjolla digitaalisesti jo 20 vuotta, ja silti painettuja kirjoja myydään valtavasti. Kiinnostavaa onkin, että kirjakauppa-alalla on kansainvälisesti arvioitu, että sähköiset kirjat tai äänikirjat eivät enää tule merkittävästi lisää-

mään suhteellista suosiotaan painettujen kirjojen kustannuksella, vaan että näiden suosio olisi jo saavuttanut lakipisteensä.⁶⁰

Uuden tekniikan on usein ennenkin otaksuttu tai pelätty syrjäyttävän perinteiset kulttuurin menetelmät, mutta näin ei olekaan käynyt. Valokuvaus ei lopettanut maalaustaidetta, elokuvat eivät teatteria eikä televisio radiota. Uudet teknologiat ovat kylläkin pakottaneet perinteiset viestintä- ja taidemuodot uudistumaan. Esimerkiksi maalaustaiteessa valokuvauksen yleistymisen jälkeen kehittyivät modernin taiteen monet muodot, kuten impressionismi, ekspressionismi ja täysin abstrakti taide.⁶¹ Elektroniset kirjat saattavat myös merkitä painetulle kirjallisuudelle kehitystä, jota emme vielä osaa kuvitella.

Tämän teoksen kirjoituksissa tulee hyvin esille syitä sille, miksi ainakin osa oikeustieteilijöistä pitää painetuista kirjoista. Monilla on näkömuisti, joka toimii parhaiten kirjojen avulla. Kirjojen selailumahdollisuus on ylivertainen digitaalisiin aineistoihin verrattuna. Paljon on myös niitä, jotka syystä tai toisesta ovat vain niin kiintyneitä paperisiin kirjoihin, että ovat valmiit sietämään kaiken sen ajoittaisen tuskan, jota bibliofililit kokevat kirjojen säilyttämisen ongelmien kanssa.

Jos kirjojen ostajat silti harvenevat ja digitaaliset aineistot valtaavat alaa, voi hyvin käydä niin, että painettujen kirjojen hinnat nousevat painoksien pienentyessä. Tällöin painetusta kirjasta saattaa tulla samantyyppinen luksusesine, mitä se oli esimerkiksi 1700-luvulla. Tämän kirjan tekstit osoittavat, että tuollaisellekin luksukselle on vielä kysyntää.

⁶⁰ Yksi osoitus tästä on, että kansainväliset pääomasijoittajat ovat hiljattain ostaneet fyysisissä myymälöissä toimivia kirjakauppaketjuja (esim. yhdysvaltalainen Barnes & Noble), vaikka tällaista kirjakauppaa pitkään pidettiin väistyvänä kirjamyynnin muotona. Ks. Financial Times 12.6.2019.

⁶¹ Ks. ilmiöistä laajemmin esim. Veijo Hietala, Kirjallisuus sähköisten medioiden paineessa, teoksessa Pertti Lasila (toim.), Rintamakirjeistä tietoverkkoihin. Suomen kirjallisuushistoria 3. SKS 1999, s. 292–298.

Yleinen osa

Kirjastot, kirjat ja oikeuskulttuuri

Kaisa Sinikara

Lainopillisesta seminaarikirjastosta Helsingin yliopiston pääkirjastoon¹

1. Oikeustieteen kirjastopalvelut kehittyvien tutkintojen tukena 1800-luvulla

Keisarillinen asetus oikeuslaitokseen ja muihin siviilihallinnon virkoihin valmistavista tutkinnoista annettiin 1817. Virkatutkinnot merkitsivät virkamiesvalmistuslinjan luomista yliopistoon. Vuoden 1828 statuuteissa säädettiin yliopiston juridisista oppiarvoista: statuuttien mukaan yliopistossa oli oikeustieteen kandidaatin, lisensiaatin ja tohtorin arvot, joiden edellytyksenä oli filosofian kandidaatin arvo. Virkatutkinnoista säädettiin kuitenkin samaan aikaan erillisellä hallinnollisella asetuksella. Asetuksella muodostettiin neljä varsinaista virkatutkintoa. Yliopiston puitteisiin luotiin siten ammatillinen linja. Juridiikan tohtorin arvon saaneet olivat harvinaisia, ja dosentteja oli varsin vähän koko 1800-luvun. Virkatutkintojärjestelmää uudistettiin 1871. Keskeiseksi säädettiin yleinen oikeustutkinto, joka valmisti kaikkiin hallinnollisiin valtionvirkoihin. Sen lisäksi tuli tuomarintutkinto, joka valmisti oikeuslaitoksen virkoihin. Filosofian ja historian opiskelu sitoi korkeammat virkatutkinnot yliopiston sivistystraditioon. Oikeus- ja tuomarintutkinnon lisäksi säädettiin 1871 kameraalitutkinto alempiin hallinnollisiin virkoihin. Käytännöllisen harjoittelun vaatimus liitettiin tutkintoihin.²

Turun palo 1827 tuhosi pääosan Keisarillisen Aleksanterin Yliopiston Yleisen kirjaston kokoelmista, joita oli alettu kartuttaa Turun Akatemian perustamisesta lähtien.³ Yliopisto siirrettiin seuraavana vuonna Helsinkiin ja kirjaston kokoelmien muodostaminen lähes tyhjästä alkoi. Rainer Knapas on Kansalliskirjaston historiassa *Tiedon valtakunnassa* (2012) todennut, että yliopistolla oli jo 1830-luvulla hyvät kokoelmat oikeustieteellistä kirjallisuut-

¹ Artikkelin pohjautuu pääosiltaan kirjoittajan käsikirjoitukseen Bibliotheca universitatis renovata: Professorien laitoskirjastoista Helsingin yliopiston kirjastoon 1828–2012 ja Helsingin yliopiston arkiston aineistoihin.

² Matti Klinge, Helsingin yliopisto 1640–1990. 2. osa, Keisarillinen Aleksanterin yliopisto 1808–1917, Otava 1989, s. 336–350.

³ Nykyisestä Kansalliskirjastosta käytetään seuraavia nimimuotoja: 1928–1918 Keisarillisen Aleksanterin Yliopiston Yleinen kirjasto tai lyhyemmin Yleinen kirjasto; vuosina 1919–2005 HYK sekä 2006 alkaen Kansalliskirjasto.

ta. Oikeustieteen kannalta merkityksellisiä olivat erityisesti Helsingin Julkisen kirjaston mukana saatu Caloniuksen kokoelma ja Venäjän tiedeakatemian oikeustieteelliset kirjalahjoitukset.⁴ Näyttää siltä, että juristiprofessorit olivat tyytyväisiä Yleisen kirjaston kokoelmiin. Opettajakunnan tieteelliseen toimintaan jäi vähän aikaa, olihan professoreilla runsaasti yhteiskuntaan ja lainsäädäntöön liittyviä tehtäviä 1800-luvulla mutta erityisesti yhteiskunnan kriisikausina.

Opiskelijoilla puolestaan oli käytettävissään vuonna 1858 perustettu Yleinen ylioppilaskirjasto, joka muodostettiin yhdistämällä osakuntien kirjastot.⁵ Osakunnat olivat ostaneet varattomien opiskelijoiden käyttöön opinnoissa tarvittavaa kirjallisuutta ja kaunokirjallisuutta Turun Akatemian ajoista lähtien. Yleinen ylioppilaskirjasto sai ensimmäiseksi kirjastonhoitajakseen 1858 Karl Collanin, joka kuusi vuotta myöhemmin valittiin yliopiston kirjastonhoitajaksi. Kirjasto sijaitsi aluksi Hallituskadulla, sitten Vanhan Ylioppilastalon toisessa kerroksessa, kunnes kirjastolle rakennettiin oma talo Ylioppilastalon tontille vuonna 1892.⁶

2. Lainopillinen seminaarikirjasto 1910–1960

2.1. Opiskelijat vaativat seminaarikirjastoa vuonna 1910

Uudet opetus- ja opiskelumuodot toivat yliopistoon uudentyyppisiä kirjastoja 1800-luvun lopulta alkaen. Seminaarikirjastoja alkoivat perustaa tarmokkaat nuoret kielitieteen professorit, joilla oli kokemusta eurooppalaisten yliopistojen opetuksesta ja kirjastoista. Ensimmäinen kuvaus seminaarikirjaston perustamisesta klassisen filologian oppiaineeseen on yliopiston toimintakertomuksessa 1887–1890.⁷ Tämän jälkeen syntyi lukuisia uusia oppiaineiden kokoelmia, jotka yhdistettiin Historiallis-kielitieteelliseksi laitokseksi vuonna 1904.⁸ Juma-luusopillinen tiedekunta perusti dekaanin aloitteesta seminaarikirjaston vuonna 1902.⁹

Lainopillisen seminaarikirjaston perustamisaloite tuli opiskelijoilta. Lainopillisen ylioppilastiedekunnan pyynnöstä tiedekunnan opettajakollegio päätti lokakuussa 1910 anoa

⁴ Knapas, R., Tiedon valtakunnassa: Helsingin yliopiston kirjasto – Kansalliskirjasto 1640–2010. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2012, s. 130.

⁵ Kirjaston perustaminen osuu vaiheeseen, jolloin osakunnat oli 1852 lakkautettu ja niiden tilalle oli muodostettu tiedekunnittain jakaantuvat opiskelijajärjestöt (ylioppilastiedekunnat), joita oli viisi, yhtenä niistä lainopillinen ylioppilastiedekunta.

⁶ Hanna Kuusi, Lainatut, viivatut, tentityt: Ylioppilaskunnan kirjasto / Helsingin yliopiston opiskelijakirjasto 1858–2009. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2011, s. 26–29. Esko Häklin kirjoittama Ylioppilaskunnan kirjaston vaiheet (1968) käsittelee osakuntien kirjastoja ja Ylioppilaskunnan kirjaston kehitystä aina 1960-luvulle saakka.

⁷ Redogörelse för Kejserliga Alexanders-Universitetet i Finland under läsåren 1887–1890, s. 61–62.

⁸ Kertomus Helsingin yliopiston toiminnasta 1902–1905, s. 35.

⁹ Kertomus 1902–1905, s. 37.

konsistorilta kirjaston perustamista ja tähän tarvittavaa rahoitusta. Asian kiireellisyyttä osoittaa se, että konsistori hyväksyi esityksen jo viikon päästä ja myönsi 2 000 markan suuruisen perustamisrahoituksen sekä vuotuisen tuhannen markan määrärahan, josta myös kirjastonhoitajan palkka oli maksettava.¹⁰ Seuraavana vuonna kirjastolle myönnettiin 1 650 markan suuruinen lisämääräraha, jotta se voisi tilata ruotsalaisen kausijulkaisun (G. B. Holm: Nytt juridiskt arkiv), jossa julkaistiin mm. referaatteja Korkeimman oikeuden tuomioista. Julkaisu oli jaettu oikeustapauksiin vuodesta 1874 alkaen ja lainsäädäntöä koskevaan aikakauslehteen vuodesta 1886 alkaen. Kirjaston vuosittainen määräraha korotettiin 1 900 markkaan, minkä suuruusena se säilyi lähes koko vuosikymmenen ajan. Rahan arvo heikkeni kuitenkin voimakkaasti.¹¹ Yliopisto rahoitti kirjastoa vararahastostaan. Tilojen vuokraan käytettiin 400 markkaa, amanuenssin palkkaan 500 markkaa ja kirjallisuuden hankintaan 1 000 markkaa.

Kirjaston esimieheksi määrättiin edellisvuonna prosessioikeuden professuuriin nimetty Otto Hj. Granfelt. Hän toimi tehtävässä vuoteen 1918, jolloin hänet nimitettiin korkeimman oikeuden jäseneksi ja oikeusneuvokseksi. Hyvänä opettajana arvostettu Granfelt toi opetukseen oikeustapausten käytännölliset harjoitukset ja näki paljon vaivaa seminaarikirjaston perustamiseksi. Hän oli lähes kymmenen vuoden ajan Helsingin yliopiston vararehtori sekä Helsingin yliopiston ja Åbo Akademin sääntökomitean jäsen.¹² Hänen jälkeensä esimieheksi määrättiin talousoikeuden professori K. A. Moring, jonka esimieskausi jatkui vuoteen 1924.¹³ Häntä seurasivat professorit L. A. Cederberg vuosina 1926–1930 ja Bertil Sjöström vuosina 1930–1936.

Sivutoimisen kirjastoamanuenssin työvelvollisuus oli niukka, vain kaksi tuntia kirjastotyötä viikossa.¹⁴ Tehtävään otettiin A. W. Gadolin,¹⁵ joka oli yleisen lakitieteen ja lainopin ensyklopedian apulainen (apulaisprofessori) vuosina 1910–1921.¹⁶ Kiinnostusta kirjastotyöhön tuki kodin perintö. Hänen isänsä kenraali Axel Gadolin lahjoitti Keisarilliselle Aleksanterin Yliopistolle laajan kirjastokokoelman, josta hyötyivät useat luonnontieteelliset laitokset. Gadolinin sijaisena 1920–1921 oli lakitieteen kandidaatti Åke H. Gartz. Gado-

¹⁰ Vuoden 2018 tasoon muutettuna perustamisrahoitus vastasi noin 8 500 euroa ja vuotuinen ylläpitorahoitus noin 4 200 euroa.

¹¹ Vuoden 2018 tasoon muutettuna 1 900 markkaa vastasi vuonna 1913 noin 7 500 euroa mutta 1917 enää 2 400 euroa.

¹² Johanna Forsström – Veli-Matti Autio, Granfelt, Otto Hjalmar (1874–1957). Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4, Julkaisun pysyvä tunniste URN:NBN:fi-fe20051410; artikkelin pysyvä tunniste <http://urn.fi/libproxy.helsinki.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-001974>. (Haettu 9.2.2019.)

¹³ Kertomus 1917–1920, s. 71.

¹⁴ Kertomus 1914–1917, s. 86.

¹⁵ Kirjastonhoitajan vuosipalkka oli aluksi 300 markkaa ja vuodesta 1912 500 markkaa. (Kertomus 1911–1914, s. 63)

¹⁶ Kertomus 1917–1920, s. 71. Seuraavana vuonna Gadolinista tuli Åbo Akademin professori. 1910-luvulla hän oli myös kansanedustajana valtiopäivillä. Gadolinin virkavapauden aikana sijaisena oli lakitieteenkandidaatti Åke H. Gartz.

Kuvat painetussa kirjassa

Seminaarikirjaston julkaisut luettelointiin 1920-luvulla koneella ja sidottiin kirjaksi, johon korjaukset ja täydennykset jouduttiin tekemään käsin. Kuva: Kaisa Sinikara, Helsingin yliopiston arkisto: Oikeustieteellisen tiedekunnan kirjasto.

linia seurasivat kirjastoamanuenssin tehtävässä lakitieteen kandidaatti, varatuomari Ragnar Hemmer 1921–1929, varatuomari W. A. Palme 1930–1934 ja apulaisprofessori E. M. af Hällström 1934–1936.

Kirjastolle asetettiin myös kirjastovaliokunta, jossa oli yksi opettajakunnan ja kaksi opiskelijoiden edustajaa. Esikuvana lieene ollut Ylioppilaskunnan kirjaston hallinto, jossa kirjastovaliokunnalla oli keskeinen rooli. Vastaavaa elintä ei ole mainittu muiden seminaarikirjastojen yhteydessä. Lainopillisen seminaarikirjaston hallinnossa myös opiskelijat saivat näin valiokunnan kautta äänensä kuuluville. Tarvittaessa he osallistuivat myös ahkerasti käytetyn kirjaston käytännön toimiin. Opiskelijat järjestivät 1910-luvulla lukusaleihin valvonnan havaitessaan, että kirjoja oli luvatta lainattu kotiin ja otettu esille palauttamatta niitä paikoilleen.¹⁷

2.2. Kurssikirjoja, lahjoituksia ja alan yhdistysten kirjastoja luettiin lukusalissa

Seminaarikirjastoon hankittiin aluksi lähinnä kurssikirjoja. Kirjallisuuden käyttömahdollisuudet paranivat, kun seminaarikirjastoon siirrettiin Suomen Lainopillisen yhdistyksen keskusosaston kirjasto sekä keskusyhdistykselle lahjoitettu ns. Robert Montgomeryn kirjasto. Tähän kokoelmaan tehtävistä ostoista päätti keskusosaston johtokunta. Molemmilla kokoelmilla oli yhteinen hoitaja, jonka palkkaus tuli sekä tiedekunnalta että yhdistyksen keskusosastolta.¹⁸ Myös Asianajajayhdistyksen kirjastoa säilytettiin samassa huoneistossa.

Tieteenalan luonne näkyy kokoelmasta, joka oli käytettävissä seminaarikirjastossa ja jota täydennettiin ostoin ja lahjoituksin. Neljä vuotta perustamisen jälkeen kirjastossa oli

¹⁷ Kertomus 1914–1917, s. 86.

¹⁸ Kertomus 1911–1914, s. 63–64.

1 050 teosta, joista 200 Lainopillisen yhdistyksen keskusosaston kirjoja. Seuraavien neljän vuoden aikana kirjallisuuden määrä oli kasvanut vajaalla kolmella sadalla. Tämän lisäksi kirjaston kokoelmiin kuuluivat Asetuskokoelma vuodesta 1808 lähtien suomeksi ja ruotsiksi, kaikki valtiopäivien painotuotteet suomeksi ja ruotsiksi, komiteanmietintöjä ja lakiehdotuksia sekä erinäisiä yliopistollisia väitöskirjoja, teesejä ja ohjelmia. Kirjasto sai myös lahjoituksina Ruotsin asianajajayhdistyksen asiakirjat, Turun tuomiokapitulilta kirkolliskokousten pöytäkirjat sekä kappaleen kutakin Lainopillisen ylioppilastiedekunnan julkaisemaa kirjaa.¹⁹

2.3. Opiskelija-aktiivisuutta kirjasto- ja kielikysymyksissä

Yliopiston opiskelijamäärät kasvoivat 1800- ja 1900-lukujen taitteesta lähtien. Kysymys suomen kielen asemasta yliopiston kielenä heijasti opiskelijapolven enemmistön ja etabloituneen professorikunnan välistä kulttuurista eroa. Suomenkielisten ylioppilaiden määrä oli jo 1800-luvun lopulla ylittänyt ruotsinkielisten opiskelijoiden määrän, mutta opetuksessa ruotsin kielellä oli edelleen vahva asema. Sama jännite liittyi kirjastokysymyksiin. Yliopiston Yleistä kirjastoa arvosteltiin siitä, että sen amanuenssit olivat pääosin ruotsinkielisiä.²⁰ Kärkevä esimerkki tästä on Ylioppilaslehden silloisen päätoimittajan oikeustieteen kandidaatti Urho Kekkosen pääkirjoitus Tarina isännättömästä talosta vuodelta 1927. Kekkonen arvostelee sekä kirjaston johtoa että henkilöstön valintaa. Aktiivisuudesta kielikysymyksissä kertoo, että hän arvosteli samana vuonna myös Ylioppilaskunnan kirjastoa ruotsinkielisten ylioppilaiden suosimisesta henkilöstövalinnoissa.²¹

...tämän laitoksen henkilökunta joitakin heikkoja poikkeuksia lukuun ottamatta on puoliruotsalaista tai pataruotsalaista ja juuri sitä täysiveristä lajia, joiden ukkovaarit eivät vielä ruotsin sanaa ymmärtäneet, ...meillä voidaan saada vaikka aatelismiehiä suorittamaan juuri niitä tehtäviä, joiden näkee muissa suurissa kirjastoissa olevan tavallisten vahtimestarien hoidettavina... Nyt toki on pakostakin luovuttu siitä, ei niin kovin kauan sitten noudatetusta periaatteesta, että "genuint finskt namn" saattoi olla esteenä harjoittelijaksi pääsemiselle yliopiston kirjastoon...

Vasta 1920-luvulla yliopiston kirjaston rekrytointi laajeni suomenkielisiin maaseudulta tulleisiin ylioppilaisiin, mihin muutokseen myös Kekkonen viittaa edellä olevassa kirjoituksessaan. Samoin naisia alettiin valita kirjaston henkilökuntaan sen jälkeen, kun yliopiston virat avautuivat naisille vuonna 1916.²²

¹⁹ Kertomus 1914–1917, s. 85.

²⁰ Knapas 2012, s. 243–244.

²¹ Kuusi 2011, s. 61–63; Urho Kekkonen, Yliopiston kirjasto (eli tarina isännättömästä talosta). Ylioppilaslehti 19/1927. Saatavissa: <http://www.doria.fi/handle/10024/8054>. (Haettu 20.4.2019.)

²² Knapas 2012, s. 222–223, 321.

2.4. Kirjasto saa uudet tilat

Opiskelijoiden aloitteesta syntyneessä kirjastossa oli 1930-luvun alussa vasta noin 2 000 teosta. Jokaiselle käyttäjälle voitiin tuolloin antaa oma avain. Yliopiston päärakennuksen laajennus Fabianinkatu 33:ssa otettiin käyttöön kevätlukukauden 1937 alussa. Lainopillinen ja teologinen seminaarikirjasto saivat uudet kirjastotilat päärakennuksen yläkerroksesta ja historiallis-kielitieteellinen laitos talon kolmannelta kerroksesta.²³ Aiempaa avarammat tilat paransivat mahdollisuuksia hankkia kokoelmiin myös ulkomaista kirjallisuutta. Helsingin pommitus helmikuussa 1944 tuhosi yliopiston päärakennuksen juhlasalin ja useat laitokset vaurioituivat.²⁴ Historiallis-kielitieteellinen, lainopillinen ja teologinen seminaarikirjasto säilyivät, sillä ne sijaitsivat päärakennuksen länsisiivessä. Päärakennuksen pommituksen jälkeen niidenkin kirjallisuutta evakuoitiin Asikkalan kuntaan Urajärvelle.

Yliopiston uuden laitosrakennuksen Porthanian valmistuttua vuonna 1955 lainopillinen seminaarikirjasto sai sieltä upouudet ja entistä laajemmat tilat: käytettävissä oli 56 lukupaikkaa, muutama paikka oikeustapausten ratkaisua varten ja huone parille tutkijalle. Kirjasto oli kehittymässä seminaarikirjastosta alansa tieteelliseksi erikoiskirjastoksi. Sodan jälkeen lukuisat merkittävät lahjoitukset rikastuttivat kirjastossa käytössä olevaa aineistoa. Uutta tieteellistä kirjallisuutta saatiin mm. Yhdysvaltojen ASLA-ohjelman kautta. ASLA-ohjelma (Amerikan Suomen lainan apurahat) 1950–1967 tunnetaan Yhdysvalloissa nimellä Public Law 265, 81st Congress. Yhdysvaltain senaatti säati kyseisen lain elokuussa 1949, ja kirjallisuutta Suomeen alettiin saada jo seuraavana vuonna.²⁵ Lainopillinen seminaarikirjasto sai vuosina 1951–1960 ASLA-tuella kirjallisuuslahjoituksia yhteensä vajaan 3 000 dollarin arvosta. Merkityksellistä oli, että tarvittavan kirjallisuuden valinta voitiin tehdä kunkin kirjaston toimesta.

2.5. Sota- ja jälleenrakennusajan esimiehet ja sivutoimiset kirjastonhoitajat

Lainopillisessa seminaarikirjastossa esimiehenä vuodesta 1936 toiminut professori Tapio Tarjanne kaatui jatkosodassa 1941. Kirjaston esimieheksi määrättiin hallinto-oikeuden professoriksi valittu Veli Merikoski, joka oli toiminut sivutoimisena kirjastoamanuenssina. Merikoskea seurasi professori Tauno Tirkkonen 1949–1953. Hänen seuraajastaan prosessi-oikeuden professorista Tauno Ellilästä tuli pitkäaikainen kirjaston esimies.

²³ Kertomus 1936–1937, s. 46–47, 56–57.

²⁴ Kertomus 1943–1944, s. 5–7.

²⁵ Ilkka Mäkinen, Kirjallisuuden hätäavusta ASLA-kirjoihin, *Signum* 1998, s. 143–148; Ilkka Mäkinen, ASLA-kirjat 50 vuotta, Helsingin yliopiston kirjaston tiedotuslehti 3/2000, s. 13–17; Ilkka Mäkinen, Finland Pays Its Debts and Gets Books in Return: ASLA Grants to the Finnish Academic Libraries, 1950–1967, *Libraries and Culture* 1/2001, s. 211–232.

Kuva painetussa kirjassa

*Arvovaltaisia vieraita oikeustieteellisen tiedekunnan kirjaston juhlassa Porthanian lehtisalis-
sa 1960. Ensimmäisellä rivillä opetusministerinä 1953–1954 toiminut Arvo Salminen, rehtori
Edwin Linkomies ja professori Arvo Sipilä. Toisella rivillä VT Päivikki Sohlberg, professori In-
keri Anttila, professori Bo Palmgren, professori Curt Olsson ja dekaani Aarne Rekola. Kuva:
Helsingin yliopiston arkisto: Oikeustieteellisen tiedekunnan kirjasto.*

Sivutoiminen kirjastotyö näyttää tarjonneen nuorille tutkijoille mahdollisuuden rahoittaa opintojaan ja tutkimustyötään. Lisäksi se tarjosi hyvän pääsyn ja perehtymisen alan keskeiseen kirjallisuuteen. Lainopillisen seminaarikirjaston sivutoimista kirjastoamanuenssin tehtävää hoitivat vuosina 1936–1941 lakitieteen tohtori apulainen (apulaisprofessori) Veli Merikoski; varatuomari (vuodesta 1951 alkaen professori) Tauno Ellilä 1941–1953; lakitieteen tohtori Matti Ylöstalo 1954–1957 ja lakitieteen lisensiaatti Heikki Jokela vuosina 1958–1960.

Vaikka valtion ja kuntien virkamieskunta kasvoi vuosien 1910–1940 välisenä aikana kolminkertaiseksi, pysyvien virkojen lisääminen kirjastoihin osoittautui mahdottomaksi. Valtio joutui tukemaan työllisyyttä erillisellä rahoituksella. Moneen kirjastoon saatiin palkkausrahoitusta työttömyyden torjumisvaroista, joita osoitettiin erityisesti henkisen alan työttömyyteen.²⁶ Nimikkeinä käytettiin muun muassa virastoapulaisen tai virastovaratyöntekijän nimikkeitä.

²⁶ Kertomukset 1934–1939.

Kuva painetussa kirjassa

Vasemmalta professori Jouko Halila (kirjaston esimies vuosina 1974–1979), professori Mikael Hidén ja professori Heikki Ylikangas (kirjaston esimies vuosina 1980–1981). Kuva: Eero Roine, Helsingin yliopiston arkisto: Oikeustieteellinen tiedekunta.

Parhaimmillaan työsuhde muuttui ajan kanssa pysyväksi. Ylimääräisenä virastoapulaisena aloittanut ylioppilas Liisa Wecksell (sittemmin Kortekangas) työskenteli kirjastossa parikymmentä vuotta kirjastoapulaisena. Hän oli päteväitynyt oikeustieteeseen 1960-luvun alussa, jolloin kirjastovirkojen perustaminen kävi mahdolliseksi. Saman kirjaston alikirjastonhoitajan ja vs. kirjastonhoitajan tehtävässä hän jatkoi eläkkeelle siirtymiseensä saakka.

3. Lainopillisen tiedekunnan seminaarikirjastosta tiedekuntakirjastoksi

3.1. Tiedekuntien kirjastopalveluja vahvistetaan

Opetusministeriön vuonna 1947 asettama tieteellisten kirjastojen komitea, sittemmin lautakunta, nosti esille tarpeen keskittää kirjastopalveluja ja vahvistaa kirjastojen välistä yhteistyötä. Tieteellistä kirjallisuutta julkaistiin entistä enemmän, joten koordinaatiota kirjallisuuden hankinnassa tarvittiin. Humanistis-yhteiskuntatieteellisiin tiedekuntiin muodostettiin 1950-luvulta lähtien yhä uusia oppiaineita ja laitoksia, jotka alkoivat koota oman erityisalansa kirjallisuutta käsikirjastokseen. Tarvittiin työnjaon selkeyttämistä.

Yliopiston kansleri vahvisti teologisen, lainopillisen ja valtiotieteellisen tiedekunnan kirjastoille johtosäännöt kevätlukukaudella 1960.²⁷ Johtosääntöihin sisältyi merkittäviä muutoksia. Aiemmista seminaarikirjastoista tuli tiedekuntakirjastoja ja niillä tuli olla päätoiminen kirjastonhoitaja, jolla oli vastuu kirjaston kehittämisestä ja käytännön toiminnasta. Kyse oli merkittävästä muutoksesta, sillä kirjastovirkojen aikaansaaminen edellytti laajaa kannatusta tiedekuntien ja koko yliopiston sisällä, jotta ne nousivat prioriteettilistoilla riittävän korkealle valtion tulo- ja menoarviosta päätettäessä.²⁸ Kirjastonhoitajan viran vakiinnuttaminen toi mukanaan myös mahdollisuuden vakiinnuttaa muita kirjastovakansseja. Useimmille tiedekuntakirjastoille kehittyi vahva rooli tiedekunnan laituskirjastojen toimintaa tukevana ja koordinoivana laitoksena.

Vuonna 1960 lainopillisen seminaarikirjaston kokoelmat olivat kasvaneet noin 30 000 niteeseen. Kirjasto oli saanut vuosien mittaan runsaasti lahjoituksia. Lahjoituksista on mainittu muun muassa professorien Lauri Cederberg, Bertil Sjöström ja Allan Serlachius-Särkilähti sekä ministeri Rafael Erichin ja kansleri Antti Tulenheimon arvokkaat kokoelmat. Lisäksi kirjasto sai osan professori Kaarlo Kairan kirjastoa ja huomattavat lahjoitukset Kustaa Hiekan säätiöltä, professori Erik Castrénilta ja korkeimman hallinto-oikeuden presidenttinä toimineen Hugo Rautapään perikunnalta. Merenkulkuneuvos Werner Hacklinin Säätiö ja Outokumpu Oy lahjoittivat rahaa meri- ja vesioikeudellisen kokoelman hankkimiseen.²⁹

3.2. Lainopillisen tiedekunnan kirjastoon päätoimiset kirjastovirat

Johtosäännön (25.2.1960) mukaan kirjastossa tuli olla kirjastonhoitajan virka, jonka pätevyysvaatimukseen kuului lakitieteen lisensiaatin tutkinto sekä riittävä perehtyneisyys kirjastotyöhön tieteellisessä kirjastossa.³⁰ Kirjastonhoitajan virka perustettiin tammikuussa 1960 annetulla asetuksella.³¹ Viran pätevyysvaatimuksena oli lakitieteen lisensiaatin tutkinto, ilmeisesti siksi, että aiemmat sivutoimiset kirjastonhoitajat olivat harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta lisensiaatteja, tohtoreita tai apulaisprofessoreita. Alan tuntemusta pidettiin tehtävässä keskeisempänä kuin kirjasto-opintoja, joihin edellytettiin ”riittävää perehtyneisyyttä”.

²⁷ Helsingin yliopiston lainopillisen seminaarikirjaston johtosääntö 25.2.1960; Valtiotieteellisen tiedekunnan kirjaston johtosääntö 16.6.1960; Teologisen tiedekunnan kirjaston johtosääntö 27.3.1962. Kaikkien näiden kirjastojen nimi esiintyy tiedekunnan kirjasto -muodossa rehtorinkertomuksessa 1959–1960, vaikka esimerkiksi johtosääntö helmikuussa 1960 vahvistettiin vielä lainopilliselle seminaarikirjastolle.

²⁸ Tätä ennen kirjastovakansseja oli vain Maatalouskirjastossa ja Metsäkirjastossa sekä historiallis-kielitieteellisessä laitoksessa ja 1950 perustetussa valtiotieteellisessä seminaarikirjastossa. Kyseiset vakanssit olivat amanuenssin vakinaisia tai ylimääräisiä virkoja, lukuun ottamatta historiallis-kielitieteellistä laitosta, joka sai kirjastonhoitajan viran 1936.

²⁹ Liisa Kortekangas 1971, Oikeustieteellisen tiedekunnan kirjasto 60-vuotias, Lakimies 1971, s. 78–82; Kauko Sipponen, Lainopillisen tiedekunnan kirjasto 50-vuotias, Lakimies 1960, s. 977–981.

³⁰ Helsingin yliopiston lainopillisen seminaarikirjaston johtosääntö 25.2.1960.

³¹ Kertomus 1959–1960, s. 40.

Ensimmäiseksi päätoimiseksi kirjastonhoitajaksi valittiin lakitieteen lisensiaatti, valtiotieteen kandidaatti Kauko Sipponen, joka oli viranhaltijana vuosina 1960–1965.³² Hänen seuraajansa oli lakitieteen lisensiaatti Juhani Wirilander vuosina 1965–1981. Wirilander oli useaan otteeseen virkavapaana hoitaessaan siviilioikeuden sekä maa- ja vesioikeuden apulaisprofessorin ja professorin tehtäviä 1969–1980. Oikeustieteen tohtoriksi hän väitteli vuonna 1979. Hän toimi siviilioikeuden professorina 1983–1990 ja sen jälkeen Korkeimman oikeuden oikeusneuvoksena eläkkeelle jäämiseen saakka. Juhani Wirilander oli useita vuosia tiedekuntakirjaston esimies ja eduskunnan kirjaston hallituksen jäsen.³³

Vuonna 1961 vakinaistettiin nuoremman alikirjastonhoitajan toimi, johon nimitettiin vuodesta 1940 alkaen kirjastoapulaisena toiminut ja varanotaariksi pätevyitynyt Liisa Kortekangas. Hän hoiti kirjastonhoitajan tehtävää aluksi Wirilanderin sijaisena tämän virkavapauksien aikana ja sen jälkeen kirjastonhoitajana. Eläkkeelle hän jäi vuonna 1984. Kortekankaan seuraajalla VTM Marjatta Sulevolla oli työkokemusta Eduskunnan kirjastosta aluksi harjoittelijana, sen jälkeen amanuenssin viransijaisena 1970–1973. Työn ohessa Sulevo suoritti tieteellisten kirjastojen virkatutkinnon sekä myöhemmin informatiikkokursin. Vuonna 1973 Marjatta Sulevo valittiin oikeustieteellisen tiedekunnan kirjastoon ap. nuoremmaksi alikirjastonhoitajaksi. Sulevon monipuolisesta kielitaidosta oli hyötyä kirjaston tehtävissä. Oikeustieteellisen tiedekunnan kirjastonhoitajaksi hänet nimitettiin 1984. Virka muutettiin kirjastonjohtajan viraksi 1992.³⁴

Päätoimisten kirjastovirkojen vaikutus näkyi 1960-luvun aikana monin tavoin. Kokoelmat järjestettiin ja lehtivuosikertojen sidotuksesta huolehdittiin. Kirjasto paransi tutkijoiden ja opiskelijoiden mahdollisuuksia löytää ja käyttää tiedonlähteitä laatimalla aakkosellisen pääkortiston lisäksi tieteellisten artikkeleiden hakemiston sekä asiasanahakemiston. Myös kirjastonkäytön opetusta kokeiltiin ja silloinen alikirjastonhoitaja, sittemmin oikeusministeri ja oikeuskansleri Paavo Nikula sai tehtäväkseen vuonna 1970 valmistuneen kirjastonkäytön oppaan laatimisen. Henkilöstön ja asiakkaiden työ tehostui myös laitteiden avulla. Monistuslaite helpotti luettelokorttien valmistamista ja valokopioke kone asiakkaiden työskentelyä. Samalla kirjaston määrärahat kasvoivat.³⁵

Kirjasto yritti toistuvasti säädellä kirjaston käyttöä. Kilpailu kirjojen saatavuudesta heijastui käytön rikkeisiin, ja rajoituksia jouduttiin asettamaan. Kirjastonhoitajan antamissa

³² Kortekangas 1971, 80; Kuka kukin on 2003. Kauko Sipponen toimi sittemmin Tampereen yliopiston julkishallinnon professorin tehtävissä, valtioneuvoston ja Tasavallan presidentin kanslian kansliapäällikkönä sekä maaherrana.

³³ Juhani Wirilanderilla oli merkittävä osuus kahden suurhankkeen, Bibliographia Iuridica Fennican ja oikeustietosanakirja Encyclopædia Iuridica Fennican toteuttamisessa.

³⁴ Niskala, A. 2000, Marjatta Sulevon kissanpäivät alkoivat, Helsingin yliopisto Verkkiari 14/2000. Saatavissa: <http://hdl.handle.net/10138/171407>. (Haettu 20.4.2019.) Marja-Liisa Harju-Khadr, Kirjat, kissat, Kreikka, kudin,... : Marjatta Sulevo 1945–2004, Helsingin yliopisto Verkkiari 7/2004. Saatavissa: <http://hdl.handle.net/10138/170971>. (Haettu 20.4.2019.)

³⁵ Kortekangas 1971, s. 80–81.

järjestyssäännöissä vuodelta 1965 todettiin: ”Henkilö, joka luvatta vie tai yrittää viedä kirjastosta siihen kuuluvan teoksen tai piilottaa kirjastoon kuuluvan teoksen lukupöydän laattikkoon tai väärään paikkaan, voi muun seuraamuksen lisäksi menettää kirjaston käyttöoikeuden”.³⁶ Viisi vuotta myöhemmin kirjaston esimies (professori Tauno Ellilä) puuttui vielä kovemmin sanoin epäjärjestykseen:

”Kun kirjastossa on nyttemmin eri yhteyksissä ja suhteissa havaittu epäjärjestysilmiöitä, jotka haittaavat ja vaikeuttavat kirjaston käyttäjiä ja ovat osaksi jopa rikollista laatua, niin tiedekunnan päätöksen evästyksen mukaisesti ryhdytään toteuttamaan seuraavia toimenpiteitä: Vain opettajilla on oikeus saada lyhytaikaisia lainoja; opiskelijoiden sunnuntailainat lopetetaan; kirjojen ja muiden julkaisujen luvattomiin poistaviemisiin, leikkelemisiin tai turmelemisiin tullaan kiinnittämään tiukempaa huomiota, myös seuraamuksia silmälläpitäen; kirjojen hyllyille tahallisesti väärin sijoittaminen käytön jälkeen saattaa aiheuttaa kirjastokortin menetyksen.”³⁷

3.3. Oikeustieteellisen tiedekunnan vahva rooli yliopiston kirjastolaitoksen selvitystyössä

Valtionhallinnon ja kirjastoalan suunnittelu- ja koordinoitimet heijastuivat luonnollisesti myös Helsingin yliopiston kirjastoverkostoon, sillä yliopistolla oli edustus valtakunnallisissa suunnitteluelimissä. Vaikka korkeakoulujen kehittämislaki 1967–1981 koski ennen kaikkea yliopistoja ja opetushenkilökuntaa, asetti konsistori toimikunnan suunnittelemaan myös laitoskirjastojen kehittämistä.

Laitoskirjastotoimikunnan puheenjohtajaksi määrättiin professori Tauno Ellilä oikeustieteellisestä tiedekunnasta sekä jäseniksi professorit Kauko Pirinen, Veikko Okko ja Veikko Väänänen. Kirjastoasiantuntemusta edustivat jäsenet ylikirjastonhoitaja Jorma Vallinkoski ja kirjastonhoitajat Esko Häkli ja Majlis Tulander. Lisäksi jäsenenä oli työntutkija Martti Asunmaa. Sihteeriksi toimikunta otti oikeustieteellisen tiedekunnan kirjastonhoitaja Juhani Wirilanderin. Kokoonpanossa korostuivat teologinen ja juridinen asiantuntemus: koko toimikunnan puheenjohtaja ja sihteeri olivat oikeustieteellisestä tiedekunnasta ja teologisesta tiedekunnasta työvaliokuntaan nimettiin sekä professori että kirjastonhoitaja.³⁸ Toimikunta oli käytännössä kirjastoasioiden asiantuntijaelin, sillä konsistori antoi sille useita lisätehtäviä, kuten lausuntojen valmistelua. Toimikunta luovutti työnsä konsistorille toukokuussa 1969. Kyseessä oli ensimmäinen laaja selvitys yliopiston monitahoisesta kir-

³⁶ Helsingin yliopiston arkisto: Oikeustieteellisen tiedekunnan kirjasto: Oikeustieteellisen tiedekuntakirjaston järjestyssäännöt 25.11.1965.

³⁷ Helsingin yliopiston arkisto: Oikeustieteellisen tiedekunnan kirjasto Esimiehen allekirjoittama tiedote käyttäjille 19.3.1970.

³⁸ Vaadittavien tutkimusten toteuttamiseen ja mietintöehdotuksen laatimista varten toimikunta asetti työvaliokunnan, jonka puheenjohtaja oli professori Kauko Pirinen ja jäseniä kirjastonhoitajat Häkli ja Wirilander sekä työntutkija Asunmaa.

jastolaitoksesta. Keskus-, tiedekunta- ja laitost kirjastojen määrä oli selvityksen mukaan lähes 120.³⁹ Seuraavien vuosien selvitykset tarkensivat yliopiston piirissä olevien kirjastojen määrän olleen lähes 180.⁴⁰

Yliopiston kirjastoverkosto oli kasvanut kunkin tiedekunnan ja laitoksen kulloistenkin tarpeiden mukaisesti vailla yhteisiä periaatteita tai edes koottua tietoa kirjastoista. Toimintaympäristön muutos edellytti uusia linjauksia. Vaikka toimikunta piti mietinnössään vanhaa kolmijakoa pääkirjastoon, tiedekuntakirjastoihin ja laitosten kirjastoihin hyvänä, tiedekuntakohtaisia eroja haluttiin yhtenäistää. Keskeinen esitys oli, että jokaisessa tiedekunnassa tuli olla kirjastotoiminnan keskuksena tiedekuntakirjasto, joka kantaa päävastuun hankinnoista yhdessä laitosten kanssa, luetteloi kirjat ja pitää tiedekunnan kokoelmien keskuskortistoa. Opetushenkilökunnalle haluttiin taata sekä kirjallisuuden käytön mukavuus että vaikutusmahdollisuudet.⁴¹ Laitost kirjastotoimikunta esitti pysyvän kirjastoneuvottelukunnan perustamista kirjastolaitoksen kehittämistä varten.⁴² Yliopiston vuonna 1971 perustamasta kirjastotoimikunnasta tuli keskeinen luottamuselin Helsingin yliopiston kirjastolaitoksen kehittämisessä.

Professori Tauno Ellilällä oli monipuolinen kokemus kirjastotehtävistä. Prosessioikeuden assistenttuurin päätyttyä hänestä tuli lainopillisen seminaarikirjaston sivutoiminen hoitaja vuosiksi 1941–1953. Hän väitteli 1947 ja hoiti yliopiston opetustehtäviä toimien vielä professorina ollessaan parin vuoden ajan sivutoimisena kirjastoamanuenssina, kunnes tiedekunta määräsi hänet kirjaston esimieheksi 1953. Ellilän esimieskausi oli erityisen pitkä päättyen hänen jäämiseensä eläkkeelle professorin virasta 1973.⁴³ Tiedekunnan kirjaston juhliessa 60. toimintavuottaan, professori Ellilä viittasi niihin ideoihin ja neuvoihin, joita eräistä muista tiedekuntakirjastoista oli saatu ja mainitsi erityisesti Esko Häklin, joka 1960-luvulla oli teologisen tiedekunnan kirjastonhoitaja ja laitost kirjastotoimikunnan työvaliokunnan jäsen.⁴⁴ Häkli valittiin jo 1970-luvun puolivälissä ylikirjastonhoitajan virkaan.

Ellilän jälkeen oikeustieteellisen tiedekuntakirjaston esimiestehtävää hoitivat professorit Jouko Halila (1974–1979), Heikki Ylikangas (1980–1981) ja Tore Modeen (1982–1983) sekä aiemmin kirjastonhoitajana toiminut Juhani Wirilander (1984–1990).⁴⁵

³⁹ Laitost kirjastotoimikunnan mietintö. Helsingin yliopisto 1969.

⁴⁰ Helsingin yliopiston kirjastolaitoksen kartoitut. Helsingin yliopisto 1974.

⁴¹ Esko Häkli, 1969, Helsingin yliopiston kirjastolaitosta on tutkittu, Signum 5–6/1969, s. 102–104.

⁴² Laitost kirjastotoimikunnan mietintö 1969, s. 129–134.

⁴³ Veli-Matti Autio, Helsingin yliopiston professorimatrikkeli 1918–1996. Helsingin yliopisto 1997, s. 64–65.

⁴⁴ Kortekangas 1971, s. 78–79.

⁴⁵ Professorien toimikausista ks. Autio 1997.

Kuva painetussa kirjassa

Oikeustieteellisen tiedekunnan kirjaston 75-vuotisjuhlakahveilla 18.10.1985 vasemmalta lukien vs. kirjastonhoitaja Liisa Kortekangas 1969–1981, professori Jouko Halila, professori Pirkko K. Koskinen, Eduskunnan kirjaston ylikirjastonhoitaja Eeva-Maija Tammekann, professori Heikki Jokela, professori Mikael Hidén, professori Juhani Wirilander ja selin kirjastonhoitaja Marjatta Sulevo. Kuva: Eero Roine.

4. Uusia aloja ja kirjastotoiminnan muutosvaiheita

4.1. Kansainvälisen talousoikeuden kirjasto perustetaan

Euroopan taloudellinen yhdentymisen ja kansainvälisten taloussuhteiden voimistuva sääntely toivat uudenlaisia kysymyksiä oikeustieteen tutkimukseen ja opetukseen. Helsingin yliopiston konsistori päätti vuonna 1990 perustaa Kansainvälisen talousoikeuden instituutin oikeustieteellisen tiedekunnan yhteyteen.⁴⁶ Instituuttiin kuului kirjasto, jolla oli neuvottelukunta, kirjastonjohtaja, informaatikko ja kirjastosihtööri. Kirjaston tehtävänä oli seurata alan uusinta kehitystä, kartuttaa kansainvälisten järjestöjen tuottamaa virallismateriaalia ja alan peruskirjallisuutta ja tuottaa tietopalveluja. Alusta alkaen keskeisenä nähtiin myös alan kansainvälisten tietopankkien käyttö ja tuki niiden käytössä.⁴⁷ KATTI-kirjaston saama EDC (European documentation centre) -status avasi yhteyksiä moniin eurooppalaisiin kirjastoihin ja EY:n, vuodesta 1993 lähtien EU:n toimielimiin.

⁴⁶ Helsingin yliopiston arkisto: Kansainvälisen talousoikeuden instituutin johtosääntö Kanslerin 23 päivänä lokakuuta 1990 antama.

⁴⁷ Helsingin yliopiston arkisto: Kansainvälisen talousoikeuden instituutin kirjasto: Suunnitelma Kansainvälisen talousoikeuden instituutin kirjaston perustamisesta 20.4.1990.

Kirjaston neuvottelukunnassa oli arvovaltainen ministeriöiden ja muiden alan keskeisten toimijoiden edustus. Kansainvälisen talousoikeuden instituutin kirjastoa (KATTI-kirjastoa) johti FK Gunilla Häkli vuodesta 1992 alkaen siihen saakka, kunnes instituutin kirjasto ja tiedekunnan kirjasto yhdistettiin.⁴⁸ Yhdistetyssä kirjastossa hän työskenteli tietopalvelupäällikkönä eläkkeelle jäämiseen saakka ja toimi muun muassa kirjastonjohtajan sijaisena. Gunilla Häklin merkitystä kirjaston palvelujen kehittäjänä kuvastaa seuraava sitaatti: ”Miten instituutio voi jäädä eläkkeelle!”, parahti kauppaoikeuden dosentti Jaana Norio-Timonen nähtyään tiedekuntaneuvoston kokouksen esityslistalla tiedon Gunilla Häklin eläkkeelle siirtymisestä.”⁴⁹

4.2. Oikeustieteellisen tiedekunnan kirjastot yhdistetään

Oikeustieteellisen tiedekunnan kirjaston muuttaessa 1981 Porthaniasta Fabianinkatu 24:n kiinteistöön sen tiloissa tehtiin vain pintaremontti. Lisätilaa saatiin, kun kasvitieteen ja farmasian laitokset muuttivat Viikin kampukselle 1990-luvun lopulla. Alkoi keskustelu KATTI-kirjaston ja tiedekuntakirjaston yhdistämiseksi.

Tiedekuntakirjastojen ja Opiskelijakirjaston yhteistyö tiivistyi, kun Opiskelijakirjasto muutti Leppäsuonkadulta Domus Academican naapurista Kaisaniemenkadulle entiseen Pukevan kiinteistöön vuonna 1996 ja kirjastosta muodostettiin yliopiston erillislaitos seuraavana vuonna. Edeltävät parikymmentä vuotta se oli ollut HYK:n opiskeluosasto sen jälkeen, kun vastuu kirjastosta siirtyi Ylioppilaskunnalta valtiolle.

Vuodesta 1984 kirjastoa johtanut Marjatta Sulevo jäi vakavan sairauden vuoksi eläkkeelle vuonna 2000. Tiedekunta nimitti uudeksi kirjastonjohtajaksi MMK Eeva Laurilan, joka oli työskennellyt ainakin tutkimusassistenttina, taloussihteerinä ja suunnittelijana ennen pätevöitymistään kirjastotehtäviin. KATTI-kirjaston informaatikon tehtävään hänet valittiin 1990-luvun alussa. Laurila toimi osa-aikaisesti myös yliopiston kirjastotoimikunnan sihteerinä ja perehtyi digitaalisiin hankintoihin. Tultuaan valituksi tiedekunnan kirjastonjohtajan virkaan vuonna 2001 hänen tehtäväkseen tuli yhteistyössä tiedekunnan kanssa viedä läpi kirjastopalvelujen kehittämishanke, johon kuuluivat sekä kirjastojen ja kokoelmien yhdistäminen että tilojen peruskorjaus.⁵⁰

Tiedekunnan kirjastopalvelujen suunnittelu johti 90 vuotta toimineen tiedekunnan kir-

⁴⁸ Helsingin yliopiston arkisto: Kansainvälisen talousoikeuden kirjaston toimintakertomukset.

⁴⁹ Leena Huovinen, Gunilla Häkli eläkkeelle 2007; Helsingin yliopisto Verkkari 2007. Saatavana: <http://hdl.handle.net/10138/172135>. (Haettu 4.4.2019.)

⁵⁰ Lea Toivola, Kuka ja mistä: kirjastotoimikunnan uusi sihteeri Eeva Laurila yllättyi työstään, Helsingin yliopisto Verkkari 1/2000. Saatavissa: <http://hdl.handle.net/10138/171442>. (Haettu 4.4.2019.); Leena Huovinen et al. Muutoksen juna nytkähti liikkeelle oikisen kirjastossa. Helsingin yliopisto Verkkari 9/2002. Saatavana: <http://hdl.handle.net/10138/171189>. (Haettu 4.4.2019.) Vuonna 2009 Eeva Laurila johti humanistisen tiedekunnan kirjastoa. ja hänen sijaisenaan toimi aiemmin teologisen tiedekunnan kirjastoa johtanut FM Liisa Rajamäki.

jaston ja kymmenen vuotta toimineen Kansainvälisen talousoikeuden kirjaston yhdistämiseen kesäkuussa 2002. Yhdistämisen jälkeen kirjaston henkilökunnan määrä kasvoi kymmeneen. Vuonna 2004 kirjasto pääsi muuttamaan korjattuihin tiloihin osoitteessa Fabianinkatu 24. Muuttoon liittyi laaja kokoelmien järjestelyhanke.⁵¹

Kuten aiempina vuosikymmeninä, keskeisten professorien tuki oli merkityksellistä kirjastopalveluille. Erityisesti professori Antti Kivivuori kantoi vastuuta oman tiedekunnan lisäksi kampuksen ja yliopiston kirjastokehityksestä. Opiskelijakirjaston johtokunnan puheenjohtajana hän tuki aktiivisesti vuonna 1997 perustettua erillislaitosta, minkä lisäksi hänet tunnettiin sitoutuneena opettajana. Kivivuoren osallistumista ja näkemyksiä on kuvattu vuonna 2001:

”Harva opettaja on yhtä ansioitunut kirjastoaktivisti kuin siviilioikeuden professori Antti Kivivuori. Kivivuoren ”ansiolista” hengästyttää, on oikeustieteellisen tiedekunnan kirjaston neuvottelukunnan puheenjohtajuus, Opiskelijakirjaston johtokunnan puheenjohtajuus, keskustakampuksen kirjastotoimikunnan jäsenyys, yliopiston kirjastotoimikunnan varajäsenyys ja keskustakampuksen oppimiskeskustyöryhmän jäsenyys. ... Kivivuorella on selkeä kuva kirjaston aineiston jäsentämisestä. Oikeustieteilijöille tärkein lähdeaineisto ovat säädökset, sitten tulevat säädösten valmistelutyöt, oikeustapaukset ja kirjallisuus. Opettajalle ja tutkijalle aineiston pitäisi olla helposti löydettävissä. Kausijulkaisujen osalta Kivivuori mainitsee sisällysluettelokoosteet hyvänä tietopalveluna. Elektronisten aineistojen osalta kirjaston olisi ohjattava käyttäjä suoraan lähdetietoon, ei pohjattomille kotisivuille, joiden selailuun vain turhautuu.”⁵²

Eläkkeelle jäätyään Antti Kivivuori on jatkanut tietopalvelua lukuisille yliopistolaisille seuraten säännöllisesti kansainvälisiä julkaisuja.

5. Digitaalinen tietoympäristö mullistaa kirjastojen kokoelmia, tiloja ja organisaatioita

5.1. Tietoympäristön laaja-alainen muutos

Tulosjohtaminen ja valtion talouslama olivat käynnistäneet aktiivisen strategisen suunnittelun Helsingin yliopiston piirissä 1990-luvulla. Taloutta voimakkaammin kirjastoihin vaikutti kuitenkin käynnissä oleva perustavanlaatuinen muutos ydinpalvelujen alkaessa siirtyä digitaaliseen muotoon. Muutos vaikutti sekä tieteelliseen työskentelyyn että kirjastoihin monitahoisesti. Konsistori hyväksyi vuonna 1998 ensimmäisen Helsingin yliopiston kirjastolaitoksen yhteisen strategian (1998–2005). Meilahden, Viikin ja Kumpulan kam-

⁵¹ Eeva Laurila, Pykälät järjestykseen – Oikeustieteellisen tiedekunnan kirjastopalveluita kehitetään, Helsingin yliopisto Verkkiari 14/2000. Saatavissa: <http://hdl.handle.net/10138/171411>. (Haettu 5.4.2019.)

⁵² Eeva Laurila, Professori Antti Kivivuori innostunut kirjastoasioista. Helsingin yliopisto Verkkiari 1/2001. Saatavana: <http://hdl.handle.net/libproxy.helsinki.fi/10138/171341>. (Haettu 4.4.2019.)

puksille rakennettiin uudet keskitetyt kampuskirjastot. Myös keskustakampuksella aloitettiin tiedekunta- ja laitoskirjastoja koskeva suunnittelu, jota vuosina 2000 ja 2004 toteutetut yliopiston kirjastolaitoksen kansainväliset arvioinnit vauhdittivat.

Kansainvälinen arviointipaneeli nosti esille avainkysymyksiä, jotka yliopiston tuli ratkaista kirjastolaitoksen tulevaisuutta suunniteltaessa. Ne liittyivät erityisesti kansallisiin tehtäviin, tiloihin, henkilöstöön ja johtamisjärjestelmään. Yliopisto perusti vuonna 2002 kirjastolaitoksen koordinoivan johtajan viran, jonka tehtäväksi tuli luoda edellytyksiä digitaalisten palvelujen kehittämiselle. Keskitettyä suunnittelua vaati myös näköpiirissä oleva kirjastohenkilöstön laaja eläköityminen. Kirjastolaitos oli käymässä läpi kokonaisvaltaista muutosta. Alkuaan määräaikainen virka vakinaistettiin 2005. Yliopisto nimitti tehtävään Opiskelijakirjaston johtajana toimineen TL Kaisa Sinikaran.

Kirjastojen omat lehtitilaukset vaihtuivat laajojen lehtipakettien lisenssineuvotteluihin, joiden tuloksena saatiin käyttöoikeus sovituksi ajaksi. Lisenssineuvottelujen tueksi perustettiin FinELib-palveluysikkö HYK:ssa (vuodesta 2006 alkaen Kansalliskirjasto), joka neuvotteli sopimuksia aluksi yliopistokirjastojen yhteisen konsortion puolesta, sittemmin kaikkien kirjastosektorien puolesta. Uusi käytäntö vaikutti yliopistokirjastojen perinteiseen avoimuuteen, sillä digitaalisten lehtien ja kirjojen käyttöoikeudet hinnoitellaan kunkin organisaation henkilöstön ja opiskelijoiden määrään perustuen, mikä rajaa verkkoaineistojen käyttöoikeutta. Kirjastot ovat kuitenkin järjestäneet käyttömahdollisuuksia tiloissaan kaikille kiinnostuneille. Digitaalisten aineistojen nopea lisääntyminen on edellyttänyt kirjastojen henkilöstöltä uudenlaista osaamista, lisännyt opetuksen ja viestinnän tarvetta ja muuttanut kirjastotilojen käyttöä. Myös kirjallisuuden ja kausijulkaisujen rahoitusmallit ovat keskittyneet.

Painetut tieteelliset lehdet alkoivat korvautua digitaalisilla jo 2000-luvun alkuvuosina. Helsingin yliopiston kirjastoon hankittujen e-lehtien määrä (9 700) ylitti vuonna 2003 ensi kerran painettuina hankittujen määrän (9 500). E-aineistokustannusten osuus oli jo tuolloin noin puolet yliopiston kirjastojen yhteenlasketuista hankintamenoista.⁵³ Helsingin yliopiston digitaalisten kausijulkaisujen määrä on kasvanut noin 30 000:een (vuoden 2017 tilasto). Myös kirjahankinnat ovat siirtyneet enenevästi e-kirjoihin, joiden käyttö on lisääntynyt merkittävästi viime vuosina.

5.2. Helsingin yliopistoon kaksi suurta kirjastoa

Helsingin yliopisto on käynyt läpi lukuisia muutoksia 1990–2000-luvuilla. Tiedekuntien toiminnot on jäsennetty neljälle kampukselle. Keskustakampuksella tilamuutoksia oli mahdollista toteuttaa sen jälkeen, kun lääke-, luonnon- ja biotieteiden laitokset olivat

⁵³ Marja Hirn, Helsingin yliopiston elektroninen kirjasto 2004–2006. Helsingin yliopisto 2003.

muuttaneet omille kampuksilleen. Yliopistolain pykälän 25 muutos vuonna 2006 vahvisti HYK:n toimialalaajennuksen ja nimen muutoksen Kansalliskirjastoksi. Alkuaan yliopistoa palvelleesta kirjastosta oli vuosien mittaan tullut kansallinen instituutio.

Helsingin yliopiston konsistori päätti samana vuonna, että teologisen, oikeustieteellisen, humanistisen, kasvatustieteellisen ja valtiotieteellisen tiedekunnan kirjastot sekä Opiskelijakirjasto yhdistetään keskustakampuksen kirjastoksi. Päätös perustui laajaan valmisteluun, joka jatkui useissa työryhmissä sekä kirjastoissa. Oikeustieteellisen tiedekunnan neuvottelukunnan puheenjohtajana toimi muutosten vuosina professori Martti Majanen (2002–2007). Hänen seuraajansa vuosina 2008–2012 oli eurooppaoikeuden professori Juha Raitio.

Rehtori nimitti keskustakampuksen kirjastonjohtajaksi FM Pälvi Kaiposen vuonna 2009. Vuodesta 2015 Pälvi Kaiponen on toiminut kirjaston tutkimuspalvelujen palvelujohtajana sen jälkeen, kun kampuskirjastojen johtotehtävät muutettiin palvelutoimintojen johtotehtäviksi.⁵⁴

Yliopistolain muutos 2010 heijastui niin tiedekuntien kuin kirjastojen rakenteisiin. Konsistorin päätöksellä kaikki kampuskirjastot koottiin yhteiseksi Helsingin yliopiston kirjastoksi, joka aloitti toimintansa vuoden 2010 alusta. Kansleri nimitti ylikirjastonhoitajan tehtävään TT Kaisa Sinikaran. Hänen siirtyessään eläkkeelle 2013 ylikirjastonjohtajaksi nimitettiin dosentti Kimmo Tuominen.

Helsingin yliopiston kirjaston johtokunnan puheenjohtaja on ensimmäinen vararehtori: 2010–2013 vararehtori Ulla-Maija Forsberg, 2013–2017 vararehtori Anna Mauranen ja hänen jälkeensä vararehtori Sari Lindblom. Kirjastolla on neljä kampuskirjastoneuvottelukuntaa. Professori Juha Raitio on toiminut keskustan kampuskirjastoneuvottelukunnan puheenjohtajana vuodesta 2010 alkaen.

5.3. Keskustakampukselle uusi oppimiskeskus ja yliopiston pääkirjasto

Keskustakampukselle avattiin vuonna 2003 Aleksandria-nimen saanut oppimiskeskus, jossa opiskelijoilla on käytössään noin 340 työasemaa, neuvontapalvelua ja ryhmätyö-, opetus- ja lukutiloja. Yliopiston opiskelijoiden on mahdollista saada avain, jolloin tiloja voi käyttää myös yöaikaan.

Vielä laajempi tilasuunnittelu käynnistyi 2005–2006 dekaanien, yliopiston johdon ja tilakeskuksen yhteistyönä. Syyslukukauden alkaessa 2012 avattiin yliopiston uusi pääkirjasto Kaisa-talossa (Fabianinkatu 30), johon sijoittuivat keskustakampuksen kirjasto sekä kirjaston yhteiset palvelut. Pääkirjastossa on noin 1 200 työskentelypaikkaa, ryhmätyötiloja,

⁵⁴ Kimmo Tuominen, Organisaatio ei ole päämäärä vaan väline: Helsingin yliopiston kirjaston organisaatiomuutoksen tavoitteet ja toteutus. Signum 1/2015, s. 12–17.

Kuva painetussa kirjassa

Keskustakampuksen kirjastot koottiin vuonna 2012 avattuun yliopiston uuteen pääkirjastoon Kaisa-taloon (Fabianinkatu 30). Oikeustieteen kokoelmat ovat kirjaston neljännessä kerroksessa ja kahdessa kellarikerroksessa. Työskentelypaikkoja kirjastossa on noin 1200. Kuva: Mika Huisman, Helsingin yliopiston kirjaston kuvakokoelmat.

taukotilaa ja muun muassa opiskelijoiden käyttöön pieni ruokailutila. Kahvila helpottaa kirjastossa työskentelyn tauottamista. Kirjastosta on suora yhteys oppimiskeskus Aleksandriaan ja sisäyhteys Porthaniaan sekä hissiyhteys Kaisaniemenkadulle ja metrotasolle.

5.4. Oikeustieteen kirjasto- ja tietopalvelut Kaisa-talossa

Pääkirjaston kokoelmat on jaettu tieteenalavyöhykkeisiin. Oikeustieteellinen kirjallisuus (noin 60 000 nidettä) on sijoitettu pääkirjaston neljänteen kerrokseen sekä kahden kellarikerroksen kokoelmatiloihin.

Kirjallisuuden hankinta perustuu yliopiston tutkijoiden, opettajien ja opiskelijoiden tarpeisiin. Kotimainen tieteellinen aineisto ja opetussuunnitelmien kirjallisuus (kurssikirjat) hankitaan mahdollisimman kattavasti. Kirjat hankitaan e-kirjoina, mikäli mahdollista. Ulkomaisen aineiston hankinta perustuu lähinnä asiakkaiden hankintaehdotuksiin. Kirjasto vastaa Helsingin yliopiston avoimen digitaalisen arkiston (HELDA) ja julkaisualustan ylläpidosta ja kehittämisestä. Tutkijoille on tarjolla tukea avoimen julkaisemisen ja tutkimusaineistojen kysymyksissä. Kirjaston kotisivulle <http://www.helsinki.fi/kirjasto/fi/etusivu/> on koottu laajasti opastusta palveluista ja aineistoista.⁵⁵

⁵⁵ Kirjaston nykyisten palvelujen esittelystä kiitän Arja Niskalaa, joka on oikeustieteen yhdyshenkilö Helsingin yliopiston kirjastossa. Haastattelu 29.4.2019. Kiitän myös professori Antti Kivivuorta asiantuntevista kommentista.

Oikeustieteen opiskelijoiden ja tutkijoiden käytössä on runsaasti e-aineistoja, joita on mahdollista hakea kirjaston luettelotietokantojen (HELKA, FINNA) kautta mutta myös tieteenaloittain järjestettyinä tiedostoina ja neuvontapalveluina: <http://www.helsinki.fi/kirjasto/fi/tiedonlahteet/#Oikeustiede>.

Library Guides -sivustolta löytyy tietoa oikeustieteen julkaisuista, uusien aineistojen koekäytöistä ja ajankohtaisista uutisista. Sieltä löytyvät myös oikeustieteen yhdyshenkilöiksi nimettyjen asiantuntijoiden yhteystiedot: <http://libraryguides.helsinki.fi/oikeustiede>.

5.5. Kansalliskirjaston ja Helsingin yliopiston kirjaston käyttö eriytyy

Syyskuun alusta 2019 yliopiston kirjastopalveluissa tapahtuu merkittävä muutos. Kansalliskirjaston lainat, tilaukset, varaukset, palautukset ja maksut voi hoitaa vain Kansalliskirjastossa tai Kansalliskirjaston hakupalvelussa kansalliskirjasto.finna.fi. Kansalliskirjaston käyttäjä saa oman Kansalliskirjastokortin.

Helsingin yliopiston kirjaston palvelut säilyvät muutoin ennallaan, samoin Helka-kirjastokortti. Kansalliskirjaston kokoelmia ei kuitenkaan enää voi hakea Helka-tietokannan kautta. Kirjastopalvelujen eriytymisen taustalla ovat kirjastojärjestelmien muutokset. Kansalliskirjasto siirtyy syksyllä 2019 käyttämään avoimen lähdekoodin Koha-kirjastojärjestelmää. Helsingin yliopiston kirjasto puolestaan ottaa syksyllä 2020 käyttöön yliopistokirjastojen yhteisen palvelualustan painettujen ja digitaalisten kirjojen, lehtien ja artikkelien etsimiseen ja käyttöön. Helka-tietokannasta löytyy edelleen kaikki Helsingin yliopiston koulutusohjelmien vaatimuksissa oleva kirjallisuus.

6. Lopuksi

Oikeustieteellisen tiedekunnan kirjastopalveluilla on vuonna 2020 kunniakas 110 vuoden taival takanaan. Tänä aikana kirjaston kokoelmat ja palvelut ovat kokeneet huomattavia muutoksia pienestä seminaarikirjastosta osaksi Helsingin yliopiston laajaa pääkirjastoa. Huomattava osa painetuista lehdistä, lakikokoelmista ja kirjallisuudesta on siirtynyt verkon kautta luettaviksi. Uusia palveluja on käytettävissä. Kirjaston perustehtävä – luoda edellytyksiä käyttäjiensä työskentelylle – sen sijaan on säilyttänyt asemansa entistä vahvempaan.

Juha Raitio

Kunnia kotimaisille kielille, kirjoille ja kirjastoille

Sain ilokseni tilaisuuden kirjoittaa tähän teokseen artikkelin ja käytän sen kirjoittaakseni kotimaisten kielten, kirjojen ja kirjastojen puolesta.¹ Juristien työ on sidoksissa kieleen ja kielellisten ilmaisuiden tulkintaan. Olen hiljattain saanut lisää perusteita keskustelun-avaukseeni äidinkielen ja oikeakielisyyden puolesta, kun työpaikkani oveen on ilmestynyt seuraava kirjainjono: OIK EUS TIET EEL LI NEN TDK. Voidaan kai ajatella, ettei tekstiä ollut tarkoitustakaan tavata oikein ja juuri se on ongelmallista. Kyseenalaistuuko oikeakielisyyden, tiedekunnan vai kenties molempien arvostus? Tämän teoksen kirjoitukset voivat olla sävyltään henkilökohtaisia, joten aloitan tämän kantaaottavan artikkelini kuvaamalla lyhyesti henkilöhistoriaani.

1. Elämäni kirjastot

Ensimmäinen merkittävä kirjastomuistoni on 7-vuotiaana hankittu kirjastokortti Korpilahden kirjastosta. Tämä asiointini kirjastossa oli ensimmäinen ilman vanhempia hoitamani ”virka-asia”. Kirjastokortin numero 1060 sedimentoitui ulkomuistiin. Korpilahden kirjastosta tulikin tuon vuoden 1975 tammikuun jännittävän kortinhankintamatkan jälkeen minulle varsin merkittävä paikka viettää aikaa sekä lainata sarjakuvia ja kirjoja. Lukioaikoina kirjasto oli se paikka, jonne pyöräilin perjantai-iltais-in. Korpilahti on siinä mielessä kuin Oxford, että se on erillään kaupunkien huvituksista ja soveltuu siksi loistavasti lukuharrastuksen ylläpitoon.

Tätä taustaa vasten ei kai ole kovin erikoista, että ensimmäinen yliopistollinen opiskelupaikkani oli Jyväskylän yliopistossa Suomen ja sen sukukielten laitoksella. Jyväskylän yliopiston kirjasto tuli tutuksi lukupaikkana. Minusta ei koskaan tullut äidinkielen opettajaa, mutta olen silti urallani pyrkinyt eri tavoin pitämään yllä ilmaisuvoimaisen ja vivahteikkaan suomen kielen arvostusta. Hyvä suomen kielen taito vaatii opiskelua läpi elämän keneltä tahansa.

¹ Kiitän Helsingin yliopiston Kaisa-kirjaston henkilökuntaa ja etenkin tietopalvelusihteeri *Arja Niskalaa* tämän artikkelin taustalla olevan kirjastohankintoja koskevan muistion laadinnasta.

Kun pääsin Helsingin yliopiston oikeustieteelliseen tiedekuntaan 1987, niin yksi ensimmäisiä yliopistoon liittyviä muistoja on tutustuminen Suomen suurimpaan ja vanhimpaan tieteelliseen kirjastoon, siis Kansalliskirjastoon. Ihastelin rakennuksen arkkitehtuuria ja arvokasta tunnelmaa. Opiskeluajastani leijonanosa kului sittemmin lukusaleissa sekä Porthanian lähistöllä että Domus Academicalla, eli siis Kansalliskirjastoa huomattavasti vaatimattomammissa paikoissa. Olen sitä ikäpolvea, jonka tyypillinen opiskelumuisto on ”Domman” C-salin vettä tippuva katto ja lattialle sinne tänne sijoitetut ämpärit. Tentteihin lukeminen tuntui monista syistä ikävältä ja kurjuuden saattoi maksimoida juuri C-salissa. Siellä oli kuitenkin hiljaista ja oppiminen edistyi, mikä oli pääasia.

Valmistuttuani juristiksi päätin jatkaa opintojani ja niinpä en lähtenyt kirjastoista mihinkään. Jatko-opintojeni alkuvaiheessa minulla ei ollut työhuonetta eikä vakinaista työtä, mutta minulla oli edelleen oikeus käyttää kirjaston palveluita. Väitöskirjani kirjoitin vuosituhannen vaihteessa vaimoni lahjoittamalla kannettavalla tietokoneella Edinburghin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan kirjastossa. Olen sittemmin kaivannut väitöskirjavaiheen mahdollistamaa aikaa uppoutua tutkimustyön pariin. Työrauhan ja varsin laajan kirjakokoelman vuoksi Edinburghin yliopiston kirjasto tarjosi oivan miljöön väitöskirjatyölle.

Nykyisin vakinaisena professorina kirjasto on edelleen keskeinen osa arkeani. Käyn sieltä noutamassa tutkimusmateriaalia ja toisinaan myös lukemassa. Kaisa-kirjastosta on tullut läheinen minulle myös siitä syystä, että olen vuodesta 2010 alkaen ollut keskustakampuksen kirjastoneuvottelukunnan puheenjohtaja. Olen seurannut tältä näköalapaikalta monia kirjastoalan nousuja ja laskuja. Arkkitehtuuristaan kuuluisa Kaisa-kirjasto on varsin merkittävä saavutus koko Helsingin yliopiston näkökulmasta.

2. Kunnia kansalliskielillä laadituille kirjoille!

Edellä kuvailemani henkilöhistoria ehkä hieman taustoittaa sitä, miksi peräänkuulutan työnsäni arvostusta ja resursseja kirjastoille. Toinen julkisesti esittämäni linjaus on nykyisin varsin epämuodikas kansalliskielillämme kirjoitetun kirjallisuuden merkityksen korostus.² Etenkin suomen kielen arvostuksen korostaminen leimataan helposti merkiksi todellisuuspakoisesta kansallisromantiikasta. Voi toki olla, että taustani suomeksi kirjoitettujen oppi- ja käsikirjojen kirjoittajana siivittää myös tätä kielipoliittista kannanottoa. Pidän suomen kieltä sanastoltaan niin rikkaana, että se ilman muuta soveltuu tieteen kieleksi. Olen siten Jyväskylän yliopistosäätiön taustalla olleen suomen kielen kehittäjä piirilääkäri Volmar Schildtin

² Ks. Raitio, Juha: Oikeusvaltion ääriviivat, AlmaTalent 2017, s. 131–133, jossa kirjoitan yhtä lailla sekä suomen että ruotsin kielen puolesta.

linjoilla. Niinpä kieltämättä tuon keskusteluun kaikuja 1850-luvun Keski-Suomen maaseudulta, jossa yhteiskunnallisen kehityksen ja talouskasvun yksi keskeinen tekijä oli suomenkielisen tieteen nousu. Tuolloin ruotsin kieli hallitsi suomalaista tiedettä. Nykyisin englannin ylivalta tieteen kielenä tuntuu murskaavalta etenkin kansainvälisillä oikeudenaloilla.

Suomen itsenäisyyden juhluvuonna suomen kielikin sai ainakin hetkeksi ansaitsemaan positiivista huomiota. Esimerkiksi kulttuurihistorioitsija Juhana Saarelainen on Suomi 100 -vuonna korostanut suomen kielen asemaa viittaamalla kansakuntamme historiaan. Hänen mukaansa vuonna 1917 itsenäistynyt Suomi olisi kovin erilainen ilman 1800-luvulla suomenkielisen sivistyksen eteen tehtyä työtä. Kansakoulun ohella myös opetuksen korkeampia tasoja kehitettiin suomenkielisiksi 1800-luvun aikana. Tunnetusti Uno Cygnaeus perusti kansakoulunopettajia valmistavan seminaarinsa Jyväskylään 1863. Ensimmäinen suomenkielinen väitöskirja tarkastettiin 1858 ja tuolloin tilaisuuden johtajana toiminut *Elias Lönnrot* katsoi, että sivistyneiden kansakuntien ympäröiminä suomalaiset voivat säilyä vain itsekkin sivistymällä, mikä puolestaan vaatii monipuolisesti toimivaa suomen kirjakieltä. Suomen kielen kehittäminen hallinnon kieleksi edellytti sen kehittämistä koulun ja opiskelun kieleksi. Saarelainen kiteyttää sanomansa ehkä hieman paatoksellisesti toteamalla, että satavuotias itsenäinen Suomi voi itse päättää, haluaako se jatkaa Lönnrotin ja muiden viitoittamalla linjalla vai pahimmillaan tehdä tyhjäksi satoja vuosia kestäneen työn.³ En osaa, enkä halua kuvitella suomalaista sivistysyliopistoa, joka toimisi tutkimuksen ja opetuksen saralla vain englanniksi.

3. Kotimainen teoreettinen kirjallisuus kunniaan!

Kun suoritin jatko-opintojani Helsingin yliopistossa, niin monien aikalaisteni tavoin perehdyin sen ajan oikeusteoreettiseen suomalaiseen kirjallisuuteen. Luin tarkkaan läpi esimerkiksi Aulis Aarnion *Laintulkinnan teorian*⁴ ja vaikutuin sen ilmentämästä kokonaiskuvasta oikeuteen. Laintulkinnan teoria (1989) on suurelta osin pari vuotta aikaisemmin julkaistun *The Rational as Reasonable* -teoksen⁵ suomenkielinen versio. Nostan esiin merkittävien minuun vaikuttaneiden teoreetikkojen joukosta myös Kaarlo Tuorin, jonka teokset *Kriittinen oikeuspositivismi*⁶ (2000) ja *Oikeuden ratio ja voluntas*⁷ (2007) ovat saaneet englanninkieliset versionsa suomenkielisten jälkeen. Nämä esimerkit kuvaavat, kuinka kir-

³ Ks. Saarelainen, Juhana: Puhuuko Suomi suomea?, teoksessa Kaartinen, Marjo – Salmi, Hannu – Tuominen, Marja (toim.), Maamme, Itsenäisen Suomen kulttuurihistoria, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2016, s. 415–436, erityisesti s. 425.

⁴ Ks. Aarnio, Aulis: Laintulkinnan teoria, Yleisen oikeustieteen oppikirja, WSOY 1989.

⁵ Ks. Aarnio, Aulis: The Rational as Reasonable, A Treatise on Legal Justification, Dordrecht 1987.

⁶ Ks. Tuori, Kaarlo: Kriittinen oikeuspositivismi, WSLT 2000.

⁷ Ks. Tuori, Kaarlo: Oikeuden ratio ja voluntas, WSOYpro 2007.

jan kieli on vain väline, jolla kirjan esittämät ajatukset välitetään lukijoille. Kirjan sisällön tasoa ei määrittele sen kieliversio, vaan ajatusten syvyys. Aarnion ja Tuorin esimerkki julkaisutoiminnasta on oma ohjenuorani oikeustieteen harjoittamisessa.

Aarnion ja Tuorin tunnetut oikeusteoreettiset monografiat ovat mielestäni erinomaisia esimerkkejä myös oikeustieteen ns. yleisten oppien merkityksestä. Kirja on luonteva keino yleisten oppien kehittelyyn. Toki yleisiä oppeja voidaan käsitellä myös tieteellisissä artikkeleissa, mistä esimerkiksi Ronald Dworkinin *Taking Rights Seriously* -artikkelikokoelma on hyvä esimerkki. Silti itselleni kirja on yleisten oppien lähteenä ylivoimainen artikkeleihin verrattuna. Pyrin välttämään liian kapea-alaisia tutkimuskohteita.

Tämä oikeusteoreettinen painotus on itse asiassa aika merkittävä linjavalinta omalla alallani eurooppaoikeudessa ja sillä on juurensa suomalaisessa oikeuskulttuurissa. Totuin Isossa-Britanniassa työskennellessäni siihen, että arvostettua tutkimusta on pikemminkin ajankohtaiseen oikeuskäytäntöön tai EU-hallintoon liittyvä kommentointi lähinnä aikaisemman oikeuskäytännön suhteen, mitä pidän sinänsä vaativana lainopillisenä tutkimuksena, mutta kuitenkin usein oikeuden ns. pintatasolle⁸ jäävänä pohdintana. On otettava huomioon, että ns. common law -oikeuskulttuurin piiriin kuuluvassa Iso-Britanniassa on oikeustapauksiin keskittyvällä oikeustieteellisellä tutkimuksella suurempi merkitys kuin Suomessa.

Olen kokenut, että suomalaiselle kohdeyleisölle suunnatuista tieteellisistä yleisiä oppeja käsittelevistä monografioista voi saada palautetta kollegoilta ja osa palautteesta voi olla myös julkisia kirja-arvosteluja.⁹ Mielestäni tämä on merkittävä osoitus suomalaisen tiedeyhteisön ja oikeuskulttuurin toimivuudesta. Kirjoista saatavan palautteen esiintuominen tässä yhteydessä ei suinkaan merkitse referee-artikkeleista saatavan palautteen vähättelyä. Tieteellistä vaikuttavuutta mitataan nykyisin etenkin bibliometrisin keinoin, mutta minulle kirjoittajana kirjoista tai artikkeleista saatava suora palaute on kaikkein tärkein vaikuttavuuden mittari.

4. Kotimaiset oppi- ja käsikirjat kunniaan!

Olen ymmärtänyt, että kotimaisten lainopillisten monografioiden kirjoittaminen ei ole nykyisin arvostettua. Tiedemaailma suuntautuu vahvasti englanniksi kirjoitettujen artikkeleiden tuottamiseen, koska se edistää yliopiston ulkopuolisen tutkimusrahoituksen saamista. Helsingin yliopiston oikeusteorian professori Panu Minkkinen on kuvannut vuonna 2017 julkaistussa artikkelissaan lainopillisen tutkimuksen dilemmaa suhteessa tutkimusrahoi-

⁸ Ks. oikeuden tasoista ja eurooppaoikeudesta esim. Tuori, Kaarlo: Ideologiakriittikistä kriittiseen positivismiin, teoksessa *Häyhä, Juha* (toim.): *Minun metodini*, Werner Söderström Lakitieto Oy 1997, s. 311–329.

⁹ Ks. esim. kirja-arvostelu *Siltala, Raimo*: Oikeusvaltion ääriiviivat, *Lakimies* 6/2018, s. 800–802.

säännön maininta taidosta tuottaa oppimateriaalia rinnastuu mielestäni lähinnä luentomateriaalin tuottamiseen eikä merkitse sitä, että oppikirjakäyttöön soveltuvat käsikirjat ovat vain oppimateriaaliksi luettavaa aineistoa. Ne ovat myös tieteellisiä julkaisuja siitä riippumatta, onko niitä vertaisarvioitu vai ei. Se on toinen kysymys, mikä arvo niille rekrytoinneissa annetaan.

Pelkäänpä, että Minkkisen kärjistävä tulkinta johtosäännöstä vastaa aika hyvin ainakin Helsingin yliopiston rekrytointikäytäntöä. Kieltämättä vaikuttaa olevan niin, että korkea tieteellinen pätevyys osoitetaan vertaisarvioinnin läpikäyneillä julkaisuilla, jolloin tuotannon JUFO-luokitusten¹¹ arvioinnilla on painoarvoa. Niinpä heikon JUFO-luokituksen saavat kotimaiset oppi- ja käsikirjat eivät juurikaan meritoi korkeakoulujen rekrytoinneissa. Mainittakoon, että Helsingin yliopiston Opettajien Akatemia on viime vuosina pyrkinyt vaikuttamaan yliopiston johtoon sen suhteen, että opetusansiot otettaisiin painokkaammin huomioon yliopiston rekrytoinneissa. Hakijan pitää nimittäin johtosäännön mukaan kyetä antamaan korkeatasoista tutkimukseen perustuvaa opetusta ja ohjata opinnäytteitä.

Voidaan nykyisin perustellusti esittää kysymys, mikä on kansallisen lainopillisen tutkimuksen arvo. Käytännön lakimiesten työtä tukevat käsikirjat ja artikkelit omalta osaltaan kehittävät suomalaista oikeustiedettä ja oikeuskulttuuria. Lainopillisen tutkimuksen laatiminen ei ole niin yksinkertaista, että sen voisi rinnastaa joksikin muuksi kuin tutkimukseksi. Monilla oikeudenaloilla kotimaisilla kielillä laaditusta monografiasta voi työstää englanniksi referee-artikkeleita, eli tämän voi nähdä myös saman tutkimusprosessin – tai oppimisprosessin – eri osien erilaisina julkaisuina. Lainopillisten käsikirjojen valttina on usein tietty laaja-alaisuus, jota on vaikea artikkelein toteuttaa. Artikkelin laadinta on myös työprosessina aivan erilainen kuin laajan monografian laadinta. Laaja-alainen asiantuntemus oman tutkimusalan perusasioista voi sitten puolestaan vähintäänkin välillisesti myötävaikuttaa siihen, miten laadukkaita syvemmälle eteneviä tutkimuksia syntyy.

Minkkinen on vasta-argumenteistani huolimatta epäilemättä oikeassa siinä, että koulutukseen soveltuvan aineiston lainopillinen erittely ei helpolla käänny sellaiseksi tieteenksi, joka yliopiston edellä määritellyin parametrein tunnustetaan kansainväliseksi huippututkimukseksi. Sen sijaan hän on väärässä mielestäni siinä, kun hän asettaa ”käytännön lakimiesten työtä tukevat käsikirjat ja artikkelit” liian vaatimattomaan asemaan jopa niin, että ne hänen mukaansa liittyvät lähinnä yliopistojen kolmanteen tehtävään eli yhteiskunnalliseen vuorovaikutukseen.¹²

¹¹ Tieteellisten seurain valtuuskunnan julkaisufoorumi (JUFO) laatii JUFO-luokituksen, joka on alun perin tarkoitettu yliopistojen tuottamien suurten julkaisumäärien keskimääräisen laadun arviointiin, siis ei yksittäisten tutkijoiden arviointiin.

¹² Ks. Minkkinen 2017, s. 911.

Voidaankin seuraavaksi pohtia, mihin yliopistoissa kirjoja tarvitaan? Jos lähdemme kärjistetysti siitä, että yliopisto on tutkimuslaitos, niin tällöin voisimme kai hankkia lähtökohtaisesti kirjastoon vain tutkijoille tutkimuskirjallisuutta, mutta emme opiskelijoille oppikirjoja. Nämä oppikirjat ovat käytännössä varsin tyypillisesti niitä lakimiesten työtä tukevia käsikirjoja, joiden arvostusta nyt pohdin. Tällainen kansallisten käsikirjojen arvostusta polkeva politiikka on täsmälleen päinvastaista kuin mitä olen itse ajanut keskustakampuksen kirjastoneuvottelukunnassa kohta vuosikymmenen ajan. Neuvottelukunta on varsin yksituumaisesti pitänyt tärkeänä sitä, että kirjasto hankkii sekä oppikirjoja opiskelijoille että tutkimuskirjallisuutta tutkijoille. Ensinnäkin ajatus on se, että vähävaraisemmillekin opiskelijoille on pyrittävä järjestämään mahdollisuus opiskella ja suorittaa tutkinto. Kirjastosta lainattavilla oppikirjoilla ja niiden sähköisillä versioilla on tällöin olennainen merkitys.

Toinen syy on käsitys siitä, ettei yliopisto ole pelkkä tutkimuslaitos. ”Opiskelija keskiöön” on ollut Helsingin yliopiston strategiassa keskeistä viime vuosina. Jos tähän iskulauseeseen on uskomisen, niin tuskinpa mikään voi toteuttaa tätä strategiaa yhtä hyvin kuin kansalliskielillä tuotettujen oppikirjojen laadinta ja niiden hankinta kirjaston kokoelmiin. Kirjastolla on tässä strategiassa oma keskeinen tehtävänsä, johon tuki liittyy paljon muuta kuin kirjojen ja artikkeleiden saattaminen opiskelijoiden ja tutkijoiden käyttöön. Yhtenä esimerkkinä voidaan mainita erilaiset tiedonhakupalvelut, jotka merkittävällä tavalla helpottavat ja tehostavat opetus- ja tutkimustyötä.

En ole ajatuksineni yksin, sillä Helsingin yliopiston suomen kielen professori Jaakko Leino kirjoitti taannoin kansalliskielten käyttöä opetuksessa puolustavan artikkelin Acatiimi-lehteen. Hän kritisoi perustellusti sitä, että suomalaiset opettavat joillakin aloilla suomalaisia englanniksi. Yhdyn täysin häneltä lainaamaani kannanottoon:

*”Kielen valinta on suhteessa työmäärään vähän kaksiteräinen miekka: voi olla helpompaa käyttää valmista englanninkielistä terminologiaa kuin keksiä uutta. Englannin kieleen tottuneiden suomalaistutkijoiden saattaa olla myös yhä hankalampaa löytää sanoja kertoakseen alastaan suomeksi, vaikka se olisi oma äidinkieli. Minusta tutkijoiden tehtävänä on pitää oman alansa kieli elinvoimaisena ja luoda sen suomenkielistä käsitteistöä”.*¹³

Kolmas syy oppikirjojen hankinnalle kirjaston kokoelmiin on meille suomalaisille tyypillinen käsitys yhdenvertaisuudesta ja arvostus sivistystä kohtaan. Meidän kulttuuriimme ei ole ainakaan tähän saakka kuulunut sellainen elitistinen ajatusmalli, jonka mukaan jokainen opiskelija ostakoon oppikirjansa itse. Näinhän tehdään monissa Ison-Britannian yliopistoissa. Meillä tutkintoa oikeutetaan opiskelemaan ne, jotka läpäisevät valintakokeen tai menestyvät todistusvalinnassa. Sillä ei pitäisi olla merkitystä, onko opiskelijalla tai hänen vanhem-

¹³ Ks. *Arja-Leena Paavolan* kirjoittama artikkeli Jaakko Leinosta, ”Kansalliskielten puolustaja”, *Acatiimi* 8/2018, s. 26–31.

millaan varaa ostaa oppikirjat. Meillä ei ole myöskään perustutkintovaiheen opiskelijoille lukukausimaksuja, ja toivoa sopii, ettei tulisikaan. Luultavasti osa lahjakkaista opiskelijoista karsiutuisi eliitin kyydistä jo lukion jälkeen rahan puutteen vuoksi. En käsitä, miten se voisi olla pienen kansakunnan etu.

5. Vieraskieliset kirjat kirjaston kokoelmissa

Tilastollisesti voidaan osoittaa, että kirjaston hankinnoissa vieraskielisten kirjojen osuus on varsin merkittävä. Esimerkiksi Kaisa-kirjastosta saamani tilaston mukaan oikeustieteellisen tutkimuskirjallisuuden kokoelmaan hankittiin vuonna 2017 kaikkiaan 249 painettua kirjaa, joista suomenkielisiä oli 123, englanninkielisiä 83, ruotsinkielisiä 17 ja saksankielisiä 10 nimekettä.

Nimeketasolla oikeustieteen kokoelmassa oli vuoden 2018 lopulla englanninkielisiä kirjoja 13 987, suomenkielisiä 9 204, ruotsinkielisiä 6 148 ja saksankielisiä 4 838. On tärkeää tuoda esiin, että Kaisa-kirjastossa on myös ranskan, tanskan ja norjan kielellä painettuja teoksia alle 2000 nimekettä kutakin.¹⁴ Lähinnä historiallisista syistä pohjoismaiset kielet ovat näinkin hyvin edustettuina. Onkin siis syytä painottaa, että kirjasto hankkii kokoelmiinsa myös muilla kielillä kuin suomeksi, ruotsiksi tai englanniksi laadittuja kirjoja. Esimerkiksi China Law Centerin kirjakokoelmaan on hankittu vuoteen 2019 mennessä jo yli 700 kiinankielistä teosta.

Kielten merkitystä koskeva käsitys muuttuu vielä enemmän englantia painottavaksi, kun tarkastellaan e-kirjoja. Vuonna 2017 isoihin e-kirjapaketteihin (EBSCO ja Ebook Central) lisättiin yhteensä 34 263 kirjaa, jotka ovat lähes poikkeuksetta englanninkielisiä. Näihin isoihin e-kirjapaketteihin kuulumattomia e-kirjoja hankittiin englanniksi 5 522, suomeksi 146 ja ruotsiksi 11. Lisäksi voidaan todeta englannin käytännön merkityksestä, että oikeustieteellisten kirjojen osalta asiakkaiden hankintapyyntöistä vuonna 2017 peräti 99 kirjaa 121 kirjasta koski englanninkielisiä teoksia. Sama trendi on havaittavissa myös vuodelta 2018, koska marraskuun loppuun mennessä englanninkielisistä teoksista oli tehty 116 hankintapyyntöä.

Kurssikirjojen osalta tilanne on kansalliskielten osalta lohdullisempi. Kaisa-kirjaston oikeustieteellisistä kurssikirjoista suomenkielisiä on 420, englanninkielisiä 319 ja ruotsinkielisiä 69 nimekettä. Vaikuttaa siltä, että perustutkintovaiheen opetuksessa kansalliskielillä kirjoitetuilla teoksilla on vielä vankka asema. Lienee kuitenkin niin, että tilastojen valossa etenkin ruotsinkielisestä kirjallisuudesta on pulaa. Joka tapauksessa englantia vahvistava trendi tulee näistä hankintatilastoista selvästi esiin.

¹⁴ Kaisa-kirjaston kokoelmissa nimeketasolla suurimmat kielet ovat siis englanti, suomi, ruotsi ja saksa. Suuruisjärjestyksessä muut kielet ovat edustettuna seuraavasti: ranska (1725), tanska (1689), norja (1520), kiina (727), espanja (163), italia (122) ja viro (92).

6. Johtopäätös

En halua kiistää tai vähätellä englanninkielisen tutkimuksen ja kansainvälistymisen merkitystä nykyiselle tutkimukselle. Englanninkielen käyttö yhdistää yliopistossa toimivat erikieliset tutkijat, opettajat ja opiskelijat. Joillakin aloilla englanninkielen valinta tutkimuksen kieleksi on luonteva vaihtoehto kohderyhmän tai tutkimusaiheen vuoksi. Omakin väitöskirjani on englanniksi¹⁵, vaikka nyt korostankin suomen kielen merkitystä tieteen kieleinä. Kielikysymys on minusta syytä ratkaista tilanteen mukaan pragmaattisesti. On järkevää kirjoittaa kohderyhmän vuoksi esimerkiksi Brexitistä englanniksi, mutta aivan samalla loogiikalla on mielekästä kirjoittaa suomalaisista lainsäädäntöhankkeista suomeksi.¹⁶

Niinpä suomalaisessa oikeustieteellisessä tutkimuksessa ja opetuksessa täytyy löytää tasapaino suomenkielisen, ruotsinkielisen, englanninkielisen ja muilla kielillä laaditun kirjallisuuden suhteen. Ääripäät ovat ongelmallisia, siis esimerkiksi pelkästään englanniksi tai suomeksi toimiminen. Erimielisyyttä lieneekin etenkin siitä, missä tuo tasapainotila kansalliskielisten ja englanninkielisten julkaisuiden ja opetuksen välillä saavutetaan. Soisin, että tasapainopistettä siirrettäisiin nykytilaa enemmän kansalliskieliamme kohti. Erityisen merkittävänä pidän sitä, että perustutkintovaiheen oppikirjat laaditaan kansalliskielillä. Vieraskielisen kirjallisuuden osalta pitäisin toivottavana, että jatkossakin kirjastoon hankittaisiin muilla kielillä kuin englanniksi laadittuja teoksia tutkimuskäyttöön.

¹⁵ Ks. *Raitio, Juha*: The Principle of Legal Certainty in EC Law, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht 2003.

¹⁶ Ks. *Raitio, Juha – Raulus, Helena*: The UK EU Referendum and the move towards Brexit, Maastricht Journal of European and Comparative Law, 1/2017, s. 25–42 ja vrt. *Raitio, Juha*: Valtiontukien notifiointivelvoite SOTE-uudistuksessa, Defensor Legis, 5/2018, s. 745–756. Brexit-artikkelia kirjoittaessani tutkin englantilaisen common law -oikeuskulttuurin piirteitä ja muun muassa royal prerogative -käsitteen merkitystä.

Erika Bergström

Eduskunnan kirjasto ja sen oikeudelliset kokoelmat

Eduskunnan kirjasto perustettiin vuonna 1872 ja vuodesta 1913 se on toiminut kaikille avoimena eduskuntatiedon, oikeudellisen tiedon ja yhteiskuntatiedon erikoiskirjastona. Yli sadan vuoden aikana Eduskunnan kirjaston rooli oikeuskirjallisuuden tarjoajana on ollut merkittävä. Suuri osa tämän päivän lakimiehistä on jossain vaiheessa opintojaan tai työuraansa hyödyntänyt Eduskunnan kirjaston kokoelmia.

Artikkelissa esittelen Eduskunnan kirjastoa ja sen oikeudellisia kokoelmia. Artikkelissa valotan myös kirjaston roolia oikeudellisessa bibliografiatyössä ja oikeushistorian ja kulttuurin vaalijana. Artikkelin lopussa esitän joitakin huomioita digitalisaation vaikutuksista kirjaston toimintaan.

Eduskunnan kirjaston asiakaspalvelukerros vuonna 2019. Kuva: Hannele Salonen / Eduskunta.

1. Kirjaston perustaminen ja organisatorinen asema

Eduskunnan kirjaston synty ajoittuu vuoteen 1872. Ruotsin vallan aikana säädetyt olivat säilyttäneet omissa arkistoissaan laki- ja asetuskokoelmia, pöytäkirjoja ja valtiopäivien aikana syntyneitä asiakirjoja. Vuoden 1872 valtiopäivillä säädetyt päättivät yhdistää nämä kokoelmat yhteiseksi valtiopäiväkirjastoksi ja -arkistoksi. Samassa yhteydessä päätettiin myös palkata taloudenhoitaja järjestämään ja huolehtimaan valtiopäiväarkiston ja -kirjaston kokoelmista. Päätöksen taustalla oli Ruotsin valtiopäiväkirjastolta saatu julkaisulahjoitus ja ehdotus tulevasta julkaisujen vaihdosta.¹

Ensimmäisinä vuosikymmeninä kirjaston toiminta oli hyvin pienimuotoista. Kokoelmat käsittivät lähinnä virallisljulkaisuja, joskin lahjoituksena oli saatu myös jonkin verran oikeustieteellisiä julkaisuja. Vuonna 1891 kirjasto muutti Säätytaloön ja sai ensimmäiset omat tilansa. Säätyjen kirjasto muuttui Eduskunnan kirjastoksi vuonna 1907, kun Suomessa siirryttiin yksikamariseen eduskuntaan. Vuonna 1908 kansanedustaja Matti Helenius-Seppälä esitti eduskunnalle anomusehdotuksen², jonka mukaan kirjasto pitäisi avata ulkopuolisille asiakkaille. Ajatus avoimesta parlamenttikirjastosta toteutui kuitenkin vasta vuonna 1913, jolloin eduskunnan kansliatoimikunta päätti, että Eduskunnan kirjasto on myös muiden kuin eduskunnan jäsenten käytettävänä, mikäli se voi tapahtua tuottamatta haittaa eduskuntatyölle.³

Säätytalosta Eduskunnan kirjasto muutti eduskuntataloon sen valmistuessa vuonna 1931. Eduskuntatalossa kirjasto sai käyttöönsä kirjastokäyttöön suunnitellut, kauniit ja ajanmukaiset tilat. Kun eduskunnan virkamiesten lukumäärä 1970-luvulla kasvoi, olemassa olevat työtilat kävivät pieneksi ja lisätilojen rakentamista alettiin suunnitella. Eduskunnan kirjasto sai uudet toimitilat eduskunnan ensimmäisen lisärakennuksen valmistuessa vuonna 1978.⁴ Näissä tiloissa, osoitteessa Aurorankatu 6, Eduskunnan kirjasto toimii edelleen.

Kirjaston organisatorinen asema on sen olemassa olon aikana vaihdellut. Ajoittain kirjasto on ollut eduskunnan ja ajoittain valtioneuvoston ohjauksessa.⁵ Oltuaan vuodesta 1948

¹ Hannele Soini: Eduskunnan kirjasto 1872–1972. Signum 7–8/1972, s. 113.

² Anomusehdotus 174/1908 II vp Eduskunnan kirjaston laajentamiseksi yleiseksi yhteiskunnalliseksi kansalliskirjastoksi ja tiedonantotoimistoksi ja 40.000 markan määrärahan myöntämisestä vuodeksi 1909 mainittuun taroitukseen.

³ Eduskunnan kirjasto – Riksdagsbiblioteket 1872–1972. Helsinki 1972 ja Päivi Erkkilä: Eduskunnan kirjaston avoimuuden aikajana. 2016. <https://www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/kirjasto/tietoakirjastosta/historia/Documents/Avoimuuden%20aikajana.pdf> viitattu 5.5.2019.

⁴ Tuula H. Laaksovirta: Eduskunnan virallinen tiedonvälitys. Teoksessa ”Suomen eduskunta 100 vuotta : [Osa] 10, Ensimmäinen ja neljäs valtiomahti” s. 133–134 ja 159–163.

⁵ Perustamisesta vuoteen 1907 kirjasto kuului valtiopäivien aikana valtiovarainvaliokunnan ja väliaikoina pankkivaltuusmiesten valvonnan alaisuuteen. Vuodesta 1908 aina vuoteen 1920 kirjaston hallinnosta vastasi eduskunnan kansliatoimikunta. Vuonna 1920 kirjastosta tuli valtioneuvoston alainen itsenäinen laitos, jonka nimenä oli Valtion keskuskirjasto. Tätä vaihetta kesti pari vuotta ja vuonna 1922 Valtion keskuskirjaston nimi muutettiin

Eduskunnan kirjaston tilat Säätytalossa. Kuva: Eduskunta

eduskunnan alainen erillislaitos Eduskunnan kirjasto liitettiin vuonna 2000 osaksi eduskunnan kansliaa ja sen tieto- ja viestintäosastoa. Eduskunnan kanslian toimintaa ohjaavien säädösten lisäksi Eduskunnan kirjaston toimintaa säätelee laki Eduskunnan kirjastosta (4.8.2000/717) ja Eduskunnan kirjaston ohjesääntö (20.6.2000/724). Eduskunnan arkisto on osa Eduskunnan kirjastoa. Kirjastolla on kansanedustajista ja asiantuntijajäsenistä koostuva hallitus, joka käsittelee kaikki kirjaston toiminnan kannalta keskeisimmät asiat ja antaa vuosittain eduskunnalle kertomuksen kirjaston toiminnasta. Eduskunnan kirjaston hallituksen asiantuntijajäsenistä yksi jäsen edustaa oikeustieteellistä tutkimusta.

Eduskunnan kirjasto toimii edelleen aihealueidensa erikoiskirjastona Suomessa. Kirjaston ensisijainen tehtävä on palvella eduskuntaa, mutta kirjasto on myös avoinna kaikille, jotka tarvitsevat tietoa eduskuntatyöstä, oikeudesta ja yhteiskunnasta. Toiminnassa korostuu perinteisen neuvonta- ja lainaustoiminnan lisäksi asiakkaille tarjottava koulutus, tietopalvelu sekä tiedon ja aineistojen tarjoaminen asiakkaille verkossa.

taas Eduskunnan Kirjastoksi. Vuosina 1922–1948 kirjasto oli valtioneuvoston ja eduskunnan yhteisessä valvonnassa. Vuonna 1948 Eduskunnan kirjastosta tuli eduskunnan hoidon ja valvonnan alainen erillislaitos. Eduskunnan kirjaston vaiheista tarkemmin: Tuula H. Laaksovirta: Eduskunnan virallinen tiedonvälitys. Teoksessa ”Suomen eduskunta 100 vuotta : [Osa] 10, Ensimmäinen ja neljäs valtiomahti” s. 116–140 ja Hannele Soini: Eduskunnan kirjasto 1872–1972. Signum 7–8/1972, s. 113–114.

2. Oikeudellisen aineistojen kokoelmat

2.1. Yleistä kirjaston kokoelmista

Kuten jo edellä todettiin, kirjaston aineistomäärä oli alkuvaiheessa melko vaatimaton. Kirjaston kokoelmat kuitenkin moninkertaistuivat 1900-luvulla. Vuonna 1913 kirjaston kokoelmissa oli noin 21 000 nidettä, vuonna 1922 noin 40 000 nidettä, vuonna 1948 noin 140 000 nidettä, vuonna 1979 noin 420 000 nidettä ja vuonna 1998 kokoelmien nidosmäärä oli noussut 613 600 niteeseen.⁶ Tämän jälkeen kustannetun kirjallisuuden ja aikakauslehtien hankinta on vähentynyt. Maksuttoman aineiston osalta voidaan todeta, että digitalisaation myötä virallisjulkaisujen julkaiseminen painettuna on vähentynyt erittäin voimakkaasti ja sama on tapahtunut kansainvälisten organisaatioiden painettujen julkaisujen osalta. Vuoden 2018 lopussa kokoelmien nidemäärä oli 530 100.⁷ Elektronisen aineiston koko ajan lisääntyessä on oletettavaa, että tulevaisuudessa painettujen kokoelmien määrä edelleen pienenee.

Varsinaisten aineistohankintojen lisäksi Eduskunnan kirjaston aineistojen vaihtojärjestelyt toisten kirjastojen kanssa, kirjalahjoitukset ja toimiminen vapaakappalekirjastona ovat aiemmin olleet keskeisiä kirjaston kokoelmien kartuttamisessa.

Kirjastolla oli erityisesti valtiopäiväasiakirjojen osalta aktiiviset vaihtosuhteet monen valtion kanssa. Erilaisten vaihtosopimusten nojalla kirjasto sai kokoelmiinsa myös muuta virallisaineistoa, kuten esimerkiksi lainvalmisteluaineistoa ja viranomaisjulkaisuja.

Kirjaston lahjoituksena saatu aineisto on vaikuttanut kokoelmien kokonaisuuteen. Kirjaston alkuvuosina Ruotsilta saadut kirjalahjoitukset olivat keskeisiä. Valtiopäiväasiakirjojen lisäksi lahjoituksena saatiin komiteanmietintöjä, tilastoja ja oikeustieteellisiä teoksia.⁸ Kirjalahjoituksia on vuosikymmenten varrella saatu muiden valtioiden lisäksi laitoksilta, yrityksiltä ja yksityishenkilöiltä.⁹ Esimerkkinä kirjalahjoituksesta voidaan mainita Risto Rytin Suomen Pankin aikainen käsikirjasto, jota säilytetään Eduskunnan kirjastossa omana kokonaisuutena.

Eduskunnan kirjasto sai vapaakappalelain¹⁰ ja ennen sitä vuonna 1919 annetun valtio-

⁶ Päivi Erkkilä: Eduskunnan kirjaston avoimuuden aikajana. 2016. <https://www.eduskunta.fi/FI/tietoeduskunnasta/kirjasto/tietoakirjastosta/historia/Documents/Avoimuuden%20aikajana.pdf> ja Eduskunnan kirjaston toimintaa vuosien varrella <https://www.eduskunta.fi/FI/tietoeduskunnasta/kirjasto/tietoakirjastosta/historia/Sivut/Eduskunnan-kirjaston-toimintaa-vuosien-varrella.aspx> ja Eduskunnan kirjaston kertomukset vuosilta 1979 ja 1998, viitattu 5.5.2019.

⁷ Viitattuihin aineistomääriin sisältyy sekä monografiat että kausijulkaisujen vuosikerrat. Kokoelmien kokonaismäärässä on vuotuisia eroavaisuuksia myös johtuen siitä, minkä verran poistoja vuoden aikana on tehty. Aineiston evaluointia ja poistoja tehdään usein projektiluontoisesti, jonka vuoksi poistojen määrä vaihtelee vuositasona.

⁸ Hannele Soini: Eduskunnan kirjasto 1872–1972. Signum 7–8/1972, s. 113.

⁹ Kirjaston kertomuksessa listattiin pitkään tahot, joilta kirjalahjoituksia oli vuoden aikana saatu.

¹⁰ Vapaakappalelaki 420/1980.

neuvoston päätöksen perusteella¹¹ kappaleen kaikista Suomessa ilmestyneistä julkaisuista. Kokoelmiinsa kirjasto otti vain oman aihealueensa julkaisut. Vuonna 2007 vapaakappalelaki korvattiin lailla kulttuuriaineistojen tallettamisesta ja säilyttämisestä (1433/2007) ja tämän lainmuutoksen myötä Eduskunnan kirjastolle ei enää jaeta vapaakappaleita painetusta aineistosta. Saman aikaan perustettiin Kansallinen audiovisuaalinen arkisto,¹² jonka tehtävänä on muun muassa kotimaisten radio- ja televisio-ohjelmien, verkkosivustojen ja digitoitujen sanoma- ja aikakausjulkaisujen säilyttäminen.¹³ Eduskunnan kirjasto sai oikeuden tarjota asiakkailleen pääsyn näihin kansallisiin digitaalisiin aineistoihin tiloissaan.¹⁴ Oikeustieteilijöiden kannalta on kiinnostavaa huomata, että näihin digitaalisiin aineistoihin sisältyy myös digitoituja juridisia aikakausjulkaisuja.

2.2. Varhaisimmat oikeudelliset kokoelmat ja kehitys 1900-luvulla

Eduskunnan kirjaston ensimmäisen kirjastoluettelon kokosi vuonna 1888 Valtiosäätyjen talouden ja kirjaston hoitaja Nils Bernt Grotenfelt.¹⁵ Vuoden 1888 luetteloon tutustumalla voi todeta, että kirjaston sen aikaiset kokoelmat sisälsivät lähinnä valtiopäiväasiakirjoja, komiteanmietintöjä ja muita virallisjulkaisuja sekä lakikirjoja. Oikeustieteellisiä tutkimuksia tai kommentaariateoksia luettelosta löytyi hyvin vähän. Kiinnostava huomio on kuitenkin, että kirjaston kokoelmiin sisältyi Leo Mechelinin pamfletti *Precis du droit du Grand-Duché de Finland*, jossa Mechelin perustelee näkemyksiään Suomen suuriruhtinaskunnan valtio-oikeudellisesta asemasta.¹⁶

Vuonna 1911 julkaistun kirjastoluettelon mukaan tässä vaiheessa kokoelmiin sisältyi jo sekä koti- että ulkomaista oikeuskirjallisuutta eri oikeudenaloilta. Poimintana vuoden 1911 luettelosta voidaan mainita, että rikosoikeus-otsikon alta löytyy esimerkiksi J. Forsmanin rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevien luentojen julkaistut muistiinpanot, J. Grotenfeltin *Kommen-tar till strafflagen* sekä Allan Serlachiuksen *Suomen rikosoikeuden oppikirja. I. Yleiset opit*.¹⁷

¹¹ Valtioneuvoston päätös joka koskee julkisille kokoelmille ja tieteellisille laitoksille tarkoitettujen painokirjoitusten lähettämistä ja jakamista. Annettu Helsingissä 14 päivänä maaliskuuta 1919.

¹² Nykyinen nimi: Kansallinen audiovisuaalinen instituutti.

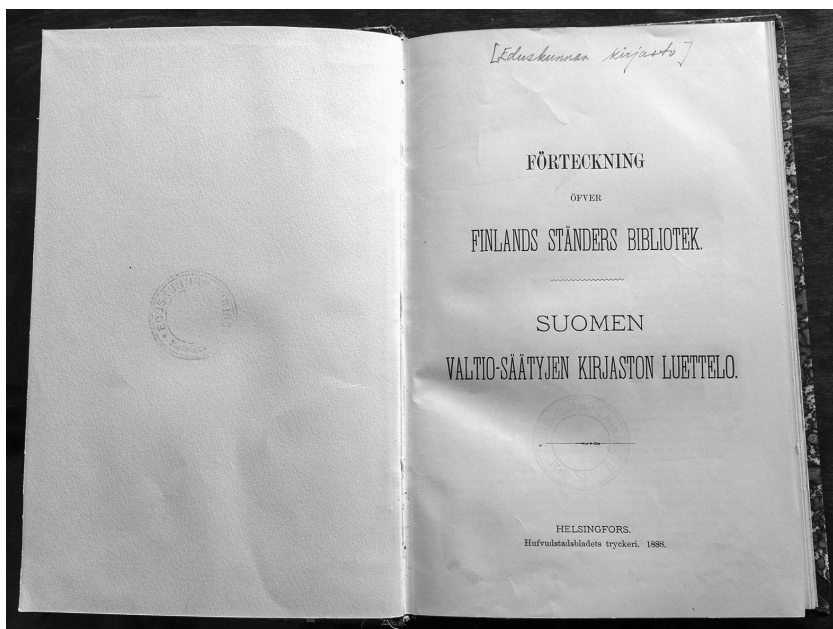
¹³ Laki Kansallisesta audiovisuaalisesta instituutista 1434/2007.

¹⁴ Aineistot ovat käytettävissä kirjastossa erityisellä työasemalla, jossa aineistosta ei tekijänoikeudellisista syistä ole mahdollista tehdä digitaalisia kopioita.

¹⁵ Förteckning öfver Finlands Ständers Bibliotek – Suomen Valtio-Säätyjen kirjaston luettelo. Helsingfors. Hufvudstadsbladets tryckeri. 1888.

¹⁶ Précis du droit public du grand-duché de Finlande / par L. Mechelin Helsingfors ; Berlin : Edlund : Puttkammer et Muhlbrecht, 1886. Mechelinin mukaan Suomi oli vuonna 1809 liitetty Venäjään, mutta erillisenä valtiona. Tämän johdosta Keisari-Suuruhtinas saattoi Mechelinin mukaan hallita Suomea vain voimassa olevan perustuslain rajoissa.

¹⁷ Suomen Eduskunnan kirjaston luettelo 1910 – Katalog öfver Finlands Landtdags Bibliotek 1910. Helsingfors 1911, Keisarillisen Senaatin Kirjapainossa.

Eduskunnan kirjaston ensimmäinen luettelo, julkaistu 1888. Kuva: Heikki Rajala / Eduskunta.

Vuosina 1911–1992 julkaistiin luetteloita kirjastoon hankitusta uudesta aineistosta. Näihin luetteloihin tutustumalla voidaan yleisellä tasolla todeta, että kotimaisen oikeuskirjallisuuden lisäksi kokoelmiin hankittiin myös paljon ulkomaista oikeuskirjallisuutta, erityisesti Pohjoismaista ja Saksasta.

Kotimaista oikeuskirjallisuutta on pidetty Eduskunnan kirjastossa kautta vuosikymmenien erityisen tärkeänä aineistona, eikä kotimaisen oikeuskirjallisuuden osalta ole tehty kokoelmapoistoja, toisin kuin on tehty ulkomaisen juridiikan ja yhteiskuntatieteellisen aineiston kohdalla. Tästä johtuen asiakas voi tänäkin päivänä saapua Eduskunnan kirjastoon perehtymään esimerkiksi Brynolf Honkasalon rikosoikeudelliseen tuotantoon, Rafael Erichin valtiopin teoksiin tai vaikkapa Kivimäki – Ylöstalon klassikkoon *Suomen siviilioikeuden oppikirja*.

2.3. Oikeudellisten kokoelmien kartuttaminen ja ylläpito nykyisin

2.3.1. Oikeudellisten kokoelmien painopistealueet

Nykyisin Eduskunnan kirjastoon hankitaan oikeuskirjallisuutta määriteltyjen hankintaperiaatteiden mukaisesti. Kotimainen oikeudellinen kirjallisuus hankitaan kokoelmaan hyvin laajasti. Keskeisimmistä kirjoista hankitaan kaksi kappaletta – yksi lukusaliin ja yksi lainakappaleeksi. Ulkomaisen juridisen kirjallisuuden hankinnassa painotetaan valtiosääntö-

oikeutta, EU-oikeutta, kansainvälistä oikeutta ja oikeusjärjestelmiä vertailevaa aineistoa. Kokoelmaan hankitaan myös jonkin verran muiden maiden siviili-, rikos- ja prosessioikeudellisia teoksia. Meneillään olevat lainsäädäntöhankkeet, yhteiskunnallinen ja poliittinen keskustelu sekä eduskunnassa käsiteltävät kysymykset vaikuttavat nekin hankittavan aineiston valintaan.

Kotimainen oikeuskirjallisuus on tänä päivänä Eduskunnan kirjaston kysytyintä aineistoa. Vuonna 2018 kolmenkymmenen lainatuimman ja varatuimman kirjan listalla 75 prosenttia oli kotimaista oikeuskirjallisuutta. Juuri ilmestynyttä oikeuskirjallisuutta lainataan eniten. Lainatuimmassa juridisessa aineistossa on usein mukana eri oikeudenalojen perusteoksia. Viime vuosien suosittujen kirjojen joukossa ovat esimerkiksi Jaakko Husan ja Antero Jyrängin *Valtiosääntöoikeus*, Olli Mäenpään *Hallintolaki ja hyvän hallinnon takeet* sekä Dan Frände et al. *Keskeiset rikokset*. Joidenkin juridiikan teosten suosio jatkuu vuodesta toiseen. Juha Häyhän vuonna 1997 toimittama *Minun metodini* -teoksen kaikki kolme niteä ovat edelleen jatkuvasti lainaajien suosiossa.

2.3.2. Kirjastotietokanta ja juridinen asiasanoitus

Eduskunnan kirjastossa otettiin vuonna 1992 käyttöön elektroninen kirjastojärjestelmä ja kirjaston kokoelmatietokannan nimeksi tuli *Selma*. Alkuvaiheessa järjestelmä oli käytössä vain Eduskunnan tiloissa, eikä Selma-kokoelmatietokannassa ollut aluksi kuin osa kirjaston aineistoista. Selma-kokoelmatietokannan käyttöönotto oli kuitenkin merkittävä virstanpylväs kirjaston toiminnassa.

Selma-kokoelmatietokantaan luetteloidaan kaikki kirjaston hankkima aineisto. Kotimaisesta oikeuskirjallisuudesta järjestelmään luetteloidaan monografioiden ja kokoomateosten ohella myös suuri määrä kotimaisia juridisia artikkeleita. Tämä mahdollistaa tiedonhaun, jossa saa tehokkaasti esille sekä kirjoja että artikkeleita haluamastaan aiheesta. Selma-kokoelmatietokannan hakukäyttöliittymäksi otettiin vuonna 2017 Finna-hakupalvelu¹⁸. Tällä uudistuksella kirjaston kokoelmat tulivat haettaviksi myös kansallisen hakupalvelun kautta.

Eduskunnan kirjastolla on oma kontrolloitu EKS-asiasanasto, jota käytetään luetteloidun aineiston asiasanoituksessa. Asiasanoituksen tavoitteena on mahdollistaa aineiston tehokas löytyminen tietokannasta. Muusta aineistosta poiketen juridisessa asiasanoituksessa käytetään ulkomaisen aineiston kuvailussa ns. maaketjuja, missä asiasana yhdistetään tietyn maan nimeen. Näin tietokannasta on helppo löytää esimerkiksi ruotsalaista valtiosääntöoikeudellista kirjallisuutta tai vaikka tarkistaa onko kirjaston kokoelmassa kirjallisuutta turvapaikkaoikeudesta Saksan lain mukaan.

¹⁸ <https://eduskunnankirjasto.finna.fi/>, viitattu 12.5.2019.

Selma-kirjastojärjestelmän käyttöönotto keväällä 1992. Avajaisissa kirjastonjohtaja Eeva-Maija Tammekann, eduskunnan pääsihteeri Seppo Tiitinen ja eduskunnan puhemies Ilkka Suominen. Kuva: Vesa Lindqvist / Eduskunta.

3. Juridinen bibliografiatyö Eduskunnan kirjastossa

3.1. Bibliographia Iuridica Fennica

Suomalainen Lakimiesyhdistys teki vuonna 1938 päätöksen suomalaisen lainopillisen kirjallisuusluettelon julkaisemisesta. Sodan vuoksi bibliografiatyö keskeytyi ja ensimmäinen osa Suomen lainopillisen kirjallisuuden luettelosta julkaistiin vuonna 1951. Bibliographia Iuridica Fennican ensimmäinen osa kattoi vuosina 1809–1948 julkaistun suomalaisen oikeuskirjallisuuden. Yhdistys toimitti ja julkaisi yhteensä viisi bibliografian osaa. Viimeinen Lakimiesyhdistyksen julkaisema bibliografia ilmestyi vuonna 1985 ja kattoi vuosina 1976–1981 julkaistun suomalaisen oikeuskirjallisuuden.¹⁹

Suomalainen Lakimiesyhdistyksen piirissä todettiin 1980-luvun alussa, että bibliografian toimittaminen ja julkaiseminen olisi tarkoituksenmukaista siirtää jonkun tieteellisen kirjaston tehtäväksi ja ehdotettiin bibliografian toimittamista ja julkaisemista Eduskunnan kirjastolle.

¹⁹ Suomalainen Lainopillinen kirjallisuus 1809–1948. Toimittaja Veikko Reinikainen. Helsinki 1951 ja Suomen Lainopillinen kirjallisuus v 1976–1981. Toimittajat Marjatta Heikkilä – Leena Häkli. Helsinki 1985. Esipuheet.

Eduskunnan kirjaston hallitus edellytti bibliografiatyön tarkempaa selvittämistä ennen kuin asiasta voitaisiin tehdä päätös. Suomalainen Lakimiesyhdistys teetti syksyllä 1981 selvityksen bibliografian työvaiheista sekä tästä työstä aiheutuvista henkilöstö- ja muista kustannuksista. Samalla selvitettiin mahdollisuutta muuttaa bibliografia sähköiseksi tiedostoksi.²⁰ Selvityksessä todettiin, että suuri osa bibliografiaan sisältyvästä aineistosta käsiteltiin jo Eduskunnan kirjastossa, joten bibliografian siirtymistä Eduskunnan kirjastolle pidettiin luontevana vaihtoehtona. Lisäksi bibliografian aineistoista muodostettava tietokoneelle vietyä tiedostoa voitaisiin käyttää perustana Eduskunnan kirjaston luetteloinnin automatisoinnissa, joka myös oli suunnitelmassa. Maaliskuussa 1982 Eduskunnan kirjaston hallitus päätti, että *Bibliographia Iuridica Fennica*n toimittaminen ja julkaiseminen siirtyy Eduskunnan kirjaston tehtäväksi.²¹

Eduskunnan kirjasto julkaisi *Bibliographia Iuridica Fennica*a vuosiluetteloina, joista ensimmäinen kattoi vuonna 1984 julkaistun juridisen kirjallisuuden. Vuosien 1982–1983 aineisto koottiin takautuvasti ja julkaistiin vuonna 1989. Vuonna 1993 Eduskunnan kirjasto luopui painetun bibliografian toimittamisesta ja julkaisemisesta.

3.2. Bibliografia verkossa

Kun Eduskunnan kirjasto otti juridisen bibliografiatyön tehtäväkseen, oli tavoitteena alusta alkaen bibliografian tietojen siirtäminen sähköiseen muotoon. Bibliografiaa laadittiin yhteistyössä Tieteellisten kirjastojen atk-yksikön kanssa ja bibliografiatietoja julkaistiin yksikön ylläpitämässä KATI-tietokannassa (kotimaisten artikkeleiden ja erikoisbibliografioiden tietokanta). Tämän lisäksi juridinen bibliografia oli vuodesta 1988 käytössä Finlexin FBIB-tietokannassa. Vuonna 1993 perustettiin TRIP-pohjainen Jussi-tietokanta, johon bibliografiset tiedot sisällytettiin.²²

Eduskunnan kirjaston Selma-kirjastotietokanta otettiin käyttöön vuonna 1992. Suomen lainopillisen bibliografian julkaiseminen jatkui Selma-tietokannassa *Kotimainen oikeudellinen aineisto* -kokoelman muodossa. Kyseessä on virtuaalikokoelma, joka sisältää tietoja vuoden 1982 jälkeen ilmestyneestä kotimaisesta oikeuskirjallisuudesta. Kotimainen oikeudellinen aineisto -kokoelmaan merkitään aineiston asiansanoituksen yhteydessä Suomessa julkaistuja, Suomea koskevia sekä suomalaisten kirjoittajien oikeustieteellisiä artikkeleita ja kirjoja. Valtaosa aineistosta on suomenkielistä, mutta joukossa on myös muun muassa ruotsin- ja englanninkielistä aineistoa.

²⁰ Eduskunnan kirjaston hallituksen pöytäkirja 26.11.1980 kohta 16 ja liitteet 11 ja 12 sekä Eduskunnan kirjaston hallituksen pöytäkirja 31.3.1983 kohta 5 ja liite 2.

²¹ Eduskunnan kirjaston hallituksen pöytäkirja 31.3.1983 kohta 5 ja liite 2.

²² *Bibliographia Iuridica Fennica* 1982–1983 ja 1993, esipuheet.

Toimitettuun Bibliografia Iuridica Fennicaan pyrittiin etsimään tiedot kaikesta Suomes-
sa ja muissa maissa ilmestyvästä kotimaisesta oikeuskirjallisuudesta. Kotimainen oikeudel-
linen aineisto -virtuaalikokoelmaan merkitään vain se kotimainen oikeuskirjallisuus, joka
kirjastoon hankitaan kirjaston hankintaperiaatteiden mukaan. Tästä johtuen Kotimainen
oikeudellinen aineisto -virtuaalikokoelma ei ole yhtä kattava kuin aikoinaan toimitettu,
painettu Bibliografia Iuridica Fennica.

4. Lakimiehet ja oikeustieteen opiskelijat kirjaston asiakkaina

Kirjastopalveluiden tarjoaminen eduskunnalle on aina ollut kirjaston ensisijainen tehtävä.
Palvelua tarjotaan periaatteella *eduskunta ensin* ja eduskunta-asiakkaille on tarjoilla tietty-
jä, erityisesti heille räätälöityjä palveluja.

Eduskunnan kirjasto on kuitenkin vuodesta 1913 lähtien ollut avoinna myös muille
asiakkaille. Koska oikeustieteessä oikeuslähteiden käyttö korostuu, on luonnollista, että
kirjaston ulkopuolisten käyttäjien joukossa oikeustieteilijät ovat olleet hyvin edustettuina.
Kirjaston kokoelmia hyödyntävät erityisesti tutkijat ja oikeustieteen opiskelijat, mutta myös
tuomarit ja asianajajat käyttävät kirjaston aineistoja ja palveluja. Tärkeä asiakasryhmä on
myös lainvalmistelijat.

4.1. Palvelut lainvalmistelijoille

Lainvalmistelun alkuvaiheessa selvitetään hankkeeseen liittyvä tietopohja mahdollisim-
man kattavasti. Valtioneuvoston hallintoyksikön tietotuki ja julkaisut -yksikkö (VNK tieto-
tuki) hankkii ministeriöiden lainvalmistelijoille heidän tarvitsemat painetut ja sähköiset ai-
neistot. Aineistohankinnassa VNK tietotuki tukeutuu oman kokoelman kartuttamisen li-
säksi paljon myös muiden kirjastojen kokoelmiin. VNK tietotuki onkin yksi Eduskunnan
kirjaston kaukopalvelun vakioasiakkaista.

Kokoelmiin liittyvän yhteistyön lisäksi Eduskunnan kirjastolla ja VNK tietotuella on
myös tietopalvelutyössä vakiintunut yhteistyö. Eduskunnan kirjaston tietoasiantuntijat te-
kevät toimeksiannosta tiedonhakuja ja aineistokartoituksia meneillään olevien säädös-
hankkeiden tueksi. Tyypillisesti nämä toimeksiannot ovat vertailevia tiedonhakuja, jossa
selvitetään tiettyyn aiheeseen liittyvää sääntelyä esimerkiksi Pohjoismaissa, Isossa-Britan-
niassa ja Ranskassa.

Asiakkaita kirjaston lukusalissa Eduskuntatalossa 1970-luvulla. Kuva: Olavi Laine / Eduskunta.

4.2. Oikeustieteen opiskelijat

Vuosikymmenten ajan oikeustieteen opiskelijat ovat hakenneet kirjastosta lainaan sekä kurssikirjallisuutta että aineistoa tutkielman laatimiseen. Eduskunnan kirjaston roolista kurssikirjojen hankinnassa on keskusteltu useamman kerran. Vuonna 1950 oikeustieteen yliopilaiden yhdistys Pykälä ja valtiotieteen opiskelijoiden yhdistys Kannunvalajat lähettivät Eduskunnan kirjastolle kirjeen, jossa he pyysivät kirjastoa hankkimaan kaikki *lainopillisen ja valtiotieteellisen tiedekunnan kurssivaatimuksissa esiintyvät oppikirjat, kysytyimmistä riittävä määrä*. Kirjaston hallitus päätti hankkia lainakappaleita kalleimmista ja vaikeimmin saatavista kirjoista. Osaltaan päätöksen taustalla oli ajatus, että opiskelijat eivät käyttäisi kirjaston tieteelliseen tutkimukseen tarkoitettua lukusalia kurssikirjojen lukemiseen.²³

Vuonna 1968 Eduskunnan kirjaston hallitus teki kuitenkin päätöksen, jonka mukaan opiskelijoille ei enää hankita kurssikirjoja. Päätöstä perusteltiin muun muassa sillä, ettei kirjasto kustannus- ja tilasyistä voi ylläpitää tällaisia kurssikirjakokoelmia. Päätös herätti opiskelijoiden parissa kritiikkiä ja ihmetystä siitä, eikö kirjasto enää palvele opiskelijoita.

²³ Eduskunnan kirjaston kertomus vuodelta 1950.

Kirjaston lainaustoimiston silloinen esimies Anna-Maija Kurikka vastasi Ylioppilas-lehdessä julkaistussa kirjoituksessa kritiikkiin ja totesi, että opiskelijoita toki edelleen palvelaan monin tavoin, vaikkei kurssikirjoja enää lainatakaan.²⁴

Nykyisinkään tiedekuntien kurssikirjoja ei hankita kokoelmaan suuria määriä, sillä tämä ei kuulu Eduskunnan kirjaston tehtävään. Keskeisistä kotimaisista oikeustieteellisistä kirjoista hankitaan usein kaksi nidettä, joista toinen on kotilainattava – myös opiskelijoille. On syytä todeta, että opiskelijat hyötyvät Eduskunnan kirjaston kokoelmista monella tapaa. Esimerkiksi syventävissä opinnoissa tehtäviin tutkimuksiin ja opinnäytetöihin Eduskunnan kirjaston kokoelmat tarjoavat varsin paljon sellaista kirjallisuutta, jota ei muissa Suomen tieteellisissä kirjastoissa ole.

Varsinkin Helsingin yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa opiskelleilla lakimiehillä on yleensä muodostunut jokin kosketuspinta Eduskunnan kirjastoon. Se on ollut opiskelijoiden suosima työskentelytila, jossa on luettu tentteihin ja työstetty seminaaritöitä ja opinnäytteitä. Vaikka Eduskunnan kirjaston suosio opiskelijoiden piirissä on huomattavasti hiipunut viimeisen kymmenen vuoden aikana, on kirjaston edelleen paikka, jonne tullaan rauhallisen työskentelytilan, hyvän aineistotarjonnan sekä asiantuntevan palvelun houkuttelemina.

4.3. Oikeustieteen tutkijat

Oikeustieteen tutkijat hyödyntävät Eduskunnan kirjaston kokoelmia ja palveluja yliopistokirjastojen tarjonnan rinnalla, joko paikan päällä tai kaukopalvelun välityksellä. Kirjaston kokoelmia ja palveluja arvostetaan, eikä ole tavatonta, että kirjaston henkilökuntaa kiitetään väitöskirjan tai muun tutkimuksen esipuheessa.

Eduskunnan kirjasto edistää omien aihealueidensa tutkimusta myös tarjoamalla tutkijoille mahdollisuutta hakea tutkijanpaikkaa kirjastossa. Tutkijanpaikka myönnetään kuudeksi kuukaudeksi kerrallaan. Tutkijanpaikkojen saaneiden joukossa on yleensä aina mukana oikeustieteen tutkijoita.

5. Eduskunnan kirjasto oikeushistorian ja kulttuurin vaalijana

Eduskunnan kirjastossa on pieni ennen vuoden 1827 Turun paloa ilmestyneiden kirjojen kokoelma. Kokoelmaan on sijoitettu myös uudempaa historiallisesti arvokasta kirjallisuutta. Tämän *Wanha-kokoelmaksi* nimetyn kokoelman joukossa on muun muassa historiallisesti arvokkaita vanhoja lakikirjoja. Eräs kirjaston kokoelmien kurioseetti on Georg

²⁴ Anna-Maija Kurikka: Eduskunnan kirjasto ja opiskelijat. Ylioppilaslehti 1968:25, s. 8–9.

Vanhoja lakikirjoja Eduskunnan kirjaston näyttelyvitriinissä. Kuva: Hannele Salonen / Eduskunta.

Schaumanin vuonna 1924 ilmestyneen *Valtiomuototaistelu Suomessa 1918* teoskappale, jonka tekee erikoiseksi sen lukija, Urho Kekkonen. Kekkonen on ilmeisesti lukenut kirjan erittäin tarkkaan, sillä kirjan marginaaleista löytyy useita Kekkosen tekemiä kommentteja ja muistiinpanoja.²⁵

Eduskunnan kirjastossa on järjestetty näyttelyitä, joilla on haluttu nostaa esille kirjaston aihealueisiin liittyvää tietoa ja aineistoja esimerkiksi jonkin juhluvuoden yhteydessä. Näiden näyttelyiden kautta on nostettu esille myös oikeushistoriaan ja -kulttuuriin liittyviä teemoja. Esimerkkeinä mainittakoon *Suomen komiteanmietinnöt ennen ja nyt* -näyttely vuonna 1979, *Oikeuden kuva* -näyttely vuonna 2000 ja *Lakikirja 250 vuotta* -näyttely vuonna 2009.

Kirjaston *Lakikirja 250 vuotta* -näyttely valmisteltiin sen kunniaksi, että ensimmäisen suomenkielisen lakikirjan synnystä oli kulunut 250 vuotta. Kyseessä on vuonna 1759 julkaistu teos Ruotzin Waldacunnan Laki, joka oli Samuel Forseenin suomennos vuoden 1734 laista, josta Eduskunnan kirjastolla on oma kappaleensa Wanha-kokoelmassa. Näyttelyä varten kirjasto keräsi tietoa Suomessa tuolloin vielä jäljellä olevista vuoden 1759 lakikirjoista ja edisti siten näiden arvokkaiden teosten säilymistä.²⁶

²⁵ Timo Turja: Älkää yrittäkö tätä kotona... Eduskunnan kirjaston blogi 3.9.2008: <http://parlamenttikirjasto.blogspot.com/2008/09/lk-yritk-tt-kotona.html>, viitattu 12.5.2019. Katso myös Timo Turjan näyttelyteksti näyttelystä Mekin olemme lukeneet jotain kirjoja, jossa kuva ao. kirjasta: <https://www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/kirjasto/aineistot/yhteiskunta/Sivut/Mekin-olemm-lukeneet-joitakin-kirjoja.aspx>, viitattu 12.5.2019.

²⁶ *Lakikirja 250 vuotta* -näyttelyn tekstit ovat luettavissa Eduskunnan kirjaston verkkosivulla: https://www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/Sivut/Lakikirja-250-vuotta.aspx viitattu 28.4.2019.

Vuonna 2011 kootussa näyttelyssä *Mekin olemme lukeneet joitakin kirjoja – suomalaisen politiikan tärkeimmät kirjat 1917-* esiteltiin suomalaisen politiikan kirjallista perinnettä aina itsenäisyyden alusta lähtien. Näyttelystä ilmeni muun muassa se, mitä kirjoja kansanedustajat useimmin ovat siteeranneet puheissaan ja kuinka kirjoja on käytetty poliittisen taktikoinnin välineenä. Kansanedustajien siteeratuimpien kirjojen joukossa listataan Rafael Erichin *Suomen valtio-oikeus I–II* vuodelta 1924 ja Esko Hakkilan *Suomen tasavallan perustuslait sekä eräitä niihin liittyviä lakeja, asetuksia ja säännöstöjä* vuodelta 1939.²⁷

6. Digitalisaatio, oikeudelliset aineistot ja Eduskunnan kirjasto

Oikeuslähteiden tarjonnan muodot ovat muuttuneet nopeasti. Säädöksiä, valtiopäiväasiakirjoja, oikeuskäytäntöä ja oikeuskirjallisuutta on tarjolla digitaalisessa muodossa verkkosivustoilla ja hakupalveluissa. Varsinkin uudemmat virallislähteet ovat suurelta osin siirtyneet verkkoon. Alla esitän joitain huomioitani siitä, miten digitalisaatio on vaikuttanut Eduskunnan kirjaston toimintaan.

Oikeuslähteiden parempi digitaalinen saatavuus on johtanut siihen, että asiakkaiden tarve tulla paikan päälle kirjastoon käyttämään aineistoja on vähentynyt. Kirjaston paikalla käyvien asiakkaiden ja kirjalainojen määrä onkin laskenut viime vuosikymmeniin verrattuna. Asiakaskunnan tiedontarpeet ja tavat käyttää kirjastoa ovat muuttuneet. Tietoja ja aineistoja tarvitaan yhä nopeammin ja mahdollisimman helppokäyttöisessä muodossa. Toisaalta on myös havaittavissa, että asiantuntijatukea oikeudellisen tiedon löytymiseen tarvitaan edelleen. Kirjasto on keskittynyt toiminnassaan palveluihin, joilla tuetaan tiedon saatavuutta eri keinoin ja koulutuksen, neuvonnan ja tietopalvelun merkitys on kasvanut. Kirjasto on myös lisännyt palveluvalikoimaansa verkossa julkaistavat tietopaketit ja muut verkkoaineistot.

Tiedonlähdekoulutuksissa kirjastolla on tärkeä rooli erityisesti valtiopäiväasioiden ja -asiakirjojen neuvonnassa ja koulutuksessa. Eduskunnan valtiopäiväasioiden ja -asiakirjojen hakupalvelua on uudistettu useampaan otteeseen ja digitaalisessa muodossa olevien asiakirjojen määrää on lisätty vaihteittain. Valtiopäiväasiakirjat vuodesta 1907 lähtien on digitoitu ja kaikki aineistot ovat saatavilla eduskunnan verkkosivuilla. Eduskunta on myös avannut vaalikauden 2015–2018 valtiopäiväasiakirjat avoimena datana.²⁸ Hakupalvelujen

²⁷ Tietoa näyttelystä ja näyttelyn tekstit ovat luettavissa Eduskunnan kirjaston verkkosivuilla: <https://www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/kirjasto/aineistot/yhteiskunta/Sivut/Mekin-olemme-lukeneet-joitakin-kirjoja.aspx>, viitattu 12.5.2019.

²⁸ Valtiopäiväasiakirjojen hakuun on eduskunnan verkkosivuilla kaksi toisiaan täydentävää hakupalvelua, joita yhdistämällä on mahdollista kattavasti hakea valtiopäiväasiakirjoja yksikamarisen eduskunnan alusta alkaen tähän päivään. Valtiopäiväasioiden ja -asiakirjojen hakupalvelu on erinomainen lähde valtiopäiväasioiden viitetietojen hakuun. Tässä hakupalvelussa on myös valtiopäiväasiakirjoja kokoteksteinä asiakirjatyyppistä riippuen noin

tehokas käyttö edellyttää kuitenkin perehdytystä, ja Eduskunnan kirjaston henkilökunta järjestää säännöllisesti sekä sisäisille että ulkoisille asiakkailleen koulutuksia valtiopäiväasioiden ja asiakirjojen hakutavoista.

Koulutusta tarjotaan myös esimerkiksi kotimaisten säädösten ja oikeustapausten tiedonhakuun, EUR-Lex -tietopankin hakuominaisuuksiin ja ulkomaisten oikeudellisten tiedonlähteiden käyttöön. Kirjaston asiakas voi varata ajan henkilökohtaiseen tiedonhaun opastukseen, jossa häntä neuvotaan oman tutkimusaiheensa tiedonlähteiden etsinnässä. Palvelua ovat käyttäneet erityisesti opinnäytetyötä valmistelevat opiskelijat ja väitöskirjatutkijat.

Eduskunnan kirjasto on viime vuosina keskittynyt siihen, että tietoa ja aineistoa tarjotaan asiakkaille proaktiivisesti verkossa. Yhtenä kehittämistoimena palveluvalikoimaan on otettu verkossa julkaistavat tietopaketit. Laki-hankkeiden tietopaketit -palvelu tarjoaa verkossa helppokäyttöisiä tietopaketteja taustoittamaan ajankohtaisia lainsäädäntöhankkeita. Näihin paketteihin kerätään aineistoa kyseisestä aiheesta ajalta ennen eduskuntakäsittelyä, eduskunta-asiakirjoja, oikeusvertailevia viitteitä, oikeuskirjallisuutta ja uutisia. Tietopaketteja päivitetään siihen asti, kun hankkeessa ehdotettu säädös/säädökset on annettu tai säädösvalmistelu jostain muusta syystä päättyy.²⁹

Vaikka oikeustieteellisiä artikkeleita ja monografioita julkaistaankin paljon digitaalisena, on vanhempi oikeuskirjallisuus edelleen saatavilla vain painettuna. Erityisesti tutkimuksessa ja lainvalmistelussa on usein välttämätöntä käyttää myös vanhempaa aineistoa. Kuten aikaisemmin kirjoituksessani olen tuonut esille, ovat Eduskunnan kirjaston oikeudelliset kokoelmat erittäin kattavat ja kirjastollamme on siten merkittävä rooli vanhemman oikeuskirjallisuuden ja virallisaineistojen tarjoajana.

Myös kirjaston ulkomaisen oikeuskirjallisuuden kokoelmissamme on aineistoa, jota ei ole saatavilla Suomen muissa kirjastoissa. Erityisesti EU-oikeutta ja vertailevaa oikeutta tarvitsevat voivat löytää hyllyistämme tutkimuksensa tueksi keskeistä aineistoa.

Näkemykseni on, että digitalisaatiosta riippumatta Eduskunnan kirjaston rooli oikeudellisen tiedon tietovarantona on edelleen merkittävä. Kirjaston vahvuutena on ammattitaitoinen henkilökunta, joka pystyy neuvomaan kokoelmien käytössä ja oikeudellisen tiedon haussa. Arvokkaiden kokoelmien, ammattitaitoisen henkilökunnan ja uusien digitaalisten palvelujen johdosta Eduskunnan kirjasto voi jatkossakin olla omalta osaltaan tuke-massa oikeustieteen kehitystä Suomessa.

vuodesta 1980–1990 lähtien: <https://www.eduskunta.fi/FI/search/Sivut/Vaskiresults.aspx>. Digitoidut valtiopäiväasiakirjat vuodesta 1907–2000 palvelussa valtiopäiväasiakirjat ovat digitoitu kokonaisina niteinä. Nämä digitoitut valtiopäiväasiakirjat sisältävä verkkopalvelu julkaistiin syyskuussa 2018. Digitoidut valtiopäiväasiakirjat <http://avoindata.eduskunta.fi/digitoidut/> viitattu 12.5.2019.

²⁹ Laki-hankkeiden tietopaketit LATI /Eduskunnan kirjasto https://www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/LATI/Sivut/default.aspx viitattu 28.4.2019.

Tuija Laine

Oikeustieteellinen kirja esineenä

1. Kirja esineenä

Kun katsot kirjaa, mihin huomiosi kiinnittyy? Onko mielenkiintosi ensisijaisena kohteena kirjan sisältö? Useimmiten on näin, koska monesti etsimme tiettyä kirjaa tai johonkin aihepiiriin liittyvää kirjallisuutta ja olemme myös tottuneet ajattelemaan kirjaa pääasiallisesti luettavana tekstinä – joko informaation lähteenä tai vapaa-aikaan liittyvänä rentoutumisen välineenä.

Kirja on kuitenkin paljon enemmän. Professori Leslie Howsam pohtii kirjan olemusta kirjahistorian oppikirjan *The Cambridge Companion to the History of the Book* johdanto-artikkelissaan. Hän mainitsee neljä keskenään melko erilaista, mutta kuitenkin kiinteässä vuorovaikutuksessa olevaa kirjan ulottuvuutta: teksti, materiaallinen esine, kulttuurinen ja kaupallinen tuote sekä kirjan synnyttämä kokemus.¹ Teksti on luonnollisesti keskeinen osa kirjaa, koska ilman tekstisisältöä kirjaa ei todennäköisesti olisi olemassa. Se ei kuitenkaan ole irrallinen kirjan muusta kontekstista. Tekstin sisällön välittymisen kannalta ei ole yhdentekevää, millaisessa muodossa se tarjotaan lukijalle. Kirjan koon ja ulkoasun avulla voidaan luoda kirjasta mielikuvia, jotka puolestaan vaikuttavat kirjan menekkiin, lukemiseen ja lukukokemuksiin.

Kirjan tarkasteleminen esineenä pohjautuu angloamerikkalaiseen deskriptiivisen ja analyttisen bibliografian traditioon, joka sai alkunsa 1800-luvun Cambridgessa tarpeesta luetteloida kirjaston inkunaabelikokoelma eli ennen vuotta 1501 julkaistut kirjat. Luetteloinnin onnistumisen kannalta oli tärkeää kiinnittää huomiota kirjojen fyysiseen rakenteeseen, käsin valettujen kirjakkeiden ja koristeaineiston yksityiskohtiin sekä julkaisuihin painettuihin julkaisuhistoriaa valottaviin merkkeihin ja merkintöihin sekä vertailla niitä keskenään mahdollisimman luotettavien julkaisutietojen esille saamiseksi. Sitten tarkastelutapa osoitautui hyödylliseksi lähtökohdaksi myös uuden ajan alun käsinpainetun kirjan tutkimuksessa. Painoteknisen kehityksen muuttuminen mahdollisti myös huomion kiinnittämisen en-

¹ Leslie Howsam, The study of book history, 1–13 teoksessa Leslie Howsam (ed.), *The Cambridge Companion to the History of the Book*. Cambridge University Press 2015, 4–6. Sydämellinen kiitos professori Mia Korpiolalle, joka on kommentoinut tekstiäni!

tistä monipuolisemmin kirjan rakenteellisiin yksityiskohtiin ja niiden merkitykseen.²

Kirjan tarkastelemisessa esineenä keskiöön nousevat kirjan bibliografinen koko³, kirjaan painetut merkit, joilla tarkoitetaan sekä kirjaimia että muita merkkejä, kirjan rakenne ja painamisessa käytetty typografinen aineisto; esimerkiksi vinjetit ja koristeaineisto. Tärkeitä ovat kuitenkin myös kirjan fyysinen koko ja kirjaan sen painamisen jälkeen käsin tehdyt merkinnät, nimikirjoitukset, hintamerkinnät ja muut proveniensiin liittyvät tekstit sekä kansiin ja marginaaleihin kirjoitetut muistiinpanot. Niin ikään kirjan valmistusmateriaalit ja sidontamuoto kertovat kirjasta nimenomaan esineenä. Nämä kaikki ovat uniikkeja viestejä, jotka kertovat tärkeitä asioita yksittäisen kirjan kappaleen elämästä ja historiasta.

Seuraavassa tarkastelen temaattisesti esimerkkien avulla oikeustieteellistä kirjaa esineenä. Pohdin, millaisissa yhteyksissä oikeustieteellinen kirja on historian kuluessa näyttänyt erityisesti esineenä ja millä tavoin esinenäkökulma on voinut vaikuttaa kirjan käyttöön ja tulkintaan. Luon myös yleisen katsauksen kirjojen omistamiseen, koska se sivuaa kirjojen esineulottuvuutta. Lähestyn kirjoja lähinnä deskriptiivisen ja analyttisen bibliografian näkökulmasta, joten viittaan kirjojen sisältöön korkeintaan kursorisesti ja yleisellä tasolla. Alueellisesti tarkasteluni painopiste on uuden ajan alun Suomessa.

2. Laki symbolina

Kirjan esineulottuvuuteen liittyy sen muoto ja materiaali, jolle teksti on kirjoitettu. Ennen nykyistä, koodeksi-mallista kirjaa ja kirjapainotaitoa tekstit saatettiin kirjoittaa savitauluille tai papyrukselle, joka säilytettiin kirjakäärönä. Näin meneteltiin myös lakitekstien kanssa. Esimerkiksi juutalaisen tradition keskeinen kirja on pentateukki, toora. Se on perinteisesti kirjoitettu rullalle ja luettu sapattina synagogassa vuoden tai kolmen vuoden syklinä. Vielä senkin jälkeen, kun koodeksimuoto oli keksitty, Toora luettiin kirjakääröiltä, jolloin jokainen kirja oli omana käärönään. Näin tehdään edelleenkin. Toora on tärkein osa juutalaisuuden pyhiä kirjoja, Jumalan laki ja samalla ainut osa kirjoituksia, joka luetaan synagogassa kokonaisuudessaan.⁴

² Joseph A. Dane, *What is a book? The study of early printed books*. University of Notre Dame Press 2012; Tuija Laine, *Kirjahistorian perusteet ja tutkimus*. Kansalliskirjasto ja Suomen kirjahistoriallinen seura 2018, 17–18.

³ Bibliografinen koko määräytyy siitä, kuinka monta kertaa painoarkki on taitettu. Esimerkiksi kerran taitettu arkki on bibliografiselta kooltaan folio (2:o), koska siinä on kaksi lehteä, kahdesti taitettu arkki kvartto (4:o = neljä lehteä) ja kolmesti taitettu arkki oktaavo (8:o = kahdeksan lehteä).

⁴ Benjamin D. Sommer, *Introduction*, s. 1–14 teoksessa Benjamin D. Sommer (ed.), *Jewish concepts of Scripture*. New York University Press 2012, 2, 7; Emile G. L. Schrijver, *The Transmission of Jewish Knowledge through MSS and Printed Books*, s. 97–106 teoksessa Michael F. Suarez, S. J. – H. R. Woudhuysen (ed.), *The Book. A Global History*. Oxford University Press 2013, 98; Howsam 2015, 3.

Kuva painetussa kirjassa

Tefillinejä. Tefillin on pieni, musta, tulitikkulaatikka muistuttava rasia, joka sisältää rullalle käärittyä tooran eli viiden Mooseksen kirjan jakeita. Jakeissa (Ex.13:1–10, 11–16; Deut. 6:4–9, 11:13–21) viitataan siihen, kuinka Herra vapautti juutalaiset Egyptin orjuudesta, kehoitetaan rakastamaan Jumalaa ja noudattamaan Hänen käskyjään. Kuva: iStock.

Tooralla on keskeinen rooli myös juutalaisten aamurukouksessa. Tuolloin juutalaismiehet kiinnittävät sekä otsalleen että käsivarteensa pienen, mustan, tulitikkulaatikka muistuttavan rasian, tefillinin, joka sisältää rullalle käärittyä tooran jakeita. Jakeissa (Ex.13:1–10, 11–16; Deut. 6:4–9, 11:13–21) viitataan siihen, kuinka Herra vapautti juutalaiset Egyptin orjuudesta, kehoitetaan rakastamaan Jumalaa ja noudattamaan Hänen käskyjään. Niihin sisältyy myös määräys sitoa Jumalan laki otsalle ja käsivarteen. Osa juutalaisista on ymmärtänyt tämän määräyksen symbolisemmin, osa konkreettisemmin. Viimeksi mainitut käyttävät tefilliniä aamurukouksensa yhteydessä.⁵

Tooraan ja sen käyttöön sisältyvät kaikki ne ulottuvuudet, jotka kuuluvat useimmiten pyhien kirjojen kulttuuriseen ja uskonnolliseen merkitykseen: semanttinen, performatiivinen ja ikoninen. Tooran semanttinen ulottuvuus liittyy sen sisältöön ja tulkintaan, performatiiv-

⁵ Eva Kosáková – Jaroslav Kuntoš – Dana Veselská – Olga Sixtová – Michaela Scheibová – Lenka Uličná, Dictionary of Judaica. Jewish Museum in Prague 2005, 86; Jewish concepts: Tefillin in Jewish Virtual Library <https://www.jewishvirtuallibrary.org/tefillin>

vinen esimerkiksi sen rituaaliseen käyttöön synagogajumalanpalveluksessa ja ikonisesta käytöstä esimerkkeinä voidaan mainita paitsi itse kirjakääröt, joilla on myös Jumalan lakia symboloiva merkitys, myös otsalle ja käsivarteen rukouksen ajaksi sidottavat tefillinit.⁶

Kristillinen kirkko ei käyttänyt Jumalan lain symbolina vastaavanlaisia esineitä, mutta myös Ruotsin valtakunnan lainsäädännön pohjana oli pitkään Jumalan laki. ”Jumalan ja Ruotsin laki” esiintyi vielä 1734 laissa, mutta ilmaus on paljon sitä varhaisempi. Sillä saatettiin viitata koko Mooseksen lakiin tai vain dekalogiin, joka sisältyi luonnollisesti kaikkiin luterilaisiin katekismuksiin. Katekismuksen osaaminen oli vuoden 1686 kirkkolain mukaan edellytys ehtoolliselle osallistumiselle, avioliiton solmimiselle ja kummiksi pääsemiselle.⁷

3. Käsikirjoituksista painetuiksi julkaisuiksi

Sydänkeskiajalla oli tapana täydentää ja kommentoida lakitekstejä kirjoittamalla teosten marginaaleihin tai tekstin sisälle kommentteja, joita kutsuttiin glossiksi. Tästä syystä myös sydänkeskiajan juristeja ja heidän seuraajiaan kutsutaan glossaattorien koulukunnaksi. Myöhäiskeskiajalla heitä nimitettiin jälkiglossaattoreiksi eli kommentaattoreiksi tai konsiliaattoreiksi. Glossien tehtävä oli lähinnä teoreettinen eikä tähdännyt niinkään lain soveltamiseen käytännössä. Se liittyi myös keskiajan opetustekniikkaan, jossa keskeistä oli auktorisoitujen tekstien lukeminen ja selittäminen. Hyvin tunnettu esimerkki tästä on Gratianuksen *Decretum*.⁸ Fyysisesti glossaattorien toiminta näkyi käsikirjoituksissa siten, että itse lakiteksti oli usein sijoitettu sivun keskelle. Sitä ympäröivät leveät marginaalit, joihin glossat kirjoitettiin.

Johann Gutenberg ”keksi” irtokirjakkeilla painamisen vasta keskiajan lopulla, 1400-luvun puolivälissä Mainzissa. Sitä ennen kaikki tekstit, myös lakitekstit, levisivät ainoastaan harvoina käsikirjoituksina ja niihin sisältyvä tieto oli jatkuvasti vaarassa kadota, kun sekä erilaiset hävitykset että arvaamattomat luonnonolot uhkasivat kirjastoja, joissa arvokkaita käsikirjoituksia säilytettiin. Kirjanpainaminen paransi tilannetta olennaisesti samalla kuin se mahdol-

⁶ James W. Watts, *The Three Dimensions of Scriptures*, s. 9–32 teoksessa James W. Watts (ed.), *Iconic books and texts*. Equinox Publishing 2013, 14–16.

⁷ Esko M. Laine – Tuija Laine, *Kirkollinen kansanopetus*, s. 258–306 teoksessa Jussi Hanska ja Kirsi Vainio-Korhonen (toim.) *Huoneentaulun maailma. Kasvatus ja koulutus Suomessa keskiajalta 1860-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1266:1. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2010, 259; Martti Parvio, *Den svenska kyrkorätten under 1600-talet*, s. 247–259 teoksessa *Den svenska juridikens uppblomstring i 1600-talets politiska, kulturella och religiösa stormaktssamhälle. Rättshistoriska studier nionde bandet*. Institutet för rätts-historisk forskning grundat av Gustav och Carin Olin Serien II, 1984, 250–251.

⁸ Heikki Pihlajamäki – Virpi Mäkinen – Jussi Varkemaa, *Keskiajan oikeushistoria*. Tietolipas 218. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2007, 68–69; Peter Clarke, *Western Canon Law in the Central and Later Middle Ages*, s. 267–286 teoksessa Heikki Pihlajamäki – Markus D. Dubber – Mark Godfrey (ed.) *The Oxford Handbook of European Legal History*. Oxford 2018, DOI:10.1093/oxfordhb/9780198785521.01314, 273.

Kuva painetussa kirjassa

Gratian-nimisen juristin 1100-luvulla lakikirjaksi kokoamaa kanonisen lain kokoelmaa nimitetään Decretum Gratianiksi. Yksityiskohta teoksesta. Kuva: Wikimedia commons. By Andrzej O – Own work, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=18150556>.

listi säännöllisesti käytettävien tekstien tekstimuotojen vakiintumisen eri tieteenaloilla.⁹

Varhaisimmat painatteet muistuttivat kuitenkin vielä monin tavoin käsikirjoituksia, joiden mallien mukaan myös painetut tekstit ladottiin. Vasta vähitellen painetut kirjat saivat yhä enenevässä määrin meille tutun painetun kirjan ulkoasun nimiölehtineen ja tarkempi-ne luku- ja kappalejakoineen.¹⁰

⁹ Serge Daughy – Georges Martyn – Anthony Musson – Heikki Pihlajamäki – Alain Wijffels, General Introduction s. 1–8 teoksessa Serge Daughy – Georges Martyn – Anthony Musson – Heikki Pihlajamäki – Alain Wijffels (eds.), *The Formation and Transmission of Western Legal Culture. 150 Books that Made the Law in the Age of Printing. Studies in the History of Law and Justice*. Springer 2016, 4.

¹⁰ Serge Daughy – Georges Martyn – Anthony Musson – Heikki Pihlajamäki – Alain Wijffels 2016, 4.

4. Suomalaiset julkaisut käsikirjoitusten ja painamisen rajalla

Käsikirjoitukset säilyttivät asemansa monin paikoin senkin jälkeen, kun kirjoja ryhdyttiin painamaan. Ruotsin itäisimmässä osassa, Suomessa, ensimmäiset kirjepainot perustettiin vasta 1600-luvun puolivälissä. Turun akatemian kirjepaino käynnisti toimintansa 1642 ja piispa Johannes Gezelius vanhemman kirjepaino oli täydessä käynnissä 1669. Sitä ennen kirjat piti painattaa kauempana emämaassa tai Saksassa ja osa julkaisuista, esimerkiksi Turun akatemian väitöskirjat, jouduttiin kopioimaan käsin. Sama koski myös viranomaisten tiedotteita, kuten Turun hovioikeuden ja tuomiokapitulien, kiertokirjeitä.¹¹

Turun hovioikeus julkaisi uuden ajan alussa vuosittain useita kiertokirjeitä. Ne lähetettiin tiedoksi sekä alemmille maallisille oikeusasteille että tuomiokapituleille. Kiertokirjeiden tehtävänä oli välittää tietoa Kuninkaalliselta Majesteetilta tulleista määräyksistä ja tulkitä niitä. Kirjeissä annettiin myös ohjeita langetettavista rangaistuksista. Asiasisältö oli kirjava salavuoteudesta paloviinan polttamiseen ja kuolinpesästä maksettavien maksujen suuruudesta avioeroon ja juoppojen pappien rankaisemiseen.¹²

Turun hovioikeuden kiertokirjesarjasta, joka kuuluu Kansalliskirjaston Fennica-kokoelmaan, siirtyminen käsinkirjoitetusta painettuun kiertokirjeeseen näkyy selvästi. Sidottu sarja alkaa käsinkirjoitetuilla kirjeillä, joita seuraavat painetut kiertokirjeet. Ensimmäiset painetut hovioikeuden kiertokirjeet (universaalit) on julkaistu 1690-luvun lopulla. Tämänkin jälkeen osa kiertokirjeistä levitettiin edelleen käsikirjoituksina. Kokonaan painettuihin kiertokirjeisiin hovioikeus siirtyi 1760-luvulla, kun taas tuomiokapitulissa käsinkirjoitetujen kiertokirjeiden aika jatkui aina 1790-luvun alkuun asti.

Kiertokirje-ilmaus on peräisin käsin kirjoitettujen kirjeiden ajalta. Turun tuomiokapituli lähetti kirjeen ensin yhteen seurakuntaan, jossa se luettiin ja kopioitiin seurakunnan arkistoon ja lähetettiin puolestaan seuraavaan seurakuntaan jälleen luettavaksi, kopioitavaksi ja eteenpäin lähetettäväksi. Tämän seurauksena eri seurakuntien arkistoissa saattaa olla eri määrä ja eri tarkkuudella laadittuja ja säilyneitä kiertokirjeitä. Tutkijan onkin syytä tutustua useiden seurakuntien paikallisarkistoihin saadakseen mahdollisimman monipuolisen ja luotettavan kuvan tuomiokapitulin seurakunnalle antamista määräyksistä ja ohjeista. Turun tuomiokapituli painatti uuden ajan alussa kiertokirjeistään vain pienen osan. Ajalta ennen isoavihaa painettuja kiertokirjeitä on säilynyt 19 kappaletta. Vasta vuodesta 1791 lähtien kirjeet painatettiin säännöllisesti.¹³

¹¹ Carl-Rudolf Gardberg, Kirjepainotaito Suomessa Uudenkaupungin rauhaan asti. Helsingin graafillinen klubi 1949, 73–78, 175.

¹² Tuija Laine, Virallisjulkaisut Suomessa 1600- ja 1700-luvuilla, s. 283–294 teoksessa Tuija Laine (toim.) Vanhimman suomalaisen kirjallisuuden käsikirja. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 686. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1997a, 291.

¹³ Laine 1997a, 289–291.

Kiertokirjeiden mukana seurakuntiin lähetettiin Kuninkaallisen Majesteetin antamia asetuksia, joista osa kuului lukea säännöllisin väliajoin seurakunnan jumalanpalveluksessa kirkollisten ilmoitusten yhteydessä. Tällaisia olivat esimerkiksi lastenmurhaan ja juoppouteen liittyvät asetukset. Myös asetuksista seurakunnalla saattaa olla käsin kirjoitettuja kopioita tai muistiinpanoja, koska asetuksista ei ehditty aina laatia painettuja suomennoksia, vaan papit joutuivat kääntämään niitä kiireesti suoraan ruotsista seistessään jo saarnatuolissa. Kuninkaallinen Majesteetti antoi myös muita, kertaluontoisesti seurakunnissa luettavia asetuksia. 1700-luvun jälkipuoliskolla ryhdyttiin julkaisemaan erillisiä säännöllisesti kansalle luettavien asetusten kokoelmia, kun seurakuntien arkiston kappaleet olivat monin paikoin kuluneet loppuun tai kadonneet eikä irrallisia asetuksia ollut enää saatavilla.¹⁴

Koska kirjat olivat vielä uuden ajan alussa varsin arvokkaita, eikä niitä ollut aina saatavilla, huonokuntoisiakin kirjoja pyrittiin käyttämään vaihtamatta niitä uusiin. Tästä syystä esimerkiksi puuttuneet sivut korvattiin usein käsinkirjoitetuilla kopioilla, joissa toisinaan myös jäljiteltiin painetun kirjan tekstiä ja koristeaineistoa. Kirjoista pyrittiin muodostamaan käytön kannalta käteviä kokonaisuuksia sitomalla yhteen julkaisuja, joita saatettiin käyttää samanaikaisesti. Ilmeisesti jälkimmäisestä tapauksesta on kyse Janakkalan seurakunnan arkistossa säilyneessä, vuonna 1685 painetussa asetuskokoelmassa, jonka loppuun on liitetty peräti 12 sivua käsinkirjoitettuja asetuksia. Vastaavanlaisia tapauksia on säilynyt muitakin – osassa kyse on painettujen asetusten sitomisesta yhteen muiden juridisten painatteiden kanssa.¹⁵

5. Kirjan koko symbolina

Koko tuo kirjalle arvovaltaa. Erityisen arvovaltaisina on pidetty Raamattua ja lakikirjaa. Siksi vanhimmat niistä ovat olleet yleensä foliokokoisia, joskin jo 1600-luvulla lakien ja asetusten kooksi vakiintui nelilehtinen, kvarttokokoinen julkaisu. Pienenemisen syynä lie-
nee ollut kvarton käytännöllisyys folioon verrattuna, sillä esimerkiksi 1680-luvun kvarttokokoista Gezeliusten julkaisemaa Raamattua perusteltiin praktisuudella – kirja oli puukan-
tista foliota huomattavasti kätevämpi kuljettaa mukana sotatantereilla. Myös lakikirjat ja asetukset olivat arvovallastaan huolimatta käyttötavaraa, joiden tuli olla helposti käsiteltä-

¹⁴ Tuija Laine, Virallisjulkaisujen suomentamisesta ja levityksestä 1600- ja 1700-luvuilla, 294–303 teoksessa Tuija Laine (toim.) Vanhimman suomalaisen kirjallisuuden käsikirja. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 686. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997b, 294, 298, 300–301, 303; Tuija Laine 1997a, 286–288, 303.

¹⁵ Tuija Laine, Käsikirjoitukset ja painettu teksti uuden ajan alun Suomessa, 108–132, 147–149, 164–167, teoksessa Kirjain kerrallaan. Lukemisen ja kirjoittamisen jäljet. Turun Historiallinen Arkisto 66. Aboa Vetus & Ars Nova & Turun Historiallinen Yhdistys.; Kirjojen levinneisyys Suomessa vuoteen 1850, esim. Janakkala lomake 1650094, Lahti lomakkeet 3980016–3980033 <https://avaa.tdata.fi/web/kirjahistoria/kirjakartoitus> 17.4.2019.

viä. Kvartto mahdollisti vielä suhteellisen suuren kirjasimen käytön, samoin siihen sai tarvittaessa painettua melko näyttävän näköisiä ja kokoisia initiaaleja sekä Kuninkaallisen Majesteetin vaakunoita ja symboleja, jotka olivat tärkeä osa erityisesti asetusten typografiaa. Kvartto oli myös tavallinen postillan eli saarnakirjan bibliografinen koko uuden ajan alussa. Sekä lakeja ja asetuksia että saarnoja luettiin myös ääneen, mikä on niin ikään saatanut vaikuttaa näiden julkaisutyyppien kokoon. Lukijan ei ole tarvinnut hämärissäkään oloissa pilata silmiään ääneen lukiessaan.

Ruotsin valtakunnan laki vuodelta 1734 oli edelleen kooltaan kvartto. Painosta se saatiin ulos kaksi vuotta valtiopäivillä hyväksymisensä jälkeen, vuonna 1736. Laki sisälsi myös tuomarinohjeet, joita ilmeisesti myytiin myös erillisenä painatteenä. Ohjeet lähtevät liikkeelle siitä, että tuomari on tuomitessaan Jumalan asialla. Ohjeissa korostetaan oikeudenmukaisuuden vaatimusta ja kansan parasta, varotetaan liian suurien verojen keräämisestä voutien välityksellä sekä annetaan ohjeita tuomarin käyttäytymiselle ja toimimiselle oikeudessa. Kirjoitetun lain ohella tuomion perusteena on mahdollista käyttää edelleen myös esimerkiksi maan tapaa ja sananlaskuja. Ohjeet on sijoitettu lakikirjan loppuun, asiarekisterin jälkeen. Kirjan alussa puolestaan on esipuhe, Kuninkaallisen Majesteetin lain vahvistuskirje ja lakikirjan sisällysluettelo.¹⁶

Suomeksi laki saatiin painetuksi vasta vuonna 1759. Kirjan ilmestymistä hidasti Hattujen sota, koska hovioikeus joutui pakenemaan venäläisiä heinäkuussa 1742. Sodan päättymisen jälkeen Merckellin kirjapaino, jonka kanssa kirjan julkaisemisesta oli neuvoteltu, oli niin ikään paennut Turusta. Painatushanke yritettiin siirtää Tukholmaan, mutta koska käännöksessä oli paljon korjattavaa ja tarkistettavaa, hanke viivästyi vielä viitisentoista vuotta. Tarkoitus oli, että suomennoksen asema olisi vain epävirallinen – tuomioistuimissa käytettäisiin vain ruotsinkielistä alkuteosta. Hankkeen odottaessa toteutumistaan Merckellin paino oli palannut Turkuun ja kirja painettiin siellä alkuperäisen suunnitelman mukaisesti vuonna 1759. Turun hovioikeuden ehdotuksesta julkaisuhanke kuitenkin yksityistettiin ja kirjan kustansi hovioikeuden aktuaari Georg Salenius, joka oli ostanut kustannusoikeudet niiden haltijalta. Kuriositeettina todettakoon, että Kansalliskirjaston verkkoon digitoima kappale on kuulunut professori Matthias Caloniukselle (1738–1817). Painoasultaan suomennos oli alkuperäistä lakikirjaa pienempi ja vaatimattomampi, vain oktaavokokoinen julkaisu eli puolet kvarttosta. Tätä pienempikokoisia lakeja tai asetuksia ei Ruotsin aikana enää julkaistu eivätkä ne olisi olleet käytännöllisiäkään. Vertailun vuoksi voi todeta, että myös Raamattujen ja Uusien testamenttien kohdalla suuntaus oli kohti pienempiä bibliografisia kokoja. Pieneneminen oli merkki kirjan arkipäiväistymisestä, joskin Raamatun kohdalla sitä perusteltiin sillä, että pienempikokoiset Raamatut olivat

¹⁶ Sweriges Rikes Lag 1734 <http://www.alvin-portal.org/>; Ruotzin Waldacunnan Laki Hywäxi luettu ja vastaan otettu Herrain Päivillä Wuonna 1734. Turusa, 1759, 369–384 <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2016-0001098819.4.2019>.

Kuva painetussa kirjassa

Asetusten ja lakien nimiösivuille oli usein painettu Kuninkaallisen Majesteetin symboleja, esimerkiksi kruunuja tai leijonia. Niin tässäkin 23.5.1696 annetussa asetuksessa. Asetus ajoittuu suurten nälkävuosien aikaan ja siinä annetaan ohjeita teille ja teiden varsille nääntyneiden hevosten ja muiden eläinten käsittelystä. Kuva: Kansalliskirjasto.

edullisempia ja sitä kautta useampien hankittavissa. Lakikirjoista ja asetuksista ei tullut samalla tavalla koko kansan omaisuutta, mutta koon pieneneminen koski silti myös niitä.¹⁷

¹⁷ Ruotzin Waldacunnan Laki 1734 <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2016-00010988>; Laine 1997a, 285–286; Anneli Mäkelä-Alitalo, Salenius Georg (1705–1760) s. 648–649 teoksessa Suomen kansallisbiografia 8. Studia Biographica 3:8. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2006, 648.

6. Väitöskirjoista juridiikan oppikirjoja

Nuoren Turun akatemian kirjaston kirjatarjonta oli alkuvaiheessa varsin rajallinen. Kun kirjasto perustettiin akatemian yhteyteen 1640, Turun tuomiokirkon koko kirjasto, 21 teosta, siirrettiin uuteen akatemian kirjastoon. Varsin pian kirjasto sai täydennystä erityisesti lahjoitusten kautta. Ensimmäisen merkittävän lahjoituksen teki vuonna 1646 kenraali Torsten Stålhandsken leski Christina Horn, joka lahjoitti kirjastolle edesmenneen miehensä Tanskasta kolmikymmenvuotisen sodan yhteydessä sotasaaliina tuomia kirjoja. Näin akatemian kirjasto sai myös ensimmäisen varsinaisen oikeustieteellisen kirjaston osuuden, kolmisenkymmentä kirjaa. Muiden humanististen tieteiden ja teologian osalta lahjoitus oli tosin antoisampi. Lahjoituksen seurauksena pystyttiin laatimaan ja julkaisemaan myös ensimmäinen Turun akatemian kirjastoluettelo, ns. Kempen luettelo vuonna 1655.¹⁸

Oppikirjojen määrä ja saatavuus oli lahjoituksesta huolimatta Turun akatemiassa sangen rajallinen. Avuksi tulivat väitöskirjat, jotka preeses eli väitöskirjan ohjaaja kirjoitti ja joita respondentteina toimivat ylioppilaat puolustivat. Väittely tapahtui pääosin väitöskirjan teesien avulla, mistä syystä yksittäiset väitöskirjat olivat hyvin suppeita, usein vain arkin tai kahden laajuisia. Käytännössä prosessi toimi siten, että oppiaineen professori laati tiettyyn aiheeseen liittyvän laajemman käsikirjoituksen, joka jaettiin pieniin osiin eli yksittäisiin väitöskirjoihin. Väittelijä maksoi ”oman” väitöskirjansa painatuksen ja painatti siihen samalla nimiölehden, mesenaateille eli (taloudellisille) tukijoille laatimansa omisteet eli dedikaatiot ja ystäviensä ja opiskelutovereidensa väittelijälle kirjoittamat onnittelut eli gratulatiot. Preeses puolestaan painatti kokoelmalle yhtenäisen nimiölehden. Näin syntyneitä kirjasarjoja käytettiin sittemmin hyväksi opetuksessa. Akatemian ensimmäinen juridiikan professori Johannes Olai Dalekarlus Stiernhöök ei laatinut lainkaan väitöskirjoja. Ensimmäinen juridisten väitöskirjojen kokoelma oli hänen seuraajansa, professori Michael Wexioniuksen (sittemmin Gyldenstolpe) laatima *Disputatio juridica I–III* (1648) Wexionius oli tuolloin ollut virassa vuoden hoidettuaan akatemian ensimmäiset vuodet politiikan ja historian professuuria. Hänen myöhemmästäkin laajasta tuotannostaan vain osa liittyi oikeustieteeseen. Vuonna 1649 hän kuitenkin laati neliosaisen väitöskirjasarjan roomalaisesta oikeudesta.¹⁹

¹⁸ Jorma Vallinkoski, The history of the University Library at Turku I 1640–1722. Publications of the University Library at Helsinki XXI. University Library of Helsinki 1948, 101–115.

¹⁹ Jorma Vallinkoski, Turun akatemian väitöskirjat 1642–1828. Helsingin yliopiston kirjaston julkaisuja 30. Helsingin yliopiston kirjasto 1966, 560–579; Yrjö Blomstedt, 1600-talets juridik i Finland. Reflexioner kring käll- och forskningsledet, 261–272 teoksessa Den svenska juridikens uppbomstring i 1600-talets politiska, kulturella och religiösa stormaktssamhälle. Rättshistoriska studier nionde bandet. Institutet för rättshistorisk forskning grundat av Gustav och Carin Olin Serien II, 1984, 261–262; Tuija Laine, Väittelykäytäntö ja väitöskirjojen julkaiseminen Turun akatemiassa 1600–1700-luvuilla 14–24 teoksessa Tuija Laine (toim.) Vanhimman suomalaisen kirjallisuuden käsikirja. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 686. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1997, 15, 17, 20, 22–23.

Kuva painetussa kirjassa

Turun akatemian ensimmäinen oikeustieteellisen kirjaston kokoelma on luetteloitu Axel Kempen kirjastoluetteloon vuonna 1655. Kirjat ovat sotasaalista kolmikymmenvuotisesta sodasta. Kuva: Kansalliskirjasto.

7. Oikeustieteellisten kirjojen omistamisesta Suomessa 1700–1800-luvuilla

Kirjojen omistamisesta kertovat perukirjat ja (kirja)huutokaupat, joiden kirjoihin liittyviä tietoja on Suomen osalta vuoteen 1809 asti tallennettu avoimesti saatavilla olevaan *HENRIK-tietokantaan*. Suomalaiset 1700–1800-lukujen kirjahuutokauppaluettelot on puolestaan digitoitu Kansalliskirjaston digiin, jossa niitä voi selailla. Kirjojen myöhemmästä

omistamisesta saadaan tietoa avoimesta Avaa-palvelussa olevasta *Kirjojen levinneisyys Suomessa vuoteen 1850* -tietokannasta. Viimeksi mainittu aineisto sisältää Suomesta 1980-luvulla toteutetun ns. kirjakartoitusprojektin tuloksena haravoitua, näihin päiviin asti säilynyttä kirjallisuutta. Tietokantaan on viety sekä julkisissa kohteissa että yksityishenkilöiden omistuksessa olleita kirjoja. Suurimman julkisen aineiston tietokannassa muodostaa Suomen seurakuntien omistama kirjallisuus, joka on tallennettu lähes kaikista seurakunnista inventaarioluetteloiden perusteella. Vaikka tämä teos sisältää jo kaksi huutokauppoihin pohjautuvaa yksityishenkilöiden kirjanomistusta valottavaa artikkelia koskien 1700-luvun Turkua ja 1800-luvun Kuopiosta, teen seuraavassa edellä mainittujen tietokantojen pohjalta joitakin havaintoja oikeustieteellisen kirjallisuuden luonteesta ja levinneisyydestä koko Suomea ajatellen.²⁰

HENRIK-tietokanta sisältää tällä hetkellä reilut 57 000 kirjaa ja kattaa valtaosan Suomen Ruotsin-ajan kaupunkien perukirjoissa ja huutokaupoissa mainituista kirjoista. Näistä suurin osa esiintyy perukirjoissa (liki 41 000 kirjaa) ja noin 16 000 kirjaa on huutokaupattu vuoteen 1809 mennessä. Juridiikkaan liittyvää kirjallisuutta tietokannasta on mahdollista hakea asiansanojen (asetukset, kirkkolait, lait) avulla. Haun perusteella asetuksia on 1 247 kappaletta 1 024 fyysisessä sidoksessa. Kirkkolakeja on 87 kappaletta. Suuri osa niistä on vuoden 1686 suomen- tai ruotsinkielisiä kirkkolakeja, mutta joukossa on myös ulkomaisia kirkko-oikeuteen liittyviä teoksia. Erilaisia muita lakiteoksia on puolestaan 1 312. Valtaosa julkaisuihin esiintyy perukirjoissa, joskin asetuksia on huutokaupattu lakikirjoja enemmän. Tästä ei kuitenkaan voi tehdä kovin luotettavia päätelmiä, koska kirjoja näkemättä niiden asiansanoittaminen laiksi tai asetukseksi on voinut olla haasteellista. Samoin joillekin kirkkolaeille on annettu asiansanaksi vain ”lait”.²¹

Kirkkolakien omistajat ovat luonnollisesti olleet oppisäätäjä – lähinnä pappeja ja opettajia, kun taas lakien ja asetusten omistajat ovat valtaosaltaan kaupunkien virkamiehiä: tuomareita, raatimiehiä, pormestareita, veromestareita, notaareja ja tullivirkailijoita. Lakikirjoja omistivat kuitenkin myös upseerit, käsityöläiset ja kauppiaat. Osa on voitu hankkia puhtaasti mielenkiinnosta, mutta käytännössä lait ja asetukset liittyivät monien ammattiharjoittajien toimintaan 1700-luvun kaupungeissa. Oli hyvä olla selvillä omista juridisista oikeuksista ja velvollisuuksista, ainakin jos kävi jonkinlaista kauppaa ja hoiti rahaliikennettä. Lakikirjat olivat yleisiä myös niiden kauppiaiden perukirjoissa, joiden omistama kirjamäärä oli vähäinen. Tavallisimpia lakeja olivat vuoden 1734 Ruotsin valtakunnan laki, kaupunkilait ja sota-artiklat, mutta myös lakikommentareja omistettiin. Asetusten sisältö ei lähteistä kovin tarkkaan selviä, koska niitä ei ole yleensä yksityiskohtaisesti perukirjaan tai huutokauppaan luetteloitu. Usein kyse oli kuitenkin useiden asetusten joukosta tai erillis-

²⁰ HENRIK-tietokanta <http://dbgw.finlit.fi/henrik/index.php> 18.4.2019; *Kirjojen levinneisyys Suomessa vuoteen 1850*, 18.4.2019; Kansalliskirjasto, digitaaliset aineistot <https://digi.kansalliskirjasto.fi/etusivu>.

²¹ HENRIK, 19.4.2019.

tä asetusten kokoomateoksista. Lakikirjan on todettu olleen 1700-luvun perukirjoissa kolmanneksi yleisimmin omistettu kirja virsikirjan ja Raamatun jälkeen ja siis yleisin sekulaari teos.²²

Kirjojen levinneisyys -tietokannassa lakiteoksiksi luokiteltuja kirjoja, joihin kuuluvat myös asetukset, on 3 073. Yksistään seurakunnilla niitä on 2 699 eli valtaosa kaikista säilyviksi tiedetyistä teoksista. Hieman vajaa puolet näistä on julkaistu vuoteen 1809 mennessä. Tätä selittää se, että seurakuntien inventaarioluetteloiden tiedot on viety tietokantaan kokonaisuudessaan, joten niiden kirjavarat ovat tietokannassa mukana varsin kattavasti. Kirkolla kuului olla omistuksessaan luonnollisesti kirkkolaki ja muut kirkolliseen järjestykseen ja -oikeuteen liittyvät teokset ja säädökset, mutta koska monia asetuksia luettiin säännöllisesti jumalanpalvelusten yhteydessä, myös niiden määrä seurakuntien arkistoissa on suuri. Julkisissa kirjastoissa, jotka ovat sisältyneet kartoituksen piiriin, lakiteoksia on säilynyt parisataa kappaletta. Yksityishenkilöiden omistuksessa on ollut vain satakunta lakiteosta, joista vajaa puolet on kuulunut kartanokirjastoihin. Tämä ei tietenkään kerro koko totuutta kirjojen omistamisesta, koska kuntakartoitusta, josta yksityinen kirjanomistus ilmenee, ei ole tehty kaikista Suomen kunnista. On myös otettava huomioon että tietokannan tiedot pohjautuvat 1980-luvulla ja 1990-luvun alussa tehtyihin kartoituksiin. Osa kirjoista on voinut tuohon mennessä kadota tai kulua loppuun ja yksityishenkilöiden kirjavaroja on voitu selvittää vain heidän itsensä tekemien yhteydenottojen avulla.²³

Säilyneiksi rekisteröidyt yksityishenkilöiden kirjat näyttävät olevan varsin hyväkuntoisia. Valtaosa niistä on julkaistu 1800-luvun puolella. Se, että tuossa vaiheessa ryhdyttiin laatimaan lainopillista kirjallisuutta koko kansaa ajatellen, näkyy myös tietokannasta. Mukana on kolme kappaletta teosta *Asianajaja eli lainopillinen käsikirja Suomen kansalle* (Viipuri, 1847) ja yksi kappale sen uusintapainosta *Käsikirja lain opissa talonpojille* (Vaasa, 1849). Kirja on suomennos ruotsinkielisestä Robert Trappin kirjasta *Den unga juristen*. Suomenoksesta tehtiin pian sen ensipainoksen ilmestymisen jälkeen myös erillinen mainoslehti, jossa kirjan laajuudeksi ilmoitettiin 468 sivua ja hinnaksi yksi hopearupla.²⁴ Muut kuin ennakkotilauksiin liittyneet, yksityiseen kirjaan kohdistuneet mainokset eivät olleet kovin yleisiä. Se, että tästä kirjasta sellainen on laadittu, osoittaa merkittävää mielenkiintoa levittää oikeustieteellistä tietämystä kansan pariin.

²² Jyrki Hakapää, From Popular Law Books to Rarities of Economics, Merchants' Professional Literature in the Latter Half of the 1700s in Helsinki s. 55–69 teoksessa Cecilia af Forselles – Tuija Laine (eds.) *The Emergence of Finnish Book and Reading Culture in the 1700s*. Studia Fennica Litteraria 5. Finnish Literature Society 2016, 62–63, 65, 67; HENRIK-tietokanta.

²³ Kirjojen levinneisyys Suomessa vuoteen 1850, 18.4.2019.

²⁴ Fredrik Wilhelm Pipping, Luettelo Suomeksi prántäytyistä kirjoista, kuin myös muutamista muista teoksista, joista löytyy joku kirjoitus Suomen kielellä, tahi joku johdatus sitä tuntemaan. Finska Litteratur-Sällskapet tryckeri 1856–1857, numerot 3295 ja 3196; Helka-tietokanta <https://helka.finna.fi/Record/helka.1936377>.

Kuva painetussa kirjassa

Vuoteen 1850 mennessä painettujen lakiteosten levinneisyys ja säilyminen Suomessa Kirjojen levinneisyys Suomessa vuoteen 1850 -tietokannan mukaan. Lakiteoksissa on tietokannassa laskettu sekä erilliset asetukset että laajemmat lakiteokset. Mitä tummempi alue, sitä useampia esiintymiä lakiteoksista. Valkoisilla alueilla ei esiintymiä. Eniten lakiteoksia on näihin päiviin asti säilynyt Sastamalan (199 kappaletta), Turun (103), Uudenkaupungin (84), Salon (67) ja Kokkolan (51) alueilla. Kuva: CSC.

Mia Korpiola

Kirjastosta kirjastoon: 1730- ja 1740-luvun turkulaislakimiesten huutokaupatuista oikeudellisista kirjoista

1. Johdanto*

Smålandin kotoisin oleva papin poika Adam Ingelius (noin 1671–1740) oli muuttanut 1680-luvun lopussa Turkuun opiskelemaan kaupunkiin vuonna 1640 perustettuun Akatemiaan. Hän toimi vuodesta 1702 lähtien armeijan sotasihteerinä Suomessa, mutta vuonna 1723 hänet nimitettiin Turun hovioikeuden asessoriksi.¹ Turku toipui tällöin suuren Pohjan sodan (1700–1721) kauhuista: vuosien 1710–1711 parituhatta henkeä vaatineesta ruttoepidemiasta, vuoden 1711 kaupunkipalosta ja isovihan nimellä tunnetusta venäläismiehityksestä 1713–1721. Sotapakolaiset alkoivat palailla takaisin syksystä 1721 lähtien ja jälleenrakennus kävi kiivaana, kun uusi tulipalo hävitti taas suuren osan kaupungista kesällä 1728. Turun väkiluku kuitenkin nousi hitaasti ollen 1700-luvun puolivälissä noin 5 700 henkeä.²

Kaiken tämän keskellä Turun hovioikeudessa ahertanut Adam Ingelius ranskalaisti jossain vaiheessa nimensä muodikkaammaksi ja hienostuneemmaksi Ingeletiksi – toisin kuin pikkuveljensä, myös Turussa opiskellut, Anders. Adam Ingeletin menestyksekkäs juristinura huipentui nimitykseen hovioikeudenneuvokseksi kuusi vuotta myöhemmin.³ Hänen kuol-

* Haluaisin erityisesti kiittää Turun kaupunginarkiston ystävällistä ja avuliasta henkilökuntaa. Tämä luku on kirjoitettu osana johtamaani Suomen Akatemian rahoittamaa tutkimushanketta ”Oikeudellinen tieto ja taito Suomessa n. 1750–1920”, nro 309055.

¹ A. W. Westerlund, *Turun hovioikeuden presidentit, jäsenet ja virkamiehet 1623–1923. Elämäkerrallisia ja sukuhistoriallisia muistiinpanoja*, 1. Turku, 1923, s. 233. Tosin Westerlundin mukaan Ingelet oli syntynyt vuonna 1674; Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Adam Ingelet*. Verkkojulkaisu 2005 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=3597>>. Luettu 1.2.2019.

² Oscar Nikula, *Turun kaupungin historia 1721–1809*, 1. Turun kaupunki, Turku, 1970, s. 1–10, 15–19, 267–271.

³ Ingeliuksen veljeksistä, ks. Westerlund, *Turun hovioikeuden presidentit, jäsenet ja virkamiehet*, 1, s. 233. Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Adam Ingelet*; Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Anders Ingelius*. Verkkojulkaisu 2005 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=3937>>. Luettu 1.2.2019; Henrik Grönroos, ”Då böckerna bytte ägare: Bokauktioner i Åbo under ’Hertiginnans av Finland’ tid,” *Böcker och människor: Hyllningsskrift till Carl-Rudolf Gardberg 9 september 1958*, toim. Oscar Nikula ja Olof Mustelin, s. 92–108. Skrifter utgifna av Historiska Samfundet i Åbo, 6. Historiska Samfundet i Åbo, Turku, 1958, s. 94.

tuaan 12. helmikuuta 1740 naimattomana Turussa hänen kuolinpesäänsä kuuluva omaisuus realisoitiin kallista kettuturkkia (*Räfskins Päls*) ja ilvesmuhvia (*loskins Muff*) sekä sakkipeliä ja neljää peruukkia (*peruqve med ask*) myöten toukokuussa samana vuonna. Myös Ingeletin kirjat joutuivat vasaran alle ja 95 kirjaa ranskan kieliopista keittokirjaan ja puutarhanhoito-oppaaseen sekä historiakirjoista juridiseen kirjallisuuteen myytiin huutokaupalla.⁴

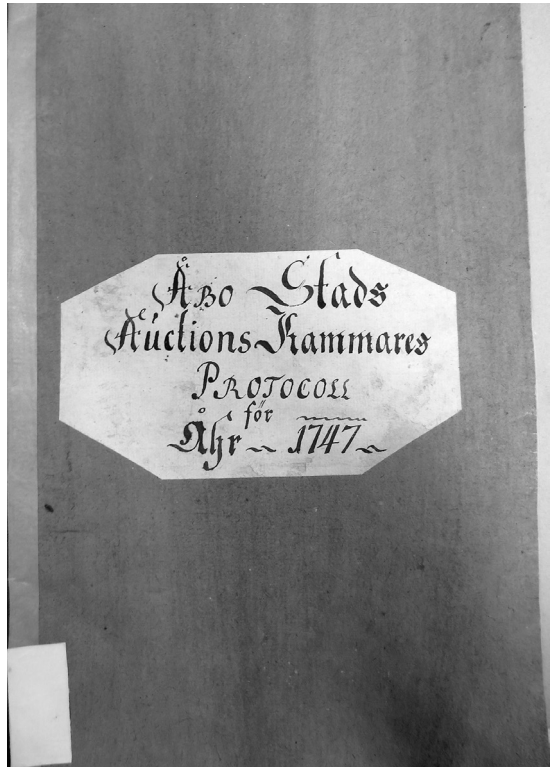
Millaisia oikeudellisia kirjoja virkamieskuntaan kuuluvalla tuomari Ingeletilla oli? Paljonko niitä oli? Ketkä ostivat niitä ja mitä kirjat kertovat ruotsalaisesta oikeuskulttuurista varhaisella uudella ajalla? Tässä luvussa pyrin vastaamaan näihin kysymyksiin sekä analysoin joidenkin muidenkin tarkasteluni kohteeksi valitsemiäni turkulaisjuristien oikeudellisia kirjastoja 1730- ja 1740-lukujen huutokauppatietojen kautta. Ingeletin huutokaupattu oikeudellinen kirjasto oli tässä artikkelissa analysoitujen huutokauppaluetteloiden perusteella suurin, vaikka rykmentinkirjuri Forsteenin huutokaupassa myyty kirjakokoelma (98 teosta) oli kokonaisuudessaan suurempi. Monia oikeudellisia kirjoja myytiin myös Piikkiön ja Halikon vuonna 1738 kuolleen kihlakunnantuomari Abraham Paleenin, viskaali Fabermannin, asianajaja Kiöhlmannin sekä edesmenneiden raatimiesten Limnell ja Ek huutokaupoissa.⁵

Puhun siis lakimiehistä laajassa merkityksessä, koska nykypäivän juristimääritelmä on epähistoriallinen ja anakronistinen. Oikeudellista työtä teki Suomessa varsinkin ennen 1900-lukua moninainen joukko ihmisiä, joilla oli vaihtelevat tiedot ja taidot oikeudesta. Kaupungeissa tuomareina toimivat raatimiehet, joista Turun kaupungissa oikeuspormestari ja kolmelta raatimieheltä edellytettiin laintuntemusta ja oppineisuutta. Tämä tarkoitti yleensä yliopisto-opintoja – tutkintoja ei edellytetty. Pienemmissä kaupungeissa kaikki tuomarit oikeuspormestaria lukuun ottamatta saattoivat olla maallikoita.⁶ Olen tilasyistä joutunut rajaamaan raatimiestuomarien kirjat tämän artikkelin ulkopuolelle. En myöskään esittele kirjanostajien moninaista kirjoa, vaikka se osoittaakin oikeudellisen kirjallisuuden levinneisyyttä kaupungissa eri ryhmissä. ”Meidän” 1700-luvun turkulaisemme olivat oppineemmasta ja ammattimaisimmasta päästä oikeudellisen työn liukuvaa asteikkoa, kuten heidän kirjaomistuksensakin osoittaa.

⁴ Turun kaupunginarkisto [vastedes TKA], Turun maistraatin arkisto [vastedes TMA], Huutokauppapöytäkirjat (Åbo Stads Auction Kammares Protocol ja vast.), P1a:1 (1737–1740), ilman sivunumerointia.

⁵ Grönroos, ”Då böckerna bytte ägare,” s. 94.

⁶ Mia Korpiola, ”On the Reception of the Jus Commune and Foreign Law in Sweden, ca. 1550–1615”, *Clio@Themis* 2 (2009), <https://www.cliothemis.com/On-the-Reception-of-the-Jus>, osat 36–37, vierailtu 31.5.2019; Mia Korpiola, ”Introduction”, *Legal Literacy in Premodern European Societies*, toim. Mia Korpiola, s. 1–14. Palgrave, London, 2019; Juhani Kostet, *Turun raadista käräjäoikeuteen. Oikeuslaitoksen turkulaisia vaiheita keskiajalta toisen vuosituhannen lopulle*. Turun kaupunki, Turku, 1998, s. 89.

Turun kaupungin huutokauppakamarin säilyneet pöytäkirjat 1700-luvulta ovat tärkeä kulttuuri- ja kirjahistoriallinen lähde. Kuva: Mia Korpiola (Turun kaupunginarkisto, Maistraatin arkistokokoelma, Huutokauppatoimi, P1a:6).

2. Ruotsalaisten varhaisen uuden ajan oikeudellisten kirjastojen tutkimisesta

Oikeudellisten kirjojen omistusta ja historiaa Ruotsissa keskiajalla ja uuden ajan alussa ei ole tutkittu paljoa, vaan havainnot oikeuskirjallisuuden omistamisesta ovat lähinnä yleisen kirjaomistuksen analyysin sivutuotteita. Tutkimus on todennut, että virsikirjojen ja hartauskirjallisuuden jälkeen 1700-luvun ruotsalaiset omistivat lakikirjoja enemmän kuin mitään muita maallisia kirjallisuustyppejä.⁷

Kirjanomistusta on tutkittu erilaisten lähteiden kautta. Esimerkiksi keskiaikaiset ruotsalaiset testamentit kertovat, ketkä omistivat etenkin kanonista ja roomalaista oikeutta käsitteleviä kirjoja sekä pienemmässä määrin myös ruotsalaisia oikeudellisia käsikirjoituksia.

⁷ Esim. Henrik Grönroos, ”Kirjallisuuden levikki Torniossa Ruotsin vallan aikana”, *Jouko: Pohjoispohjalaisen osakunnan kotiseutujulkaisu* 4 (1947), s. 97–118, erit. s. 114, 116; Arne Carlsson, *Böcker i bohuslänska bouppteckningar 1752–1808*. Göteborg, ei kustantajaa, 1973, s. 71–79; Gösta Lext, *Bok och samhälle i Göteborg*. Göteborg, ei kustantajaa, 1950, s. 220–223, 245–247.

Jälkisäädökset myös osoittavat, keille henkilöille ja instituutioille kirjalegaatit osoitettiin.⁸ Keskiajalta ja reformaatioajalta on säilynyt kirjainventaareja, joissa on myös oikeudellista kirjallisuutta.⁹ 1600- ja 1700-luvun juristien ja tuomarien omistamaa oikeudellista kirjallisuutta on tutkinut esimerkiksi Stig Jägerskiöld, jonka tutkimus listaa 23 eri kirjastoa, joista jotkut ovat olleet useamman omistajan hallussa, sekä jossain määrin myös Erik Thomsonin artikkelissaan kansleri Axel Oxenstiernan (1583–1654) kirjastosta.¹⁰ Henrik Grönroosin artikkeli turkulaisista kirjahuutokaupoista käsittelee lyhyesti oikeudellisia kirjoja – lähinnä Ingeletin huutokauppaa. Oma tuore artikkelini käsittelee oikeudellista kirjaomistusta 1700-luvulla neljässä suomalaisessa kaupungissa perukirja-aineiston kautta.¹¹

1700-luvulta lähtien etenkin kaupungeissa, osin myös maaseudulla, yleistyneet perukirjat ovat niin Suomessa kuin Ruotsissa tärkeimmät kirjatutkimuksen lähdekokonaisuudet.¹² Niiden kautta on tutkittu esimerkiksi valistuksen ja uskonnollisten suuntausten sekä lukutaidon leviämistä Ruotsin valtakunnassa.¹³ Tämän aineiston perusteella on todettu, että 1700-luvun kaupunkien suurimmat kirjakokoelmat kuuluivat ylemmälle porvaristolle, pa-

⁸ Esim. Mia Korpiola, "Literary Legacies and Canonical Book Collections: Possession of Canon Law Books in Medieval Sweden", *Law and Learning in Medieval Europe*, eds. Helle Vogt and Mia Münster-Swendsen, pp. 79–103. DJØF Publishing Press, Copenhagen, 2006; Mia Korpiola, "On the Influence of Roman Law in Medieval Sweden: Books and University Studies", *Liber Amicorum Kjell Å. Modéer*, eds. Bernhard Diestelkamp, Hans-Heinrich Vogel, Nils Jörn, Per Nilsén and Christian Häthén, pp. 343–355. Juristförlaget i Lund, Lund, 2007.

⁹ Esim. Otfried Czaika, *Sveno Jacobi – Boksamlaren, biskopen, teologen. En bok- och kyrkohistorisk studie. Mit deutscher Zusammenfassung*. Acta Bibliothecae Regiae Stockholmiensis 82 = Skara stiftshistoriska skriftserie 72 = Suomen kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 22. Kungliga biblioteket, Skara stiftshistoriska sällskap & Suomen kirkkohistoriallinen seura: Stockholm – Skara – Helsinki 2013; *Hogenskild Bielke's Library: A Catalogue of the Famous 16th Century Swedish Private Collection*. Reconstructed and compiled by Wolfgang Undorf, s. 9–14. Acta Bibliothecae Regiae. Universitatis Upsaliensis 32. Uppsala University Library, 1995; Ebbe Kock, "En svensk bokkatalog från 1500-talet", *Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen* 7 (1920), s. 146–155; "Concept till Inventarium öfver Konung Erik XIV:s Böcker; upprättadt den 27 September 1568", ed. L. O. Fägersten, *Handlingar rörande Skandinaviens historia* 27, s. 380–390. Stockholm, 1845.

¹⁰ Stig Jägerskiöld, *Utländsk juridisk litteratur i svenska juristbibliotek från tiden före år 1734*. Lund, 1965, s. 10–18, 23; Erik Thomson, "Axel Oxenstierna and Books", *Sixteenth Century Journal* 38:3 (2007), s. 705–729, tässä erit. s. 712, 721–722.

¹¹ Grönroos, "Då böckerna bytte ägare," s. 101–102; Mia Korpiola, "Legal Literates in Eighteenth-Century Swedish Towns: Evidence of Book Ownership in Estate Inventories (Helsinki, Oulu, Porvoo, and Kokkola)", *Legal Literacy in Premodern European Societies*, toim. Mia Korpiola, s. 147–189. Palgrave, London, 2019. Helsinkiläiskauppiaiden kirjanomistuksesta ja oikeudellisesta kirjallisuudesta myös Jyrki Hakapää, "From Popular Law Books to Rarities of Economics. Merchants' Professional Literature in the Latter Half of the 1700s in Helsinki", *The Emergence of Finnish Book and Reading Culture in the 1700s*, toim. Cecilia af Forselles ja Tuija Laine, s. 55–69. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2011.

¹² Suomen osalta on syytä erityisesti korostaa Henrik Grönroosin elämäntyötä, joka on koottu yksiin kansiin teoksessa: Henrik Grönroos ja Ann-Charlotte Nyman. *Boken i Finland: bokbeståndet hos borgerskap, hantverkare och lägre sociala grupper i Finlands städer enligt städernas bouppteckningar 1656–1809*. (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland, 596) Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, 1996 sekä kirjahistoriallinen HENRIK-tietokanta, http://dbgw.finlit.fi/henrik/henrik_tietokanta.htm.

¹³ Esim. Minna Ahokas, *Valistus suomalaisessa kirjakulttuurissa 1700-luvulla. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk*, 188. Suomen Tiedeseura, Helsinki, 2011; Jessica Parland-von Essen, "Kirjanomistus kulttuurihistoriallisen tutkimuksen kohteena: helsinkiläiset ja heidän kirjansa 1700-luvulla", *Kirjakulttuuri kaupungissa 1700-luvulla*, toim. Cecilia af Forselles and Tuija Laine (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjaston julkaisuja, 23) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2008, s. 10–34.

[illegible]

Asianajaja Kiöhlman -vainajan kirjaston huutokaupassa vuonna 1749 myytiin myös useita oikeudellisia teoksia. Näistä mainittakoon esimerkiksi Pufendorfin kirja luonnonoikeudesta, useita lakikirjoja ja Claudius Klootin Lagfarenheetz spegel. Kuva: Mia Korpiola (Turun kaupunginarkisto, Maistraatin arkistokokoelma, Huutokauppatoimi, P1a:8).

peille sekä opettajille, lääkäreille ja ylemmille virkamiehille sekä juristeille. Erityisesti nouseva keskiluokka, perinteisen säätyjaon ulkopuolisiin ammattiryhmiin kuuluvat tai sosiaalisen nousun kautta eliittiin nousseet henkilöt omaksuivat uuden lukukulttuurin. Porvarien ja kauppiaiden kirjakokoelmat painottuivat uskonnollisen kirjallisuuden lisäksi käytännölliseen ja ammatilliseen kirjallisuuteen, kunnes 1700-luvun jälkipuolella valistuskirjallisuuden omistus lisääntyi myös näissä ryhmissä.¹⁴

Turku Suomen hallinnollisena paikkakuntana ja suurimpana kaupunkina oli tietysti tärkein kulttuurikeskus. Turun perukirjoista ei kuitenkaan valitettavasti voi tutkia kirjanomistusta kaupungissa varhaisella uudella ajalla, sillä vuoteen 1798 ulottuva kaupungin pesäluettelosarja nousi savuna ilmaan kaupungin vuoden 1827 suurpalossa.¹⁵ Jäljelle jäivät perukirjat viimeiseltä Ruotsin vallan vuosikymmeneltä ja joitain painettuja professorien huu-
tokauppaluetteloja. Ruotsissa kirjojen myyminen oli privilegioin säänneltyä toimintaa,

¹⁴ Ahokas, *Valistus suomalaisessa kirjakulttuurissa*, s. 115–127; Hakapää, "From Popular Law Books to Rarities of Economics".

¹⁵ Grönroos, "Då böckerna bytte ägare", s. 93.

joka oli lähtökohtaisesti varattu kaupunkien kirjansitojille, joita toimi useissa suomalais-kaupungeissa 1700-luvulla. Kirjojen myynti yksityishenkilöltä toiselle oli sallittua, ja myös oikeudelliset kirjat vaihtoivat omistajaa niin privaalisti kuin kirjahuutokauppojenkin välityksellä.¹⁶

Vaikka perukirjat ovatkin tuhoutuneet, Turun vuonna 1686 perustetun huutokauppakamarin huutokauppaluettelot ovat sitä vastoin osin säilyneet 1700-luvulta. Siellä nuijan alla myytävän irtaimen omaisuuden joukossa listattiin myös kirjoja, joita näinä vuosina huutokaupattiin yhteensä yli tuhat.¹⁷ Turun Akatemialla oli privilegioidensa nojalla oikeus järjestää omia huutokauppoja omaan tuomiovaltaansa kuuluvien henkilöiden – lähinnä luultavasti professorien – omaisuudesta ainakin vuoden 1748 jälkeen. Professorien kirjakokoelmat myytiin siis osin eri huutokaupoissa.¹⁸

Turkulaisten huutokauppaluetteloja on aikaisemmin tutkinut lyhyesti Henrik Grönroos, joka on myös kirjoittanut artikkelin Suomenlinnan upseerien kirjaomistuksista Helsingissä huutokaupattujen kirjojen perusteella.¹⁹ Tutkimusten mukaan Turun huutokauppakamarissa kirjoja kaupattiin 65 kertaa vuosina 1737–1750.²⁰ Helsingissä kirjoja myytiin säännöllisesti huutokaupoissa 1700-luvun puolivälistä lähtien.²¹ Suomen lukuja ei kuitenkaan voi verrata valtakunnan pääkaupunkiin Tukholmaan, jonne perustettiin vuonna 1703 jopa erillinen kirjahuutokauppakamari. Sitä vuosien 1782–1801 osalta tutkineen Anita Ankarcronan tilastojen mukaan vain neljä prosenttia oli oikeudellista kirjallisuutta: esimerkiksi laki- tai asetuskokoelmia, oikeudenkäyntiselostuksia tai oikeustiedettä. Vasaran alle joutuvien kirjojen vuotuinen määrä oli kuitenkin niin suuri (noin 15 000), että tämä merkitsi noin 600 huutokaupattavaa juridista kirjaa vuosittain.²² Suomalaistenkin juristien, kuten professori Matthias Caloniuksen (1738–1817), tiedetään huutaneen kirjoja edustajien sa kautta Tukholmassa.²³

Perukirjojen käyttöön vainajan elinaikaisen kirjanomistuksen kuvastajana liittyy metodologisia ongelmia. Perukirjoja ei tehty kaikkien vainajien jälkeen, ja keski-ikäiset sekä varakkaammat henkilöt olivat yliedustettuina, lapset ja nuoret aliedustettuina. Kirjoja myy-

¹⁶ Tuija Laine, *Kolportöörejä ja kirjakauppiaita. Kirjojen hankinta ja levitys vuoteen 1800*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, 1098. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2006, s. 199, 267–268; Oscar Nikula, *Turun kaupungin historia 1721–1809*, 2. Turun kaupunki, Turku, 1971, s. 586–588.

¹⁷ TKA, TMA, Huutokauppapöytäkirjat (Åbo Stads Auction Kammares Protocoll ja vast.), P1a:1–24 (1737–1740)–(1778). Tiedot kuitenkin puuttuvat täysin vuosilta 1742, 1744, 1752–1763, 1765, 1770 ja 1773.

¹⁸ Nikula, *Turun kaupungin historia 1721–1809*, 2, s. 755; Grönroos, ”Då böckerna bytte ägare”, s. 94.

¹⁹ Grönroos, ”Då böckerna bytte ägare”, s. 92–108; Henrik Grönroos, ”När Sveaborgsofficerarnas böcker såldes på auktion”. *Bland böcker och människor. Bok- och personhistoriska studier till Wilhelm Odelberg den 1 juli 1983*, toim. Kai-Inge Hillerud, Erica Ljungdahl ja Magnus von Platen, s. 69–88. Tukholma: [K.-I. Hillerud] 1983.

²⁰ Grönroos, ”Då böckerna bytte ägare”; Laine, *Kolportöörejä ja kirjakauppiaita*, s. 71, 199.

²¹ Grönroos, ”Då böckerna bytte ägare”; Parland-von Essen, ”Kirjanomistus”, s. 11–24.

²² Anita Ankarcrona, *Bud på böcker. Bokauktioner i Stockholm 1782–1801, traditionen – böckerna – publiken*. Stockholm: Institutionen för Litteraturvetenskap, 1989, s. 84–85, 108–109, 113.

²³ Ankarcrona, *Bud på böcker*, s. 87, 165.

tiin tai lahjoitettiin ennen kuolemaa. Esimerkiksi kuolinhetken tai vanhempien henkilöiden omaisuudessa saattaa hartauskirjallisuus olla yliedustettuna. Kirjoja ei aina identifioitu, vaan niistä saatettiin puhua ”vanhana kirjana” tai ”oikeudellisena kirjana”. Isot kirjakokoelmat saatettiin luetella erillisessä liitteessä, joka on sittemmin kadonnut tai tuhoutunut.²⁴

Huutokauppaluetteloiden käyttö lähteenä sisältää myös pulmia. Kirjoja ei aina ole yksilöity. Esimerkki tästä löytyy Turun aineistoistamme esimerkki hovioikeuden asianajaja Johan (Jean) Sadeelin kohdalla (noin 1714–1760).²⁵ HENRIK-tietokannassa olevien huutokauppatietojen mukaan Sadeel osti turkulaisista huutokaupoista 36 kirjaa vuosien 1737 ja 1750 välillä. Hän myös myi huutokaupalla 12 kirjaa 21.9.1747: kaksi näistä oli kirjattu vain ”kirjoiksi” (*book*), yksi ”latinankieliseksi kirjaksi” (*latinsk book*) ja yksi ”oikeudelliseksi kirjaksi” (*juridisk book*).²⁶ Joskus alkuperäinen kirjuri vaikuttaa tehneen virheen kirjan listaamisessa huutokauppaluetteloon: esimerkiksi merkintä ”*Starnels d:o*” tarkoitti luultavasti Söderhamnin pormestari Israel Arnellin (k. 1733) 827-sivuista Maunu Eerikinpojan kaupunginlain kommentaaria (1730), joka ei menettänyt relevanssiaan heti vuoden 1734 lain jälkeen.²⁷

Toisen metodologisen ongelman erityisesti huutokauppojen kohdalla muodostaa kirjojen tunnistamisen lisäksi ostajien identifioiminen. Vanhojen käsialojen lukeminen on aina tulkittamista, ja huutokauppaluetteloihin on useimmiten kirjattu vain sukunimi tai lyhenne siitä. Paikalla olleille tai paikkakuntalaisille tieto oli ehkä itsestään selvä, mutta vuosisatojen kuluttua tutkijalla saattaa olla suuria identifioimisvaikeuksia. Siksi omat tulkintani saattavat poiketa esimerkiksi HENRIK-tietokannan tiedoista.

²⁴ Esim. Korpiola, ”Legal Literates”, 150–155; Marianne Vasara-Aaltonen, ”Oikeudellista kirjallisuutta 1800-luvun perukirjoissa”, <https://blogit.utu.fi/oikeudellinentietotaito/2018/04/09/oikeudellista-kirjallisuutta-1800-luvun-perukirjoissa/>. Luettu 29.5.2019.

²⁵ Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Johan Sadeel*. Verkkojulkaisu 2005 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=5460>>. Luettu 12.4.2019.

²⁶ TKA, TMA, Huutokauppaytätarkijat, P1a:6 (1747), 21.9.1747; Haku ”Sadeel”, kentästä: ostaja (huutokaupat), tulos 36, haku tehty 12.4.2019. ”Oikeudellisen kirjan ostaja oli Cretaleen – mahdollisesti kauppias Niklas Cretaleen, josta esim. Nikula, *Turun kaupungin historia 1721–1809*, 2, s. 614; Haku ”Sadeel”, kentästä: myyjä (huutokaupat), tulos 12, haku tehty 12.4.2019.

²⁷ Israel Arnell, *Sweriges Stadz-Lagh Effter Den Stormächtige, Högborne Furstes och Herres Herr Gustaff Adolphs, Sweriges, Göthes och Wendes, etc. [...] Ny åter å nyo med Anmärckningar vplagd*. Tukholma, Sal. Anders Biörckmans Enkia, 1730; TKA, TMA, P1a:1 (1737–1740) 3.5.1740. Tätä kirjaa ei myöskään ole Arnelliksi identifioitu Henrik-tietokannassa, Haku ”Starnel”, kentästä: tekijä, haku tehty 26.5.2019. Arnellista ja tämän teoksesta esim. C. W. U. Kuylenstierna, ”Arnell, Israel”, *Svenskt Biografiskt lexikon* [jäljempänä SBL] 2. Albert Bonniers Förlag, Stockholm, 1920, s. 231–232; Lars Björne, *Patrioter och institutionalister. Den nordiska rättsvetenskapens historia, 1. Tiden före 1815*. Skrifter utgivna av Institutet för rätthistorisk forskning grundat av Gustav och Carin Olin. Rätthistoriskt bibliotek, 52. Institutet för rätthistorisk forskning grundat av Gustav och Carin Olin, Lund, 1995, s. 71–72.

3. Turun hovioikeuden tuomarien sekä henkilökunnan kirjastot: Ingeletin huutokauppa

Kuten mainittu, meillä ei yleensä ole jäljellä perukirjatietoja 1700-luvun turkulaisista, ei myöskään Adam Ingeletistä. Hänen testamentistaan on kuitenkin säilynyt tietoja ja siinä hän määräsi asemaansa nähden erittäin vaatimattomasta ja halvasta hauta-arkusta.²⁸ Huutokauppatiedot kuitenkin kertovat kohtuullisen mittavasta omaisuudesta.

Ingeletin 95 kirjan kirjastosta huutokaupattiin 34 erillistä oikeudellista nimikettä tai teosta – siis yli kolmasosa huutokaupatuista kirjoista oli juridisia.²⁹ Hänen kokoelmansa ytimen muodostivat lait ja asetuskokoelmat aikakauden ruotsalaisen juristikirjastojen tapaan. Vuoden 1734 laki oli astunut voimaan neljä vuotta aikaisemmin. Teos löytyi tietysti Ingeletiltä, samoin kuin kommentaarikappaleet sitä ennen voimassa olevista keskiaikaisista laeista, kuningas Kristoferin maan- ja kuningas Maunu Eerikinpojan kaupunkilaista. Kihlakunnantuomari Petter Abrahamsson (1668–1741) oli kirjoittanut vuosina 1702 ja 1726 julkaistut kommentaarit maanlaista ja vuonna 1702 kaupunkilaista. Teokset noudattivat klassisen lakikommentaarin muotoa: kunkin pykälän jälkeen oli selitys, kuinka kohtaa pitäisi tulkita, sekä viittauksia uudempiin sisältöä täsmentäviin normeihin ja kuninkaallisiin kirjeisiin. Kaupunkilaissa mukana oli kirkkokaari, tuomarinohjeet, prosessioikeudellisia normeja (vuoden 1614 oikeudenkäyntiordinantia, vuoden 1615 hovioikeusjärjestys [*Rättegångs Process*] ja vuoden 1695 oikeudenkäyntisääntö), ns. vuoden 1608 appendix, jossa otteita Mooseksen laista reseptoitiiin ruotsalaiseen oikeuteen, ja molempien lakien yhteinen hakemisto.³⁰ Ingeletillä oli myös yllä mainittu Israel Arnellin vuoden 1442 lakikommentaariksi sekä saksankielinen lakikirja. Lisäksi hänellä oli vuoden 1686 kirkkolaki ja merilaki. Ingeletin kirjastoon kuului useita kokoelmia valtiopäivien päätöksistä ja asetuksista, mitkä olivat kuluneiden vuosikymmenien aikana myös muodostuneet keskeisiksi lähteiksi juristien ja virkamiesten työssä.³¹ Lisäksi hän omisti sotilasrikosoikeutta käsittelevän teoksen *Corpus juris militaris*, jota ei voi tarkemmin identifioida, koska samannimisiä teoksia on monia.

Juristien perustarpeistoon lasketaan Henrik Drysellin (1693–1738) vuonna 1728 Tuk-

²⁸ Nikula, *Turun kaupungin historia 1721–1809*, 2, s. 734–735.

²⁹ TKA, TMA, P1a:1 (1737–1740), 3.5.1740 ja 14.5.1740.

³⁰ Esim. [Petter Abrahamsson,] *Swerikes Stadz-Lagh, Effter Den Stormächtige, Högborne Furstes och Herres, Herr Gustaff Adolphs [...] Nu på nytt Med Kans Kongl. May:tz nådige Privilegio uplagd, Och några Anmärkningar der till bifogade*. Tukholma, Goldenaus Tryckerii, 1702; [Petter Abrahamsson,] *Swerikes Rijkens Lands-Lag, Som Af Rijkens Råd blef öfversedd och förbättrat [...] Nu å nyo andra gången med Anmärkningar uplagd*. Tukholma, Johan Henrich Werner, 1726. Teoksista ja Abrahamssonista ks. esim. C. W. U. Kuylenstierna, ”Abrahamsson, Petter”, *SBL*, 1. Albert Bonniers Förlag, Stockholm, 1917, s. 19–24; Björne, *Patrioter och institutionalister*, s. 70–71.

³¹ Virallisjulkaisuista Suomessa, esim. Tuija Laine, ”Virallisjulkaisu”, *Vanhimman suomalaisen kirjallisuuden käsikirja*, toim. Tuija Laine, s. 283–303. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, 686. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997.

Anno 1740 d. 3to Aprilis auctionera
des afforfolimåls Samfundet hos Goff
Hedrich Ingeletz Sälare.

	Ant	
1/1 Kusler af Skottu	4 18	af Eifa
1/1 Dito	4 21	Dito Wilhelms
1/1 Dito	4 9	af Wilhelms
1/1 Dito	4 6	af Eifa
1/1 Dito	6	af Anders
1/1 Dito	5 5	af Anna
1/1 Dito	5 12	af Eifa
1/1 Gondell	3 1	af Catharina
1/1 Dito	12 6	af Anders
1/1 Dito	13 3	af Anders
1/1 Dito af Rong Jæll 3 med	15	af P. H.

3.5.1740 huutokaupattiin Turussa hovioikeudenneuvos Adam Ingeletin kuolinpesän omaisuutta. Tällöin myytiin hänen merkittävän kirjastonsa lisäksi myös muuta koti-irtaimistoa ja tekstiilejä. Vasempaan sarakkeeseen listattiin myytävä tavara, keskelle hinta ja oikealle ostaja. Tässä ostajat olivat Ingeletin perikuntaa, ja siksi heidät on listattu vain etunimillä toisin kuin yleensä. Kuva: Mia Korpiola (Turun kaupunginarkisto, Maistraatin arkistokokoelma, Huutokauppatoimi, Pl1a:1).

holmassa julkaisema hakemisto Petter Abrahamssonin maanlain kommentaariin.³² Drysell oli opiskellut Turussa ennen kuin hänet nimitettiin vuonna 1737 Turun hovioikeuteen asessoriksi. Tässä virassa hän ei kauan ennättänyt olla ennen kuin hän kuoli Turussa.³³ Samaten Petter Hedengranin aakkosellinen hakemisto 1719–1728 välisenä aikana julkaistusta statuuteista kuului juristin tiedonhaun perusapuvälineisiin.³⁴

Ruotsalainen oikeustieteellinen kirjallisuus oli harvalukuista 1700-luvun alkupuolella. Ingeletin hyvin varusteltuun kirjastoon kuului kuitenkin suurin osa teoksista. 1600-luvun lopussa kirjoitettiin maallikkoyleisölle kaksi oikeudellista kirjaa, jotka saavuttivat suuren suosion Ruotsissa. Nämä olivat Göteborgin raatimies Claudius Klootin (noin 1612–1690) *Lagfarenheetz spegel* ja vapaaherra ja valtaneuvos Clas Rålambin (1622–1698) *Observationes juris practicae*. *Observationes* sisälsi enemmän latinaa ja oppineita viitteitä kuin Klootin

³² Hindrich Drysell, *Orde-Register, Öfwer de Anmärckningar, som wid Sweriges Rikes Landz-Lag, Af Häradszhöfdingen Wälborne Herr Petter Abrahamsson gjorde, Och Åhr 1726. af Trycket utgångne äro, Uprättat Efter Alphabetets Ordning*. Tukholma, Benjamin Gottlieb Schneider, 1728.

³³ Westerlund, *Turun hovioikeuden presidentit, jäsenet ja virkamiehet*, 2, s. 410.

³⁴ Petter Hedengran, *Alphabetiskt Orde-Rgister Öfwer Alla Kongelige och andra Förordningar, Resolutioner, Förklaringar, Publicationer och Notificationer, hwad Namn dhe hafwa kunna, som ifrån Början af Åhr 1719. til 1728. Åhrs slut Äro utaf Trycket utgångne*. Tukholma, Henr. Christoph. Merckell, 1729.

teos.³⁵ Molemmat teokset kuluivat suomalaisten juristien käsissä yli vuosisadan ajan. Ingeletin kirjastossa oli peräti kaksi kappaletta *Observationes*-kirjaa, ja näistä toisen huusi ilmeisesti Nils Lostjerna (1707–1776), joka aloitti hovioikeusuransa varanotaariona 1733 ja kanslistina 1736. Hänet ylennettiin hovioikeudessa notaarioksi 1741, mutta hän siirtyi myöhemmällä virkaurallaan pois hovioikeudesta.³⁶

1600-luvun harvalukuisiin ruotsalaisiin oikeusoppineisiin kuuluneiden Johan Stiernhöökin (1596–1675) ja alkujaan saksalaisen Johannes Locceniuksen (1598–1677) teoksia kuului Adam Ingeliuksen kirjastoon. Stiernhöökin teosta *De jure Sveonum et Gothorum vetusto* (1672) voi pitää Ruotsin ensimmäisenä oikeushistoriallisena teoksena, joka myös antaa kokonaiskuvan Ruotsin oikeusjärjestelmästä. Adam Ingeletillä oli kenties hyötyä Locceniuksen latinan lakisanakirjasta lukiessaan tämän kirjaa Ruotsin julkisoikeudesta (*Synopsis juris publici Svecani*, 1673).³⁷ Keskeisiin uusiin oikeustieteellisiin teoksiin Ingeletin kirjastossa kuului ainakin Ruotsin 1700-luvun oikeustieteen suuren nimen David Nehrmanin (1695–1769, myöh. aateloituna Ehrensträhle)³⁸ johdatus prosessioikeuteen, *Inledning til then swenska processum civilem* (1732). Mutta hieman kryptinen luettelomerkintä ”*Nermans Processus et prudent*” sekä harvinaisen korkea hinta viittaisi siihen, että niteeseen olisi mahdollisesti sidottu toinenkin Nehrmanin tuore teos, vuonna 1729 julkaistu *Inledning til then swenska iurisprudentiam civilem*.

Tämän kirjan tai niteen ostaja oli luultavasti Johan Lagerflycht (1701–1774), joka teki pitkän uran Turun hovioikeudessa aloittaen kanslistina 1721 ja edeten 1729 notaariksi ja seuraavana vuonna kanneviskaaliksi. Huutokaupan aikaan Lagerflycht oli jo asessori, ja lopuksi virkaurallaan edelleen kohonnut mies sai nimityksen Turun hovioikeuden presidentiksi vuonna 1768. Pitkän ja nousujohtoisen tuomarin ja valtiopäivämiehen uran kruunasi

³⁵ Claudius Kloot, *Then swenska lagfarenheetz spegel vthi fyra böcker*. Göteborg, Amund Grefwe, 1676; Clas Rålamb, *Observationes juris practicae*. Thet är, äthskillige påminnelser vthi rättgångs saker; grundade vthi Guds ordh, Sweriges lagh och recesser: förklarade af then andelige och fremmande werldzligh lagh: medh förnähme lärde mäns skriffter och öfwereens stämmande stadfästade [...]. Tukholma, Niclas Wankijf, 1674; Hans Landqvist ja Lena Rogström, *Kunskapsorganisation, materialitet, sökbarhet och erbjuden läsväg i OBSERVATIONES JURIS PRACTICÆ (1674) och Then Swenska Lagfarenheetz Spegel (1676)*. Research Reports from the Department of Swedish. Göteborg, Göteborgin yliopisto, 2016. Saatavilla pdf-muodossa internetissä: <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/50631> (vierailtu 30.5.2019). Klootista myös Björne, *Patrioter och institutionalister*, s. 32–35 ja Rålambista Björn Asker, ”Rålamb, Clas”, *SBL*, 31. Norstedts tryckeri, Stockholm, 2000–2002, s. 168–173; Björne, *Patrioter och institutionalister*, s. 35–37.

³⁶ Westerlund, *Turun hovioikeuden presidentit, jäsenet ja virkamiehet*, 2, s. 616.

³⁷ Johan Stiernhöök, *De jure Sveonum et Gothorum vetusto*. Libri duo quorum primus de judicijs & eorum varietate, de judicibus, de processibus judiciarijs, probationibus, decisionibus, executionibus, &c. Posterior de actionibus sive causis civilibus & criminalibus, denique de jure sacrorum, religione, & quæ religioni inserviunt legibus. Tukholma, Nicolaus Wankijf, 1672; Johannes Loccenius, *Lexicon juris Sueo-Gothici* [...]. Tukholma, Henricus Keyser, 1674; Johannes Loccenius, *Synopsis juris publici Svecani*. Editio prima. Göteborg, Amundus Grefwe, 1673. Locceniukselta esim. Björne, *Patrioter och institutionalister*, s. 26–30 ja Stiernhöökistä Alvar Nelson, ”Stiernhöök, Johan”, *SBL*, nide/häfte 163. Tukholma, Riksarkivet, 2009, s. 443–448; Björne, *Patrioter och institutionalister*, s. 39–40.

³⁸ Nehrmanista esim. J. E. Almquist, ”David Nehrman Ehrensträhle”, *SBL*, 12. Tukholma, Albert Bonnier, 1949, s. 385–391; Björne, *Patrioter och institutionalister*, s. 72–76.

vuonna 1771 vapaaherran arvon saaminen.³⁹ Lagerflycht huusi myös samassa huutokaupassa kolme erittäin tyyristä volyymiä valtiopäiväpäätöksiä (”3 Tom. Rig: besluter”), eli todennäköisesti kolmiosainen Anders Anton von Stiernmanin (1695–1765) toimittama sarja *Alla riksdagars och mötens besluth [...] intil åhr 1731*.⁴⁰

Vaikka Adam Ingeletin kirjasto sisälsikin valtaosin ruotsalaisia normeja ja kirjallisuutta erityisesti vuoden 1734 lain jälkeen,⁴¹ mannermainen oikeuskirjallisuus kuului kuitenkin oppineen juristin yleissivistykseen. Latina oli oikeustieteen kieli, ja saksalaisissa yliopistoissa opetettiin roomalaista oikeutta sekä luonnonoikeutta. Ingeletin huutokaupassa myytiin joitain tällaisiakin teoksia. Hugo Grotiuksen (1583–1645) *De jure belli ac pacis* -teoksen löytyminen Ingeletin kokoelmista ei ole kovin yllättävää, sillä se oli ehkä tyypillisin luonnonoikeudellisen kirjallisuuden edustaja suomalaisissa kirjakokoelmissa.⁴² Pari roomalais-oikeudellistakin teosta huutokaupattiin: Anton Heinrich Mollenbeckilta (1622–1693), Giessenin yliopiston roomalaisen oikeuden professorilta, oli ilmeisesti yksi kirja (luett: ”*Mollenbesii divisiones juris*”). Toinen teos puolestaan (luett. ”*Tractatus juridicus Brum: lort:*”) on tunnistettu HENRIK-tietokannassa Johann Brunnemannin (1608–1672), Frankfurt an der Oderin roomalaisen oikeuden professorin, ilmeisesti prosessioikeudelliseksi teokseksi.⁴³

Kuriositeettina voi mainita, että Ingeletillä oli noitateorian vuonna 1487 ensi kertaa painettu klassikkoteos *Malleus Maleficarum*, noitavasara, jonka kirjoittaja oli saksalainen inkvisiittori Heinrich Kramer (noin 1430–1505). Saksalaisia kirjoja oli pari muutakin, mikä oli hyödyllistä, koska Turku oli tärkeä kansainvälinen kauppakaupunki. Sen asukkaille esimerkiksi Lyypekin kaupunginlaki ja saksalainen tituluuri- ja asiakirjakaavakirja *Der Teutsche Secretarius* saattoivat hyvinkin olla tarpeellisia, koska kirjeenvaihtoa Itämeren ylitse käytiin saksan kielellä.⁴⁴

Monenlaiset henkilöt – virkamiehet, upseerit, porvarit – ostivat Ingeletin huutokaupan oikeudellisia kirjoja. Jotkut heistä olivat hovioikeuden henkilökuntaa eli vainajan työtovereita. Esimerkiksi yllä mainitun *Synopsis juris publici Svecani* -teoksen huusi ”G. Saloniuss”

³⁹ Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Johan Lagerflycht*. Verkkojulkaisu 2005 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=5277>>. Luettu 26.5.2019; Westerlund, *Turun hovioikeuden presidentit, jäsenet ja virkamiehet*, s. 43–44. HENRIK-tietokantaan tämä on merkitty ”Lagerfelt?”-merkinnällä. Haku ”Ingelet”, kentästä: myyjä (huutokaupat), haku tehty 29.5.2019.

⁴⁰ *Alla riksdagars och mötens besluth, samt arfföreningar, regements-former, försäkringar och bewillningar. Som, på allmenna riksdagar och möten, ifrån åhr 1682. intil åhr 1731. gjorde, stadgade och bewiljade äro [...], toim.* And. Anton Stiernman. Tukholma, Joh. Henrich Werner, 1728–1733.

⁴¹ Iisa Vepsä, ”1700-luvun perintö- ja testamenttioikeutta oikeuskäytännön valossa,” *Lakimies* 111 (2013):4, s. 624–638, tässä erit. s. 637–638.

⁴² Anton Heinrich Mollenbeck [Antonius Henricus Mollenbecius], *Divisionum juridicarum centvriae tres, Juxta series Pandectarum dispositae [...]*. Giessen, Jacob Gottfried Seyler, 1674.

⁴³ Brunnemann oli kirjoittanut ainakin kirjat *Tractatus juridicus de inquisitionis processu* (1647) ja *Tractatus juridicus de processu fori* (1659).

⁴⁴ Esim. Georg Philipp Harsdörffer, *Der Teutsche Secretarius. Das ist: Allen Cantzleyen, Studir- und Schreibstuben nützliches, [...], und [...] Titular- und Formularbuch*. Wolfgang Endter, Nürnberg, 1656.

eli Georg Salenius (k. 1760), joka tunnetaan vuoden 1734 lain suomennoksesta sekä Turun hovioikeuden vuonna 1750 painettujen kiertokirjeiden (Åbo Hovrätts universalier) kustantajana. Hän toimi Turun hovioikeuden aktuaariona vuodesta 1746 lähtien.⁴⁵ Samaten Turun hovioikeuden auskultantti ja tuleva virkamies Didrik Adrian Boisman (myös: Böisman, noin 1715–1764) oli mahdollisesti se ”Boisman”, joka huusi kihlakunnantuomari Paleenin huutokaupassa itselleen Schmedemanin statuuttikokoelman, joka tunnetaan myös nimellä ”*Justitiae werket*”.⁴⁶ (Teoksesta enemmän jäljempänä.)

Turun hovioikeuden assessori Georg Malm (noin 1689–1740) osti useita kirjoja rykmentinkirjuri Forsteenin huutokaupasta. Malmin isä Lars Larsson Malm (k. 1713) oli ollut Suomen ylisotaylikomissaari, ja poika seurasi isänsä jalanjälkiä virkamiehenä eri nimikkeillä (muun muassa komissaari ja lääninsihteeri) ennen kuin hän vuonna 1728 sai ensimmäisen virkansa Turun hovioikeuden kanneviskaalina. Seuraavana vuonna tuli ylennys asessoriksi, ja uran kruunasi nimitys hovioikeudenneuvokseksi vähän ennen Malmin kuolemaa vuonna 1740. Malm oli myös mennyt aatelisneidon, Brita Charlotta Stierneldin (k. 1763), kanssa naimisiin, mikä oli merkki sosiaalisesta noususta.⁴⁷

Forsteenin huutokaupassa hovioikeuden assessori Malmia eivät kiinnostaneet peruslakikirjat tai niiden kommentaarit, jotka eittämättä jo löytyivät hänen kotikirjastostaan.⁴⁸ Sen sijaan hän huusi itselleen teoksen, joka on kirjattu huutokauppaluetteloon nimellä ”*Betänkiande öfwer Lagen*”, ja joka siis lienee jonkinlainen vuoden 1734 lain esityö. Lisäksi Malm hankki Johan Hadorphin (1630–1693) toimittaman keskiaikaisen Taalainmaan maakuntalain (*Dahlelagen*), jolla tässä vaiheessa oli lähinnä oikeushistoriallinen arvo.⁴⁹ Kolmaskaan kirjahankinta ei liene ollut kovin käytännönläheinen, sillä se lienee tunnistettavissa kuuluisan juristisuvun vesan Benedikt Carpzov nuoremman (1595–1666) feodaalioikeuden kommentaariksi *Synopsis Juris Feudalis*, joka julkaistiin ainakin vuonna 1651.⁵⁰ Ehkä Malmin kiinnostus feodaalioikeutta kohtaan juontui hänen Baltiassa syntyneestä vaimostaan, jonka

⁴⁵ Westerlund, *Turun hovioikeuden presidentit, jäsenet ja virkamiehet*, 2, s. 743. Turun hovioikeuden kiertokirje-teos löytyy toisinaan suomalaisessa 1700-luvun perukirja-aineistossa, ks. esim. Korpiola, ”Legal Literates”, s. 170 ja 178.

⁴⁶ Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Didrik Adrian Boisman*. Verkkojulkaisu 2005 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=5864>>. Luettu 31.5.2019; Didrik Adrian Boismanin tiedetään työskennelleen Turun hovioikeudessa ainakin 1742–1758. Hän aloitti varanotaarina, eteni seuraavana vuonna 1743 sihteeriksi, notaariksi vuonna 1747 ja seuraavana vuonna kanneviskaaliksi.

⁴⁷ Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Georg Malm*. Verkkojulkaisu 2005 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=4718>>. Luettu 26.5.2019; Westerlund, *Turun hovioikeuden presidentit, jäsenet ja virkamiehet*, 1, s. 238; Westerlund, *Turun hovioikeuden presidentit, jäsenet ja virkamiehet*, 2, Oikaisuja ja lisäyksiä, s. 5.

⁴⁸ TKA, TMA, P 1 a 1 (1737–1740), 29.5.1738 ja 3.5.1740.

⁴⁹ *Dahle laghen, then i forna tijder hafwer brukat warit öfwer alla Dalarna och them som in om Dala rämärken bodde: nylig igenfunnin vthi ett gammalt ms.to sampt nu medh summarier och concordantier uplagd med Hans Kongl. May:tz egen bekostnat*, toim. Johan Hadorph. Tukholma, 1676.

⁵⁰ Luetteloon teos on kirjattu nimikkeellä ”Carpzovii Synopsis juris”. Julkaistu esimerkiksi: Benedict Carpzov, *Synopsis Juris Feudalis: Cum Semicenturia Quaestionum illustrium Ex Aurea Bulla Imperatoris Caroli IV*. Riese, 1651.

perhe oli joutunut suuren Pohjan sodan (1700–1721) vuoksi jättämään maaomaisuutensa ja Baltian, jossa feodaalioikeus oli edelleen hyvinkin ajankohtainen.

Turun hovioikeuden asessori Jeremias Walleen (1693–1772, ent. Wallenius, aat. 1743. Wallén) osti myös muutamia kirjoja Paleenin ja Ingeletin huutokaupoista. Myös Wallen oli aloittanut uransa sotatuomarina ennen kuin hänet 1728 nimitettiin hovioikeuden sihteeriksi ja vuonna 1737 asessoriksi.⁵¹ Hänen ostamansa kirjat – toisin kuin hänen kollegansa asessori Malmin – olivat sen sijaan erittäin praktisia: kihlakunnantuomari Paleenin huutokaupasta hän hankki Petter Abrahamssonin lakikommentaarin ja joko keskiaikaisen maantai kaupunkilain sekä Ingeletin huutokaupasta vuoden 1734 lain.⁵²

4. Turkulaisten asianajajien kirjastoista: advokaatit Sadeel ja Kiöhlman

Suomen merkittävimmissä varhaisen uuden ajan oikeuskeskittymässä, Turussa, toimi 1700-luvulla useita asianajajia etenkin Turun hovioikeudessa sekä raastuvanoikeudessa. Pia Letto-Vanamo on todennut, että Turussa oli 1600-luvun lopulla jo melko vakiintunut asianajokunta.⁵³ Jotkut näistä keskittyivät ennen kaikkea asianajoon, toisilla – luultavasti lukuisammilla – oli taustavirka tuomioistuimissa tai lääninhallinnossa. On kuitenkin syytä huomioda, ettei asianajajille ollut lähes mitään muodollisia pätevyysvaatimuksia, kuten oikeudellista loppututkintoa ennen kuin tilanne muuttui vasta 1950-luvulla. Niinpä asianajaksi tai asioitsijaksi (*sakförare*) sai itseään tituleerata kuka tahansa, ja maallikkoasianajo oli yleistä etenkin alioikeuksissa.⁵⁴ Muutenkin asianajomalli, jossa virkamiehet hoitivat asianajoa sivutoimisesti, oli pääasiallisesti vallalla aina 1900-luvun alkuvuosikymmeniin asti.⁵⁵ Tiedämme Sadeelin ja Kiöhlmanin opiskelleen Turun Akatemiassa, mutta ajan hengen mukaisesti tutkintojen suorittaminen ei ollut tärkeää.

Seuraavaksi tarkastelen ennen kaikkea Johan (Jean) Sadeelin ja Jakob Kiöhlmanin (noin 1719–1749) kirjaomistuksia huutokauppaluetteloiden valossa. Sadeel vaikuttaa olevan edellistä advokaattityyppiä, kun huutokauppaluettelossa asianajajaksi tituleeratun Kiöhlmanil-

⁵¹ A. W. Westerlund, *Turun hovioikeuden presidentit, jäsenet ja virkamiehet 1623–1923. Elämäkerrallisia ja sukuhistoriallisia muistiinpanoja*, 2. Turku, 1923, s. 410–411; Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Jeremias Wallén*. Verkkojulkaisu 2005 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=5198>>. Luettu 29.5.2019.

⁵² TKA, TMA, P1a:1 (1737–1740), 1.9.1739 ja 3.5.1740.

⁵³ Pia Letto-Vanamo, *Suomalaisen asianajajalaitoksen synty ja varhaiskehitys. Oikeushistoriallinen tutkimus*. SLY:n julkaisuja, A-sarja, 181. Helsinki, Suomalainen Lakimiesyhdistys, 1989, erit. s. 190–222.

⁵⁴ Petteri Impola, ”The Agency and Practical Learning of a Lay Advocate in Seventeenth-Century Helsinki. The Case of Gabriel Abrahamsson”, *Legal Literacy in Premodern European Societies*, toim. Mia Korpiola, s. 89–118. Lontoo, Palgrave, 2019.

⁵⁵ Heikki Pihlajamäki, *Kansan ja esivallan välissä. Suomalaisen asianajajakunnan historia*. Helsinki, Edita, 2009, s. 90–114.

la vaikuttaa olleen virka Turun hovioikeudessa ensin varanotaarina ja sitten notaarina.⁵⁶ Samoin Erik Salenius (noin 1699–1748) sukkuloi eri oikeudellisten tehtävien välillä ollen milloin asianajajana Turussa, Naantalissa vt. pormestarina ja eri tuomiokuntien tuomarina, ja milloin Turun hovioikeuden viroissa saaden vähän ennen kuolemaansa viran Turun hovioikeuden asessorina.⁵⁷ Myös turkulaisen tulliyhtälärikastajan poika Alexander Hacks (noin 1705–1740) oli auskultantti ja asianajaja Turun hovioikeudessa.⁵⁸

Huutokauppaluettelot paljastavat myös kaupungin muita asianajajia, kuten ”advocat Forseenin”, joka ilmeisesti oli menestyksekkäs urallaan, koskapa hän huusi tarkastaja Pihlin huutokaupassa kaksi pientä hopeapikaria, joita voi pitää pikemminkin kerskakulutuksen osoituksena enemmän kuin tarvekaluina. Todennäköisesti kyseessä oli Samuel Johan Forseen (noin 1720–1760), jolla oli virka Turun kaupunginsihteerinä 1741 alkaen.⁵⁹ Ilmeisesti hänen isänsä Samuel Forsenius (myöh. Forseen, noin 1686–1744), Turun ja Porin läänin lääninsihteerin ja vuoden 1734 lain suomentajan, huusi kihlakunnantuomari Paleenin kuolinspesän huutokaupasta usean lakikirjan kommentaareineen tittelillä ”Sec. Forseen”.⁶⁰ Pehr Jusléen (luett. Jusleen, noin 1707–1776), joka huusi itselleen rykmentinkirjuri Forstenin kappaleen David Nehrmanin *Inledning til then swenska iurisprudentialiam civilem* -kirjaa, teki pitkän oikeudellisen uran ensin Turun kaupunginnotaarina ja asianajajana, sitten kihlakunnantuomarina. Vuonna 1758 hänet palkattiin Turun hovioikeuteen ylimääräiseksi asessoriksi ja nopean vakinaistamisen jälkeen hänet nimitettiin hovioikeudenneuvokseksi vuonna 1762.⁶¹

Asianajaja Sadeelin tiedetään harjoittaneen toisinaan tointaan Turun lisäksi myös Helsingissä.⁶² Sadeel vaikuttaa olleen vakioasiakas turkulaisissa huutokaupoissa, eikä hänellä poikamiehenä ollut kuluja vaimosta tai perheestä. Hän kartutti huutokauppaostoillaan oikeudellisten kirjojensa kokoelmaa, mutta hän ilmeisesti myös ulkoisesti halusi näyttää menestyneeltä. Esimerkiksi edesmenneen asianajajakollegansa Kiölmänin kuolinspesän huu-

⁵⁶ Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Jakob Kiöhlman*. Verkkojulkaisu 2005 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=6338>>. Luettu 22.5.2019. Kiölmänista tuli Turun hovioikeuden auskultantti vuonna 1739, mikä jälkeen hän toimi sotakanslistina sotavuonna 1743. Ura jatkui seuraavana vuonna Turun hovioikeuden varanotaarina 1744, ja ylemmän notaarin viran hän sai vähän ennen kuolemaansa 1748.

⁵⁷ Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Erik Salenius*. Verkkojulkaisu 2005 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=5238>>. Luettu 31.5.2019.

⁵⁸ Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Alexander Hacks*. Verkkojulkaisu 2005 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=5311>>. Luettu 1.2.2019.

⁵⁹ TKA, TMA, Huutokauppapöytäkirjat, P1a:8 (1749), 12.8.1749; Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Samuel Johan Forseen*. Verkkojulkaisu 2005 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=6121>>. Luettu 22.5.2019.

⁶⁰ TKA, TMA, Huutokauppapöytäkirjat, P1a:1 (1737–1740), 1.9.1739; Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Samuel Forseen*. Verkkojulkaisu 2005 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=4906>>. Luettu 22.5.2019.

⁶¹ Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Pehr Jusléen*. Verkkojulkaisu 2005 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=5433>>. Luettu 31.5.2019.

⁶² Eirik Hornborg, *Helsingin kaupungin historia*, 2. Helsinki, Helsingin kaupunki, 1950, s. 573.

tokaupasta hän huusi paitsi silkkiyön (*silkes giördel*) myös erittäin kalliin hopeakiinnikkeisen miekan (*silfwer fäst wärja*).⁶³

HENRIK-tietokannan mukaan Jean Sadeelin 1737–1750 huutokaupoista ostamien 36 kirjan joukossa oli 15 oikeudellista teosta.⁶⁴ Näistä suurimman osan muodostivat normikokoelmat, jotka olivat juristin peruskirjaston kivijalka. Vuonna 1739 Sadeel osti Petter Abrahamssonin (1668–1741) vuoden 1442 maanlain tai kaupunkilain kommentaarin vuodelta 1726 (*Ab:s Lagbok*) kihlakunnantuomari Paleenin huutokaupasta.⁶⁵ Vuonna 1740 hän hankki raatimies Ekin huutokaupasta Israel Arnellin (k. 1733) kaupunginlain kommentaarin vuodelta 1730 (*Arnells Stadslag*).⁶⁶ Eniten juridisia kirjoja hän huusi leskirouva Limnellin huutokaupasta vuonna 1748 täydentäen niillä oikeusnormien kokoelmaansa.⁶⁷ Limnellienee saanut kirjat miesvainajansa peruna – raatimiehenä tämä oli toiminut tuomarina kaupungin tuomioistuimissa. Kolmen sidotun statuuttikokoelman (*band förordningar*) lisäksi hän oli ostanut Limnelliltä ylhäisaatelisten kenraali Carl Emil Lewenhauptin (1691–1743) ja tämän alaisen kenraaliluutnantti, vapaaherra Henrik Magnus von Buddenbrockin (1685–1743) oikeusprosessia käsittelevän teoksen (*Generalerns dödsdom*). Molemmat kenraalit tuomittiin kesällä 1743 kuolemaan ja teloitettiin maanpetoksellis-sodanjohdollisista laiminlyönneistään hävityn hattujen sodan aikana.

HENRIK-tietokannassa Limnelliltä ostettu viides teos, joka huutokauppaluettelo on kirjattu nimellä *Justitiae wärket*, on tunnistettu alustavasti Otto Fredrik Ståhlhammarin vuonna 1749 eli vasta myyntiä seuraavana vuonna julkaistuksi teokseksi. Tämä ei tietenkään ole mahdollista, joten kyseessä lienee Johan Schmedemanin (1652–1713) *Kongl. Stadgar, Förordningar och Resolutioner Ifrån Åhr 1528 in til 1701 Angående Justitiae Executions-Ährenden*, joka tunnetaan myös nimellä *Kongl. Stadgar och Förordningar angående Justitiae-Wercket*.⁶⁸ Schmedemanin teos oli yksi aikakautensa suosituimpia asetuskokoelmia.⁶⁹

Sadeelin muut oikeudelliset huutokauppahankinnat olivat monipuolisia. Satulaseppä Julinin huutokaupasta hän osti 1737 Johannes Locceniuksen (1598–1677) kirjan *Synopsis juris*.⁷⁰ Seuraavana vuonna hän kartutti kokoelmaansa rykmentin kirjuri Gustav Forstenin huutokaupassa. Sieltä hän huusi reformaatioajan klassikon, Henrik Jönsson Careelin ruotsintaman François Ragueau’n *Lex politica Dein*, joka kuvasti Raamatun reseptiota oikeuslähteenä 1600-luvun Ruotsissa. Ruotsinnos julkaistiin ensiksi 1607 ja ilmestyi tämän jäl-

⁶³ TKA, TMA, Huutokauppapöytäkirjat, P1a:8 (1749), 2.9.1749.

⁶⁴ HENRIK-tietokanta, haku ”Sadeel”, kentästä: ostaja (huutokaupat), haku tehty 29.5.2019.

⁶⁵ TKA, TMA, P1a:1 (1737–1740), 1.9.1739.

⁶⁶ TKA, TMA, P1a:1 (1737–1740), 1.3.1740.

⁶⁷ TKA, TMA, P1a:7 (1748), 11.5.1748.

⁶⁸ Joh. Schmedeman *Kongl. Stadgar, Förordningar och Resolutioner Ifrån Åhr 1528 in til 1701 Angående Justitiae Executions-Ährenden*. Tukhoma, Johann Henrich Werner, 1706.

⁶⁹ Grönroos – Nyman, *Boken i Finland*, s. 399; HENRIK-tietokanta, haku ”Schmedeman”, kentästä: tekijä, haku tehty 31.5.2019; Korpiola, ”Legal Literates”, s. 169.

⁷⁰ TKA, TMA, P1a:1 (1737–1740), 17.12.1737.

keen ainakin kolmena painoksena. Hän myös osti teoksen, joka on kirjattu nimellä ”Politiska lärans grund”.⁷¹ Tuomari Ingeletin kuolinpesän huutokaupasta Sadeel hankki Åke Rå-lambin ruotsinkielisen teoksen *Observationes juris practicæ*, josta piti olla nimenomaan hyötyä oikeudenkäyntien osapuolille.⁷² Sadeelin ainoa latinankielinen kirjahankinta oli italialaisen konsiliaattori Oldradus de Ponten (k. 1335) *Consilia Oldradi de Ponte: Aurea ac pene divina consilia iurium*. Sen hän hankki vuonna 1739 viskaali Fabermanin huutokaupasta.⁷³

”Asianajaja” Kiöhlmanin kirjojen kohdalla kyse lienee vuoden 1749 toukokuussa kuolleesta Turun hovioikeuden notaari Jakob Kiöhlmanista (noin 1719–1749). Hänen leskensä Hedvig Amalia Hertz joutui vain parin vuoden avioliiton jälkeen laittamaan miesvainajansa pesän huutokauppaan. Turun hovioikeuden auskultanttina vuonna 1739 aloittanut Kiöhlman toimi sotakanslistina 1743 ennen seuraavana vuonna saamaansa virkaa Turun hovioikeuden varanotaarina. Notaariksi hän tuli vuotta ennen kuolemaansa.⁷⁴ Kaikesta päätellen hän sai lisätuloja myös asianajotoimesta, koska häntä advokaatiksi tituleerattiin.

Toisin kuin kollegansa Johan Sadeel Jakob Kiöhlman ei vaikuta kartuttaneen paljoa oikeudellisten kirjojen kokoelmaansa Turun kaupungin huutokaupoissa ainakaan olemassa olevien luetteloiden mukaan. Kuolinpesä huutokauppasi kahdeksan oikeudellista teosta, joista kaksi oli sidottu yhteen samaksi kirjaksi, ja ”kasan säädöksiä” irtopainoksina (*en hoop förordningar*).⁷⁵ Peruskirjallisuuteen kuuluvia lakiteoksia oli Kiöhlmanin kuolinpesän huutokaupassa useita. Vuoden 1442 Kristoferin maanlain (*gl. Lands lagen*) huusi kauppias Pihl. Kiöhlmanilta löytyi myös joukko statuutteja sekä samaan volyymiin sidottua erikoislainsäädäntöä: sota-artiklat ja vuoden 1686 kirkkolaki. Näille löytyi sama ostaja. ”*Project till nya lagen*” lienee liittynyt vuoden 1734 lain esitöihin.

Kuten yllä on todettu, ruotsalaista oikeustieteellistä kirjallisuutta oli 1700-luvun alkupuolella vähän. Kiöhlmanilla oleva Claudius Klootin (n. 1612–1690) *Then svenska lagfarenheetz spegel* (1676) oli eräs näistä harvoista, ja se oli tarkoitettu nimenomaan käytännön oikeuselämää varten. Listattu ”*Swänsk brefställare*” lienee ollut Johan Biurmanin (1698–1746) suosittu kirjeopas *En kort doch tydelig bref-ställare*, joka ilmestyi kahdeksana painoksena 1700-luvulla (muun muassa 1729 ja 1731). Myöhemmissä painoksissa sen asiakirjakaavoja oli enemmän ja teosta oli laajennettu oikeudellisempaan suuntaan. Ruotsinkieliset oikeudelliset asiakirjakaavaoppaat lisäsivät suosiotaan 1700- ja 1800-luvulla, ja suomen-

⁷¹ Martti Takala, *Lex Dei – Lex Politica Dei. Lex Politica Dei -teos ja Kaarle IX:n lainsäädäntö*. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura, 1993.

⁷² TKA, TMA, P1a:1 (1737–1740), 3.5.1740.

⁷³ TKA, TMA, P1a:1 (1737–1740), 12.12.1739.

⁷⁴ Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Jakob Kiöhlman*. Verkkojulkaisu 2005 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=6338>>. Luettu 12.4.2019.

⁷⁵ TKA, TMA, P1a:8 (1749), 4.9.1749.

noksia alettiin tehdä 1800-luvulla.⁷⁶ Kirjasta oli hyötyä käytännön oikeuselämässä, mitä ostaja, vahtimestari Forssman kenties itse tarvitsi. Tuomioistuinten vahtimestareilla oli myös oikeudellista osaamista ja jotkut saattoivat harjoittaa osa-aikaista asianajoa.

Ei ole yllättävää, että Kiölmanin kirjahuutokaupassa olevan ainoan latinankielisen juridisen teoksen, Samuel von Pufendorfin (1632–1694) luonnonoikeudellisen *De jure naturae* -kirjan huusi Turun katedraalikoulun opettaja (*collega*) Johan Wrang (1712–1784). 1700-luvulla koulujen opettajakunta omisti kohtuullisen usein luonnonoikeudellista latinankielistä kirjallisuutta.⁷⁷ Teos ”Action emot Lewenhaupt”⁷⁸ käsitteli yllä mainittua kenraali Carl Emil Lewenhauptin rikosoikeudenkäyntiä hattujen sodan aikana. Pikkuvihan nimellä kulkevan venäläismiehityksen kokeneita ja luultavasti kenraalin nähneitä turkulaisia vaikuttaa teos kiinnostaneen. Sen ostaja ”Pryss” saattoi olla Olof Prytz (1708–1785), jolla oli sota-tuomarikokemusta 1740-luvulta ennen kuin hänet nimitettiin Turun Akatemian lainopin dosentiksi 1745 ja professoriksi kaksi vuotta myöhemmin.⁷⁹

Millaisissa hinnoissa kirjat liikkuvat? Tässä joitain esimerkkejä asianajaja Kiölmanin huutokaupasta vuodelta 1749. Johan Wrang maksoi Samuel Pufendorfin latinankielisestä luonnonoikeudellisesta teoksesta peräti 12 kuparitaaleria. Yhden vanhan maanlain kauppahinnaksi tuli 3 kuparitaaleria ja 16 äyriä kun taas toinen maksoi vain 28 äyriä. Yksi nippu ”ruotsalaisia säädöksiä” huudettiin 2 kuparitaalerilla ja toinen peräti 6 kuparitaalerilla ja 16 äyrillä, ruotsalainen asiakirjakaavakirja irtosi 1 kuparitaalerilla 17 äyrillä ja Klootin *Lagfarenheetz spegel* 15 äyrillä. Tämän voi suhteuttaa siihen, että vuonna 1740 piian vuosipalkka liikkui 24 kuparitaalerin tienoilla, minkä päälle tulivat vielä kolme paria kenkiä, kaksi paria sukkia sekä ylläpito. Samana vuonna ruistynnyrin (146,5 litraa) hinta oli 18 kuparitaaleria – joskin paikallinen hintavaihtelu Ruotsissa saattoi olla suurikin. Jonkin verran aikaisemmin, vuonna 1720, hovioikeuden aateliton asessori ansaitsi vuosipalkkana 2 400 ja hänen aatelinen virkaveljensä peräti 3 000 kuparitaaleria.⁸⁰ Toki virkamiehen säädynmukainen elämä ylellisyshyödykkeineen maksoi paljon, mutta rahaa jäi hyvin myös kirjahankintoihin.

⁷⁶ Grönroos & Nyman, *Boken i Finland*, s. 416–417, 511; Korpiola, ”Legal Literates”, s. 175.

⁷⁷ Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Johan Wrang*. Verkkojulkaisu 2005 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=6018>>. Luettu 31.5.2019; Korpiola, ”Legal Literates”, s. 161–167.

⁷⁸ *Action emellan justitiæ-cancellers-embetet och generalen en chef högwälborne gref Carl Emil Lewenhaupt, om orsakerne til krigets olyckeliga förlopp i storfurstendömet Finland*. Tukholma, Lars Salvius, 1743.

⁷⁹ Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Olof Pryss*. Verkkojulkaisu 2005 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=5308>>. Luettu 12.4.2019. Tosin Prytz ja Pryss eivät olleet kovin harvinaisia nimiä Turun säätyläisten joukossa 1600-luvun lopussa ja 1700-luvun alkupuolella.

⁸⁰ Lars O. Lagerqvist, *Vad kostade det? Priser och löner från medeltid till våra dagar*. Historisk Media, Tukholma, 2011, s. 125, 127. Yksi (hopea)taaleri vastasi kolmea kuparitaaleria tai 32 äyriä. Yksi kuparitaaleri vastasi näin ollen vajaa 11 äyriä, mutta rahan arvo vaihteli Ruotsissa.

5. Johtopäätökset

Artikkelissa on todettu, että hovioikeudenneuvos Adam Ingeletin 34 oikeudellista kirjaa muodostivat ajanjaksonsa suurimman kaupungin huutokauppakamarilla nuijitun kokoelman. Kahden muun tuomarin huutokaupatut oikeudelliset kirjakokoelmat jäivät selvästi jälkeen Ingeletistä. Näitä olivat raatimies Limnell-vainajan 16 ja kihlakunnantuomari Paleenin 15 teosta. Vaikka meillä ei ole tietoja asianajaja Sadeelin kuolinpesästä, hänellä lienee ollut vähintään yhtä suuri oikeudellinen käsikirjasto. Muutamalla virkamiehellä ja yhdellä käsityöläisellä oli myös pienemmät juridiset kirjastot. Rykmentinkirjuri Forstenillä oli 12 niteen ja viskaali Fabermannilla 9 kirjan kokoelmat. Samoin satulaseppä (*sadelmakare*) Julinin ja asianajaja Kiöhlmanin kahdeksan kirjan ja raatimies Ekin kuuden kirjan kokoelmat olivat kohtuullisen kokoisia aikanaan.

Verrattuna aikaisemmin analysoimiini neljän kaupungin (Kokkola, Oulu, Porvoo ja Helsinki) oikeudellisiin kirjanomistustietoihin perukirjojen valossa turkulaiset oikeudelliset kirjastot olivat laajempia kuin vertailukaupunkien. Näissä kaupungeissa perukirja-aineisto paljasti, helsinkiläisen bibliofiilirovasti Johan Forsskålin kirjasto poisluettuna, että suurimmat oikeudelliset kirjastot kuuluivat kymmenen kirjan omistuksellaan Kokkolan notaari ja raatimies Sigfrid Brumerukselle (1675–1743) sekä Helsingin tullinhoitaja Claes Heidenstrauchille (k. 1746). Juridisten kirjojen lukumäärä sellaisissa perunkirjoituksissa, joissa niitä ylipäättään oli, oli keskiarvoltaan vähän päälle kaksi, mediaani oli yksi kirja.⁸¹ Toki Turussakin toisinaan huutokaupattiin yhtä kahta oikeudellista kirjaa kerrallaan osana muuta myytävää tavaraerää, mutta suuremmat kokoelmat olivat siellä yleisempiä.⁸²

Tulos on sinänsä odotettu, koska Turussa, maan pääkaupungissa ja tärkeimmässä hallintokeskuksessa, oli maan suurin juristikeskittymä. Suomen ainoa hovioikeus sijaitsi Turussa, jossa oli raastuvan- ja kämnerinoikeuden lisäksi muitakin tuomioistuimia.⁸³ Kaupungissa oli myös suuri kasaantuma oppineita ja hengellisen säädyn edustajia Turun Akatemian, Turun katedraali-/triviaalikoulun ja tuomiokapitulin vuoksi. Oikeudellisia kirjoja oli siis kaupungissa poikkeuksellisen hyvin saatavilla, ja niitä ostivat hovi- ja raastuvanoikeuksien henkilökunta, kaupungin porvaristo, papit ja opettajat, muu virkamiehistö ja satunnaiset upseerit sekä opiskelijat.

Nämä suuremmat huutokaupatut juristikirjastot sopivat myös siihen tutkimuksessa havaittuun yleiskuvaan kirjanomistuksen noususta 1700-luvulla, että kyse oli varsinkin ylemmän keskiluokan ja professionalisoituvien ryhmien ilmiöstä. Vaikka ”lainoppinut” 1700-luvun alkupuolella ei vielä merkinnyt samaa kuin tänään, avasi erikoistuminen oikeudelli-

⁸¹ Korpiola, ”Legal Literates”, s. 158.

⁸² Esim. TKA, TMA, P1a:6 (1747), 21.2.1747 ja 27.11.1747.

⁸³ Nikula, *Turun kaupungin historia 1721–1809*, 1, s. 150–171, 194–204.

seen osaamiseen uusia uramahdollisuuksia säätyjen ulkopuolisille ryhmille. Adam Ingeletille satsaus juridiikkaan oli osa hänen yhteiskunnallista nousuaan. Samalla on myös havaittavissa ruotsinkielisen juridiikan kasvu. 1700-luvun mittaan kirjastoissa alkoi olla yhä enemmän ruotsinkielistä oikeudellista kirjallisuutta latinankielisen saksalais-roomalaisen ja luonnonoikeudellisen kirjallisuuden alkaessa vähitellen väistyä. Yhtäältä ruotsinkielinen juridinen kirjallisuus syntyi kansankielisen kirjallisuuden tarpeesta ja vastasi kysyntään yhteiskunnassa tuomarintoimen professionalisoituessa. Toisaalta luku- ja kirjoitustaidon kasvun myötä kansankielinen ammattikirjallisuus loi laajemmillekin yhteiskuntaryhmille mahdollisuuksia oikeuden oppimiseen lukemalla ja malleista asiakirjoja laatimalla. Adam Ingelet kuitenkin kuului 1700-luvun Suomen professionaaliin juristeliittiin, jonka jäsenille yhä suuremmat oikeustieteelliset kirjakokoelmat muodostivat tärkeän työvälineen, osan heidän ammattitaitoaan, ja kenties myös osan heidän identiteettiään.

Marianne Vasara-Aaltonen

Kun Kuopiossa lakikirjoja kaupattiin: oikeudellisen kirjallisuuden omistaminen 1800-luvun huutokauppaluetteloiden valossa

1. Johdanto

Oikeudellinen kirjallisuus ja oikeudelliset kirjastot mielletään helposti juristien alueeksi. Tässäkin kirjassa oikeudellisia kirjastoja pohditaan nimenomaan lakimiesten kautta. Oikeushistorian tutkimuksessa on kuitenkin alettu enenevässä määrin ottamaan huomioon myös maallikoiden rooli oikeudellisessa toiminnassa.¹ 1800-luvun Suomen maallikkovaltaisessa oikeuskulttuurissa oikeudellisten tehtävien hoitaminen ei ollut yksin yliopistokoulutettujen juristien varassa.² Tästä todistavat myös nimenomaan maallikoille suunnatut oikeudelliset käsikirjat, joita ilmestyi useita 1800-luvulla. Maallikoiden oikeudellisen osaamisen jäljittäminen on kuitenkin usein vaikeampaa kuin koulutettujen juristien. Yksi tapa lähestyä aihetta on selvittää oikeudellisen kirjallisuuden omistamista. Millaiset henkilöt jossain tietyssä yhteisössä omistivat oikeudellista kirjallisuutta? Oikeudellinen kirjallisuus ja sen levinneisyys muodostavat mielenkiintoisen kurkistusaukon siihen, millaisia lähteitä juristit ja muut oikeuden kanssa tekemisissä olleet henkilöt käyttivät päivittäisessä työssään tai satunnaisia toimeksiantoja hoitaessaan. 1700-luvun osalta oikeudellisen kirjallisuuden omistusta on kuvattu Mia Korpiolan artikkelissa tässä teoksessa.³

¹ Tämä artikkeli on kirjoitettu Turun yliopistossa Suomen Akatemian rahoittaman ”Oikeudellinen tieto ja taito Suomessa n. 1750–1920: Tapaustutkimus kansan oikeudellisesta osaamisesta esimodernissa Euroopassa” -projektin (309055) puitteissa. Kiitän lämpimästi projektin jäseniä Mia Korpiolaa, Kirsi Vainio-Korhosta, Anna Kuusminia ja Tuomas Jussilaa artikkelin aiemmasta versiosta saamistani hyödyllisistä kommentteista.

² Oikeudellista osaamista arvioitaessa on hyötyä niin sanotusta oikeudellisen tietotaidon käsitteestä, josta englanniksi käytetään usein nimitystä *legal literacy*, oikeudellinen lukutaito. Käsitteellä viitataan kykyyn ymmärtää oikeudellisia tekstejä ja lausumia sekä kykyyn osallistua oikeudelliseen toimintaan. Nämä taidot eivät kuulu yksinomaan juristeille, vaan myös maallikoilla oli vaihtelevissa määrin kykyä ja mahdollisuuksia hankkia oikeudellista osaamista. *Legal literacy* tuokin esille sen laajan kirjon oikeudellista osaamista koulutetun juristin ja täydellisen oikeudellisen ummikon välillä. Ks. Mia Korpiola, Introduction, s. 1–16 teoksessa Mia Korpiola (ed.), *Legal Literacy in Premodern European Societies*. Palgrave Macmillan 2019 (Korpiola 2019a), s. 4–7.

³ Ks. 1700-luvun osalta myös Mia Korpiola, *Legal Literates in Eighteenth-Century Swedish Towns: Evidence of Book Ownership in Estate Inventories* (Helsinki, Oulu, Porvoo, and Kokkola), s. 147–189 teoksessa Korpiola (ed.) 2019 (Korpiola 2019b); Jyrki Hakapää, Jokamiehen lakikirjasta taloustieteen harvinaisuuksiin. Kauppi-

Tässä artikkelissa pohdin oikeudellisen kirjallisuuden omistamista 1800-luvulla. Tarkastelen sekä oikeudellisen koulutuksen saaneita että maallikoita, jotka omistivat oikeudellista kirjallisuutta. Aihetta voidaan lähestyä muun muassa perukirjoja ja huutokauppaluetteloita tutkimalla, vaikka näissä lähdeaineistoissa omat ongelmansa onkin, eikä kirjaomistusta voida täysin aukottomasti jäljittää niistä.⁴ Huutokauppaluettelot täydentävät perukirjoista saatavaa tietoa ja tuovat esille sen, kuinka kirjallisuus liikkui ihmisten välillä. Toisin kuin perukirjat, jotka kertovat vain kirjan omistuksesta, huutokauppaluettelot kertovat ostajan aktiivisesta tiedonintressistä hankittavia kirjoja kohtaan.⁵ Kun lukeminen yleistyi 1700-luvun lopulla, porvaristo ryhtyi Suomessakin hankkimaan kirjoja myös kirjahuutokaupoista. Kirjan elinkaari saattoi olla pitkä ja kirjat kulkivat monien käsien kautta.⁶ Tämä koski myös oikeudellista kirjallisuutta. Käytän esimerkkinä Kuopion kaupunkia ja tutkin sen huutokauppaluetteloita. Niistä piirtyy kuva siitä, minkä tyyppistä oikeudellista kirjallisuutta kaupungissa kiersi, ketkä sitä omistivat ja miten kirjallisuus vaihtoi omistajaa. Huutokauppaluetteloista löytyvä oikeudellinen kirjallisuus kertoo paitsi kirjojen omistamisesta myös oikeuskulttuurista 1800-luvun suomalaisessa kaupunkiyhteisössä.

Kuopion kaupunki perustettiin ensimmäisen kerran 1650-luvulla Ruotsin suurvaltakaudella, jolloin Suomen kenraalikuvernööri Per Brahe (1602–1680) perusti kaupunkeja Kaajanin vapaaherrakuntaansa. Kuopio ei kuitenkaan kehittynyt toivotulla tavalla, mutta nimellisesti se pysyi kaupunkina 1680-luvun reduktioon saakka. Lopullisesti Kuopio sai kaupunkioikeudet 1700-luvun lopulla kuningas Kustaa III:n kaudella. Vielä 1800-luvun alussa Kuopio oli pieni, vajaan tuhannen asukkaan kaupunki. Se kasvoi kuitenkin huomattavasti vuosisadan kuluessa: vuonna 1850 asukkaita oli noin 3 000 ja 1880-luvulla oltiin noin 8 000 asukkaassa. Vuosisadan lopulla väkiluku oli jo noin 12 000; asukasluku nousi 1800-luvulla Kuopiossa nopeammin kuin muissa suomalaiskaupungeissa keskimäärin. Muun muassa Saimaan kanavan avautuminen 1850-luvulla ja sitä seurannut kaupankäynnin lisääntyminen kiihdyttivät väestönkasvua. Kuopio oli myös tärkeä 1800-luvun kansallisessa heräämisessä. 1840-luvulla koulutukseen satsattiin perustamalla köyhien tyttöjen ja köyhien poi-

den hyötykirjallisuus 1700-luvun jälkipuoliskon Helsingissä, s. 64–82 teoksessa Cecilia af Forselles – Tuija Laine (toim.), Kirjakulttuuri kaupungissa 1700-luvulla, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2008. Oikeudellisesta kirjallisuudesta kirjahuutokaupoissa esimodernissa Norjassa, ks. Gina Dahl, *The Market for Books in Early Modern Norway: The Case of Juridical Literature*, s. 187–205 teoksessa Malcolm Walsby – Natasha Constantinidou (eds.), *Documenting the Early Modern Book World. Inventories and Catalogues in Manuscript and Print*. Brill 2013.

⁴ Ks. esim. Jessica Parland-von Essen, Kirjanomistus kulttuurihistoriallisen tutkimuksen kohteena. Helsingiläiset ja heidän kirjansa 1700-luvulla, s. 10–34 teoksessa af Forselles – Laine (toim.) 2008, s. 11–14.

⁵ Minna Ahokas – Cecilia af Forselles – Jyrki Hakapää – Tuija Laine – Ilkka Mäkinen – Jessica Parland-von Essen, *Book Ownership Sources in Finland During the 1700s*, s. 9–13 teoksessa Cecilia af Forselles – Tuija Laine (eds.), *The Emergence of Finnish Book and Reading Culture in the 1700s*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2011, s. 12.

⁶ Ks. esim. Hakapää 2008, s. 69; Tuija Laine, Kolportöörejä ja kirjakauppiaita. Kirjojen hankinta ja levitys Suomessa vuoteen 1800. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2006, s. 275–276.

kien koulut, muuttamalla triviaalikoulu ala- ja yläalkeiskouluiksi sekä perustamalla lukio. Lisäksi Kuopiossa toimi yksityiskouluja. Samoihin aikoihin, 1840-luvulta eteenpäin, Kuopioon perustettiin myös useita sanomalehtiä. Yksi tärkeimmistä fennomaaneista, filosofi, kirjailija ja valtiomies Johan Vilhelm Snellman (1806–1881), vaikutti merkittävästi Kuopiossa 1840-luvulla. Myös kirjailija ja naisasianainen Minna Canth (1844–1897) oli tärkeä yhteiskunnallinen vaikuttaja Kuopiosta.⁷

Tätä kirjoitusta varten olen käynyt läpi Kuopion kaupungin huutokauppaluettelot vuosilta 1840–1900.⁸ Toisin kuin esimerkiksi Tukholmassa, suomalaisissa kaupungeissa ei ollut erillisiä kirjahuutokauppakamareita.⁹ Kuopiolaisten kirjoja kaupattiin siis kaupungin yleisessä huutokauppakamarissa. Yleensä kirjat olivat myynnissä osana muuta konkurssipesän tai kuolinpesän omaisuutta, joskus kyseessä oli nimenomaan kirjahuutokauppa. Seuraavassa tarkastelen, mitä oikeudellista kirjallisuutta Kuopiossa huutokaupattiin, keille kirjat olivat aiemmin kuuluneet ja ketkä niitä ostivat. Lopuksi nostan esille joitain huomioita siitä, millaisena oikeudellisen kirjallisuuden omistaminen 1800-luvun pienehkössä suomalais-kaupungissa näyttäytyy, ja mitä se kertoo suomalaisesta oikeuskulttuurista.

2. Huutokaupatut oikeudelliset kirjat

Kuuden vuosikymmenen ajanjaksolta luetteloista löytyi yhteensä 38 huutokauppaa, joissa myynnissä oli myös oikeudellista kirjallisuutta. Seuraavalla sivulla olevassa kuviossa kirjat on jaettu tyypeittäin viiteen eri ryhmään.¹⁰

Yhden selkeimmän aineiston muodostavat lakikirjat ja lakikokoelmat. Niitä oli myynnissä lähes jokaisessa tarkastelluista huutokaupoista. Kun suomalaisten kaupunkilaisten kirjaomistusta ennen vuotta 1830 on tutkittu perukirjojen perusteella, lakikirja paljastui kolmanneksi yleisimmäksi kirjaksi. Vain virsikirja ja Raamattu menivät edelle, lakikirjan perässä seurasi muita uskonnollisia kirjoja.¹¹ Lakikirjojen suosio käy selväksi myös Kuopion aineistosta. Niitä myytiin kuopiolaishuutokaupoissa yhteensä 31 kappaletta. Yleisin

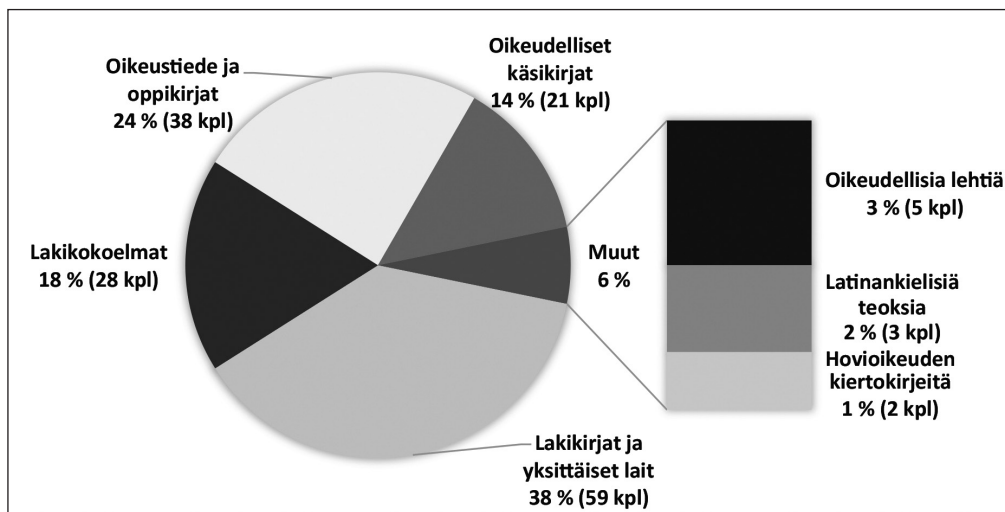
⁷ Pekka Lappalainen, Kuopion historia I. Kuopion kaupungin esivaiheet ja perustamistoimet. Kustannuskiila Oy 1982, s. 61–62, 97–105; Pekka Toivanen, Kuopion historia 2. Savon residenssistä valtuusmiesten aikaan. Kuopion kaupunki 2000, s. 14–18, 80, 85, 89–90, 323–349, 379–384, 407–417; Ilkka Nummela, Kuopion historia 3. Kunnallishallinnon uudistamisesta sen demokratisointiin 1875–1918. Kustannuskiila Oy 1989, s. 12, 456–460.

⁸ Huutokauppapöytäkirjat, Cb:1-18, Kuopion maistraatin arkisto, Kansallisarkisto Joensuu [KA Joensuu].

⁹ Tukholman osalta ks. Anita Ankarcróna, Bud på böcker. Bokauktioner i Stockholm 1782–1801. Stockholms universitet 1989.

¹⁰ Samassa huutokaupassa myydyt useampiosaiset teokset olen laskenut tässä yhdeksi teokseksi. Samoin kahdelle yksittäiselle ostajalle myydyt 26 kpl vaivahoitoasetusta ja 20 kpl asevelvollisuuslakia olen laskenut kunkin vain yhden kerran tässä yhteydessä, sillä muuten kokonaiskuva vääristyisi liikaa.

¹¹ Jussi Nuorteva, Mitkä kirjat levisivät kansan käteen? Opusculum: Kirja- ja oppihistoriallinen aikakauskirja 8 1988, s. 92–110, 96–97. Ks. m. Korpiola 2019b, s. 167–171.

Kuvio 1: Kuopiossa vuosina 1840–1900 huutokaupatut oikeudelliset kirjat jaoteltuna eri ryhmiin.

lakikirja oli Ruotsin vuoden 1734 laki¹² – yleensä ruotsinkielisenä, muutamaan otteeseen myös suomeksi. Yhdessä huutokaupassa myytiin myös maan- ja kaupunkilaki (annettu vuosina 1442 ja n. 1350) sekä vielä varhaisemmat maakuntalait, Itä- ja Länsi-Götanmaan lait (peräisin 1200-luvulta).¹³

Näiden lisäksi myynnissä oli erinäisiä lakikokoelmia ja kuninkaallisten kirjeiden kokoelmia, yhteensä 28 kappaletta, joista osa käsitti useamman niteen. Usein luetteloon on merkitty vain ”lagsamling”, mutta esimerkiksi Reinhold Gustaf Modéen (1698–1752), J. J. Saurénin sekä muutaman muun toimittamat kokoelmat mainitaan myös nimeltä. Lakikirjojen ja -kokoelmien lisäksi huutokaupoissa oli tarjolla myös yksittäisiä lakeja ja asetuksia painettuina. Kansakouluopettaja W. Kukkosen kirjavarastosta löytyi 26 kappaletta vai-vaishoitoasetusta ja 20 kappaletta asevelvollisuuslakia.¹⁴ Kirkkolakia myytiin huutokaupoissa vuonna 1856 ja 1877.¹⁵ Ensimmäisessä lienee kyse vuoden 1686 kirkkolaista, jälkim-
mäisessä kaupassa saatettiin myydä myös vuoden 1869 uutta kirkkolakia. Sotalainsäädän-
töä (*krigsartiklar / krigslagen*), konkurssilaki sekä maanmittaussäädöksiä löytyi niin ikään
parista huutokaupasta kutakin ja yhdessä huutokaupassa myytiin Ruotsin perustuslait (*Sve-*

¹² Lakikirjoihin viitattiin monin eri nimityksin: Sveriges Lag / Lagboken / Finska lagböcker / Lagbok på finska / Lagbok / Svensk Lagbok / Svensk lag / 1734 Svensk Lag / 1734 års lag / Diverse lagböcker / Sveriges Rikes Lag / Lakikirja / Suomen laki / 1734 v. laki.

¹³ Huutokauppa 29.9.1877, Cb:7 1875–1878, Kuopion maistraatin arkisto, KA Joensuu. Ks. keskiaikaisten lakien omistuksesta myös Korpiola 2019b, s. 167–168.

¹⁴ Huutokauppa 3.5.1881, Cb:8 1879–1882, Kuopion maistraatin arkisto, KA Joensuu.

¹⁵ Huutokauppa 13.–15.5.1856, Cb:3 1854–1861; huutokauppa 29.9.1877, Cb:7 1875–1878, Kuopion maistraatin arkisto, KA Joensuu.

riges Grundlagar). Vuonna 1848 olisi tarjolla ollut myös Vaasan hovioikeuden kiertokirjeitä (”Vasa Hofrätts universaler”), mutta nämä eivät menneet kaupaksi. Lähes kolmekymmentä vuotta myöhemmin ”3 band Wasa hofrätts sirkulärer” löysivät sen sijaan uuden omistajan.¹⁶

Lakien ja muun säädösaineiston lisäksi huutokaupoissa liikkui muutamia oikeustieteellisiä teoksia. Johan Gabriel von Bonsdorffin (1795–1873) kolmiosainen kameraalilainopin kirja *Stor-Furstendömet Finlands Kameral-Lagfarenhet* (1833) oli aikansa kattavimpia oikeustieteellisiä teoksia Suomessa.¹⁷ Bonsdorffin työ oli myynnissä seitsemässä huutokaupassa, ja lisäksi myös Kuopion perukirja-aineistosta löytyy lukuisia mainintoja Bonsdorffin kameraalilainopista. Osia Matthias Caloniuksen (1738–1817) viisiosaisesta *Opera omnia*-ta (1829–1836), joka oli koottu hänen väitöskirjoistaan ja lausunnoistaan Ruotsin korkeimman oikeuden jäsenenä ja autonomisen Suomen prokuraattorina, oli myynnissä kahdessa huutokaupassa.¹⁸ Kahdessa huutokaupassa viitataan Caloniuksen töihin sen tarkemmin yksilöimättä: ”5 band Calonii arb.” ja ”Caloni handskriven arbeten”. Yhden kerran oli myynnissä Carl Adolf Forseliuksen työoikeudellinen väitöskirja *Om arbetsbeting* (1840) Adolf W. Carlsonin vero-oikeudellinen *Grundskatterna, deras uppkomst och rätta natur* (1871), sekä Wilhelm Rosenborgin luennot *Om riksdagar* (1863). Tarkemmin erittelemättä mainitaan yhdessä huutokaupassa ”kyrko- och kamerallagfarenhet”, jolla saatetaan viitata Ch. Wählinin kirkko-oikeudelliseen *Handbok uti Svenska Kyrko lagfarenheten* (1799) sekä edellä mainittuun Bonsdorffin kameraalilainoppiin.

Oikeustieteellisten aikakauskirjojen myyntiin viittaavat maininnat ”Juridisk arkivet 18 band”, ”Juridist arhif”, ”1 Palmen Juridisk arh”, ”Naumanns tidskrift” sekä ”Juridiska fören. tidskrift”. Oppikirjoista Kuopion huutokaupoissa oli Fredrik Gustaf Georg Schreveliuksen (1799–1865) *Lärobok i Sveriges allmänna nu gällande civilrätt I–III* (1844–1849), jonka Kuopion lukion kirjasto huusi vuonna 1854, sekä Carl Olof Delldénin *Rättegångs-sättet i Sverige framställt till vägledning för dem som studera lagfarenheten* (1842).

Eksoottisempia opuksia, joista ei välttämättä ollut apua päivittäiseen työhön oikeudellisissa tehtävissä, olivat Ciceron *De legibus libri III*, P. Brunmarkin *Elementa jurisprudentiae naturaliso*, ”3 band Romersk privaträtt”, joku Samuel Pufendorfin (1632–1694) teoksista, johon viitattiin vain maininnalla ”1 band Puffendorff”, sekä ”Eklunds romerska privaträtt”, jolla viitattaneen Carl Ewert Ekelundin luentoihin *Föreläsningar öfver romerska privaträtten I–III* (1850–1851, toimittanut J. Palmén).¹⁹

¹⁶ Huutokauppa 16.–19.10.1848, Cb:1 1840–1850; huutokauppa 29.9.1877, Cb:7 1875–1878, Kuopion maistraatin arkisto, KA Joensuu.

¹⁷ Lars Björne, *Brytningstiden. Den nordiska rättsvetenskapens historia, Del II 1815–1870*. Institutet för rätts-historisk forskning 1998, s. 211.

¹⁸ Lars Björne, *Patrioter och institutionalister, Den nordiska rättsvetenskapens historia, Del I Tiden före år 1815*, Institutet för rätts-historisk forskning 1995, s. 385.

¹⁹ Björne 1998, s. 447.

Yksi tärkeä kirjatyyppe, jota huutokaupoista säännöllisesti esiintyi, olivat tavallisille kansalaisille suunnatut oikeudelliset käsikirjat. Tätä tyyppiä edustaa Robert von Trappin *Den unge juristen eller juridisk handbok för medborgare af alla klasser i Finland* (1833)²⁰, jota oli myynnissä kolmessa huutokaupassa (joista yhdessä kaksi kappaletta). Lisäksi omistajaa vaihtoi kirja nimeltä ”Asianajaja”, mikä viitanee Trappin kirjan suomennokseen *Asianajaja, eli Lain-opillinen käsi-kirja Suomen kansalle* (1847)²¹. Kuopion perukirja-aineisto kertoo vielä useammista henkilöistä, jotka omistivat kyseisen teoksen ruotsinkielisenä.²² Johan Adolf Thurgrenin (1816–1898) oikeudellisia käsikirjoja myytiin kaksi (*Handbok* ja *Juridisk hjälpreda*). Yhden kerran mainitaan Carl Backmanin *Juridisk Handbok omfattande tviste-, utsöknings- och rättegångsmål* (1808), Nils Lundequistin *Juridisk handbok för medborgare af alla klasser* (1833) sekä Johan Kristian Svanljungin *Ny juridisk handbok för alla medborgare af alla samhällsklasser i Finland* (1873 ja 1882). Vuonna 1900 huutokaupattiin ”uusi käsikirja lainopissa”, mikä viitanee suomennokseen Svanljungin teoksesta (1874 ja 1882). Kerran myytiin ”Medborgerlig handbok”, jolla luultavasti tarkoitetaan oikeustieteen professorin, ja sittemmin prokuraattorin ja senaatin oikeusosaston varapuheenjohtajan, Johan Philip Palménin (1811–1896) kirjaa *Juridisk handbok för medborgerlig bildning* (1859).

Ranskalaisia oikeudellisia käsikirjoja tutkineet Laetitia Guerlain ja Nader Hakim jakavat käsikirjat niihin, jotka tarjosivat käytännönläheistä opastusta oikeudellisten asioiden hoitamiseen, ja niihin, joilla oli tarkoitus yleisemmin valistaa kansalaista lainsäädännöstä ja yhteiskunnasta.²³ Palménin teos edustaa juurikin tätä jälkimmäistä käsikirjatyyppeä. Siinä tarkoituksena on valistaa tavallista kansalaista muun muassa valtiosäännöstä, oikeusjärjestelmän perusteista ja toiminnasta, oikeustieteen jaotteluista ja voimassa olevasta vuoden 1734 laista. Palmén korostaa, että lain noudattaminen edellyttää myös tuntemusta sen perusteista, historiasta ja yhteiskunnallisesta kontekstista. Hän haluaa välittää tietoa näistä tavalliselle kansalaiselle, joka ei muuten pääsisi perille niistä taustatekijöistä, jotka väistämättä vaikuttavat tämän oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Oikeuden perustuntemus olikin Palménin mielestä otettava osaksi kansalaissivistystä (*medborgerlig bildning*).²⁴ Palménin työ poik-

²⁰ Kokonaisuudessaan: *Den unge juristen eller juridisk handbok för medborgare af alla klasser i Finland: ett alfabetiskt ordnadt sammandrag af wigtigare lagrum, stadgar och författningar, hwilkas kändedom är den enskilte medborgaren, för wårdandet af hans angelägenheter, nödig; jemte formulär till dithörande akter och dokumenter.*

²¹ Kokonaisuudessaan: *Asianajaja, eli Lain-opillinen käsi-kirja Suomen kansalle: alkupuustawittain koottuja lainsäätöjä, asetuksia ja julistuksia, jokaiselle tarpeelliset tietää laillisissa asioissa, sekä niihin kuuluwien kirjoitusten kaawoja.*

²² Marianne Vasara-Aaltonen, Oikeudellista kirjallisuutta 1800-luvun perukirjoissa. 2018. <https://blogit.utu.fi/oikeudellinentietotaito/2018/04/09/oikeudellista-kirjallisuutta-1800-luvun-perukirjoissa> 3.1.2019. Kuopion perukirjat, Eb:6 1848–1850, Eb:7 1851–1854, Eb:8 1855–1859, Eb:9:1 1860–1865, Kuopion raastuvanoikeuden arkisto, KA Joensuu.

²³ Laetitia Guerlain – Nader Hakim, *Acquiring Legal Literacy by Reading: Popular Legal Literature in Nineteenth-Century France*, s. 211–252 teoksessa Korpiola (ed.) 2019, s. 219–224.

²⁴ ”(...) vågar författaren hoppas, att arbetet skall för medborgare i allmänhet, som icke hafva tillfälle eller böjelse att fördjupa sig i lagfarenhetens studium, åtminstone erbjuda en lätt utväg att vinna den allmänna kändedom af

Kuva painetussa kirjassa

Ote notaari A. W. Karjalaisen kuolinpesän huutokauppapöytäkirjasta 26.6.1873.

Kuva: Marianne Vasara-Aaltonen. Cb:6 Huutokauppapöytäkirjat 1869–1874, Kuopion maistraatin arkisto. Kansallisarkisto Joensuu.

keaa siten esimerkiksi von Trappin *Den unge juristenista*, joka tarjosi kansalaisille paljon käytännönläheisempää apua oikeudellisissa kysymyksissä. Siinä asiasanahakemisto kokoaa yhteen kaiken tiettyä aihetta koskevan sääntelyn, ja ennen kaikkea hyödyllisiä olivat lukui-

fosterlandets samhällsskick, hvilken efter närvarande tids ståndpunkt måste anses oskiljaktig från medborgerlig bildning.” Johan Philip Palmén, Juridisk handbok för medborgerlig bildning. 1859, s. IV–VI.

sat kaavat, joista saattoi katsoa mallia esimerkiksi testamentin laatimiseen tai valituksen tekemiseen.²⁵ Ei siten ole yllättävää, että Kuopion aineiston valossa *Den unge juristen* oli Palménin yleisluonteisempaa teosta suosituampi.

”Tavalliselle kansalaiselle” suunnattujen yleisempien käsikirjojen lisäksi huutokauppa-aineistossa on myös joitain spesifimpiä käsikirjoja. V. der Hagenin ”Handbok” viittaa kanslianeuvos August Ludvig van der Hagenin (1843–1900) kaupan ja merenkulun säännöksiä koskeneeseen käsikirjaan (1877), jota myytiin huutokaupoissa vuonna 1879 ja 1884.²⁶ Lääkäri August Wistrandin (1807–1866) *Handbok i rättsmedicin* (ensi kerran julkaistu 1852 ja 1853) puolestaan myytiin vuonna 1893. Virkamiehiä todennäköisesti kiinnostanut E. Fähræuksen *Administratif och statistisk handbok såsom bihang till Sveriges stats-kalender* (1864) myytiin vuonna 1893 yhdessä Fogelströmin *Handbok för affärsmän*, Sidenbladhin *Sveriges kommuner* sekä Hellsteniuksen *Skatteregleringskomiténs statistiska tabeller* (1885) kanssa samalle ostajalle. Niin ikään virkamiehille tai kauppiaille oli varmasti avuksi Carl Bodmanin *Tullhandbok för köpmän, handelsagenter och vid varutrafiken sysselsatte* (1868), jonka esipuheessa mainittiinkin suuri tarve ruotsalaista tullilainsäädäntöä käsittelevälle käsikirjalle.²⁷ Vuonna 1848 myynnissä olisi ollut myös M. Wacklinin *Minnes-Bok för Embets- och Tjenstemän uti Finlands Höfdingedömen* (1826), jossa kuukausikohtaisesti nimettiin ne toimet, joita eri viranomaisten ja virkamiesten piti muistaa hoitaa ja mihin säädöksiin nämä toimet pohjautuivat.²⁸ Tämä teos ei kuitenkaan mennyt kaupaksi.

Kuinka isoja yksityishenkilöiden oikeudelliset kirjastot sitten olivat? Kaikkiaan 38 huutokaupassa myynnissä oli yhteensä 156 erikseen yksilöityä oikeudellista kirjaa. Sen lisäksi kuitenkin yhdessä huutokaupassa myytiin erä oikeudellisia kirjoja (”1 parti juridiska böcker”), jonka laajuutta tai sisältöä on mahdotonta selvittää. Lisäksi muutaman kerran on maininta ”lagböcker m.m.”, mikä viittaa siihen, että joitain muitakin oikeudellisia kirjoituksia on myyty samalla. Jos lasketaan vain ne 156 teosta, joista tiedetään varmuudella, saadaan keskiarvoksi 4,1 kirjaa huutokauppaa kohden. Koska mukana on pari poikkeuksellisen laajaa kirjakokoelmaa, mediaani antaa kuitenkin hieman luotettavamman arvion. Mediaani on 3 oikeudellista kirjaa huutokauppaa kohden. Se kuvastaa, että oli varsin tyypillistä omistaa esimerkiksi lakikirja, lakikokoelma ja mahdollisesti vielä jokin muu oikeudellinen teos.²⁹

²⁵ Kädestä pitäen anomusten laatimiseen opastaa esim. Tobias Sereniuksen käsikirja, jossa johdannossa kerrotaan mm., kuinka monta tuumaa tyhjää tilaa pitää jättää arkille ennen varsinaista tekstiä. Tobias Serenius, *Kaawa-Kirja eli Osoitus kuinka laillisia kirjoja kirjoitetaan*. 1856.

²⁶ [ei kirjoittajatietoja], Hagen, van der, släkt teoksessa *Svenskt biografiskt lexikon* 17 1967–1969, <https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/13502> 26.11.2018.

²⁷ Carl Bodman, *Tullhandbok för köpmän, handelsagenter och vid varutrafiken sysselsatte*. 1868.

²⁸ Virkamiehille suunnatuista käsikirjoista, ks. m. Guerlain – Hakim 2019, s. 221.

²⁹ Olen laskenut moniosaiset teokset (esimerkiksi Bonsdorffin kameraalilainopin kolme osaa) yhdeksi kirjaksi. Lisäksi, jos myynnissä on ollut monta kappaletta samaa teosta (esimerkiksi 26 kappaletta vaivashoitoasetusta), olen laskenut ne tässä yhteydessä yhdeksi kirjaksi.

On selvää, että Kuopiossa liikkui varsin monipuolisesti erityyppistä oikeudellista kirjallisuutta.³⁰ Paitsi että sitä huutokaupattiin ja jätettiin perintönä lapsille, oikeudellista kirjallisuutta oli saatavilla myös painotuoreena. *Kuopio Tidningissä* mainostettiin esimerkiksi vuonna 1855 kirjakaupassa tarjolla ollutta laajaa valikoimaa oikeudellista kirjallisuutta. Myynnissä oli lakikirjoja ja -kokoelmia, oikeustiedettä eri aloilta sekä oikeudellisia käsikirjoja.³¹ Luettelo V. Weurlanderin kirjakaupassa vuonna 1871 myynnissä olleista suomenkielellisistä kirjoista mainitsee liki 40 oikeudellista teosta: lakikirjoja, erinäisiä säädöksiä sekä oikeudellisia käsikirjoja.³² Lisäksi kirjoja saattoi Kuopiossa myös lainata kirjastosta. Vuonna 1847 Kuopion lyseon kirjastolla oli jo lähes 3 000 teoksen kokoelma.³³ Myös oikeustieteellistä kirjallisuutta saatiin lahjoituksina ja hankittiin aktiivisesti kirjastoon.³⁴

3. Kirjojen aiemmat omistajat

Kirjat saattoivat päätyä huutokaupattavaksi eri teitä. Joskus niitä huutokaupattiin vapaaehtoisesti, joskus taas osana konkurssipesän realisointia. Usein kirjat päätyivät huutokaupattavaksi niiden omistajan kuoleman jälkeen, joko kuolinpesän tai konkurssipesän hoitajan aloitteesta riippuen siitä, oliko henkilö ajautunut ennen kuolemaansa konkurssiin vai ei. Yleensä kirjat kuuluivat nimenomaan omistajansa kirjakokoelmaan, mutta muutamaaan otteeseen myynnissä oli myös kirjakauppiaiden kirjavarastoja.

Kuopion aineistossa 30 huutokaupassa kirjojen aiemmaksi omistajaksi on merkitty yksityishenkilö.³⁵ Lähes aina kirjat myytiin heidän kuolemansa ja/tai konkurssinsa jälkeen.

³⁰ Oikeudellinen kirjallisuus Kuopion huutokauppaluetteloissa vastaa tietyiltä osin tilannetta 1700-luvulla muissa suomalaiskaupungeissa: lakikirjat ja -kokoelmat olivat tärkeässä asemassa, ja myös joitakin ruotsinkielisiä oikeustieteellisiä teoksia löytyi sekä Kuopion 1800-luvun että muiden kaupunkien 1700-luvun aineistosta. Sen sijaan 1700-luvulla korostuivat vielä myös latinankieliset teokset, joita hankkivat lähinnä oppineet. Näitä löytyy 1800-luvun Kuopion aineistosta vain pari kappaletta. 1800-luvulla puolestaan esille nousivat nimenomaan tavallisille ihmisille suunnatut oikeudelliset käsikirjat, joita julkaistiin lukuisia vuosisadan kuluessa, ja jotka siten puuttuvat 1700-luvun aineistosta. Ks. Korpiola 2019b, s. 161–177.

³¹ *Kuopio Tidning* 17.2.1855, s. 4. Kirjojen myynnistä oli ruvettu ilmoittamaan jo 1700-luvun lopulla ensimmäisessä suomalaissanomalehdessä, *Åbo Tidningarissa*, ks. Laine 2006, s. 268–274. Ensimmäiset kirjakauppailmoitukset ilmestyivät kuopiolaislehtiin vuonna 1844 (Saima 7.3.1844, s. 4) ja ensimmäiset oikeudelliset teokset niissä löytyvät vuodelta 1852 (*Kuopio Tidning* 15.4.1852, s. 4 ja 7.8.1852, s. 4), <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/search>, haettu 3.1.2019 hakupaikalla 'Kuopio' ja hakusanoilla 'bokhandel' ja 'kirjakauppa'.

³² Kirjakauppaluetteloita. Eri kaupunkeja, 1841–1871 (toim. Gustaf Leopold Söderström).

³³ Toivanen 2000, s. 402.

³⁴ Bc:9 Kirjastoluettelot 1814–1859; Bc:11 Kirjastoluettelot (1843–1871); Bc:12 Kirjastolle tehtyjen lahjoitusten luettelo, Kuopion lyseon arkisto, KA Joensuu.

³⁵ Kirjojen omistajiksi on merkitty: stadskapellani J. H. Porthan, rådmän Samuel Henrik Snellman, bokbindaren Nils Ytterberg, phil. mag. Wilhelm Boxström, bokhandlaren Petter Wäänänen, häradshöfding Erik Berndt von Konow, kammarrådet och riddaren Forsten, handlanden Joh. Aug. Blomstedt, borgmästaren Perander, konsistoriintarien Aber Victor Kavonius, student Böök, häradsbokhållaren J. F. Lackman, vicelandskamreraren Carl Pherman, häradshöfding A. Fersten, kronofogden V. Norring, not. A. W. Karjalainen, landssicter. G. Salenius, stadsfiskal N. Forelius, häradshöfding Westsynthius, Baron Vrede, föredetta landskanslisten M. Ilman,

Näiden ohella luetteloissa on viisi huutokauppaa, joissa kirjakauppiat V. Weurlander (1884 ja 1885) ja Selim Kastegren (1886, 1889 ja 1893) myivät kirjoja. Lisäksi vuosilta 1871 ja 1879 löytyvät merkinnät ”offentlig auktion” ja ”frivillig bokauktion”, ilman että huutokauppapöytäkirjassa olisi täsmennetty kenen kirjoista oli kyse. Oikeudellisen kirjallisuuden omistamisen kannalta ensiksi mainittu ryhmä on tietenkin kiinnostavin. Suuri osa niistä henkilöistä, joiden kirjoja huutokaupoissa myytiin, olivat jollain tavalla mukana kaupungin-, läänin- tai paikallishallinnossa. Kirjojen omistajissa on esimerkiksi pormestareita, raatimies, kihlakunnantuomareita, voutteja, kaupunginviskaali, notaari, lääninsihteeri ja muun muassa asiamiehenä raastuvanoikeudessa toiminut kirjuri. Lisäksi kirjoja omistivat muun muassa kauppias, kamarineuvos ja pankkikomissaari – kaikki ihmisiä, joiden voi olettaa myös olevan kiinnostuneita oikeudellisista asioista. Ammattinsa puolesta muusta joukosta poikkesi seppämestari Heikki Hyvärinen, jonka kuolinpesän tavaroita kaupattiin 2.6.1900. Näiden joukossa olivat ”Suomen laki” ja ”1 uusi käsikirja lainopissa”. Seppä Hyvärinen oli kuitenkin kiinnostunut kaupungin asioista ja toimi muun muassa kaupungin rahatoimikamarin jäsenenä 1881–1895 ja valtuusmiehenä vuonna 1891.³⁶ Niinpä ei olekaan järin yllättävää, että hänellä oli käyttöä lakikirjalle ja oikeudelliselle käsikirjalle. Huomionarvoista on, että vaikka huutokaupattavien kirjojen omistajissa oli paljon erilaisia virkamiehiä, vain harva heistä oli koulutukseltaan juristi. Suurimmat myynissä olleet kirjakokoelmat olivat peräisin kuitenkin kahdelta juristilta, pormestareilta Perander ja Westzyntius. Näitä käsittelen vielä erikseen jäljempänä.

4. Kirjojen ostajat

Niihin 37 huutokauppaluetteloon, joissa on maininta oikeudellisista kirjoista, on merkitty 73 eri ostajaa.³⁷ Lähes kaikki esiintyvät vain yhdessä huutokaupassa ja suurin osa osti vain yhden tai kaksi oikeudellista kirjaa. Niinpä oikeudellinen kirjallisuus jakautuikin tätä kautta useiden eri henkilöiden käsiin. Ostajat voi ryhmitellä useampaan eri ryhmään: juristit, maallikkovirkamiehet, opiskelijat ja maisterit, muut kaupunkilaiset sekä ne, joista tiedossa on pelkkä nimi.

folkskoleläraren W. Kukkonen, landskamreraren Aug. Johnson, bokhandlaren V. Weurlander, ent. pankkikomis. R. Stenius, krigskommissarien K. A. Kraemer, kaupunginvouti Antti Boman, seppämestari Heikki Hyvärinen sekä kirjuri C. J. Molander.

³⁶ Nummela 1989, s. 265, 279.

³⁷ Lisäksi kahdessa tapauksessa vuonna 1900 luettelossa on ostajan kohdalle tehty vain merkintä ”rahassa”, mikä viitanee siihen, että kirjat (lakikirja ja uusi käsikirja lainopissa) on ostettu käteisellä, eikä ostajaa ole henkilöity.

4.1. Juristit

Luonnollisesti juristit olivat kiinnostuneita huutokaupoissa liikkuneesta oikeuskirjallisuudesta. Ostajien joukossa oli 13 henkilöä, jotka olivat varmuudella yliopistokoulutettuja lakimiehiä. Varatuomareiksi merkittyjä olivat herrat Kumlin, Becker, Wilskman, Castrén sekä Argillander. Herra Ingman on yhdessä huutokaupassa merkitty notaariksi ja toisessa varatuomariksi. Kyseessä lienee kuitenkin sama henkilö, sillä maistraatin (ja samalla raastuvanoikeuden) notaarina toimi tuona ajankohtana varatuomari Alexander Ingman.³⁸ Huutokauppapöytäkirjasta löytyvä ”Härad. Mäkälän” viittaa Viipurissa vaikuttaneeseen varatuomari Felix Teodor Mecheliniin (1824–1878), joka osallistui heinäkuussa 1854 Kuopiossa pormestarin vaaliin. Mechelin jäi vaalissa kolmanneksi, mutta hankki Kuopion reisullaan huutokaupasta muun muassa säädöskokoelman sekä Caloniuksen *Opera omnian*.³⁹ Niin ikään pormestarit Fabritius ja Backman olivat koulutettuja juristeja. Maininta *statsrådet* Frosteruksesta huutokaupassa vuodelta 1877 viittaa todennäköisesti Kuopiosta kotoisin olleeseen juristiin ja valtioneuvokseen Johan Charles Emil Frosterukseen (1830–1900), joka sittemmin toimi senaattorina senaatin oikeusosastossa ja Vaasan hovioikeuden presidenttinä.⁴⁰ Juristeja olivat myös lääninhallinnon edustajat, lääninsihteereiksi kirjatut Solman⁴¹ ja Rönholm⁴². Solman osti itselleen kiinnostavan yhdistelmän: Jacob Flintbergin *Lagfarenhets-Bibliotek*, Vaasan hovioikeuden kiertokirjeitä sekä keskiaikaisia maakuntalakeja. Rönholm puolestaan huusi itselleen kuninkaallisia kirjeitä ja päätöksiä, Saurénin säädöskokoelman sekä lakikirjan.⁴³ Pelkällä nimellä on mainittu vuonna 1900 K. V. Walldén, eli varatuomari Klas Werner Walldén, joka oli valittu edellisenä vuonna raastuvanoikeuden oikeusneuvosmieheksi. Juristit huusivat itselleen lakikirjoja, lakikokoelmia sekä oikeustiedettä – tavalliselle kansalle suunnattuihin oikeudellisiin käsikirjoihin heidän ei täytynyt turvautua. Ainoa poikkeus oli varatuomari Axel Argillander, joka muiden oikeudellisten teosten ohella huusi itselleen oikeuslääketieteen käsikirjan.⁴⁴ Lääketieteessä Argillander olikin toki maallikko.

³⁸ Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Alexander Ingman*. Verkkojulkaisu 2005. <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi> 28.11.2018.

³⁹ Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Felix Teodor Mechelin*. Verkkojulkaisu 2005. <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi> 8.1.2019; Maistraatin pöytäkirja 31.7.1854, Ca:44 Tuomiokirja 1854; Huutokauppa 13.-18.7.1854, Cb:3 1854–1861, Kuopion maistraatin arkisto, KA Joensuu.

⁴⁰ Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Johan Charles Emil af Frosterus*. Verkkojulkaisu 2005. <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi> 28.11.2018.

⁴¹ Johan Gustaf Sohlman (1837–1908), sittemmin senaatin oikeusosaston varapuheenjohtaja, ks. Anneli Mäkelä-Alitalo, Sohlman, Johan Gustaf. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1997–8.1.2019.

⁴² Anton Rönholm (1822–1889), ks. Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Anton Rönholm*. Verkkojulkaisu 2005 <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi> 8.1.2019.

⁴³ Huutokauppa 29.9.1877, Cb:7 1875–1878, Kuopion maistraatin arkisto, KA Joensuu.

⁴⁴ Huutokauppa 17.5.1893, Cb:12 1892–1893, Kuopion maistraatin arkisto, KA Joensuu.

4.2. Maallikkovirkamiehet

Seuraavaa ryhmää kutsun maallikkovirkamiehiksi. He hoitivat yleensä jotain kaupungin (oikeus)hallintotehtävää, myös esimerkiksi pari maaseudun kruununvoutia kuului tähän joukkoon. En ole onnistunut löytämään näitä henkilöitä Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkelista, ja todennäköisesti heillä ei ollut oikeustieteen opintoja takanaan. Näitä henkilöitä oli yhdeksän.⁴⁵ Kuopion pitäjän hallinnossa lienevät toimineet kruununvoudit Kulvik ja Johnson. *Befallningsman*, käskynhaltija, nimitys, jota käytetään herroista Tenander ja Hamberg, voi viitata voutiin tai nimismieheen. Kulvik huusi itselleen Bonsdorffin kame-raalilainopin ja Johnson lakikirjat. Tenander satsasi *Den unge juristen* -käsikirjaan sekä lakikirjaan ja Hambergia kiinnosti Bonsdorffin tuotanto.⁴⁶

Kaupungin palveluksessa ovat olleet raatimies Ehnberg, notaari Karjalainen sekä kam-reeri Herckman. Fredrik Reinhold Ehnberg (1802–1882) oli yksi Kuopion pitkäaikaisim-mista raatimiehistä. Hän hoiti tehtävänsä vuosina 1837–1882. Ehnberg oli kuopiolainen sorvarimestari, yksi kaupunginhallinnossa vaikuttaneista käsityöläisistä. Kaupunkilaisilla oli vankka luottamus häneen, sillä vuonna 1867 hänet valittiin valtiopäiväedustajaksi. Val-tiopäivillä Ehnberg ehdotti muun muassa hovioikeuden perustamista Kuopioon.⁴⁷ Paljon aiemmin, pian raatimiesuransa alettua hänen nimensä on ostajana Kuopion huutokaup-paluetteloissa. Vuonna 1841 hän huusi itselleen edesmenneen raatimieskollegansa Samuel Henrik Snellmanin lakikirjan.⁴⁸ Anders Wilhelm Karjalainen puolestaan hoiti kaupungin-notaarin virkaa 1864–1872 ja toimi samalla 1868–1872 kaupunginkasöörinä ja vuonna 1872 kaupunginkamreerina.⁴⁹ Karjalainen osti lakikirjan ja kolme nidettä roomalaista yk-sityisoikeutta huutokaupasta 1870, mutta joutui kolme vuotta myöhemmin itse huutokaup-paamaan kirjakokoelmaansa päädyttyään konkurssiin. Tuolloin hänellä oli myynnissä niin lakikirjoja ja -kokoelmia kuin oikeustieteellisiä teoksia.⁵⁰ Lääninkonttoristi G. F. Herckman sai vastata kaupungin raha-asioista toimiessaan Kuopion kaupungin kamreerina vuosina 1873–1885.⁵¹ Herckman huusi notaari Karjalaisen konkurssipesästä lakikirjoja ja laki-kokoelman. Maallikkovirkamiehistä jäljellä ovat sihteereiksi merkityt Peronius ja Hahl, joi-

⁴⁵ Heidät on merkitty seuraavilla nimityksillä: rådmän Ehnberg, sec. Peronius, bef. Tenander, kronofogde Kul-vik, sicter. Hahl, not. Karjalainen, kronofogde Johnson, kamrer Herckman, befall. Hamberg, ass. Johnson, kassör Niskanen. Kronofogde Johnson ja ass. Johnson viitannevat samaan henkilöön, sillä Helsingin yliopiston ylioppi-lasmatrikkeli kertoo erään kuopiolaisen Rudolf Johnssonin isän olleen kruununvouti ja kollegiasessori August Johan Johnsson. Hän lienee huutokauppapöytäkirjojen mainitsema Johnson. Ks. Veli-Matti Autio, Ylioppilas-matrikkeli 1853–1899: Johnsson, Rudolf Johan Salomon. <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/1853-1899> 18.4.2019.

⁴⁶ Huutokaupat 13.–18.7.1854, 21.11.1871, 11.2.1879, Cb:3 1854–1861, Cb:6 1869–1874, Cb:8 1879–1882, Kuop-ion maistraatin arkisto, KA Joensuu.

⁴⁷ Bd:1 Porvarismatrikkeli (1851–1852), Kuopion maistraatin arkisto, KA Joensuu; Toivanen 2000, s. 240–241.

⁴⁸ Huutokauppa 20.4.1841, Cb:1 1840–1850, Kuopion maistraatin arkisto, KA Joensuu.

⁴⁹ Toivanen 2000, s. 242–253.

⁵⁰ Huutokaupat 21.4.1870 ja 26.6.1873, Cb:6 1869–1874, Kuopion maistraatin arkisto, KA Joensuu.

⁵¹ Nummela 1989, s. 278, Toivanen 2000, s. 243.

den toimipaikka jää selvittämättä. Molemmat olivat ostaneet lakikokoelmat.⁵² Myös maallikkovirkamiehillä lakikirjat ja -kokoelmat nousivat selvästi olennaisimmaksi oikeudellisen kirjallisuuden muodoksi.

4.3. Opiskelijat ja ”oppineet”

Oman ryhmänsä muodostavat opiskelijat ja ”oppineet”, joihin viitataan esimerkiksi maistereina tai lehtoreina. Tähän ryhmään kuului 15 henkilöä sekä lukion kirjasto.⁵³ He eivät kuitenkaan juuri poikkea kokonaiskuvasta: he ostivat samoja lakikirjoja, lakikokoelmia, käsi- kirjoja ja oikeustieteellisiä teoksia, kuin muutkin kuopiolaiset. Ei siis voi todeta, että opiskelijat tai maisterismiehet olisivat olleet erityisen kiinnostuneita tietäntyyppisistä kirjoista. Ainoa poikkeus on, että ei-niin-käytännönläheiset Ciceron *De legibus* ja Samuel Pufendorfin teos päätyivät juuri tähän ryhmään: ensimmäinen opiskelija Kinnuselle ja jälkimmäinen maisteri Edvard Olsonille.⁵⁴ Sen lisäksi voi mainita maisteri Andelinin, joka osti vuonna 1877 pormestari Westzyntiuksen kirjahuutokaupasta yli kymmenen oikeudellista kirjaa eli paljon keskimääräistä enemmän.⁵⁵ Kysymyksessä lieene Alexander Andelin (1836 – 1890), joka oli saanut vuonna 1860 historian ja filosofian maisterin ja vuonna 1877 oikeustieteen tohtorin arvon. Andelin oli auskultoinut Viipurin hovioikeudessa vuonna 1868 ja saanut varatuomarin arvon 1872, mutta lähteet eivät kerro sitä, hoitiko hän sittemmin oikeudellisia tehtäviä.⁵⁶ Kenties hänen kiinnostuksensa oli puhtaasti akateemista eikä liittynyt mihinkään viranhoitoon, sillä juristikoulutuksesta huolimatta häntä ei ole merkitty huutokauppaluetteloon millään virkanimikkeellä tai varatuomarina vaan maisterina. On myös kiinnostavaa, että kaikki kirkkolakia koskevat kirjat päätyivät tähän ostajaryhmään.

⁵² Huutokaupat 2.–3.6.1840, 20.9.1860, 26.6.1873, Cb:1 1840–1850, Cb:3 1854–1861, Cb:6 1869–1874, Kuopion maistraatin arkisto, KA Joensuu.

⁵³ Mainittu huutokauppaluetteloissa seuraavissa muodoissa: stu Venell, stud. Jernfelt, stud. Kinnunen, magister Rongain, gymn. Nikkinen, ractor Bygdén, lector Berg, gym. Sirén, lector Zitting, gymnasist Jätinen, magister Edvard Olsoni, magister Ticcander, lector Argillander, magister Andelin, stud. Niskander, gymnasii biblioteket.

⁵⁴ Täydellä varmuudella heitä ei voi identifioida, mutta opiskelija Kinnunen saattaa olla Karl Fredrik Kinnunen (1831–1864), joka huutokaupan aikaan vuonna 1846 opiskeli Kuopion triviaalikoulussa, sen jälkeen Kuopion lukiossa, ja suoritti sittemmin FM-tutkinnon Helsingin yliopistossa ennen kuin kirjoittautui lääketieteelliseen ja teologiseen tiedekuntaan. Kinnunen työskenteli lopulta kirjakauppiaana Helsingissä. Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Karl Fredrik Kinnunen*. Verkkojulkaisu 2005. <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi> 28.11.2018. Maisteri Olsoni puolestaan saattaa olla Karl Edvard Olsoni (1835–1910), joka toimi huutokaupan aikaan 1870 kansakouluopettajana Kuopiossa. Veli-Matti Autio, *Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899: Olsoni, Karl Edvard*. <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/1853-1899> 28.11.2018.

⁵⁵ Huutokauppa 29.9.1877, Cb:7 1875–1878, Kuopion maistraatin arkisto, KA Joensuu.

⁵⁶ Veli-Matti Autio, *Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899: Andelin, Alexander*. <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/1853-1899> 18.4.2019; K. F. J. Schauman, *Finlands jurister år 1879, biografiska anteckningar*. G. W. Edlunds Förlag 1879.

4.4. Muut kaupunkilaiset

Muut huutokauppaluetteloissa esiintyvät kaupunkilaiset, joiden titteli on kirjattu ylös, ovat kauppias Guseff, kellosepät Eklund ja Ekroth, räätäli Liljander, luutnantti Haartman, rovasti Aschan, arkkitehti Öhman, kirjanpitäjä Eskelinen, eläinlääkäri Neuvonen, tohtori Sulin, kauppias Carlson, kapteenit Sundman ja Byström, kirjakauppias Weurlander sekä kasöörit Wallenius ja Niskanen. Tehtävänimikkeet kertovat, että kyseessä oli varsin sekalainen joukko kaupunkilaisia, joilla kaikilla oli syystä tai toisesta halu investoida yhden – tai muutamassa tapauksessa useamman – oikeudellisen kirjan hankkimiseen. Joistakin löytyy hieman enemmän tietoa. Kelloseppä Gustaf Eklund, joka vuonna 1840 huusi itselleen *Sveriges styrelse enligt grundlagarne*, toimi vuonna 1849 perustetun Kuopion Säästökassan toimituskunnassa. Hänet valittiin yhdeksi kaupunginvanhimmista vuonna 1857 ja raatimiesvaalissa hän oli ehdolla kolme kertaa. Vuonna 1840 hän jäi viimeiseksi neljällä äänellä, vuonna 1850 kolmanneksi 41 äänellä ja 1858 toiseksi 13 äänellä.⁵⁷ Hävityistä vaaleista huolimatta Eklund oli ainakin vuonna 1850 kuitenkin raastuvanoikeuden kokoonpanossa useita kertoja vararaatimiehenä.⁵⁸ Eklund oli siis aktiivisesti mukana kaupungin hallinnossa.

Kauppias Simon Guseff puolestaan toimi Eklundin tavoin Säästökassan toimituskunnassa.⁵⁹ Hän huusi itselleen *Den unge juristen* -käsikirjan. Maallikoille suunnatut oikeudelliset käsikirjat nousevatkin erityisesti esille tässä ryhmässä. Noin puolet tämän ryhmän miehistä huusi itselleen yhden tai useamman oikeudellisen käsikirjan. Kasööri Wallenius, joka toimi pankin kasöörinä, Suomen Pankin Kuopion konttorin johtajana, kaupunginvaltuutettuna ja oli ehdolla valtiopäivämieheksi, huusi itselleen vuonna 1889 vero-oikeudellisen *Grundskatterna*-kirjan sekä Palménin *Juridisk handbok för medborgerlig bildning* ja Thurgrenin *Juridisk hjelpreda*.⁶⁰ Räätäli Liljander puolestaan katsoi hyötyvänsä *Den unge juristen* -kirjan suomennoksesta *Asianajajasta* sekä lakikokoelmasta. Kauppias Carlsonille oli työsään varmasti apua van der Hagenin kaupan säännöksiä käsitelleestä käsikirjasta ja *Sv. Aktiebolag* -teoksesta, jotka hän huusi vuonna 1879. Kenties kiinnostavin hankinta oli eläinlääkäri Neuvosella, joka huusi itselleen Caloniuksen luentoihin pohjanneet *Anmärkningar öfver Sjölagen*, joiden ei voi katsoa ainakaan suoraan liittyneen hänen ammatilliseen toimintaansa.⁶¹

⁵⁷ 1.6.1840 §5, Ca:29 Tuomiokirja 1840; 23.12.1850 §1, Ca:40 Tuomiokirja 1850; 16.6.1858 §1, Ca:48 Tuomiokirja 1858, Huutokauppa 20.–21.5.1840, Cb:1 1840–1850, Kuopion maistraatin arkisto, KA Joensuu; Toivanen 2000, s. 210, 233, 237.

⁵⁸ Ca:33 Varsinaisiasiain pöytäkirjat 1850, Kuopion raastuvanoikeuden arkisto, KA Joensuu.

⁵⁹ Toivanen 2000, s. 210.

⁶⁰ Nummela 1989, s. 268, 358, 392.

⁶¹ Huutokaupat 22.9.1851, 13.–18.7.1854, 29.9.1877, 20.11.1879, 23.4.1889, Cb:2 1851–1853, Cb:3 1854–1861, Cb:7 1875–1878, Cb:8 1879–1882, Cb:10 1887–1889, Kuopion maistraatin arkisto, KA Joensuu.

Kuva painetussa kirjassa

Den unge juristen -teoksen kansilehti. Kuva: Kansalliskirjasto.

Tavalliset kuopiolaiset saattoivat löytää oikeudellisia käsikirjoja myös kirjastosta. Kuopion kansankirjaston kirjaluettelo 1800- ja 1900-lukujen taitteesta mainitsee muun muassa Palménin *Lainopillisen käsikirjan* (1 lainaus esimerkkivuonna 1901), Trappin *Asianajajan* (3 lainausta), Svanljungin *Uuden käsikirjan lainopissa* (3 lainausta), Aatto Mäkisen *Uuden neuvo- ja kaavakirjan kansalaisille* (ei lainauksia) sekä Edvard Berghin *Neuvonantajan laki-*

asioissa joka miehelle (4 lainausta).⁶² Lisäksi vuoden 1895 lainausluettelo paljastaa, että eräs Samuli Toivonen oli mennyt hukkaamaan lainaamansa Jaakko Länkelän *Asioimiskirjain tekemisen johdatuksen* sekä Robert Mellinin *Kaavakirjan*.⁶³

Viimeisimpänä on huutokauppaluetteloista löytyvä 19 hengen joukko, joista on mainittu pelkkä nimi ja joita en ole varmuudella pystynyt tunnistamaan.⁶⁴ Todennäköisesti nämä henkilöt jakautuvat kaikkiin aiemmin käsiteltyihin ryhmiin. Villiam Thileniksi merkitty henkilö saattaa olla Gustaf William Thilén (1828–1854), joka sai varatuomarin arvonimen vähän ennen kuolemaansa vuonna 1854. Thilen oli merkitty ostajaksi huutokauppaluetteloön heinäkuussa 1854, Gustaf William Thilén kuoli saman vuoden joulukuussa.⁶⁵ Thilenin ostos huutokaupasta, ”Juridisk arkivet 18 band”, puhuisi sen puolesta, että ostaja oli juristi. Harinen-niminen ostaja, joka huusi itselleen 22.8.1900 kirjuri C. J. Molanderin kuolinpesästä vuoden 1734 lain (ja Edisonin elämäkerran), saattaisi olla kirjuri H. J. Harinen, joka toimi vuonna 1900 toistuvasti asiamiehenä Kuopion raastuvanoikeudessa.⁶⁶ Molander, jonka kuolinpesästä Harinen kirjat osti, oli kirjuri ja toimi asiamiehenä Kuopion raastuvanoikeudessa vielä vuonna 1900, joten kirjuri Harinen varmasti tunsu Molanderin. Olisi siis varsin uskottavaa, että huutokauppaluettelon merkintä ”Harinen” viittaisi juuri kirjuri Hariseen. ”Lignell” voisi viitata kauppiaan ja kauppaneuvos Hugo Lignelliin (1841–1890), jonka yritys Lignell & Piispanen on edelleen tuttu likööreistään. Hugo Lignell toimi myös aktiivisesti Kuopion yhteiskunnallisessa ja kulttuurielämässä ja hänellä oli monia luottamustoimia. Kaupungin valtuusmiehenä hän toimi 15 vuoden ajan.⁶⁷ Lignell-niminen ostaja huusi itselleen vuonna 1884 muun muassa järjestyssäännöt, *Svenska Aktiebolag*in sekä Rotschildin *Handelsgeograf*in.⁶⁸ Hankinnat sopivat kauppiaan ja yrittäjän tarpeisiin. Vuonna 1893 useita lakikirjoja ja säädöskokoelmia ostanut ”Clareus” saattaa olla panimomestari C. A. Clareus.⁶⁹ Niin ikään lakikirjan vuonna 1889 huutanut ”Barsokevitz” puolestaan voisi olla valokuvaaja Victor Barsokewitsch, joka toimi myös Kuopion kaupunginvaltuutettuna 1900–

⁶² Ad:2 Hankintaluettelot, Af:10–11 Lainauspäiväkirjat 1901–1904, Kuopion kansankirjasto/kaupunginkirjasto, Kuopion Kaupunginarkisto.

⁶³ Af:5–7 Lainauspäiväkirjat 1893–1897, Kuopion kansankirjasto/kaupunginkirjasto, Kuopion Kaupunginarkisto. Jaakko Länkelä, *Asioimiskirjain tekemisen johdatus*: kansa-, pyhä- ja maanviljelyskouluin ynnä yksityisten tarpeeksi. 1865. Robert Mellin, *Kaava-kirja*: jossa näytetään kuinka anomus- ja hakemuskirjat, kontrahdit j.m.s. kirjeet ovat laillisesti ja taitavasti tehtävät: aiottu erinomattain talonpoikais-kansalle Suomessa. 1875.

⁶⁴ Budén, Rongani, David Raatikainen, Carl Wenell, Villiam Thilen, Sjöström, Nousiainen, Westerinen, V. Heurlander, [nimestä ei saa selvää], Lignell, H. Ståhlberg, Antti Toivonen, E. Savolainen, Barsokevitz, Momberg, Clareus, F. Bergholm sekä Harinen.

⁶⁵ Huutokauppa 13.–18.7.1854, Cb:3 1854–1861, Kuopion maistraatin arkisto, KA Joensuu; Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852*: Gustaf William Thilén. Verkkojulkaisu 2005. <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi> 18.4.2019.

⁶⁶ Huutokauppa 22.8.1900, Cb:18 1900, Kuopion maistraatin arkisto; Cba:31 Kuopion raastuvanoikeus, I osaston varsinaisiaiain pöytäkirjat 1900, Kuopion raastuvanoikeuden arkisto, KA Joensuu.

⁶⁷ Toivanen 2000, s. 157, 269, 288; Matti Rautiainen – Susanna Niiranen, Lignell, Hugo. Suomen talouselämän vaikuttajat -verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 8. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2008– 18.4.2019.

⁶⁸ Huutokauppa 20.5.1884, Cb:9 1883–1886, Kuopion maistraatin arkisto, KA Joensuu.

⁶⁹ Huutokauppa 17.5.1893, Cb:12 1892–1893, Kuopion maistraatin arkisto, KA Joensuu; Nummela 1989, s. 76.

1906 ja 1910–1912.⁷⁰ Vuonna 1886 lakikirjan hankki ”H. Ståhlberg”, jolla viitattaneen tullikamarin kirjuri Henrik Ståhlbergiin, joka virkansa ohella kokosi myös urakkapalkalla kaupungin satamamaksuja vuosisadan vaihteessa.⁷¹ Tässä ryhmässä korostuvat lakikirjojen ja säädöskokoelmien hankinnat. Vain kaksi näistä miehistä oli huutanut itselleen oikeudellisia käsikirjoja.

5. Pormestareiden isot kirjakokoelmat

Huutokauppaluetteloissa on kaksi kuopiolaista, joilla oli poikkeuksellisen suuri oikeudellinen kirjasto: pormestarit Nils Fredrik Perander (1816–1854) ja August Wilhelm Westzynt-hius (1825–1876). Nils Fredrik Perander oli Liperin kirkkoherran poika. Hän aloitti kymmenvuotiaana opinnot Kuopion triviaalikoulussa, josta siirtyi 15-vuotiaana Porvoon lukioon. Vuonna 1834 hänet on merkitty maanmittausoppilaaksi ja seuraavana vuonna hän kirjautui Helsingin yliopistoon. Vuonna 1839 Perander merkittiin oikeustieteellisen tiedekunnan nimikirjaan ja kolmea vuotta myöhemmin hän suoritti tuomarintutkinnon. Seuraavaksi tie vei nuoren juristin auskultoimaan Vaasan hovioikeuteen. Varatuomarin arvon hän sai vuonna 1845. Vuodesta 1847 aina kuolemaansa vuonna 1854 saakka hän toimi Kuopion pormestarina (mikä samalla tarkoitti raastuvanoikeuden puheenjohtajan tehtävää).⁷² Peranderilla oli myös muita luottamustoimia. Vuonna 1846 perustetussa Kuopion kaupungin työväenluokan tyttökoulussa, ns. Köyhien tyttöjen koulussa, hän seurasi J. V. Snellmania sihteerin tehtävässä, ja myös köyhien poikien koulun varainhankintaan hän osallistui. Perander toimi myös vuonna 1849 vastaperustetun Kuopion Säästökassan toimituskunnan esimiehenä.⁷³

Heinäkuussa 1854 huutokaupattiin edesmenneen pormestari Peranderin konkurssiin jätetty omaisuus.⁷⁴ Se piti sisällään myös lukuisia kirjoja. Myynnissä olivat seuraavat oikeudelliset kirjat:

1 st. Unga Juristen

1 st. Skreveli sivil rätt 3 band

1 st. Karlens Lagsamling 2 band

1 st. Bonstorffs kammeral 2 band

1 st. Asijanaiaia

Juridisk arkivet 18 band

Rättegångs sätet 1 band

Danckvardts förfatningar

⁷⁰ Huutokauppa 23.4.1889, Cb:10 1887–1889, Kuopion maistraatin arkisto, KA Joensuu; Nummela 1989, s. 264.

⁷¹ Huutokauppa 14.12.1886, Cb:9 1883–1886, Kuopion maistraatin arkisto, KA Joensuu; Nummela 1989, s. 146, 565.

⁷² Yrjö Kotivuori, Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Nils Fredrik Perander. Verkkojulkaisu 2005. <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi> 22.11.2018.

⁷³ Toivanen 2000, s. 210, 324, 327.

⁷⁴ Huutokauppa 13.–18.7.1854, Cb:3 1854–1861, Kuopion maistraatin arkisto, KA Joensuu.

<i>1 st. Sauren samling förfatning.</i>	<i>Kyrko- och kamerallagfarenhet</i>
<i>1 st. Lagsamling</i>	<i>Kungl. stadgar och förord.</i>
<i>1 st. Lagbok</i>	<i>[epäselvää] skrifter Lagsamling</i>
<i>1 st. Calonii Oper Omni 3 band</i>	<i>Landtm. förfatningar</i>
<i>1 st. Fedner[?] 1 band</i>	

Peranderilla oli siis varsin laaja oikeudellinen kirjasto, joka piti sisällään lakikirjan ja lakikokoelmia, erinäisiä muita säädöskokoelmia, oikeustiedettä sekä Robert von Trappin tavalliselle kansalle suunnatun oikeudellisen käsikirjan, ilmeisesti sekä ruotsiksi että suomeksi.

Toinen, vielä suurempi, oikeudellisten kirjojen kokoelma kuului toiselle entiselle pormestarille, varatuomari August Wilhelm Westzynthiukselle, hovioikeudenneuvos Herman Berndt Westzynthiuksen (1788–1861) pojalle. August Wilhelm kirjattiin Suomen Keisarillisen Aleksanterin Yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan nimikirjaan vuonna 1849. Kolme vuotta myöhemmin hän suoritti tuomarintutkinnon. Siitä tie vei auskultoimaan Viipurin hovioikeuteen, jossa hän toimi myös ylimääräisenä kanslistina. Saatuaan varatuomarin arvon Westzynthius ryhtyi Kuopion tarkk'ampujapataljoonan sotatuomariksi (1856–1868) ja hoiti samalla Rautalammin tuomiokunnan vt. tuomarin tehtävää 1859–1861 ja sen jälkeen Kuopion pormestarin virkaa 1862–1870. Toimittuaan Kuopion pormestarina hänet nimitettiin Pielaveden tuomiokunnan tuomariksi vuonna 1870.⁷⁵ Sanomalehti *Tapio* kertoi vuonna 1865 pormestari Westzynthiuksen olleen ”wissillä ehdoilla” myötämielinen ottamaan suomen kielen käyttöön virkakirjoituksissaan.⁷⁶

Westzynthiuksen kirjakokoelma myytiin huutokaupassa syyskuussa 1877, hänen kuolemaansa seuranneena vuotena.⁷⁷ Siihen kuuluivat seuraavat teokset:

<i>2 band krigsartikla</i>	<i>3 band Wasa hofrätts sirkulärer</i>
<i>1 band utlåtande i juridisk mål</i>	<i>2 band krigslagen</i>
<i>1 Palmen Juridisk arh</i>	<i>5 band Calonii arb.</i>
<i>1 Nordström 1 delen</i>	<i>1 band lands- och stadslag</i>
<i>om Riksdagar af Rosenberg</i>	<i>3 band författningar</i>
<i>4 band diverse Juridisk;</i>	<i>1 band Justitie Werk</i>
<i>2 band kyrkolag</i>	<i>Modes Werk</i>

⁷⁵ Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: August Vilhelm Westzynthius*. Verkkojulkaisu 2005. <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi> 22.11.2018.

⁷⁶ Tapio 22.4.1865, s. 1. Suomen kielen asiaa ajettiin Kuopiossa aktiivisesti 1840-luvulta lähtien. Vuoden 1863 ns. kielireskripti velvoitti viranomaiset ja tuomioistuimet ottamaan vastaan asiakirjoja myös suomen kielellä. Lisäksi niiden oli ryhdyttävä toimiin, jotta ne kahdenkymmenen vuoden kuluessa kykenisivät myös itse tuottamaan asiakirjoja suomeksi. Toivanen 2000, s. 252–254.

⁷⁷ Huutokauppa 29.9.1877, Cb:7 1875–1878, Kuopion maistraatin arkisto, KA Joensuu.

4 band Lagstadganden
 Rättsbidrag Palmén
 Preskription Lindblad
 Bötes förvandling
 2 band Bergsförfat.
 1807 års Lagsamling med
 tillägg till 1819
 Flintbergs Lagfarenhets-
 bibliotek sama
 anmerk. öfver Sjölagen
 sama

Författningssaml. 1808–1860
 sama 1860–1876
 4 band Kungliga bref
 1854 års lagsamling
 Öst och West Göta Lagen
 3 band bref och reskripta
 [3 epäselvää riviä]
 Caloni handskriften arbeten
 medmera 3 band Sauren exsekt. verk
 5 band diverse författning.
 1734 Svensk Lag

Perander ja Westzynthus ovat ainoat Kuopion pormestareista, joiden kirjoja kaupattiin kaupungin huutokauppakamarissa. Kuopion perukirja-aineisto kuitenkin paljastaa, että myös pormestari Johan Fredrik Sundbergillä (1787–1831, pormestarina 1817–1831) oli varsin laaja oikeudellisten kirjojen kokoelma.⁷⁸ Lisäksi huutokauppaluettelot osoittavat, että pormestari Karl Johan Benjamin Fabritius (1845–1889, pormestarina 1870–1879, sen jälkeen lääninsihteeri)⁷⁹ hankki itselleen lukuisia oikeudellisia kirjoja vuonna 1871 ja 1873 edesmenneen kruununvouti V. Norringin ja notaari A. W. Karjalaisen konkurssipesien huutokaupoista.⁸⁰ Onkin ymmärrettävää, että oikeudellisesti koulutetut pormestarit omistivat keskimääräistä enemmän oikeudellista kirjallisuutta ja olivat niitä henkilöitä, joilla oli Kuopion kaltaisessa kaupungissa 1800-luvulla laaja-alaisin oikeudellinen oppineisuus ja kirjallisuus.

6. Lopuksi

Oikeudellisen ja muun kirjallisuuden kasvava esiintyminen 1800-luvun perukirjoissa ja huutokauppaluetteloissa kertoo jo 1700-luvulla alkaneesta lukemisharrastuksen lisääntymisestä ja kirjojen leviämisestä oppineiden piirien ulkopuolelle.⁸¹ Kuopiossakin kirjojen omistus alkoi lisääntyä etenkin 1800-luvun jälkipuolella.⁸² Erityisesti suomenkielisen kirjallisuuden lisääntyminen oli kytköksissä myös fennomaanien tavoitteisiin ja kansanvalis-

⁷⁸ Perukirjat, Eb:3, 1831–1835, Kuopion raastuvanoikeuden arkisto, KA Joensuu; Vasara-Aaltonen 2018; Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Johan Fredrik Sundberg*. Verkkojulkaisu 2005. <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/22.11.2018>.

⁷⁹ Veli-Matti Autio, *Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899: Fabritius, Karl Johan Benjamin*, <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/1853-1899/22.11.2018>.

⁸⁰ Huutokaupat 22.–23.5.1871, 26.6.1873, Cb: 6, 1869–1874, Kuopion maistraatin arkisto, KA Joensuu.

⁸¹ Ks. esim. Laine 2006, s. 308–309.

⁸² Toivanen 2000, s. 123–125.

tuspyrkimyksiin.⁸³ Kirjallisuus oli saavutettavissa aiempaa isommalle ja moninaisemmalle joukolle ihmisiä. Oikeudellisessa kirjallisuudessa tämä oli nähtävissä erityisesti oikeudellisten käsikirjojen suosiossa.

Oikeudellisen kirjallisuuden omistaminen kertoo myös paljon siitä hallinnollisesta elämästä ja oikeuskulttuurista, joka 1800-luvun pienehkössä suomalaiskaupungissa vallitsi. On tärkeää huomata, että suurin osa – yli 80 prosenttia – oikeudellisen kirjallisuuden ostajista ei ollut oikeudellisen koulutuksen saaneita juristeja. Sen sijaan moni näistä henkilöistä kohtasi kuitenkin työssään oikeudellisia kysymyksiä, eivätkä he siten suinkaan olleet oikeudellisia ummikoita koulutuksen puutteestaan huolimatta. Kaupunkien hallinto pyöri suurimpia kaupunkeja lukuun ottamatta pitkään enimmäkseen maallikkovirkamiesten varassa. Pormestarit olivat toki juristeja, mutta esimerkiksi Kuopion maistraatin raatimiehet – ja samalla siis raastuvanoikeuden jäsenet – olivat pitkään kaikki maallikoita. Tästä hyvänä esimerkkinä käy sorvari ja raatimies Ehnberg, joka vaikutti vuosikymmeniä Kuopion maistraatissa ja raastuvanoikeudessa. Myös muissa tehtävissä, esimerkiksi notaarina, sihteerinä, kirjurina – tai Kuopion pitäjän puolella nimismiehenä – joutui tekemisiin oikeudellisten kysymysten kanssa. Nämäkin virat olivat vain harvoin koulutettujen juristien käsissä. Toisaalta myös monessa muussa työssä oli hyötyä oikeudellisesta tietämyksestä. Esimerkiksi kauppiaat ja kirjanpitäjät luonnollisesti hyötyivät lainsäädännön tuntemisesta.

Myös moni kuopiolainen, jolla ei ollut mitään selkeää kytöstä (oikeus)hallintoon, osti silti oikeudellisia kirjoja – usein lakikirjoja ja maallikoille suunnattuja oikeudellisia käsikirjoja. Sopimusten, testamenttien, kauppakirjojen ja muiden laatiminen sujui varmasti helpommin, kun apua löytyi käsikirjoissa olevista asiakirjamalleista. Tavallinen kaupunkilainen saattoi myös ajaa omaa asiaansa oikeudessa ja tehdä valituksia vaikkapa kuvernöörille tai hovioikeuteen. Näissäkin tilanteissa oppaista oli hyötyä. Sen lisäksi on muistettava, että asianajo oli Kuopiossa pitkään maallikkoasioitsijoiden ja sivutoimisesti asianajoa hoitaneiden virkamiesten käsissä.⁸⁴ Jotkut näistä oikeudellista kirjallisuutta hankkineista henkilöistä ovatkin saattaneet hoitaa oikeudessa toimeksiantoja toisten puolesta.

Huomionarvoista on, että erilaiset tavalliselle kansalaiselle tai oikeudellisesti kouluttamattomille virkamiehille suunnatut käsikirjat olivat hyvin edustettuina Kuopion huuto-kauppa-aineistossa. Yhdistettynä siihen seikkaan, että valtaosa huutokaupoissa oikeudellista kirjallisuutta ostaneista henkilöistä ei ollut yliopistokoulutettuja juristeja, käsikirjojen

⁸³ Anna Kuismin, *Ideal Types and Odd Men Out: Legal Literacy and Social Mobility in Nineteenth-Century Finland*, s. 119–144 teoksessa Korpiola (ed.) 2019, s. 122.

⁸⁴ Tiedot perustuvat tekeillä olevaan tutkimukseeni asianajosta Kuopion raastuvanoikeudessa, jota varten olen tutkinut raastuvanoikeuden pöytäkirjoja vuosilta 1825, 1850, 1875 ja 1900, Ca:8 Varsinaisasiain pöytäkirjat 1825, Ca:33 Varsinaisasiain pöytäkirjat 1850, Ca:58 Varsinaisasiain pöytäkirjat 1875, Cba:31 I osaston varsinaisasiain pöytäkirjat 1900; Cbb:33 II osaston varsinaisasiain pöytäkirjat 1900, Kuopion raastuvanoikeuden arkisto, KA Joensuu. 1800-luvun suomalaisesta asianajosta yleisemmin, ks. Heikki Pihlajamäki, *Kansan ja esivallan välissä. Suomalaisen asianajajakunnan historia*. Edita 2009, s. 76–142.

Kuva painetussa kirjassa

Kuopion vuonna 1886 valmistunut raatihuone, jossa raastuvanoikeuskin piti istuntonsa.

Kuva: Historian kuvakokoelma, Museovirasto.

suosio kertoo siitä, että oikeudelliselle tietämykselle oli 1800-luvun Suomessa suuri tarve myös maallikoiden keskuudessa. Oikeudellisten käsikirjojen hyödyllisyyttä käsiteltiin myös sanomalehdissä kuten *Kuopion Sanomissa* vuonna 1857, jossa hehkutettiin uutta teosta *Kaawa-Kirja eli Osoitus kuinka laillisia kirjoja kirjoitetaan Esi-Wallalle ja Erityisille* (1856): ”(...) on tämä kirja hywin tarpeellinen ja kiitollisuudella meidän nuorten kirjoitusmiestemme vastaan-otettava, warsinkin nyt kuin aletaan jo kaikkiin oikeuksiin ottaa suomeksikin kirjoitettuja kirjoja (...)”⁸⁵ Kyseinen teos oli vielä kuopiolaista tekoa, sillä sen oli koonnut paikallinen voimistelunopettaja Tobias Serenius⁸⁶ ja se oli painettu Kuopiossa Karstenin kirjapainossa. Kun vuonna 1881 juhlittiin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran 50-vuotista olemassaoloa, lehti nosti nimenomaisesti esille seuran panoksen myös oikeudellisen kirjallisuuden saralla: ”Mutta aiwan uutta, vaikka kyllä yhtä tärkeätä vaikutusala on Seura raiwannut suomalaiselle kirjallisuudelle lakiteosten toimittamalla. W. 1863 saatiin lainopillinen käsikirja aikaan ja kohta sen jäljestä aljettiin kokonansa uudelleen kääntää

⁸⁵ Kuopion Sanomat 4.4.1857, s. 2.

⁸⁶ Kiinnostava yksityiskohta on, että Sereniuksen pojasta Felix Sereniuksesta (1857–1920, vuodesta 1906 lähtien Saarikoski) tuli sittemmin Turun hovioikeuden asessori, Senaatin oikeusosaston varapuheenjohtaja ja asianajaja. Ks. Veli-Matti Autio, Ylioppilasmatrikkeli 1853–1899: Serenius (Saarikoski), Felix Florentin. <https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/1853-1899> 3.1.2019.

Ruotsin Waltakunnan Lakia vuodelta 1734, joka kauwan on ollut ja vieläkin on wapautemme ja yhteiselämämme wakawa tuki.⁸⁷ Sekä oikeudellisen tiedon saaminen maallikolle ymmärrettävissä olevaan muotoon että sen tiedon saatavuus suomen kielellä olivat 1800-luvun jälkipuolella tärkeitä kysymyksiä niin Kuopiossa kuin muuallakin Suomessa.⁸⁸ Suomenkielisiä lakikirjoja ja käsikirjoja näkyikin huutokaupoissa nimenomaan 1800-luvun lopulle tultaessa. On syytä kiinnittää huomiota myös siihen, että lähes kaikissa huutokaupoissa oikeudelliset kirjat löysivät uudet omistajat. Kiinnostusta siis riitti.

Vaikka juristit olivat vähemmistössä huutokauppaluetteloista löytyvissä oikeudellisen kirjallisuuden ostajissa, voidaan kuitenkin huomata, että suurimmat oikeudellisten kirjojen kokoelmat kuuluivat juristeille. Tässä pormestarit Perander ja Westzynthius toimivat esimerkkeinä.⁸⁹ On toki aivan luonnollista, että maallikot tyytyivät niihin teoksiin (lakikirja tai -kokoelma ja käsikirja), joista saivat riittävät vastaukset vastaantuleviin oikeudellisiin kysymyksiin, kun taas juristeilla oli varmasti kiinnostusta ja varallisuutta kartuttaa laajempaa oikeudellista kotikirjastoa.

On toki pidettävä mielessä, etteivät huutokauppaluettelot pysty tyhjentävästi vastaamaan kaikkiin oikeudellisen kirjallisuuden omistamista koskeviin kysymyksiin. Ne eivät kerro syytä sille, miksi joku hankki kyseisiä kirjoja eivätkä sitä, miten ostajat käyttivät hankkimaansa kirjallisuutta.⁹⁰ Silti oikeudellisen kirjallisuuden huutokauppojen tarkastelu osoittaa, että oikeudellinen tietotaito jakautui suhteellisen laajalle joukolle kaupunkilaisia, ja että oikeudellisen tietämyksen kirjon on täytynyt olla varsin laava: yliopistokoulutetun juristin ja täyden oikeudellisen ummikon väliin on mahtunut hyvin eritasoista oikeudellista tietotaitoa. Oikeudellinen kirjallisuus – ja etenkin oikeudelliset käsikirjat – lisäsi taval-lisenkin kaupunkilaisen mahdollisuuksia kerryttää oikeudellista osaamistaan, mikä puolestaan saattoi mahdollistaa sosiaalisen nousun omassa paikallisyhteisössä.⁹¹ Kuopiolaisista voisi mainita esimerkiksi sorvari Ehnbergin, joka toimi vuosikausia raatimiehenä ja edusti Kuopiota jopa valtiopäivillä. Käsityöläisten oli vaikeampaa saada kaupungin tärkeitä luottamustoimia kuin kauppiaiden, mutta Ehnberg onnistui saavuttamaan myös varakkaiden kauppiaiden luottamuksen ja arvostuksen päteväenä kaupungin virkamiehenä ja pystyi siten hoitamaan tointaan kymmeniä vuosia. Ehnbergin lapsista neljä opiskeli yliopistossa, ja kahdesta heistä tuli sittemmin juristeja.⁹²

Kuopion huutokauppaluettelot kertovat tarinaa siitä, kuinka lakikirjalla oli paikkansa

⁸⁷ Kuopion Sanomat 30.6.1881, s. 1.

⁸⁸ Oikeudellisesta tietotaidosta, oikeudellisesta kirjallisuudesta ja kielikysymyksestä, ks. Kuismin 2019, s. 121–127.

⁸⁹ Ks. pormestareiden suurista kirjakokoelmista 1700-luvulla, Korpiola 2019b, s. 159.

⁹⁰ Ks. myös Parland-von Essen 2008, s. 12–13.

⁹¹ Ks. Kuismin 2019, s. 126–134, 138–139.

⁹² Olavi Wanne, Kuopion lukio. Lukiolaiselämäkerrat 1844–72. Suomen Sukututkimusseura 1959, s. 11, 14, 29, 33.

hyvin erilaisten kaupunkilaisten kirjahyllyissä. Räätäli Liljanderilla, eläinlääkäri Neuvosella, kasööri Walleniuksella, maisteri Andelinilla, notaari Karjalaisella ja pormestari Westzynthiuksella oli kaikilla omat syynsä kartuttaa omaisuuttaan oikeudellisella kirjallisuudella. He edustivat erilaisia tehtäviä ja eri asemaa kaupungissa, mutta yhteistä heille oli, että he katsoivat tarpeelliseksi hankkia oikeudellista kirjallisuutta.

Jyri Inha

K. J. Ståhlberg – reseption kirjasto

K. J. Ståhlbergin kirjasto. Vuosikymmeninä eri yhteyksissä. Työhuoneissa, yliopistolla, valtiopäivillä, keisarillisessa senaatissa, korkeimmassa hallinto-oikeudessa, tasavallan presidentin linnassa. Lainvalmistelukunnassa. Eläkevuosien kodissa, Kulosaarella. Sitten jälleen korkeimmassa hallinto-oikeudessa, entisen presidentin työlle museoidussa huoneessa. Oikeuden omaksumisen, reseption, kirjasto.

Valokuvat eivät tee oikeutta kirjaston koolle; se on pienehkö, pienehköön huoneeseen sovitettu, mutta monia tehtäviä varten muodostunut. Korkealle katonrajaan nousevat hyllyt notkuvat monografioista, selitysteoksista, komiteanmietinnöistä, asetuskokoelmakappaleista.

Kuva painetussa kirjassa

Ståhlbergin työhuoneen kalustus ja hänen kirjastonsa ovat esillä K. J. Ståhlbergin perinnehuoneessa korkeimman hallinto-oikeuden tiloissa. Huonekalut ja kirjat kuuluvat Helsingin yliopistolle. Kuva: Virve Pesonen, korkein hallinto-oikeus.

Kirjaston ulkoasu muistuttaa säädöksistä ja ajattelun lähteistä, joista säädösvalmisteluun ammennettiin. Näkymä K. J. Ståhlbergin kirjastoon on aikansa tuote: oikeuden, oikeudellisen ajattelun ja sen johdannaisten omaksuminen, siirtäminen oli ajankohtaista uuden valtion oikeusjärjestystä luotaessa. Reseption ja sen kirjaston historia on uuden omaksumisen ja rakentamisen historiaa, lähteitä, välineitä, lopputuloksia.

Hyllyjen toisessa päässä 1800-luvun ja 1900-luvun alun ulkomaiset oikeus- ja yhteiskuntatieteilijät; tutkittuja, sisäistettyjä oppeja, soveltamisen ja käsityön aineistoa. Toisessa säädöskokoelmat ja muu virallisaineisto, joissa yhteiskunnalliset tavoitteet ja perusteltavuuden vaatimukset kiteytyivät säännöksi ja niiden uudenlaiseksi oikeudelliseksi järjestykseksi.

Huoneen tuoksu on kirjojen, pölyn, museon tuoksu. Museon, jossa on mieluisan työpajan tunnelmaa. Mieleen tulee rauhoittava ajatus: vallan ympäristöistä tulee kiiruhtaa ajatusten vuorille, raikkaaseen ilmaan, uudistumiseen.

Huoneen vasemmalla laidalla, ala- ja keskihyllyillä vilisee ulkomaisia nimiä; iltapäivän aurinko nostaa niitä esiin haalistuneiden, paljon käytettyjen kirjojen pinnoilta. Kotimaisen lain, vuosittain kootun säädännäisoikeuden ympäriltä avautuu näkymiä aikansa oikeusajattelijoihin, valtioon, oikeuteen, yhteiskuntaan, kansaan ja kansanvaltaan. Hyllyt houkuttelevat etenemään niiden järjestyksen, reseption ajallisten ja aineellisten yhteyksien kautta.

Luonteva lähtökohta ovat hyllyt, joilla on Ståhlbergin valmistumisen, 1890-luvun taitteen lainopin ajankohtaisia kotimaisia ja keskieuropalaisia teoksia. Niillä on välitön yhteys Ståhlbergin henkilöhistoriaan.

Kandidaattiopintojensa yhteydessä K. J. Ståhlberg oli varsinkin rikosoikeuden ja oikeushistorian professori *Jaakko Forsmanin* kautta tutustunut ns. historiallisen koulun käsityksiin oikeuden sisältöön ja kehitykseen vaikuttavista tekijöistä. Vastoin aiemman luonnonoikeudellisen suuntauksen näkemystä oikeuden absoluuttisesta luonteesta *Carl Friedrich von Savigny* oli vuonna 1814 kuuluisassa kirjoituksessaan *Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft* korostanut oikeuden syntyä kunkin kansakunnan historiallisesti kehittyvien, sisäisten voimien myötä. Tämä kehitysyhteys oli *Savignyn* mukaan oikeudellisen ajattelun ja sen sovellutusten kuten lainsäädännön valmistelun keskeinen perusta.

Ståhlbergin opettaja *Forsman* oli 1800-luvun loppuvuosikymmenten teoksissaan kytkeytynyt tähän historiallisen koulun ajatteluun ja tuonut esiin kansan oikeuskäsitysten merkitystä kansallisen oikeuden olemuksen löytämiselle ja lainsäädännölliselle järjestämiselle. 1800-luvun kansallinen, nationalismiin painottuva valtiokäsitys kohdensi historiallisen koulun sanomaa edelleen oikeuspositivismiin, olemassa olevan (kansallisen ja sellaisena erityisen) oikeudellisen aineiston, säädösten tai tapaoikeuden, erottamiseen luonnonoikeudelle tyypillisistä oletetuista tai kuvitteellisista muodostetuista normeista.

Uusien yhtenäisvaltioiden, kuten Saksan keisarikunnan, tarpeisiin tämä kansallinen positiivinen oikeus täsmentyi luontaisen järjestelmähakuisuuden kautta: oikeudellinen posi-

tivismi ja nationalistinen valtioajattelu yhdistyivät aikansa erilaisin painotuksin ns. käsitelainopissa. Siinä pyrittiin positiivisen oikeuden aineiston, säädännäisoikeuden, mahdollisimman tarkkaan kuvailemiseen, käsitteellistämiseen ja kansallisten oikeudellisten instituutioiden järjestelmälliseen rakentamiseen.

Kansallisen oikeustieteen tässä kehitysvaiheessa keskiaikainen lause siitä, että maa on lailla rakennettava, sai luontevan kaikupohjan. Kehitys täydellistyi 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä, Ståhlbergin opiskeluaikana, (sädännäis)oikeuden ja oikeudellisen ratkaisutoiminnan oikeutuksesta, kansallisen oikeusjärjestyksen rakentamisen ja toiminnan legitimeetistä. Se oli historiallista, kansallisen kehityksen johdonmukaisuutta, perusteltavuutta, joka oikeudellisen järjestelmän rakentamisen ammattitaidon kautta kanavoitui kansallisvaltion uuteen säädännäisoikeuteen, modernisoituun oikeusjärjestykseen.

Ståhlbergin kirjaston varhaiset teokset ovat juuri oikeudellisen positivismin ja käsitelainopin klassikkoja. Saksalaisen historistin *Karl Bergbohm*in vuonna 1892 ilmestyneessä teoksessa *Jurisprudenz und Rechtsphilosophie* oikeudellinen positivismi kehitettiin äärimilleen. *Bergbohm* korosti valtiota ja sen muodostamaa yhteiskuntaa yksinomaisena oikeudellisen aineiston oikeutuksena ja oikeudellisten valintojen arvopohjana. Käsitelainopillinen hegelianismi oli viety äärimilleen. *Rudolf von Gneist*in vuonna 1869 – juuri Saksan yhdistyttyä – ilmestynyt *Verwaltung, Justiz, Rechtsweg* perustui samaan ajatteluun, mutta jossain määrin *Bergbohm*in positivismia tarkoitushakuisemmin. Ståhlbergin kirjoitukset ajalta, jolloin hän perehtyi tähän ajatteluun käytännössä, Berliinissä vuonna 1892 positivistien luentoja ja kirjoituksia seurattaessaan, osoittavat kuitenkin, että hän oli jo tässä vaiheessa etenemässä puhtaaksi viljellystä positivismista erityiseen suuntaan. Itseisarvoisen oikeudellisen positivismin ja käsitelainopin klassikot jäivät reseption kirjaston ensimmäisille hyllyille, merkityksellisinä, mutta enemmänkin alkukohtana myöhemmälle kehitykselle.

Kansallisen ja kansallisella oikeudella rakennetun valtion olemus ja toiminta ilmensivät 1800-luvun valtiofilosofiassa yleistä, julkista hyvää (*salus publica*). Tämä edellytti valtion edustaman yleisen tahdon ja kansalaisten subjektiivisten tahtotilojen yhdentymistä valtion järjestymisen kautta. Tälle puolestaan oli välttämätöntä valtion näkyvien, ulkoisten muotojen kuten siinä toteutuvan vallanjaon täsmentäminen. Napoleonin jälkeisen restauraation Euroopassa kyse ei juurikaan vielä ollut kehityksestä modernin valtiollisen vallanjaon suuntaan, vaan absolutismin jonkinasteisesta lakiperusteisesta, yleensä hierarkisesti korkeimmalla valtiollisella säädöksellä tehtävästä ”konstitutionaalista” rajoittamisesta.

Tästä juontavat modernin julkisoikeuden toisiinsa kietoutuvat kehityslinjat: valtion ja sen vallanjaon määrittelyyn kohdentuva oikeus ja valtion toimintojen sääntely. Niiden yhteisillä alueilla tuli vaikuttamaan kysymys yleisen hyvän toteutumisesta valtion modernisoituvassa oikeusjärjestyksessä. Ståhlbergin varautuneisuus itseisarvoista oikeudellista positivismia kohtaan kanavoitui pitkään kehityslinjaan, näkemyksiin kotimaisen lailla järjestetyn valtion, varhaisen suomalaisen oikeusvaltion toteuttamisesta.

Ståhlbergiin vaikuttaneet ajatukset oikeudellisesta valtiosta ilmenevät hyvin Tübingenin ja Heidelbergin yliopistojen valtio-oikeuden professori *Robert von Mohlin* 1820-luvulta esittämässä näkemyksissä (muun muassa *Die Polizei-Wissenschaft nach den Grundsätzen des Rechtsstaates*, 1832–1833) valtion tehtävistä kansan yhteisen toiminnan, vapauden toteuttamiseen. *Von Mohlin* *salus publica* oli kansan vapautta, joka legitimoivat valtiota ja sen toimintaa. Oikeusvaltion tärkeimpänä tarkoituksena ja oikeutuksena olivat kansalaisten mahdollisuudet tahtonsa ja kykyjensä toteuttamiseen, mikä puolestaan edellytti valtion toiminnallisen olemuksen määrittelyä ja oikeudellista järjestämistä. Ståhlbergin kirjastossa olevissa, ns. konservatiivisen saksalaisen valtio-oikeussuuntauksen johtaviin auktoriteetteihin kuuluneen *F. J. Stahlin* (esim. *Die Philosophie des Rechts nach geschichtlicher Ansicht*, 1830–1837) teoksissa oikeusvaltio oli oikeuden valtakunta, *Reich der Justiz*, jossa yhteinen hyvä ja valtion olemus toteutuivat yhdistyneenä valtion tarkoituksen kautta. – Stahlin kirjoituksissa on myös mielenkiintoinen juonne: hän suhtautui kielteisesti kansansuvereniteettiin perustuvaan edustukselliseen konstitutionalismiin – aihe, jonka ympärille kiteytyi keskeisiä pohdintoja *Leo Mechelinin* senaatissa ja Ståhlbergin johtamassa perustuslakivalmistelussa vuonna 1917.

Valtiota koskeva oikeudellinen positivismi – modernin kansallisvaltion nousun myötä terästyvine piirteineen – antoi mahdollisuuksia ja motiiveja lainsäädännön toteuttamiseen ja normihierarkiseen järjestämiseen. Kun valtio ja kansakunnan yhteinen tahto samaistuvat oikeusvaltiossa, säädökset olivat valtion oikeutettuja tahdonilmaisuja ja määrittivät legitiimisti valtion ja yksilön oikeusobjektiuden rajat. Tällä oli luonteva yhteys valtio-oikeuden modernisoitumiseen valtiosääntöoikeudeksi, joka käsitteli (oikeus)valtiollisen valtion olemusta ja vallanjakoa, ja hallinto-oikeudeksi, jonka kohteeksi muotoutui valtion hallinto-toiminta ja siihen liittyvä hallintolainkäyttö. Keskeistä valtio-oikeuden jakautumiselle oli konstitutionalisin vallanjakoperiaatteista johtuva lainsäädännön, täytäntöönpanon (hallitustoiminnan) ja lainkäytön eriytyminen, joka rajasi hallinnon yhä enemmän omaksi kokonaisuudekseen sääntelyn ja lainkäytön kohteena.

Ståhlbergin kirjastossa tähän kehitykseen liittyvät olennaisesti saksalaisen julkisoikeustieteilijä *Carl Friedrich von Gerberin* kuuluisat teokset *Über öffentliche Rechte* vuodelta 1852 ja *Grundzüge eines Systems des deutschen Staatsrechts* vuodelta 1870. Mm. Tübingenissä ja Leipzigissa professorina toiminut *Gerber* lähestyi täsmentyvää ja jaottuvaa valtio-oikeutta valtiosubjektin, oikeutetun valtion kautta. Hänen oikeudellisen positivisminsa ja sen avulla jäsennetyn valtio-oikeuden ytimessä oli valtion oikeushenkilöllisyys, josta valtio-oikeuden rakenne ja legitimitetti olivat johdettavissa. Valtio-oikeuden jakautuminen hahmottui funktionaalisesti valtiollisen vallanjaon johdannaisena: hallinnon ja hallinto-oikeuden määritteli valtiovallan jakaantuminen lainsäädäntö-, täytäntöönpano- ja tuomiovalttaan ja niistä johtuviin tehtäviin. Hallinto oli julkisten viranomaisten toteuttamaa täytäntöönpanovallan käyttämistä kuten julkisten oikeustoimien tekemistä, hallinto-oikeus tähän toi-

mintaan kohdistuva osa oikeusjärjestystä tai (tieteenalana) niiden oppien järjestelmä, jotka kohdistuivat hallinto-oikeuden voimassa oleviin säännöksiin. Tältäkin osin *Gerberin* järjestelmäpositivismi painottui valtion olemuksen määrittelystä johdettuihin valtio-oikeustieteen tehtäviin.

Gerberin ajatusten yhteys 1800-luvun loppuvuosikymmenten valtio-oikeustieteeseen toteutui niiden toiminnallisuuden, käyttöarvon myötä. Yhtenäisvaltion ja sen oikeustieteen yhteys ilmeni valtion ja sen toimintojen, valtiovallan tutkimuksen kautta. Tätä täydentävä kehityspiirre, käsitelainopillisen kiinnostuksen kohdentuminen voimassa olevien säännösten luokitteluun niiden vaikutusten perusteella, johtui luontevasti säädännäisoikeudellisen järjestelmän monimuotoistumisesta. Hallinto-oikeuden sisällöksi nähtiin yhä vakiintuneemmin oikeusnormit, jotka sääntelivät hallinnon organisaatioita, hallintotoimintaa ja hallinto-oikeudellisen lainkäytön menettelyjä (oikeussuojajärjestelmää).

Tässä kohdin Ståhlbergin kirjastosta nousevat esiin *Paul Labandin* valtio-oikeudelliset teokset *Das Staatsrecht des Deutschen Reiches*, joka ilmestyi vuosina 1876–1878, pian keisarikunnan yhdistymisen jälkeen, ja *Deutsches Reichsstaatsrecht* vuodelta 1894. Hallinto-oikeuden eriytyessä omaksi oikeudenalakseen valtion ja sen kansalaisen oikeussubjektiuden yhteys valtion hallinnon ja hallintotoiminnan sääntelyyn täsmentyi. Esittäessään käsitelainopillisin menetelmin järjestetyn koonnoksen uuden yhtenäisvaltion oikeudesta *Laband* kehitti valtion tahdonilmaisuna annettujen hallinto-oikeudellisten normien jaottelua niiden oikeussääntöjä sisältävän luonteen perusteella.

Ståhlbergin aloittaessa lainopilliset opintonsa Helsingissä hallinto-oikeus oli oppiaineena rajautumaton ja siihen liittyvä opetus kuului ennen muuta *Robert Hermansonin* kamearaali- ja politiaalinopin ja valtio-oikeuden professuuriin (1884–1908). Suomalaisen hallinto-oikeuden kehitys ja eriytyminen vähitellen omaksi oikeudenalakseen perustui kotimaisen oikeustieteen ja lainsäädännön alan laajentumiseen ja täsmentymiseen autonomian loppuvuosikymmeninä. Kotimaisen valtiopäivätoiminnan ja yhteiskunnallisten muutosprosessien viriäminen 1860-luvulta heijastui oikeuden uudistuvina tehtävinä modernisoituvan yhteiskunnan ja valtion suhteiden täsmentämisessä hallinnon ja sen sääntelyn keinoin.

Hermansonin hallinto-oikeudelliset tutkimukset omaksuivat vahvasti esikuvia saksalaisesta lainopista, hallinto-oikeusajattelusta ja -tieteestä. Hän esitti 1880- ja 1890-luvulla pidetyissä luennoissaan (mm. *Föreläsningar, 1884, Anteckningar enligt professor R. Hermansons föreläsningar öfver Finlands statsförfattningsrätt I-IV, 1893–1898, öfver inhemsk förvaltningsrätt, 1898*) valtio-oikeuden kohteen ja sisäisen jaottelun paljolti samoin kuin saksalaiset valtio-oikeudelliset positivistit hiukan aiemmin. *Hermanson* korosti valtion tahdon ilmenemistä valtiovaltana, jota valtio-oikeudelliset normit määrittelivät. Normien järjestelmällisyyden, valtio-oikeuden rajaamisen edellytyksenä oli valtiovallan jaon käsitteellinen määrittelemineen. Kuten varhaisemmat saksalaiset järjestelmäpositivistit, esimerkiksi *Georg*

Meyer ja *Gerber*, *Hermanson* katsoi, että hallinnon ja hallinto-oikeuden määritteli valtioval-
lan jakautuminen lainsäädäntö-, täytäntöönpano- ja tuomiovaltaan ja niistä johtuviin teh-
täviin.

Hermansonin käsitykset oikeustieteen tehtävistä seurasivat positivismiin linjoja, mutta hänen näkemyksensä oikeussääntöjen ja niiden tutkimuksen perusteista jättivät tilaa oi-
keusjärjestyksen historiallisen kehityksen ja oikeudellisten käsitteiden tarkoitusten huo-
mioon ottamiselle. Normatiivisen tulkinnan alueella *Ståhlbergin* opettaja *Hermanson* oli –
autonomian loppuvuosien oikeuspoliittisissa ympäristöissä – selkeästi lähempänä *von*
Gneistin edellä todettuja hallintodogmaattisia painotuksia kuin myöhempien käsitepositi-
vistien kuten *Labandin* formalismia. *Hermansonin* valtio-oikeudessa käsitteiden keskinäi-
nen järjestys muodosti kuvan niiden määrittelemän oikeusjärjestyksen sisällöstä; oikeus-
vertailun ja oikeuden omaksumisen, reseption, mahdollisuudet avautuivat käsitteiden jär-
jestelmällisten suhteiden vertailun kautta. Tämä asetti uudelle oikeustieteelle ja säädän-
näisoikeudelle johdonmukaisuuden ja perusteltavuuden vaatimuksen – ja korosti oikeus-
tieteen roolia oikeudellisen aineiston rakenteiden ja sisällön selvittämisessä.

Hermansonin näkemyksillä oli keskeinen merkitys *Ståhlbergin* ajattelulle. Saksasta saa-
dut omakohtaiset kokemukset käsitelainopin ja positivismiin erilaisista painotuksista yhdis-
tyivät kandidaattiopintojen myötä *Forsmanilta* saatuihin historiallisen koulun oppeihin ja
Hermansonin välittämiin saksalaistaustaisiin vaikutteisiin. *Ståhlbergin* väitöstutkimuksen
(*Irtolaisuus Suomen lain mukaan*, 1893) alan ja aiheen valinta rikosoikeuden, hallinto-oi-
keuden ja oikeushistorian alueilta ilmensi *Forsmanin* ohjauksesta johtunutta kiinnostusta
kansallisesti erityispiirteiseen mutta samalla lainsäädännön olemusta kartoittavaan tutki-
mukseen. 1800-luvun kotimaisia irtolaisoloja käsittelevän tutkimuksen hallinto-oikeudel-
liset ja metodiset ulottuvuudet viittaavat kuitenkin vahvasti *Hermansonin* suuntaan. ”Ole-
vain oikeusmääräysten selittäminen, saattaminen oikeuskäsitteistä niistä selville ja niistä
lähtevien johtopäätösten tekeminen” oli *Ståhlbergin* valinta väitöstutkimuksensa herman-
sonlaiseksi metodiikaksi, johon sekoittui omista saksalaisvaikutteista ja kokemuksista joh-
tuvia painotuksia.

Ståhlberg käsitteli irtolaisoloja koskevaa säädännäisoikeutta ja sen historiallista taustaa
käsitteellisesti eritellen, mutta väitöskirjan tieteelliset johtopäätökset eivät olleet välittö-
mässä yhteydessä säädännäisoikeuden kokonaisuuden selittämiseen. *Ståhlberg* seurasi val-
tio-oikeuden ja hallinnon määrittelyjen osalta *Hermansonin* oppeja, mutta niihin liittyvien
sisällöllisten johtopäätösten painotukset poikkesivat omaan suuntaansa.

Ståhlbergin käsitellessä valtion ”pakkotoimintaa” hän nimesi pakon ”valtiovallan ylei-
seksi ilmauslajiksi” ja yhdisti sen alamaisten kuuliaisuusvelvoitteeseen valtiota kohtaan ta-
valla, joka oli suora lainaus saksalaisen käsitelainopin kuten *Georg Jellinekin* kehittämistä
valtio-oikeuden subjektiivisista oikeuksista. *Ståhlbergin* näkemykset valtion tahdon merki-
tyksestä pakkotoiminnan ja siihen liittyvän hallinnon legitimaatiolle nojautuivat viittaauk-

siin *Labandin* kirjoituksiin valtiovallan ja valtion tahdonvallan samaistumisesta (erityisesti teoksessa *Das Staatsrecht des Deutschen Reiches*). Samalla Ståhlberg piti pakottavan valtiovallan oikeudellisten rajojen muodostumista *Rudolph von Jheringin* tapaan sanktio-oikeuden syntyprosessina, joka tarkentaa sen piiriin kuuluvien subjektiivisten oikeuksien rajoja. Ståhlberg kiinnitti huomiota valtion toimenpiteiden, ”pakkovallan” muuntumiseen ”pakko-oikeudeksi” sen normatiivisen eriytymisen myötä. Valtion oma sitoutuminen, sen toimielinten sitominen osaksi ”pakkotoiminnan” säädännäisoikeudellista järjestelmää legitimoivat sekä sen harjoittamaa toimintaa että tarkensi sen organisatoriset rajat. – Ståhlbergin yhteys *von Gneistin* hallintodogmaattiseen ajatteluun hallinnon ja hallintotoiminnan organisatorisen eriytymisen valtio-oikeudellisista vaikutuksista näkyy normatiivisesti sidotun ”pakkovallan” käyttäjän määrittelyssä, jossa on havaittavissa varhaisia oikeusvaltiollisia sävyjä.

Ståhlbergin väitöskirjan neljännessä pääosassa, keskieuropalaisia oppeja referoivassa jaksossa oli vaikutteita ajankohtaisesta ajattelusta, joka liittyi valtiota ja sen hallintoa koskevan sääntelyn sitovuuteen ja oikeudellisiin rajoihin sekä hallinto-organisaatioiden eriytymiseen. Hallinnon lainalaisuutta ja sen merkityksiä Ståhlberg ei kuitenkaan yksilöinyt sakalaisten positivistien tai *Hermansonin* tarkkuudella.

Ståhlbergin johtopäätökset tarkastelemistaan säännöksistä eivät niinkään kohdistuneet oikeuden muodolliseen, järjestelmälliseen jäsentämiseen käsiteformalistien tapaan. Hän eritteli tarkasteltavaa säädös- tai hallintokokonaisuutta sinänsä selkeästi määritellyin positivistisin käsittein, mutta eteni näiden ja niihin vaikuttavan toiminnallisen ympäristön, oikeudellisen järjestelmän yhteiskunnallis-poliittisen todellisuuden vuorovaikutuksen suuntiin. Näin Ståhlbergin ajattelu kasvoi kohti omintakeista yhdistelmää koti- ja ulkomaisten esikuviansa valtio-oikeudellisesta positivismista: poliittisesti tarkoituksenmukainen valtiollinen kehitys saattoi tapahtua vain käsitteellisesti rakennetun säädännäisoikeuden jäsentämisen valtion ja valtiollisen vallanjoon puitteissa – ja päinvastoin. Ståhlberg alkoi irrottaa *Hermansonin* tavoin – mutta omin painotuksin – hallinto-oikeuden normatiivisen alueen rajaamisesta oikeudellisen käsitteistön ja siitä johdetun sääntelyn piiriin. *Hermanson* oli (historiallisen koulun perinteisemmin opein) pitänyt mahdollisena oikeudellisten käsitteiden historiallisen kehityksen ja tarkoituksen hyväksymistä normatiiviseen tarkasteluun. Ståhlberg eteni ennen muuta yhteiskunnallisen tarkoituksenmukaisuuden suuntaan.

Tällöin oltiin jo lähellä Ståhlbergin reseptiivisen, ulkomaista oikeutta valikoivasti omaksuman ja uuteen kotimaiseen säädännäisoikeuteen sovittavan ajattelun ydintä. Samaan aikaan reseption käytännön ympäristö loi puitteet ajattelun toteuttamiselle. Hallinnon, hallinnollisen lainkäytön ja hallitustoiminnan eriyttäminen oikeudellisesti ja organisatorisesti oli autonomian loppuvuosikymmenten olosuhteissa haastava tehtävä, johon liittyi valtio-oikeudellisen positivismin ja ”laillisuuden”, valtion ja oikeuden uudenlaisen normatiivisen ja organisatorisen järjestymisen poliittisia tarpeita – ja esteitä. Valtio-oikeuden jakautuessa

yhä jäsennetymmin valtiosääntöoikeuteen ja hallinto-oikeuteen niiden välisenä saranana oli hallinto-oikeuden ja valtion toimivallan täsmentyminen, kotimaisen hallinto-oikeuden muotoutuminen samaan aikaan, kun valtion uudenlaiset muodot ja tehtävät alkoivat hahmottua.

– *Katse kohdistuu kirjaston hyllyillä olevaan Leo Mechelinin senaatin (1905–1908) aiheistoon. Siinä erottuvat perustuslakien uudistamiseen liittyvät valmisteluasiakirjat.*

Ståhlberg oli tullut ns. ensimmäisen sortokauden jälkeen nimitetyn *Mechelinin* senaatin jäseneksi yliopisto- ja virkamiesvuosien jälkeen. Poliittinen toiminta nuorsuomalaisessa puolueessa oli hänen välitön yhteytensä autonomian loppuvuosien yhteiskuntaelämää. Hän oli ollut senaatin talousosaston virkamiehenä 1800-luvun päättyessä, aikana, jolloin senaatti oli paljossa autonomian alussa muodostetun ylimmän kotimaisen hallituksen, hallituskonseljin kaltainen. Vuonna 1892 oli annettu senaatin uusi ohjesääntö; sen valmisteluun oli liittynyt aiempaa laajempaa arviointia hallinto-oikeudellisen lainkäytön, senaatin talousosastossa käsiteltävien lainkäyttöasioiden siirtämisestä erilliselle ylimmälle lainkäyttötuomioistuimelle. Professori *R. A. Wreden* vuonna 1891 tekemä valtiopäiväaloite senaatin talous- ja hallintoasioita varten perustettavasta uudesta ylioikeudesta (kamarioikeudesta) herätti keskustelua, joka kytkeytyi uusimpaan kotimaiseen hallinto-oikeudelliseen ajatteluun. Kyse oli sekä senaatin hallinnon uudistamisen yhteyksistä voimassa olevaan perustuslakiaineistoon, ns. kustavilaisiin perustuslakeihin, että hallinnon ja hallinto-oikeudellisen lainkäytön rajalinjoista oikeustieteessä ja hallintotoiminnassa.

Vuoden 1892 senaatin ohjesääntöä valmisteltaessa hallinnon oikeus- ja tarkoituksenmukaisuuskysymysten määrittely oli täsmentämättä. *Hermanson* oli luennoissaan 1880-luvun taitteessa viitannut mm. *Labandin* saksalaisessa hallinto-oikeudessa esittämiin perusteisiin oikeudellisen sidonnaisuuden ja tarkoituksenmukaisuuden erottamisesta hallintovalitusjärjestelmää ja hallinto-oikeudellista lainkäyttöä määriteltäessä. Tällainen jaottelu ei kuitenkaan autonomian 1800-luvun lopun poliittisissa oloissa ollut realistinen; kustavilaiset perustuslait – ja keisarin suvereeni asema – antoivat hallitsijalle rajattomat oikeudet keskushallinnon ja hallituksen järjestämiseen. Hallinnon ja hallintolainkäytön eriyttäminen edellytti perustuslakien uudistamista, joka saattoi tapahtua vain keisarin tahdosta ja hänen asettamisissaan rajoissa.

Kun K. J. Ståhlberg siirtyi vuonna 1905 *Mechelinin* senaatin jäseneksi, sortokauden jälkeinen poliittinen tilanne ja keisarin antama valtuutus perustuslakivalmisteluun vaikuttivat luovan uudenlaisia mahdollisuuksia aiempina vuosina muotoutuneen oikeudellisen ajattelun soveltamiseen. Kolmeen suuntaan: kotimaisen hallinto-oikeuden perustuslaillisten puitteiden muuttamiseen (valtiosäännön muutokset, kustavilaisten perustuslakien uudistaminen), hallinto-oikeuden sisällön uudistamiseen (käsitteellisiä-järjestelmällisiä täsmen-

Kuva painetussa kirjassa

Mechelinin senaatin ensimmäinen kokous Senaatin istuntosalissa 5.12.1905. Kuva: Historian kuvakokoelma, Museovirasto.

nykset, ulkomaisen ajattelun reseptio) sekä hallinnon ja hallinto-oikeudellisen lainkäytön järjestämiseen uudelleen (keskushallinnon käsitteellinen ja organisatorinen uudistaminen). Ståhlbergin toiminta senaatissa ja sen jälkeen hallinto-oikeuden professorina kytkeytyi seuraavan vuosikymmenen aikana juuri näihin aiheisiin.

Mechelinin senaatin lainsäädäntöhankkeista näiden aihepiirien kannalta keskeinen oli perustuslakien uudistamiseen liittynyt suunnitelma senaatin hallinnon ja lainkäytön eriyttämisestä. Siihen liittyi erillisen ylimmän hallintotuomioistuimen perustaminen. Hankkeen taustalla ilmenivät *Mechelinin* valtio-oikeusajattelun piirteet, jotka vaikuttivat erityisesti Ståhlbergin käytännöllisten, valtio-oikeuspoliittisten näkemysten täsmentymiseen.

Mechelin oli käsitellyt kotimaisen valtio-oikeuden instituutioiden erottelua perustuslailisen vallan kolmijaon mukaisesti sekä hallinto-oikeuden luennoissaan että vuonna 1889 julkaistussa Suomen suuriruhtinaanmaan valtio-oikeuden esittelyssä (*Das Staatsrecht des Grossfürstenthums Finnland*). *Mechelin* oli korostanut keskieurooppalaisen oikeusvaltioajattelun merkitystä valtion oikeusjärjestyksen luonteelle; säädännäisoikeus ja sitä toteuttava lainkäyttö ilmensivät valtion ja sen kansalaisten toiminnan lakisidonnaisuutta oikeus-

valtiossa, joka oli perustuslaillisen (konstitutionaalisen) hallitsemisen, valtion instituutioiden toiminnan oikeutuksena. *Mechelinin* oikeusvaltioajattelun ytimessä näkyivät vaikutteet valtio-oikeuspositivistien *salus publicasta* ja sen laillisuusperiaatteellisista jatkumoista. Valtion (perustus)laillisesti määritellyn olemuksen toteutuminen oikeusvaltiona edellytti sen oikeudellistamista lakien ja niitä toteuttavan hallinnon piirissä. Tämä tuotti tarpeet perustuslakien, valtiosäännön, ja niissä määriteltyjen instituutioiden toimintamuotojen – kuten hallintotoiminnan ja lainkäytön – lakisidonnaiseen toteuttamiseen.

Oikeudellista valtiota koskevan ajattelunsa puitteissa *Mechelin* keskittyi yleiseen instituutio- ja järjestelmäkuvaukseen – myös ja erityisesti kotimaisten perustuslakien uudistamiseen liittyviä tehtäviä varten. *Mechelinin* painotukset vaikuttivat merkittävästi hänen senaattinsa lainsäädäntöhankkeisiin, joista keskeisimmät olivat valtiopäiväjärjestyksen ja siihen liittyvän vaalilain uudistaminen sekä esitys uudeksi hallitusmuodoksi. Valtiopäiväjärjestys ehti toteutua vuonna 1906, hallitusmuotoesitys törmäsi venäläiseen vastustukseen ja ns. toista sortokautta ennakoivaan, tiukentuvaan poliittiseen ilmapiiriin.

Ståhlbergin erottua *Mechelinin* senaatista marraskuussa 1907 ja siirryttyä loppuvuodesta 1908 uuteen hallinto-oikeuden professuuriin Helsingin yliopistossa hänen yhteytensä *Mechelinin* senaatin lainsäädäntöhankkeisiin ja niissä ilmenneeseen oikeusajatteluun jäivät tulevien tehtävien varaan. Nämä kanavoituivat yliopistolla toteutettuun kaksiosaiseen tutkimukseen Suomen hallinto-oikeudesta, teokseen, jossa käytännössä ilmenivät Ståhlbergin vaikutteet ulkomailta reseptoidusta oikeudellisesta ajattelusta, sekä – vuosikymmen myöhemmin aivan uudenlaisessa valtiollisessa tilanteessa – Ståhlbergin johtaman perustuslakikomitean työhön, joka tuotti, *Mechelinin* senaatin esitysten pohjalta, keskeisen aineiston vuosien 1917–1919 perustuslakivalmisteluun.

– Hieman kauempana olevalta hyllyltä erottuu kaksiosainen, hyväkuntoinen teos, jonka vierellä on selvästi siihen liittyvää aineistoa. Suomen hallinto-oikeus I–II, 1913 ja 1928. Ståhlbergin oikeudellista, ulkomaisiin vaikutteisiin monitahoisesti nojautuvaa ja niitä kotimaisiin oloihin muotoilevaa ajattelua ehkä parhaiten kuvaava teos, koonnos uudistuvasta kotimaisesta hallinto-oikeudesta.

Teos perustui Ståhlbergin vuosina 1909–1912 pitämiin luentoihin ja hänen aiempiin tutkimuksiinsa *Mechelinin* senaatin aikana, vuonna 1912 tehtyyn opintomatkaan Berliiniin ja Wieniin ja sisälsi kootun esityksen hallinto-oikeuden ns. yleisistä opeista ja kotimaisen hallinnon organisaatioista. Varsinkin teoksen ensimmäinen osa oli Ståhlbergin mukaan laadittu sekä yliopistolliseksi oppikirjaksi että viranomaisten ja kansalaisten käyttöön hallintoasioiden käsittelyssä. Se jakaantui johdantona olevaan hallinnon, hallinto-oikeuden ja hallinto-oikeustieteen määrittelyyn sekä tätä seuraaviin jaksoihin hallinnon järjestysmuodosta, jotka oli jaettu historiallisen kehityksen ja nykyisen järjestysmuodon, itsehallinnon ja hallintotoiminnan käsittelyyn. Ståhlberg esitti näkemyksiään hahmottuvan suomalaisen

hallinto-oikeuden olemuksesta tieteenä, mutta pyrki myös kokoamaan yleisesityksen kotimaisen hallinnon järjestelmästä ja toiminnoista.

Käsitelainopin klassikoihin kytkeytyvää Ståhlbergin hallinto-oikeusajattelua ilmentää teoksen johdanto, jossa Ståhlberg määrittelee hallinnon, hallinto-oikeuden ja hallinto-oikeustieteen keskieuropalaisten, paljolti *Hermansonin* kautta välittyneiden tutkijoiden tavoin. Ståhlbergin taustamuistiinpanoissa painottuvat viittaukset mm. *Gerberiin*, *Labandiin* ja *Otto Mayeriin*. Myös skandinaaviset vaikutteet erottuvat, sekä teoksen osin käsikirjamaisen muodon että sisällön osalta.

Pääosin *Hermansonin* kautta mutta myös matkalta Ruotsiin ja Norjaan keväällä 1898 saadut kokemukset olivat tutustuttaneet Ståhlbergin lähemmin pohjoismaiseen oikeusajatteluun, joka hallinto-oikeuden osalta oli vahvasti saksalaisten vaikutteiden leimaamaa. Tämä johtui varsinkin Ruotsissa siitä, että 1860-luvulta alkanut uuden hallinto-oikeuden eriytyminen nojautui käytännöllisistä syistä voimakkaasti keskieuropalaisiin esikuviiin, erityisesti saksalaiseen hallinto-oikeusajatteluun. Esimerkkeinä tästä olivat julkisoikeustutkijoiden *Theodor Rabenius*, *Lars Gustav Linden* ja *C. A. Reuterskiöld* teokset, joissa saksalais-itävaltalaista hallinto-oikeusajattelua reseptoitiin ruotsalaisiin tarkoituksiin. Ståhlberg viittaa muistiinpanoissaan vuosilta 1895–1897 *Rabeniuksen* teokseen *Handbok i Sveriges gällande förvaltningsrätt I–II*, jonka esikuvana on nähty vuonna 1856 ilmestynyt itävaltalaisen valtio-oikeustieteilijän *M. von Stubenrauchin* hallinto-oikeudellinen käsikirja *Handbuch der österreichischen Verwaltungs-Gesetzkunde I–II*.

Rabenius oli aloittanut valtio-oikeuden modernimman jaottelun keskieuropalaiseen tapaan ja Uppsalan yliopiston professorina toiminut *Reuterskiöld* korosti valtion tahdonmuodostuksen merkitystä hallinto-oikeuden kohteiden määrittymiselle ja objektiivisen oikeuden sekä subjektiivisten oikeuksien keskinäiselle rajautumiselle hallintotoiminnassa 1800-luvun loppuvuosisikymmenten valtio-oikeuspositivistien tapaan. Hallinto-oikeuden järjestelmäoppien kehittäjänä tunnettu *H. Blomberg* puolestaan eritteli hallintotoiminnan tarkoituksen merkitystä sen määrittelylle lainsäädännössä ja hallinto-oikeudellisessa lainkäytössä; hallintotoiminnan määrittelyn juonne, jonka Ståhlberg omaksui omaan hallinto-oikeudelliseen järjestelmäänsä. – Ståhlberg mainitsee teoksensa yleisessä osassa *Blombergin* koonnoksen *Den nordiska förvaltningsrätten, 1887–1889* ”tärkeimpänä” uuden skandinaavisen hallinto-oikeustieteen yleisesityksenä.

Ståhlbergin skandinaaviset vaikutteet olivat enemmänkin keskieuropalaisia esikuvia tukevia. Niiden muodollinen anti reseptiolle kotimaiseen oikeuteen oli kuitenkin merkittävä; varsinkin ruotsalaiseen järjestelmään keskieuropalaisista esikuvista siirrettyjen hallinto-oikeudellisten oppien toteuttaminen saattoi olla suomalaiselle kehitykselle esimerkkinä sekä käsitteiden reseption että niiden mukaisten rakenteellisten muutosten tasoilla. Tämä johtui ruotsalaisen ja suomalaisen hallintojärjestelmän, lainsäädännön ja oikeustieteen historiallisesta, välittömästä yhteydestä, joka ei autonomian aikana ollut olennaisesti

muuttunut ja jota Ståhlberg saattoi hyödyntää tutkiessaan ulkomaisia järjestelmiä kotimaista muutostyötä varten. – Konkreettisenä esimerkkinä tästä on Ståhlbergin kirjastossa oleva ruotsalainen aineisto, hallintolainkäytön eriyttämistä ja erillisen ylimmän hallintotuomioistuimen perustamista koskeva, mm. *Hj. Hammarskjöldin* johdolla tehty selvitystyö (*Hj. L. Hammarskjöld, Om inrättande af en administrativ högsta domstol eller regeringsrätt, 1907*).

Ståhlbergin hallinto-oikeuden yleisen osan lähtökohtana oli valtion toteaminen ”korkeimmaksi yhteiskuntamuodoksi”, joka ”harjoittaa monipuolista toimintaa oikeusjärjestyksen voimassa pitämiseksi ja yleisen hyvän muutenkin edistämiseksi”. Tämä toiminta oli ”luonteeltaan pääasiallisesti kolmenlaista, lainsäädäntöä, lainkäyttöä ja hallintoa”. Hallinto oli valtion toimintaa ”voimassa olevan lain, oikeusjärjestyksen rajoissa - - tehtävänsä ja tarkoitustensa toteuttamiseksi ” ja käsitti ”kaiken sen valtiotoiminnan, joka ei ollut lainsäädäntöä eikä lainkäyttöä”. Hallinto-oikeus puolestaan tarkoitti hallintoa järjestävien oikeussääntöjen kokonaisuutta, joka jäi ”jälle, kun erotetaan pois koko yksityisoikeus ja julkisestakin oikeudesta sekä kansainvälinen oikeus että rikosoikeus, prosessioikeus ja valtiosääntöoikeus”.

Ståhlbergin hegeliaanisesti mielletty valtio korkeimpana yhteiskuntamuotona asetti valtiollisen vallan (konstitutionaaliselle) kolmijaolle perusteen, joka loi hallinnon ja hallinto-oikeustieteen eriytymisen mahdollisuudet ja suunnan. Kyseessä oli täsmentynyt muunnelma *Otto Mayerin* hallinto-oikeudesta oikeussubjektien toiminnallisten rajojen määrittelyssä sellaisessa oikeuden järjestelmässä, joka jakautui yksityisoikeuteen ja julkisoikeuteen. Näiden alalajien erittely oli *Hermansonille* tyypillisen jaottelun mukainen.

Ståhlberg korosti hallinnon ”lainalaisuutta”, lakisidonnaisuutta, jota hän oli tarkastellut artikkeleissaan vuosina 1908–1909. Hallintotoiminnan tuli ”pysyä lain rajoissa”, jolloin ”sen kautta saavat valtion alaiset yhdyskunnat ja yksityiset valtiovaltaakin, hallintotoimintaakin, vastaan turvatus oikeuspiirin ja turvattuja lakiin perustuvia oikeuksia”. Ståhlbergin tulkinna hallinnon ja hallintotoiminnan lakisidonnaisuudesta noudatteli näkemyksiä subjekttiivisten oikeuksien ja niiden perustana olevan ”objektiivisen oikeuden, oikeusjärjestyksen” vuorovaikutuksesta hallinnon ja hallinnollisen lainkäytön lakisidonnaisuuden myötä.

Ståhlbergin esitys hallintoviranomaisen toimivallasta perustui *Hermansonin* hallinto-oikeuden luentoihin sekä keskieuropalaisiin esikuviin. Hän viittasi nimenomaisesti saksalaisten julkisoikeustieteilijöiden *Georg Meyerin* (*Lehrbuch des deutschen Verwaltungsrechts, 1910*) ja *Otto Mayerin* (*Deutsches Verwaltungsrecht, 1895–1896*) tutkimuksiin valtiovallan ja hallintoalamaisen keskinäisestä suhteesta viranomaisen toimivallan muotoutumisen perusteena sekä *Fritz Stier-Somlon* teokseen vapaasta harkinnasta lainkäytössä ja hallinnossa (*Das freie Ermessen in Rechtsprechung und Verwaltung, 1908*). *Stier-Somlon* näkemykset vapaasta harkinnasta hallintotoiminnassa liittyivät 1880-luvulta lähtien lähinnä saksalaisessa oikeustieteessä käytyyn keskusteluun vapaan harkinnan perusteista ja ulottuvuuksista hal-

lintoviranomaisen toimintaan. *Paul Labandin* vuonna 1878 esittämät, hallinto-oikeudellisessa muutoksenhaussa ilmenevät perusteet oikeudellisen sidonnaisuuden ja tarkoituksenmukaisuuden väliselle erolle viranomaisen vapaan harkinnan määrittelyssä olivat johtaneet keskustelua vapaan harkinnan sisällön tarkempaan analysointiin. Tällöin mm. *Mayer* ja *Stier-Somlo* olivat painottaneet vapaan harkinnan yhteyttä ”julkisen edun” mukaisesti toteutettuun hallintotoimintaan siinä ”oikeudellisessa vapaudessa”, jonka hallinnon lainsäädäntöä ja lainkäyttöä vapaampi suhde oikeusjärjestykseen mahdollisti. – Ståhlberg oli jo vuonna 1908 esittänyt virkaanastujaisluentonsa yhteydessä samansuuntaisia näkemyksiä vapaan harkinnan ja viranomaistoimivallan suhteesta.

Ståhlbergin hallinto-oikeuden ns. yleisten oppien ytimeksi muodostui hallintotoimien jaottelu oikeustoimisiin (*rechtsgeschäftliche Verwaltungsakte*), oikeustekoiisiin (*rechtshandlungsmässige Verwaltungsakte*) ja hallintopakoon (*Verwaltungszwang*) saksalaisessa kirjallisuudessa ja *Hermansonin* kirjoituksissa esitettyyn tapaan. – Ståhlbergin kirjaston vanhimmassa osassa huomio kiinnittyy yhteyksiin ranskalaisen hallinto-oikeustutkija *H. Berthélemy*n teokseen *Traité élémentaire de droit administratif* (1902). Ranskalaisessa oikeuskirjallisuudessa hallintotoimien erittely, erityistapauksena hallitus- ja hallintotoimien keskinäinen määrittely, oli historiallisista syistä jäsentymättömämpää kuin saksalaisessa tutkimuksessa. Ståhlbergin mainitsema, saksalaisesta yleisen ja yksittäisen hallintotoimen käsitteistä (*Verwaltungsverordnungen, Generalverfügungen, Verfügungen*) poikkeava ranskalaisen hallinto-oikeuden erottelu yleisen ja konkreettisen, yksittäiseen subjettiin kohdistuvan hallintotoimen (*réglements et arrêtés individuels spéciaux*) välillä on ilmeisesti peräisin *Berthélemyltä* ja siinä on mahdollista nähdä myös vaikutteita ranskalaisten lakipositivistien, ns. eksegeettisen koulun painotuksista.

Ståhlberg selosti teoksessaan hallintotoimien jaottelun ja erotteli toisistaan oikeustoimista hallintotoimet, joissa toimivan tahto kohdistui määrättyjen oikeusvaikutusten aikaansaamiseen, ja oikeustekoisina hallintotoimet, joilla oli laissa säädetty oikeusvaikutus toimivan tahdosta riippumatta. Hallintopakko oli Ståhlbergin jo väitöskirjassaan esittelemä keino julkisen vallan, hallinnon objektiivisen tahdon toteuttamiseksi. Sekä oikeustoimisten että oikeustekoisten hallintotoimien edellytyksinä Ståhlberg kuvasi niiden lainalaisuuden periaatetta. Hän palasi valtio-oikeuden positivistien kehitlemiin oikeusvaltiollisin painoituksiin hallinnon lakisidonnaisuuden vaikutuksista.

Hallinnon lainalaisuuden, joka ”koski kaikkia erityisiä hallintotoimia” ja jonka Ståhlberg totesi ”luonteenomaiseksi nykyajan oikeusvaltiolle”, osalta hän korosti hallintotoiminnan vapaan harkinnan pysymistä oikeudellisten rajojensa puitteissa, joissa sen tuli ”toteuttaa mitä yleisen edun kannalta on tarpeellista ja hyödyllistä”. Samalla Ståhlberg käsitteli subjektiivisia oikeuksia, joiden suhteen vapaan harkinnan muodot saattoivat ilmetä; varsinkin sidotun ja vapaan hallintotoiminnan keskinäinen erottelu viittasi suoriin vaikutteisiin ajankohtaisista saksalais-itävaltalaisista teoksista. – Ståhlbergin kirjastosta erottuvat varsinkin

hallinto-oikeustieteilijät *Rudolf von Laun*, *F. Tezner* ja *F. Stier-Somlo*, joiden esityksissä vapaan harkinnan funktionaalisista rajoista hallintotoiminnassa etäännyttiin ”puhtaan”, lakisidonnaisen tarkoituksen muodoista yleisen edun, *salus publican* modernisoitujen oikeusvaltiollisten merkitysten suuntiin.

Rudolf von Laun oli teoksessaan *Das freie Ermessen und seine Grenzen* (1910) tarkastellut vapaan harkinnan rajoja hallintotoiminnan muotojen ja tarkoitusten suhteen. *F. Tezner* oli jo aiemmin (*Zur Lehre von dem Freien Ermessen der Verwaltungsbehörden als Grund der Unzuständigkeit der Verwaltungsgerichte*, 1888) hahmotellut itävaltalaisen hallinto-oikeuden sisältöä vapaasta harkinnasta sekä sen merkityksestä hallinnon, hallintotoimien ja hallinto-oikeudellisen lainkäytön eriytymiselle. – Lisäviitteinä uusimman oikeusvaltiollisen keskustelun osalta *Stählberg* käytti saksalaisen oikeustieteilijä *R. Thoman* näkemyksiä (mm. *Der Polizeibefehl*, 1906) oikeusvaltioajattelun ja hallinto-oikeustieteen keskinäisistä vaikutuksista. *Thoman* korostama hallinnon lainalaisuus ja järjestäytyneisyys edellytyksenä oikeusvaltiolle, oikeusvaltiolliselle kehitykselle, näyttäytyy *Stählbergin* tekstistä ilmenevien ajatusten lähisukulaisena.

Hallintotoimien pätevyys suhteen *Stählberg* viittasi *Mayerin* ja *Labandin* lisäksi saksalaisen hallinto-oikeustieteilijä *Fritz Fleinerin* Saksan hallinto-oikeudesta juuri *Stählbergin* teoksen valmistuessa ilmestyneeseen esitykseen (*Institutionen des Deutschen Verwaltungsrechts*, 1911). *Fleiner* täsmensi hallintotoimien pätemättömyyden (*Ungültigkeit*) jaottelun sen osalta edellytettävien reaktioiden suhteen: pätemätön hallintotoimi saattoi olla joko lähtökohtaisesti vaikutukseton eli mitätön (*nichtig*) tai moitteenvarainen (*anfechtbar*), voimassa nimenomaiseen kumoamiseensa asti. – Arvioidessaan jaottelun soveltuvuutta *Stählberg* totesi kotimaisen hallinto-oikeuden jäsentymättömyyden tältäkin osin ja päätyi arvioimaan yleisesti mitättömyyden ja moitteenvaraisuuden ilmenemistä hallintotoiminnassa.

Hallintotoimien lainvoiman osalta *Stählberg* esitteli *Hermansonin* tapaan yleisen jaottelun muodolliseen ja asialliseen lainvoimaan (oikeusvoima) sekä arvioi niiden ilmene mistä ja ulottuvuuksia hallintotoiminnassa. Ulkomaiset vaikutteet olivat näkyvästi esillä; *Stählberg* viittasi muun muassa *Otto Mayerin* kymmenkunta vuotta aiemmin kokoomateoksessaan Saksan hallinto-oikeudesta (*Deutsches Verwaltungsrecht I–II*, 1895–1896) esittämiin, lainvoiman olemusta koskeviin rajauksiin. *Stählberg* oli asettumassa hallintotoiminnan ja hallintolainkäytön sekä lainvoimaopin rajoitettua yhteyttä laajentavalle kannalle, mutta hänen ajattelunsa ei tältä osin vielä ollut täsmentynyttä: ”Suomen oikeuden kannalta hallintotoimien lainvoima [oli] tarkemmin esitettävissä vasta vastaisten erikoistutkimusten nojalla.”

– *Otto Mayer* lähti myöhemmin täsmentyneissä näkemyksissään (mm. *Justiz und Verwaltung*, 1902) lähinnä siitä, että lainvoiman voivat *ex officio* saada vain oikeudenkäyntinettelyssä tehdyt, hallintolainkäyttöä sisältävät päätökset (tuomiot), jolloin hallintotoimin-

nassa varsinkin vapaan harkinnan nojalla annetut määräykset nauttivat ainoastaan rajoitettua, suhteellista lainvoimavaikutusta, joka perustui siihen, että niitä voidaan muuttaa ainoastaan asianosaisen suostumuksesta. Varsinaisen hallintotoimen lainvoimavaikutuksiin Mayer suhtautui kriittisesti. – Ståhlbergin samassa yhteydessä mainitseman *Fritz Fleinerin* ajattelu ilmeni samaan tapaan; hän korosti lainvoiman ulottumista ainoastaan hallintoviranomaisen harjoittamaan lainkäyttöön siltä osin, kuin se toteutui oikeudenkäyntimenettelyssä. – Ståhlbergin kiinnostus *Fleinerin* esittämiin painotuksiin lienee johtunut myös hänen yhteyksistään kotimaisen hallintolainkäytön eriyttämistä koskeneisiin hankkeisiin.

Hallinnon oikeusturvan suhteen Ståhlberg nojautui samoihin taustoihin kuin teoksensa johdannossa; hallinnon ilmeneminen valtiossa oli oikeusvaltiollisesti julkisen vallan taholta yksityisten oikeuksille ja eduille varattua suojaa, joka toteutui sekä yleisten tuomioistuinten että hallintoviranomaisten tarjoamana oikeusturvana. Tämän ajattelun viitteinä olivat *Hermansonin* hallinto-oppien lisäksi *Mechelinin* ja – tuolloin uudempana kotimaisena lähteenä *Rafael Erichin* (esim. *Om förvaltningsjurisdiktion*, 1908) oikeusvaltiolliset kirjoitukset sekä keskisessä Euroopassa käytävä, yksityisten ja julkisten oikeuksien toteutumista hallinnossa koskeva keskustelu. Lähellä Ståhlbergin näkemyksiä oli esimerkiksi *Georg Jellinekin* esittämä (*Allgemeine Staatslehre*, 1905, *System der subjektiven öffentlichen Rechte*, 1919) subjektiivisten oikeuksien jaottelu ja niiden ilmenemismuodot hallinnossa. Jellinekin tapaan Ståhlberg katsoi subjektiivisten oikeuksien olevan suojattuja paitsi niitä koskevien nimienomaisten lainkäyttöllisten prosessien yhteydessä myös silloin, ”kun yksilöllä ei ole varsinaista oikeutta, mihin nojautua”, jolloin hän voi ”säädettyssä järjestyksessä yleisen anomusoikeuden nojalla pyytää viranomaisilta toimenpiteitä yleisten ja yksityisten etujen edistämiseksi”. – Näkemys oli sopusoinnussa myös Ståhlbergin yleisempien hallinto-oikeudellisten painotusten kanssa.

Ståhlberg päätti hallinto-oikeusteoksensa ensimmäisen osan, ”yleisten oppien” kokonaisuuden painottaen hallinto-oikeudellisen lainkäytön merkitystä hallinnon oikeusturvajärjestelmässä. Tämä aihepiiri oli keskieurooppalaisessa ja skandinaavisessa keskustelussa ajankohtainen ja monella tavoin reseptoitavan ajattelun ytimessä. Samalla se tarjosi luontevan yhteyden Ståhlbergin teoksen toiseen osaan, ”erityisten hallinnonhaarojen” määrittelyyn, laillisuus- ja tarkoituksenmukaisuusperusteisen ratkaisutoiminnan erittelyyn sekä näistä johtuviin ehdotuksiin käytännön muutoksiksi kotimaisessa hallinnossa.

- Päivä on jo pitkällä, ja seuraavat hyllyt ovat täynnä erilaista valmisteluaineistoa, mietintöjä, esityksiä, lausuntoja. Reseption kirjaston yhteyksiä Ståhlbergin ajan valtiosääntöhankkeisiin. Lähimpänä olevat painottuvat Mechelinin senaatin asiakirjoihin.

Ståhlberg oli jo opiskelijana ja senaatin virkamiehenä tutustunut *Leo Mechelinin* näkemyksiin kotimaisista perustuslaeista ja niiden uudistamistarpeista. Valtiopäivien perustuslakivaliokunnassa vuosina 1904-1905 hän oli nähnyt käytännössä kotimaista lainsäädäntötyö-

tä, senaatin, valtiopäivien ja venäläisen hallinnon toimintaa kustavilaisten perustuslakien soveltamisen puitteissa. Suurlakon jälkeisen senaatin aloittaessa työnsä ns. ensimmäisen sortokauden päättyessä ajankohtaiseksi olivat tulleet lainsäädäntöhankkeet valtiopäivien toiminnan uudistamisesta ja uudesta hallitusmuodosta.

Mechelinin senaatin valmisteleman eduskuntauudistuksen yhteydessä otettiin kantaa sekä eduskunnan vaalitapaan että järjestymiseen osana ylimpien kotimaisten valtioelinten kokonaisuutta. Nuorsuomalaisen puolueen keskeisenä senaattorina Ståhlberg oli päätyntyn kannattamaan yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta mutta eduskunnan muodostamista kaksikamariseksi. Kyseessä oli reaalioliittinen tilannearvio, jonka taustalla olivat Ståhlbergin vakiintuvat näkemykset eduskunnan ja muiden ylimmän valtiollisen vallan käyttäjien keskinäisestä asemasta. Nämä kehittyivät edelleen uuden hallitusmuodon valmistelun myötä.

Mechelinin senaatti aloitti uuden hallitusmuodon valmistelemisen syksyllä 1906. Hanke oli ollut vireillä jo vuoden 1904–1905 valtiopäivillä, jolloin professorit *Robert Hermanson* ja *R. A. Wrede* olivat kumpikin laatineet ehdotukset uudeksi hallitusmuodoksi. *Mechelinin* ke-sällä 1905 näiden pohjalta laatima luonnos oli pohjana senaatin tekemälle jatkovalmistelulle.

Senaatin valmisteleva ehdotus oli yhdistelmä käytännöllisten tavoitteiden perusteella koottuja vanhoja kustavilaisia säännöksiä ja senaatissa vallinnutta valtiosääntöpoliittista ajattelua. Mahdollisuutta ryhtyä poliittisen suojasään vallitessa valmistelevaan uutta valtiosääntökoonnosta haluttiin käyttää, kuitenkin realistisina pidetyissä valtapoliittisissa puitteissa. Näin senaatin ehdotuksesta tuli aiemman koonnos tietyin uusin, ylimpien valtiollisten valtasuhteiden täsmentämistä koskevin täydennyksin. Ehdotuksessa pyrittiin ko-koamaan Suomen asemaa koskevat säännökset lähinnä kustavilaisista perustuslaeista uuteen yhtenäiseen säädökseen ja varmistamaan näin niiden sovellettavuuden jatkuvuutta. Lisäksi tavoitteena oli ”hiljaisesti perustuslaillistaa” uudessa ylimmässä valtiollisessa säädöksessä ylimmän vallanjaon asetelmaa, ennen muuta keisari-suuriruhtinaan ja suomalaisten valtio-organien toimivaltasuhteita.

Ståhlbergin kirjastoon sisältyvä valmisteluaineisto antaa viitteitä oikeudellisen ajattelun reseption roolista *Mechelinin* senaatin ehdotuksen syntyvaiheissa. Vaikutteiden keskiössä on ulkomainen valtiosääntöaineisto (mm. Ranska, Belgia, Saksa, Yhdysvallat, Sveitsi) sekä – kuten hallinto-oikeudenkin osalta – saksalainen valtio(sääntö)ajattelu (esim. *Gerber*, *Jellinek*, *Laband*) ranskalaisen kielialueen eräin painoituksin (esim. *Benjamin Constant*).

Mechelin oli omaksunut valtiopäivien asemaa koskevia näkemyksiä muun muassa ranskalaisen valtiosääntöajattelun rousseaulaisesta kansansuvereniteetista ja *Montesquieun* val-lanjakomalleista 1800-luvun loppupuolen uudempien ranskalais-belgialaisten suuntausten myötä. Ståhlbergin reseptio näistä lähteistä näyttäytyy vuoden 1905–1906 eduskuntauudistuksen yhteydessä varsinkin kansansuvereniteettiajattelun suhteen rajatumpana. Hän tunsi *Mechelinin* senaatin valmistelutyön yhteydet valtiosääntöuudistusten ulkomaisiin esikuviin Ranskasta, Yhdysvalloista ja keskisestä Euroopasta, ja hänen käsiteläinopillisesti painottu-

nut valtiokäsityksensä ja poliittiset näkemyksensä kohdistivat valtiosääntöaineksen reseptiota ylimmän vallan jaon tasapainon suuntiin. Hän suhtautui varauksellisesti *Mechelinin* kansansuvereniteettipainotuksin värittyneeseen valtiosääntö- ja oikeusvaltioajatteluun. Ståhlbergille oli – opettajansa *Hermansonin* valtioajattelun ilmeisenä johdannaisena – keskeistä valtion olemuksen ja sen edellyttämän oikeuden, ennen muuta perustuslakien, yhteys. Kansakunnan muodostaman valtion ja sen oikeusjärjestyksen objektiivisuus, siitä johtuva institutionaalisten oikeuksien tasapaino ilmeni oikeusjärjestyksessä, valtiosäännössä. Tämä oli myös uuden perustuslain valmistelun itseisarvoinen tavoite, johon pyritäessä oikeudellisen ja poliittisen toiminnan alat yhdistyivät.

Ståhlbergin valtiosääntöajattelun ytimessä oli siten *Hermansonin* ja ulkomaisten valtiopositivistien (esim. *Georg Jellinek, Allegemeine Staatslehre, 1905, Paul Laband, Deutsches Reichsstaatsrecht, 1894*) tapaan valtion olemus, valtion muoto. Kun valtion ja sen suvereniteetin käsitteet oli määritelty valtio-oikeudellisen positivismin tapaan, valtion suvereniteetti ilmeni valtion, ei hallitsijan henkilön tai siihen liitetyn instituution kautta. Valtionpäämiehen toimivalta oli keskeinen osa vahvan toimeenpanovallan kokonaisuutta, mutta se ei voinut perustellusti toteutua monarkistisen hallitsijan kautta.

Nämä Ståhlbergin näkemykset tarkentuivat vuosien 1917–1919 hallitusmuotovalmistelussa sille ominaisin piirtein: eduskunnan, hallituksen ja valtionpäämiehen vallanjakoa määrittivät toimeenpanovaltapainotteiset toimivalta- ja vastuusuhteet, vastuunalaisuusrakenteet sekä niiden erityistapauksena suppean, hallituspainotteisen parlamentarismien sisällyttäminen uusiin perustuslakiehdotuksiin. Vuosina 1905–1907, Venäjän keisarillisen absolutismin jatkuessa, *Mechelinin* senaatin esitykset uudeksi hallitusmuodoksi olivat toisenlaisia. Ne kariutuivat valtakunnan ja sen suuriruhtinaanmaan poliittisen ilmaston jälleen viiletessä vuodesta 1907 alkaen. Ståhlbergin erotessa *Mechelinin* senaatista vuoden 1907 lopulla ja siirtyessä seuraavana vuonna hallinto-oikeuden professoriksi vaikutelmat Venäjän jatkuvasta ja vahvasta otteesta Suomen tulevaisuuteen olivat välittömiä.

– Oli tuskin ennakoitavissa, millaisten ulkomailta reseptoidun oikeuden kotimaiseen käyttöön liittyvien tehtävien edessä professori Ståhlberg kymmenen vuoden päästä olisi; itsenäistyvän maan uuden valtiosäännön päävalmistelijana vuoden 1917 perustuslakikomiteassa, vastaperustetun ylimmän hallintotuomioistuimen, korkeimman hallinto-oikeuden ensimmäisenä presidenttinä vuonna 1918 ja itsenäistyneen valtion uutta tasavaltalaista hallitusmuotoa soveltavana ensimmäisenä tasavallan presidenttinä vuodesta 1919.

- Tämänkertainen aika museohuoneessa, K. J. Ståhlbergin kirjastossa on päättyvässä. Jo nyt, vasta ensimmäisten hyllyjen alussa.

Kirjoitus perustuu teokseen Inha Jyri: Elämä ja oikeus – K. J. Ståhlberg oikeusajattelijana, Suomalainen Lakimiesyhdistys 2004, ja siinä käytettyihin lähteisiin.

Eriytyinen osa

**Juristikirjastoja omistajiensa
kuvaamina**

Toni Malminen – Sakari Wuolijoki

Juridiikasta kaunokirjallisuuteen:

Tasavallan presidentti lakimiehenä ja kirjanystävänä

Tasavallan presidentti, varatuomari Sauli Niinistö ottaa allekirjoittaneet vastaan virka-asunnossaan Mäntyniemessä maaliskuisena kauniina kevättalven päivänä. Audienssin syynä on presidentin lupaus haastattelusta tähän oikeuskirjallisuutta ja lakimiesten yksityiskirjastoja koskevaan teokseemme.

Ennen keskustelun aloittamista luovutamme tuliaislahjana Lakimies-lehden sidotun vuosikerran vuodelta 1970. Lahjaan valintaan ovat vaikuttaneet useat syyt. Ensinnäkin haastattelussa on tarkoitus puhua muun ohella oikeustieteen opiskelusta 1970-luvulla ja ar-

Kuva painetussa kirjassa

Haastattelun aluksi Sakari Wuolijoki ojensi tasavallan presidentille lahjaksi Lakimies-lehden vuosikerran 1970 sidottuna. Tuona vuonna Lakimies-lehteen sisältyi paljon presidentillistä aineista: Urho Kaleva Kekkonen syntymäpäivähaastattelun lisäksi lehdessä julkaistiin tuona vuonna J.K. Paasikiveä koskeva juhlakirjoitus, koska hänen syntymästään tuli kuluneeksi sata vuotta. Kuva: Matti Porre / Tasavallan presidentin kanslia.

velemme, että tuon ajan Lakimies-lehti voi kirvoittaa kiinnostavaa keskustelua sekä elävöittää muistoja. Hauska yksityiskohta on se, että vuonna 1970 tuolloin 70-vuotias presidentti Urho Kekkonen antoi Lakimies-lehdelle tunnetun vasemmistoradikaalin haastattelun oikeuslaitoksen väitetyistä epäkohdista.¹ Nyt on 70-vuotiaan presidentti Sauli Niinistön vuoro tulla haastatelluksi Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen kirjaan. Tästä haastattelusta on kuitenkin tuleva varsin erilainen kuin presidentti Kekkosen haastattelusta aikanaan, koska tarkoitus on keskittyä presidentin kirjallisiin harrastuksiin. Poliittiset näkemykset oikeuslaitoksesta eivät nykypäivänä presidentin haastatteluun sopsisikaan.

1. Opiskeluaika ja oikeuskirjallisuus

Sauli Niinistö opiskeli oikeustiedettä Turun yliopistossa, josta hän valmistui oikeustieteen kandidaatiksi vuonna 1974.² Opiskeluaikojen alusta presidentille on jäänyt erityisesti mieleen roomalainen oikeus ja oikeuden yleiset opit, jotka jo tuolloin tekivät häneen vaikutuksen. Kuten tunnettua, roomalainen oikeus on vaikuttanut eurooppalaiseen oikeuteen vahvasti roomalaisen oikeuden yliopistoissa ja tuomioistuimissa tapahtuneen omaksumisen eli reseption kautta. Oikeustieteen ylioppilaana Sauli Niinistö oli pöntännyt Max Kaserin teosta roomalaisesta yksityisoikeudesta, jonka Turussa 1970-luvun alussa apulaisprofessorina toiminut Hannu Tapani Klami oli suomentanut vuonna 1968.

Roomalaisesta oikeudesta presidentti ei kuitenkaan ammentanut niinkään oikeussääntöjä, vaan jotain yleisempää, jota hän kuvaa ”oikein tekemiseksi”.³ Kyse on siitä, että ikiaikaisia oikeusperiaatteita voi soveltaa muuhunkin kuin oikeudelliseen ratkaisutoimintaan. Yhtenä esimerkkinä presidentti nostaa esille lähinnä velvoiteoikeudessa tunnetun *bonus pater familias* -periaatteen, jolla oikeustieteessä viitataan huolelliseen toimintaan tai sen

¹ Kansanvallasta ja sen toteutumisesta lainkäytössä. 70-vuotiaan Urho Kaleva Kekkosen ajatuksia ajankohtaisista kysymyksistä. Lakimies 6/1970 s. I. Presidentti Kekkosen haastattelu poikkesi tavallisesta juhlapäivähaastattelusta. Sen kysymykset olivat perusteluineen laatineet Aulis Aarnio, Matti Savolainen ja Ilmari Ojanen. Vastauksista Kekkosen kanssa keskusteli työryhmä, johon kuuluivat Lars D. Eriksson, Antti Kivivuori, Olavi Heinonen, Raimo Blom ja Antero Jyräki. Haastattelun syntyä ja sen jälkivaikutuksia on kuvattu teoksessa Antero Jyräki: Kolme vuotta linnassa. Muistiinpanoja ja jälkiviisautta. Werner Söderström 1990, s. 258–287.

² Eloisa kuvaus Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan alkuvaiheista on Hannu Tapani Klami: Juridiikkaa Suomen Turussa 1960–1980. Tutkimuksia ja kokemuksia Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan toiminnan alkuvuosilta. Turun yliopisto 1984.

³ Roomalaisen oikeuden ja aatehistorian asemaa Turussa vahvisti erityisesti Otto Brusiin, joka oli koko akateemisen uransa ajan kiinnostunut oikeuden aatehistoriasta. On kiinnostavaa, että Brusiin tarkasteli oikeutta juuri oikean ja oikeellisuuden periaatteiden kautta. Hänen ensimmäisiä julkaisujaan olikin Defensor Legiksessä vuonna 1932 julkaistu artikkeli Oikeellisuudesta. Kiinnostava erittely Brusiinin ajattelusta on Hannu Tolonen: Tuomarin harkinta normin puuttuessa. Otto Brusiinin väitöskirjan tarkastelua aikalais- ja nykykeskustelussa. Teoksessa Hannu Tolonen: Oikeuden kaleidoskooppi. Kirjoituksia oikeudesta ja sen historiasta. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2008, s. 167–210. Vuonna 1969 Hannu Tapani Klami puolestaan väitteli Turussa roomalaisoikeudellisella väitöskirjalla Mutua magis videtur quam deposita. Über die Geldverwahrung im Denken der römischen Juristen.

objektiivisten mittapuiden asettamiseen. Poliitiikassa presidentti kertoo usein myös operoi-neensa vaaran lähteen avaamista koskevalla opilla. Tässä opissahan on kyse siitä, että oi-keudellisesti moitittavana huolimattomuutena tai riittävänä syy-yhteytenä voidaan pitää myös vaaran lähteen avaamista.⁴ Tällaisia oikeustieteen klassisia maksimeja presidentti on voinut käyttää suorastaan elämänohjeina tai vähintäänkin viitata niihin yhteiskunnallisessa keskustelussa.

Opiskeluaikana presidentti hankki ensimmäisen lakikirjansa, Suomen Laki I -teoksen. Tämä oli hänen muistikuvansa mukaan ajan tapaan hieman vanha painos, antikvariaatista ostettu. Haastattelun aikana keskustelumme ajautuu lakikirjan pedagogiseen merkityk-seen. Lakikirjojen käyttäminen on käynyt aiempaa harvinaisemmaksi oikeustieteen opis-kelijoiden ja nuorten juristien keskuudessa. Pohdimme tässä yhteydessä sitä, kuinka hyvä teos lakikirja on systemaattisen oikeusjärjestyksen kokonaiskuvan syntymisen kannalta. Lisäksi keskustelemme siitä, kuinka maallikko saattaa luulla, että juridiikan osaaminen on lakikirjan sisällön osaamista. Presidentillä on tästä osuva vertaus aakkosiin: ”Laki on kuin aakkoset. Laki pitää tuntea, jotta sitä osaa lukea”. Tällä hän tarkoittaa tietenkin sitä, että ju-ristin ammattitaito on myös loogista ajattelua.

Keskustellessamme oikeustieteen opiskelusta 1970-luvulla emme voi olla kysymättä sii-tä, miten presidentti suhtautui opiskeluaikanaan tuolloin käynnissä olleeseen oikeustieteen politisoitumiseen. Tuona aikana vasemmistolaisen ajattelun omaksuneet oikeustieteen tut-kijat vaativat muun muassa vakiintuneesta lainopista luopumista, oikeustieteen ”kansan-valtaistamista” ja sen lähentämistä yhteiskuntatieteeseen. Presidentin vastaus kysymykseen oikeustieteen politisoitumisesta on yllättävä henkilölle, joka on muodostanut kuvansa tuon ajan oikeustieteestä pelkästään kirjallisuuden kautta. Presidentti ei nimittäin havainnut oi-keustieteen poliittisuutta opintojen yhteydessä. Pienen pohdinnan jälkeen päädyimme sii-hen, että oikeustieteen opetus on todennäköisesti ollut niin konservatiivista – ja luultavasti melko riidattomiin perusasioihin keskittyvää – että mahdolliset poliittiset jännitteet eivät ole tulleet opetuksessa esille.

⁴ Vaaran lähteen avaamisen opin on suomalaisen oikeustieteeseen tiettävästi tuonut Y. J. Hakulinen, joka pe-rusti tutkimustoimintansa hyvin johdonmukaisesti roomalais-saksalaisen siviilioikeuden tutkimuksen varaan. Vaaran lähteen avaamista Hakulinen kuvaa näin: ”Joka avaa vaaran lähteen, on siitä johtuvan huolenpitovelvol-lisuutensa nojalla vastuussa luomassaan tilanteessa syntyvistä, toisen teolla aiheutetuista vahingoista, jotka sisäl-tyvät vaaran piiriin.” Ks. Y. J. Hakulinen: *Velvoiteoikeus I. Yleiset opit*. Suomalainen tiedeakatemia 1965, s. 342. Vaikka nykyisessä velvoiteoikeudellisessa tutkimuksessa ei nimenomaisesti yleensä viitata vaaran lähteen avaa-mista koskevaan oppiin, on se edelleen täysin käyttökelpoinen tapa hahmottaa tuottamuksen ja syy-yhteyden kysymyksiä.

2. Lakimiehenä ja tuomarina

Valmistumisensa jälkeen Sauli Niinistö toimi käytännön lakimiestehtävissä vuosina 1974–1988. Hän oli viskaalina Turun hovioikeudessa ja piti samaan aikaan omaa lakiasiaintointimistoaan. Näissä tehtävissä oikeuskirjallisuuden käyttö oli tietenkin arkipäiväistä. Oman oikeustieteellisen kirjaston kokoaminen ei ollut välttämätöntä, koska Niinistö pystyi hyödyntämään hovioikeuden kirjastoa. Tästä huolimatta hän kokosi ammatillisia perustarpeita varten kattavasti oikeuskirjallisuutta lakiasiaintointimistonsa. Kun Niinistö myöhemmin myi lakiasiaintointimistonsa, kirjasto siirtyi osana kauppaa.

Niinistö työskenteli hovioikeudessa omana aikanaan tunnetun prosessualistin, hovioikeudenneuvos Touko Kososen, osastolla. Tuon ajan oikeuskirjallisuudesta presidentille ovat erityisesti jääneet mieleen Tauno Tirkkoson prosessioikeudelliset teokset. Tirkkonen oli julkaissut 1960- ja 1970-luvuilla käsikirjat rikosprosessioikeudesta ja siviiliprosessioikeudesta. Niitä tarvittiin Kososen osastolla.

Keskustelumme ajautuu oikeuskirjallisuuden lisäarvoon eräänlaisena ammatillisen turvallisuuden takeena käytännön lakimiehelle. Presidentti muistelee sitä, kuinka vapauttava ja mukava tunne lakimiestyötä tehtäessä oli löytää oikeuskirjallisuudesta selkeä omaa käsitystä tukenut kannanotto. Se synnyttää itsevarmuuden tunnetta, kun käytännön lakimiehenä voi varmistua siitä, että maan parhaat asiantuntijat ovat tulkinneet asiaa samoin. Tästä kumpuaakin yksi oikeustieteen tehtävistä: käytännöllisten tulkintasuositusten tuottaminen.

3. Lakimiehenä politiikassa

Sauli Niinistö toimi kansanedustajana vuosina 1987–2003 ja 2007–2011. Kansanedustaja-aikana hänellä oli lukuisia tehtäviä, joissa oikeudellista asiantuntemusta pystyi hyödyntämään. Tuoreena kansanedustajana hän oli esimerkiksi eduskunnan lakivaliokunnan jäsen 1987–1993.

Erittäin vaativaa ja periaatteelliselta merkitykseltään tärkeää oli luonnollisesti uuden perustuslain valmistelu ja säätämistyö, jossa Niinistö oli mukana. Sauli Niinistö oli perustuslakivaliokunnan puheenjohtajana vuosina 1993–1995. Nämä vuodet olivat nykyisenkin perustuslain kannalta tärkeitä, koska perusoikeusuudistus toteutettiin noina vuosina. Perustuslakivaliokunta antoi perusoikeusuudistusta koskevan mietintönsä Niinistön toimiessa valiokunnan puheenjohtajana vuonna 1994. Tämä mietintö on muodostunut sangen tärkeäksi valtiosääntöoikeuden oikeuslähteeksi, koska se sisältää muun ohessa sittemmin ohjaavaksi muodostuneen luettelon perusoikeuksien rajoitusedellytyksistä.⁵

⁵ PeVM 25/1994 vp.

Lainsäädäntötyössä oikeuskirjallisuuden käyttäminen ei ollut välttämätöntä, koska alan keskeisiä teoksia kirjoittaneita professoreja kuultiin tavallisesti asiantuntijoina valiokunnissa. Presidentti on kuitenkin pohtinut oikeuden ja politiikan suhdetta lukemalla tätä koskevaa oikeuskirjallisuutta. Haastattelussamme presidentti nostaa esille esimerkiksi Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen vuonna 2007 julkaiseman teoksen *Oikeus ja politiikka*, joka on yhteiskuntafilosofinen esseekokoelma.⁶ Presidentti Niinistö luonnehtii kirjaa kiehtovaksi.

4. Presidentin yksityiskirjasto

Presidentin nykyinen yksityiskirjasto koostuu ennen kaikkea kaunokirjallisuudesta, jota kokoelmassa on todella runsaasti. Presidentti kertoo lukevansa kaunokirjallisuutta ahkerasti, mikä onkin helppo uskoa, kun saa kuulla, minkälaisia jokaisen bibliofilin arkisia ongelmia hänellä on: kaikkia kirjastoon kuuluvia kirjoja ei voi muistaa tietyistä luettelointitoimista huolimatta, kirjojen säilytys tuottaa tuskaa ja kirjoja kertyy lisää suurempaa tahtia kuin mitä millään ennättää lukea. Presidentti saa runsaasti kirjoja lahjaksi, minkä lisäksi hän itse hankkii kirjoja antikvariaateista ja erilaisilta kirjamessuilta.

Kaunokirjallisuudesta keskusteltaessa presidentti on omimmalla alueellaan. Viittaamme haastattelussa molempien oikeuksien tohtori, presidentti J. K. Paasikiveen, joka oli vanhemmalla iällään tultuaan promovoiduksi ensimmäiseksi lakitieteen riemutohtoriksi myöntänyt vieraantuneensa juridiikasta täysin ja kertonut lukevansa vain historiaa ja politiikkaa.⁷ Josain määrin presidentti voi samastua tässä suhteessa Paasikiveen, vaikka toki edelleen työskentelee myös lainopillisten tulkintakysymysten parissa oikeudellisen neuvonantajansa kanssa. Eroa Paasikiven lukutottumuksiin tulee siitäkin, ettei presidentti lue niinkään politiikkaa tai elämäkertoja, vaan rentoutuu nimenomaan kaunokirjallisuuden parissa.

Kaunokirjallisuudesta puhuttaessa presidentti kertoo olevansa moniruokainen. Kotimaisesta kirjallisuudesta on tullut viimeksi luettua Juha Hurmetta, Heidi Köngästä, Mikko Rimmistä ja Kari Hotakaista. Presidentti kerää myös muun muassa Tammen Keltaisen kirjaston kirjasarjaa, jossa julkaistaan ulkomaista korkeatasoista kaunokirjallisuutta suomeksi. Tämä on melkoinen keräilyala, koska Tammi on julkaissut tässä kirjasarjassa vuodesta 1954 alkaen lähes 500 kirjaa. Näistä presidentin kirjastoon kuuluu yli 300 teosta.

Bibliofilien murheista yleisimpiä ovat kirjojen säilyttämiseen ja kertymiseen liittyvät ongelmat. Tässä suhteessa presidentillä on tällä hetkellä siedettävä tilanne, koska hän on

⁶ Kimmo Nuotio – Heta Aleksandra Gylling (toim.): *Oikeus ja politiikka. Filosofisia esseitä*. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2007.

⁷ Ks. Yrjö Blomstedt: J. K. Paasikivi – ihanteita ja realiteetteja. *Lakimies* 1970 s. 851. Lakimieheissä julkaistiin vuonna 1970 Paasikiveä koskeva juhlakirjoitus, koska Paasikiven syntymästä tuli tuona vuonna kuluneeksi sata vuotta.

voinut ottaa kirjojen varastointikäyttöön myös presidentin virka-asunnon Mäntyniemen. Hän kertoo kuitenkin olevansa nyt jo huolissaan siitä, mitä tulee tekemään kaikille kirjoilleen presidenttikauden päätyttyä: kotikirjasto kun on nyt jo täynnä. Kotikirjaston rajat ovat tulleet vastaan siitä huolimatta, että presidentin kotona on käytössä bibliofilille oivallisesti sopiva kirjahyllymalli, joka on niin syvä, että kirjat ovat kahdessa rivissä. Hyllyn syvempi osa on korotettu niin, että takarivissä olevien kirjojen selät pilkottavat näkyviin.

Muut kuin kirjankeräilijät eivät yleensä voi ymmärtää sitä, miten paljon ajatustyötä kirjojen järjesteleminen yksityiskirjastoon voi vaatia. Presidentti sen sijaan on selvästi miettinyt näitäkin seikkoja. Kun kysymme, onko presidentti haaveillut koko kirjastonsa järjestämisestä yhteen paikkaan ja siitä, miten hän järjestäisi kirjat, hän kertoo auliisti pohdinnoistaan. Kirjaston kokoaminen hyvin järjestetyksi kokonaisuudeksi olisi tietenkin ihanteellista, vaikka se on toistaiseksi osoittautunut mahdottomaksi tehtäväksi. Kirjat voisi järjestää esteettisesti kirjojen koon ja selkämukien mukaan, aakkosittain tai jotenkin aihealueiden mukaan. Kuulostaa itsestään selvältä, mutta kun suhde kirjoihin on syvä, tällaisista kysymyksistä muodostuu usein visaisia valintoja.

5. Suhde kirjaan ja lukemiseen

Presidentillä on ollut pitkään hyvin henkilökohtainen ja läheinen suhde lukemiseen sekä kirjoihin. Hän kertoo esimerkiksi siitä, kuinka hänellä aiemmin oli tapana työviikon päätteeksi mennä lasten kanssa kirjastoon. Kirjastoista keskustellessamme sivuamme myös kirjastojen kehitystä: esimerkiksi sitä, kuinka kirjastojen entisaikojen harras, lukemiseen ja keskittymiseen kannustava, tunnelma voi vaarantua, jos kirjastojen toiminnan painopiste siirtyy liiaksi kirjojen lainaamisesta muuhun toimintaan.

Mielenkiintoista on myös suomen kieltä koskeva keskustelumme. Presidentti lukee nimenomaan suomeksi. Puhumme suomen ilmaisuvoimasta ja kielen rikkaudesta innokkaasti melkein pätopeliansäiseen sävyyn, kun presidentti nostaa esille tärkeän julkisuudessa näkymättömäksi jääneen teeman. Suomen kielen kääntäjät eivät yleensä saa ansaitsemaansa huomiota. Käännöstyö on kuitenkin hyvin tärkeää kielen elinvoimaisuuden säilyttämiseksi ja se vaatii erinomaista kielen taitoa. Loistavana käännöksenä presidentti mainitsee esimerkiksi Ilkka Rekiaron suomentaman teoksen Stoner, joka kuvaa erään yhdysvaltalaisen yliopistonopettajan elämää.

Keskustelemme myös yksityiskirjaston luomasta henkisen turvallisuuden tunteesta. Presidenttikin pitää omaa kirjastoaan rauhoittavana tyyssijana. Kotona kirjahyllyistä on kuulemma muodostettu eräänlainen kirjallinen interiööri, jonne on mukava vetäytyä moninaisten työtilanteiden jälkeen.

Haastattelutuokiomme loppuvaiheilla keskustelemme myös kirjan tulevaisuudesta. Viime vuosina on pohdittu painetun kirjan tulevaisuutta. Toiset uskovat painetun kirjan vetovoimaan ja lukijan tunnesiteeseen tällaiseen kirjaan, toiset korostavat kirjan sisältöä ja sähköisen kirjan lukemisen vaivattomuutta. Presidentti kuuluu ensin mainittuihin. Hänelle kirjan fyysinen olemus ja kirjan sisältö kietoutuvat yhteen. Presidentti mainitsee myös haavainneensa ristiriidan siinä, että kirjoja julkaistaan nykyään tavattoman paljon, mutta toisaalta nuorilla ei välttämättä edes ole kirjahyllyjä kotonaan. Mitä kirjoille tapahtuu? Ikävä on ajatella, että kirjoista olisi muodostunut kertakäyttötavaraa.

Haastattelun lopuksi esitämme vielä yksinkertaiselta kuulostavan, mutta itse asiassa melko syvällisen kysymyksen siitä, mikä kirjoissa kiehtoo. Vastaus kuvastaa sitä, että presidentti on selvästi miettinyt suhdettaan lukemiseen: ”Toisen ihmisen ajattelu. On se sitten asiaa, vaikkapa oikeustiedettä, tai kaunokirjallisuutta.”

* * *

Tasavallan presidenttiä haastattelivat 28.3.2019 OTT, työelämäprofessori Toni Malminen ja OTT, työelämäprofessori Sakari Wuolijoki, jotka ovat haastattelun perusteella laatineet tämän kirjoituksen ja siihen kuuluvat alaviitteet.

Heikki Halila

Lakimiesten kotikirjastojen matka

1. Preludi – Max Jakobsonin kotikirjasto

Kesällä 2018 ilmestyi Suomessa kiintoisa teos, jolle ei ole taida olla edeltäjää. Linda Jakobson oli lahjoittanut isänsä Max Jakobsonin kotikirjaston historiaa ja politiikkaa koskevan osan Kansalliskirjastolle, jossa teoksia säilytetään kokoelmana. Se käsittää noin 90 hyllymetriä. Professori Seppo Hentilä on laatinut kokoelmaan tutustuttuaan 160-sivuisen runsaasti kuvitetun teoksen ”Max Jakobsonin kirjasto – kokoajansa näköinen” (Kansalliskirjaston julkaisuja n:o 83). Teos kertoo Jakobsonista lukijana ja kirjoittajana. Siinä luodataan samalla Jakobsonin kontakteja ja vaikutuksia kirjoittajana. Merkittävien kansalaisten lahjoittamia kirjakokoelmia on toki olemassa muitakin, mutta tiettävästi niiden perusteella ei ole laadittu sellaista analyysiä, jollaisen Seppo Hentilä on tehnyt.

Valistuneen henkilön lukeneisuus kertoo asianomaisesta paljon, niin kuin sekin, keiden kanssa tämä on ollut elämänsä aikana tekemisissä. Kirjoittavista henkilöistä kotikirjasto kertoo yleensä vielä enemmän, onpa kysymys minkä tahansa kirjoittamisen lajin taitajasta.

Max Jakobsonin teksteistä ja tekstien takaa Seppo Hentilä on kyennyt arvioimaan kotikirjaston vaikutuksia. Osa teoksista on Jakobsonin henkilökohtaisesti tuntemilta vaikutusvaltaisilta henkilöiltä saamia ja tekijän omistuskirjoituksin varustettuja. Se ei analyysistä ilmene, miten paljon Jakobson on käyttänyt tieteellisistä kirjastoista saatavia teoksia. Jakobsonhan ei ollut akateeminen tutkija, jolle kirjasto- ja arkistotyö olisi ollut tuttua.

Oikeustieteen tutkijan kotikirjasto ei kerro yleensä yhtä paljon käyttäjästä kuin Max Jakobsonin kaltaisen tietokirjailijan, jos tätä hiukan epämääräistä ilmaisua tässä sallitaan käytettävän. Tutkija käyttää kirjastoja niin kotimaassa kuin ulkomailla työskennellessään, lainailee kirjoja kollegoiltaan ja hankkii vain osan tarvitsemastaan aineistosta itselleen. Yhtä ja toista tutkijan oma kirjahylly kuitenkin kertoo, ei vain siitä, mitä siinä on, vaan merkintöjen myötä siitäkin, miten kirjoja on käytetty. Aulis Aarnion työhuoneessa vierailleet ovat voineet kertoa siitä, mitä kirjoja Aarnio on eniten lukenut, alleviivannut ja käyttänyt. Tutkijan persoonallisuudesta kertoo kotikirjasto kokonaisuudessaan vielä enemmän niille, jotka pääsevät sitä katsomaan.

2. Kokoelmina säilyneitä lakimiesten kotikirjastoja

Oikeustieteen tutkijoiden kotikirjastoja ei ole säilynyt kokoelmina sillä tavoin kuin Max Jakobsonin politiikkaa ja historiaa koskeva kirjasto. Kulttuurihistoriallisesti saataisiin tallennetuksi arvokkaita kokoelmia myös tutkijoiden käyttöön, jos Suomessa olisi varoja tällaiseen tarkoitukseen myös tieteellisten kotikirjastojen loppusijoituspaikkana. Suomen Kulttuurirahasto voisi hankkia omistukseensa viimeksi Työtuomioistuimen toimineen Marmoripalatsin tällaiseen kokoelmatarkoitukseen, kun yliopistoilla ei ole mahdollisuuksia ylläpitää tiloja kokoelmatarkoitukseen ja tutkijoiden käytettäväksi. Lainopillinen toisin kuin historiatieteellinen kokoelma tosin vanhenee nopeasti. Siksi kokoelmien funktio saattaisi olla enemmänkin museaalinen, merkittävää sekin.

Museaalisessa tarkoituksessa on Suomessa säilytetty kotikirjastoja, joista on syytä mainita kaksi. KHO:ssa on talon ensimmäisen presidentin K. J. Ståhlbergin perinnehuone, jossa on myös kirjoja. Huone on verrattain pieni, ja siinä voi olla vain pieni osa Ståhlbergin Kulosaaren kodin lainopillisesta kirjallisuudesta. Joka tapauksessa tämän huoneen rakentelu on ollut kulttuuriteko. KHO on perinnehuoneelle oikea paikka, vaikka Ståhlberg oli lakimiesurallaan pisimpään professorina ja lainvalmistelijana ja vain hyvin lyhyen ajan KHO:n presidenttinä.

Vertailun vuoksi voidaan mainita, ettei J. K. Paasikivelle omistettua museota ole Suomessa, eikä tietenkään muuallakaan. Paasikivellä oli Töölössä Espoonkadulla (nykyisellä Paasikivenkadulla) sijainneessa talossaan niin paljon kirjoja, ettei hän aina tahtonut löytää sieltä kulloinkin tarvitsemaansa teosta, vaikka tiesi sen kotonaan olevan, vaan turvautui Helsingin yliopiston kirjaston apuun. Olisi ollut kiinnostavaa, jos Paasikiven kirjasto lainoppi mukaan luettuna olisi säilynyt kokoelmana samalla tavoin kuin esimerkiksi Mannerheimin kirjasto Mannerheim-museossa. Paasikivihän oli marsalkkaa paljon kovempi lukumies ja muistelmakirjailija, joskaan ei samanlainen tyyliniekka, eikä hän tarvinnut teoksiinsa haamukirjoittajaa.

Eräistä Paasikiven kirjoista, kuten Raamatusta, on kuitenkin tehty tutkielmia sen mukaan, mistä reunamerkinnyt ja alleviivaukset kertovat. Paasikivi merkitsi marginaaliin tärkeinä pitämiinsä kohtiin NB (nota bene). Tiedossani ei ole, missä määrin hän oli tehnyt tällaisia merkintöjä lainopillisiin kirjoihinsa.

Vuonna 2003 avattiin Helsingin Katajanokalla Päivikki ja Sakari Sohlbergin säätiön omistuksessa oleva kotimuseo. Se käsittää oikeusneuvos Sakari Sohlbergin ja esittelijäneuvos Päivikki Tulenheimo-Sohlbergin eli juristipariskunnan kodin, jonka on säätiön kotisivuilla kerrottu olevan esimerkki 1900-luvun porvariskodista. Lausuma on pelkistetyn asiallinen, sillä kysymys oli toki hyvin suuresta ja vauraasta kodista.

Kotimuseo, johon yleisöllä on pääsy erikseen ilmoitettuina aikoina, kertoo myös siitä, millaista lainopillista kirjallisuutta tällaisella juristieliittiin kuuluneella pariskunnalla oli,

paitsi itse hankittuna, myös perittynä. Päivikki Tulenheimo-Sohlberg oli rikosoikeuden professori Antti Tulenheimon tytär. Lähemmässä tarkastelussa myös näkyy, miten pitkään uutta lainopillista kirjallisuutta oli kotiin hankittu tai saatu. Olin kutsuttuna vieraana avajaistilaisuudessa luultavimmin siksi, että toimin tuolloin samassa tehtävässä kuin Sakari Sohlberg aikanaan eli Lakimiesliiton puheenjohtajana. En tohtinut käydä katsomaan kirjoja lähemmin voidakseni yrittää päätellä, miten ahkerassa käytössä ne olivat olleet.

3. Jouko Halilan kotikirjasto

Isäni Jouko Halila aloitti lainopin opinnot Helsingin yliopistossa vuonna 1936 ja suoritti ylemmän oikeustutkinnon maaliskuussa 1941. Tuohon väliin mahtui talvisota ja haavoittumisesta toipuminen. Isäni hankki opiskeluaikanaan muiden tavoin itselleen saatavissa olevia yliopistollisia kurssikirjoja. Erikoisuuksiin kuului nuorena kuolleen lakimiestutkinnon suorittaneen everstiluutnantti Elja Rihtniemen, puoluejohtaja Juha Rihtniemen isän, kuolinpesästä antikvariaattiin tulleita kurssikirjoja.

Isäni kuului siihen sukupolveen, jossa selvä enemmistö kirjoitti väitöskirjansa ja muunkin tuotantonsa kotonaan. Sitä varten oli kotona työhuone kirjahyllyineen. Kotona näkyi hyvin vähän kirjastosta lainattuja teoksia. Niitä hän tutkaili yliopistolla tai (eduskunnan) kirjastossa. Lainopillinen kirjasto karttui vähin erin niin, että kirjoja sijoitettiin muuallekin kuin työhuoneeseen kodin laajennuttua. Kirjastoon kuuluivat muun muassa Lakimiehen sidotut vuosikerrat vuodesta 1936 ja Defensor Legikset vuodesta 1964, uusimmat suomenkieliset lakikirjat, korkeimman oikeuden vuosikirjat, bibliografiat, juhlakirjat ja juristimatrikkelit – kaikki omilla paikoillaan. Kirjoja tuli 1960-luvulla myös sen kautta, että isäni oli Lakimies-lehdessä aluksi kirjallisuusosaston toimittaja ja sitten päätoimittaja.

Oman alansa kirjallisuutta isäni hankki systemaattisesti. Sitä sai osaksi ulkomailta ja kotimaasta antikvariaateistakin. Kirjahyllyssä oli jo varhain muun muassa Kallenbergia, Olivecronaa ja Ekelöfiä sekä saksankielistä peruskirjallisuutta. Kirjojen kerääjä isäni ei kuitenkaan muutoin ollut, vaikka kotikirjasto oli kokonaisuudessaan varsin laaja.

Tarvittavaa kirjallisuutta isäni hankki, ja sitä myös tuli tekijänkappaleina. Kuulin jo varhain kaskun humoristina pidetystä Ilmari Caseliuksesta, jolle kollega oli antanut uuden kirjansa. ”Takuulla en lue”, olivat Caseliuksen sanat kirjaa vastaanottaessaan. Erityisesti professoreille tuli tekijänkappaleina kirjoja, joita he eivät lukeneet, mutta harva sanoi tämän ääneen kirjan saadessaan. Isäni ikäpolven juristiprofessoreilla oli lainopillista kirjallisuutta laidasta laitaan senkin vuoksi, että kotimaista kirjallisuutta ilmestyi aika vähän.

1960-luvulla oli vielä tavallista, että väittelijät toivat väitöskirjansa professoreille kotiin. Muistan avanneeni kansakouluikäisenä oven ainakin Juhani Kyläkalliolle. Olin ensimmäisen vuoden oikeustieteen ylioppilaana kotona, kun postista tuli Lars Erik Taxellin teos ”Av-

Heikki Halila ja Jouko Halila edellisen kotona vuonna 2000 Lakimiesuutisten haastattelussa.
Kuva: Risto Laine.

tal och rättsskydd” (1972). Isäni sanoi tuoreeltaan, että tässä on merkittävä teos, laittoi työpöydälleen ja aloitti tutustumisen. Myöhemmin minulle päätynyt teos sai isäni kirjahyllyssä hyvän paikan.

Isäni kotikirjastossa saatoinkin havaita myös tutkijoiden välistä yhteistyötä ja vuorovaikutusta. Isälleni oli tullut vanhemmilta kollegoilta, kuten Tauno Tirkkoselta kirjoja eteenpäin luovutettuina. Omassa hyllyssäni on tätä perua Tirkkoselle kuulunut kappale Pekka Kuusen teoksesta ”60-luvun sosiaalipolitiikka”. Vastaavasti eläkkeelle jäätyään isäni antoi nuoremmille prosessioikeuden tutkijoille teoksia, joiden uskoi tulevan näillä parempaan käyttöön.

Lakimieheksi valmistuttuani ja isäni jäätyä myöhemmin eläkkeelle olen ottanut ja saanut lapsuudenkodistani niitä minua kiinnostavia oikeudellisia teoksia, joita minulla ei ole muuten ollut ja joille on löytynyt sijoituspaikka. Pääosa isäni lainopillisesta (koti)kirjastosta on silti yhä paikallaan. Loppusijoituspaikka saattaa ainakin osaksi löytyä jäljempänä tarkasteltavan kirjatorin kautta.

4. Tutkijoiden omat kirjat Porthaniassa

Helsingin yliopiston ns. instituuttirakennus eli Porthania valmistui vuonna 1957. Siellä oli työhuoneita myös nuoremmille tutkijoille – ei toki omaa huonetta kaikille, mutta kuitenkin. Ensimmäiset assistentit olivat tulleet tiedekuntaan ennen talvisotaa. Erityisesti nuoret tutkijat alkoivat käyttää Porthaniaa tutkimustilanaan, ja tämä heijastui myös siihen, millaisia olivat tutkijoiden kotikirjastot. Työhuoneet eivät olleet varsinkaan nuoremmille tutkijoille enää vain vastaanottohuoneita, mitä käsitettä ennen käytettiin. Tutkijat eivät enää istuneet paljoakaan kirjastossa, vaan lähinnä lainasivat sieltä kirjoja. Lähdemateriaalia tarjosivat myös vähäiset laitoskirjastot.

Yhä useammalla tutkijalla kirjat olivat siellä, missä tutkimusta tehdään, eli yliopiston työhuoneessa. Monella tutkijalla ei ilmeisesti ollut kotonaan lainopillista kirjallisuutta juuri lainkaan, eikä kotona liioin työhuonetta. Tutkijoiden sosio-ekonomisen aseman muuttumisen vuoksi tämä oli ymmärrettävää: tutkijanuralle lähteneillä ei välttämättä ollut, eikä heille edes tullut sellaista kotia, jossa olisi ollut erillinen työhuone. Kahden työtilan käyttäminen ei ollut tarkoituksenmukaista, joskaan se ei ole poikkeuksetonta. Kirjojahan voi siirtää yliopiston ja kodin väliä sen mukaan, missä niitä kulloinkin tarvittiin.

Erityisesti oman oppiaineen piirissä saatetaan tietää aika hyvin, ketkä kollegoista hankkivat itselleen hyvin varustetun kirjaston omalta alaltaan työpaikalleen tai kotiinsa. Usean tutkijan taival on se, että väitöskirja ja sen jälkeisetkin tutkimukset tehdään yliopiston tiloissa ja professoriksi pääsyn jälkeen kirjoitustyön painopiste siirtyy enenevässä määrin tai kokonaan kotiin.

Hyllytilojen määrä asetti tutkijoiden ”kirjastoille” luonnollisen rajoituksen. Työhuoneet olivat usein pieniä ja jaettuja, eikä niihin mahtunut kovin paljon tutkimusmateriaalia. Omien kirjojen joukossa saattoi olla paljonkin kirjastosta lainattuja teoksia, joiden lainaus-

aika oli usein faktisesti yliaikainen. Kirjoja palauteltiin, kun tutkimus oli valmistunut. Näin oli erityisesti sellaisen kirjan osalta, joka oli hankittu yksittäisen tutkijan ehdotuksesta asianomaisen käyttöön. Nytemmin käytänteet ovat tässäkin asiassa kiristyneet.

Tiedekunnassa pitkään vaikuttaneiden tutkijoiden kirjahyllyihin alkoi niin Porthaniassa kuin muuallakin tutkijoiden työtiloissa kertyä erityisesti tutkijoiden omilta aloilta merkitävä määrä oikeuskirjallisuutta ja muuta oikeudellista lähdemateriaalia. Tutkimustyö oli samalla tullut aikaisempaa yhteisöllisemmäksi, kun toimittiin samoissa tiloissa. Tutkijat tiesivät kohtuullisen hyvin, mitä saman alan kollegojen kirjahyllyissä on. Helsingin yliopiston yksityisoikeuden laitoksessa tutkijoilla oli vuonna 2006 tapahtuneeseen Porthaniaan muuttoon asti avaimena yleisavain, mikä mahdollisti varsinkin iltaisin tarpeellisen kirjan katsomisen tai lainaamisen kollegalta. Tähän sisältyi kyllä myös palauttamisen laiminlyömisestä vaara.

5. Tutkijoiden vuorovaikutusta

Kollegan huoneeseen on yliopistolla helppo tulla ja lainata tältä tarvitsemaansa kirjaa tai kysyä, voisiko tietyistä teoksista olla itselle hyötyä. Vanhempi kollega saattaa näyttää hyllystään teosta, josta arveli olevan nuoremmalle hyötyä. Nykyisin on myös tavallista, että tutkija tarvitessaan lyhytaikaisesti jotain kirjaa lähettää sähköpostiviestin joko kaikille tiedekunnan opettajille tai tietyn oppiaineryhmän tutkijoille ja pyytää kirjan lainaksi sellaiselta, jolla se kenties on.

Tutkijoiden vuorovaikutuksesta voidaan tuoda esimerkkinä esiin se, mitä kuultiin Mikko Tulokkaan väitöstilaisuudessa syksyllä 1978. Vastaväittäjä Esko Hopun tiedusteltua, oliko tiettyä kirjaa ollut paikallaan käyttää lähdeaineena, Tulokas vastasi, että kyseinen kirja on Juhani Wirilanderin työhuoneessa, jossa hän on sitä katsellut, mutta hyötyä siitä ei näyttänyt olevan. Tiedossani ei ole, oliko kyseinen kirja Wirilanderin oma vai kirjastosta lainattu.

Tutkijoiden vuorovaikutus on ilmennyt myös kirjojen antamisessa eteenpäin niille, joille niistä on hyötyä. Mainitsen tästä kaksi esimerkkiä. Olin menossa jatko-opiskelijana kesällä 1976 siviilioikeuden erityisen osan laudaturtenttiin esineoikeuden linjalla, ja tutkintovaatimuksissa oli W. E. von Eybenin ”Formuerettigheder”. Simo Zitting antoi hyvän tahtoisesti minulle hyllystään omakseni teoksen vanhan painoksen, jonka siis saatoinkin tenttiin lukea.

Syksyllä 1979 ryhdyin etsimään väitöskirjan aihetta yhdistysoikeudesta ja olin saanut eräältä järjestöltä toimeksiannon laatia yhdessä Pirkko-Liisa Aron kanssa lausunnon jostain yhdistysoikeudellisesta kysymyksestä. Tiesin teoksen V. Merikoski – Pentti Kurkela, ”Yhdistyslainsäädäntö selityksineen” (1955) olevan Pirkko-Liisa Aron kirjahyllyssä, ja pyy-

sin sitä lainaksi kirjoitustehtävää varten. Pirkko-Liisa kirjan minulle antoi ja pyysi minua pitämään sen itselläni, kun kirjasta olisi minulle enemmän käyttöä kuin hänelle. Näin olikin. Tämä mieleen pysyvästi jäänyt kaunis ele oli samalla rohkaisu väitöskirjatyötä varten.

6. Ilmaiskappaleita tutkijoiden ja muidenkin hyllyihin

Tutkijoiden kirjahankintaa auttoivat Helsingin tiedekunnassa se, että Lakimiehen ja JFT:n kirjallisuusosaston toimittajat olivat vuosikymmeniä Helsingin tiedekunnasta. Lehdissä oleva maininta ”toimitukselle saapunutta kirjallisuutta” tarkoitti ja tarkoittaa yhä konkreettisesti sitä, että teokset lähetetään toimittajan ilmoittamaan osoitteeseen, yleensä hänen työpaikalleen. Olin vuosina 1985–1994 Lakimiehen kirjallisuusosaston toimittaja. Kirjoja tuli silloin paitsi suomalaisilta myös skandinaavisilta kustantajilta. Nytemmin arvostelukappaleita näyttää tulevan vain kotimaasta. Laskin, että viimeisenä toimittajavuoteni toimittajalle tuli 170 teosta. Arvosteluja ilmestyi tuona vuonna 46 – tuntuvasti enemmän kuin nykyisin.

Arvostelun laatinut henkilö sai toimitukselle saapuneen kirjan tietenkin itselleen. Osa pyydetyistä arvosteluista ei ilmestynyt hoputtelunkaan jälkeen, mutta arvostelukappaleen saanut sai toisinaan pitää kirjan silloinkin, kun joku muu oli lupautunut arvostelun tekemään. Kirjallisuusosaston toimittaja sai pitää itsellään ne teokset, jotka eivät olleet menneet arvostelukappaleina eteenpäin. Tämä oli sikälikin luontevaa, ettei Suomalaisella Lakimiesyhdistyksellä eikä Juridiska Föreningenillä ollut tiloja arvostelematta jääneiden kirjojen säilyttämiseen.

Tapana oli, että toimittaja jakoi eteenpäin kollegoille sellaisia kirjoja, joita ei itse tarvinnut. Moni tuli katselemaan hyllystäni, millaisia kirjoja oli ilmestynyt, ja saattoi saada havittelemansa kirjan itselleen lupauksin harkita, voisiko siitä laatia arvostelun. Yleensä aloite arvostelua varten tuli kuitenkin toimittajalta. Vaikka pidin saamiani kirjoja myös itselläni, uusjakoonkin meni lähes tuhat kirjaa. Tässäkin oli hyvänä käytäntönä vastavuoroisuus. Annoin Matti V. Revolle arvostelematta jääneitä ympäristöoikeuden kirjoja, ja vastapalveluna hän kerran antoi minulle antikvariaatista hankkimansa J. K. Paasikiven väitöskirjan, josta hän tiesi minun olevan kiinnostunut. Kirja on tietenkin yhä hyllyssäni.

Oma tapansa saada kirjoja on ollut väitöskirjojen ilmaisjako. Väittelyprosessiin on kuulunut väitöskirjan julkisuuteen saattaminen ennen väitöstilaisuutta. Väitöskirjan on tullut olla julkisesti nähtävänä eli riiputettavana yliopiston päärakennuksessa säännönmukaisesti kymmenen päivää ennen väittelyä. Samaan aikaan kirjan on tullut olla jaossa siitä kiinnostuneille. Helsingin yliopiston käytäntönä oli vuosikymmeniä se, että yliopiston päärakennuksen alakerrassa aloitettiin ilmaisjakelu klo 12 kymmenen päivää ennen väitöstä.

Jaossa oli vähintään 50 kappaletta uutta väitöskirjaa. Sen saivat yliopiston henkilökuntaan kuuluneet tutkijat sekä siinä tiedekunnassa tutkinnon suorittaneet, jossa väittely tuli tapahtumaan.

Väitöskirjojen ilmaisjakelu keräsi yliopistolaisia ja muita kyseisestä väitöskirjasta kiinnostuneita jonoon hyvissä ajoin ennen jaon alkamista. Kun tiedossa oli, kuinka monta kirjaa on jaossa, saattoi paikalle saapunut laskea, voiko kirjan vielä saada, eli kannattiko asettua jonon hännille. Jonon muodostuminen ja jonossa olleiden keskustelut edustivat omaa yliopistollista yhteisöllisyyttään. Valitettavasti tämä ilmaisjako on lopetettu. Yliopistolla on jaossa vain muutamia kappaleita väitöskirjoja lähinnä asianomaisen oppiaineen edustajille.

Aikanaan väitöskirja tuli jakaa niille, jotka osallistuivat sen arvosteluun tiedekunnassa. Näitä olivat vanhan hallintomallin aikana tiedekunnan professorit ja 1990-luvulta alkaen ne tiedekuntaneuvoston jäsenet, jotka olivat suorittaneet tohtorin tutkinnon. Nytemmin tämäkin jakelu on lopetettu. Tiedekuntaneuvoston jäsenet saavat linkin teoksen sähköiseen versioon, mikäli sellainen on olemassa.

7. Kirjojen loppusijoituspaikka

Eläkkeelle jääneille professoreille ei ollut kirjojen kanssa ainakaan ennen Porthanian valmistumista eikä vähään aikaan sen jälkeenkään mitään ongelmia. Omat kirjat olivat valmiiksi kotona. Tilanne muuttui, kun asianomaisen juridiset kirjat olivat ainakin pääosin yliopistolla. Moni siirsi kirjoja kotiinsa ainakin niin paljon kuin niitä kotiin mahtui, ja osa kirjoista saattoi jäädä niin sanotusti oppiaineen varastoon tai laitoskirjastoon. Nytemmin tällaisia säilytystiloja ei oikeastaan ole.

Muutamat professorit ovat jättäneet kirjansa ainakin pääosin muille jaettavaksi. Tällainen on ollut muun muassa Erkki Havansi, joka vuona 2009 eläkkeelle jäädessään kertoi jättävänsä vuolaana ja tuloksellisenä vuosikymmeniä jatkuneen tutkimustoimintansa. Nuoremmat tutkijat käyttivät tietenkin tarjoutunutta mahdollisuutta hyväkseen. Hyvä oli pantu kiertämään, niin kuin sanonta kuuluu. Varsin tavallista on myös se, että tutkija työtilaansa järjestäessään laittaa yleiseen jakoon teoksia, joilla ei enää katso olevan itselleen käyttöä.

Antikvariaateista on saanut Helsingissä myös lainopillista kirjallisuutta. Suurissa kaupungeissa ulkomailla, kuten Tukholmassa ja Lontoossa, on tietenkin enemmän hyvin varustettuja antikvariaatteja, joista saa kuranttia lainopillista kirjallisuutta. Suomessa vanhan lainopillisen kirjallisuuden markkinat ovat nykyisin hyvin ohuet. Kysyntä ja tarjonta eivät kohtaa. Tähän on useita syitä, kuten kirjojen käyttöiän lyhentyminen. Antikvariaattitoimiala on sitä paitsi muutenkin ajautunut vaikeuksiin. Varsinkaan vanhempia teoksia ei yleensä kannata antikvariaattiin tarjota. Tietyillä yksittäisillä teoksilla on kuitenkin ollut ja on yhä markkina-arvoa.

Useat lakimiehet ovat tiedustelleet yliopistolaisilta mahdollisuutta löytää kirjoilleen lahjoittamalla loppusijoituspaikkaa. Tähän on liittynyt useita ongelmia. Ensiksikin kirjoista halutaan usein luopua niin pitkän ajan kuluttua asianomaisen työuran päättymisestä, että monen kirjan käyttökelpoisuus on merkittävästi vähentynyt. Toiseksi kirjoille on vaikea löytää vastaanottajaa. Kirjastojen hyllyt tahtovat olla täynnä. Uusille tai uudehkoille kirjoille löytyisi parhaiten käyttöä aloittavissa yksiköissä, ovatpa ne yksityisellä tai julkisella sektorilla. Tältäkkään osin kysyntä ja tarjonta eivät tahdo löytää toisiaan.

Vuonna 1919 syntynyt ministeri Esko Rekola kääntyi puoleeni joskus viime vuosikymmenellä ja tiedusteli, mihin hän voisi lahjoittaa lainopilliset kirjansa. Joukossa oli luultavasti myös hänen isänsä professori Aarne Rekolan kirjoja. Entisenä Härmäläis-Osakunnan kuraattorina Rekola kiinnosti ajatus voida lahjoittaa kirjat osakunnalle. Arvelin, ettei osakunnalla ollut tilaa kirjojen vastaanottamiselle, eikä oikein muutakaan ratkaisua löydetty. Totesin, että tiedekuntakirjasto voisi varmaan ottaa joitakin teoksia vastaan. Lopulta en tullut tietämään, mihin kirjoja oli mahdollisesti siirretty. En tullut tätä kysyneeksi, kun Lauri Tarastin kanssa kävimme vuonna 2011 Rekolan kotona, jolloin viimeisen kerran hänet tapasin.

8. Matti Ylöstalon kirjojen kirjatori

Vuonna 2015 otti varatuomari Heikki Ylöstalo, professori Matti Ylöstalon poika, yhteyttä oikeusneuvos Gustaf Möllerin ja allekirjoittaneeseen ja tiedusteli, mihin hänen isänsä jäljellä olevia kirjoja voitaisiin sijoittaa. Ylöstalojen osoitteessa Ritarikatu 9 sijainnut asunto oli menossa myyntiin, ja huoneisto tuli tyhjentää. Matti Ylöstalo oli kuollut vuonna 2002, eli uusimmat kirjat olivat tuolta vuodelta.

Matti Ylöstalolla oli yliopistolta eläkkeelle jäätyään varsin kunnioitettava määrä lainopillista kirjallisuutta pääosin kotonaan. Hän lahjoitteli niitä vähin erin nuoremmilleen ja joskus pohti ikä kautensa kollegojen kanssa, mihin kirjoja voisi yrittää siirtää. Lapin yliopistoonkin hän kirjojaan kiitettävällä tavalla lahjoitti, kun sinne kirjasto perustettiin, vaikkei hän uuden tiedekunnan perustamista järkevänä pitänyt.

Päädyimme järjestämään Matti Ylöstalon kirjoista kirjatorin, jollaisia oli Porthaniassa ollut jonkin verran. Kirjatorissa pois luovutettavia kirjoja sijoitetaan avoimeen tilaan esimerkiksi käytävällä olevalle pöydälle, josta kuka tahansa voi noukkia kirjoja itselleen. Kirjatoreja on nykyisin aika usein, kuten silloin, kun tutkija siirtyy pois yliopistolta tai kun hän haluaa saada hyllyynsä tilaa uusille teoksille. Tämä edustaa erinomaisella tavalla kiertotaloutta, jos tuon sanan käyttö tässä hieman epäortodoksisessa yhteydessä sallitaan.

Matti Ylöstalolla oli kotonaan työhuone, jossa lainopilliset kirjat olivat. Työhuone oli tuttu niille sadoille juristeille, jotka olivat olleet hänen kotonaan siviilioikeuden yleisen osan

suullisessa tentissä. Tentittävillä ei vain ollut mahdollisuutta kirjoja paljoakaan katsella.

Kun huone oli korkea, oli hyllyjäkin päällekkäin tavanomaisten kahdeksan asemesta kymmenen. Kirjat siirrettiin Ritarikadulta Porthaniaan muuttoautolla ja sijoitettiin kesän alkupuoliskon ajaksi Porthanian VI kerroksen oikeudenkäyntisaliin. Ilmoitin erälle Matti Ylöstalon työtovereille ja ystäville mahdollisuudesta käydä kirjatorilla ennen sen avaamista, ja muutamat kävivätkin kirjoja katsomassa ja ottamassa jotain muistoesineeksi. Kun tori oli avattu, innokkain tutkija otti mukaansa nokkakärkyt saadakseen siirretyksi haluamiaan kirjoja työhuoneeseensa. Kaikki kirjat eivät tietenkään löytäneet noukkijansa. Loput jouduttiin siirtämään tuhottavaksi, mutta paras osa oli mennyt eteenpäin.

Mitä Matti Ylöstalon kotikirjasto sitten sisälsi? Kirjoja oli jäljellä paljon, ja hyvin monissa oli tekijän omistuskirjoitus. Huomio kiinnittyi siihen, että omistuskirjoitukset olivat tavallisesti hyvin muodollisia, vaikka kirjoittaja olisi tuntenut Ylöstalon hyvin. Tuttavallisimpia olivat oman ikäpolven professorien ja asianajajien antamien kirjojen omistuskirjoitukset. Kirjojen välissä oli myös kirje- ja muita lappuja kuten pääjohtaja Matti Virkkusen kii-toskortti Ylöstalolle hänen lähettämästään Tekijänoikeus-teoksen toisesta painoksesta. Kirjoittaja oli etukannen mukaan T. M. Kivimäki, mutta kirjoitustyöstä oli vastannut pääosin Ylöstalo.

9. Erik ja Martti Castrénin kirjojen kirjatori

Helsingin yliopiston kauppaoikeuden professori Martti Castrén (1940–2017) testamenttasi lainopilliset teoksensa Helsingin yliopiston oikeustieteelliselle tiedekunnalle. Kyseessä oli merkittävä lahjoitus, koska se käsitti sekä Martti Castrénin että hänen isänsä kansainvälisen oikeuden professori Erik Castrénin kirjoja. Erik Castrénin kirjoissa oli huolellisesti liimatut ex libris -merkit.

Kirjojen pääosa eli kirjaston niin sanottu kurannti osa siirrettiin keväällä 2018 oikeustieteellisessä tiedekunnassa kahteen väliaikaisesti tyhjänä olevaan työhuoneeseen. Tiedekunnalla ei ole tiloja lahjoitettujen kirjojen säilyttämiseen kokoelmana. Siksi tässäkin pyrittiin siihen, että kirjat menevät niille tutkijoille, joille niistä on hyötyä. Tiedossa oli, etteivät kaikki kirjat saa tällä tavoin loppusijoituspaikkaa, mutta selvä pääosa kirjoista sai uuden kodin, mitä ilmaisua Martti Castrénin poika Mikael Castrén käytti isänsä toiveesta. Joitain teoksia siirrettiin päältä pois Porthanian IV kerroksen yksityisoikeuden (pienois)kirjastoon.

Castrénien kirjojen kirjatori avattiin niin, että aluksi siitä informoitiin vain oikeustieteellisen tiedekunnan tutkijoita. Näillä oli siten mahdollisuus hakea parhaita päältä. Myöhemmin kirjatorista informoitiin tiedekunnan jatko-opiskelijoita ja muita oikeustieteellisiä tiedekuntia sekä lopuksi pääkaupunkiseudun asianajajia. Kirjat olivat sijoituspaikassaan

noin kahden kuukauden ajan. Ovet eivät olleet lukossa, ja tuona aikana saattoi kuka tahnassa Porthaniassa kulkeva noukkia kirjoja itselleen, jos oli saanut tiedon kirjatorista. Porthaniaan on yhä vapaa sisäänpääsy. Alakerran vahtimestarit seuraavat kuitenkin, keitä talossa liikkuu. Yhä useammassa ulkomaisessa yliopistossa sisäänpääsy edellyttää kulkulupaa.

Erik Castrénin kirjat olivat peräisin hänen Kaivopuiston kodistaan. Vaikuttava kirjasto on jäänyt monen siellä vierailleen mieleen. Tiedossani ei ole, miten suuri osa Erik Castrénin lainopillisista kirjoista oli siirtynyt hänen pojalleen Martille Munkkiniemeen. Erik Castrénin (1904–1984) kuolemasta on kulunut aikaa jo varsin paljon. Hänen kokoelmasaan ei siten ollut kovin uusia kirjoja, mutta paljon merkittäviä teoksia meni jakoon kuten ulkomaisia sarjajulkaisuja.

Kirjat voivat kertoa paljon haltijansa taustoista. Mikael Castrén kertoi, että kirjojen joukossa ei pitäisi olla erästä hänen isoisänsä teosta, joka on jo korjattu parempaan talteen, mutta jos se löytyy, se pitäisi jättää pois siirrettävien kirjojen joukosta. Kirja oli omistuskirjoituksin varustettu ”Mein Kampf”. Kirjoittajan signeeraaman kappaleen hinta oli vuonna 2017 Englannissa huutokaupassa 17 000 puntaa. Tätä teosta, joka kertoo Erik Castrénin merkittävästä toiminnasta Suomen ulkoasiainhallinnossa sotien vuosina, ei kuitenkaan löytynyt.

Martti Castrénin kolmikerroksisessa kodissa oli kirjoja yllin kyllin monissa paikoissa. Martti oli hankkinut ja saanut kirjoja loppuun asti. Yhä käyttökelpoisia ja kiinnostavia siiviili- ja kauppaoikeudellisia kirjoja oli paljon, ja niille löytyi kiitettävästi otajia.

10. Kirjojen hankkiminen ja säilyttäminen

Kirjahyllyä ei pidetä sisustajapiireissä enää käyttökelpoisena sisustuselementtinä. Sisustuslehdissä näkee harvoin kuvia kirjahyllyistä. Kirjoja kuitenkin yhä myydään ja ostetaan, eikä e-kirja näytä syrjäyttävän merkittävästi painettua kirjaa. Johonkin kirjat on kotona laitettava, jos niistä ei luovuta heti lukemiskerran jälkeen. Kirjoja voidaan toki sijoittaa kaappeihin, joissa ne eivät ole näkyvissä, mutta kaikille tämä ei sovi.

Lakimiesten kotikirjastot eivät ole nykyisin niin kattavia kuin aikaisemmin. Moni lakimies hankkii kotiinsa kovin vähän ammattikirjallisuutta, kun tarvittavat kirjat ovat saatavissa työpaikalla. Opiskelijat hankkivat niin ikään oppikirjoja aikaisempaa selvästi vähemmän osaksi siksi, että oppimateriaalia on jo melko paljon sähköisenä. Kirjoihin kuluu kohdallaisesti rahaa erityisesti, jos niistä hankkii systemaattisesti uudet painokset. Tilanne oli toinen silloin, kun tuomioistuinjuristin kannatti hankkia itselleen Honkasalot ja Tirkkoset, ellei ollut hankkinut niitä jo opiskeluaikana. Niistä ei ilmestynyt uusia painoksia joka vuosi.

Tutkijoiden piirissä on monenlaisia toimintatapoja tutkimusmateriaalin hankinnassa. Kirjoja voi hankkia itselleen tai käyttää kirjastojen teoksia, joita varten voi myös tehdä han-

kintaehdotuksia. Kun kirjoja kertyy, joutuu suorittamaan valintaa ja karsintaa. Sidotuttako yhä Lakimiehen ja Defensor Legiksen vuosikertoja, vaikka uusimmat vuosikerrat ovat internetissä, ja haluaako hyllyssään pitää klassikkoja tai kirjaharvinaisuuksia, vaikkei niille ole erityistä käyttöä?

Suomessa on sukua, joissa on ollut lakimiehiä useassa polvessa ja joiden peruina saattaa löytyä esimerkiksi Lakimies-lehden sidottuja vuosikertoja koko julkaisuajalta eli vuodesta 1903. Pieteetti ja ylpeys suvun perinteestä saattavat velvoittaa jatkamaan omalta osaltaan tällaista sarjaa. Suvussa kulkevia kirjaharvinaisuuksia on tietenkin monella. Esimerkkinä mainittakoon se, että oikeusneuvos Gustaf Möllerillä on kaksi kappaletta K. J. Ståhlbergin väitöskirjaa. Toinen niistä on omistettu hänen isälleen oikeuskansleri C. G. Möllerille, joka toimi lainvalmistelukunnassa Ståhlbergin kollegana, ja toinen hänen isoisälleen kihlakunnantuomari, laamanni Frans Möllerille.

Varsinaisia lainopillisen kirjallisuuden kerääjiä ei ole Suomessa erityisen paljon. Niitä toki on, jotka ovat hankkineet esimerkiksi kaikki lakimiesmatrikelit, mutta esimerkiksi Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen A-sarja ei ole lakimiestenkään keskuudessa samanlainen keräilykohde kuin esimerkiksi Tammen Keltainen kirjasto kaunokirjallisuuden ystäville, kuten tasavallan presidentti Sauli Niinistöllä ja hänen puolisolllaan. Tämä on ymmärrettävää. Sellaisia lakimiehiä on, jotka haluavat lukea kaikki tiettyyn kaunokirjalliseen sarjaan kuuluvat teokset, mutta sellaista lakimiestä voi olla vaikea löytää, joka jaksaisi lukea kaikki A-sarjan teokset.

11. Kenelle kirjoja voisi luovuttaa?

Kun eläkkeelle jääminen koittaa, on monella lakimiehellä miettimisen paikka siinä, miten paljon kirjoja voi siirtää kotiinsa, jos kirjat ovat siihen asti olleet työpaikalla. Professorit voivat lykätä ratkaisuaan tekemällä emeritusopimuksen, jolloin voi vielä saada työpisteen yliopistolla. Jos kirjoja on paljon, ne kaikki eivät välttämättä mahdu siihen tilaan, joka on emeritukselle tarjolla. Ainakin yksi Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan emeritusprofessori on hankkinut erillisen asunnon kirjojaan varten.

Mikä on siis lakimiesten kotikirjastojen matkan pää? Kirjat voivat mennä perhepiirissä eteenpäin, jos suvussa on lakimiehiä, mutta into saada epäkuranttia lainopillista kirjallisuutta kotiinsa ei ole yleensä kovin suuri. Kirjoja voi yrittää lahjoittaa sekä juristien työpajoille että yksityisille henkilöille, mutta lahjoituspäätöstä ei kannata lykätä, mikäli haluaa kirjojensa tulevan hyötykäyttöön. Kokonaiset sarjat kuten KKO:n ratkaisut kommentein, jota on julkaistu vuodesta 1998, löytävät varmasti tiensä eteenpäin, jos näkee vaivaa selvittääkseen, kenelle sarjan voi antaa. Kysynnän ja tarjonnan kohtaamattomuus on tässä kuitenkin todellinen ongelma.

Lainopillisia kirjoja on vaikea saada kaupatuksi antikvariaattiin. Voi olla tyytyväinen, jos saadaan aikaan nollasopimus: kaikki kirjat otetaan vastaan, mutta niistä ei makseta mitään. Kirjatori yliopistolla voi olla monessa tapauksessa varteenotettava ja yhä kehitettävä vaihtoehto, mutta kirjatorille asetettavien teosten on oltava tutkijapiireille kiinnostavia, jotta lahjoitus otetaan vastaan.

Pää on kuitenkin avattu. Viimeisin Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan kirjatori aukesi 9.11.2018. Tuolloin siirrettiin Porthaniaan kahdeksan hyllymetriä asianajaja ja Matti Norrin pääosin siviili- ja kauppaoikeutta käsittävää kirjallisuutta. Ei paljon, mutta sitäkin parempaa, sanoivat kirjoihin tutustuneet tuoreeltaan kiitollisin mielin.

Jaakko Husa

Voiko oikeustieteelliseen kirjaan rakastua?

1. Oikeustieteilijän suhde kirjoihin

Monet tieteenalat ovat läheisessä suhteessa kirjoihin. Käytännössä on niin, että nimenomaan humanistit ja yhteiskuntatieteilijät käyttävät kirjamuotoista lähdemateriaalia ja myös itse sitä tuottavat, enemmän kuin niin sanottujen kovien tieteiden edustajat. Oikeustieteilijät korostavat usein erilaisuuttaan suhteessa toisiin humanistis-yhteiskunnallisiin tieteenaloihin, mutta suhteessaan kirjoihin oikeustieteilijät ovat varsin humanistis-yhteiskuntatieteellisiä. Monen juristin kirjahyllyt pursuavat kirjoja, ja se tuntuu täysin luonnolliselta. Paljon kirjoja omistavaa oikeustieteilijää ei yleensä kukaan tule syyttämään pakko-oireiseksi kirjojen hamstraajaksi.

En tunne itse ainoatakaan oikeustieteen alan professoria, jolla ei olisi runsaasti kirjoja hyllyissään. Kyse ei ole siitä, että kirjoja olisi vain työhuoneen hyllyssä, niitä on myös kotona. Muistan hyvin, kuinka ihailin aikanaan Antero Jyrängin kotiseinää, jolla hän kertoi vaatimattomasti olevan kaikki suomalaisen 1900-luvun kirjallisuuden keskeiset teokset ja kirjoittajat. Kirjat eivät olleet seinäkoristeita, vaan hän oli myös ottanut lukeakseen kaikki kyseiset teokset. Olin ja olen hyvin vaikuttunut Jyrängin kirjallisuuden harrastuneisuudesta. Jyrängin kirjallinen ote on syvällisyydessään ja systemaattisuudessaan vaikuttavaa. Toki Jyränki on itsekin kirjoittajana ylittänyt rajoja, kuten hänen kaunokirjalliset muistelmateoksensa vastaan panemattomasti osoittavat.¹

Olen aina lukenut kohtuullisen paljon. Tunnustaudun erityisesti hyvin kirjoitetun fantasia- ja tieteiskirjallisuuden ystäväksi, vaikka en noihin lajityyppeihin tarkkarajaisesti pitäydykään. Oikeustieteellinen kirjallisuus tuli elämäni myöhäisellä 1980-luvulla ja varhaisella 1990-luvulla. Tapa oli ehkä hiukan epätyypillinen. Otin lukeakseni oikeustieteellisiä väitöskirjoja ja keskityin erityisesti siihen, miten kirjoittajat hahmottivat oman paikkansa tieteenalansa metodisessa traditiossa. Tämä – ymmärtääkseni oikeutettua – kummastusta opiskelijatovereissa herättänyt harrastus johti väittelyyn kylmänä helmikuun päivänä vuon-

¹ Kolme vuotta linnassa – muistiinpanoja ja jälkiviisautta (WSOY, Porvoo, 1990) ja Punainen hattu – 1950- ja 1960-luku mielessäni (Edita, Helsinki, 2009).

na 1995.² Vastassani oli kaksi paljon luenut ja paljon kirjoittanut tutkijaa. He olivat professorit Hannu Tapani Klami ja Antero Jyränki. Väitöstilaisuus kesti vähän yli viisi tuntia ja laittoi orastavan ihastukseni oikeustieteelliseen kirjallisuuteen lujille.

Ihastus, joka syntyi Lapin yliopiston kirjaston kellarissa, kesti vastaväittäjien tuottaman koettelemuksen. Kun ottaa huomioon, miten tunneside juridisiin kirjoihin syntyi, niin ei ole ehkä tavatonta, ettei orastavaa bibliofiliä minussa saatu nujerrettua. Ei edes kahden vallan hankalan vastaväittäjän toimesta. Ja he kyllä yrittivät.

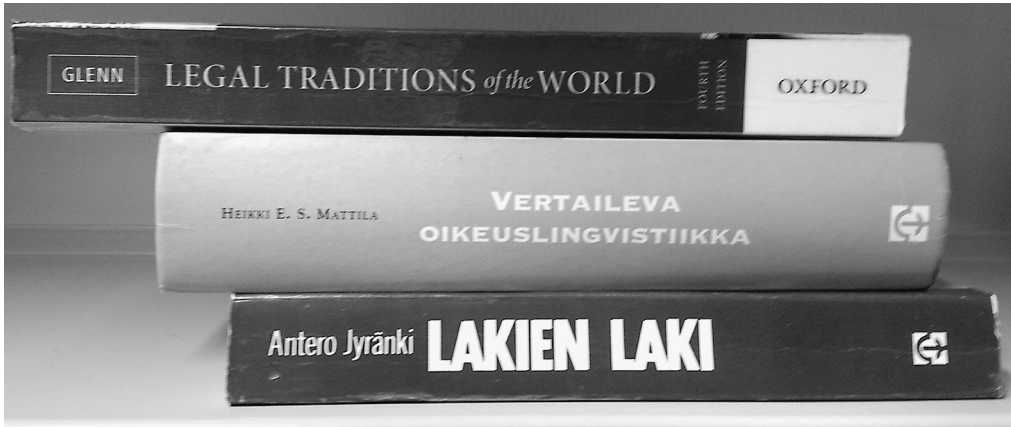
2. Nuorukainen kellarissa

Väitöskirjan laatiminen oli johdattanut minut vanhojen 1800-luvun oikeustieteellisten kirjojen pariin. Kirjaston tietokannasta ilmeni, että tällaisia kirjoja oli olemassa ja ne olivat saatavilla. Etsittyäni niitä aikani, ystävällinen informaatikko kertoi, että kirjat eivät olleet suinkaan hyllyissä, vaan kellarissa, jossa niitä saattoi käydä lukemassa. Lisäksi hän kertoi, että kellarissa oli myös edesmenneiltä lappilaislähtöisiltä juristeilta saatuja lahjoituslaatikoita, joissa oli kuulemma ”vaikka mitä kivaa”. En tietenkään uskonut informaatikkoa, vaan ajattelin hänen pyrkivän jonkinlaiseen humoristisuuteen kanssani. Mitä kivaa pölyisissä kirjoissa muka voisi olla? Kävi ilmi, että informaatikko oli oikeassa ja minä väärässä.

Arkistohyllyistä löysin paljon kiintoisaa materiaalia, mutta lajittelemattomissa laatikoissa oli kirja-aarteita: Oikeustieteellistä kirjallisuutta aina 1800-luvun alkupuolelta silloiseen nykypäivään. Kaikkein jännittävintä oli, kun löytyi teoksia, joita kukaan ei ollut koskaan luenut. Kuulostaa tyhjämpäiväiseltä kerskumiselta väittää, että olin ensimmäinen, joka monia löytämiäni kirjoja luki, mutta niin todellakin oli. Useat kirjoista olivat sellaisia, joiden arkkisivuja ei oltu koskaan leikattu auki. Kaikkein parhaiten mieleeni näistä pölyisistä teoksista jäi Johan Wilhelm Rosenborgin teos (1823–1871) *Om fattigdomen och fattigvården in Finland* (1858). Se oli muistaakseni ensimmäinen sellainen kirja, jonka sivuja uskalsin leikata auki päästäkseni sitä lukemaan. Se oli myös kirja, jonka salakuljetin kotiini, jossa sitä oli mukavampi lukea kulahtaneella opiskeluboxin sohvalla makoillen kuin tihrustaa tekstiä ikkunattomassa kirjaston kellarissa.

Vuonna 1860 kameraali- ja politiaalainopin sekä valtio-opin professoriksi nimitetty Rosenborgin auki leikkaamattomista kirjoista löysin myös hänen teoksensa *Om riksdagar* (1863), joka vaikutti silmissäni yllättävänkin modernilta metodiselta otteeltaan. Olin vaikuttunut historiallisuuden lisäksi myös siis sisällöstä. Muistan vieläkin Rosenborgin kirjojen vanhan paperin voimakkaan tuoksun, joka tuntui tarttuvan vaatteisiinkin. Sama van-

² Jaakko Husa, *Julkisoikeudellinen tutkimus – tutkimus julkisoikeudessa harjoitettavan oikeusdogmatiikan metodologiasta* (Finnpublishers Oy, Tampere, 1995).

Lempikirjoja.

hojen sivujen tuoksu leijui ympärilläni useita tunteja lukemisen jälkeen ja sai minut kuvittelemaan itseni oikeaksi tutkijaksi. Nythän tässä *oikeasti* tutkitaan jotain. Olinhan sentään lukemassa kirjoja, joita kukaan ei ollut reilusti yli sataan vuoteen lukenut lainkaan.

Myöhemmin avasin myös Leo Mechelinin ja Robert F Hermansonin kirjojen auki leikkaamattomia sivuja. Johtuiko kirjojen sisällöstä vai mistä, mutta ne eivät jääneet mieleeni samalla tapaa kuin Rosenborgin teokset. Lieneekö sitten ensirakkauden voimaa?

Kirjojen sivujen auki leikkaaminen oli joka tapauksessa kiehtovaa. Se jätti jälkeensä ituna kummallisen ajatuksen siitä, että ihan – minun silmissäni – normaali ihminen saattaisi tykätystä oikeustieteellisiin teoksiin. Koska ajatus oli siinä määrin kummallinen, en siitä tainnut kenellekään kertoa. Mutta kysymys oli esitetty: voiko oikeustieteelliseen kirjaan rakastua? Ja jos voi niin, millaisesta rakkaudesta on kyse?

3. Kirjojen rakastamisesta

Ihan alkuun on tietenkin todettava, ettei rakkaus kirjaan ole ”sellaista” rakkautta. Miksi sitä ylipäänsä kutsutaan kirjojen rakastamiseksi, johtuu tietenkin itse sanasta, jota käytämme usein sen sivistyssanan muodossa. Puhe on bibliofiilistä, joka tarkoittaa kirjojen keräilijää ja tutkijaa, tai yleisemmin kirjojen ystävää. Moni juridinen bibliofiili on kiinnostunut kirjojen systemaattisen keräämisen ohella niiden iästä, harvinaisuudesta, ulkoasusta tai vaikkapa entisistä omistajista. Juridinen bibliofiili on usein tiettyyn juridiikan lohkoon kiintynyt henkilö, joka kerää esimerkiksi tiettyä oikeudenalaa tai tiettyä oikeudellista kysymystä koskevia kirjoja.

Bibliofiili sana itsessään tulee kreikasta, vaikka se onkin tullut käyttöömme ilmeisesti ranskan kautta. Taustalla on kaksi sanaa yhdistettynä, joista ensimmäinen tarkoittaa kirjaa tai yleisemmin kirjallista dokumenttia bibilíon (βιβλίον). Toinen sana eli filós (φίλος) viittaa ystävyyteen ja rakkauteen. Fílos sanan taustalla on kantasana filía (φιλία), jonka voinee kääntää eräänlaiseksi veljelliseksi tai ystävyydelliseksi rakkaudeksi. Se eroaa eroottisesta rakkaudesta (ἔρως) ja uskonnollisesti sävyttyneestä rakkaudesta (ἀγάπη).

Nojaamalla aristoteeliseen jaotteluun rakkauden eri lajien välillä voimme huomata, että kirjojen rakastaminen on tietynlaista rakkautta. Se ei kuitenkaan ole samanlaista kuin mitä me suomenkielessä yleensä tarkoitamme rakkaudella. Kun pohdimme rakastumista oikeustieteelliseen kirjaan, niin puhumme veljellisestä tai sisarellisesta rakkaudesta. Tässä kohtaa on tärkeää muistaa, ettei tällaisella kirjoista tykkäämisellä ole mitään tekemistä samasta sanasta – valitettavasti – johdettujen vastenmielisiä ilmiöitä nimeävien asioiden kanssa. Bibliofiili ei siis ole jonkin sortin kirjallinen perversio, joka katselisi kirjojaan sillä silmällä. Mutta minkälaisesta bibliofiiliasta on oikein kyse? Saattaahan toki olla, että juristeista muutoinkin matalasti ajatteleva pitää kaikkia juristeja jotenkin kieroutuneina, mutta tällainen on ilkeämielistä ajattelua, eikä sillä ole mitään tekemistä juridisen bibliofilian kanssa.

4. Yksipuolista rakkautta?

Kun määrittelemme ystävällismielisen kirjojen rakastamisen laadullisesti rajautuneeksi ystävyysrakkaudeksi, huomaamme että bibliofilia on myös ongelmallinen asia. Voimme haakea tässä rinnastusta suomalaisten sydämiin juurtuneesta Väinö Linnan Tuntemattomasta sotilaasta, jossa Hietanen ihmettelee väepelin rakkautta ”räteihin ja lumpuihin”.³ Ei taitaisi Hietanen ymmärtää bibliofiliaakaan ja siihen on tietysti syynsä.

Ongelmalliselta tällainen tunnesuhde näyttäytyy siksi, että ystävyysrakkaus filía on tunnetila kahden toimijan välillä. Kirja on tietenkin eloton objekti, mutta siitä huolimatta bibliofiili tuntee himotonta ja jaloluonteista rakkautta, jota ei rasita seksuaalisuus. Tällaista tunnetta tuntemme esimerkiksi ystäväysten kesken, jotka ilmentävät tunnetta lojaalisuudella. Kyse voi olla myös esimerkiksi toveruudesta tietyn ryhmän jäsenten kanssa tai jopa ajatus uhrautumisesta joukon edestä. Sen lisäksi, että tällainen tunne on luonteeltaan jaloa, sitä kuvastaa myös tietynlainen vuorovaikutuksellisuus. Tietenkin kyse on myös elollisista olioista, ei sellaisesta artefaktista kuin kirja.

On selvää, ettei sosiaalinen tahi emotionaalinen vuorovaikutuksellisuus kirjan kanssa ole mahdollista. Fantasiakirjallisuudesta tuntemme tosin useitakin sellaisia kertomuksia,

³ ”Ei jumalaut! Mää en millä lakkaa ihmettelemästä millai mies pitää kaikke romu takanas. Kui helvetin taval sitä voi oikke rakasta rätei ja lumpui. Jokku rakastava nätei flikoi, ja sen mää kyl ymmärrä, mut kuin helvetin taval rätei. Ei, mää ole mahdottomaa hämmästyny. Mää ihmettelen oikke kauhiast tämmöst ja ole niinkun klakil päähä lyöty.”

joissa kirja toimii ja käyttäytyy ikään kuin elollinen olento. Juridiikan kirjat eivät ole tuollaisia kirjoja, vaikka ne olisivat kuinka tärkeitä ja erinomaisia. Juridisessa bibliofiassa ei ole kuitenkaan kyse suoranaisestä vuorovaikutuksesta, eikä toisaalta pelkästä kirjojen keräämisestä. Kyse on jostain, näin rohkenen ajatella, paljon tärkeämmästä.

Kirjat kytkeytyvät kieleen ja juridiseen mielikuvitukseemme. Ammatillinen tai tieteellinen identiteettimme ja toimintamme juridiikassa perustuvat varsin pitkälti kieleen. Kun hankimme ja luomme oikeudellista tietoa ja kun käytämme sitä, olemme tekemisissä kielen kanssa. Yhteys oikeuden ja kielen välillä tulee hienosti esille Heikki Mattilan uraa uurtavassa teoksessa oikeuskielestä.⁴ Oikeustieteellisessä kirjallisuudessa ja oikeustieteellisissä kirjoissa säilyy myös oikeuskulttuurin muisti, sillä niiden avulla tulemme osaksi oikeustieteellistä yhteisöä ja sen pitkää jatkumoa.

Pitää myös muistaa, ettei kuilu oikeustieteellisen ja kaunokirjallisuuden välillä ole niin pitkä kuin voisi luulla, kuten Aulis Aarnion ansiokas ura myös kirjailijana hyvin osoittaa. Jarkko Tontin menestyksekkäs ja monipuolinen kaunokirjallinen toiminta myös osoittaa, että oikeustieteen tohtorista on myös kirjailijaksi.⁵ Kaunokirjallisuuden ja juridisen kirjallisuuden välillä on tietenkin suuri ero, kuten Aarnion kuvauksesta hänen irtautumisessaan ”lakikielen kahleista” käy ilmi.⁶ Sen sijaan kirjojen rakastamisessa kaunokirjallisuuden ja juridisen kirjallisuuden välillä ei ole niin suurta eroa, vaikka Lars D. Eriksson onkin zenhenkisessä runoudessaan ehtinyt ihailtavan etäälle oikeustieteellisestä kirjoittamisesta.⁷ Tässä yhteydessä ei ole tarpeen lausua mitään Law & Literature -nimellä tunnetusta tutkimussuuntauksesta, joka ei ainakaan vielä ole Suomeen juurtunut.

5. Lopuksi

Oikeustieteilijän rakkaus kirjoihin auttaa häntä paitsi luomaan tietoa oikeudesta ja hankkimaan tietoa siitä, niin myös muokkaamaan omaa oikeudellista maailmankuvaa. Oikeustieteelliset kirjat avaavat ovia oikeuden maailmoihin viitatessaan inhimilliseen ympäristöön, yhteiskuntaan ja sosiaaliseen historiaan. Juridiset teokset ovat usein tietenkin sidottuja omaan aikaansa, mutta parhain osa niistä siirtää tietoa ja argumentteja juristisukupolvesta seuraavaan. Tällaisen osaamisen ja tiedon siirtämisessä käytetään juridista kieltä, jonka tulkitseminen vaatii lukemisen taitoa. Takana oleva juridinen ajattelu voi parhaimmillaan joh-

⁴ Heikki Mattila, *Vertaileva oikeuslingvistiikka – juridinen kielenkäyttö, lakimieslatina, kansainväliset oikeuskielet* (Talentum, Helsinki, 2017).

⁵ Onpa Tontti käsitellyt myös juristista kirjailijaksi teemaa esseissään. Ks. Jarkko Tontti: *Viisastuminen sallittu. Esseitä*. (Kosmos, Helsinki, 2016).

⁶ Aulis Aarnio, *Vastahankaan - muistikuvia* (Siltala, Helsinki, 2009) s. 386–391.

⁷ Lars D. Eriksson, *Otänkta tankar* (PQR-Kultur, Mariehamn, 2002). Huomattakoon kuitenkin se, että monet tämän kirjan säkeistä kyllä liittyvät juridiikkaan ja oikeusajatteluunkin.

taa oivaltavaan kokemukseen. Tämän ajatuksen on tavoittanut hyvin Markku Helin, joka kirjoittaa väitöskirjansa alkusanoissa seuraavasti:

”Matkan kestäessä kirjoittaja on alkanut hieman paremmin ymmärtää lainoppia, ja oppinut jopa näkemään outoa, vaikeasti avautuvaa kauneutta sen päättelyissä. Epäily on vaihtunut näkemykseksi, jonka mukaan lainopilla on oma, merkittävä paikkansa kulttuurientiteettejä tutkivana ja luovana tieteenä.”⁸

Helin kirjoittaa oman aiheensa näkökulmasta ja rajautuu lainoppiin, mutta kauneus josta hän puhuu, lieenee yleistettävissä koko oikeustieteelliseen kirjallisuuteen. Kauneus on katsojan silmässä, kuten sanotaan. Vaikka korostamme kirjojen käytettävyyttä ja sisältöä, niin niiden muita ominaisuuksia ei tule aliarvioida. Joskus kirjan ja sen omistajan välillä on tunneside – toki vain omistajan puolelta.

Oikeustieteellisten kirjojen keräilyssä on kyse myös bibliofiasta, jonka syyt ja sovellukset ovat vaihtelevia, mutta jolla on myös oma oikeuskulttuurinen arvonsa. On tärkeää muistaa, että kyse on mahdollisuuksista, joita kirjat avaavat. Yksi tärkeä kirja voi avata jopa satoja muita ja johdattaa uusiin maailmoihin. Tässä mielessä oikeustieteelliseen kirjaan voi ja ehkä kannattaakin rakastua. Siinä missä suhtaudumme suurella epäilyksellä polyamoriantaan, niin voimme suhtautua paljon vapaamielisemmin polybibliofiliaan. Oikeustieteellisten kirjojen keräilijä onkin yleensä massarakastaja. Hän myös palaa usein mieliteostensa pariin, ehkä rakentaa juridisen maailmankuvansakin muutaman avainteoksen mahdollistamalle perustalle.

Yllä kerrottu selittää myös sen, miksi oikeustieteilijöillä on digitalisoituvassa maailmassamme edelleen varsin laajat kotikirjastot. Osa liittyy myös jokaisen bibliofilin taipumukseen tuntea mieltymystä kirjaan myös konkreettisena fyysisenä esineenä, jolle upeintaan pdf-tiedosto ei voi mitenkään vetää vertoja. Kuka sitä nyt nukahtaisi tiedosto syliinsään, eihän sitä voi edes taitella hiirenkorville tai tuntea sen tuoksua nenässään.

⁸ Markku Helin, *Lainoppi ja metafysiikka – tutkimus skandinaavisen oikeusrealismin tieteenkuvasta ja sen vaikutuksesta Suomen siviilioikeuden tutkimuksessa vuosina 1920–1960* (Suomalainen Lakimiesyhdistys, Vammala, 1988).

Juha Häyhä

Elämäni kirjat

1. Yleinen osa, joka koskee lukemista ja kirjoja yleensä ja Häyhä yrittää esittää itsensä lukevana

1.1. Lukeminen yleensä

Suhde kirjoihin määritty sen kautta, mikä on itse kunkin suhde lukemiseen. Onko senkaltaisen olemisen tapa, joka lukemiseen liittyy, ylipäättään mieluista? Lukemishetki edellyttää yleensä rauhaa toisilta. Toisaalta lukemiseen suuntautunut luonnetyyppi voi olla hyvinkin toisiin suuntautunut, mutta kirjojen kautta. Kirjojen avulla voimme nähdä ihmisen sisimpään, vähän kuin ystäväni Hannu, suolikirurgi. Toisaalta jotkut ovat luonteeltaan niin ulospäin suuntautuneita, että välitön keskustelukontakti muihin on lukemista luontevampaa.

Tässäkin ovat lapsuuden kokemukset vaikuttamassa. Lapsuudenkodissani oli paljon kirjoja, niitä luettiin ja niistä keskusteltiin. Kirja oli ja edelleen on ehkä tyypillisin syntymäpäivä- ja joululahja. Lukemaan kannustettiin, mutta ei patistettu. Lukemisen vieroksuntaakin olen kokenut. Isäni oli oman perheensä ensimmäinen ylioppilas. Hänen äitinsä, ahkera karjalaisemäntä, suhtautui lukemiseen tietyllä varauksella. ”Laiskottelloo” saattoi lukeva lapsenlapsi kuulla toimintaansa luonnehdittavan. Tärkeintä oli toimittaa päivän askareet, joita kyllä riitti. Ehkä sen jälkeen oli lukemisen vuoro, mutta mieluiten isoa kirjaa tai siihen liittyvää kirjallisuutta.

Äidin suvun puolelta lukemisen perinteet ovat pidempiä. Äitini lukee edelleen noin parisataa kirjaa vuodessa ja on oiva keskustelukumppani varsinkin uudesta kaunokirjallisuudesta. Olen äitini suvun puolelta tohtori neljännessä polvessa. Lukemisen ja sivistyksen arvostus tuli selväksi jo varhain. Oli arvokasta, jos lukuhommilla saattoi ansaita elantonsa. Äidinisäni kirjoitti itse paljon kirjoja, pitäjänhistorioita enimmäkseen ruotsinkieliseltä pohjanmaalta. Hyllyssäni on ne kaikki mutten ole niitä kovin tarkasti lukenut. Toisaalta sen puolen suvun lukeneet miehet eivät ole järkein tunnettuja käden taidoistaan tai ylipäättään arkipäivän käytännöllisyydestä. Erilaisia anekdootteja päinvastaisesta on paljon.

Luen melko hitaasti. On toki tekstejä, jotka tulee vain selattua vailla innostuksen elämystä. Toisen suunnan poikkeuksena on mainittava Robert Musilin teos ’Mies vailla ominai-

suuksia, jonka ensimmäisen osan suomenkielisen käännöksen luin ajatus ajatukselta 1980-luvun alkuvuosina. En mennyt eteenpäin ennen kuin kukin ajatus oli sulanut paikalleen. Jumituin teokseen niin, että hankin ruotsinkielisen toisen osan ja lopulta koko saksankielisen laitoksen, jossa on useita keskenjääneitä versioita teoksen loppuosaksi. Kaikkiaan luin tätä kirjaa yhteensä kolmen vuoden ajan.

Keksin kuitenkin käyttää luku-urakkaa hyväksi oikeustieteellisissä jatko-opinnoissa ja kirjoitin yleisen oikeustieteen sivulaudatutkimuksen tältä pohjalta. Suuri ansio tästä lankeaa silloiselle esimiehelleni, professori Kaarle Makkoselle, joka juuri tuolloin piti syventävien opintojen projektia aiheesta 'Oikeus maailmankirjallisuuden valossa'. Musilin teoksessa kuvataan toisaalta erään himomurhaajan oikeudenkäyntiä, toisaalta teoksen päähenkilön isän käymää tieteellistä keskustelua alentuneen syyntakeisuuden käsitteestä. Vähän juristimaisesti keksin kysyä, onko kuvaus kirjoittamisolosuhteisiin nähden realistinen. Annoin Robert Musilille puhtaat paperit.

Lukeminen edellyttää sille suotuisia olosuhteita lähipiirissä. Kovimmille tekstejä lukeva ja niitä ammatikseen tuottava joutuu silloin, kun lapset ovat pieniä. Lapsille tuli kyllä luetua, mutta aina ei ehkä ääneen lukuun liittyvä läsnäolo ollut täydellistä, kun mieli paloi keskenolevan tieteellisen artikkelin perään. Toisten nukkuessa yöllä sai keskittymisrauhan, mutta eihän se pitkän päälle käy, että perheessä yhdellä on ihan oma vuorokausirytyksensä. Lukemiseen liittyvä eristäytyminen ei ole helposti yhdistettävissä onnelliseen perhe-elämään.

Ruuhkavuosina oli myös lopetettava erinäisten aikakausilehtien tilaaminen kotiin, kun aikaa niiden lukemiseen ei yksinkertaisesti ollut. Satunnaiset kirjastokäynnit paikkasivat aukkoa. Toinen merkittävä lukemista edistävä seikka on se, että olen vuodesta 1987 asunut Järvenpäässä ja käynyt junalla töissä Helsingin keskustassa. Asumisjärjestely on taannut minulle arkisin yhteensä tunnin lukuaikaa päivässä, junien myöhästellessä vähän enemmänkin. Lapset ovat jo maailmalla ja asun nykyään puolittain Janakkalassa, josta junamatka kestää tuplasti sen, minkä Järvenpäästä. Kun vielä huomaa junien myöhästelyn viime vuosina selvästi lisääntyneen, voin todeta lukumahdollisuuksieni ratkaisevasti parantuneen. Kiitos VR!

Jo kerrotun perusteella lieene tullut selväksi, että minulla on lukemisen jano. Lukeminen on ollut ammatillisesti välttämätöntä, mutta sen merkitys on laajempi. Maailmasta on elämän aikana syytä ottaa selvää, enkä tiedä parempaa tapaa tehtävän täyttämiseen kuin lukeminen. Toki itsekin pitää muistaa elää mutta lukemisen muodossa saa tiivistetysti elämyksen toisten elämänkokemuksesta.

Luen vähän kaikkea: ammattiasiaa, yhteiskuntaa, historiaa, taloutta, kaunokirjallisuutta ja runoutta. Kirjoja tulee luettua kannesta kanteen ehkä pari-kolmekymmentä vuodessa. Erilaisia artikkeleita tämän päälle määrää, jota en pysty arvioimaan. Ehkä luen nykymitalla kohtuullisen runsaasti.

1.2. Lukemisen kieli

Äidinkieleni on suomi ja enimmäkseen luen tällä kielellä. Erityisesti runoja luen pitääkseni yllä kielentajuani omalla äidinkielelläni. Hyvän runon rytmi ja ilmaisuvoima tempaa mukaansa ja saa tajuamaan kielen nyansseja. Runous on jo lähellä musiikkia, mikä on myös tärkeä kielen ulottuvuus. Pysähdyn usein kuuntelemaan laulun sanojen painotuksia ja minulla on hieman erikoinen tapa jäädä pohtimaan, voisiko kuulemani laulun sanat istuttaa johonkin toiseen kappaleeseen. Esimerkiksi virsi ”Soi kunniaksi luojan”, jota valtiopäivien juhlahumalanpalveluksissa yleensä veisataan, mahtuu vallan hyvin Suvivirrenkin säveliin ja päinvastoin. Eino Leinon runojen poljento sallii sen, että melkein kaikki Loirin tunnetuksi tekemät Leino-tulkinnat voidaan vaihtaa päittäin.

Äitini puolelta suvussani on puhuttu ruotsia, jolla olen tottunut seurustelemaan. Koen tämän kielen jossain määrin sukuvelvoitteena, mutta se on vuosien myötä tullut läheiseksi ja puhun sitä mielelläni aina kun saan siihen tilaisuuden. Kielentunto häviää, ellei kieltä aktiivisesti käytä. Teiniaikoina seurasin aktiivisesti ruotsinkielistä ja ruotsalaista musiikkia ja tietyllä tavalla myös ruotsinkieleen liittyvä rytmikka on tullut tutuksi. Olen myös tehnyt töitä ruotsinkielellä ja eikä lukunopeuteni ruotsiksi poikkea suomesta. Seuraan oman alani pohjoismaista keskustelua ja luen pohjoismaista kirjallisuutta islantia lukuun ottamatta alkuperäiskielellä.

Satuin olemaan töissä yliopistolla aikana, jolloin oikeustiedekin kansainvälistyi voimakkaasti. Aloimme vierailla aktiivisesti maailmalla alamme kansainvälisissä konferensseissa ja kansainvälisiä vieraita kävi Suomessa. Tämä kehitys avarsi monen oikeustieteen oppiaineen itseyttä ja tuotti ikään kuin sivutuotteena taidon tehdä työtä englannin kielellä. Kollegat alkoivat väitellä tällä kielellä ja yhä useampi sekä kirjoitti että luennoi englanniksi. Sama kielikehitys tapahtui myös välimiesmenettelyn puolella. Pääsin tuosta kehityksestä osalliseksi ja varsinkin ammattikirjallisuutta ja eri yhteiskuntatieteiden tutkimuksia tulee luettua runsaasti myös englanniksi.

Näiden kielten lisäksi pystyn lukemaan tekstejä myös saksaksi ja ranskaksi. Kyseiset kielet eivät kuitenkaan valitettavasti muulla tavoin ole olleet aktiivisessa käytössä enkä pysty niillä juuri mitään tuottamaan. Kielitaidon ruostuminen vaikuttaa myös niin, etten kovin mieluusti tartu mihinkään pitkään tai vaikeaan tekstiin näillä kahdella kielellä. Eteneminen on auttamattoman hidasta. Tämä asiantila ei ole kohentunut lukuisista uudenvuodenlupauksista huolimatta.

1.3. Kirjat esineinä

Luen edelleen kirjat kirjoina. En ole edes kokeillut kirjojen lukemista sähköisessä muodossa. En koe edustavani mitään fundamentalismia tässä suhteessa, pikemmin kysymys on pelkästä tottumuksesta. Lehdet olen jo oppinut lukemaan digitaalisina versioina. Varsinkin

maalla asuessa ja junissa huomaa tämän lukutavan hyvät puolet. Tunnustan kernaasti, että rationaalisesti ajatellen sähköinen kirjasto säästää tilaa. Säästö on rahassa mitattuna sitä merkittävämpi, mitä lähempänä Helsingin keskustan neliöhintoja sattuu asumaan. Asun vähän kauempana, joten 'Not a big Deal!'.

Myös matkailtaessa sähköisen kirjaston edut lienevät vaikeasti kiistettävissä. Toisaalta kirjojen lukeminen on sinänsä eräänlaista matkailua. Useasti matkan fyysinen toteuttaminen liittyy siihen, että täydentää paikallakäymällä edeltävää lukukokemustaan. Monen paikan osalta pelkkä lukukokemus riittää. Toisaalta, kun matkalle sitten lähtee, enempi lukeminen saattaa olla tarpeetonta ja matkaseuran kannalta epäsosiaalista.

Minulle kerääntyy kirjoja hyllyyn. En hanki kirjoja niitä kerätäkseni, vaan lukeakseni. Jokaisen kirjan tulee kuitenkin jollakin tavalla puhutella, jotta sen hankkisi omaksi. En ole hyvä kierrättämään kirjoja, vaan ne tuppaavat jäämään hyllyyni. Kynnys luopua kerran hankkimastani kirjasta on kohtuullisen korkea. Minusta on tärkeää, että vaikutuksen jättänyt kirja on nähtävillä hyllyssäni ikään kuin muistuttamassa sen kanssa koetusta elämyksestä. Pelkästään sen näkeminen tai selailu palauttaa usein mieleen niitä tunnelmia, joita teosta lukiessa tuli koettua. Sikäli kuin näin ei tapahdu, teos on syytä lukea uudelleen.

Venäläiset klassikot kuuluvat tähän sarjaan. En todellakaan ole lukenut Dostojevskin tuotantoa neljässä päivässä. Olen lukenut Dostojevskiä, Tolstoita, Tsehovia, Gogolia ja muita venäläisiä vuosikymmenten varrella useita kertoja. En enää aina välttämättä koko kirjaa kannesta kanteen, vaan mielestäni eniten ajatuksia herättäviä kohtia kerraten. Niissä häiritsee kirjoitusasun rosoisuus ja henkilögallerian runsaus. Hemingway ei ole selvästikään ollut tyyliopissa Venäjällä. Toisaalta ihmismielen käsittely on ylittämätöntä.

Kirjan kokeminen kirjana on osa totuttua lukuelämystä. Sivujen selailu, palaaminen jo luettuun kohtaan ja menossa olevan kohdan merkitseminen kuuluvat olennaisena osana lukuelämykseen. En kuitenkaan aseta juurikaan vaatimuksia kirjan ulkoasulle. Arvostan hyvin sidottua ja huolella taitettua kirjaa esineenä, mutta sisältö on tärkeämpää. Moni klassikko on hyllyssäni pelkästään pehmeäkantisena pokkarina.

1.4. Lukupiirit

Lukeminen ei kuitenkaan ole pelkästään sitä, että eristäytyy omiin oloihinsa lukemaan. On tärkeää saada keskustella toisten kanssa lukemalla koetusta. Olen saanut jakaa lukukokemuksia monessakin lukupiirissä. Tällaiset piirit tuovat eräänlaista kurinalaisuutta lukemiseen. Piirin tapaamiseen ei kehtaa mennä, ellei päivän tekstiä ole luettu. Lukemisen tarkkuus saattaa myös kohentua, kun joutuu muotoilemaan kritiikille alttiin kannan kokemastaan. Tärkeintä on kuitenkin huomata, kuinka eri tavoin sama teksti saatetaan kokea ja oppia itse toisten kokemuksista.

Lukupiirissä kädyt keskustelut ovat aina avartaneet omaa kokemusta. Merkittävä osa

yliopistosivistyksestä on tarjolla yliopiston liepeillä, tutkintovaatimusten ja viranhoidon voitteiden ulkopuolella, erilaisissa tutkija- ja lukupiireissä. Yliopistolla työskennellessä mieleen jäivät monet tällaiset viritelmat, viimeisimpinä hermeneutiikkaan keskittynyt lukupiiri, jonka yhteydessä tutummiksi tulivat Hans-Georg Gadamer, Paul Ricoeur ja Michel Foucault. Yrityksen astetta kuvaa hyvin se, että käytimme Gadamerin pääteoksen läpikäyntiin yli vuoden.

Tultuani korkeimpaan oikeuteen perustin yhdessä kollega Pertti Välimäen kanssa lukupiirin, jonka ideana oli auttaa jatko-opintoja harjoittavia tai niitä suunnittelevia esittelijöitä. Huomasin, että substanssiosaamiseltaan esittelijät edustivat usein alansa huippua, mutta jatko-opintojen suurimpana uhkakuvana näyttäytyi teorianpelko. Näytti siltä, että yliopistojen jatko-opintojen ja käytännön tuomarintyössä saavutetun ammattitaidon välissä oli kynnys, jota voisi vapaamuotoisella lukupiirityöllä pyrkiä madaltamaan. Pari vuotta luimme ajan-kohtaista oikeusteoriaa. Kaksi piiriin osallistunutta esittelijää on sittemmin väitellyt.

Parhaillaan vedän, yhdessä kollegani Juha Mäkelän ja jo eläkkeellä olevan Pertti Välimäen kanssa uutta teoriapiiriä, jonka perusidea on sama kuin aiemmalla piirillä. Tällä kertaa aloite tuli jatko-opintoja harjoittavien esittelijöiden taholta. Olemme käyneet läpi suomalaista oikeuslähdeoppia Hannu Tolosen teoksen opastamana ja parhaillaan luemme Ronald Dworkinin teosta *Law's Empire*. Viimeksi mainitun teoksen uudelleenlukeminen on ollut opettavainen kokemus kaiken katoavaisuudesta. Olen teoksen joskus aikoinaan lukenut ja se on ollut kirjahyllyssäni noin parikymmentä vuotta. Silti sen tarkka lukeminen lukupiirissä on tuottanut epätietoisuuden tuntemuksia, olenko oikeasti lukenut tämän kirjan joskus aiemmin. Ehkä kysymys on vain siitä, että keskustelukumppanini ovat niin teräviä.

Jo yli kymmenen vuoden ajan olen saanut kuulua ”Herkuttelevien herrasmiesten kirjakerhoon”, joka kokoontuu kesäkautta lukuun ottamatta säännöllisesti kuukausittain. Piirin jäsenen edustavat alansa ammattilaisia eri aloilta. Lukupiirin kirjavalintaa rajaa kaksi sääntöä: kenenkään piirin jäsenen itsensä kirjoittamia kirjoja ei lueta ei myöskään kaunokirjallisia teoksia. Näistä säännöistä vain ensimmäisestä on onnistuttu pitämään johdonmukaisesti kiinni. Toisaalta Jari Tervon Matriarkka ja Juha Hurmeen Niemi lienevät kaunokirjallisuutena rajatapauksia. Muutoin luemme historiaa, taloutta, politiikkaa ja aina kesäisin jonkun klassikon. Keväisin olemme tehneet yhdessä retken johonkin kiinnostavaan maahan, johon piirin jäsenillä on sellaisia kontakteja, että korkeatasoinen ohjelma on ollut mahdollista. Vuosien varrella tässä piirissä luettujen kirjojen määrä ylittää jo sadan.

1.5. Kirjastoni koostumus

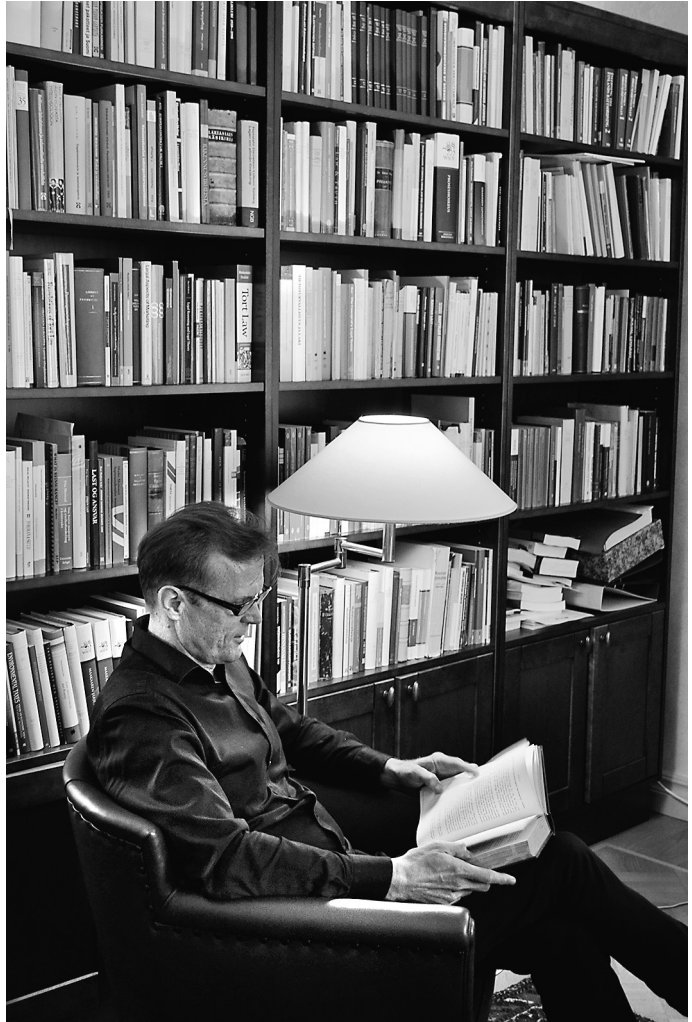
En osaa arvioida kirjastoni tarkkaa kokoa. Tuntuu jotenkin keinotekoiselta ryhtyä sitä tarkemmin mittaamaan. Sanotaan, että sekä Janakkalan että työpaikkani työhuoneet ovat kirjojen täyttämiä. Määrää tärkeämpänä pidän kirjastoni koostumusta. Jakaisin kirjojeni

Janakkalan kotikirjasto

koostumuksen karkeasti kolmeen osaan, 1) oikeudellinen ammattikirjallisuus, 2) muut tieteet, yhteiskunta, talous, historia sekä 3) kaunokirjallisuus ja runous.

Lukumääräisesti eniten minulla lienee oikeustieteen alaan luokiteltavaa kirjallisuutta. Painotus on siviilioikeuden yleisessä osassa. Yhteen aikaan tunsin kaikki yliopistolla oikeustieteestä väittelevät siten, että minulle on kertynyt pitkä rivi väitöskirjojen vapaakappaleita. Olen pyrkinyt pitämään itseäni ajan tasalla omalla alallani kotimaisen, pohjoismaisen ja saksalaisen siviilioikeudellisen kirjallisuuden osalta. Tapanani on ulkomailla ollessa vierailulla mahdollisuuksien mukaan juridiseen kirjallisuuteen keskittyvissä antikvariaateissa. Oikeustieteellisiä aikakausikirjoja lukiessa tutustun mieluusti kirja-arviointeihin nähdäkseni, onko mitään kiinnostavaa ilmestynyt. Englanninkielistäkin keskustelua sopimus- ja vahingonkorvausoikeuden peruskysymyksistä pyrin seuraamaan.

Siirsin kirjani kotoa Järvenpäästä toiseen kotiin Janakkalaan. Olen silti yhä kirjoilla Järvenpäässä. Muuton yhteydessä huomasin, että kaunokirjallisuuden määrä on mainitsemistani ryhmistä kirjastossani vähäisin. Luulen tämän johtuvan siitä, että tämän osaston kirjoja tulee luettua paljon äitini suosittamina. Hän seuraa ja ostaa aktiivisesti ajankohtaista kaunokirjallisuutta. Luettuaan hankkimansa kirjan, hän kierrättää niitä meillä lapsilla. Huomaan kyllä itsekin kantavani kirjamessuilta usein täydet kassit klassisia kaunokirjallisia teoksia.

Työhuoneen kirjasto

Vaihdoin ammattia tutkijasta tuomariksi vuonna 2001. Ammatillisesti harjoitettu oikeustiede jäi minulta siihen vaiheeseen, että aloin pohtia oikeudellisen päättelyn kohdallisuutta sitä ympäröivien tekijöiden kanssa. Sen sijasta, että oikeusjärjestelmä ymmärrettäisiin suljettuna normatiivisena järjestelmänä, oikeusnormeja voidaan tulkita ja systematisoida ulottamalla tarkastelu oikeusnormien asettamisen taustalla oleviin tekijöihin ja oikeusnormien soveltamisen tosiasiallisiin vaikutuksiin. Näiltä pohjilta kirjoitin sekä väitöskirjani että jälleenvakuutusta käsittelevän tutkimukseni. Tutkimuskohde myös ohjasi valintaa varsinkin jälkimmäisen teoksen osalta, sillä perinteisen lainopin lähteitä ei ollut käytettävissä tutkimuskohdetta jäsentämään.

Kontekstuaalinen lähestymistapa on tietenkin sukua monen muun ohella Otto Brusii-
nin ajatuksille. Vaikka mistään kausaalisuhteesta ei tietenkään ole kyse, voidaan oikeusnor-
meja tehdä ymmärrettäviksi ottamalla huomioon se toimintaympäristö, jossa ne ovat syn-
tyneet ja jossa ne vaikuttavat. Oikeuden muutostekijöitä selittävä historiallinen tutkimus-
ote, oikeuden ja moraalien suhteisiin keskittyvä arvotutkimus, oikeusnormien yhteiskun-
nallista merkitystä koskeva sosiologinen tieto ja eri tulkintavaihtoehtojen hintaa mittaava
taloustiede antavat syvyyttä ja vivahteikkautta myös lainopin saralla.

Sanottu selittää sitä, että kirjastoni muu kirjallisuus on sekalaista, mutta runsasta: Yh-
teiskuntatieteitä, filosofiaa, taloustiedettä, historiaa ynnä muuta. On kuitenkin korostettava
sitä, että olen näillä saroilla täysin maallikko. Ammatti-identiteettini on aina ollut juristi.
Minulla on korkea kynnys viitata kirjoituksissani toisen tieteenalan tutkimuksiin. Se kun
antaisi ehkä aiheen ajatella, että pitäisin itseäni jotenkin kyseisen alan asiantuntijana. Tie-
teellisen rehellisyyden nimissä on toisaalta kuitenkin syytä tehdä avoimesti selkoa ajattelun
lähteistä. Onneksi nykyisessä ammatissa tämäntyyppinen lukeneisuus jää selvästi ammatti-
roolin ulkopuolelle. Kaikkea ei tarvitse viran puolesta ymmärtää eikä hyvää harrastusta
kannata pilata ylimääräisellä puristuksella.

Seuraavassa poimintoja 'elämäni kirjoista'. Huomaan, että kirjoituksesta tuli eräänlainen
kehitystarina tutkijana. Olkoon niin. Muunkinlaiset valinnat olisivat olleet mahdollisia, jos
kirjoittamisen hetki olisi ollut toinen. Moni minuun vaikuttanut kirja jää mainitsematta ja
voi olla, että moni nyt mainituista jäisi toisella hetkellä kirjoitettuna pois.

2. Erityinen osa, jossa Häyhä joko paljastaa itsensä tai esittää itsensä viisaampana kuin on

2.1. Raamattu

Kun kyseessä lienee levinnein kirja maailmassa, ei sen merkitystä lukukokemuksena ole
syytä sivuuttaa. Raamatun vaikutus maailmankuvaamme on ilmeinen. Mielikuvamme
noin kahdentuhannen vuoden takaisista elämänoloista on vahvasti raamatun tarinoiden
värittämää. Kirja on inspiroinut eri filosofi- ja raamatulliset teemat ovat näkyvillä kaikkien
taiteenalojen teoksissa, sen tekstiasu on muokannut kielellisiä käytäntöjä ja raamatussa
esillä oleva teema oikeasta tavasta elää on vaikuttanut yhteisössä elämisen pelisääntöihin.
Viimeksi mainitun piirteen vuoksi raamattu ei ole merkityksetön teos myöskään oikeus- ja
yhteiskuntatieteiden kannalta.

On kuitenkin tehtävä selväksi, että käsittelen tässä raamattua juuri edellä mainitussa
kulttuurisessa merkityksessä. On itse kunkin uskon varainen asia, missä määrin raamattu
palvelee ikuisten totuuksien lähteenä tai dokumenttina jumalan tahdosta. Uskon asioille ei

voida esittää totuuden vaatimuksia, eikä toisaalta uskon asioita tule tarjoilla totuuden retoriikalla. Kumminkin päin kysymyksessä olisi kategoriavirhe. Uskon varaisilla asioilla lienee potentiaalia olla totta jossakin institutionaalisen faktan mukaisessa merkityksessä. Ne voivat olla totta ja vaikuttaa vähän samantapaisesti, kuten raha tai oikeusnormit. Edellytyksenä on, että samoin uskovien yhteisö jakaa tämän näkemyksen.

En ole koskaan lukenut raamatun kannesta kanteen. Jos unohtetaan koulun uskonto-tunneilla ja rippikoulussa koettu ohjattu raamatun lukeminen, systemaattisin lukukerta oli vuonna 1967, jolloin osallistuin Lapuan hiippakunnan seurakuntien poikakerhojen hengelliseen kilpailuun aiheesta 'Apostolien teot'. Nuo raamatunkohdat luin moneen kertaan ja ilmeisesti tarkasti, sillä osasin vastata enimpiin kysymyksiin niin, että joukkueemme voitti kilpailun. Palkinnon saimme Lapualla itse piispa Eero Lehtisen kädestä.

Muutoin raamattuun tutustuminen on ollut sattumanvaraisempaa. Yritän lukea raamatua ilman, että jäisin pohtimaan, miten ihmeessä kahdella kalalla ja vedellä saadaan ruokittua iso ihmisjoukko, kuinka valtameri pakenee, taivaalta sataa mannaa tai veden päällä kävely on mahdollista. Näiltä osin teoksen kertomusten totuusarvo mitä ilmeisimmin korreloi enemmän sen kirjoittajien mielikuvituksen kuin tosiasioiden kanssa. Tällaisiin takertuminen ei kuitenkaan ole raamatun lukemisessa pointtina.

Totuusarvoa tärkeämpää on, että raamatulla on ollut ja on tärkeä merkitys etsittäessä oikeaa tapaa elää ja muodostaa yhteisö. Sen kautta voidaan ymmärtää paitsi suurta osaa kulttuuristamme, erityisesti siihen liittyvästi kanssakäymisen moraalikoodistoa. Jopa yhteiskuntajärjestelmän perusta voi tulla ymmärretyksi raamatun ihmiskäsityksen avulla. Menevässä tässä nyanseihin, kristillinen etiikka ja sosialistisen yhteiskuntajärjestyksen moraaliperusta eivät lopulta jää kauas toisistaan. Raamattu ei kuitenkaan ole ainoa inspiraation lähde tältä osin ja raamattuun vedoten on tunnetusti aikaansaatu ja ylläpidetty paljon epäoikeudenmukaisuutta.

Raamattu on kokoonpantu ja kanonisoitu usean kirjoittajan tekstien pohjalta. Raamatun viesti onkin monin kohdin ristiriitainen. Esimerkiksi vuorisaarna on hieman pelottava osittain epärealistisine elämänohjeineen ja syyllistävine sävyineen. Tämän vastapainona elämänmyönteisen laulujen laulun (korkea veisu) lukeminen herättää kysymyksen, miten oppineet raamatuntulkitsijat saavat tästä kaikesta aikaan johdonmukaisen kokonaisuuden. Eivät varmaan saakaan eivätkä näkemykset kirkon sisällä näytä olevan yhtenäisiä.

Seuraan mielenkiinnolla kirkollisissa toimituksissa, mihin raamatun kohtaan saarnanpitäjä tukeutuu ja minkälaiseen nykyajan kontekstiin teksti sijoitetaan. Joskus kielenkäyttö on aika raikastakin. Toisaalta, toisinaan törmää tekstivalintoihin, jotka eivät mitenkään istu tilanteeseen tai muuhun sanottavaan. Oma lukunsa ovat ne, joiden puheessa on vain raamatunsitaatteja vailla kosketuspintaa kuulijakunnan elämän todellisuuteen. Raamatun sanoman ritualisoituminen on omiaan vesittämään viestiä. Raamatun käyttö puheviestin värittäjänä on vaativaa.

Yhtä kaikki, raamattu on ansaitusti kirjojen kirja, iso kirja. Kaikkea siitä ei varmaankaan ole vielä sanottu eikä kaikkea sen avulla ole varmaan vielä sanottu. Kukin käyttää sitä tavaltaan. Jotkut valitettavasti aiheuttaen lähimmäisilleen kärsimystä. Mutta on siinä aineksia hyvänkin malliksi. Sikäli kuin arvoilla on merkitystä ihmis- ja yhteiskuntatieteille, raamatuntuntemus on tärkeä osa tutkijan yleissivistystä.

2.2. Erkki Aurejärvi, Urakkasopimus, 1976

Valmistuin oikeustieteen kandidaatiksi keväällä 1979. Sain heti alan työpaikan ja ryhdyin aikani kuluksi harjoittamaan työn ohella jatko-opintoja. Auskultoimaankaan en vielä ikäni vuoksi olisi päässyt. Aluksi kyse ei ollut mitenkään systemaattisesta ja päämäärätietoisesta toiminnasta, kunhan hengailin vanhojen kavereiden kanssa yliopistolla suorittaen tentin silloin, toisen tällöin.

Käytännön juristin työni painoutuivat työoikeuteen ja insolvenssijuridiikkaan. Olin töissäni tukeutunut jonkun ongelman ratkaisemisessa Erkki Aurejärven väitöskirjaan Urakkasopimus vuodelta 1976. Luin sen saman tien kokonaan. Lukukokemus muutti käsitystäni tieteenteon luonteesta. Olin hieman pelonsekaisin tuntein ajatellut, että lisensiaatintutkimuksen tulee olla kokolaiilla systemaattinen ja täydellinen esitys annetusta aiheesta. Aurejärven väitöskirjan luettuani ymmärsin, että väitteen esittäminen ja puolustaminen on tätä tärkeämpää.

Aurejärven väitöskirja lepää kahden väitteen varassa. Toisaalta siinä kritisoidaan työoikeuden portiksi kutsuttua perussuhdeteoriaa, toisaalta urakkasopimuksia jäsentävää saksalaisperäistä *Werk/Wirken*-ajattelua. Kumpaakin kohtaan teoksessa suunnataan varsin voimakasta kritiikkiä. Perussuhdeteorian osalta Aurejärvi käy tunnusmerkki tunnusmerkiltä läpi teorian keskeiset työvälineet ja katsoo osoittaneensa, ettei perussuhdeteoria onnistu työsuhteen tunnusmerkkien avulla identifioimaan tyhjentävästi työsopimusta muista työntekoa koskevista sopimuksista.

Aurejärvi kirjoittaa selkeästi ja varsin poleemisesti. Tasapainoilevaa toisaalta – toisaalta – argumentointia kirjassa ei ole. En kaikin osin vakuuttunut kritiikin osuvuudesta. Silti väitöskirja herätti yhä hengissä olevan vakaumuksen: tieteessä pitää esittää väitteitä. Siten tiede voi täyttää keskeisimmän tehtävänsä, uuden tiedon tuottamisen. Jo olemassa olevan tiedon keräily ei tähän riitä, ei vaikka uutuusarvoksi nimettäisiin tiedon uudelleensystematisointi. Tältä pohjalta olen tutkijana pyrkinyt toimimaan, vaikka poleemisuudessa taidan hävitä Aurejärvelle.

2.3. Markku Helin, Lainoppi ja metafysiikka, 1987

Lisensiaattityöni johti siihen, että vaihdoin ensimmäisen kerran uraa. Käytännön lakimiehen tuli opetella tutkijan ammatti. Yksityisoikeuden laitoksen kahvio oli 1980-luvulta alkaen se forumi, jossa me kisällit imimme vaikutteita vanhemmilta mestareilta. Samoihin aikoihin siellä aloittivat Kirsti Kurki-Suonio, Klaus Viitanen ja Pekka Timonen. Pertti Välimäki liittyi joukkoon 1980-luvun lopulla. Markku Heliniä pidettiin yleisesti ainutlaatuisena. Hänen väitöskirjaansa tavasimme kirjain kirjaimelta etsien merkityksiä sen riveiltä ja niiden välistä. Muutamia kirjan lauseita ja sanontoja muistuu vieläkin ulkomuistista mieleen aivan samalla tavalla kuin jotkut legendoiksi tulleet sitaatit Väinö Linnan romaanista.

Markku Helin konkretisoi skandinaavista realismia koskevan pohjatyön tutkimalla tämän tutkimussuunnan vaikutusta suomalaiseen lainoppiin ja sen muutokseen. Väitöstyö koski kyseisen koulukunnan erityisesti propagoimien reaalisten argumenttien merkitystä ja painoarvoa suomalaisessa lainopissa. Vaatimus reaalisten argumenttien käyttämisestä oikeustutkimuksessa on merkinnyt sitä, että oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa on tullut pohtia oikeudellisen ratkaisun käytännöllistä tarkoituksenmukaisuutta. Asia tulisi ratkaista mahdollisimman tarkoituksenmukaisesti yhteiskunnallisia oloja koskevan koetellun tiedon perustalta arvioiden, jos jotakin kirjasta muistan.

Reaalisten argumenttien käyttöön liittyy myös korkeimman oikeuden työn kannalta kolsi pulmia, joihin mukanaolija toteaa törmäävänsä. Korkeimman oikeuden ratkaisutoiminnalla on oma roolinsa oikeusjärjestelmän kehittämisessä ja yhteiskunnallisessa keskustelussa antamiensa ennakkopäätösten vuoksi. Rooli ennakkopäätöksiä antavana ylimpänä oikeusasteena herättää kysymyksiä luontevasta työnjaosta lainsäätäjän ja korkeimman oikeuden välillä.

Prejudikaattituomioistuimen on ajateltava myös ratkaisun vaikutuksia samankaltaisesti kuin lainsäätäjän. Ongelmana on, minkälaiset edellytykset tuomioistuimilla on täyttää tämä tehtävänsä. Ilman tarkempaa dokumentointia totean, että yhteiskuntaa koskeva tieto on merkittävästi lisääntynyt, sitä on käytettävissä enemmän kuin aiemmin. Käytettävissä oleva tieto ei kuitenkaan yleensä ole tuotettu palvelemaan nimenomaan oikeudellista harkintaa. Miten tuomioistuin, jonka velvollisuus on perinteisesti ollut oikeusjärjestyksen sisällön hallinta, saattaa kyetä hallitsemaan sen todellisuuden, jonka merkitys jutun ratkaisussa on tullut keskeiseksi?

On toki niin, ettei tuomioistuimen velvollisuutena ole selvittää jutun tosiasiapuolta omin toimin. Jutun asianosaisten asiana on esittää ratkaisun pohjaksi se todistelu, joka tukee heidän näkemystään jutussa. Ongelmat kulmineituvat näytön arvioinnissa, kun tarjolla on vähintään kaksi perusteltua näkemystä siitä, miten todellisuus olisi hahmotettava. Oikeusriidan asianosaiset pyrkivät tarjoilemaan tuomioistuimelle sen todellisuutta koskevan totuuden.

den, joka parhaiten palvelee heidän etuaan, eikä tältä pohjalta tuotettua tietoa voida siksi rinnastaa esimerkiksi tieteellisten kriteereiden perusteella kontrolloituvaa tietoon.

Toisinaan apua on siitä, että tarjolla on asiantuntijan toimesta tuotettua kokemustietoa. Kokemustieteissä tieto on luonteeltaan kasautuvaa ja yleisvaikutelmana on, että etenkin luonnontieteissä uudet totuudet syrjäyttävät vanhat entistä vinhempaa vauhtia. Tuomioistuinelaitos antaa perinteisesti lopullisia ratkaisuja, jolloin pulmia syntyy, kun jälkikäteen todetaan, että ratkaisu on annettu vanhentuneen tiedon perusteella. Ylimääräisen muutoksenhaun keinot eivät kuitenkaan ole loputtomiin asianosaisten käytettävissä.

Toisessa suunnassa ongelmana on tuomioistuimelle kuuluvan ratkaisuvallan siirtyminen tosiasiaa asiantuntijoille. Asiantuntijatieta ei tuoteta oikeudellista ratkaisua silmäläpäitäen, vaikka sitä tuotetaan tätä ratkaisutoimintaa varten. Asiantuntijatiedon tuottajalla ei ole oikeusjärjestelmän mukanaolijan näkökulmaa eikä velvoitetta huomioida oikeudellisia arvoja. Asiantuntijat kirjoittavat lausuntoja usein virkamiehen ominaisuudessa ja -vastuulla, mutta eivät tuomarin asemassa ja vastuulla. Tuomioistuimella on valta ja oikeus katsoa lääkärin sairaaksi toteama henkilö terveeksi, tai päinvastoin, sillä tuomioistuimessa oikeudellinen harkinta on lääketieteellistä ja muuta kokemustiedettä keskeisempää. On selvää, että tämä piirre ei ole aivan ongelmaton.

Yhdenvertaisen kohtelun periaate asettaa tuomioistuimelle myös vaatimuksen seurata yhteiskuntatodellisuutta. Yleislausekkeiden soveltaminen, kuten esimerkiksi rangaistuksia mitattaessa, vahingonkorvauksen määrää tai lasten elatusapua vahvistettaessa edustaa tuomioistuinelaitokselle käytäntöä, jonka tulisi edustaa johdonmukaisuutta, jotta soveltamisen kohteena olevat kansalaiset saattaisivat kokea tulleen yhdenvertaisesti kohdelluiksi. Todellisuutta koskevan tiedon puute on perinteinen yleislausekkeen soveltamista koskeva ongelma.

Yleislausekkeet ovat myös esimerkkinä siitä, että tietyn elämänalueen normittaminen prejudikaattien avulla voi olla pulmallista demokratiaihanteen kannalta. Ennakkoratkaisu ja annetaan yksittäisissä oikeusjutuissa eikä tuomioistuimella ole mahdollisuuksia mennä tapauksen erityispiirteiden, jutussa esitettyjen vaatimusten ja prosessuaalisen asetelman ylitse. Näkyvillä ovat vain jutun asianosaisten käsitykset siitä, kuinka juuri heidän välinen erimielisyytensä olisi jutun oloissa ratkaistava. Yleistäminen muihin tapauksiin on aina riskialtista, kun ei tiedetä, olisiko argumentaatio niissä ollut aivan samanlaista.

Ennakkoratkaisu annetaan paitsi ratkaisuksi kyseisten asianosaisten riitaan, myös oikeusohjeeksi tulevia oloja silmälläpitäen. Se on tarkoitettu koskemaan muitakin samanveroisessa asetelmassa lainsoveltamisen kohteeksi joutuvia henkilöitä. Yksittäisen oikeusriidan yhteydessä ei kuitenkaan ole mahdollisuuksia kuulla kaikkia niitä, joita prejudikaatilla linjattava normitulkinta saattaa koskea. Näillä onkin yleensä paremmat mahdollisuudet saada äänensä kuuluville, jos yhdenvertaisen kohtelun periaatetta pyritään edistämään lailla tai vaikkapa asianomaisen hallinnonalan yleisohjein. Ohjeita valmisteltaessa voidaan eri etutahojen kuu-

lemisellä prejudikaattia paremmin varmistaa se, että norminannon taustalla on riittävän monipuolinen yhteiskunnallinen keskustelu. Myös vanhalla komitealaitoksella oli puolensa.

Reaalisen argumentoinnin käyttöä tuomioistuintyössä koskevat pulmat eivät kuitenkaan oikeuta väistämään sitä vastuuta, mikä tuomioistuimilla on yleislausekkeiden täyttämisessä ja sovellettaessa entistä avoimempia tunnusmerkistöjä. Luonteva vuoropuhelu lainsäätäjän, oikeus- ja muiden tieteiden sekä oikeuskäytännön kesken on aina paikallaan. Tuomioistuinmenettely ei tee mahdolliseksi hankkia norminasettamisen tueksi tietoa ja mielipiteitä lainvalmistelutyöhön rinnastuvalla tavalla. Tämä vajavaisuus on hyvä pitää mielessä sekä säädettäessä lakeja, jotka siirtävät päätäntävaltaa tuomioistuimille, että asetettaessa tuomioistuimille odotuksia jonkun elämänalan normittamisesta.

2.4. Henry Ussing, *Skyld og skade*, 1914

Eräänlaisena harrastamieni oikeudenalojen esimerkkinä Markku Helinin väitöskirjan teemoista on nostettava esiin tanskalaisen Henry Ussingin tuotanto. Muitakin olisi, mutta hänen tuotantonsa vastaa omaa harrastuspiiriäni. Ussing kävi taistoa tyhjiä teorioita vastaan ja peräänkuulutti elävän elämän tarpeiden perusteellista tuntemista ja huomioonottamista. Hän on myös esimerkki tutkijasta, joka osaa esittää väitteitä tai hypoteeseja tavalla, joka edustaa tieteen edistymisen ideaa.

Vahingonkorvausoikeus on sekä antoisaa että vaativa oikeudenala sen vuoksi, että lain tukea on saatavissa vain vähän eikä juuri lainkaan isoissa ja vaikeissa kysymyksissä. Kysymykset vahingonkorvausvastuun perustasta, syy-yhteydestä ja vahingon määrästä ovat tärkeimmiltä osin laissa säätämättä ja jääneet oikeustieteen ja oikeuskäytännön varaan. Doktriinille on aina jäänyt hyvin tilaa, mutta perinne on tunnettava hyvin.

Ussingin väitöskirjassa koetellaan saksalaisperäistä vahingonkorvausteorian oppia, jonka mukaan kaiken vahingonkorvauksen perusta on syyllisyydessä eli tuottamuksessa. Tämä erityisesti Iheringin nimiin pantu ajatus sai 1800-luvun lopun saksalaisessa siviilioikeusdoktriinissa ikuisen totuuden aseman. Väitöskirjassaan Ussing koettelee tämän totuuden kestävyyttä tanskalaisen vahingonkorvausoikeudellisen aineiston avulla. Kuten jo alkuluvuista lähtien arvata saattaa, teoria ei kuvaa asianmukaisesti voimassa olleen tanskalaisen oikeuden tilaa. Erilaiset ankaraa vastuuta merkitsevät tilanteet eivät mahdu doktriiniin.

Ussingin väitöskirjasta henkii vahva kritiikki elämästä vieraantunutta teoriaa vastaan. Kritiikki on samankaltaista kuin raamatunlauseita osoitteettomasti tarjoilevaa saarnaajaa kohtaan esitettävissä oleva kritiikki. Oikeus, samoin kuin hyvä saarna, ei saa olla ritualisointuneiden lauseiden toistamista vaan elämän elävän tarpeita palvelevaa. Ussingin omin sanoin: ”Det er ikke Meningen at opbygge en rent ideal Ret, der skulde vaere den rette for alle Folk eller alle Tider. Det sporges kun: Hvad tjener bedst Livet, som det former sig hos os i Nutiden?” (s.5).

Toki Ussingin esittämä kritiikki on asetettava aikaansa vasten. Saksalaisen doktriinin kehittämisellä kukoistukseensa oli omat taustatekijänsä ja systemaattiseen muotoon puetulla oppijärjestelmällä myös kiistattomat vahvuutensa. Ei ole mitään mieltä esittää tieteen nimissä elävää elämää sellaisena kuin se on. Samansukuisten ilmiöiden niputtamiseksi tarvitsemme käsitteitä samoin kuin teorioita siitä, miten ilmiöt liittyvät toisiinsa. Asiat on myös esitettävä jossakin järjestyksessä siten, että kussakin asiayhteydessä tärkeä erottuu vähemmän tärkeästä. Käsitteitä, teorioita ja systematiikkaa tarvitaan elävän elämän jäsentämiseksi, kunhan niitä ei rakenneta tyhjän päälle. Käyttökelpoinen teoria on tiivistettyä käytäntöä. Elämän palveleminen, edes sellaisena kuin se näyttäytyy meille nykyajassa, on vähän väljästi muotoiltu ajattelun ankkuri. Niin erilaisia kuin Ussingin ja Y. J. Hakulisen esitykset velvoiteoikeudesta ovatkin, olen tavannut lukea niitä rinnan.

2.5. Peter L. Berger ja Thomas Luckmann, *The social construction of reality*, 1966, suomeksi *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*, 1995.

Ussingia kohtaan esitin juuri kritiikkiä, jonka mukaan elävä elämä saattaa olla liian lavea ilmaisu korvaamaan sellaisenaan kurinalaisesti muotoiltua systemaattista oppijärjestelmää. Ussing kylläkin itse huomasi ongelman ja eritteli edelleen ajankohtaisella tavalla kulloinkin käsiteltävään vahingonkorvausasetelmaan kytkeytyviä etunäkökohtia eri osapuolten kannalta.

Olen kriittisen kommentin esittäjänä kuitenkin selityksen velkaa. Kun oikeustieteilijä kurkottaa kohti elävää elämää, minkälaista todellisuutta kohti kurkotetaan. Miten rannattomalta vaikuttava jokapäiväisen elämän todellisuus olisi jäsennettävä, jotta jäsennyksestä olisi apua oikeustieteellisissä pyrinöissä. Tuntuu turvalliselta tukeutua käsityksiin, joissa lähdetään siitä, että todellisuus on sosiaalisesti rakentunutta.

Berger-Luckmannin teos tarjosi minulle jo väitöskirjan teemoja pohtiessani jäsennysapua näihin pulmiin. Edustaakseen tiedonsosiologiaa se on yllättävän helppolukuinen ja paikoin jopa hauska teos.

Teoksessa keskitytään tarkastelemaan jokapäiväisen elämän todellisuutta. Jokapäiväinen elämä esittäytyy kirjoittajien mukaan ihmisten tulkitsemana ja subjektiivisesti merkityksellisenä, yhtenäisenä maailmana. Tavalliset ihmiset eivät ainoastaan pidä jokapäiväistä elämismailmaa itsestään selvänä todellisuutena. He myös tuottavat sen ajattelullaan ja toiminnallaan. Yksilön kokemusmaailmassa jokapäiväisen elämän ilmiöt ovat järjestäytyneet tyypeiksi, jotka ovat toisaalta riippumattomia yksilön tavasta ymmärtää ne, toisaalta määrittävät tätä ymmärtämisen tapaa.

Kaikki inhimillinen toiminta voi totunnaistua. Mikä tahansa usein toistuva toiminta saa vakiintuneen muodon, jolloin se voidaan toistaa vastaisuudessa yhä uudelleen samalla ta-

valla ja samalla alhaisella suoritusenergialla. Totunnaistuminen rajoittaa valintamahdollisuuksia, mikä säästää energiaa. Maailmaa ei tarvitse luoda joka aamu uudestaan alusta alkaen vaan meillä on taipumus nähdä se jo valmiiksi jäsentyneenä tämän totunnaistuneen rakenteen ansiosta.

Sosiaalisessa vuorovaikutustilanteessa meillä on taipumusta tyyppitellä ja roolittaa kohtaamiamme ihmisiä. Toinen näyttäytyy meille esimerkiksi 'esimiehenä', 'huuliveikkona' tai 'teoreetikkona'. Samoin käy sille tilanteelle, jossa vuorovaikutus tapahtuu. Tyypittelemme toisia tilanteissa, jotka itsessään ovat tyyppillisiä. Tyypittelemme toisen esimieheksi työpäivällä, mutta emme välttämättä Kallion Kotiharjun saunassa, joka puolestaan saattaa olla huuliveikon, muttei niinkään teoretikon pelikenttää.

Tyypittelyä tekevät tietenkin myös toiset meille. Tyypittelyn ja roolittamisen ansiosta säästämme henkistä energiaa ja osaamme käyttäytyä roolimallin mukaisesti. Huuliveikolle puhutaan eri tavoin kuin esimiehelle. Teoretikon kanssa oikeiden sanojen valinta voi olla jo vaikeampaa. Onneksi tämä tyypittely ei kuitenkaan ole lopullista ja lukkoon lyötyä. Mitä enemmän opimme tuntemaan toista ihmistä persoonana, sitä valmiimpia olemme yleensä korjaamaan hänestä tyyppinä luomaamme mielikuvaa.

Mitä tällä on tekemistä juridiikan kanssa? Mielestäni tältä pohjalta voidaan jäsentää myös sopimusoikeutta. Olemme sosiaalistumisprosessin kuluessa oppineet ymmärtämään erilaisia lupaamisen käytäntöjä ja muotoilleet itsellemme tietynlaisen käsityksen siitä, mitä sopimuksella tarkoitetaan. Tällainen arkikokemuksen tuottama sopimuksen käsite on näin ollen perustavalla tavalla historiallisesti määräytynyt. Se on tulosta yhteiskunnallisesta kokemuksesta. Rakennamme valmiuttamme tunnistaa ja ymmärtää sopimusnormeja tällaisen esitiedon varassa.

Oikeudellinen sopimuskäsite ei voi olennaisella tavalla olla tämän historiallinen, arkielämän sopimuskäsitteen kanssa yhteensopimaton. Tämän vuoksi sopimusoikeus on normatiivisena ilmiönä tärkeällä tavalla sidoksissa käyttäytymisen tason ilmiöihin. Sopimusoikeuden normien ja todellisuuden välillä on siksi oletettava vallitsevan jokin kohtaanotosuhde. Erilaisissa tilanteissa vakiintuneet tavat tehdä sopimuksia vaikuttavan näin ajateltuna siihen, miten ja minkälaisia sopimuksia kyseisissä tilanteissa pitää tehdä unohtamatta nyt kuitenkin sitä, että se, minkälaisia pätevien sopimusten normatiivisesti tulee olla, vaikuttaa tietenkin siihen, minkälaisia ne käytännössä tuppaavat olemaan. Tarkkaavainen lukija on saattanut huomata tällaisesta ajattelusta jälkiä väitöskirjassani ja sen jälkeen kirjoittamassani jälleenvakuutusta koskevassa teoksessa.

2.6. Roger Cotterrell, *Law's Community*, 1995

Olin Suomen Akatemian tutkija vuosina 1997–2001. Työ on ehkä parasta, mitä palkkaa vastaan saattaa tehdä. Erityispiirteenä tuohon aikaan oli, että akatemian tutkijoita ohjattiin kansainvälistymään melko kannustavan rahoitustuen avulla. Minäkin reissasin sen, minkä kotiolot antoivat myöten. Edellisistä kohdista ilmenevä oikeuden ja todellisuuden suhdetta koskeva kiinnostus johdatti minut muutamaa oikeussosiologian isompaan ja pienimuotoisempaan konferenssiin.

Pari kertaa kävin Lundissa, jossa oikeussosiologian professorina oli Håkan Hydén. Hänellä oli laaja kansainvälinen tutkijaverkosto alallaan ja hän järjesti keväisin paripäiväisiä seminaareja. Yhdellä reissulla tutustuin oikeusteorian professori Roger Cotterrelliin Lontoosta (Queen Mary and Westfield College in the University of London). Olin hiljakkoin lukenut hänen teoksensa *‘Law’s Community’* ja oli hieno sattuma, että pääsin hänen esitystään kuulemaan ja hänen kanssaan keskustelemaan. Hienotunteinen herrasmies viimeisen päälle.

Cotterrellin pääteesi on, että oikeutta ei voi asianmukaisesti ymmärtää tutkimatta sen yhteiskunnallista kontekstia: ”the study of law needs to be rooted in empirical analyses of the social conditions in which legal ideas are formed and used, and which underpin their moral significance, determine their authority or legitimacy, inform the regulatory demands made of them, and provide the sources of their power to regulate and control” (s. 3). Kirja lienee *‘Law in Context’* tutkimussuuntauksen keskeisiä teoksia.

Cotterrellin kritiikin kohteena on oikeustieteessä yleinen tapa ymmärtää oikeusnormit normatiivisesti suljetun järjestelmän osana. Oikeustieteellisen päättelyn erityisyys on hänen kritisoidunsa käsityksen mukaan juuri tässä sulkeutuneisuudessa ja siihen liittyvässä sisäisessä näkökulmassa. Käsitystä ei aina oikeustieteen puolella välttämättä tuoda julki, mutta monet oikeustieteen luonnehdinnat tulevat ymmärrettäviksi tällaista intellektuaalista taustaa vasten. Merkityksellistä on vain se aineisto, joka kuuluu tähän suljettuun järjestelmään. Oikeusnormeja ympäröivään yhteiskuntatodellisuuteen kuuluvaa aineistoa pidetään ei-oikeudellisena.

Pidän Cotterrellin ajattelua hyvin mielenkiintoisena. Se on sitä sen vuoksi, ettei hän kritiikistään huolimatta pyri alistamaan oikeustiedettä oikeussosiologialle. Kysymys ei ole siitä, että esimerkiksi lainoppi oikeusnormeja systematisoivana ja tulkitsevana tieteenä olisi intellektuaalisesti kyseenalaista ja turhaa. Hän pyrki aidosti rakentamaan tapaa ymmärtää oikeus siten, että kunnioitus oikeustieteen tutkimuskohteen normatiiviseen erityisluonteeseen säilyy. Kuitenkin, oikeusjärjestys on samalla ”one aspect of social life”.

Niin inspiroivia kuin Cotterrellin ajatukset olivatkin, ne jäivät omia tarpeitani ajatellen vähän yleiselle tasolle. Kirjoitin väitöskirjani sivuilla 9–10 seuraavan Cotterrelliin viittamatta: ”Oikeus on ihmisen omia käytännöllisiä tarpeita varten ihmisen itsensä toimesta

luotu ajateltu ilmiö. Oikeus vaikuttaa siihen, kuinka kansalaiset elävässä elämässä suuntautuvat suhteessa toisiinsa. Toisaalta oikeus on elävässä elämässä kertyneen kokemuksen tulosta. Oikeudellinen ajattelu on ...aina viime kädessä käytäntöön kytkeytyvää. Oikeustieteessä on tarvetta sekä oikeudellisesti merkityksellisen havaitsemisen mahdolliseksi tekevälle käsitejärjestelmälle että tämän välineistön avulla hankitulle kokemukselle, todellisuustiedolle.” Myöhemmin yritin kirjassa osoittaa, miten vakuutus sopimuslakia voitaisiin näistä lähtökohdista tutkia.

2.7. P. S. Atiyah, The Rise and Fall of Freedom of Contract, 1979

Missä määrin oikeustieteeseen tai lainoppiin lopulta soveltuu ajatus oikeudesta suljettuna järjestelmänä ja oikeustieteilijän tätä järjestelmää koskevat sisäiset katseet? Lainopin tehtäväksi on ollut tapana ymmärtää oikeusnormien systematisointi ja tulkinta. Minäkälaisia rajoitteita normatiivisen sulkeuman suhteen tästä tehtävänasettelusta itse asiassa seuraa? On helppoa ymmärtää, että systematisointi ja tulkinta ovat vuorovaikutussuhteessa keskenään. Systematisointi määrittää yleensä sitä, missä valossa asiat ymmärretään ja näin ollen ohjaa konkreettista tulkintatoimintaa. Tulkinnan sisältö täsmentyy usein erilaisten systematisointitapojen tuottamien vaihtoehtojen joukosta.

Täyttääkseen tieteellistä tutkimustoimintaa koskevan vaatimuksen uuden tiedon tuottamisesta, oikeusnormeista tulisi lainopillisen tutkimuksen jälkeen tietää jotakin enemmän kuin ennen sitä. Oikeusnormien systematisoinnin ja tulkinnan avulla tutkimuskohteesta pitäisi kyetä tuomaan esille jotakin sellaista, mikä ei pelkästään tutkimuksen kohteena olevan aineiston itsensä avulla ole esillä. Eri oikeudenalojen yleisten oppien ilmentämä järjestys on aina jonkun järjestysidean mukaisesti tuotettua. Näkemykseni on, että tässä kohden lainoppiikin avautuu todellisuuteen päin. Se, miten lainopin tutkimuskohteen soveltamisalalla käytännössä eletään, vaikuttaa siihen, millä tavalla kyseistä elämänalaa koskeva osa oikeusjärjestelmää systematisoidaan.

P. S. Atiyahin teos on hieno esimerkki siitä, kuinka juuri tältä pohjalta voidaan tuottaa uusia systematisointitapoja oikeuselämän tarpeisiin. Teos on pohjimmaltaan historiallinen tutkimus sopimusvapauden kehityksestä noin kahdensadan vuoden ajanjakson aikana Englannissa (1770–1970). Siinä ei tyydytä kuvaamaan vain sitä, mitä Tuori kutsuisi oikeuden pintatasoksi. Sopimusoikeus asetetaan kutakin periodisoitua aikakautta kuvaavaan kontekstiinsa, jossa sitä ympäröi muu oikeusjärjestelmä, sitä koskeva intellektuaalinen ilmapiiri, talouden tila, vallan jakautuminen ja poliittinen asetelma.

Tutkimukseen on ladattu poskettomasti ns. efforttia. Dokumentaation määrä on mykistävä. Kunnianhimon astetta kuvaa se, ettei tutkimuksessa tyydytä vain kuvaamaan tapahtunutta kehitystä. Tutkimuksen tuloksena nimittäin haastetaan vallalla olevan sopimusopin perusteita. Tutkimuksensa perusteella Atiyah suosittaa, että sopimusoikeuden doktriinia

tulisi muuttaa muuhun velvoiteoikeuteen paremmin sopivaksi. Sopimusoikeus tulisi perustaa kolmen systematisointiavaimen varaan: 1. velvollisuus kompensoida saatu hyöty, 2. perustellun luottamuksen suojaaminen sekä 3. oikeuksien ja velvollisuuksien perustuminen vapaaehtoisuuteen.

Historiantutkija saattaa löytää teoksesta puutteita. Sen merkityksestä englannin sopimusoikeuden uudistajana saatetaan keskustella ja on keskusteltukin. On tietenkin äärimmäisen kyseenalaista, kuinka hyvin tämän teoksen avulla voitaisiin ymmärtää suomalaista tai pohjoismaista sopimusoikeutta, jonka juuret ovat saksalaisessa ajattelussa. Tehtävänasettelunsa vuoksi teos kuitenkin kolahti päähän kuin lipputangon nuppi. Tunnustan, että siltä osin kuin olen kirjoituksissani käsitellyt perusteltujen odotusten suojaa, olen paljon velkaa Atiyahille.

3. Lopuksi Seneca

Monta kirjaa jäi käsittelemättä. Nämä olivat kirjoitushetkellä mieleen tulleet sellaiset teokset, joiden ääreen on tullut pysähtyttyä ja joiden koen jättäneen minuun jäljen. Kirjoja on kuitenkin vielä paljon lukematta. Toivottavasti edessä on lukukokemuksia, jotka liittyvät joukkoon tai ehkä poistavat joukosta jonkun nyt esitellyistä teoksista. Mutta *'vita brevis, ars longa'*, kaikkea haluamaani en ehdi millään lukea. Varsinkin kun lukemisen hyöty on ratkaisevasti kiinni siitä, kuinka pitkälle kunnioitamme Senecan toteamusta:

”...ettei kiireisen ihmisen onnistu tehdä mitään asiaa hyvin, oli kyse sitten puheiden pitämisestä tai sivistyksen hankkimisesta, sillä mikään asia ei juurru syvälle mieleen, jota hajotetaan joka suuntaan. Se sylkee asiat ulos niin kuin ne olisi survottu sinne väkisin. Kiireisellä on kiire kaikkeen muuhun paitsi elämän elämiseen, eikä mitään asiaa olekaan yhtä vaikea oppia.”

Sitaatti on Senecan teoksesta *Elämän lyhyydestä* Juhana Torkin suomentamana 2018. Kirjaa suositteli minulle äitini. Suosittelen sitä Sinulle, hyvä lukijani.

Klaus Ilmonen

“Cases and Materials”

Synen på samhällsstrukturer och normsystem har utvecklats under de senaste årtiondena – och frågan är hur rättsvetenskapen hinner ikapp och vilka rättskällor som är relevanta i en snabbt föränderlig omgivning.

En kort personlig återblick av egna erfarenheter erbjuder några exempel av hur praktik och forskning inom juridiken har ändrats under åren. Från den rätt stabila utgångspunkten av nationellt definierade normer har juridiken blivit alltmer internationell, kontextuell och fragmenterad. Rättsvetenskapen kan inte utgå ifrån en given samhällelig värdegrund, och tvärvetenskapliga perspektiv har visat sig vara mycket relevanta i en mera komplex samhällsomgivning. Datateknologin har ändrat arbetssätten inom juridiken samt i användningen av rättsligt källmaterial samt i presentationen av såväl arbetsprodukter som forskningsresultat.

Juridik mellan hårda pärmar

Min generation av jurisstuderande fick fördjupa sig i de etablerade verken i den finska rättslitteraturen som en del av studieprogrammet vid juridiska fakulteten. Vissa av verken var från 20–30 år tillbaka i tiden (särskilt inom straff- och processrätten) men detta närmast förstärkte deras etablerade ställning. Dessa ståtliga verk hade kartlagt en sfär för juridiken som var entydig, koherent och organiserad. Den klara positivistiska logiken bakom juridiska resonemanget var för det mesta baserat på något som kallades för ”grundnorm” vilket också var mycket betryggande. Till förmån för oss jurisstuderande var juridikens utgångspunkter fastspikade i klara ramar och inbundna i hårda pärmar.

Monografin var en anförtrödd vän för både studerande och den praktiserande juristen. Som en ung jurist var det monografierna och artiklarna i de etablerade juridiska tidskrifterna som erbjöd lösningar till en rörig verklighet. Erkki Havansis *”Ulosotto-oikeuden*

pääpiirteet”¹, hans artikel ”*Pantin takaisinsaannista konkurssissa*”² och Risto Koulus publikationer om insolvensprocesser³ återspeglade affärslivets sinnessällstånd under tidigare delen av 1990-talet. Inom bolagsrätten var det Pauli Koskis⁴ och Juhani Kyläkallios⁵ många insiktsfulla verk som byggde juridiska strukturer utgående från en ofta torftig stadgemässig grund. Andra favoriter var bland annat Seppo Koskinens ”*Työsuhteen päättäminen*”⁶ och den något äldre Veikko Reinikainen’s ”*Prosessinedellytysten puuttumisen oikeusseuraamuksista*”⁷, vilka kom som en räddning för den unge lärlings-juristen som bearbetade sina pro memoria.

Den första övningen för en nybliven jurist eller juristpraktikant var ofta att göra upp en lagfartsansökan – utmaningen var att få den detalj-inriktade registreringen igenom på första försöket. Efter det var den typiska arbetsuppgiften att producera diverse pro memoria om olika rättsfrågor där tolkningen i ett enskilt fall kunde vara oklart. Ofta fanns inget svar först att hitta. Lagstiftningen och regeringens proposition hade förstås inte beaktat den aktuella frågeställningen; kanske var även de mera omfattande svenska förarbeten (Statens Offentliga Utredningar) tysta i frågan. Finsk lagstiftning var som känt för det mesta kopierad från Sverige. Juridiska handböckerna och inledande verken gick inte tillräckligt djupt för att erbjuda svar på de mera nyanserade frågorna som nådde en dylik utredning; och kanske inte ens författarna till de digra monografierna hade grubblat på den just aktuella vinklingen. Då fanns ännu hopp i formen av de juridiska tidskrifterna som givits ut under årtiondena med artikel efter annan om varierande specifika rättsfrågor. Till slut fanns det alltid någon som hade tangerat frågan – någon källa som kunde stöda ens argumentation. Man lärde sig att genom att gå igenom relevanta monografier, några årtionden av samlade tidskrifter och årsbok efter årsbok av domslut från Högsta domstolen skulle man hitta lösningen till problemet och vinna fallet. Min tacksamhet till och uppskattning av alla dessa författare och domare var stor.

Under studietiden fick jag möjligheten att bli anställd som student-biträde och bibliotekarie på den stora advokatbyrån som då låg vid Södra kajen. Byråns bibliotek erbjöd en täckande samling av ledande finsk litteratur inom affärsjuridik. Biblioteket var också hemmet till byråns central-lagbok (Finlands Lag I och II) som jag punktligt uppdaterade för hand alltefter de nya häftena av Finlands Författningssamling kom med posten. Regerings-

¹ Erkki Havansi, Ulosotto-oikeuden pääpiirteet. Helsingin yliopisto, rikos- ja prosessioikeuden sekä oikeuden yleistieteiden laitos 1998.

² Erkki Havansi, Pantin takaisinsaannista konkurssissa, DL 1979.

³ Risto Koulus, Ulosotto menettelynä. Lakimiesliiton kustannus 1988.

⁴ Pauli Koski ja Gerhard af Schultén Osakeyhtiölaki selityksin. Ferenda 1984.

⁵ Juhani Kyläkallio, Osakeyhtiön hallituksen vastuu. Akateeminen kirjakauppa 1963. Juhani Kyläkallio, Kalle Kyläkallio ja Olli Iirola, Osakeyhtiö I–II. Edita 2015.

⁶ Seppo Koskinen, Työsuhteen päättäminen, 1993.

⁷ Veikko Reinikainen, Prosessinedellytysten puuttumisen oikeusseuraamuksista. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1958.

propositionerna och juridiska tidskrifterna skickades årligen till bokbinderiet för att bindas till användarvänliga årsböcker. Jag följde noggrant med alla nya utgåvor av finsk rättslitteratur som på något sätt kunde vara relevanta för vår verksamhet. I den internationella andan av byråns affärsinriktning följde jag också med den internationella juridiska litteraturen som kunde vara nyttig. Jag kommer ihåg att jag arbetade hårt (men förgäves) för att få godkännande för att beställa Louis Loss' verk *Securities Regulation*⁸ i elva delar, en klassiker för en vän av värdepappersmarknadsrätt, som jag hade fått ett betydligt intresse för.

Med åren blev ibland även den mest uppskattade litteraturen föråldrad – och fördes till källarvalven. Böckerna kastades sällan bort – tumregeln var att två eller tre veckor efter man äntligen fört den sällan eller aldrig utlånade gamla boken till källaren var det någon av juristerna som behövde den – akut. Det föll på mig att också bära ner de orange-färgade regelböckerna om valutareglering utgivna av Finland Bank – efter att de hade samlat damm på översta hyllan i biblioteket i några år; det var inte alltför många år sedan slutet av valuta-reglering.

Men världen höll på att ändras.

Internationella perspektiv

Jag hade anammat ett mera internationellt perspektiv till juridikens värld och sökte mig utomlands med Förenta Staterna som den primära destinationen. Jag blev antagen i LL.M. programmet vid Columbia University School of Law med inriktning i värdepappersmarknadsreglering och bolagsrätt (med rättsfilosofi på sidan). Jag såg fram emot att förvärva kursböckerna – nu skulle jag äntligen få tillfälle att bekanta mig med de klassiska verken i värdepappersmarknadsreglering och bolagsrätt – och ännu så nära de globala aktiemarknadernas centrum i New York.

Det måste då erkännas att jag blev en aning besviken då jag skaffade “*Cases and Materials in Corporations*” av William L. Cary⁹ och “*Securities Regulation Cases and Materials*”¹⁰ av vår egen professor John C. Coffee (tillsammans med Hillary Sale och M. Todd Henderson). Verken innehåll visserligen korta utdrag ur klassiska verk men för det mesta var det utdrag ur utvalda artiklar av diverse författare och sammandrag av domslut från domstolarna i Delaware med ingående faktabeskrivningar (allt från *Smith v. van Gorkom* 488 A. 2d. 858 (Del. 1985) till *Paramount Communications, Inc. v. QVC Network, Inc.*, 637 A. 2d. 828 (Del. 1993)). Författarna till dessa samlingsverk var ofta några av de mest uppskattade professorerna i branschen men hade ofta inte själv bidragit mycket till de digra verken. Jäm-

⁸ Louis Loss (med Joel Seligman och Troy Paredes i senare upplagor), *Securities Regulation* I–XI.

⁹ William L. Cary (med Melvin Eisenberg), *Cases and Materials in Corporations*.

¹⁰ John C. Coffee (med Hillary Sale och M. Todd Henderson), *Securities Regulation Cases and Materials*.

fört med de etablerade finska monografierna i rättslära som utgjorde basen av universitetets läromaterial verkade det amerikanska sättet att närma sig undervisningen skapa en betydligt mindre koherent och faktiskt mera oorganiserad bild av juridiken. Lagstiftningen visade sig inte som en enhetlig normhierarki utan ofta som ett lapptäcke av mera eller mindre genomtänkta påklitrade försök att rätta till upplevda missförhållanden. När jag såg hur läroböckerna var ihopsatta undrade jag hur detta alls kan vara tillåtet – ”Kan man faktiskt göra så här?” Är detta alls en bok?” Saker och ting verkade bättre organiserade hemma, där en koherent positivistisk logik framgick klart från sidorna bundna i hårda pärmar. Med tiden blev det förstås uppenbart att samlingarna med ”Cases and Materials” gav en betydligt mera tidsenlig och framförallt en riktigare bild av juridiken i en omgivning präglad av en allt snabbare utveckling och ändring.

I biblioteket vid Columbia Law School fanns det i varje fall gott om juridisk lära i hårda pärmar inom alla juridikens områden. Biblioteket var känt för sin högklassiga samling av amerikanskt och internationellt juridiskt material – biblioteket förvarade till exempel materialsamlingar för Förenta Nationerna. Med ett tycke för juridiska bibliotek hade jag hittat mina studieplatser bland hyllorna – ibland med utsikt över det för New York ovanligt gröna campus-området på Columbia. Ibland i sena stunder kunde jag ta pauser från studierna och ta friheten att bläddra slumpmässigt i till exempel gamla rättsfallssamlingar; ibland rådde jag på militära disciplinmål från Vietnam-perioden och ibland på domar från medeltidens England; man kan endast konstatera att människans beteende har genom tiderna erbjudit rikligt med källor för juristarbete.

Internationell praktik

Med LL.M. examen klar började jag arbeta för en amerikansk advokatbyrå i London med specialisering i kapitalmarknads- och bolagsrättsliga transaktioner. Jag såg fram emot att arbeta i en internationell omgivning i en av världens ledande finansmarknader. Men jag var också nyfiken att bekanta mig med byråns bibliotek, som jag antog att måste ha besynnerliga proportioner. Några år tidigare hade jag praktiserat en kort tid på en engelsk byrå och hade då också sett fram emot att se biblioteket av en renommerad byrå med internationell praktik. Den gången hade jag blivit något besviken – biblioteket var mindre än hemma i Finland trots att byrån var betydligt större. Men denna ledande amerikanska institution måste ändå ha ett exceptionellt bibliotek, hade jag hoppningsfullt antagit. Och efter att ha vandrat i korridorerna en tid kom jag faktiskt på biblioteksutrymmet – som hade storleken av ett större klädsåp. Så många böcker fanns det inte (förutom closing-pärmar med den samlade dokumentationen från tidigare transaktioner och de obligatoriska internationella referenshandböckerna för advokatbyråer). Istället hittade jag en samling datorer kopplade

till enorma databaser och ivriga informatörer beredda att söka vilket prejudikat, transaktionsdokument eller artikel som helst genom Lexis-Nexis. Något konstigt var tydligen på gång med hela biblioteksväsendet.

Det var ovanligt för en biträdande jurist på en amerikansk advokatbyrå inriktad på transaktionsarbete att söka ledning i rättslitteraturen. Modellavtal, byrå-specifika handböcker samt tidigare transaktionsdokumentation och myndighetsbeslut var mera vanliga källor för arbetet. Den ökända generella modellen för debenturavtal (”Model Debenture Indenture”¹¹) var ett formidabelt berg att bestiga för en ung kapitalmarknadsjurist som jobbade på sitt första obligationslån (U.S. registered bonds). Modellen för debenturavtal användes allmänt på marknaden i samband med skuldebrevs-emissioner och hade utvecklats av generationer av jurister som kontribuerat undantag och tilläggsvillkor så att helheten hade blivit ett digert kompendium med ett lappverk av villkor utan någon klar inre struktur kvar – men i och med att den hade framgångsrikt använts i de flesta betydelsefulla transaktionerna på marknaden användes den nästan alltid för att erbjuda juridisk säkerhet. På aktiesidan var den granna röda lådan (the Bowne Box¹²) den uppskattade samlingen av den amerikanska värdepappersmarknadsmyndigheten SECs¹³ visdom som man ville ha tillgängligt i sitt arbetsrum. Bowne Box var en något kostsam men mycket användbar samling av regler och föreskrifter utgivna av SEC som regelbundet uppdaterades. Före tiden med lätt tillgång till myndighetsreglering via internet var det smidigt på arbetsresor att ta med från röda lådan det gröna häftet med Regulation S-K¹⁴ med prospektreglerna eller Form 20-F¹⁵ med rapporteringsreglerna specifika för utländska bolag. Jag har ännu också en Bowne Box i mitt arbetsrum – mest för nostalgiska orsaker. Samlingarna av closing-pärmar och prospekt-modeller var bland de viktigaste källorna i kapitalmarknadsarbetet. Tanken var att om vissa prospekt-beskrivningar godkänts av SEC i tidigare fall var de utmärkta modeller att utgå ifrån också för kommande prospekt. Överhuvudtaget verkade juridiken utvecklas i takt med arbetet när en ny transaktion skapade ett nytt prejudikat på marknaden. Ibland kom SEC med nya föreskrifter, men det verkade som om SECs tolkningar i enskilda fall (SEC No-Action Letters) var klart viktigare än föreskrifterna, och de inofficiella tolkningarna av SECs ledning ännu värdefullare. Vi hade kommit rätt långt från monografier-nas tidevarv.

¹¹ American Bar Foundation Corporate Debt Financing Project, Commentaries on Model Debenture Indenture Provisions – 1965, Model Debenture Indenture Provisions – All Registered Issues – 1967 and Certain Negotiable Provisions Which May Be Included in a Particular Incorporating Indenture, 1971.

¹² Red Box, Rules and Regulations of the Securities and Exchange Commission, numera utgiven av Wolters Kluwer.

¹³ United States Securities and Exchange Commission.

¹⁴ Regulation S-K Under the Securities Act of 1933, the Securities Exchange Act of 1934, and the Energy Policy and Conservation Act of 1975 [17 CFR Part 229].

¹⁵ Form 20-F Registration Statement under Section 12 of the Securities Exchange Act of 1934.

Nya rättskällor i juridiskt arbete

Trenden fortsatte då jag återvände till att praktisera i Finland några år senare. Källorna för affärsjuridiken och transaktionsarbete var i allt högre utsträckning baserade på EU reglering och internationell marknadspraxis. Biblioteket på den stora advokatbyrån vid kajen hade tagit stora kliv in i den digitala omgivningen. Man koncentrerade sig på att hantera informationsflödet som hänförde sig till regleringsutvecklingen som under de första åren av det nya millenniet var något av en Niagara av nya regler. Bibliotekarierna hade blivit informatiker som biträdde juristerna med att hålla reda på en juridisk omgivning under mycket snabb utveckling. EU kalibrerade om rättskällorna som behövdes för vårt arbete, och monografins ställning som den primära källan för den interna logiken av lagstiftningen utmanades nu av seminariematerial och powerpoint-presentationer, kommittébetänkanden, samt EU White Papers och Green Papers om kommande ändringar i regleringen. Ett intressant fenomen under dessa år var en attitydförändring inom den traditionellt något tsaristiska finska myndighetsbyråkratin som präglade tiden före EU medlemskapet. I och med att komplexa EU regler medförde direkt nya skyldigheter för finska myndigheter var de plötsligt betydligt mera samarbetsvilliga att tillsammans försöka reda ut hur EU regleringen egentligen borde tolkas. En liknande trend pågår som närvarande inom värdepappersmarknadsregleringen. I praktiken stadgas all värdepappersmarknadsreglering på EU nivå och nationella marknadsövervakare har betydligt mindre utrymme för att ge vägledning om tolkningen av regleringen. Det har blivit allt viktigare för emittenter, rådgivare och marknadsövervakare att arbeta tillsammans för att säkerställa att EU regleringen tar i beaktande särdragen i de lokala marknaderna. Enligt min erfarenhet har man på EU nivå beredskap att ta emot goda förslag och finländare har inte varit sämre än andra att ge dem. Ibland har man också fått uppleva stora ändringar i regleringen som inte lett till just någon ändring alls, som när nya EU prospektregler introducerades 2005. Vi arbetade med att göra upp ett av de första prospekten under nya reglerna där slutresultatet i stort sett såg precis ut som prospekten under det tidigare regelverket.

Pappersversioner av källmaterial har börjat försvinna och största delen av materialet vi arbetar med finns tillgängligt endast i elektroniskt format. Pro memoria och presentationer skrivs sällan ut på papper. Avtal förhandlas per e-post med dokument som visar ändringarna från tidigare avtalsutkast och färdiga avtal ingås allt som oftast med att växla under-tecknade pdf-dokument per e-post. Senare kan man samla originalen för arkivering. En dokumentsamling som jag dock håller kvar i pappersformat är closing-pärmen. Jag uppgör fortsättningsvis inbundna böcker med slutliga transaktionsdokumentationen för större affärer – dessa fungerar som utmärkt referensmaterial under förhandlingarna i framtida transaktioner. Det har tillsvidare visat sig vara snabbast att i stridens hetta ta fram tidigare exemplar av avtal om emissionsgaranti eller juridiska utlåtanden just från de inbundna clo-

sing-pärmarna. Att hitta rätt version i elektroniska arkiven tar tillsvidare mera tid och ifall man använder ringpärmar brukar de bästa modelldokumenten ha försvunnit med åren.

Nya perspektiv för juridisk forskning

På akademiska sidan var det likadant. Jag hade möjligheten att idka en del av mina doktordstudier i USA och hade tillfälle att kalla biblioteket vid Harvard Law School mitt andra hem en tid. Ur bibliotekets databaser och genom dess elektroniska nätverk fick jag tag på merparten av mitt forskningsmaterial. Dock var jag inte lika beredd att läsa materialet i elektroniskt format och samlade på mig pärm efter pärm av artiklar som nu pryder mina bokhyllor. Det fanns också monografier bland mina källor men antalet var ringa i proportion till just artiklarna i tidskrifterna som jag samlade på mig. Unga forskare skrev sällan monografier – målet var att publicera artiklar i erkända juridiska tidskrifter.

Jag arbetade minst lika långa dagar på biblioteket som jag hade gjort på jobbet, men ibland under de sena timmarna lossnade blicken från pärmarna eller skärmen och sökte sig denna gång till marmortavlorna på bakväggen i biblioteket med namnen av stupade forna studerande och alumni. Många hade påverkat historiens gång och deras öden var ibland kända från historieböckerna – från grundare av amerikanska flygkåren i Europa under första världskriget (The Fly Boys) till specialstyrkor och förtäckta operationer i Italien under andra världskriget eller i senare krig utanför Europa. Bibliotek tycks ännu erbjuda unika samlingar av människans historia.

När jag återvände från den amerikanska akademiska omgivningen var jag något frågande när det gällde den vederbörliga inställningen till rättsvetenskapen. Amerikanska professorer i juridik kunde ha doktorerat i ekonomisk vetenskap och professorerna i ekonomi hade kanske doktorerat i matematik - så juridisk forskning kunde uppfattas som applicerad ekonomi eller politik. Juridiska metodologin var koncentrerad på ekonomisk analys, politisk ekonomi och samhällsvetenskap. Juridiken visade sig som en disciplin med oklara skiljelinjer och nära anslutningar till andra vetenskapsgrenar i ett akademiskt sammanhang. Många av de viktigaste källorna som jag hänvisade till i min egen doktorsavhandling var studier i politisk ekonomi och ekonomisk historia. I ett nordiskt sammanhang var jag positivt överraskad av forskningen med direkt anknytning till bolagsrätt som gjordes på finansavdelningen vid Stockholms Handelshögskola – vilket understryker värdet av tvärvetenskapliga perspektiv inom akademisk forskning. Dessa synpunkter delades av många yngre forskare också hemma. De tycktes dela en lämplig nivå av angst om eventuella brister i den traditionella rättsläran. Samtidigt upplevde forskarna att de saknade metodologiska verktyg för den typ av forskning de upplevde att behövdes – jag har förstått att man alldeles nyligen gjort initiativ här hemma att introducera kurser i ekonometrisk analys för fortsatt-

ningsstuderande i juridik, till exempel.

Det finns viss oro också för grundstudierna i juridik, som traditionellt varit uppbyggda för att utbilda jurister för statens behov av ämbetsmän¹⁶. Behoven för juridisk kunskap har dock ändrats med tiden, förstås. Jurister behöver verktyg för att hantera en alltmer komplicerad samhällsomgivning och ett samhälle som ändras snabbt. Att bättre förstå växelverkan mellan ekonomi och juridik eller mellan politik och juridik är nödvändigt för att kunna komma med hållbara juridiska lösningar. Jurister på den offentliga sektorn skulle säkerligen dra nytta av att ha studerat statsvetenskap och jurister i affärlivet av att ha studerat ekonomi. Genom att utveckla uppbyggnaden av den juridiska utbildningen t.ex. genom kombinerade magisters-utbildningar kunde vi få jurister som kan bättre tjäna samhället och förverkliga sin fulla potential i yrkeslivet.

Ett tvärvetenskapligt perspektiv

Före man helt sliter loss de hårda pärmarna från rättsvetenskapen, kan man kanske hylla de böcker som berört en mest i samband med yrkesutövning och forskning.

Det första tecknet att en bok är viktig för en är att man köper den för sina privata medel – kanske en viss tröskel då det gäller facklitteratur. Jag har haft tillfälle att förmedla denna nivå av uppskattning personligen till författarna av vissa centrala verk. Den första var Pekka Timonens ”*Määräysvalta, hinta ja markkinavoima*”¹⁷, en mycket pedagogiskt inriktad inledning till rättsekonomin inom bolagsrätten för en ung forskare. Pekka Timonen var också granskare för min licentiatavhandling. Den andra var professor Reinier Kraakmans (m.fl.) ”*The Anatomy of Corporate Law*”¹⁸. Jag följde hans föreläsningar om bolagsrätt på Harvard Law School och hade senare tillfälle att berätta för honom att *The Anatomy* var en av de mycket få juridiska böcker jag med ett antal kolleger faktiskt hade köpt själv. Den tredje var ”*Political Determinants of Corporate Governance*”¹⁹ av Mark Roe. Det är en utmärkt analys om förhållandet mellan industriella strukturer, politisk utveckling och de resulterande ekonomiska och politiska förhållandena. Professor Roe var min handledare i forskarprogrammet på Harvard Law School och hans politiska perspektiv till bolagsrätten var en välkommen inspirationskälla till mitt eget forskningsprojekt.

Andra tecknet att ett verk har speciell värde är att det har lästs om så många gånger att de hårda pärmarna har slitits sönder. Det kan noteras att varken ”*Määräysvalta*”, ”*The Ana-*

¹⁶ Klaus Ilmonen, Juristikouluksen uudet vaatimukset, Lakimiesuutiset 14.3.2017.

¹⁷ Pekka Timonen, *Määräysvalta, hinta ja markkinavoima*. Lakimiesliiton kustannus 1997.

¹⁸ Reinier Kraakman, John Armour, Paul Davies, Luva Enriques, Henry Hansmann, Gerard Hertig, Klaus Hopt, Hideki Kanda, Mariana Pargendler, Wolf-georg Ringe, Edward Rock (with contributions from Sofie Cools and Gen Coto), *The Anatomy of Corporate Law – A Comparative and Functional Approach*, 3rd. ed.. 2017.

¹⁹ Mark J. Roe, *Political Determinants of Corporate Governance, Political Context, Corporate Impact*, 2003.

tomy” eller ”Political Determinants” är i särskilt bra skick där de stor på hyllorna i mitt eget lilla juridiska bibliotek. Men det är inte heller Douglass C. Norths ”*Institutions, Institutional Change and Economic Performance*”²⁰. Norths analys av institutionernas karaktär i samhället och deras förhållande till ekonomisk prestanda är lika insiktsfull som den är koncis – och bekräftar således den gamla regeln om att de bästa böckerna är tunna. Ett annat verk med slitna pärmar är ”*Political Power & Corporate Control*” av Peter A. Gourevitch och James Shinn²¹. De analyserar, till exempel, hur politiska grupperingar kan vara mera fragmenterade än vad som antagits och hur detta leder till politiska kompromisser som återspeglas i regleringen av bolagsstyrning och ägande. Det tål att noteras att förutom att ha varit en av med-författarna av en utmärkt analys om bolagsstyrningens politisk-ekonomiska aspekter i ett internationellt sammanhang, har James Shinn också varit föreläsare på Princeton inom ingenjörsvetenskap och applicerad vetenskap, tjänstgjort som biträdande sekreterare (Assistant Secretary) för försvarsdepartementet i USA och författat en guidebok för hur man förhandlar med Talibanerna i Afghanistan. Denna typ av bred erfarenhet och divergerande bakgrund kan ge unika perspektiv och en klarare insikt om de starka band som finns mellan politik, ekonomi och juridik. Detta ger en riktigare bild av lagens riktiga väsen. Mina egna erfarenheter från att ha arbetat i mycket varierande omgivningar övertygade mig om vikten av att introducera den politiska omgivningen i rättsekonomisk analys²².

Tredje kategorin av viktiga böcker utgörs av verk som är fulla av öronmärkta sidor och utstickande post-it lappar. De flesta hänför sig till dagsarbete (en del är closing-pärmar) eller till akademisk forskning. Roger M. Barkers ”*Corporate Governance, Competition, and Political Parties*”²³ erbjuder en nyanserad inblick i förhållandet mellan framgången av politiska partier och reformer av bolagsrätt – ett förvånande antal liberaliseringar i Europa har tillkommit under center-vänster regeringar. Masahiko Aokis ”*Corporations in Evolving Diversity – Cognition, Governance and Institutions*”²⁴ ritar upp en bild av komplexa och mångfasetterade interaktioner mellan bolagets intressegrupper inom det givna institutionella ramverket. Det finns också pärm efter pärm av artiklar ur juridiska tidskrifter som var såpas avhållna under tiden för mitt forskningsprojekt att jag jämnt bar dem med mig om jag var på resande fot – främst artiklar av Mark Roe, Ron Gilson och Lucian Bebchuk, men också ett antal av Jeff Gordon. Men den som på ett unikt och insiktsfull sätt beskrev feno-

²⁰ Douglass C. North, *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, 1990.

²¹ Peter A. Gourevitch & James Shinn, *Political Power & Corporate Control*, the New Global Politics of Corporate Governance, 2005.

²² Klaus Ilmonen, *Dynamics of EU Corporate Governance Regulation – Nordic Perspectives*. University of Helsinki 2016, s. xiii.

²³ Roger M. Barker, *Corporate Governance, Competition, and Political Parties*, Explaining Corporate Governance Change in Europe, 2010.

²⁴ Masahiko Aoki, *Corporations in Evolving Diversity – Cognition, Governance and Institutions*, 2010.

men i min direkta omgivning så riktigt att jag läste texten upp för min hela familj var Peter Högfeldts ”*The History and Politics of Corporate Ownership in Sweden*”²⁵. Högfeldt beskrev i klara termer förhållandet mellan socialdemokraterna och storkapitalet och hur detta återspeglades i bolagsstyrning och ägande – och hur skattesystemet (naturligtvis) måste ses som en del av systemet för bolagsstyrning (i hur det t.ex. främjar koncentrerat ägande genom hur dividender beskattas).

En fragmenterad värld

Jag kom aldrig att beställa verket i 11 volymer av Louis Loss till mitt professionella eller privata bibliotek. Men jag har ett antal hyllor fulla av pärmar med artiklar och samlingar av ny lärdom om politiska ekonomin av bolagsstyrning, om värdepappersmarknadsrättens ekonomiska och politiska aspekter och om EU-regleringens politik. Omgivningen ändras fort i största allmänhet – man säger att en akademisk monografi inom ett snabbt utvecklande område inom juridiken lätt är rättshistoriskt redan när den kommer ut. Jag kände en viss oro över detta personligen när jag håll på att färdigställa min doktorsavhandling i EU’s reglering av bolagsstyrning i form av en monografi strax innan den ödesdigra Brexit-omröstningen i Storbritannien. I framtiden kan den juridiska forskningen utvecklas vidare så att presentationsformatet är ytterst rationaliserat medan metodiska delarna är arkiverade för referens- och granskningsändamål. Vi är ännu också långt bundna till att forskning skall vara individuellt genomfört. Men kanske akademiska forskningen i allmänhet kommer att i större utsträckning flytta ut från munkkamrarna till kontorslandskap. Om boken är död kanske författarens roll kan utmanas som näst – som i samband med samlingarna av ”Cases and Materials”.

²⁵ Kapitel i verket ”A History of Corporate Governance around the World: Family Business Groups to Professional Managers” (Randall K. Morck, red.).

Jyri Inha

Kukkien tanssi – oikeuden uninäytelmä

Kotikirjaston sohva on pehmeä, melkein upottava. Aamuauringon läikkä osuu sille sopivasti, lämmittäen.

Deutsche Blumengärtneri. Sormeni hipaisevat vanhaa nahkaa; tunnen rosoisen pinnan ja tuoksun, joka nousee kellertävän harmaista sivuista, puolitoista vuosisataa sitten painetusta tekstistä. Katselen ympärilleni ja innostun kiirehtimään eteenpäin. Kukkaloisto ko-
hoaa vierelläni ja aurinko hyväilee kasvojani. Nuuskamuikkusen hattu päässäni alan soittaa, huiluni ääni saa kukat tanssimaan. Ne ovat toinen toistaan kauniimpia ja niiden nimet vilisevät harmaiden sivujen piirroksissa. Pappa Anders opetti tätä, kaikkia näitä sivuja. Nii-in, hän vastaa ja hymyilee, ja kukat tanssivat ympärilläni.

Nousen vuorelle, oikeastaan vain kukkulalle, joka oli kauempaa näyttänyt korkeammalta. Sitten olen jo sisällä linnassa. Kirjaimet ovat vaikealukuisia ja paperi karheaa. Katson kuninkaallisen kanslian kirjuria ja vastaan ennen kuin hän ennättää kysyä: 1526. Olen ylpeä siitä, että muistan nuo numerot hänen kuninkaansa asetuskokoelman alkusivulta. En koskaan jaksanut lukea kokoelman pykälää, mutta vuosiluvun muistan hyvin. Tiedän, että haluaisin kosketella kirjan kansia, niiden tummaa, kupruilevaa päällystä, mutta kirjuri ei salli sitä. Hänen majasteettinsa on omaisuudestaan tarkka mies.

Wir können machen was wir wollen aber nicht wollen was wir wollen. En ole varma, kuulinko oikein, terästä kuuloani. Laiha, poskipartainen mies heristää minulle sormiaan ja muistuttaa filosofiansa tärkeydestä oikean ja väärän ymmärtämisessä. Pessimistinen tahtoteoria on monessa 1800-luvun kansallistuvan oikeustieteen aikalainen, tiedän kyllä ja nyökkään. En kuitenkaan uskalla sanoa, että hän oli (en tiedä, miksi haluaisin puhua menneessä aikamuodossa) minusta parhaimmillaan neroa koskevissa lauseissaan; hän vaikuttaa kiukkuiselta. Katson häntä vaivihkaa ja horjahdan hänen koottujen teostensa reunalta – kolhaisen pääni johonkin ja putoan.

Putoaminen onkin oikeastaan myrsky. Hauska *myrsky*. Prospero on ystäväni – tai paremminkin sielunveli. Hänen kirjansa olen lukenut monta kertaa, aivan kuin vieressä olevan runoilijankin. *Yksityisiä asioita* on näköjään nyt lähinnä, mutta olkoon.

Ehkä hänen vaimonsa oli parempi runoilija, ainakin kirjailija. Linnut olivat hänen, ilman muuta. Värähdän muistaessani runoilijan sanat: hänen kuolemansa oli kuin minut olisi täytetty kylmällä vedellä.

Aurinko lämmittää taas, mutta kukkia en näe. Enkä muista, että minun pitäisi soittaa niille. Kävelen varovaisesti kronikan reunalla ja hyräilen. Passion loppukuoro on aina yhtä vaikuttava, niin sanotaan kronikassakin (jota en kuitenkaan nyt avaa). Mies, joka johti passion monta kertaa, katsoo minua jostakin, en oikein saa selvää, mistä. Kierrän *Viimeiset kuvat* kauempaa.

Sanaa oikeus käytetään yhteiskuntaelämän alalla useissa eri merkityksissä. Yhdistelmässä laki ja oikeus sillä tarkoitetaan jotakin meidän toimintaamme määräävää, jonka mukaan meidän on sovitettava toimemme. Hups! Muistin sen vielä ulkoa! Viereeni tulee mies, jonka elämästä ja oikeudesta kirjoitin. Tai ei hän tulekaan viereeni; huomaan katselevani häntä istumassa työhuoneessaan, mukavasti keinutuolissa. Hän kyllä katselee minuakin, mutta puhuu samalla toiselle, nuorelle miehelle, joka istuu sivummalla, korkean kirjahyllyn vieressä. Vanhan miehen katse on ystävällinen, ja välillä hän nauraa heleästi. Nuorempi mies on oikeastaan kuvataiteilija, tiedän. Mutta tiedän myös, että olen lukenut hänen romaanejaan, joita vasten huomaan nojailevani. Hänen kirjojensa nimet olivat kadunnimiä, mutta en juuri nyt muista tarkemmin, eikä vieressäni olevissa sileissä kansissa lue mitään.

Kiipeän pitkän aikaa, sillä olen huomannut jotain ylempänä. Kumma kyllä, en tunne huimausta, vaikka minun täytyy olla jo korkealla. Kirja tekijänsä parhaimmaksi sanotusta elokuvasta on alempana, sen täytyy olla. Jotain on ylempänä; se on tummansininen ja selästään haalistunut. Tiedän jo, että minun on ryömittävä sisään; sitä ei ole avattu. Ehdin lukea hetken: *Tämä teos ei ole tarkoitettu yksinomaan lainopin opiskelijoille, vaan myöskin ulkomaisessa edustuksessa toimiville, sanomalehtimiehille ja jokaiselle kansalaiselle, joka harrastaa kansainvälisen elämän ongelmia.* Katson sisäänpäin, ja huimaus iskee: yritän heiluttaa käsiäni, mutta ne vain tunnustelevat tummansinisiä kansia. Tunnen, että minun pitäisi huutaa, mutten pysty. Sitten putoan, taas.

Päädyn *Sunnuntailapsen* viereen. Se ei ole freskomainen, se kertoo eräästä elämästä. Pahuus voi ryömiä esiin totuudesta ja oikeudesta niin kuin käärmeenmunastakin. Nimittäjä on muutakin kuin yhteinen. Freskomaisessa tarinassa pahuus kulkee huoneen poikki, sillä eihän elämää voi kuin peltoa ylittää. Luulen itkeväni, mutten näe missään kyöneleitä. *Ota pois tämä malja...*

Nyt! Jälleen kukkia! Haluan syleillä niitä, *tiedän* ryntääväni! Ojennan käteni, hurmiossa! Yhtäkkiä en näe mitään, mutta tiedän missä olen: sormieni päissä liukuu ohitseni kaunis nahkakantinen *Författningsamling*. Tiedän, että ne ovat vuodet 1876–1905. Ja *tiedän*, että ne liukuvat, arvokkaasti, tasaisella vauhdilla. Ennen kirjat olivat kauniita, kallisarvoisia kuin niissä kuviteltu oikeus.

En näe mitään, kunnes näen laihaa tummatukkaisen miehen kirkkaanoranssia taustaa vasten. Postikortti on käyttämätön ja sen sisällä on portti *Linnaan*. Tunnen hänen tarinansa: hän työskentelee Työväen tapaturmavakuutuslaitoksessa ja pelkää isäänsä. Miksi kaikki tarinat on pitänyt oppia? Onko niin täytynyt olla?

Ehkä ei. Olen meren pohjassa ja huomaan etsiväni runoja. Löydän kirjallisen: *Dikter...* Minut valtaa salaperäisyys ja jätän löytämäni lauseen kesken. Liikun syvyydessä vaivatta, kuin Nautilus. Tiedän, että sama mies kirjoitti kuriirista Irkutskiin. Muttei *Yöjunasta Lissaboniin*, jonka kautta päädyn Berniin. *Einsteinin aika* liikkuu suhteettomasti kuin mielikuvi-
tukseni itseään ihaillessaan.

Kohtaan jossain pelottavia hahmoja, *Myrkyttäjättären, Swannin, Ylisyöttäjä, paroni von Andergastin, Idiootin...* horjahdan ja päätän, etten aio tavata heitä enää; *Inho* ja päättymätömät lauseet ovat vallanneet minut monta kertaa. Aivan kuin en olisi koskaan ollut muualla: päätän pysyä pystyssä ja toivotan ikävän tervetulleeksi. Täydellisyyteni kudoksen keskellä kukkii epävirallinen ruusu. Tiedän, tunnen, että minun pitäisi taas lukea *Elämän käyttöohjetta*.

– Jälleen joku... yritän kysyä, onko kyse vokaaleista, onko hän Z?! Tunnustelen hänen kasvojaan; hyllyt muuttuvat riveiksi, joilla on kirjoitusta, jotain, josta en saa selvää. Yritän tarttua kirjaimiin, mutta hän säikähtää ja kääntyy pois päin. Sitten näen hänen nimensä riveillä, kirjainten seassa: *Elisabeth Costello!*

Minun piti pudota. Mutta kyse ei ollut normatiivisesta pakosta, vaan ennalta määrätystä valinnasta. Jos nyt valinta silloin on oikea käsite. Pandektit muistuvat mieleeni, samoin käsitelainopillinen kellokoneisto kotimaisittain. Joskus melkein litistyin niiden alle, enkä halua kokea samaa uudelleen. Mutta olen huolimatton: niiden muistijälki kaatuu nytkin päälleni ja palaa sitten paikalleen, koskemattomuuteen. Olen kolhittu: ei todellakaan mitään *soft lawta!*

Niin, laatikko onkin taikalaatikko, merkitysten antaja. Sovitut merkitykset luovat oikeuden mukaisuuden *mahdollisuuden* aivan kuten kuuluisassa *Lasihelmipelissä*. Pelaan ja ihas-
tun! – Ja helmet ovat *Taikavuoren* mestarin sanoin mustia.

Tunnen taas olevani jotenkin liikkeessä, mutta sitten pysähdyn. Ymmärtääkseen tätä oikeutta lieene oltava ennen muuta juristi, päättelen, ja liityn laumaan. Hans Castorpin sairaus taitaa tarttua minuun, kun kohtaan *Miehen vailla ominaisuuksia*. Olenko taas itkemässä, joku kysyy minulta, ja säikähdän.

Mietin hetken ja ymmärrän, että kysyjä on peilikuvani. Kuinka miellyttävää onkaan vastata, hän sanoo ja hymyilee. Tiedän, että minun pitäisi kurkistaa peilin taakse, mutten uskalla. En halua kadottaa kaunista hymyä.

Olen taas liikkeellä, *liikkeessä*. Tiedän sen siitä, että tuossa lukee *Autio maa*. Suunta ei ehkä ole paras mahdollinen, mutta valinnan, suunnan illuusio on tärkeä säilyttää. Jos oikeat teot kiertyvät toisiinsa kuin *Valkoisen, kuivan kauden* niukat hedelmäpuut, totuus voi virkistää armon lailla. Arvelen, että *Pietarin mestari* tiesi tämän, ehkä tekijänsäkin.

Aution maan ja kielen maisemassa odottaa *Godot*. Tai trilogia, johon tarvitaan päättymätön, rajoittamaton moniäänisyys. Oikea ja tosi lienevät sukua oikeudelle ja totuudelle, miettisivät Molloy ja Malone – jos *voisivat*. Valitako teema vai muunnelmat? Miten?

Hiljaisuus vaanii nyt kaikkialla ja olen varuillani. En enää erota oikeutta elämältä, tarinaa todelta. Pitäisikö palata? Minne?

Jotain putoaa lattialle, havahdun; auringonläikkä on jo kauempana ja minulla on vilu.

Toni Malminen

Helsinki, Tukholma, Lontoo, New Haven, New York ja Cambridge, Massachusetts. Oikeudellisen kirjaston rakentaminen väitöstutkimuksen tarpeisiin

1. Kiinnostus kirjoihin ja kirjastoihin syntyy

Kirjoilla ja kirjastoilla oli minulle erityinen merkitys jo lapsuudessa. Sukulaiseni ovat monesti muistuttaneet siitä, kuinka aina vieraillessamme heillä muut lapset leikkivät leikkejä, kun minä halusin selata tietosanakirjoja. Kouluvuosien kesälomat kuluivat nopeasti, kun etsin lisätietoa vaihtuvista kiinnostuksen kohteistani: suhteellisuusteoriasta ja kvanttimekaniikasta, sotataktiikasta ja lentokoneista, suurvaltojen keskinäissuhteista ja historiasta, matematiikasta ja maantieteestä tai vaikkapa solmionkudonnan saloista ja räätälintyön historiasta. Julkiset kirjastot olivat erityisen tärkeitä, koska asuin pääosan nuoruudestani maaseudulla, jossa harrastusmahdollisuudet olivat rajalliset. Kirjallisuus avasi uusia maailmoja ja antoi lupauksen mahdollisuuksista, joita opiskelu voisi tarjota.

2. Kohti oikeustieteen opintoja

Lapsuus- ja nuoruusvuosina ostin kuitenkin vain vähän kirjoja. Varsinaista omaa kirjakoelmaa aloin kerätä vasta opiskelujen alkuvaiheessa 1990-luvun lopussa. Lukion loppuvaiheilla pohdin vaihtoehtoina filosofian tai oikeustieteen opintoja. Jälkimmäisiin kiinnostukseni herätti erityisesti Hannu Tapani Klamin julkiset esiintymiset, joissa hän esitteli oikeudellista elämää ja argumentaatiota. Niiden innoittamana aloin lukea hieman juridiikkaa, ja vuonna 1998 aloitin opinnot Helsingin yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa.

3. Kirjahankinnat opiskeluaikoina

Kirjahankintani olivat kuitenkin ensimmäisinä opiskeluvuosina vuosina melko sattumanvaraisia. Kirjojen nettimyynti oli melko uusi ilmiö Suomessa, joten ostin oikeustiedettä, fi-

losofiaa ja yhteiskuntatieteitä käsittelevää kirjallisuutta Helsingin Akateemisesta kirjakaupasta, Hagelstamin ja Kampintorin antikvariaateista sekä yliopistollisten kirjastojen poistomyynteistä. Tässä vaiheessa kirjakokoelmani koostui muutamista kymmenistä niteistä tieteenfilosofiaa ja yhteiskuntateoriaa, oikeustiedettä ja historiaa, kaunokirjallisuutta ja poliittisia pamfletteja. Ainoa kirjoja yhdistävä tekijä oli oikeastaan halpa hinta ja jonkinlainen liityntä akateemiseen uraan, joka alkoi muodostua itselleni pääasialliseksi uravaihtoehtoksi jo opiskelujen alkuvaiheessa. Urasuunnitelmiini vaikuttivat erityisesti parhaimmat yliopisto-opettajani, kuten Jukka Kekkonen, Martti Koskenniemi, Heikki Pihlajamäki, Raimo Siltala ja Kaarlo Tuori. Kun he kaikki olivat 2000-luvun alussa vahvasti historiaan ja oikeusteoriaan suuntautuneita tutkijoita, valikoitui pro gradu -tutkielmani aiheeksi kolmantena opiskeluvuotena vertaileva oikeusajattelun aatehistoria.

Koska tutkielmani kohteena oli skandinaavinen ja amerikkalainen oikeusrealismi, tuntui luonteelta lähteä opiskelijavaihtoon Ruotsiin. Juuri vaihto-opiskeluvuoteni Tukholmassa aloin hankkia laajemmin kirjallisuutta. Tutkielman kirjoittamisen lisäksi osallistuin Tukholmassa European Law Moot Court -oikeustapauskilpailuun. Sen innoittamana aloin ostaa myös Eurooppa-oikeudellista kirjallisuutta. Tärkein ostospaikka oli loistelas Rönells Antikvariat osoitteessa Birger Jarlsgatan 32, joka muun muassa jakeli teossarjassa Rättshistoriskt bibliotek ilmestyneitä tutkimuksia. Sieltä ostin muun muassa Heikki Pihlajamäen väitöskirjan *Evidence, Crime and the Legal Profession: The Emergence of Free Evaluation in the Finnish Nineteenth Century Criminal Procedure*. Myöhemmin olen hankkinut Rönellsiltä erityisesti skandinaavisten realistien ja Uppsalan koulukunnan ajattelijoiden klassikoita, kuten Axel Hägerströmiä, Vilhelm Lundstedtia, Gunnar Myrdalia ja Herbert Tingsteniä. Muita suosikkiostospaikkojani Tukholmassa olivat Hedengrens Bokhandel Östermalmilla ja yliopiston oma Campusbutiken, josta saattoi tehdä hyviä löytöjä edulliseen hintaan. Taskurahalla ostin muun muassa Fernand Braudelin teossarjan *Civilization and Capitalism*.

Palattuani Suomeen keväällä 2002 alkoi loppusuora kohti valmistumista häämöttää. Tässä vaiheessa kirjaostokseni keskittyivät tutkielmaan liittyvään kirjallisuuteen. En vielä tässäkin vaiheessa ostanut kirjoja netistä, joten ostokset olivat edelleen satunnaisia löytöjä. Joitain merkittäviä sellaisia olivat Akateemisen kirjakaupan alennusmyynnistä löytynyt Barbara H. Friedin hieno teos *The Progressive Assault on Laissez Faire: Robert Hale and the First Law and Economics Movement*, joka vaikutti vahvasti tutkielmani kysymyksenasetteluun. Suomalaiselta Lakimiesyhdistykseltä hankin Markku Helinin väitöskirjan *Lainoppi ja metafysiikka*. Tutkimus skandinaavisen oikeusrealismin tieteenkuvasta ja sen vaikutuksesta Suomen siviilioikeuden tutkimuksessa vuosina 1920–1960, joka on edelleen skandinaavista realismia koskeva magnum opus. Muutoin hyödynsin Helsingin erinomaisia kirjastoja, erityisesti Eduskunnan kirjastoa, Kansalliskirjastoa (siihen aikaan vielä Helsingin yliopiston kirjasto) ja oikeustieteellisen tiedekunnan kirjastoa.

Systemaattisemmin aloin hankkia kirjallisuutta sen jälkeen, kun ostin ensimmäisen oman asuntoni kesällä 2004. Sitä sisustaessani hankin ensimmäiset osat edelleen käytössä olevasta Boknäsän kirjahyllystä, jonka lasiovet suojaavat kirjoja pölyltä. Sisustamisessa kirjahyllystä tuli heti kotini sydän, joka pitkälti saneli muut huonekaluvalinnat. Perinteisten kirjahyllyjen lisäksi Boknäs valmistaa muita kirjanystävälle hyödyllisiä tuotteita, kuten pyöriviä karusellihiyllyjä, joihin mahtuu 6,5 metriä kirjoja (nykyisin minulla on niitä kolme), ja sohvapöytiä, joihin saa kirjoja. Näiden sisustusratkaisujen ansiosta kykenin ottamaan seuraavan askeleen kotikirjaston keräämisessä.

4. Väitöskirjan valmistelu alkaa

Olin keväällä 2004 valmistunut oikeustieteen lisensiaatiksi tutkimuksella, joka jatkoi pro gradu -tutkielmani teemaa oikeusrealismin ja yksityisoikeudellisen ajattelun suhteesta. Seuraava tavoitteeni oli väitöskirja. Minun piti hankkia lisää erityiskirjallisuutta, koska oli päästävä syvemmälle oikeusrealismin historiaan. Ensisijaiseksi tavoitteeksi kesällä 2004 muodostui kuitenkin haku parhaimpien amerikkalaisten law school'ien LL.M.-ohjelmiin. Seuraavat 18 kuukautta kuluivatkin pääosin siihen, kun hain opiskelupaikkoja ja rahoitusta. Kirjoitin kuitenkin muutaman artikkelin noina kuukausina ja tein myös kirjahankintoja. Keväällä 2006 kävin muun muassa ensimmäistä kertaa Lontoossa, jonka kirjakaupat olivat todellinen aarreaitta. Tuolloin Charing Cross Road oli vielä voimissaan ja monet sittemmin suljetut kirjakaupat toiminnassa. Ostokseni eivät vielääkään noudattaneet juuri muuta logiikkaa kuin se, että kirjoilla oli jonkinlainen liittymä väitöskirjaani (määrällisesti ostoksia rajoitti matkalaukkuni koko). Tältä ensimmäiseltä Lontoon-matkaltani mieleen ovat jääneet erityisesti englantilaisten tutkijoiden teokset, joita hankin: David Garlandin *Punishment and Modern Society*, Quentin Skinnerin *The Foundations of Modern Political Thought*, Anthony Giddensin *The Class Structure of the Advanced Societies* ja Richard J. Evansin signeeraama ensimmäinen osa hänen massiivisesta kolmannen valtakunnan historiastaan, *The Coming of the Third Reich*. Miksi ostin juuri nämä teokset? Ajattelin kun nianhimoisesti, että omassa kirjastossani on oltava historiantutkimuksen ja yhteiskunta-teorian klassikoita ja moderneita merkkiteoksia, joilla voisin ruokkia omaa tieteellistä mielikuvitustani.

Tärkeäksi kirjojen hankintakanavaksi muodostui näinä vuosina myös englantilainen kirjakerho The Folio Society. Tämän kirjakerhon perusidea on tuottaa uusia laitoksia kaunokirjallisuuden, filosofian ja tieteiden klassikoista. Folio hankkii niihin laadukkaan paperin ja taiteellisen kuvituksen sekä korkeatasoisia esipuheita. Vuosikausien jäsenyyden myötä hyllyssäni ovat muun muassa Folio Society:n versiot Eric Hobsbawmin modernin maailman historiasta, Adam Smithin teoksesta *The Wealth of Nations*, Thomas Hobbesin *Leviat-*

hanista, Braudelin Välimeri-sarjasta ja Edward Gibbonin monumentaalisesta Rooman historiasta, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, sekä visuaalisesti upea painos Edward Fitzgeraldin keskiajan arabialaisen runouden koonnoksesta *Rubáiyát of Omar Khayyám*. Näiden niteiden lukeminen on kirjallisuutta parhaimmillaan: kauniit kannet, laadukas paperi, hienot kuvat ja syvälinen teksti luovat kokonaisvaltaisen nautinnon, jota sähköinen kirja ei ainakaan vielä voi korvata.

5. Vuosi Yalessa

Seuraava etappi kirjallisuushankinnoissa oli ensimmäinen vuoteni Yhdysvalloissa. Minut hyväksyttiin opiskelijaksi kaikkiin seitsemään amerikkalaiseen yliopistoon, joihin hain. Lopulta valitsin Yalen, jossa opettivat muun muassa Robert Gordon, John Langbein (josta tuli professori-tuutorini, koska John on naimisissa suomalaisen naisen kanssa) ja James Whitman. Yalen kampuksella oli omat erittäin hyvin varustellut kirjakauppansa, joista ostin muun muassa yhdysvaltalaista valtiosääntöteoriaa koskevaa kirjallisuutta (esimerkiksi Bruce Ackermanin merkittävän teossarjan *We the People*) ja yhteiskuntateoriaa. Väitöskirjani oli vielä tässä vaiheessa melko jäsentymätön, joten hankintani olivat usein pikemminkin mieltäjohteita kuin mitään selkeää hankintalogiikkaa noudattavia. Amerikkalainen alennusmyyntikulttuuri tuki tällaista ostoskäyttäytymistä, koska kirjoja saattoi halvimmillaan saada muutamalla dollarilla. Yalen vuoteni löysin myös New Yorkin kuuluisan Strandin kirjakaupan. Useassa kerroksessa toimivassa Strandissa on myynnissä yli 30 hyllykilometriä kirjallisuutta.

Suurimman osan kirjoista ostin Yalen-vuoteni aikana Amazonista. En ollut aluksi innostunut kirjojen ostamisesta internetistä, koska pidän kirjakaupoista ja niiden tunnelmasta. Opiskelijatoverini kertoivat kuitenkin ostavansa korkeatasoista tutkimuskirjallisuutta jopa yhdellä dollarilla. Tässä vaiheessa opiskelijabudjetin realiteetit ja halu ostaa enemmän kirjallisuutta siirsivät ostoksiani nettiin. Lopputuloksena oli, että palatessani kymmenen kuukauden jälkeen Suomeen kesällä 2007 lähetin yli 200 kirjaa merirahdilla perässä.

Vuosina 2006–2007 tutustuin myös ensimmäistä kertaa suuren amerikkalaisen tutkimusyliopiston kirjastoon. Niillä on valtavat resurssit. Pelkästään Yale Law School'in kirjastossa on yli 800 000 oikeustieteellistä nidettä, koko yliopiston kirjastojärjestelmä koostuu yli 15 miljoonasta teoksesta. Koti-ikävää helpottaakseni kävin joskus lukemassa suomalaisia oikeustieteellisiä tutkimuksia, joita yliopiston kirjasto oli uskollisesti kerännyt, vaikka minä ja Teemu Ruskola lienemme edelleen ainoat law school'ista valmistuneet suomalaiset.

6. Asianajoa ja oikeushistorian tutkimusta

Suomeen palattuani selvisi, ettei minua oltu valittu hakemaani yliopistovirkaan. Apurahat alkoivat olla lopussa ja asuntolainan takaisinmaksu alkamassa, oli haettava töitä. Osittain sattuman kautta aloitin asianajon Hannes Snellmanilla syyskuussa 2007. Seuraavien vuosien suuri haaste tulikin olemaan täysipäiväisen asianajon ja kansainvälisen liikejuridiikan yhdistäminen tutkimukseen, koska päätin jatkaa väitöskirjatyötä.

Uusi työ kasvatti tulojani. Tein melko nopeasti päätöksen, että keskityn ainakin ensimmäisen vuoden täysin uuteen työhöni, ja tutkimuksessa tyydyn hankkimaan ja lukemaan kirjallisuutta. Vuosina 2007–2009 hankinkin monet niistä teoksista, joiden varaan väitöskirjatutkimukseni sittemmin rakentui. Aivan keskeisiä olivat muun muassa seuraavat teokset:

- James T. Kloppenbergin sosiaalidemokratian aatehistorian klassikko *Uncertain Victory: Social Democracy and Progressivism in European and American Thought, 1870–1920*
- James Q. Whitmanin eurooppalaisen oikeustieteen aatehistoriaa luotsaava *The Legacy of Roman Law in the German Romantic Era: Historical Vision and Legal Change*
- Daniel T. Rodgersin vertaileva sosiaalipolitiikan historian moderni klassikko *Atlantic Crossings: Social Politics in a Progressive Age*
- Morton J. Horwitzin tärkeä *The Transformation of American Law, 1870–1960: The Crisis of Legal Orthodoxy*
- John Henry Schlegelin pistetutkimus empiirisestä oikeustutkimuksesta, *American Legal Realism and Empirical Social Science*
- Laura Kalmanin tutkimus *Legal Realism at Yale, 1927–1960*
- Stephen Kernin hieno kulttuurihistoriallinen analyysi ajan ja avaruuden kokemuksesta 1900-luvun alussa, *The Culture of Time and Space, 1880–1918*
- Neil Duxburyn massiivinen *Patterns of American Jurisprudence*
- G. Edward Whiten upea juristielämäkerta tärkeimmästä amerikkalaisesta oikeusajattelijasta, Justice Oliver Wendell Holmes: *Law and the Inner Self*
- Robert W. Gordonin artikkeli *Legal Thought and Legal Practice in the Age of the American Enterprise, 1870–1920*, joka oli ilmestynyt Gerald Geisonin toimittamassa teoksessa *Professions and Professional Ideologies in America*, samoin kuin Gordonin artikkeli *The Ideal and the Actual in the Law: Fantasies and Practices of New York City Lawyers, 1870–1910*, joka puolestaan oli ilmestynyt Gerard Gawaltin toimittamassa teoksessa *The New High Priests: Lawyers in Post-Civil War America*
- Amerikkalaisen progressiivisen oikeushistorian kirjoituksen kolme merkkiteosta: Arnold Paul, *Conservative Crisis and the Rule of Law: Attitudes of Bar and Bench, 1887–1895*; Clyde Jacobs, *Law Writers and the Courts: The Influence of Thomas M. Cooley, Chris-*

topher G. Tiedeman, and John F. Dillon Upon American Constitutional Law; ja Benjamin Twiss, Lawyers and the Constitution: How Laissez Faire Came to the Supreme Court

Franz Wieackerin eurooppalaisen oikeushistorian merkkipaalu *Privatrechtsgeschichte der Neuzeit, unter besonderer Berücksichtigung der deutschen Entwicklung*

Lars Björnen massiivinen teossarja *Den nordiska rättsvetenskapens historia*

Max Weberin Rechtssoziologie

Rudolf von Jheringin *Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung*

Skandinaavisten ja amerikkalaisten realistien alkuperäisteoksia

Tässä vaiheessa kirjastossani alkoi olla yli tuhat nidettä oikeustiedettä, historiaa, filosofiaa ja yhteiskuntatieteitä sekä kaunokirjallisuutta. Asianajoon liittyvän ammattikirjallisuuden osalta päätin, etten juuri hanki omaa kirjallisuutta, vaan hyödynnän Hannes Snellmanin erinomaista kirjastoa. Mikä kokoelmani teoksia sitten yhdisti? Jälkikäteen tarkasteltuna hankintani olivat kahdenlaisia. Väitöskirjani ydinaineiston osalta etenin koko ajan syvemmälle harvinaisempiin alkuperäisteoksiin ja vähemmän viitattuihin erityistutkimuksiin, koska pyrin lähes täydelliseen kattavuuteen. Yleisen historian ja yhteiskuntatieteen alalta hankin syntetisoivia teoksia, jotka tarkastelivat 1800- ja 1900-lukujen taitteen historiaa lin-
tuperspektiivistä. Näiden teostyyppien avulla olen pyrkinyt yhtäältä menemään yhä syvemmälle oikeusrealismiin ja toisaalta luomaan sen historiallista kontekstia.

7. Vuosi Harvardissa

Seuraava ajanjakso, jolloin hankin lisää väitöskirjaani tarvittavaa kirjallisuutta, ajoittuu vuosiin 2009–2010. Työskentelin tuolloin yhden lukuvuoden Harvard Law School’issa vierailevana tutkijana. Jakson mahdollisti yhtäältä töistä saamani opintovapaa ja toisaalta Kaarlo Tuorin johtaman Suomen Akatemian huippuyksikön ”The Foundations of European Law and Polity” taloudellinen tuki. Käytin lukuvuoden lukemalla yli sata kirjaa, ja osallistuin useille kurseille. Kurseista Duncan Kennedyn yksityisoikeuden historiaa ja politiikkaa luotsaava kokonaisuus oli erinomainen, samoin kuin G. Edward Whiten tuomarielämäkertoihin keskittyvä opintojakso. Mielenkiintoista oli myös kuulla oikeushistorioitsija Morton Horwitzin analysoivan tuolloin käynnissä ollutta finanssikriisiä oikeus- ja taloushistorian kannalta.

Kirjojen ostoissa vuosi muistutti aiempaa vuottani Yhdysvalloissa. Hyödynsin Harvardin Widener-kirjastoa (maailman suurin yliopistokirjasto) ja law school’in omaa kirjastoa (maailman suurin oikeustieteellinen kirjasto yli kahdella miljoonalla niteellään). Omaksi ostin kirjoja Cambridgen ja Bostonin kirjakaupoista, kuten Brattle Book Storesta, sekä New

Oliver Wendell Holmesin legendaarinen teos common law -oikeuden historiasta, The Common Law, ostettu Bostonista syksyllä 2009. Oikeushistorioitsijalle vanha kirja on kuin aikakone, koska tekstin ohella kannet ja paperi sekä niiden tuoksu välittävät menneisyyden nykypäivään. Kuva: Jani Laukkanen.

Yorkin Strandista ja nettikirjakaupoista. Mieleenpainuvin yksittäinen ostos oli Oliver Wendell Holmesin kuuluisan teoksen *The Common Law* alkuperäispainos vuodelta 1881, josta maksoin 600 dollaria.

Tutkimuksen kannalta keskeiseksi lähteeksi muodostui tuon vuoden aikana oikeusrealistien elämäkerrat. Tärkeitä hankintoja olivat muun muassa Melvin I. Urofskyn monumentaalinen *Louis D. Brandeis: A Life*, neljä eri elämäkertaa Oliver Wendell Holmesista, H. N. Hirschin psykoanalyttisesti suuntautunut *The Enigma of Felix Frankfurter*, Spencer Weber Wallerin *Thurman Arnold: A Biography*, Bruce Murphyn paljastuskirja *Wild Bill: The Legend and Life of William O. Douglas* ja Dalia Tsuk Mitchellin *Architect of Justice: Felix Cohen and the Founding of American Legal Pluralism*. Yksi amerikkalaisen oikeuskirjallisuuden ja -kulttuurin ominaispiirteistä on yksittäisten tuomareiden ja oikeusajattelijoiden vahva asema, mitä kuvastaa useiden elämäkertojen kirjoittaminen tärkeimmistä yksilöistä. Koska tuomareilla on niin merkittävä asema Yhdysvaltain oikeusjärjestelmässä sekä common law -oikeuden kehittäjinä että perustuslain vartijoina, saa ihailu joskus jopa henkilöpalvonnan piirteitä.

Miksi elämäkerrat olivat sitten itselleni niin tärkeitä? Ne avasivat yhden tutkimuksellisen solmun, joka oli vuosia vaivannut minua. Olin lukenut paljon alkuperäislähteitä, aatehistoriallisia tutkimuksia ja yleisiä historiallisia synteesejä tutkimani aikakauden talous-, sosiaali- ja poliittisesta historiasta. Tunsin siis melko yksityiskohtaisesti sen, mitä realistit olivat sanoneet ja minulla oli yleiskuva aikakauden kehityksestä. Mutta miten suuret historialliset murrokset vaikuttavat yksittäisen tutkijan ajatteluun? Biografiat avasivat sen, miten yksittäiset realistit olivat kokeneet historialliset muutokset. Esimerkiksi Yhdysvaltain sisällissota, työväenliikkeen nousu ja New Deal -nimellä tunnettu poliittinen ohjelma vaikuttivat heidän ajattelussaan ainakin osittain heidän omien kokemustensa kautta. Holmesin taistelukokemukset selittivät hänen ajoittain brutaalia realismiaan, kun taas Arnoldin, Frankin, Douglasin, Brandeisin ja Frankfurtin oikeusajatteluun New Deal vaikutti heidän omien kokemustensa kautta, kun he osallistuivat Franklin D. Rooseveltin hallintoon. Tässä vaiheessa minulle alkoi hahmottua, millaista oikeustieteen aatehistoriaa haluan kirjoittaa. Sen tulisi sulavasti yhdistellä uudet oikeudelliset ideat aikakauden suuriin yhteiskunnallisiin muutoksiin siten, että elämäkerralliset aspektit välittävät näitä kahta.

8. Väitöskirjan kirjoitustyö ja viimeistely

Kun palasin Harvardista Suomeen kesällä 2010, tunsin vihdoin lukeneeni tarpeeksi saadakseni omintakeisen perspektiivin oikeusrealismin historiaan. Lisäksi koin ensimmäistä kertaa, että kykenen kirjoittamaan tarpeeksi korkeatasoista englantia laatiakseni aatehistoriallisen monografian. Syksystä 2010 jatkoin kuitenkin täysipäiväisesti asianajoa, mikä tarkoitti tutkimuksen tekoa viikonloppuisin ja lomilla. Osa-aikatutkimuksessa on kuitenkin vaikea saada kirjoittamiseen jatkuvuutta ja riittävää intensiteettiä, minkä johdosta väittelinkin vasta kesällä 2016.

Väitöskirjan viimeistelyvaiheessa hankin vähemmän kirjallisuutta, koska säilytystilan kanssa alkoi olla ongelmia. Kokoelmani oli paisunut yli kahteen tuhanteen niteeseen, joita kaikkia en enää saa kirjahyllyyn, vaikka sekin on laajentunut moneen kertaan vuosien mitaan. Ostin kuitenkin välttämättömältä vaikuttavaa uutta kirjallisuutta, jonka seuraamisessa hyödyllisiä olivat kustantajien uutuuksien lisäksi Legal History Blog, jossa ryhmä oikeushistorioitsijoita kerää linkkejä ja analyysejä oikeushistorian alalta. Innostuin kesällä 2013 myös Nietzschestä ja aloin kerätä hänen omia tekstejään samoin kuin aiheeseen liittyvää tutkimuskirjallisuutta.

Väittelin kesällä 2016. Vastaväittäjäkseni tuli Gregory S. Alexander Cornellin yliopistosta – tutkija, jonka amerikkalaista ja skandinaavista realismia vertaileva artikkeliluonnos oli synnyttänyt idean pro gradu -tutkielmani aiheesta syksyllä 2000. Oikeusrealismin historiaa koskeva tutkimushankkeen kesti siis 16 vuotta ja synnytti kolme opinnäytettä, neljä korkea-

Kirjoittajan kotikirjaston sydän, Boknäsin hyllysarja, jossa on noin 700 teosta. Kuva: Jani Laukkanen.

koulututkintoa ja yli 2 000 nidettä käsittävän kotikirjaston. Hanke oli siis monella tapaa raskas, mutta samalla palkitseva. Väitöskirja hyväksyttiin kunniamaininnalla ”kiittäen hyväksytty” ja tällä hetkellä sitä käännetään espanjaksi. Uusi tutkimushankkeeni ponnistaa myös väitöskirjan teemoista, mutta keskittyy kilpailuoikeuden kehitykseen 1900-luvulla.

Väittelyyn liittyy Suomessa elimellisesti myös väitöskaronkka. Kesällä 2016 kodissani oli jo liikaakin tavaraa, joten oli aihetta miettiä odotettavissa olevia karonkkalahjoja. Halusin liittää ne jollain tavalla kirjoihin ja kirjastoihin, mutten halunnut enää lisää kirjoja kotiin. Siksi päätin perustaa Kansalliskirjastoon nimikkorahaston tukemaan kirjaston oikeushistoriaan liittyvää kulttuurityötä. Päätös osoittautui oikeaksi, sillä rahasto on tuottanut pitkäaikaista iloa. Olen myös kannustanut useissa haastatteluissa muita harkitsemaan kirjastojen tukemista. Jos kotiin ei mahdu kirjoja, mutta haluaisi turvata niiden saatavuutta, voi tukea kirjastojen hankintoja.

9. Väitöskirjan jälkeen: kohti uutta väitöskirjaa

Väittelyn jälkeen olen jatkanut täysipäiväistä asianajoa. Elokuussa 2018 aloitin myös osaaikaisena kilpailu- ja asianajajaoikeuden työelämäprofessorina. Samalla mielessäni on kypsynyt ajatus jatkotutkimushankkeesta: miten taloustiede on muovannut kilpailuoikeutta

Aineistoa kirjoittajan uuteen, kilpailuoikeuden ja taloustieteen suhdetta peilaavaan, väitöskirjaan. Kuva: Jani Laukkanen.

1900-luvun alusta tähän päivään? Barbara Friedin kirja *The Progressive Assault on Laissez Faire: Robert Hale and the First Law and Economics Movement* opetti, että amerikkalainen oikeusrealismi oli läheisessä yhteydessä 1900-luvun alkupuolen ensimmäiseen oikeus-taloustieteen aaltoon, jossa realismi ja institutionaalinen taloustiede liittoutuivat ja haastoi-vat perinteisiä käsityksiä valtion ja markkinoiden suhteesta. Miten realistit ja insitutionalis-tit lähestyivät kilpailuoikeutta ja miten heidän näkökulmansa mahdollisesti vaikuttivat amerikkalaisten tuomareiden antitrust-ratkaisuihin? Mitä kilpailuoikeudelle tapahtui, kun moderni oikeustaloustiede syntyi? Miten nykypäivän poliittinen populismi ja uusliberalis-min kritiikki vaikuttavat kilpailuoikeuden perusteisiin?

Kysymykset näyttäisivät sopivan kolmesta artikkelista koostuvan tutkimushankkeen pohjaksi. Tammikuussa 2019 kirjaudu in kauppätieteiden jatko-opiskelijaksi Tampereen yliopiston johtamiskorkeakouluun. Tavoitteeni on väitellä uudelleen viimeistään vuonna 2023. Toivon, että pitkä ja raskas ensimmäinen väitösprosessi opetti asioita, joiden avulla toisesta tulee helpompi.

Samalla uusi tutkimushanke on tilaisuus arvioida omaa kirjastoani uudelleen. Kirjojen lisäksi keräsin väitöskirjaa varten mappeihin noin 100 000 sivua artikkeleita oikeushisto-

riasta ja -filosofiasta sekä niihin liittyvistä aloista. Minulla lieenee Suomen kattavin oikeusrealismia koskeva kirjasto, joka muodostaa erinomaisen pohjan myös uudelle tutkimushankkeelle. Samalla uusi tutkimushanke pakottaa hankkimaan uutta kirjallisuutta. Tällä kertaa aion kuitenkin noudattaa johdonmukaisempaa hankintapolitiikkaa ja ostaa vain keskeisiksi arvioimiani teoksia.

Syksyllä 2019 alkavaa tutkimustyötä varten olen alkanut järjestellä kirjastoani uudelleen. Yksi kirjoihin liittyvistä iloista onkin niiden järjestely. Olen alusta alkaen suosinut organisoititapaa, jota voi luonnehtia esteettiseksi. Järjestän kirjat siten, että kooltaan ja ulkonäöltään samankaltaiset kirjat ovat vierekkäin harmonisia rivistöjä muodostaen. Tämä johtaa tietysti siihen, että mitään varsinaista systematiikkaa ei muodostu. Keväällä 2019 olen kuitenkin alkanut luoda hyllyrivejä, joissa on uuden väitöskirjani kannalta keskeistä kirjallisuutta: kilpailuoikeuden historiaa, kapitalismin teoriaa ja 1900-luvun aatehistoriaa. Samanlaista järjestelytyötä aion tehdä myös mapeille, joissa säilytän artikkeleita. Tavoitteena on näin varmistaa, että tutkimustyön käynnistyessä syksyllä 2019 säästän aikaa ja voin keskittyä lukemiseen ja kirjoittamiseen. Itselleni miellyttävin ja inspiroivin tutkimusympäristö onkin oma koti, jossa on tarvittava määrä aineistoa monipuoliseen tutkimustyöhön ja suuri osa niistä kirjoista, jolle olen omaa oppineisuuttani rakentanut. Näin yli 15 vuoden ajan keräämäni kirjakokoelma saa jälleen uuden merkityksen elämässäni.

Heikki E. S. Mattila

Oikeussanakirjat työhuoneessani

1. Erään kotikirjaston anatomia

Keväällä 1994 vierailin Münchenin yliopiston oikeushistorian laitoksella tarkoitukseni perehtyä saksalaisten oikeustietosanakirjojen historiaan. Ihastelin laitoksen laajoja kirjakoelmia, jolloin niitä esitellyt amanuenssi tokaisi spontaanisti: ”Tämä nyt ei ole vielä mitään. Näkisittepä professori Gagnérin kotikirjaston.” Nykyisin jo edesmennyt Sten Gagnér oli syntymään ruotsalainen ja tutustui mielellään laitoksellaan vieraileviin pohjoismaisiin tutkijoihin. Sain lounaskutsun hänen kotiinsa ja saatoin todeta, ettei amanuenssi ollut liioitellut: vaikuttavan kokoisen asunnon jokaisessa huoneessa kaikki seinät olivat lattiasta kattoon kirjahyllyjen peitossa.

Tällaisiin vanhan ajan professoreiden yksityiskirjastoihin verrattuna itselläni on kirjoja perin vähän. Asuntonne ei ole suuri, eikä tila salli kokoelmien kartuttamista. Vuosikymmenten mittaan olen joutunut pariinkin otteeseen lahjoittamaan pois osan kirjoistani. Samalla kotikirjastoni on erikoistunut yhä enemmän, ja painopisteen muutokset ovat heijastelleet liukumia työnkuvassa. 1970-luvulla hankkimastani perhe- ja jäämistöoikeudellisesta kirjallisuudesta olen joutunut pitkälti luopumaan. Sijaan tuli aluksi, 1980-luvulla, oikeusvertailevia ja kansainvälis-yksityisoikeudellisia teoksia, 1990-luvulta alkaen yhä enemmän kieliä ja niiden tutkimusta koskevia esityksiä ja sanakirjoja. Osa teoksista on kielten yleiskuvauksia (kielioppeja jne.) ja yleissanakirjoja, mutta useimmiten kyse on oikeuskielestä erikoiskielenä.

Monet teokset sijoittuvat kielellisen tietämyksen ja oikeudellisen substanssitudon väli-maastoon. Tällaisia ovat erityisesti oikeuskulttuurikohtaiset tai kulttuurirajoja ylittävät juridiset ensyklopediat. Joukossa on niin ensyklopedisia sanakirjoja, ts. aakkosellisia teoksia, jotka sisältävät nasevien otsikoiden alle sijoitettavia suppeahkoja tietoisuuksia, kuin esityksiä, jotka on laadittu osin tai kokonaan systemaattiselta pohjalta (jälkimmäisten ero juridisiiin oppi- ja käsikirjoihin on suhteellinen). Hyvä esimerkki on Francisco de Franchisin englantilais-italialainen oikeussanakirja (1984), jonka alkuun on painettu tekijän perinpohjainen tutkielma *common law* -oikeudesta (ks. jälj.).

Pääosin hyllyissäni on eri oikeuskielten sanakirjoja ja teoksia, joissa käsitellään kulttuuri-, kieli- tai oikeustutkimuksen näkökulmasta yksittäisiä oikeuskieliä tai oikeuskieltä yli-

päätään, niiden historiaa ja ominaisuuksia. Joissain tapauksissa samalla teoksella on sekä sanakirjan että oikeuskielen esittelyn tai sitä koskevan tutkimuksen luonne. Näin on useiden lakimieslatinaa koskevien teosten kohdalla. Ne ovat yleensä perusluonteeltaan sanakirjoja, mutta sanasto-osiota edeltää välistä kymmeniä sivuja, jopa puolet teoksesta kattava osio, joka koskee latinan peruskielioppia ja kielen ääntämistä. Tällaisia ovat mm. Erik Annersin ja Alf Unnerforsin *Latinalainen oikeustermistö* (1976)¹ ja Ronaldo Caldeira Xavierin *Latina oikeudessa* (2002).² Sanakirjan alussa saattaa myös olla essee, jonka avulla lukija johdatetaan aihepiiriin ja jossa tekijä valaisee sanakirjansa perusajatusta ja syntyhistoriaa. Jevgeni Temnovin *Latinalaiset juridiset maksiimit* (2003)³ -teoksen aloittaa essee, jonka otsikon voisi kääntää ”Sointuva oikeustiede” tai ”Helkkyvä oikeustiede”. Siinä käsitellään juri-disluonteisten, usein iskevien ja rytmisten sananparsien yleiseurooppalaista historiaa.

Kirjastoissa yleisesti noudatettuun tapaan oikeussanakirjat ovat hyllyissäni kielialueittain, sukukielet lähellä toisiaan. Siten ranskan ja muiden romaanisten kielten sanakirjat muodostavat kukin oman ryhmänsä, mutta hyllykön samassa osassa. Sama koskee luonnollisesti slaavilaisia ja germaanisia oikeuskieliä. Kaksi- ja monikieliset sanakirjat on sijoitettu harvinaisemman (harvinaisimman) kielen mukaisesti, esimerkiksi puolalais-ranskalaiset sanakirjat puolan osastoon. Käytettävyyden näkökulmasta tärkeä kriteeri on niin ikään ergonomia: nimenomaan latinan, ranskan ja englannin, mutta myös muiden kannaltani tähdellisten kielten sanakirjat ovat työpöydän välittömässä läheisyydessä suunnilleen rinnan korkeudella (istuvassa asennossa). Näin saan ne eteeni vain kättä ojentamalla tai pyörin varustettua toimistotuolia vaaksan verran liu’uttamalla.

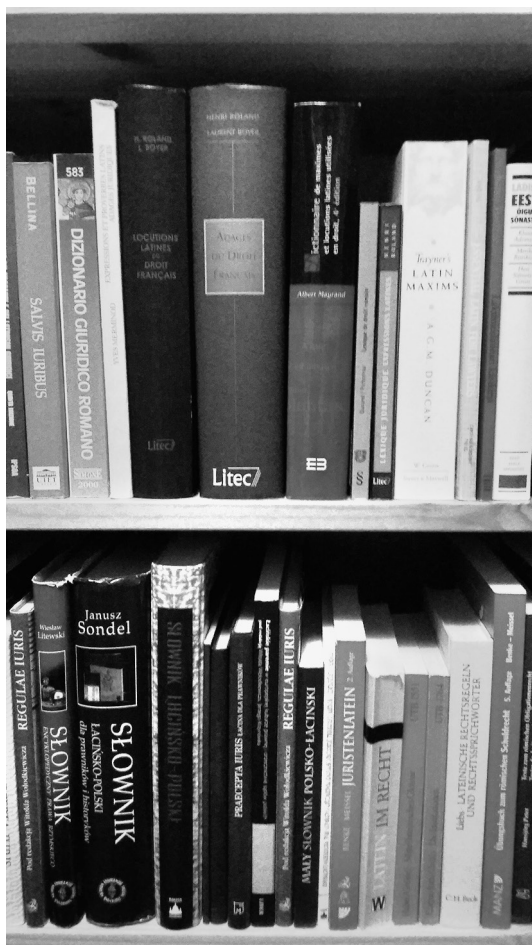
Varsinkin lakimieslatinan suhteen olen pyrkinyt hankkimaan systemaattisesti saatavilla olevat teokset. Lakimieslatinan sanakirjoja on viime vuosikymmenten kuluessa kertynyt kokoelmaani parin hyllymetrin verran. Sanakirjoja, joissa selitetään nykykielellä oikeuselä-mässä käytössä olleita ja siinä edelleen esiintyviä latinankielisiä ilmauksia ja lauseparsia (maksimeja), julkaistaan yhä lukuisissa maissa. Eräissä tapauksissa tämä koskee jopa suomalaisesta näkökulmasta eksoottisia ei-eurooppalaisia oikeuskulttuureja. Suurissa englannin-, ranskan-, espanjan- ja portugalinkielisissä maissa lakimieslatinan sanakirjoja ilmestyy tasaiseen tahtiin, ja näiden rinnalla erityisen maininnan ansaitsevat Italia ja Puola (itäläisessä Keski-Euroopassa latinalla oli vahva asema viime vuosisatoihin asti). Yksin Puolasta hyllyssäni onkin toistakymmentä lakimieslatinan sanakirjaa, helmenä Janusz Sondelin erinomainen teos (ks. jälj.). Harvinaisempia nimikkeitä ovat vaikkapa Klaus Adomeitin, Merike Ristikiven ja Hesi Siimets-Grossin *Latinalais-virolainen oikeussanakirja* (2005),⁴ ro-

¹ Erik Anners & Alf Önnersfors, *Latinsk juridisk terminologi* (4. uppl., Uppsala: Juridiska Föreningen i Uppsala 1976).

² Ronaldo Caldeira Xavier, *Latim no direito* (5^a ed. Rio de Janeiro: Editora Forense 2002).

³ E. И. Темнов, *Латинские юридические изречения* (2-е изд. Москва: Экзамен 2003).

⁴ Klaus Adomeit, Merike Ristikivi & Hesi Siimets-Gross, *Ladina-estli õigussõnastik* (Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus 2005).

Lakimieslatinan sanastolähteitä läheltä ja kaukaa.

manialaisten Lucian Săuleanu ja Sebastian Rădulețun *Latinalaisten juridisten termien ja ilmausten sanakirja* (2011)⁵ tai – valitettavasti hallussani vain valokopionippuna – indonesialaisen Andi Hamzahin *Latinankieliset juridiset termit ja maksiimit* (1985).⁶ Tutumpi teos meille suomalaisille on Kaius Tuorin *Lakimieslatinan käsikirja* (2007),⁷ joka on luonteeltaan olennaisesti sanakirja.

Samalla on muistettava, että monet selittävät sanakirjat, joiden tekijät analysoivat oikeuskieltä ylipäättään, saattavat sisältää huomattavan määrän lakimieslatinaa. Tämä koskee mm. *common law* -maita⁸ ja iberoromaanista kielialuetta. Eri maissa on myös julkaistu

⁵ Lucian Săuleanu & Sebastian Rădulețu, *Dicționar de termeni și expresii juridice latine* (ed. 2, București: C. H. Beck 2011).

⁶ Andi Hamzah, *Istilah dan peribahasa hukum bahasa Latin* (Bandung: Penerbit Alumni 1985).

⁷ Kaius Tuori, *Lakimieslatinan käsikirja* (toim. K. Kärkkäinen, Helsinki: Edita 2007).

⁸ Erityisesti *Black's Law Dictionary* (10th edn St. Paul, MN: Thomson West 2014) on laaja lähde myös lakimies-

maksiimikokoelmia, jotka ovat luonteeltaan sekakielisiä. Niiden sisältämistä juridisista ajatelmista osa on muotoiltu latinaksi, osa jollakin nykykielellä. Tällaisia ovat muun muassa Henri Rolandin ja Laurent Boyerin *Ranskan oikeuden maksiimit* (1999),⁹ sekä Guillermo Cabanellasin ja Ana María Cabanellasin *Latinan ja espanjan kielillä ilmaistujen yleisten oikeusperiaatteiden, juridisten sanontojen, maksiimien ja aforismien kokoelma* (2003).¹⁰

2. Kattavan sanakirjakokoelman rationale

Tärkein syy erikielisten oikeussanakirjojen hankkimiseen on yleensä konkreetti käyttötarve. Ulkomaista oikeuskirjallisuutta lukiessa luonnollisen kielen ominaispiirteistä johtuu monenlaisia salakuoppia. Kieliopillisten seikkojen ja yleisluonteisen fraseologian ohella ongelmia – usein erityisen pahoja – aiheuttavat juridiset termit ja juridisluonteiset sanontatavat. Jo omassa oikeuskulttuurissa kaikkien oikeudenalojen juridisen termistön täydellinen ja yksityiskohtainen hallitseminen on lakimiehelle mahdotonta, saati sitten, kun kyse on vieraista oikeuskulttuureista. Tarvitaan apuneuvoja, erityisesti juridisia kielisanakirjoja ja – tarpeellisen taustatiedon saamiseksi – ensyklopedisia sanakirjoja, joissa keskeiset oikeusinstituutiot ja niiden termistö on esitetty nasevina tietoisuuksina. Klassisesti nämä ovat paperimuotoisia, nykyisin yhä useammin verkkokäyttöisiä.

Käytännössä mikään lähde teos ei voi olla täydellinen. Siksi on varmintä hankkia useita sanakirjoja, varsinkin sellaisia, joiden sisällölliset painotukset poikkeavat toisistaan. Ennen muuta tämä tarkoittaa, että on hyödyllistä omistaa sekä selittäviä, kielensisäisiä sanakirjoja että käännössanakirjoja. Jälkimmäisissä on ongelmana, että erikieliset vastineet eivät aina voi vastata täydellisesti toisiaan, koska oikeusjärjestelmien rakenteet (jaottelut ja instituutiot) ovat erilaisia. Tämän vastapainona käännössanakirjat antavat nopeasti ja vaivattomasti ainakin karkean kuvan siitä, millaisesta oikeusilmioistä lähdekielisessä termissä on kyse. Selittävässä sanakirjoissa on ongelmana, että termien merkityskuvaukset on yleensä kirjoitettu ao. oikeuskulttuurin omassa piirissä toimiville juristeille, eivätkä ne aina avaudu helposti ulkomaalaisille. Toisaalta taas selittävät, erityisesti ensyklopedisluonteiset sanakirjat antavat yksityiskohtaista, tarkkaa tietoa tarkasteltavan termin taustalla olevasta käsitteestä.

Näistä syistä olen vuosikymmenten mittaan sisällyttänyt kotikirjastooni sekä selittäviä sanakirjoja että käännössanakirjoja. Suurissa oikeuskulttuureissa (englannin-, espanjan-,

latinan suhteen. Kirjoittajan tutkimusryhmän laskelman mukaan 1990-luvun painokset sisälsivät noin 8 000 latinankielistä ilmausta ja maksiimia (Mattila, Heikki E. S., 'De aequalitate Latinitatis jurisperitorum: le latin juridique dans les grandes familles de droit contemporaines à la lumière des dictionnaires spécialisés', *Revue internationale de droit comparé* 3/2002: 730).

⁹ Henri Roland & Laurent Boyer, *Adages du droit français* (4e éd. Paris: Litec 1999).

¹⁰ Guillermo Cabanellas, *Repertorio jurídico de principios generales del derecho, locuciones, máximas y aforismos latinos y castellanos* (4^a ed. por Ana María Cabanellas. Buenos Aires: Editorial Heliasta 2003).

portugalin ja ranskankielinen maailma, Venäjä) näitä ilmestyy jatkuvana virtana. Oikeussanakirjoja julkaistaan toki keskikokoisissakin maissa ja – joskin harvakseltaan – myös pienheköissä oikeuskulttuureissa, kuten Kreikassa ja Pohjoismaissa. Viimeisin pohjoismainen ostokseni on Bo von Eybenin *Oikeussanakirjan* 13. painos (2015).¹¹

Toisaalta hankinnan taustalla on useinkin ollut oma tutkimustarve. *Encyclopædia Iuridica Fennica* -tietosanakirjan suunnittelukaudelta, 1980- ja 1990-lukujen taitteesta, on peräisin esimerkiksi Luís Ribó Duránin osin ensyklopedisluonteinen *Oikeussanakirja* (1987),¹² ja hankkeen myöhemmän jatkosuunnittelun ajoilta puolestaan Aleksei Barihinin *Suuri ensyklopedinen oikeussanakirja* (2005).¹³ Viimeisten parinkymmenen vuoden ajan tutkimustyöni keskeisiin painopistealueisiin on kuulunut lakimieslatinan kotimainen ja vertaileva tutkimus (latinan käytön oikeuskulttuurikohtaisten erojen selvittäminen).¹⁴ Se selittää, miksi olen – kuten edellä on jo käynyt ilmi – kasvattanut sanakirjojakokoelmaani aivan erityisesti lakimieslatinan suhteen.

Tähän on ollut erityistä syytä sen vuoksi, että lakimieslatinan sanakirjojen rakenne, rajaukset ja sivumäärä vaihtelevat huomattavasti, ja – muiden sanakirjojen tavoin – ne ovat usein epätäydellisiä. Monesti esillä ovat ainoastaan varsinaiset termit, toisinaan myös juridiset maksiimit. Pääosin lakimieslatinan sanakirjat painottuvat nykyisinkin käytössä oleviin ilmauksiin ja sananparsiin, mutta lähes kaikissa on myös historiallista sanastoa sekä antiikista että keskiajalta. Erityisesti mainittakoon Athanásios Lambrópulosin ja Fótiós Karajánnisin *Latinalais-kreikkalainen juridisten termien sanakirja* (1992),¹⁵ joka sisältää bysanttilaista lakimieslatinaa koskevan liitteen. Yleensä hakusanat on aakkostettu yhtenäisesti, mutta myös muita ratkaisuja esiintyy. Joissain sanakirjoissa sisältö on jaoteltu oikeudenalojen tai niitä ilmentävien koodeksien (siviililakikirjan, rikoslakikirjan jne.) mukaan. Italo Bellinan teoksessa *Salvus iuribus: asianajajain latina* (2005)¹⁶ sisällön systematisointi on viety poikkeuksellisen pitkälle: latinalaiset ilmaukset ja maksiimit on ryhmitelty paitsi eri oikeudenalojen, myös tarkemmin keskeisten oikeusinstituutioiden mukaisesti (esimerkiksi lakimääräinen perimys, testamentti eri muotoineen, perinnöstä luopuminen jne.). Tiedon löytäminen on turvattu siten, että teoksen liite sisältää yhtenäisen aakkosellisen termiluetelon, joka ohjaa lukijan häntä kiinnostavaan tekstikohtaan.

¹¹ Bo von Eyben, *Juridisk ordbog* (13. udg., København: Karnov Group 2015).

¹² Luís Ribó Durán, *Diccionario de derecho* (Barcelona: Bosch 1987).

¹³ А. Б. Барихин, *Большой юридический энциклопедический словарь* (2-е изд., Москва: Книжный мир 2006).

¹⁴ Tutkimustulokset on tiivistetty lukuun 'Lakimieslatinan perintö' teoksessa Mattila, Heikki E. S., *Vertaileva oikeuslingvistiikka: juridinen kielenkäyttö, lakimieslatina, kansainväliset oikeuskielet* (Helsinki: Alma Talent 2017), s. 201–252. Kotimaisen lakimieslatinan historiasta ja nykykäytöstä laajemmin tekijän artikkelissa 'Latinet i den finländska juridiska litteraturen', *JFT* 3/2000: 269–322.

¹⁵ Αθην. Λαμπρόπουλος & Φώτιος Καραγιάννης, *Λατινοελληνικό λεξικό νομικών όρων* (Αθήνα: Αντ. Σάκκουλας 1992).

¹⁶ Italo Bellina, *Salvis iuribus: il latino degli avvocati* (Torino: UTET 2005).

Tällaiset profilierot ilmenevät usein samankin oikeuskulttuurin piirissä julkaistuissa teoksissa. Siksi olen kerännyt kokoelmaani kustakin maasta useita lakimieslatinan sanakirjoja, jos sellaisia on ollut saatavilla. Toisaalta sanakirjojen hankkimiseen eri oikeuskulttuureista on lakimieslatinan kohdalla erityistä tarvetta: se ei – toisin kuin usein luullaan – ole kansainvälisesti kovinkaan yhtenäistä. Empiiriset tutkimukset (omanikin) osoittavat, että samat latinalaiset ilmaukset ja maksiimit ovat laajamittaisesti käytössä kautta maailman vain tietyillä oikeudenalilla (lähinnä kansainvälisessä yksityis- ja julkisoikeudessa) ja tiettyjen yleisluonteisten peruskäsitteiden osalta. Myös ilmausten merkitys saattaa vaihdella. Siksi on tärkeää, että juridisessa tekstissä esiintyvien latinalaisten ilmausten merkitys tarkistetaan, jos mahdollista, sanakirjasta (tai verkkolähteestä), joka on julkaistu kyseisen oikeuskulttuurin omassa piirissä. On kuitenkin myös kulttuurirajat ylittäviä lähteitä. Erityisen hyödyllisiä ovat kanadalaiset sanakirjat. Näin sen vuoksi, että maassa kohtaavat *common law*'n ja romaanis-germaanisen lakimieslatinan perinteet. Niinpä Albert Mayrandin ja Máirtín Mac Aodhan teoksessa *Oikeuden alalla käytettyjen latinalaisten maksiimien ja ilmausten sanakirja* (2007)¹⁷ selitetään ranskan kielellä ja ranskalaisperäisen oikeuden näkökulmasta joukoittain myös sellaisia latinalaisia maksiimeja ja ilmauksia, jotka edustavat tyypillisesti *common law* -perinnettä.

Kuten niin monen muunkin yksityiskirjaston tapauksessa, näihin rationaalsiin syihin sekoittuu tunnetaso. Toimin 1990-luvulla päätoimisesti *Encyclopædia Iuridica Fennica* (EIF) -hankkeessa. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen (Kotus) ja Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen välisen yhteistyösopimuksen nojalla EIF:n toimitus – ja siten myös työhuoneeni – sijaitsi Kotuksessa lähes hankkeen koko keston, vuosikymmenen ajan. Muiden tehtävien, muun muassa kielenhuollon, ohessa yksi Kotuksen päätehtäviä on aina ollut mitattavien leksikografisten hankkeiden toteuttaminen.¹⁸ Tämä on koskenut kansalliskieliämme lukuisista näkökulmista (moderni yleiskieli, vanha kirjakieli, murteet jne.). Niin ikään Kotus on tuottanut tärkeitä käännössanakirjoja. Oman tietosanakirjatyöni ohessa saatoinkin siis seurata aitiopaikalta useiden kulttuurisesti laajakantoisten sanastoprojektien etenemistä ja niissä kohdattuja haasteita. Päivittäiset keskustelut kielentutkijoiden ja sanakirjantekijöiden kanssa vahvistivat entisestään jo vanhastaan tuntemaani viehtymystä leksikologiaan ja leksikografiaan. Tämä emotionaalinen suhde kieleen (ja eri kieliin) on – proosallisten käytö- ja tutkimustarpeiden ohessa – sanakirjahankintojeni taustalla.

¹⁷ Albert Mayrand, *Dictionnaire de maximes et locutions latines utilisées en droit* (4e éd. mise à jour par Máirtín Mac Aodha, Cowansville/Québec: Editions Yvon Blais 2007). Kirja-arvostelu, jossa teoksesta lähemmin: Mattila, Heikki E. S., 'A Canadian Classic of Legal Latin Updated', *International Journal for the Semiotics of Law – Journal international de sémiotique juridique* (2009) 22: 467–475.

¹⁸ Ks. <https://www.kotus.fi/sanakirjat>

3. Lahjoja ja ostoksia

Erityisessä asemassa jokaisessa kotikirjastossa ovat ne teokset, jotka omistaja on saanut tekijältä itseltään. Tässä suhteessa muistan kiitollisuudella varsinkin kollegaa ja ystävää Enrique Alcaraz Varóa. Vuonna 2007 hän ja Brian Hughes julkaisivat 10. painoksen maineikkaasta teoksestaan *Espanjalais-englantilainen ja englantilais-espanjalainen lakitermien sanakirja*.¹⁹ Teos on järeä, noin tuhannen kaksipalstaisen sivun laajuinen käännössanakirja kahden globaalin oikeuskulttuurin välillä. Enrique lähetti minulle Alicantesta kappaleen uudesta painoksesta heti sen ilmestyttyä. Vain joitakin kuukausia tämän jälkeen, huhtikuussa 2008, hän menehtyi vakavaan sairauteen. Sanakirjan laatua kuvaa se, että vielä molempien tekijöiden kuoltua siitä on ilmestynyt 11. painos.

Poikkeava on se tapa, jolla olen saanut työhuoneeseeni kaikki Jerzy Pieńkosin laatimat sanakirjat. Gérard Cornun tavoin myös professori Pieńkos oli tieteen moniottelija. Hän opetti Varsovassa ensi sijassa kansainvälistä oikeutta mutta – alkujaan latinistina ja filologina – julkaisi useita korkealuokkaisia lakimieslatinan sekä juridisen ranskan ja englannin käännössanakirjoja (lähde- tai kohdekielenä luonnollisesti puola). Olimme yhteistyössä, ja Pieńkos vieraili kerran Helsingissäkin. Hänen kuolemansa jälkeen vuosituhannen alussa sain yllättävän viestin. Pieńkosin poika, tuolloin jo keski-ikäinen rakennustaiteen tutkija, oli tulossa Suomeen yhdistetylle loma- ja opintomatkalle perheineen ja halusi lahjoittaa minulle kappaleen kaikista isänsä koostamista, tämän jäämistöön sisältyneistä sanakirjoista. Perhe oli meillä illallisella, ja sain kokonaisen kassillisen kirjoja.

Viimeisin arvokas lisä kirjastooni tuli Suomesta. Kollega Matti Joutsen on tunnettu, paitasi pitkäaikaisesta ja menestyksellisestä urastaan HEUNIn²⁰ johtajana, myös johtavien juristien englant-suomi ja suomi-englant käännössanakirjojen tekijänä. Siirtyessään toissa vuonna työtehtäviin ulkomaille Matti totesi, ettei tilanahtauden vuoksi voinut enää pitää kaikkia niitä sanakirjoja, jotka olivat olleet tarpeellisia hänen oikeusleksikografisessa työssään. Hän lahjoitti minulle toistakymmentä laadukasta juridisen englannin sanakirjaa. Niiden joukossa harvinaislaatuinen on neljä komeaa osaa käsittävä intialainen teos, suoraan monumentaalinen *Venkataramaiyan myös juridiset maksiimit sisältävä oikeussanakirja* (1996).²¹ Näin massiiviset juridisen englannin sanakirjat ovat Intiassa tarpeen, koska englant on maassa liittovaltiotasolla (toinen) virallinen kieli. Se on jopa yksinomaisessa asemassa maan ylimmässä lainkäytössä. Lisäksi intialaisessa lakienglannissa on omat erityispiirteensä, minkä vuoksi maassa julkaistaan jatkuvasti englantilaisen oikeuskielen systemaattisia yleisesityksiä (joita olen Intiasta itsekkin joskus tilannut).

¹⁹ Enrique Alcaraz Varó & Brian Hughes, *Diccionario de Términos Jurídicos Inglés-Español – A Dictionary of Legal Terms Spanish-English*, 10th edn (Barcelona: Editorial Ariel 2007).

²⁰ HEUNI = The European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations.

²¹ *Venkataramaiya's Law Lexicon with Legal Maxims I–IV* (rev. by M. C. Desai, Allahabad: Law Publishers 1996).

Yksittäisiä, mutta monesti merkittäviä sanakirjoja on kertynyt kokoelmaani vastikkeetta muullakin tavoin, esimerkiksi käsikirjoitusten kommentoijana, kustannustalojen arvioitsijana ja kirja-arvosteluiden laatijana. Maininnan ansaitsee tässä yhteydessä myös Yhdysvaltain kongressin kirjaston vaihto-ohjelma (*Duplicate Materials Exchange Program*, DMEP). Suomalainen Lakimiesyhdistys on mukana vaihto-ohjelmassa, jonka suomia etuja yhdistyksen piirissä on toistaiseksi käytetty kovin varovasti. Kongressin kirjaston lahjoituksiin lukeutuu hyllyssäni jo kooltaan kunnioitusta herättävä yleissanakirja, *Oxfordin portugallainen sanakirja* (2015),²² joka käsittää yli 1 600 kolmipalstaista, petiitillä painettua isokoista sivua.

Pääosin sanakirjani ovat peräisin ulkomaisista kirjakaupoista. Varhaisimmat ostokset palautuvat 1970-luvulle, opiskeluvuosille Ranskassa ja Puolassa. Myöhemmin olen kolunnut tieteellisiä kirjakauppoja niin erilaisilla työ- ja opintomatkoin kuin – matkaseuran pitkämielisyttä välistä koetellen – lomamatkoilla. Näihin asti Euroopan suurissa maissa on ollut erinomaisia oikeustieteeseen tai ylipäätään tieteelliseen kirjallisuuteen erikoistuneita kirjakauppoja, joiden hyllyiltä on voinut tehdä löytöjä myös oikeuskielitutkimuksen alalla, varsinkin sanakirjojen osalta. Pariisin Latinalaiskorttelissa, Panthéon-aukion ja sen reunalla sijaitsevan oikeustieteellisen tiedekunnan rakennuksen tuntumassa (Soufflot-kadulla ja sen kanssa risteävillä pikkukaduilla) on ollut suoranainen juridisten kirjakauppojen keskittymä. Muissakin suurissa kaupungeissa erikoistuneita lakialan kirjakauppoja on yleensä ollut useita. Sama on koskenut myös joitain pienempiä yliopistokaupunkeja. Todellinen aareita puolalaisen oikeuskulttuurin suhteen on ollut Krakovan *Główna Księgarnia Naukowa*, Tieteellinen keskuskirjakauppa, keskiaikaista kaupunginmuuria seurailevalla Podwalekadulla.

Täydellisiä yllätyksiäkin on välistä tullut vastaan. Nimi Kanarian saaret assosioituu suomalaisten mielikuvissa aivan muuhun kuin tieteeseen. Las Palmasin vanhassa kaupungissa on kuitenkin juridiikkaan erikoistunut kirjakauppa, *La Casa del Abogado*, Asianajajan talo. Taannoisella etelänmatkalla tein Asianajajan talossa siinä määrin ostoksia, että sain erityisen joululahjankin, adventtiaikaa kun elettiin. Selitys kirjakaupan olemassaoloon on yksinkertainen: Gran Canarialla, 860 000 asukkaan saarella, vaikuttaa monilukuinen joukko käytännön juristeja, ja lisäksi Las Palmasissa toimii yliopisto, jossa on useita tiedekuntia, myös oikeustieteellinen.

Tieteellisten teosten lehteily hyvin varustetussa kirjakaupassa on bibliofilille lähes ylimaallinen nautinto. Valitettavasti tällaisen nautiskelun mahdollisuus on käynyt vuodelta harvinaisemmaksi (kuten edellä käytetyt verbien perfektimuodot osoittavat). Verkko-kaupan kasvu ja sähköinen julkaiseminen ovat ajaneet erikoisliikkeet yhä ahtaammalle

²² *Oxford Portuguese Dictionary: Portuguese-English / English-Portuguese* (editor-in-chief Sinda López Fuentes, Oxford: Oxford University Press 2015).

myös kirja-alalla. Useimmat Panthéon-aukion lähistöllä sijainneet juridiset kirjakaupat ovat sulkeneet ovensa viimeksi kuluneina vuosina, eikä Berliinistäkään tahdo enää löytää kiinnostavia kohteita alan sanakirjaostosten kannalta. Toistaiseksi Espanja näyttää pitäneen tässä suhteessa paremmin pintansa, mutta kuinka kauan ...

4. Nostoja hyllyköistä

Sytä siihen, että omistaja kokee jonkin kirjallisen teoksen poikkeuksellisen arvokkaaksi, voi olla useita. Kirjan ikä ja harvinaisuus ovat keräilijälle tärkeitä seikkoja. Erityisen tavoiteltuja ovat vanhojen ensipainosten ainoat jäljellä olevat kappaleet. Myös viehättävä ulkoasu – ko-meat nahkakannet ja vankka lankasidonta – kohottaa aivan ilmeisesti teoksen arvoa. Seuraavassa tarkasteltavien sanakirjojen kohdalla kriteeri on kuitenkin toisenlainen, sisällöllinen. Näkökulmana on se, miten arvokasta ja laajapohjaista tietoa lukija saa teoksesta ja millaiset ominaisuudet sillä on tiedonhaun näkökulmasta. Tältä kannalta monet kompaktit teokset – kuten klassinen *Creifeldsin oikeussanakirja*, josta on ilmestynyt jo 22. painos (2017),²³ tai Michel Doucet'n ja Klaus E. W. Fleckin *Saksalais-ranskalainen ja ranskalais-saksalainen oikeus- ja talouskielen sanakirja* (2014)²⁴ – olisivat epäilyksettä esittelemisen arvoisia. Rajoitun nostamaan esille kolme kokoelmaani kuuluvaa teosta, jotka ovat vaatineet teki-jöiltään poikkeuksellisen työpanoksen ja jotka ovat myös laadultaan ja kooltaan imponoivia.

Yksikielisten määritelmäsanakirjojen joukossa ranskalainen, Gérard Cornun toimittama *Juridinen sanasto* (2018)²⁵ on omaa luokkaansa. Teos on alkujaan peräisin maailmansotien väliseltä ajalta, mutta sen johtava asema viime vuosikymmenten ranskalaisessa oikeusleksikografiassa on teoksen (nyt jo edesmenneen) päätoimittajan, siviilioikeuden professori Gérard Cornun väsymättömän työn tulosta. *Juridinen sanasto* on jo kooltaan vaikuttava (lähes tuhat kaksipalstaista sivua), mutta sen erityinen arvo johtuu ennen muuta termistöllisten erittelyiden loogisuudesta ja tarkkuudesta. Teoksen laatineet (useat) asiantuntijat ovat ottaneet huomioon poikkeuksellisen hyvin juridisten termien monimerkityksisyyden (polysemian) ja kielen oikullisuuden.

Hakusana *action*, jonka selitteet kattavat yhteensä kolme ja puoli kaksipalstaista sivua, on valaiseva esimerkki teoksen tarkkuudesta oikeudellisen polysemian suhteen. Kyse ei ole

²³ *Creifelds Rechtswörterbuch* (22. Aufl. München: C. H. Beck 2017). Oma kappaleeni teoksesta on vanhempi (17. painos vuodelta 2002).

²⁴ Michel Doucet & Klaus E. W. Fleck, *Wörterbuch Recht & Wirtschaft / Dictionnaire juridique et économique 1: Französisch-Deutsch / français-allemand* (7. Aufl. München: C. H. Beck 2014) – 2: *Deutsch-Französisch / allemand-français* (7. Aufl. München: C. H. Beck 2012). Oma kappaleeni teoksesta on vanhempi (vuosituhannen alun painos).

²⁵ Gérard Cornu (dir.), *Vocabulaire juridique* (12e éd., Association Henri Capitant, Paris : PUF 2018). Oma kappaleeni teoksesta on vanhempi (8. painos vuodelta 2000).

yhtenäisestä tekstistä, vaan termin merkityssisältö on jäsentävin väliotsikoin jaettu kolmeen semanttiseen pääryhmään: kanne, osake ja juridisluonteinen toiminta yleisemmin. Kussakin ryhmässä on suuri joukko alahakusanoja (alatermejä), jotka erottuvat toisistaan adjektiivin tai muun määreen ansiosta (esim. eri kannelajeja koskevat termit, kuten *action à fin de subsidies* [au-äidin makaajaan kohdistettava] elatuskanne). Kaikkiaan alahakusanoja on noin 50. Kunkin kolmen ryhmän kohdalla on esitetty sen yleisluonteinen määritelmä ja tämän jälkeen kunkin alahakusanan (termin) kohdalla sen spesifinen määritelmä tai suppea selite.

Yhtä mittava teos mutta luonteeltaan käännössanakirja on edellä jo mainittu Janusz Sondelin (yksin koostama) *Latinalais-puolalainen sanakirja lakimiehille ja historioitsijoille* (1997).²⁶ Toisin kuin Temnov omassa teoksessaan (ks. edellä), oikeushistorioitsija Sondel tarkastelee sanakirjansa alkuun painetussa esseessä lakimieslatinan kehitystä myös siinä nimenomaisessa kulttuurissa, jonka piirissä leksikko on julkaistu (eli siis Puolassa). Sanakirja kattaa noin tuhat kaksipalstaista, petiitillä painettua sivua. Hakusanojen määrä on yli sata-tuhatta.

Sanaston päälähteenä Sondelin teoksessa on antiikin juridinen kirjallisuus, mutta huomattava osa termeistä on peräisin keskiajan ja uuden ajan alun yleiseurooppalaisesta latinasta ja spesifisesti puolalaisista oikeuslähteistä. Viimeksi mainittuja on runsaasti, koska lainsäädäntö oli Puolassa kauttaaltaan latinankielistä 1500-luvun puoliväliin ja oikeudenhoidossa (tuomioistuimissa) latinaa käytettiin 1700-luvun lopulle, suurvallan tuhoutumiseen ja maan miehittämiseen, ts. Puolan jakoihin asti (poikkeuksellisesti vielä 1800-luvun alkupuolellakin). Klassisten termien selitteissä on otettu huomioon myös niiden keskiaikaiset ja myöhemmät merkitykset. Kokemusteni mukaan Sondelistä löytyvät säännönmukaisesti nekin lakimieslatinan termit, joista muut hakuteokset vaikeenevat. Ei ole ihme, että tekijä sai teoksestaan Puolan tiedesäätiön palkinnon.

Kolmas erityisen tarkastelun arvoinen teos on – niin ikään edellä jo mainittu – Francisco de Franchisin *Englantilais-italialainen oikeussanakirja* (1984).²⁷ Vaikka itse hakusanat ovat englanninkielisiä ja selitteet italiankielisiä, kyseessä ei ole varsinainen käännössanakirja. Kirjoittaja ei useinkaan esitä valmiita käännösehdotuksia, vaan hän on jättänyt tämän lukijan oman ymmärryksen varaan.²⁸ On selvästi nähtävissä, ettei teosta ole kirjoitettu ensi sijassa oikeuskielen kääntäjille, jotka jo työekonomian kannalta tarvitsevat valmiita vastauksia englantilaisia juridisin termejä koskeviin käännösongelmiin. Francisco de Franchisin nimenomaisesti esiin lausuma tavoite on ollut toinen: englannin ja englantilaisperäisen oi-

²⁶ Janusz Sondel, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków* (Kraków: Universitas 1997).

²⁷ Francisco de Franchis, *Dizionario giuridico inglese-italiano – English-Italian Law Dictionary* (Milano: Giuffrè Editore 1984).

²⁸ Osin de Franchisin teos voidaan rinnastaa Paavo Soukan teokseen *Oikeussanakirja englantia-suomi*. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys 1976). Myös jälkimmäinen teos sisältää runsaasti sellaisia *common law* -termejä, joille ei ehdoteta (liikiarvoistakaan) käännöstä.

keuden tekeminen ymmärrettäväksi italialaisille juristeille ja lähialojen edustajille.

Tätä tarkoitusta palvelee ensinnäkin teoksen alkuun sijoitettu johdattava essee, jossa kirjoittaja käsittelee *common law*'n perusluonnetta, rakennetta ja tärkeimpiä instituutioita. Varsinainen sanakirjaosa koostuu puolestaan tietoiskuista, jotka koskevat muita englantilaisperäisen oikeuden instituutioita ja detaljitason käsitteitä. Tietoiskut ovat välistä lyhyehköjä, mutta monesti niiden laajuus on useitakin palstoja. Teos on vaatinut de Franchisilta vuosikausien peräänantamattoman aherruksen: johdattava essee bibliografoineen on yli 270 sivun mittainen, ja varsinainen sanakirjaosa käsittää lähes 1 300 kaksipalstaista petiitisivua. Tekijän työpanos ja hänen kehittämänsä tiedon jäsentämisen konseptio tekevät ymmärrettäväksi, että teokseen (ulkopuolisen asiantuntijan) esipuheen kirjoittanut oikeusvertailija Mauro Cappelletti aloittaa esittelynsä: ”Tämä on ehkä omaleimaisin juridinen teos, jonka olen koskaan saanut luettavakseni ...”.

5. Painetun kirjan puolustus

Sähköisillä tietolähteillä on kiistattomia avuja, ja tämä koskee myös juridista sanastoa. Kun käyttää verkossa tai omaan koneeseen ladattuna sähkömuotoista sanakirjaa tai hakee tietoa kotimaisesta tai ulkomaisesta termitietokannasta tai tietoverkosta ylipäätään, saa omaan työhuoneeseensa ikään kuin lisähyllyjä, jotka ovat täynnä uusia, usein suorastaan jättimäisiä ”sanakirjoja”. Samalla tiedon etsijä vapautuu aakkosellisuuden rajoitteista, mikä helpottaa usein ratkaisevasti tiedonhakuprosessia. Erilaisia sähköisiä oikeustermistön lähteitä onkin jo kehitetty ja on parhaillaan kehitteillä eri puolilla maailmaa. Tämä koskee esimerkiksi Kanadaa, jossa juridinen kääntäminen *common law* -peräisen juridisen englannin ja mannereurooppalaista käsitetraditiota edustavan juridisen ranskan välillä tarjoaa huomattavia termistöllisiä haasteita. Meidän kannaltamme tärkeimpiä ovat luonnollisesti eurooppalaiset terminlähteet, kuten EU:n monikielinen, suorastaan valtava tietokanta IATE (*Interactive Terminology for Europe*) ja valtioneuvoston (monikielinen) termipankki Valter tai yksikielinen, luonteeltaan osittain ensyklopedinen *Oikeustieteen termitietokanta*.²⁹

Nämä sähköiset tietolähteet tuskin kuitenkaan syrjäyttävät paperimuotoisia oikeussanakirjoja – ainakaan täysin ja lähitulevaisuudessa. Seniori-ikäisten juristien ja kääntäjien kohdalla kyse on jo psykologiasta. Työhuone, jonka seinät ovat jyhkeiden yleisesitysten, sanakirjojen ja tutkimusten peitossa, on omiaan virittämään vanhan polven tutkijan, kuten

²⁹ Oikeustieteen termitietokanta sisältyy omana osastonaan laajempaan kokonaisuuteen, *Tieteen kansalliseen termipankkiin*. Ks. lähemmin Mattila, Heikki E. S., 'De juridiska begreppen i Vetenskapstermbanken i Finland', teoksessa C. Sandström, I. Cantell, E.-R. Grönros, P. Nuolijärvi & E. Sommar Dahl (red.), *Perspektiv på lexikografi, grammatik och språkpolitik i Norden* (Helsingfors: Institutet för de inhemska språkens webbpublikationer 39/2015), s. 186–199.

http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk39/antologi2015_Mattila.pdf

itseni, todelliseen ja oikeaan luovan työn tunnelmaan. Toisaalta kaikkia tärkeitä sanakirjoja ei liene jatkossakaan saatavilla sähköisessä muodossa, tai niihin pääsyä on tietoverkossa rajoitettu.

Sitä paitsi painetuilla lähde-teoksilla on vielä omat vahvuutensa sähköisiin tietovälineisiin verrattuna. Hankalaa oikeuskysymystä tai termiongelmia on usein helpointa analysoida siten, että työpöydällä on samanaikaisesti avoinna lukuisia teoksia, joiden sanomaa voi vertailla yhdellä vilkaisulla ja selata samalla myös yksittäisiä teoksia. Varsinkin varttuneelle tutkijalle tämä on vaivattomampaa ja nopeampaa kuin näkymän jatkuva vaihto tietokoneen ruudussa. Muistettakoon myös, että kieli muuttuu varsin hitaasti. Siksi painetut sanastolähteet kestävät hyvin aikaa ja pysyvät ajan tasalla pidempään kuin substanssitietoa sisältävät esitykset. Omasta puolestani uskallankin vakuuttaa, etteivät oikeussanakirjat ole katoamassa minnekään työhuoneeni hyllyiltä.

Sakari Melander

Oikeuskirjallisuudesta ja sen käyttämisestä rikosoikeustutkijan kirjahyllyn näkökulmasta

1. Aluksi

”Kirjastot ovat oikeustieteilijälle kuin laboratorio kemistille tai fyysikolle”. Näin on todennut Harvardin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan professorina ja dekaanina toiminut Christopher Columbus Langdell¹, joka tunnetaan muun muassa oikeustapauksiin perustuvan opetusmenetelmän (Case Method) kehittäjänä.² Vaikka menetelmän tarkoituksena oli korvata luentojen ja kommentaarikirjallisuuden käyttöä oikeustapauspohjaisella opetuksella, Langdellin oikeustieteellisistä kirjastoista toteama toimii hyvänä johdatuksena oikeustieteellisen kirjallisuuden ja kirjakokoelmien merkitystä ja asemaa tarkastelevaan teokseen laadittavalle kirjoitukselle. Oikeustieteen tutkija on siinä erinomaisessa asemassa, että hänen laboratorionsa on usein hänen oma työhuoneensa ja hänen oikeuskirjallisuuskokoelmansa on hänen keskeinen työvälineistönsä.

Oikeuskirjallisuuden merkitys oikeustieteessä, oikeustieteen opinnoissa, oikeustieteellisessä tutkimuksessa, oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa sekä mitä erinäisempien oikeudellista asiantuntijuutta vaativien tehtävien toteuttamisessa on huomattava. Perinteisissä oikeuslähdeopillisissa esityksissä oikeuskirjallisuus on sijoitettu sallittujen oikeuslähteiden kategoriaan.³ Sinänsä voitaneen väittää, että tämänkaltaisen näkemys oikeuskirjallisuudesta on taipuvainen asettamaan oikeuskirjallisuuden merkityksen sen tosiasiallista painoarvoa vähäisempään asemaan, koska oikeuskirjallisuutta ja oikeuskirjallisuudessa esitettyjä kannanottoja tosiasiaassa hyödynnetään varsin laajasti eri oikeudellisissa tehtävissä, vaikka siihen ei välttämättä nimenomaisesti viitata. Lisäksi on huomattava, että oikeuskirjallisuuden

¹ Ks. The Centennial History of the Harvard Law School 1817–1917. The Harvard Law School Association 1918, s. 97.

² Ks. esim. William Schofield, Christopher Columbus Langdell. The American Law Register 1907, s. 273–296, 273.

³ Esim. Aulis Aarnio, Laintulkinnan teoria. Yleisen oikeustieteen oppikirja. Werner Söderström Osakeyhtiö 1988, s. 221 ja 237–239. Vallitsevana näkemysnä tällä hetkellä voidaan tosin pitää staattiseen oikeuslähteiden velvoittavuuden tasoon perustuvan oikeuslähdeopillisen mallin vanhentuneisuutta. Ks. tästä esim. Juha Karhu, Perusoikeudet ja oikeuslähdeoppi. Lakimies 5/2003, s. 789–807.

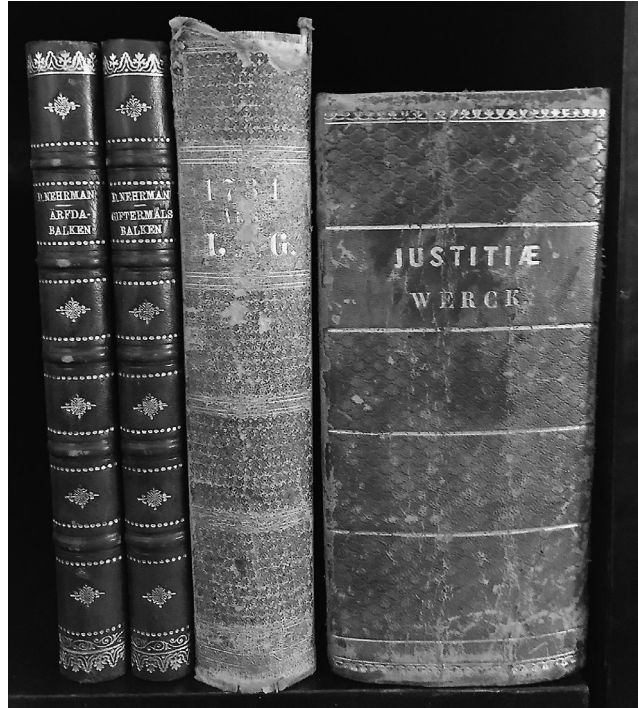
asema oikeuslähteenä on siitä erityinen, että oikeustiede tieteellisen luonteensa vuoksi kehittyy usein syvällisempään analyysiin, systematisointiin ja argumentaatioon kuin mitä esimerkiksi lainsäädännössä, lainvalmisteluaineistossa ja tuomioistuinratkaisussa voidaan toteuttaa, mikä vaikuttaa oikeustieteen ja oikeuskirjallisuuden asemaan oikeuslähteenä. Oikeustiede oikeudellisena käytäntönä toimii myös oikeuden sisäisestä näkökulmasta käsin ja Kaarlo Tuorin ilmaisemin tavoin osallistuu oikeusjärjestyksen sisällöstä käytävään keskusteluun, arvioi muiden keskusteluun osallistuvien esittämien näkemysten pätevyyttä sekä esittää perusteltuja kannanottoja, jotka tulevat osaksi oikeudellista diskurssia. Oikeuslähdeoppi – riippumatta siitä, minkälaiseksi oikeuskirjallisuudessa esitettyjen kannanottojen velvoittavuuden aste oikeuslähdeoppia koskevassa rakennelmassa määritellään, jos tällaista velvoittavuuden astetta lainkaan pyritään määrittämään – antaa näin oikeustieteelle ja oikeustieteelliselle oikeuskirjallisuudelle osanottajan aseman oikeudellisessa diskurssissa.⁴

Tämän kirjoituksen tarkoitus on monitahoinen. Ensinnäkin tarkoituksena on arvioida oikeuskirjallisuuden merkitystä oikeudellisen ajattelun kehittymisen kannalta. Oikeudellisen ajattelun kehittyminen on – tai sen tulisi olla – oikeustieteellisen koulutuksen keskeinen tavoite ja erityyppisellä oikeuskirjallisuudella sekä mahdollisimman laajalla perehtymisellä siihen on – tässä kirjoituksessa esitetyn käsityksen mukaan – keskeisin merkitys oikeudellisen ajattelun ja argumentaation kehittämisessä. Toiseksi tavoitteena on lähinnä omakohtaisiin kokemuksiin perustuen tarkastella oikeustieteellisen tutkimuksen tekemistä ja laaja-alaisen tutkimuskirjahyllyn ja tiedeyhteisön toteuttaman kirjallisuuden jakamistalouden merkitystä suhteessa syvällisen oikeustieteellisen tutkimuksen toteuttamiseen. Tässä suhteessa pyrin lyhyesti valottamaan avoimuuden, tiedon jakamisen ja yhteisöllisyyden merkitystä oikeustieteellisessä tutkimustoiminnassa. Kolmanneksi pyrin kuvaamaan oman kirjahyllyn sisältöä ja sen kehittymistä, mihin ovat vaikuttaneet ennen muuta tieteellisen tuotannon kohdentuminen, yleinen tieteellinen uteliaisuus ja sukutaustani. En pyri luomaan kirjahyllyn sisällöstä kattavaa kuvaa, vaan nostan sieltä lähinnä esille joitakin esimerkkejä, jotka pikemmin kuvastavat kirjahyllyn muotoutumista samoin kuin sen laajuutta.

2. Oikeuskirjallisuuden merkittävydestä oikeudellisen ajattelun kehittymisen kannalta

Oikeustieteelliset kirjallisuuslähteet ovat erityyppisiä. Useimmat juristit ovat saaneet ensimmäisen kosketuksensa oikeuskirjallisuuteen oikeustieteellisen tiedekunnan pääsykoe-kirjojen kautta. Aineopintovaiheessa perehdytään laajasti eri oikeudenalojen oppikirjoihin ja yleisesityksiin, jotka sinänsä saattavat olla myös niin sanottuja tutkimuksellisia yleisesi-

⁴ Kaarlo Tuori, Oikeuden ratio ja voluntas. WSOYpro 2007, s. 25–26.

Joitakin kirjakokoelmani vanhimpia teoksia.

tyksiä, joissa tarkastelu on muutakin kuin yksinomaan esimerkiksi tietyn alan lainsäädäntöä, oikeusperiaatteita ja yleisiä oppeja kuvailevaa. Valinnaisten opintojen ja ennen muuta syventävien opintojen aikana tarkoituksenmukaista ja suotavaa olisi sen sijaan jo perehtyä laajemmin aidosti tutkimukselliseen oikeustieteelliseen kirjallisuuteen, kuten oikeustieteellisiin väitöstutkimuksiin.

Pääsykoekirjat sisältävät usein melko pintapuolista tietoa tietyn oikeudenalan ydinsisällöstä. Kirjat on suunniteltu nimenomaan teoksiksi, jotka ovat lukijansa lukemat ensimmäiset oikeuskirjallisuuteen kuuluvat teokset. Pääsykoekirjat eivät näin merkittävästi kontribuoi oikeudellisen ajattelun ja argumentaation kehittymiseen vaan tarjoavat pikemmin näköalan oikeustieteeseen, jota kautta lukija kykenee arvioimaan omaa motivaatioitaan oikeustieteen opintoihin. Oppikirjat ja yleisesitykset toimivat tuottaen lukijoilleen analyttisen kehikon pintatason lainsäädännön ympärille ja auttavat hahmottamaan lainsäädännön taustalla vallitsevia syvemmän tason tavoitteita, systematiikkaa ja sitoumuksia ja luovat näin vankan pohjan oikeudellisen ajattelun kehittymiselle. Aidosti tutkimuksellinen oikeudellinen kirjallisuus taas parhaiten tukee oikeudellisen ajattelun ja argumentaation syvällistä kehittymistä, kun tällaiseen oikeuskirjallisuuteen perehtyminen mahdollistaa tiettyä oikeudellista kysymystä koskevan syvällisemmän analyysin hahmottamisen.

Oikeuskirjallisuus toimii merkittävässä asemassa oikeudellisen ajattelun kehittämisessä myös siinä, että se tarjoaa malleja erilaisen ja erisuuntaisen oikeudellisen argumentaation esittämiseen. Oikeudellisella argumentaatiolla viitataan usein tiettyihin tapoihin toteuttaa oikeusnormien tulkintaa taikka erilaisten ratkaisuvaihtoehtojen tai oikeusperiaatteiden välistä punnintaa.⁵ Hieman teoreettisemmin ja syvällisemmin oikeudellista argumentaatiota voidaan pitää oikeusjärjestyksen erityisenä toimintalogiikkana, joka määrittää sen toiminnan reunaehdot sekä määrittää argumentaation oikeudelliseksi tekevien järjestelmän sallimien argumentaatiolähteiden – oikeuslähteiden – kautta järjestelmän luonteen nimenomaan oikeudelliseksi.⁶ Tämä myös tarkoittaa, että millaista tahansa argumentaatiota ei voida oikeudelliseksi argumentaatioksi lukea. Olennaista siis on, että oikeudellisessa argumentaatiossa käytetään oikeudellisia lähteitä tavalla, joka perustelee näihin lähteisiin sidotun argumentaation oikeudellisuuden. Useimmiten tämä toteutetaan lähdeviitteitä käyttäen, jolloin oikeustieteellisessä kirjoituksessa on kysymys eräänlaisesta oikeudellisten tekstien kudelmasta.⁷

Kuten edellä jo viitattiin, oikeuskirjallisuuden merkitys oikeudellisen ajattelun kehittämisessä on huomattava. Kun oikeustieteen opiskelija alkaa perehtyä oikeuskirjallisuuteen – luonnollisesti luentojen ja muun opetuksen ohella – erityyppisen oikeuskirjallisuuden lukeminen havainnollistaa erilaisia oikeustieteellisen tekstin kirjoittamisen tapoja sekä erilaisia tapoja toteuttaa oikeudellista argumentaatiota. Hyvin kirjoitetussa oikeuskirjallisuudessa on sitouduttu oikeustieteen tekemisen sääntöihin ja siinä on esimerkiksi käytetty relevantteja oikeuslähteitä laaja-alaisesti niiden kautta oikeudellista argumentaatiota rakentaen ja vaihtoehtoisia tulkinta- tai punnintamalleja oikeudellisesti arvioiden. Tämänkaltaiseen oikeuskirjallisuuteen mahdollisimman laajasti perehtymällä oikeustieteen opiskelija vähitellen oppii oikeudellisen ajattelun pelisääntöjä ja oikeudellisen argumentaation taitoja.

Oikeudellisen ajattelun ja oikeudellisen argumentaation oppimisessa avainsanana on oikeudellisen argumentaation sääntöjen ja käytänteiden ymmärtäminen – samoin kuin oikeudellisen kielenkäytön täsmällisyydelle asetettavan vaatimuksen ja oikeudellisten käsitteiden erityisen merkityssisällön ymmärtäminen. Edellä on kuvattu oikeudellista argumentaatiota oikeuden erityisenä toimintalogiikkana, joka määrittää järjestelmän toiminnan reunaehdot sekä määrittää argumentaation oikeudelliseksi tekevien järjestelmän sallimien argumentaatiolähteiden kautta järjestelmän luonteen nimenomaan oikeudelliseksi. Tämänkaltaisessa järjestelmässä hyväksytty argumentaatio ei ole luonteeltaan samankaltaista

⁵ Ks. esim. Mika Huovila, Oikeuslähdeoppi ja oikeudellinen argumentaatio tuomion perusteluissa. Teoksessa Mika Huovila – Raimo Lahti – Timo Ojala (toim.), Rikostuomion perusteleminen. Helsingin hovioikeus 2005, s. 13–99, 47–56.

⁶ Niklas Luhmann, Legal Argumentation: An Analysis of its Form. 58 Modern Law Review (1995), s. 285–298, 287.

⁷ Ks. myös Kimmo Nuotio, Oikeustiede ja viittaamisen etiikka, Niin & Näin 2/2005, s. 115–123, 118, joka kuvaa tieteellistä kirjoitusta eräänlaiseksi kollaasiksi.

kuin muunkaltainen aikaisemmin omaksuttu ja opittu argumentaatio. Oikeudellisessa argumentaatiossa kaikki argumentit eivät ole hyväksyttäviä, koska niitä ei voi perustella oikeuslähteisiin viittaamalla. Oikeudellisessa argumentaatiossa ei myöskään usein ole niin sanottua yhtä oikeaa vastausta, vaan kysymys saattaa olla useiden oikeudellisten argumenttien erisuuntaisista vaikutuksista. Tämä tekee oikeudellisen argumentaation opettamisen vaikeaksi.⁸

Oikeudellinen argumentaatio on pikemmin kehittyvä taito kuin kerralla opittava ominaisuus. Erityyppiset oikeudelliset tekstit harjaannuttavat tämän taidon kehittämisessä eri tavoin, mikä perustelee mahdollisimman laajaa perehtymistä erilaiseen oikeuskirjallisuuteen. Oikeudellisissa yleisesityksissä ja oppikirjoissa toteutetaan usein tietyn oikeudenalan ydinkysymyksiä tulkitsevaa ja systematisoivaa oikeudellista argumentaatiota, jossa lainsäädännön pintatason taustalla vaikuttavia syvempiä rakenteita ja systematisointeja pyritään välittämään lainsäädännön pintatason tulkintoihin.⁹ Yleisesityksiin ja oppikirjoihin tutustuminen auttaa näin muun ohessa hahmottamaan lainsäädännön taustalla vaikuttavaa systematiikkaa ja syvempiä tavoitteita ja suhteuttamaan tulkintasuosituksia tähän systematiikkaan sekä lainsäädännön taustalla oleviin tavoitteisiin. Oikeudellisissa aikauskirjoissa julkaistavat referee-artikkelit sen sijaan tarkastelevat usein täsmällisesti ja rajatusti määriteltyä tutkimuskysymystä joko syvällisen lainopillisen eri tulkintavaihtoehtoja valottavan analyysin taikka teoreettisemman viitekehyksen kautta. Artikkeleihin perehtyminen edesauttaa tiettyyn rajattuun kysymykseen keskittyvän laaja-alaisen eri näkökulmia valottavan oikeudellisen argumentaation kehittymistä. Oikeustieteellisiin artikkeleihin perehtyminen auttaa myös hahmottamaan suhteellisen suppean oikeudellisen ongelman monimuotoista tarkastelua. Monografiamuotoiset oikeustieteelliset tutkimukset sen sijaan usein ovat tiettyä tutkimusongelmaa laaja-alaisesti syväluotaavia esityksiä, joihin perehtymisellä on keskeinen merkitys tutkimuksellisen oikeudellisen argumentaation kehittymisen kannalta.

Tutkimuksellisiin oikeustieteellisiin esityksiin tutustumisen tärkeys oikeudellisen ajattelun ja argumentaation kehityksessä on tunnistettu jo varhaisemmissa oikeustieteellisen tutkimuksen laatimista koskevissa oppaissa. Antti Tulenheimon laatimassa ja Tauno Ellilän päivittämässä oikeustieteellisen tutkielman laatimista koskevassa oppaassa todetaankin muun muassa seuraavaa: ”Toisena edellytyksenä tieteellisen tutkielman laatimiseen on, että kirjoittaja on jo oppinut ymmärtämään, mitä sellaiselta kirjoitelmalta vaaditaan. Mutta sen käsittäminen voi herätä vain siten, että tarkataan sopivia malleja. Siksi ei kenenkään pitäisi ryhtyä laatimaan tutkielmaa, ennen kuin on tutkinut jotakin laajanpuoleista, kaikin puolin hyväksi tunnustettua tieteellistä teosta.”¹⁰

⁸ Ks. esim. Chloë J. Wallace, *The pedagogy of legal reasoning: democracy, discourse and community*. 52 *The Law Teacher* (2019), s. 260–271, 261–262.

⁹ Nuotio 2005, s. 117.

¹⁰ Antti Tulenheimo – Tauno Ellilä, *Oikeustieteellisen tutkielman laatiminen*. 3. uud. p. Helsinki 1968, s. 25.

Kaikissa edellä mainituissa oikeuskirjallisuuden muodoissa, jotka eivät millään muotoa ole tyhjentävä analyysi oikeuskirjallisuuden muodoista, havainnollistuu se, miten oikeudellista argumentaatiota toteutetaan ja minkälaisia lähteitä oikeudellisessa argumentaatiossa voidaan käyttää ja millä tavalla. Laaja-alainen perehtyminen oikeuskirjallisuuteen samoin kuin monipuolinen oikeudellinen kirjahylly toimivat näin avaimena syvälliseen oikeudelliseen ajatteluun ja argumentaatioon. Jatkuva perehtyminen oikeuskirjallisuuteen on myös jokaisen juristin ammatillisen osaamisen ylläpitämisen ja kehittämisen edellytys. Jokaisen juristin olisi syytä suhtautua kirjahyllyynsä sitä jatkuvasti ikään kuin epätäydellisenä pitäen ja pyrkiä jatkuvasti sen täydentämiseen ja laaja-alastamiseen.

3. Jaetut kirjahyllyt ja tutkimuksen yhteisöllisyys

Talouselämässä erilaiset alustoihin ja jakamiseen pohjautuvat mallit ovat viime vuosikymmenten aikana merkittävästi kehittyneet ja muuttaneet myös kilpailua ja markkina-asemia.¹¹ Usein puhutaan alustataloudesta tai jakamistaloudesta. Selvää myös on, että tällä muutoksella on ollut vaikutuksensa kuluttajan asemaan. Alustataloudessa logiikkana on, että eri osapuolet, kuten myyjät ja ostajat, liittyvät tietyn alustan käyttäjiksi ja alustalla käyttäjät saavat jotakin sellaista, mikä mahdollistaa käyttäjäryhmien välisen kanssakäymisen ja transaktiot.¹² Vaikka alustan tarjoaja alustataloudessa pyrkii taloudelliseen hyötyyn, alustatalouden yhtenä tarkoituksena on myös tarjota joustavasti ja helposti toimiva kanava kysynnän ja tarjonnan kohtaamiselle. Alustatalous voidaan tietyllä tavalla ymmärtää myös aiempaa yhteisöllisemmäksi tavaksi palveluiden tarjoamiseen ja hankkimiseen. Yhteisöllisyys on tärkeää myös oikeustieteellisessä tutkimuksessa ja oikeuskirjallisuus on merkittävä keino tutkimustoiminnan yhteisöllisyyden turvaamiseksi. Tässä en tarkoita oikeuskirjallisuuden kautta toteutuvaa oikeustieteen kehittymistä oikeusyhteisön toteuttaman keskustelun seurauksena, vaan tutkijoiden toteuttamaa tiedon yhteisöllistä jakamista tutkimuksen edistämiseksi ja toteuttamiseksi.

Tieteellinen tutkimus – oikeustieteellinen tutkimus mukaan luettuna – perustuu oikeudellisen ja muun tiedon jakamiseen ja tätä tietoa koskevaan analyttiseen ja kriittiseen keskusteluun. Tiedon avoimuus on keskeinen osa tieteellistä toimintaa ja oikeastaan edellytys sille, että tieteelliseen diskurssiin osallistuvat voivat aidosti toteuttaa kaikki näkökohdat huomioon ottavaa argumentaatiota. Tieteellinen tutkimus on tavallaan jo huomattavan pitkään edustanut eräänlaista jakamistalouden kaltaista sovellutusta, jossa koko toiminnan lo-

¹¹ Aiheesta laajasti kilpailuoikeuden näkökulmasta ks. Tom Björkroth – Tuomas Mylly – Jarkko Vuorinen, *Alustatalous, kilpailuoikeus ja kilpailun taloustiede – hienosäätöä vai paradigman muutos?* Lakimies 3–4/2018, s. 311–342.

¹² *Ibid.*, s. 314–315.

giikka perustuu arvioivan ja kriittisen keskustelun mahdollistavalle tiedon jakamiselle. Yksi ilmentymä tästä ovat tieteelliset seminaarit ja tieteelliset yhdistykset, joissa tiedon jakamiseen perustuvaa tieteellistä keskustelua pyritään käymään.

Kuten edellä on todettu, keskeinen tiedon lähde oikeustieteellisessä tutkimuksessa on oikeuskirjallisuus. Tutkijoiden kesken tapahtuu merkittävässä määrin myös oikeuskirjallisuutta koskevan tiedon jakamista. Tutkijoiden kirjahyllyt ovat haltijansa tutkimuksellisia sitoumuksia, tutkimuksellista uteliaisuutta, tutkimuskohteita ja tutkimustapaa ilmentäviä peilejä, joita silmäilemällä voi jo tehdä melko pitkälle meneviä päätelmiä kirjahyllyn haltijan tutkimuksen tyylistä ja sisällöstä. Vaikka kattava kirjallisuuskokoelma on oikeustieteen tutkijan työskentelyn välttämätön edellytys, yksittäisen tutkijan kokoelmiin ei luonnollisesti kuulua kaikkea oman tutkimuksenkaan kannalta relevanttia oikeuskirjallisuutta. Ja vaikka oikeustieteen tutkijat luonnollisesti pyrkivät aktiivisesti seuraamaan kotimaisen ja kansainvälisen oikeuskirjallisuuden kehitystä, on aina mahdollista, että jokin uusi artikkeli tai kirja on jäänyt oikeustieteen kenttää aktiivisestikin seuraavalta tutkijalta huomaamatta.

Tieteen avoimuus ja yhteisöllisyys sekä näihin liittyvät toimintamallit pyrkivät osaltaan turvaamaan tieteellisen tiedon mahdollisimman symmetrisen leviämisen. Yhtenä toimintamallina tässä ovat tutkijoiden käytänteet, joissa työhuoneiden kirjahyllyjä hyödynnetään laajemmin kuin vain yksin huoneen haltijan toimin. Onkin varsin yleistä, että tutkijat hyödyntävät toistensa kirjahyllyjä kirjoittaessaan. Tutkimuksen ollessa aktiivisessa kirjoitusvaiheessa huomaa varsin usein tarvitsevansa jotakin lähdettä, jota ei omasta kirjahyllystä tai kirjastosta löydy. Apu saattaa tällöin usein löytyä kollegan kirjahyllystä, jonka sisältö on usein kirjaa lainaavalle jo valmiiksi tuttu. Ei näet ole lainkaan tavatonta, että kollegan työhuoneeseen mentäessä ja keskustelua käytäessä samalla vilkuilee kollegan kirjakokoelmaa uusia mielenkiintoisia löydöksiä etsien. Teen näin usein itse ja huomaan myös usean työhuoneeseeni tulevan kollegan, opiskelijan ja jatko-opiskelijan näin tekevän. Joskus oikeustieteellisten tiedekuntien henkilökunnan sähköpostilistoille lähetetään myös viestejä, jossa tiedustellaan, onko jollakin hyllyssään tiettyä kirjaa. Tällaiset viestitkin ovat osoitus tieteellisen toiminnan avoimuudesta ja yhteisöllisyydestä.

Itselleni etenkin väitöskirjani¹³ kirjoitusprosessin aikana, mutta myös myöhemmin professori Kimmo Nuotion kirjahylly muodostui tärkeäksi sivukirjastoksi oman kirjahyllyni ohella ja on ollut sitä myös väitöskirjan kirjoittamisen jälkeen. Kimmon kirjahyllyssä oli ja edelleen on kunnioitusta herättävä kokoelma kotimaista ja ulkomaista rikosoikeudellista kirjallisuutta, oikeusteoriaa ja oikeusfilosofiaa samoin kuin laajemmin filosofisia ja yhteiskuntateoreettisia teoksia. Tutkimuksellisten keskustelujen lomassa tämän kirjahyllyn silmäily oli väitöskirjantekijälle nautinto ja on sitä edelleenkin. Kirjahyllyjen jakaminen toimi

¹³ Sakari Melander, *Kriminalisointiteoria – rangaistavaksi säätämisen oikeudelliset rajoitukset*. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2008.

myös toisin päin, myös oma kirjakokoelmani oli – ja on luonnollisesti edelleen – Kimmon hyödynnettävissä – ja luonnollisesti myös muut ovat voineet ja voivat sitä hyödyntää. Toivoakseni tämänkaltainen häikäilemätön toisen kirjahyllyjen vilkuileminen ja avoin suhde omaan ja kollegan kirjahyllyyn jatkuu vielä tulevienkin tutkijasukupolvien toiminnassa – vaikka lähteet ovat siirtyneet yhä enemmän sähköiseen muotoon.

4. Rikosoikeustutkijan kirjahyllyn sisällöstä

Pyrin seuraavassa valottamaan oman oikeuskirjallisuutta koskevan kokoelmani ”luonnetta” ja sisältöä. En anna kokoelmastani kattavaa yleiskuvaakaan vaan tarkastelen sitä pikemmin yksittäisten havaintojen kautta. Kuten edellä on todettu, oikeuskirjallisuutta koskeva kokoelmani on muotoutunut ennen muuta tutkimustoimintani painopisteiden kautta, mutta myös laajemmalla kiinnostuksella oikeustieteeseen on ollut sen muotoutumisessa sijansa. Tämän lisäksi kirjahyllyni sisältää lukuisia sukutaustastani seuranneita kirjoja.

Rikosoikeus on oikeudenalana monitieteinen ja se sallii monia tutkimuksellisia näkökulmia, mikä heijastuu oletettavasti varsin monen rikosoikeustutkijan kirjahyllyn sisällöön. Itselläni rikosoikeutta koskeva tutkimuksellinen näkökulma on korostanut rikosoikeuden valtiosääntöoikeudellisia rajoja ja kytköksiä, eurooppaoikeutta sekä teoreettista näkökulmaa. Tämä näkyy ensinnäkin siinä, että rikosoikeudellisen kirjallisuuden ohella kirjahyllyyni sisältyy niin yleistä valtiosääntöoikeutta, perus- ja ihmisoikeuksia, EU-oikeutta, EU-rikosoikeutta, Euroopan ihmisoikeussopimusta ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöä koskevaa kirjallisuutta samoin kuin oikeusteoreettista ja oikeusfilosofista kirjallisuutta. Opiskeluaikana luin melko paljon myös rikoshistoriaa käsitteleviä teoksia, joten niilläkin on sijansa kirjahyllyssäni. Edellä todettu on johtanut siihen, että kirjahyllyni ei ole erityisen systemaattinen tai johdonmukainen kokonaisuus tiettyä aihealuetta käsitteleviä kirjoja vaan kokoelmasta löytyy monenlaista aihealueeltaan, tyyliltään ja iältään erilaista kirjallisuutta.

Maantieteellisesti kirjahyllyni jakautuu kolmeen paikkaan. Keskeisimmän osan muodostaa Porthanian työhuoneeni kirjakokoelma. Työhuoneeni kirjahyllyssä on suurin osa niistä kirjoista, jotka ovat aktiivisimmassa käytössä tutkimustyössäni. Näihin kuuluu ennen muuta rikosoikeudellista, prosessioikeudellista, EU-oikeudellista ja valtiosääntöoikeudellista kirjallisuutta. Toiseksi myös kotimme kirjahyllyssä on merkittävässä määrin oikeustieteellistä kirjallisuutta. Kotihyllyssä on osa sellaisista kirjoista, jotka ovat aktiivisessa tutkimuskäytössä. Välillä käykin niin, että Porthanian työhuoneella huomaa tarvitsevänsä kirjaa, joka onkin kodin kirjahyllyssä, tai päinvastoin. Tästä aiheutuu tutkimustyölle ajoittain harmillisia, tosin vain muutaman tunnin hidastuksia. Tästä huolimatta olen pitänyt välttämättömänä sitä, että niin työpaikalla kuin kotona on sellaista oikeuskirjallisuutta, jota ak-

tiivisessä tutkimustyössä tarvitsee. Tietyistä oman alani perusteoksista, kuten Oikeuden perusteokset -sarjaan kuuluvasta Rikosoikeus-teoksesta taikka tietyistä muista rikosoikeuden alan perusesityksistä, minulla on kappale sekä työhuoneeni että kotini kirjahyllyssä. Maantieteellisesti kolmas paikka, jossa minulla on merkittävässä määrin oikeuskirjallisuutta, on kesäasuntomme. Sinne on sijoitettu vanhempaa oikeuskirjallisuutta, oikeudellisten aikakauskirjojen vuosikertoja, korkeimman oikeuden vuosikirjoja sekä joitakin kaksoiskappaleita.

Oikeuskirjallisuutta koskevaa kokoelmaani ei ole järjestetty systemaattisesti. Alun perin järjestin kirjat Porthanian työhuoneessani kirjoittajan nimen mukaan aakkosjärjestykseen, mutta epäjärjestelmällisyyteni johti pian siihen, että aakkosellinen järjestys hiljalleen hämärtyi ja lopulta muuttui pitkälti satunnaisjärjestykseen perustuvaksi. Tällä hetkellä kirjat on osin järjestetty kustantajan mukaan (esim. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen A-sarjan kirjat ovat omassa kohdassaan kirjahyllyä, rikosoikeuden perusteokset omassaan ja tietyt EU-oikeutta koskevat kirjat omassaan), mutta tästä huolimatta kirjahyllyn järjestys on satunnainen – voidaan siis puhua pikemmin kirjahyllyn epäjärjestyksestä kuin järjestyksestä. Tästä aiheutuu välillä tutkimuksen viivästymistä tiettyä kirjaa kirjahyllystä etsiessä.

Oikeuskirjallisuutta koskeva kokoelmani on muotoutunut enemmän omien kirjahan-kintojen perusteella. Aloin opiskeluaikana systemaattisesti ostaa oikeuskirjallisuutta, osin tenttikirjallisuutta, mutta ennen muuta tutkimuksellista kirjallisuutta, josta koin olevan hyötyä tutkielman kirjoittamista ajatellen. Tällöin hankin kirjahyllyyni muun muassa Tapio Lappi-Seppälän, Ari-Matti Nuutilan ja Kimmo Nuotion väitöskirjat samoin kuin Aka-teemisen Kirjakaupan alennuslaatikosta löytämäni Helena Striwingin kirjan *Djur som brottsoffer* (Bokförlaget Nya Doxa 1998). Jälkimmäistä kirjaa en tosin ole juuri – ainakaan toistaiseksi – käyttänyt. Tällöin hankin myös antikvariaateista ja kirjakaupoista useita rikoshistoriaa käsitteleviä kirjoja sekä oikeusteoreettista kirjallisuutta.

Tällä hetkellä työhuoneeni kirjahyllyssä on kattava kokoelma oikeustieteellistä kirjalli-suutta, jossa pääpaino on edellä todetun mukaisesti rikosoikeudellisessa, valtiosääntö-oikeudellisessa – ennen muuta perus- ja ihmisoikeuksia tarkastelevassa –, eurooppaoikeudellisessa ja oikeusteoreettisessa kirjallisuudessa. Oikeusteoreettisen kirjallisuuden lisäksi työhuoneeni kirjahyllyssä on myös yleistä filosofista kirjallisuutta, johon perehtymisellä on ollut keskeinen sijansa ennen muuta tutkijanurani alkuvaiheissa. Kuriositeettina mainittakoon, että kirjahyllyssäni on lukuisia Martha C. Nussbaumin teoksia. Ostin 27. päivänä elokuuta 2004¹⁴ European Society of Criminologyn Vrije Universiteit Amsterdamin tiloissa järjestetyn kongressin yhteydessä – muistaakseni Vrije Universiteit Amsterdamin silloises-ta kirjakaupasta – Martha C. Nussbaumin *Hiding From Humanity* -teoksen¹⁵, jonka luin

¹⁴ Tarkka päivä on tiedossa, koska minulla on tapana kirjata ostamani kirjan ensimmäiselle sivulle tieto siitä, milloin ja mistä kirja on ostettu, tai päivä, jolloin kirja on saapunut minulle postilähetyksenä.

¹⁵ Martha C. Nussbaum, *Hiding from Humanity. Disgust, Shame, and the Law*. Princeton University Press 2004.

kongressin aikana Nussbaumin ajatteluun ja kirjoitustyyliin viehtyen. Tämän jälkeen olen pyrkinyt ostamaan kaiken Nussbaumin tuotannon.

Olen myös pyrkinyt ostamaan kaiken mahdollisen kotimaisen rikosoikeudellisen kirjallisuuden kirjahyllyihini. Tässä merkittävässä roolissa ovat olleet Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen kirja-alennusmyynnit, joista olen saanut ostettua lukuisia iäkkäämpiä rikosoikeudellisia teoksia. Tiettyjen kirjojen saaminen omaan kirjakokoelmaan on ollut melko haasteellista. Ari-Matti Nuutila julkaisi vuonna 1995 Rikosoikeuden ABC-kirjan¹⁶, joka toimi tavallaan esiversiona Nuutilan vuonna 1997 julkaisemalle Rikoslain yleinen osa -kirjalle¹⁷, joka oli ensimmäinen suomenkielinen rikosoikeuden yleisten oppien yleisesitys Brynolf Honkasalon klassikkoasemaan nousseiden rikosoikeuden yleisesitysten jälkeen. Helsingin yliopiston kirjastoista rikosoikeuden ABC-kirjaa löytyy jokunen kappale, mutta rikosoikeuden tutkijan kirjahyllyn kannalta se ei ole tyydyttävä vaihtoehto, vaan kirjan tulee sijaita omassa kirjahyllyssä. Kirjan ostaminen ei ole tietääkseni pitkään aikaan ollut mahdollista eikä sitä ole ollut muutenkaan jaettavana. Lopulta sain kirjasta oman kappaleen Helsingin yliopiston itsenäistä oikeustieteellisen tiedekunnan kirjastoa lakkautettaessa ja Kaisa-talossa sijaitsevaa Helsingin yliopiston pääkirjastoa luotaessa, kun oikeustieteellisen tiedekunnan kirjaston kokoelmista poistettiin kirjoja. Kirja on parhaat päivänsä nähnyt ja sisältää lukuisia erilaisia ja erivärisiä alleviivauksia, mutta kirjan sisältöön se ei vaikuta.

Suomalainen Lakimiesyhdistys on julkaissut kirjasarjan Rikosoikeudellisia kirjoitelmia, joka kattaa osat I–VIII. Näistä osat VII ja VIII ovat tosin nimellä Rikosoikeudellisia kirjoituksia. Kirjasarja sai alkunsa Helsingin yliopiston lainopillisen tiedekunnan rikosoikeudellisesta seminaarista, joka perustettiin tiedekuntaan vuonna 1945 tarkoituksena herättää opiskelijoissa laajempaa ja syvempää harrastuneisuutta rikosoikeudellisten kysymysten tutkimista ja käsittelyä kohtaan.¹⁸ Rikosoikeustutkijan kirjahylly ei ole täydellinen, jos mainittu kirjasarja ei löydy hyllystä kokonaisuudessaan. Joidenkin Rikosoikeudellisia kirjoitelmia -sarjan niteiden hankkiminen ei kuitenkaan ollut 2000-luvulla kirjahyllyä täydennettäessä helpoin mahdollinen tehtävä. Etenkin kirjasarjan alkupään teoksia ei enää ollut ostettavissa. Olen kuitenkin onnistunut hankkimaan myös kirjasarjan ensimmäiset niteet Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen varastoista, joissa niitä oli vielä jokunen kappale 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä säilyttävänä.

Summittainen arvioni on, että yli puolet oikeuskirjallisuutta koskevasta kokoelmastani muodostuu englanninkielisistä kirjoista – jos kotimaisia oikeustieteellisiä aikakauskirjoja

¹⁶ Ari-Matti Nuutila, Rikosoikeuden ABC-kirja. Turku 1995.

¹⁷ Ari-Matti Nuutila, Rikoslain yleinen osa. Lakimiesliiton kustannus 1997.

¹⁸ Bruno A. Salmiala, Helsingin yliopiston lainopillisen tiedekunnan rikosoikeudellinen seminaari. Ajatuksia professori Brynolf Honkasalon täyttäessä 60 vuotta. Teoksessa Rikosoikeudellisia kirjoitelmia. Brynolf Honkasalolle 1.4.1949 omistettu. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1949, s. 9–15, 12.

ei lasketa mukaan. Tämä tietysti kertoo jotakin tämänhetkisestä oikeustieteellisestä tutkimuksesta, jossa englanninkielisten tutkimusartikkelien julkaiseminen alkaa olla tutkimustoiminnan tulosten jakamisen pääasiallinen muoto. Tällöin myös lähdeaineiston on luonnollisesti oltava pitkälti kansainvälistä ja useimmiten englanninkielistä. Seuraavaksi suurin osa kirjahyllyni sisältöä on suomenkielistä. Suomenkielisestä oikeuskirjallisuudesta suurimman osan muodostavat Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen A-sarjassa julkaistut teokset, jotka on ollut yhtenäisen ulkoasunsa vuoksi helppo järjestää omaksi osiokseen työhuoneeni kirjahyllyssä. Olen tutkimustyössäni hyödyntänyt ja hyödynnän edelleen myös pohjoismaista ja saksalaista lähdeaineistoa ja hyllystäni löytyy oikeustieteellistä kirjallisuutta myös pohjoismaisilla kielillä ja saksaksi.

Oikeuskirjallisuutta koskeva kokoelmani on muotoutunut osin myös sukutaustani vuoksi. Isoisäni Ilmari Melander väitteli oikeustieteen tohtoriksi vuonna 1939 lapsioikeuden alaan kuuluvalla tutkimuksella Lapsen huollosta.¹⁹ Hän kuitenkin vaihtoi yliopiston virkatilanteen ja odotettavissa olevien professuurien vuoksi alaa maa- ja vesioikeuteen ja ryhtyi kirjoittamaan siihen liittyvistä teemoista.²⁰ Isoisäni oikeustieteellisen tutkimustoiminnan vuoksi oikeuskirjallisuutta koskevaan kokoelmaani kuuluu varsin mittava perhe- ja jäämistöoikeutta, etenkin lapsioikeutta, ja maa- ja vesioikeutta koskeva osio. Toisaalta hänen oikeuskirjallisuuskokoelmansa on sisältänyt varsin kattavasti niteitä eri oikeudenaloilta, mikä lienee ollut tavallista 1900-luvulla, kun oikeuskirjallisuutta oli vähemmän ja tutkijoiden erikoistuminen ei välttämättä ollut niin selvästi havaittavissa kuin nykyisin. Kirjahyllyyni kuuluu isoisäni kokoelmien kautta huomattava määrä 1900-luvulla julkaistua kotimaista ja myös pohjoismaista kirjallisuutta yksityisoikeudessa, maa- ja vesioikeudessa, perhe- ja jäämistöoikeudessa, rikosoikeudessa, prosessioikeudessa, mutta myös julkisoikeudessa ja vero-oikeudessa. Tuonaikaista kansainvälisoikeudellistakin kirjallisuutta hyllystäni löytyy, esimerkiksi Rafael Erichin saksankielinen väitöskirja vuodelta 1907.²¹

Mielenkiintoista oikeustieteen tutkijan näkökulmasta on, että isoisäni kokoelmiin on sisältynyt useita kotimaisia oikeustieteellisiä väitöskirjoja, joita koskeviin viitteisiin ei enää välttämättä erityisen usein törmää – joihinkin näihin väitöstutkimuksiin toki edelleen viitataan. Tällaisia ovat muiden ohessa Knut Lagusin väitöskirja vuodelta 1856²², Karl Will-

¹⁹ Ilmari Melander, Lapsen huollosta: yksityisoikeudellinen tutkimus I. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1939. – Tutkimus kuuluu niiden oikeustieteellisten tutkimusten sarjaan, joiden nimi vahvasti indikoi tutkimuksen toisen osan julkaisemista mutta joista toisen osan julkaisu lienee tapahtunut korkeintaan pöytälaatikkoon. On tosin todettava, että isoisäni julkaisi 1940-luvulla kolme muuta lapsi- ja avioliitto-oikeutta käsitellyttä kirjaa. Ks. Ilmari Melander, Avioeron ja puolisoien välien rikkoutumisesta johtuneen erillään-asumisen vaikutuksesta lapsen huoltoon. Vammala 1940; Ilmari Melander, Om utomåktenskapliga barns rättsliga ställning. Helsingfors 1948; ja Ilmari Melander, Asumusero. WSOY 1949.

²⁰ Ks. tarkemmin Markku Tynnilä, Ilmari Melander (1904–1987). Kirjoitus Kansallisbiografiassa (<https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/2042>, sivulla käyty 16.5.2019).

²¹ Rafael Erich, Über Allianzen und Allianzverhältnisse nach heutigem Völkerrecht. Akademische Abhandlung. Helsingfors 1907.

²² Knut Ferdinand Lagus, Om återfall i brott. Akademisk afhandling. Helsingfors 1856.

grenin vuonna 1891 julkaistu väitöskirja²³, Wilhelm Chydeniuksen niin ikään vuonna 1891 julkaistu väitöskirja²⁴ ja Axel Charpentierin vuonna 1896 julkaistu väitöskirja²⁵.

Isoisäni kokoelmien kautta kirjahyllyssäni on paljon etenkin 1900-luvun pohjoismaista lapsioikeutta samoin kuin maa- ja vesioikeutta ja muitakin aloja käsitteleviä teoksia melko huomattava määrä. Esimerkkeinä mainittakoon norjalaisen G. Hallagerin vuonna 1895 julkaistu teos *Om Personnavne efter Norsk og fremmed ret* (Kristiania 1895) ja E.J. Schützin vuonna 1890 julkaistu teos *Om skifte af jord i Sverige* (Stockholm 1890). Kirjahyllyni vanhimpiin oikeuskirjallisuuteen luettaviin teoksiin kuuluvat David Nehrmanin perintökaarta (ärfdabalken) ja naimakaarta (giftermålsbalken) koskevat luennot, joista ensimmäinen on vuodelta 1752²⁶ ja jälkimmäinen vuodelta 1747²⁷. Kirjoissa on leima ”Lindstedts antikvariska bokhandel, Helsingfors”, josta kirjat lienee hankittu. Uskoakseni etenkin pohjoismaisia vähemmän tunnettuja teoksia, joita kirjakokoelmiini kuuluu, ei löydy liiemmalti muualta Suomesta. Erityisen aktiivisessa käytössä tämä oikeuskirjallisuuskokoelmani osa ei ole, mutta siitä luopuminen ei tule kysymykseen. Kirjahyllystäni löytyy myös isoisäni kokoelmista sinne siirtyneitä mielenkiintoisia kuriositeetteja. Esimerkkinä voidaan mainita vuonna 1885 julkaistu lyhyt saksalainen tutkielma *Commenda-instituutiosta islamilaisessa oikeudessa*.²⁸

Isoisäni kirjastosta kirjakokoelmaani ovat siirtyneet myös Oikeus-lehteä lukuun ottamatta kotimaisten oikeudellisten aikauskirjojen täydelliset vuosikerrat niiden ilmestymisen alusta lukien. Tämä kokoelma vie merkittävän osan kesäasuntomme yläkerran hyllymetreistä, joskin suuri osa tätä kokoelmaa sijaitsee myös Porthanian työhuoneellani. Sittemmin kokoelma on täydentynyt isäni oikeudellisilla aikauskirjoilla ja luonnollisesti omien aikauskirjatilausten kautta. Aloin tilata oikeudellisia aikauskirjoja perustutkinto-opiskelijana. Tällöin aloin tilata myös Oikeus-lehteä, ja sain täydennettyä Oikeus-lehden kokoelmani täydelliseksi professori Erkki Havansin siirtyessä eläkkeelle, jolloin hän jakoi osan Porthanian työhuoneessaan olleesta kirjallisuudesta Porthaniassa työskenteleville kollegoilleen. Havansi ilmoitti tiedekunnan väelle sähköpostitse, mitä oikeuskirjallisuutta hän oli antamassa pois ja tähän kuului Oikeus-lehden täydellinen vuosikertakokoelma ensimmäisestä numerosta alkaen. Ilmoitin Havansille ottavani kokoelman mielelläni vastaan ja nyt säilytän sitä Porthanian työhuoneellani.

²³ Karl Willgren, *Om rätt att idka gårdfarihandel enligt Finsk förvaltningsrätt*. Akademisk afhandling. Helsingfors 1891.

²⁴ Wilhelm Chydenius, *Läran om leveransafålet enligt finsk rätt*. Helsingfors 1891.

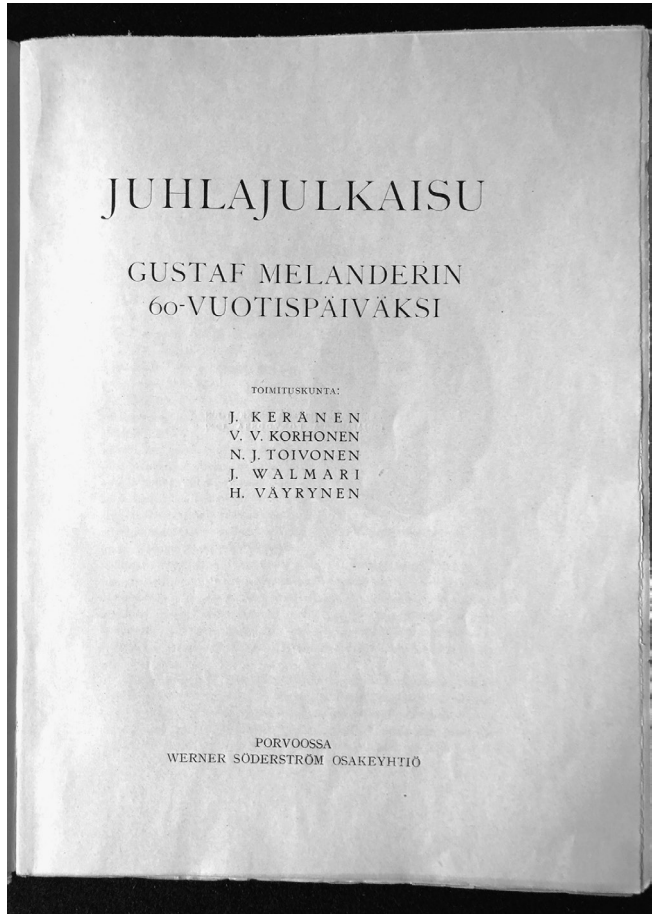
²⁵ Axel Charpentier, *Om sytning*. Akademisk afhandling. Helsingfors 1896.

²⁶ *Föreläsningar öfver ärvda-balken hållne vid Konlg. Akademien i Lund af David Nehrman*. Stockholm och Uppsala hos Gottfried Kiesewetter 1752.

²⁷ *Föreläsningar öfver giftermåls balken hållne vid Konlg. Akademien i Lund af David Nehrman*. Stockholm och Uppsala hos Gottfried Kiesewetter 1747.

²⁸ Josef Kohler, *Die Commenda im Islamitischen Rechte*. Ein Beitrag zur Geschichte des Handelsrechts. Würzburg 1885.

Isoisäni, Ilmatieteen laitoksen johtajana toimineen professori Gustaf Melanderin tieteellisestä kirjahyllystä omaan kirjahyllyyni on kulkeutunut vain hänen juhla kirjansa.

Isoisäni oikeuskirjallisuutta koskevaan kokoelmaan kuului myös huomattava määrä Helsingin yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa työskennelleiden professorien tutkimuksia, joita professoreilla oli tapana jakaa toisilleen omistuskirjoituksineen. Nämä teokset ovat tällä hetkellä osa omaa oikeuskirjallisuutta koskevaa kokoelmaani. Omistuskirjoituksella varustettuihin teoksiin kuuluu muun muassa useita Brynolf Honkasalon teoksia sekä Otto Brusiinin *Über die Objektivität der Rechtsprechung* (Helsinki 1949) ja *Zum Ehescheidungsproblem* (Hyvinkää 1959). Oman lisänsä kirjahyllyyni on tuonut isoisäni toiminta WSOY:n hallintoneuvoston puheenjohtajana vuosina 1951–1972. Tuona aikana hän käsittääkseni sai kaikki WSOY:n julkaisemat kirjat ja osa kirjoista sisältää myös kirjoittajan laatiman omistuskirjoituksen. Itselleni näistä tärkeimpiin – joskin oikeuskirjallisuuden ulkopuolelta – kuuluu Väinö Linnan Tuntematon sotilas kirjoittajan isoisälleni osoittamalla omistuskirjoituksella varustettuna.

Oman leimansa oikeuskirjallisuuskokoelmalleni luovat isäni Lauri Melanderin kirjat. Isäni työskenteli lähes koko työuransa tuomioistuinlaitoksen palveluksessa, viimeksi Helsingin hovioikeuden presidenttinä vuosina 2004–2009, josta virasta hän eläköityi. Isäni oikeuskirjallisuutta koskevaan kokoelmaan kuuluu merkittävässä määrin yksityisoikeudellista ja prosessioikeudellista kirjallisuutta. Isäni toimi uransa aikana myös lainvalmistelutehtävissä oikeusministeriössä ja erinäisissä etenkin tuomioistuinlaitokselle suunnatuissa koulutustehtävissä, minkä vuoksi etenkin alioikeusuudistusta ja rikosprosessiuudistusta koskevaa lainvalmisteluaineistoa on hyllyssäni melko paljon. Isäni totesi 5.9.2008 järjestetyssä väitöskaronkassani, että tuomarit ovat oikeuskirjallisuuden suurkuluttajia. Näin epäilemättä onkin²⁹, koska oma kirjahyllyni on täydentynyt huomattavasti myös isäni tekemistä kirjahankinnoista.

5. Lopuksi

Olen tässä kirjoituksessa pyrkinyt pistemäisesti tarkastelemaan oikeuskirjallisuuden merkitystä osana oikeustieteellisen ajattelun ja oikeudellisen argumentaation kehittymistä, tutkijoiden toteuttamaa luonnollista yhteistyötä oikeuskirjallisuuden ja sitä kautta tieteellisen tiedon jakamisessa sekä valottanut – myös pistemäisesti – oman melko laajan oikeuskirjallisuutta koskevan kokoelmani sisältöä. Lopuksi todettakoon, että oikeuskirjallisuutta koskeva kokoelmani ei tule olemaan koskaan valmis, vaan se tulee täydentymään niin pitkään kuin se voi täydentyä. Opiskeluajoista lähtien olen suhtautunut oikeuteen ja oikeudelliseen tietoon uteliaisuudella, mikä on heijastunut myös oikeuskirjallisuuskokoelmani sisältöön. Oikeuskirjallisuus ja sen laaja-alainen hyödyntäminen on avain tutkimuksellisiin oivalluksiin, jotka tuovat oikeustieteen tutkijan työhön mielekkäintä sisältöä.

²⁹ Oikeuskirjallisuudessa tosin ajoin kritisoidaan sitä, että suomalaisissa tuomioistuinratkaisuissa ei sanottavasti viitata oikeuskirjallisuuteen. Ks. etenkin Jyrki Virolainen, Oikeuskirjallisuus oikeuslähteenä ja tuomion perusteluissa. Lakimies 1/2012, s. 3–32.

Pauli Rautiainen

Elämäni antikvariaatit, kirjakaupat ja kirjastot

1. Mitä kirjat minulle merkitsevät?

Kuulun heihin, jotka muodostavat käsityksensä ihmisistä heidän kotiensa ja työhuoneidensa kirjahyllyjen sekä heidän raitiovaunuissa ja uimarannoilla lukemiensa kirjojen perusteella. Olen ihminen, joka muistaa monista kirjoista, missä sen on lukenut. *Suuri murros* Esplanadin puistossa, *Oikeusjuttu* Budapestissä, *Uusi varallisuus-oikeus* Prahan kubistisessa kahvilassa ja niin edelleen. Työpaikkani työhuoneessani en ole vielä lukenut montaa kirjaa – paitsi siinä työhuoneessa, joka oli oikeastaan kirjasto. Siitä kerron tuonnempana.

Kun ajattelen kirjaa, mietin miltä se tuntuu, tuoksuu ja kuulostaa. Jo se miltä paperi tuntuu, vaikuttaa lukemiseen. Vanha kirja tuoksuu seikkailulta – aikamatkalta menneeseen. Se vieno ääni, joka liittyy sivujen kääntämiseen, on olennainen osa lukemisen elämystä.

Kuulun heihin, jotka rakastavat reunahuomioita kirjoissa. Minulle kirja on käyttöesine, jonka marginaaleissa kuuluu olla jälkiä käytöstä. Oppikirjailijalle mikään palaute ei ole niin arvokasta kuin hänen opiskelijakirjastosta lainattavissa oleviin kirjoihinsa tehdyt kommentit. Käyn siksi kirjastoissa lukemassa lukijapalautteena kirjoittamieni kirjojen marginaaleja.

Tässä kirjoituksessa tunnelmoin itselleni tärkeitä kirjoja ja suhdettani oikeustieteelliseen kirjallisuuteen antikvariaattien, kirjakauppojen ja kirjastojen kautta. Minulle kirjan paikka on toisten kirjojen joukossa, osana kokoelmaa.

2. Elämäni antikvariaatit ja kirjakaupat

2.1 Antikvariaatit

Kun olin nuori, antikvariaatit olivat minulle tärkeitä paikkoja. Niiden hyllyt olivat myös ensikosketukseni oikeustieteeseen. Miten jännittäviä 1900-luvun alun oppaat käräjien järjestämiseen olivat. Miten hienon kurkistuksen menneeseen yhteiskuntaan tarjosivat saman aikakauden asiakirjamallit, joiden kautta saa kosketuksen sellaisiin asioihin ja ilmiöihin, jotka eivät enää ole ajassamme läsnä. Miten omituisia oikeudellisia ongelmia maatalousyhteiskunta kykeni tuottamaan.

Oikeudessa minua kiinnosti noihin aikoihin sen muutos ja muuttumattomuus eikä siis ihme, että luin selaillen abikeväänä erään antikvariaatin portailla Heikki Ylikankaan kirjan *Miksi oikeus muuttuu*, vaikka olin menossa ostamaan historian kirjoituksiin valmistautumista varten Ylikankaan kirjan *Käännekohtia Suomen historiassa*. Tuossa vaiheessa oikeuskirjallisuus näyttäytyi minulle lähinnä sammiona, johon menneiden aikojen tapahtumia oli säilötty. Suunnittelin ryhtyväni historian opettajaksi.

Noihin aikoihin tutustuin myös eräässä antikvariaatissa *Viralliseen lehteen*, jonka uskollisiin lukijoihin olen kuulunut sen jälkeen. Tilaajaa minusta ei kuitenkaan tullut, toisin kuin eräistä ystäväistäni. Mikään toinen lehti ei ole samanlainen kuin lakisääteiset ilmoitukset julkaiseva Virallinen lehti. Se kertoo hänestä, jolla ei ole parempaa tekemistä kuin karhuta kolmen euron saatavaansa tuhansien eurojen perintäkulujen kanssa ihmiseltä, jolla ei ole mitään – ei edes osoitetta. Se kertoo hänestä, jonka järjestelmä laittaa kaikkien muiden lapsuuden pakolaiselämän koettelemusten jälkeen ajamaan elatusapukannetta Välimereen otaksuttavasti jo vuosia sitten hukkunutta isäänsä vastaan, jotta järjestelmä voisi osoittaa hänelle edes pientä armeliaisuutta. Se kertoo hänestä, joka haluaa nimestään aatellisemman, kuten myös hänestä, joka haluaa siitä perisuomalaisemman. Se kertoo avioliitoista, jotka valtioiden rajat ovat erottaneet; avioliitoista, joista on lähdetty; avioliitoista, joita ei ole kos-

Virallinen lehti on Suomen vanhin edelleen ilmestynvä lehti. Se lakkasi ilmestymästä paperisessa muodossa vuoden 2018 lopussa.

kaan sellaisiksi tarkoitettu. Se kertoo niistä Sammon osakekirjoista, joita suomalaiset ovat hukanneet, aivan samanarvoisesti kuin ihmisistä, joiden on ilmoittauduttava tuomioistuimelle sen uhalla, että ilmoittautumatta jättäminen merkitsee heidän kuolemaansa viranomaisten rekistereissä. Kuten juristit tietävät, heistä kaikista Virallinen lehti kertoo heidän omalla nimellään, vaikka muutoin Virallisen lehden sisältö on sellaista, jota ei ainaakaan vastuullisessa mediassa julkaista.

Kun ajattelen oikeutta, ajattelen muistiini syöpynyttä kuvaa antikvariaatin peränurkan korkeista huojuvista pinoista, joissa oli satoja Virallisia lehtiä päällekkäin. Siinä jos jossakin oli tihentymä oikeuden rakentamaa todellisuutta. Liittyykö oikeuden materialisoituminen paperille lähinnä ikäviin asioihin? Rakastan lehtiä ja kirjoja, mutta toivon ohuempia Virallisia lehtiä.

2.2. Kirjakaupat

Kun lukioaikojen jälkeen tilille alkoi kertyä ajoittaisen työnteon kautta välillä enemmän rahaa, antikvariaattien oheen tulivat kirjakaupat. Yliopisto-opintojen aikana vanhan kirjallisuuden lisäksi saattoi ostaa myös uusia kirjoja. Kirjakaupoissa ei kuitenkaan voinut notkua samaan tapaan kuin antikvariaateissa. Niillä on antikvariaatteihin verrattuna erilainen suhde kirjoihin ja asiakkaisiinsa.

Suomesta en tosin ole koskaan löytänyt kirjakaupoista laajemmin itseäni kiinnostavaa oikeustieteellistä kirjallisuutta. Sitä etsiäkseen on suunnattava Suomen rajojen ulkopuolelle. Minulle tärkeimmäksi on muodostunut KulturKaufhaus Dussmann Berliinin Friedrichstraßella. Sen ylimmän kerroksen laajojen oikeustieteellisen kirjallisuuden hyllyjen äärellä voi katsettaan kuljettamalla muodostaa kuvan siitä, miten saksalaisen oikeuselämän trendit kehittyvät. Muistan kun viestintäoikeus sai hyllyissä oman kohtansa lukuisine noteineen. Muistan myös tuon kohdan katoamisen hyllyistä.

Dussmannilta hankin ne kirjat, joiden avulla rakensin saksalaisesta taiteen vapautta koskevasta keskustelusta ammentaen kuvataiteilijan oikeudellista asemaa koskeneen väitöskirjani alkuperäisen tutkimusasetelman vuonna 2007. *Der Künstler und sein Recht* oli tuolloin juuri ilmestynyt.

Parhaimpia ovat ne kaupat, joissa yhdistyvät kahvila, kirjakauppa ja antikvariaatti. Ne ovat lempipaikkojani tutkimuksen kirjoittamiseen. Kirjojen ympäröimä ajatus kulkee, kun kannettavan ja muutaman repussa kulkevan oman kirjan kanssa voi istahtaa lukemaan ja kirjoittamaan. Tähän mennessä ihanteellisimman ympäristön tutkijan työlle on tarjonnut kirjakauppakahvila Massolit Krakovassa.

3. Kotikirjasto

Antikvariaateissa ja kirjakaupoissa viihtyvä ihminen kantaa niistä toki kirjoja kotiinsa. Asun puolisoni kanssa Puu-Vallilassa 1910-luvun pienessä, mutta sympaattisessa työläisperheelle aikoinaan rakennetussa asunnossa, jonka seiniä kehystävät kirjahyllyt. Kotikirjastomme kokoelmapolitiikan lähtökohtana on se, että kaunokirjallisuuden on mahdollista keittiön kirjahyllyille tietokirjallisuuden viedessä asuntomme toisen huoneen kirjahyllyt. Kokoelma, joka on laajimmillaan käsittänyt joitain tuhansia niteitä, toimii käsikirjastona ja tarjoaa kokoelmapolitiikkamme tavoitteiden mukaisesti käyttäjilleen tietoa, elämyksiä, virkistystä sekä tukea opiskeluun ja työntekoon.

Uutta aineistoa hankimme hyllytilan asettamisessa rajoissa emmekä ole vuosiin kyetty ottamaan vastaan kaikkea kotikirjastoomme lahjoitettua aineistoa, vaikka olemmekin kiitollisia kaikille kirjailijoille ja kustantajille, jotka ovat valmiita lahjoittamaan aineistoa kotikirjastoomme. Tämä pulma lienee tuttu monille ahtaasti asuville, joiden tuttavapiiriin kuuluu tuotteliaita kirjoittajia. Teemme vuosittain poistoja ja myymme kotikokoelmastamme pois karsitut niteet Puu-Vallilan pihakirpputorilla – rehellisyyden nimissä on todettava, että oikeustieteellinen kirjallisuus ei käy tuolloin kaupaksi. Joskus suoritamme kokoelmaan laajemman karsinnan, jolloin saatamme tarjota parhaimmillaan satoja niteitä antikvariaateihin – oikeustieteellinen kirjallisuus ei ole niidenkään pitäjiä keskuudessa kovin suosittua.

Kotikirjastoon on kertynyt paljon niteitä, joihin on aivan erityinen tunneside. Moniin liittyy kertomus. Esimerkiksi prahalaisesta kirjakaupasta ostettu Tomas Sedlacekin kirjan *Economics of Good and Evil: The Quest For Economic Meaning From Gilgamesh To Wall Street* tšekinkielinen laitos jäi kangaskassissa pienen sleesia-laiskaupungin Frýdek-Místekin rautatieaseman penkille. Näin kassin junan ikkunasta hetken liian myöhään. Hyppäsin pois seuraavalla asemalla kirjaimellisesti keskellä ei mitään hypätäkseni toiseen suuntaan kulkevaan junaan hakeakseni kangaskassin, missä lopulta onnistuinkin. Matkaseuraltani, joka jatkoi junalla eteenpäin, kuulin myöhemmin tuon alkuperäisen junan konduktöörin soittaneen Frýdek-Místekin rautatieaseman henkilökunnalle, että sinne on tulossa takaisin joku englantilainen herra kirjansa perässä.

Kotikirjastomme oikeustieteellisestä kirjallisuudesta minulla on erityinen tunneside hyllyyn, jota kutsun Jaakko Uutilan kokoelmaksi. Seppo Laakso, opettajani ja edeltäjäni Tampereen yliopiston julkisoikeuden professorina, lahjoitti hieman ennen kuolemaansa nuo oman edeltäjänsä ja opettajansa pääosin 1940- ja 1950-luvuilla hankkimat ajan kansainvälistä oikeusteoreettista keskustelua edustavat teokset minulle saatesanoilla, että minäkin voin sitten aikanaan laittaa ne kiertoon. Kirjat ovat nyt kiertäneet oppiaineen ensimmäiseltä professorisukupolvelta toiselle ja toiselta kolmannelle. Kun tutkijasukupolvet vaihtuvat, kirjoihin painettu tutkimus siirtyy eteenpäin. Näissä Seppo Laakson kautta Jaak-

ko Uotilalta perimissäni kirjoissa materialisoituu tieteen olemus ketjuromaanina. Se johtuu siitä, että kirjoissa elävät sulassa sovussa Jaakon alleviivaukset ja reunahuomautukset sekä Sepon kommentit niihin. Tunnustan, että olen lisännyt kolmanneksi kerrostumaksi marginaaleihin omia merkintöjäni. Tässä on jotakin sillä tavalla materiaalista, mitä en usko sähköisten julkaisujen koskaan kykenevän saavuttamaan.

4. Elämäni julkiset kirjastot

4.1. Kansalliskirjasto ja Helsingin yliopiston päärakennuksen kirjastot

Opiskeluaikoinani kävin usein lukemassa päärakennuksen kahvilan lisäksi päärakennuksen laitoskirjastoissa. Taiteiden tutkimuksen opiskelijalle kolmannen kerroksen Litterarium oli tietysti kotoisin. Se oli myös täynnä houkutuksia. Kun sinne meni lukemaan laukussaan olevaa kirjaa, oven edustan uutuushyllystä tarttui käteen kaunokirjallisuutta. Siinä mielessä viidennen kerroksen Antiikintutkimuksen kirjasto oli turvallisempi valinta.

Aivan erityisesti opiskeluaikoina rakastin Kansalliskirjastoa. Lukusalit huokuivat arvokkuutta. Lehtikokoelmat ulottuivat pitkälle. Sitä saattoi vain vaikka käydä lukemassa 1900-luvun alun *Lakimiestä*, ihan vaan huvikseen tai siksi kun Brynolf Honkasalo kirjoitti niin ärsyttävästi: olen aina pitänyt teksteistä, jotka saavat minut hieman ärsyyntymään.

Käydessäni Kansalliskirjastossa käyn yleensä kuljeskelemassa hyllyjen välissä. Annan katseen kiertää kirjojen selissä ja mielikuvituksen lentää niiden sisältöä koskevissa ajatuksissa. Usein on mukavaa vain kuvitella mitä joku kirja nimikkeensä perusteella saattaa sisältää ilman, että tarttuu kirjaan itseensä selailakseen tai jopa lukeakseen sen. Kirja voi toimia ajatusten kiintopisteenä, vaikka sitä ei koskaan lukisi.

4.2. Kulttuuripolitiikan kirjasto

Aloitin tutkijanurani opetus- ja kulttuuriministeriöön erillisyksikkönä kuuluneen Taiteen keskustoimikunnan tutkimusyksikössä. Taiteen keskustoimikunnalle oli 1990-luvun puolivälissä kunnostettu Valtion siementarkastuslaitokselta tuolloin vapautunut arvorakennus Helsingin Kruununhaassa. Remontin yhteydessä neljännes alimmasta kerroksesta oli muutettu kirjastotiloiksi keskustoimikunnan tutkimusyksikön yhteydessä toimineelle erikoiskirjastolle, Kulttuuripolitiikan kirjastolle.

Huomattavan osan tutkijanurani alusta työskentelin tuon kirjaston perimmäisessä huoneessa korkealle kurottuvien kirjahyllyjen keskellä. Istuin lukemassa kirjastotikkaiden ylätasanteella kahden metrin korkeudessa. Koskaan tuon jälkeen minulla ei ole ollut yhtä hy-

vää paikkaa, jossa uppoutua tutkijan työn tärkeimpään osaan, oikean kirjan lukemiseen. Noina vuosina oivalsin, kuinka erilaisissa paikoissa lukiessaan saa erilaisia ajatuksia. Kuinka paljon tutkimuksen suunnasta määrittää niinkin triviaali asia kuin, että onko mennyt lukemaan kirjaa puistoon, kahvilaan vai kenties kirjastoon.

Kun lähdin keskustuomikunnasta ja siirryin pendelöimään Helsingin ja Tampereen väliä, minusta tuli junassa lukija, joka kaipaa kirjastotikkaiden ylätasanteelle. Muistan edelleen, kuinka luin esimerkiksi *Puhtaan oikeusopin* noilla kirjastotikkeilla kahvikuppi jalkojeni juuressa. Junassa lukemisesta tuli erilaista. Junamatkat kestivät aina saman ajan, jolloin lukemiseen tuli aivan erilainen rytmi. Siihen aikaan, kun VR:n junaverkko oli enemmän epäkunnossa kuin toiminnassa, kirjan käyttöliittymä ei pettänyt koskaan.

4.3. Ihmisoikeustuomioistuimen kirjasto

Väitöskirjaa kirjoittaessani kiinnostuin yhä enemmän ihmisoikeustutkimuksesta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen toimintaan kohdistunut tutkimus oli tohtoriopintojeni aikana pinnalla Tampereen yliopistossa, jossa väitöskirjaani kirjoitin. Vaikka en erityisesti tutkinut Euroopan ihmisoikeustuomioistuinta, päädyin hyvin pian jatko-opinnot aloittuani vierailulle ihmisoikeustuomioistuimeen. Silloin löysin sen kirjaston, josta on muodostunut minulle erityisen tärkeä. Olen käynyt siellä jo pidempään muutaman päivän visiiteillä suunnilleen vuoden välein, tavallisesti joulukuussa juuri ennen kirjaston sulkeutumista joulutauolle.

Vaikka ihmisoikeustuomioistuimen kirjaston kokoelma ei ole suuri, se on poikkeuksellisen hyvin hoidettu. Nykyisen julkaisupaljouden keskellä tutkija arvostaa sitä usein näkymätöntä työtä, jota kirjastoammattilaiset tekevät hoitaessaan kokoelmaa kuten luetteloidessaan ja kuvaillaessaan siihen kuuluvaa aineistoa. Kun potentiaalisesti kiinnostavia ja hyödyllisiä julkaisuja on enemmän kuin kukaan voi kuvitella elinaikaan lukevansa, muodostuu niitä koskeva hyvin tuotettu metadata tärkeäksi. Juuri metadatan tuotannossa arvostan ihmisoikeustuomioistuimen kirjastoa, kuten myös informaattikopalveluiden tarjoamisessa. Kun kirjaston henkilökunnasta on tullut puolittuttuja, joiden kanssa voi vaihtaa kuulumisia ja jotka osaavat suositella pyytämättä kiinnostavia artikkeleja ja kirjoja, kirjastosta on tullut eräänlainen kiintopiste omalle tutkijantyölle.

5. Oikeustiede ja oikeuskirjallisuus

Amerikkalainen sosiologi C. Wright Mills on sanonut, että yhteiskuntatieteiden kohdealueena on koko inhimillinen moninaisuus, joka käsittää ne kaikki sosiaaliset maailmat, joissa ihmiset ovat eläneet, elävät ja voisivat elää. Minulle oikeustiede on yhteiskuntatiede,

joka tutkii niitä kaikkia sosiaalisia maailmoja, joissa ihmiset ovat eläneet, elävät tai voisivat elää jonkinlaisen oikeudellisen sääntelyn piirissä. Tuollaisista maailmoista emme saa tietoa vain voimassa olevaa oikeutta kuvaavien oikeuslähteiden, kuten lakien ja niiden esitöiden tai tuomioistuinratkaisujen ja viranomaispäätösten kautta. Siksi oikeustieteilijän tutkimuskirjallisuus ei voi rajoittua oikeuslähteitä ja niiden tulkintaa koskevaan julkaisuihin. Oikeastaan en osaa sanoa monestakaan itselleni ja omalle tutkimustoiminnalleni tärkeästä kirjasta, edustavatko ne oikeustiedettä vai eivät. Kirjojen luokittelu tieteenalaluokkiin on mielestäni pikemminkin kokoelmanhoitoon liittyvä käytännöllinen kirjastoammatillinen kysymys kuin kovinkaan suuren tiedepoliittisen pohdinnan paikka.

Minulle tietokirjojen kanssa vähintään yhtä keskeisellä paikalla oikeuden hahmottamisessa on ollut kaunokirjallisuus. *Gulag: vankileirien saaristo* on yksi esimerkki romaanista, joka laittaa lukijansa ajattelemaan oikeuden ja vallankäytön olemusta. Vielä kaunokirjallisuutta keskeisempi asemassa oikeudellisen ajatteluni kehittymiselle ja tavalleni hahmottaa oikeutta on ollut sellaisilla elokuvilla kuin *Anders als du und ich* (§ 175), *Lyhyt elokuva tappamisesta* tai *Já, Olga Hepnarová*.

Oikeustieteilijä voi lähestyä oikeutta ja sitä koskevaa kirjallisuutta monella tavalla. Suuresti arvostamani Juha Karhu heittäytyi professorin jäähyväisluennon korvanneessa esityksessä Kafkan *Oikeusjutun* Josef K:n roolissa rajuun pyöritykseen. Aivan kuten Karhun esittämä K etsi ratkaisuja epätavanomaisista paikoista, on minusta oikeustieteilijän oltava alati valmis lähestymään oikeutta koskevaa kirjallisuutta myös epätavallisilla tavoilla. Silloin kirja pääsee oikeuksiinsa käyttöesineenä.

Matti Tolvanen

Kriminaalipolitiikka ja rikosoikeudellinen tuottamus pohjoismaisessa ja saksalaisessa oikeuskirjallisuudessa – vaikutus omiin systemaattisiin valintoihini

1. Prologi

Itä-Suomen yliopiston oikeustieteiden opiskelijoiden ainejärjestö *Judica*¹ haastatteli minua taannoin verkkojulkaisuunsa. Minulta kysyttiin, kuka oikeustieteilijä on vaikuttanut rikosoikeudelliseen ajatteluuni vahvimmin. Nimesin kolme ehdokasta: Alf Rossin, Johs. Andenæsin ja Claus Roxinin. Lopulta norjalainen Andenæs vei voiton suksenmitalla, niin kuin norjalaisilla on tapana.

Pitänee perustella valintaani. Alf Rossiin tutustuin hänen kirjoitustensa kautta jo oikeustieteellistä perustutkintoa suorittaessani. Rossin oikeusteoreettiset teokset tuntuivat tuollain varsin vaikeaselkoisilta, mutta hänen kirjoittamansa teos *YK:sta*² sen sijaan oli tanskankielisenäkin helppoa luettavaa. Minua viehätti jo tuolloin Rossin realistinen asennoituminen siihen, mitä oikeussäännöillä on mahdollisuus saada aikaan. Tutustuin Rossin rikosoikeudelliseen ja kriminaalipoliittiseen ajatteluun lähemmin jatko-opinnoissa. Tuossa vaiheessa Rossin ajattelu alkoi avautua, kun luettua voi pohdiskella siltä pohjalta, minkä olin kokenut käytännön oikeuselämässä olevan relevanttia. Rossin pääteokseen *Om ret og retfærdighed*³ perehdyin perusteellisesti oikeastaan vasta siinä vaiheessa, kun laajensin kirjoittamistani prosessioikeuden alueelle. Teos on kunniapaikalla työhuoneeni kirjahyllyssä, samoin kuin Rossin teos *Skyld, ansvar og straf*.⁴

Kiinnostukseni erityisenä kohteena on ollut oikeustieteen tulkintasuositusten suhde tuomioistuinten ratkaisuihin. Olen päättänyt Rossin vaikutuksesta ajattelemaan niin, että

¹ Olen kritisoinut järjestön nimen kirjoitusasua. Vanhana latinistina olen sitä mieltä, että nimi pitäisi kirjoittaa muotoon *Iudica*, koska antiikin latinassa ei ollut lainkaan *J*-kirjainta. Nykyisen oikeustieteellisen koulutuksen yksi suuri puute on se, ettei opinto-ohjelmassa enää ole roomalaisen oikeuden pakollista (tai vapaaehtoistakaan) kurssia.

² Alf Ross, *De forenede nationer*, København 1968.

³ Alf Ross, *Om ret og retfærdighed*, København 1971.

⁴ Alf Ross, *Skyld, ansvar og straf*, København 1970; englanninkielisenä *On Guilt, Responsibility and Punishment*, Berkeley and Los Angeles 1975.

oikeustieteen tulkintasuositukset ovat enemmän tai vähemmän oikeaan osuvia tulkintaennustuksia siitä, miten tuomioistuimet ehkä tulevat lakia soveltamaan. Oikeustieteen rooli ei toki rajoitu vain tulkintasuositusten tai siis oikeammin tulkintaennusteiden kirjoittamiseen. Oikeustieteen tärkeänä tehtävänä on oikeudellisen aineksen systematisointi ja myös oikeuskäytännön kriittinen arviointi. Entistä suurempi osa oikeustieteen tutkimuksesta on suuntautunut myös empiiriseen tutkimukseen, jossa tilastollisin ja laadullisin menetelmin tutkitaan sitä, mitä todella tapahtuu. Empiirinen tutkimus ja perinteinen lainopillinen oikeuskritiikki ovat hyvin yhdistettävissä niin, että kritiikki on luotettavasti perustettavissa tuomioistuinten ja muiden oikeudellisten toimijoiden todellisuuspohjaiseen analyysiin.

Andenæsin tuotanto tuli minulle tutuksi oikeastaan vasta suorittaessani jatko-opintoja rikosoikeudessa. Hänen pääteoksensa *Alminnelig strafferett* on tullut luetuksi jo ainakin viitenä painoksena, viimeiset kaksi painosta toki muiden norjalaisten oikeustieteen tutkijoiden päivittäminä versioina.⁵ Jos joku on minun kirjoittamiani tekstejä lukenut, ei ole voinut olla havaitsematta Andenæsin vaikutusta siihen, miten olen rikosvastuun eri osatekijöitä hahmotellut. Vielä merkittävämpi Andenæsin vaikutus on ollut kriminaalipoliittiseen ajatteluuni. Andenæsin lukuisissa julkaisuissa kehittynyt kriminaalipoliittinen ajattelu on pähkinänkuoressa luettavissa vain runsaan sadan sivun mittaisesta teoksesta *Straffen som problem*.⁶ Andenæs puolustaa toisaalta perinteistä rikosoikeutta rikollisuusongelman hallitsemisessa, mutta tunnustaa toisaalta empiirisen tiedon merkityksen kriminaalipoliittisen päätöksenteon tukena. Johs. Andenæsin sanoja lainatakseni on tärkeää tietää myös, ”*hvorfor Jeppe drikker*”. Andenæsin yleisten oppien kirja alkaa tavalla, joka ei voi jättää lukijaa kylmäksi. Kirjan otsikkosivulla on lainaus Arnulf Øverlandin teoksesta *Ved en forbryters grav*: ”Engang var du et barn. Du smilte mot lampen, når den ble tendt, – grep etter lyset med ørsmå, ivrige nerver”. Tässä Andenæs iskee suoraan rangaistusteorioiden ytimeen. Ei ole olemassa syntymästään pahoja ihmisiä, on vain ihmisten tekemiä pahoja tekoja, joihin yhteiskunta on katsonut aiheelliseksi puuttua myös rankaisemisen keinoin. Valinnan Andenæsin hyväksi ratkaisi ennen kaikkea hänen monipuolisuutensa. Rikosoikeuden yleisten oppien ja kriminaalipoliittikan lisäksi hänen laaja tuotantonsa on suuntautunut erinäisiin rikoksiin, rikosprosessiin ja valtiosääntöoikeuteen. Minulle tutuinta ainesta on kuitenkin Andenæsin rikosoikeudellinen ja kriminaalipoliittinen tuotanto. Postuumit kiitokset suurlle oppi-isälleni opettavaisista ja oikeudellista ajatteluani ohjanneista lukuhetkistä.

Claus Roxinin tuotantoon tutustuin jo valitettavasti keskuudestamme poistuneen OTT Ari-Matti Nuutilan ohjauksessa. Suoritin jatko-opintojani Turun yliopistossa samaan aikaan, kun Nuutila viimeisteli rikosoikeudellista huolimattomuutta käsittelevää väitöskirjaansa. Roxin on vaikuttanut sekä rangaistusteoreettiseen että rikosoikeudelliseen ajatte-

⁵ Uusin painos, Johs. Andenæs, *Alminnelig strafferett*, 6. utgave ved Georg Fredrik Rieber-Mohn ob Knut Erik Sæther, Oslo 2016.

⁶ Johs. Andenæs, *Straffen som problem*, Oslo 1994.

Kuva painetussa kirjassa

Näiden varaan on turvallista rakentaa. Kuva: Oskari Korhonen.

luuni. Roxinin tapa systematisoida rikosvastuun edellytykset kriminaalipolitiikan pohjalta on vaikuttanut suuresti siihen, miten olen omissa kirjoituksissani rikosvastuun eri osatekijöitä systemaattisesti hahmottanut. Roxinin pääteos *Täterschaft und Tatherrschaft* (1. painos 1963, Berlin) on todellinen alansa klassikko. On harmillista, että yhä suurempi osa jää saksankielisestä oikeudellisesta sivistyksestä paitsi, koska koulun kielivalinnat suosivat yksipuolisesti englannin kieltä. Rikosoikeudessa merkittävä osa juridisesta traditiosta on saksalaista alkuperää ja saksan kielellä käytävä keskustelu myös perinteisistä rikosoikeuden pulmista tuo yhä uudestaan esiin tuoreita tarkastelunäkökulmia. Äskettäin ilahduin suuresti, kun opiskelija oli käyttänyt laiminlyöntirikoksia käsittelevässä maisterin opinnäytteessään lähteenä saksalaista 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun kirjallisuutta. Ei ole parempaa tapaa osoittaa oikeudellista sivistystä kuin käyttää kirjoitustensa lähteenä teoksia, joiden varaan myös suomalainen rikosoikeus, erityisesti sen systematiikka, perustuu.

2. Tuottamus pohjoismaisessa oikeuskirjallisuudessa

Otsikon perusteluna on se, että merkittävä osa omasta rikosoikeudellisesta kirjoittelustani liittyy tuottamukseen rikosvastuun perusteena. Nuoren tutkijan riskinä on kuvitella, että hänen keksimänsä ideat olisivat uusia, ennen näkemättömiä. Omalta osaltani tuota riskiä oli omiaan pienentämään se, että sain perehtyä jatko-opintojen oikeushistorian opintojaksolla 1800-luvun pohjoismaiseen rikosoikeuteen. Keskeisin kokemus vielä vuosikymmentenkin kuluttua jatko-opinnoista on se, että monet 1800-luvulla kirjoitetut rikosoikeuden yleisten oppien oppikirjat olisivat käyttökelpoisia teoksia opetuksessa nykyäänkin. Tämän luvun keskeisenä tavoitteena on osoittaa, missä sijaitsevat suomalaisen rikosoikeusajattelun (ja sen myötä omani) opilliset, erityisesti tuottamusvastuuta koskevat rikosoikeussysteemäiset, juuret.

Ruotsin vuoden 1864 rikoslaki perustui pääosin klassisille, rangaistuksen yleisestävää vaikutusta ja tekorikosoikeutta painottaville periaatteille. Lain säätämistä ohjasi kuitenkin pikemmin käytännöllisten ratkaisujen etsiminen kuin keskustelu rikoslain ja rangaistuksen perimmäisistä tarkoituksista. Tuottamuksen oikeusperusta oli Carlénin kirjoittaman lain kommentaariteoksen⁷ mukaan siinä, että jokainen on velvollinen toimimaan huolellisesti ja rangaistavuuden perusteena on juuri huolellisuusvelvollisuuden laiminlyönti. Huolellisuusvelvollisuuden aste taas riippui suojeltavan oikeushyvän arvosta: mitä tärkeämpi oikeushyvä, sitä ankarampi huolellisuusvelvollisuus. Tämä on varsin moderni tapa lähestyä tuottamusvastuuta ja relevantti näkökohta myös nykypäivän rikosoikeudessa.

Norjan vuoden 1840 rikoslain esikuvana oli Hannoverin rikoslaki vuodelta 1840. Laissa oli voimakas opillinen leima monimutkaisine opillisine järjestelmineen, mikä tuotti pulmia pääosin maallikoista koostuville tuomioistuimille. Laista kommentaariteoksen laatinut A. Schweigaard⁸ edusti varsin itsenäistä saksalaisvaikutusta vastustavaa suuntausta ja vältti tulkinnassaan oppirakennelmia. Hän loi analyttis-deskriptiivisen oppisuunnan, joka hylkäsi saksalaisperäisen käsitelainopin. Tämä Schweigaardin perintö on luettavissa myös Andenæsin yleisten oppien oppikirjasta. Norjalainen (ja tanskalainen) systematiikka perustuu opillisten konstruktoiden sijaan käytännössä relevanttien kysymyksenasettelujen varaan. Schweigaardin perintöä on myös intressivertailun korostaminen erityisesti punnittaessa sitä, miten vaadittava huolellisuuden taso kullakin elämäalueella määritellään. Tämä idea on luettavissa suoraan Suomen rikoslakiin sisältyvästä törkeän tuottamuksen määritelmästä (RL 3:7.2).

Tanskan vuoden 1866 rikoslain lähtökohtana oli klassinen sovitussajatus, mutta myös preventiivisillä näkökohdilla oli lakia säädettäessä painoarvoa. C. Goosin *Inledning til den*

⁷ Richard Carlen, *Kommentar ofver strafflagen*, Stockholm 1886.

⁸ A. Schweigaard, *Commentar over Den norske Criminallov*. 3. utgave (av Francis Hagerup). Kristiania 1882.

danske Strafferet⁹ ilmestyi vuonna 1875 ja Den danske Strafferets almindelige Del¹⁰ vuonna 1878. Näissä teoksissa Goos viittaa varsin useasti edeltäjänsä F. C. Bornemanniin, joka oli Tanskan johtava oikeustieteilijä 1840–1860-luvuilla. Myös 1800-luvun alun huomattavimman tanskalaisen rikosoikeustieteilijän A. S. Ørstedin vaikutus näkyy Goosin tuotannossa ja myös sitä myöhemmässä, nykypäivänkin¹¹, Tanskan rikosoikeustieteessä.

Rangaistuksen tarkoituksen Goos näki yhteiskunnan laillisen yhteiskuntajärjestyksen ylläpitämisen keinoksi. Rangaistuksen tarkoitus ei ollut parantaa rikoksentehtäjiä. Rikossäännös määritteli hänen mukaansa toisaalta yksilön toimintavapauden rajat, toisaalta asetti rangaistusuhkaisen vaatimuksen noudattaa lakia. Goosin korostus painottaa teon subjektiivista syyllisyyttä osoittavaa tahtoelementtiä erottaa hänet selkeästi Pohjoismaissa jo pitkään vallalla olleesta klassisen rikosoikeuden ihanteesta, jossa keskeistä on teko, ei niinkään tekijä. Siitä huolimatta Goosin analyttisiä tekstejä voisi aivan hyvin hyödyntää oppimateriaalina erityisesti rikosoikeuden syventävän vaiheen oppimateriaalina nykyäänkin. Keskeiset kysymyksenasettelut ovat kestäneet hyvin aikaa ja ainakin minulle C. Goosin teosten lukeminen Eduskunnan kirjastossa on ollut opiskeluhistoriani miellyttävimpiä kokemuksia.¹²

Saksalaisen sosiologisen koulukunnan vaikutteet ulottuivat myös pohjoismaiseen oikeuskirjallisuuteen. Sosiologisen koulukunnan vaikutusta on nähtävissä jo Johan Hagströmerin 1900-luvun alussa pitämässä luennoissa¹³. Hän korostaa rikosvastuun perusteena tahtoelementtiä, rikosvastuun oikeutus tuli tekijän yhteiskunnalle vaarallisesta tahdon-suuntauksesta. Tuottamuksessa oli olennaista velvollisuuden edellyttämän huolellisuuden laiminlyönti. Hagströmerin seuraaja Johan C. W. Thyrén lähestyi vuosina 1912–14 ilmestyneissä teoksissaan *Principerna för en strafflagsreform I–III*)¹⁴ merkittävästi sosiologista koulukuntaa. Rangaistuksen ja rikoskäsitteen lähtökohta oli tekijän yhteiskuntavaarallinen tahto. Lähtökohtana oli, että yksilön tietoisuudessa on tekijöitä, joihin hän voi vaikuttaa ja tekijöitä, joita yksilö ei voi muuttaa. Rangaistuksen ansaitseva yhteiskuntavaarallinen tahto ilmeni näin ollen siinä, ettei tekijä ohjannut tietoisuuden ensin mainittuja tekijöitä yhteiskuntaeettisesti hyväksyttävään suuntaan.

⁹ C. Goos, *Inledning til den danske Strafferet*. København 1875.

¹⁰ C. Goos, *Den danske Strafferets almindelige Del*. København 1878.

¹¹ Esimerkiksi oman aikamme huomattavimman tanskalaisen rikosoikeuden tutkijan Knud Waabenin teoksen *Strafferettens almindelige del I*, København 1997, oppirakennelmien suhteen neutraalissa systematiikassa.

¹² Muistumana kerrottakoon, että samaan aikaan kun lueskelin kirjastossa Goosin teoksia, Eduskunnan suuressa salissa käytiin keskustelua lahjusrikoksesta tuomion saaneen kansanedustajan erottamisesta Eduskunnasta. Tuosta keskustelusta on jäänyt erityisesti mieleen edustaja (OTL) Vesa Laukkasen esittämä erottamista vastaan puhuva peruste. Laukkasen mukaan hevosmiehiin (jollainen erotettava edustaja oli) tuli soveltaa eri sääntöjä kuin filosofiin, koska hevosmiehille tyypillistä, ei niinkään subjektiivisesti moitittavaa, käytöstä oli höveli elämänsäsenne ja riskien ottaminen. Se mikä ei ollut välttämättä soveliaista filosofille, saattoi olla soveliaista hevosmiehelle. Laukkasen puheenvuoroa kuunnellessa tulin pohtineeksi, mikä olisi ollut Goosin vastaus Laukkasen pohtimaan pulmaan. Ehkä Goos olisi rikoksen subjektiivista puolta korostavana päätenyt Laukkasen kannalle.

¹³ Johan Hagströmer, *Svensk straffrätt, Föreläsningar*, Uppsala 1901.

¹⁴ Johan C. W. Thyrén, *Principerna för en strafflagsreform I–III*, Lund 1912–1914.

Norjalaisista edeltäjistään poiketen Norjan rikosoikeuden sadan vuoden takainen suuri nimi Francis Hagerup¹⁵ nojautui tietoisesti saksalaiseen oikeustieteeseen ja omaksui oikeuspositivistisen käsiteläinopin. Hagerupin rikoskäsite oli hänen omaksumansa perusideologian mukainen: rikosvastuun perustava teko oli lähinnä ulkonaisesti havaittava tahdon ilmaus. Tuottamuksessa rangaistavaa oli tekijän laiminlyönti suunnata tahtonsa lain edellyttämään suuntaan. Hagerup kykeni kuitenkin erottamaan tuottamuksessa varsin modernilla tavalla huolellisuusvelvollisuuden rikkomisen ja toisin toimimisen mahdollisuuden. Tuottamus paikantui Hagerupin systematiikassa syyllisyyden sijaan lähinnä objektiivisen oikeudenvastaisuuden kategoriaan, ehkä osin myös tunnusmerkistön mukaisuuteen. Sen sijaan Hagerupin seuraajan Jon Skeien yleisten oppien teoksessa tuottamus on sijoitettu systematiikassa syyllisyyden kategoriaan.¹⁶

Tanskassa Carl Torp oli selkeästi sosiologisen koulukunnan edustaja. Hän kirjoitti jo 1890-luvulla useita rangaistusta, osallisuusoppia ja rikosvastuun poistavia tekijöitä koskevia tutkimuksia. Tässä kirjoitettava perustuu Torpin teokseen *Den danske Strafferets almindelige Del* (1905).¹⁷ Rangaistusvastuun oikeutus oli Torpin mukaan tekijän rikollisessa mielenlaadussa. Torp kritisoi sitä, että rikoslaki vetää liian tiukan rajan tahallisuuden ja tuottamuksen välille. Hän suositteli tahallisuutta ja tuottamusta edellyttävien tunnusmerkistöjen laatimista ainakin osittain toisensa peittäviksi. Tässä tunnistan omassa ajattelussani Torpin (ehkä alitajuisen) vaikutuksen. Olen jo vuosikymmeniä johdonmukaisesti edustanut kantaa, jonka mukaan tietyissä rikostyypeissä olisi perusteltua laajentaa törkeän huolimattomuuden soveltamisalaa sen sijaan, että pyritään toisinaan jopa keinotekoisesti perustelevaan, miksi tekijän tuli pitää (tahallisuusvastuun edellyttämällä tavalla) seurausta varsin todennäköisenä. Olen myös korostanut, että törkeä huolimattomuus voi olla jopa moitittavampaa kuin tahallisuus. Suomalaisista rikosoikeuden tutkijoista olen havainnut ainoastaan Allan Serlachiuksen olevan tässä kysymyksessä Torpin kannalla.¹⁸

Pohjoismaiseen rikosoikeuteen, myös syyllisyyskäsitteeseen, on vaikuttanut 1920- ja 1930-luvuilta lähtien saksalaista oppitraditiota kritisoinut skandinaavinen realismi. Muun muassa rikosoikeuden tutkijoiden Ivar Aggen, Alf Rossin, Ivar Strahlin, Nils Jareborgin, Gillis Ereniuksen, Stephan Hutwitzin, Knud Waabenin, Johs. Andenæsin ja Anders Brattholmin tuotannosta on löydettävissä aineksia tästä ajatussuunnasta. Skandinaavinen realismi on edellyttänyt oikeudellisen ajattelun sidosta yhteiskunnalliseen käytäntöön. Rangaistusten ja rikosoikeudellisen järjestelmän ei katsota perustuvan välittömään ulkonaiseen pakkoon vaan pikemmin normien sisäistämiseen ja sosiaalisten paineiden välityksellä vaikuttavaan sosiaaliseen pakkoon. Mitään oikeuden ulkopuolista syyllisyysideologiaa ei tar-

¹⁵ Francis Hagerup, *Strafferettens almindelige del*, Kristiania 1911.

¹⁶ Jon Skeie, *Den norske strafferett*, Oslo 1937.

¹⁷ Carl Torp, *Den danske Strafferets almindelige Del*, København 1905.

¹⁸ Allan Serlachius, *Suomen rikosoikeuden oppikirja*, I osa, Yleiset opit, Helsinki 1909.

vita. Tuottamusarviointiin kuuluu vain tekijän huolellisuusvelvollisuuden ja toisin toimimisen mahdollisuuden punninta. Moitearvostelu ilmenee tosiasioiden perustuvissa johtopäätöksissä, jotka perustellaan sosiaalisessa todellisuudessa vallitsevilla faktoilla.¹⁹

Eri kirjoittajien systematiikassa on eroja. Jatko-opinnoissani paljolti hyödyntämäni Ivar Strahlin²⁰ systematiikka perustuu perinteiseen rikoksen rakenteen kolmijako-oppiin. Strahlin erityinen ansio on huolellisuusvelvollisuuden kriteerien perusteellinen analyysi. Hänen esityksessään on pääpaino huolellisuusvelvollisuuden rikkomisessa, mutta rikosvastuu edellyttää myös, että käsillä on ”det individuella culpaskönet”. Havaintojeni mukaan Strahl on pohjoismaisista kirjoittajista ensimmäinen, joka pyrkii seurausrikoksissa korvaamaan perinteisen adekvaattisuusopin kielletyn toiminnan relevanssi -termillä.

Tuottamuksellisten rikosten rakennetta ovat merkittävimmin analysoineet Gillis Erenius ja Nils Jareborg. Erenius korostaa tuottamuksen kriminaalipoliittista perustaa ja puhtaasti normatiivista elementtiä. Olennaista on huolellisuusvelvollisuus, tapauskohtaiset olosuhteet ja tekijän kyky toimia toisin. Erenius hyödyntää väitöskirjassaan *Oaktsamhet*²¹ ja erityisesti väitöskirjasta edelleen kehitetyssä teoksessa *Criminal Negligence and Individuality*²² teorianmuodostuksessa suuresti Alf Rossin rikosoikeusteoreettisia kirjoituksia. Jareborgin lähtökohta on toinen, lähinnä anglosaksinen kielifilosofia.

Nils Jareborg on kehittänyt rikosvastuun teoriaa väitöskirjastaan *Handling och uppsåt*²³ lähtien. Minulle läheisimpiä Jareborgin tuotannosta ovat esseekokoelma *Essays in Criminal Law*²⁴, *Straffrättens gärningslära*²⁵ ja *Allmän kriminalrätt*²⁶. Vastuukysymyksissä keskeistä ovat sallitun ja kielletyn riskin käsitteet. Rikosvastuun perusteena on kielletyn riskin ottaminen. Tuottamusvastuu perustuu sekä teon että tekijän huolimattomuuteen (*gärningsculpa* ja *personlig culpa*). Systematiikka ja käsitteellinen selkeys ovat kantavia periaatteita Jareborgin analyysissä. Myös Jareborg korvaa adekvaattisuusopin kielletyn riskin relevanssilla suhteessa aiheutuneeseen seuraukseen. Rehellisesti sanottuna relevanssioppi ei ole helpoimmin avautuva osa Jareborgin teksteissä, mitä kuvaa sekin, että suomalaisilla rikosoikeuden tutkijoilla on ollut vaikeuksia sijoittaa relevanssi osaksi rikosoikeuden systematiikkaa. Jussi Tapanin kanssa käsitellessä relevanssia pohjoismaiselle yleisölle suunnatussa ruotsinkielisessä yleisten oppien teoksessa²⁷ mutta emme sijoita relevanssia lain-

¹⁹ Ks. lähemmin Eero Backman, *Oikeustiede yhteiskuntatieteenä*, Helsinki 1992 ja Markku Helin, *Lainoppi ja metafysiikka: tutkimus skandinaavisen oikeusrealismin tieteenkuvasta ja sen vaikutuksesta Suomen siviilioikeuden tutkimuksessa vuosina 1920–1960*, Vammala 1992.

²⁰ Ivar Strahl, *Allmän straffrätt i vad angår brotten*, Lund 1976.

²¹ Gillis Erenius, *Oaktsamhet*, Stockholm 1971.

²² Gillis Erenius, *Criminal Negligence and Individuality*, Lund 1976.

²³ Nils Jareborg, *Handling och uppsåt*, Stockholm 1969.

²⁴ Nils Jareborg, *Essays in Criminal Law*, Helsingborg 1988.

²⁵ Nils Jareborg, *Straffrättens ansvarslära*, Uppsala 1994.

²⁶ Nils Jareborg, *Allmän kriminalrätt*, Uppsala 2001.

²⁷ Jussi Tapani – Matti Tolvanen, *Straffrättens ansvarslära*, Helsingfors 2016.

kaan rikoksen rakenteeseen suomenkielisessä yleisten oppien kirjassa²⁸. Ratkaisumme perustelemme sillä, että pohjoismaiselle yleisölle on syytä kirjoittaa tuolle yleisölle relevanteilla termeillä. Syyllisyys tarkoittaa lähtökohtaisesti sitä, että rankaisemisesta pidättäydytään, vaikka rankaiseminen olisi preventiivisistä syistä perusteltua. Syyllisyydestä tulee näin rankaisemista rajoittava tekijä. Jareborgin ajattelu ja saksalainen funktionalismi johtavat näin samaan lopputulokseen, rankaisemisen rajoittamisen vastuullisuuden vaatimuksen kautta. Ajatus ei ole suomalaisessakaan keskustelussa uusi. Jo 1970-luvun alussa uusklassinen suuntaus korosti sitä, että syyllisyysperiaate rajoittaa rankaisemista, ei suinkaan ole rankaisemisen varsinainen syy.²⁹

Uudempi norjalainen ja tanskalainen rikoslainoppi on ollut käytäntöorientoitunutta ja systematiikka rikoksen objektiivista puolta korostavaa. Esimerkiksi tuottamuskäsite on normatiivinen ja kielletyn riskin perustalle rakentuva. Keskeisessä asemassa on vertailu suojeltavan intressin ja toiminnasta johtuvan riskin välillä. Myös Tanskassa korostetaan rikosvastuun arvioinnin tilannekohtaisuutta. Systematiikka rakentuu perinteisen kolmijaon varaan: tunnusmerkistön mukaisuus, oikeudenvastaisuus, syyllisyys. Itse asiassa systemaattiset näkökohdat eivät ole olleet tanskalaisessa ja norjalaisessa keskustelussa ollenkaan keskeisessä asemassa. Syy rankaisemiselle on yleispreventio, rankaisemisen tueksi ei esitetä filosofisia tai ontologisia perusteluja. Tässä näkyy mitä ilmeisimmin pohjoismaisen realismin perinne.

3. Saksalaisen oikeuskirjallisuuden vaikutus rikosoikeudellisessa ajattelussani

Saksalaiset oikeustieteilijät ovat harrastaneet paljon systeemin rakentamista. Klassisen rikosoikeuden synty henkilöityy P. J. A. Feurbachiin, jonka oppikirja Saksan rikosoikeudesta vuodelta 1832³⁰ oli myös monen tuon vuosisadan suomalaisen rikosoikeuden tutkijan esikuvana. Suomalaisen rikosoikeuden suuri nimi ja vuoden 1889 rikoslain henkinen isä Jaakko Forsman pysyi vuonna 1874 ilmestyneestä väitöskirjastaan³¹ lähtien koko vuosisadan vaihteeseen ulottuneen tukijanuransa ajan uskollisena klassisen rikosoikeuden perusajatuksille. Klassisessa rikosoikeudessa keskeistä oli tekorikosoikeus, yleispreventio, laillisuusperiaate ja syyllisyysperiaate. Suomen vuoden 1889 rikoslaki oli kaikessa oleellisessa rakennettu klassisen rikosoikeuden idean perustalle.

²⁸ Jussi Tapani – Matti Tolvanen, Rikosoikeuden yleinen osa, Vastuuoppi, Helsinki 2013.

²⁹ Esimerkiksi Raimo Lahti, Kriminaalipolitiikan rajaaminen, teoksessa Inkeri Anttila et al., Rikollisuus ongelmana, Helsinki 1974, s. 11–49.

³⁰ P. J. A. Feuerbach, Lehrbuch des gemeinen in Deutschland gültigen peinlichen Rechts, 11., neuarbeitete Auflage, Giessen 1832.

³¹ Jaakko Forsman, Pakkotilasta kriminaali-oikeudessa, Helsingfors 1874 ja Straffrättens allmänna läror, Helsingfors 1893.

Kun sosiologinen koulukunta alkoi voittaa alaa saksalaisessa rikosoikeudessa, Suomen uutta rikoslakia alettiin pitää jo syntyessään vanhana. Sivuutan sosiologien koulukunnan ideat tässä kirjoituksessa vähällä käsittelyllä, koska omalla rikosoikeusurallani tuon koulukunnan ajattelulla ei ole ollut muuta kuin oikeushistoriallinen merkitys. Sosiologisen koulukunnan suuri nimi oli todellinen salaneuvos Franz von Liszt.³² Sosiologinen koulukunta korosti yleisprevention sijaan erityispreventiota: satunnaista rikoksentehtäjä tuli varoittaa, taparikolliset piti sopeuttaa ja vaaralliset eristää. Sosiologinen koulukunta vaikutti erityisesti seuraamuspuolella. Sen vaikutus oli merkittävästi suurempi muissa Pohjoismaissa kuin Suomessa, mutta Suomessakin otettiin sosiologisen koulukunnan vaikutuksesta käyttöön erinäisiä uusia rangaistusmuotoja, muun muassa pakkolaitos ja nuorisorikollisille suunnatut erityiset rangaistusmuodot. Oikeuskirjallisuudessa keskeisin sosiologisen koulukunnan edustaja oli Allan Serlachius, joka luonnosteli sosiologisen koulukunnan ajatuksiin pohjautuvaa rikoslakireformia³³, joka ei kuitenkaan toteutunut. Merkittävämpänä sosiologisen koulukunnan ansiona on pidettävä sitä, että tämä koulukunta korosti empiirisen tutkimuksen merkitystä ja antoi näin ollen merkittäviä impulsseja kriminologiseen tutkimukseen.

Saksalaisessa oikeustieteessä on rakennettu systematiikkaa erityisesti tekokäsitteen vaaraan. Aikojen saatossa on ollut normatiivista tekokäsitystä, psykologista syyllisyyskäsitystä, finaalista teon teoriaa, sosiaalista tekokäsitystä ja funktionaalista rikoskäsitystä. Tekokäsitykseen liittyvät pohdinnat eivät ole sanottavasti vaikuttaneet suomalaiseseen systematiikkaan, vaikka saksalainen keskustelu on tuotu suomalaisessa rikosoikeudellisessa kirjallisuudessa hyvin lukijoiden tietoon. Viimeisten kolmen vuosikymmenen aikana eniten on vaikuttanut Claus Roxinin hahmottelema funktionaalinen systematiikka. Käsittelen funktionaalista rikoskäsitystä aika laajasti sen takia, että se on ollut omien rikosoikeudellisten kirjoitusteni systemaattinen avain.

Kysymys rikoslainopin ja kriminaalipolitiikan välisestä suhteesta liittyy keskusteluun, jota on käyty voimassa olevan rikoslain ja sen taustalla olevan kriminaalipolitiikan suhteesta systematiikkaan ja teoriaan. Ari-Matti Nuutila on arvioinut teorian suhdetta rikoslainoppiin justifikatorisesta näkökulmasta vuonna 1991 kirjassaan ”Syyllisyydestä vastuullisuuteen?”³⁴.

Funktionaalinen rikosoikeus syntyi Saksassa 1970-luvulla vastapainona Hans Welzelin kehittämälle finalistiselle koulukunnalle. Finalistista koulukuntaa olivat edeltäneet normatiivinen koulukunta eri muodoissaan, sosiologinen rikosoikeuskoulukunta ja klassinen koulukunta.³⁵ Finalistinen rikosoppi oli rakennettu kokonaan inhimillisen toiminnan ta-

³² Franz von Liszt, *Lehrbuch des Deutschen Strafrechts*, 8. durchgearbeitete Auflage, Berlin 1897.

³³ Allan Serlachius, *Ehdotus uudeksi rikoslaiksi I, Yleinen osa*, Helsinki 1920.

³⁴ Ari-Matti Nuutila, *Syyllisyydestä vastuullisuuteen?*, Turku 1991.

³⁵ Tämän kirjoituksen puitteissa ei ole mahdollista kuvata lähemmin näitä ”koulukuntia”, historiallista kehitystä olen kuvannut pääpiirteittäin lähinnä tuottamuksellisten rikosten rakenteen kannalta kirjassani *Huolellisuudesta tieliikenteessä*, Turku 1996.

voitteellisuutta painottavan teorian varaan ja siinä konkreettiset rikosoikeudelliset ongelmat pyrittiin ratkaisemaan teorian ontologisten lähtökohtien varassa. Myös klassinen rikosoikeus oli aikanaan rakentunut ulko-oikeudellisen moraalin, siveellisyyden tai oikeudenmukaisuuden luonteen mukaan. Sosiologinen koulukunta taas palautti rangaistusvastuun yleiset edellytykset rikoslakiin, eikä rangaistusvastuu voinut sen mukaan perustua rikosoikeuden ulkopuolisen teorian varaan. Funktionaalisesta rikosoikeuskoulukunnasta johtavat normatiivisen koulukunnan kautta jäljet sosiologiseen koulukuntaan.³⁶ Kaikille niille on yhteistä teorian ja systematiikan alisteinen asema rikoslakiin nähden.³⁷

Rikoksen rakenteellisesta kolmijaosta tunnusmerkistön mukaisuuteen, oikeudenvastaisuuteen ja syyllisyyteen ei ole luovuttu. Opin yhteyttä aikaisempaan rikoslainoppiin ei pyritä kiistämään, vaan korostetaan funktionalistisen rikosopin yhteyttä usklassiseen ja finalistiseen rikosoppiin. Kyseessä on vain aiemman lainopin luoman rikoksen rakenteen arviointi niin, että rikoksen perusrakenteen kolmea osatekijää tarkastellaan korostetusti niiden *kriminaalipoliittisen funktion* kautta. Vaikka kolmijaosta ei luovuta, rikosta tarkastellaan kuitenkin toisaalta kokonaisuutena, jossa kolmijako nähdään mielekkäänä lähinnä siksi, että se tarjoaa mahdollisuuden analysoida rikosta kriminaalipoliittisesti eri näkökulmista. Erityisesti pyritään varomaan sitä, että rikoksen systemaattisesta rakenteesta johdetaisiin rikoslain taustalla olevien kriminaalipoliittisten tavoitteenasettelujen vastaisia ratkaisuja.³⁸

Systematiikan ja teorian varaan rakentuvan lainopin ansioita ei kiistetä. Systematiikka luo ennakoitavuutta oikeuskäytäntöön. Systematiikka antaa lainsoveltajille tietyn yhteisen ”esiymmärryksen”, joka yksinkertaistaa ja yhdenmukaistaa käytännössä esiin tulevien tapauksien ratkaisua. Systematiikka tarjoaa ratkaisijalle näkökulman, josta tapausta voi lähestyä. Se voi myös antaa osviittaa siitä, missä järjestyksessä rikostapahtuman eri puolia on mielekästä lähestyä. Rikosoikeudenkäynnissä ratkaistaan ensin kysymys tunnusmerkistön mukaisuudesta. Jos tunnusmerkistö ei täyty, ei ole enää tarpeen tutkia oikeuttamisperusteita tai syyllisyyttä. Vastaavasti oikeuttamisperusteen ollessa käsillä sinänsä tunnusmerkistön mukaisessa teossa syyllisyyksykysymystä ei enää tarvitse pohtia.

Funktionaalinen ajattelu pyrkii välttämään systeemiajatteluun sisältyviä ongelmia. Systematiikka voi ohjata liikaa yksittäistapausten ratkaisua. Liian tiukka pitäytyminen systeemin kannalta oikeaan lopputulokseen voi johtaa siihen, ettei ratkaisun pohjaksi kyetä ottamaan riittävästi juuri kyseisen tapauksen relevantteja olosuhteita. Systematiikka on aina abstraktista, eikä systematiikan luomisessa ole mahdollista ottaa huomioon kaikkia erilai-

³⁶ Ari-Matti Nuutila, *Rikosoikeudellinen huolimattomuus*, Helsinki 1996.

³⁷ Näin Nuutila 1991, jossa on laaja analyysi Nuutilan hahmottelemasta rikosoikeudellisen syyllisyyden kolmesta tasosta: 1) rikoslainoppi ja rikosoikeudelliset käytännöt, 2) systematiikka ja teoriat ja 3) yhteisölliset taustaolekukset.

³⁸ Funktionaalisesta rikosoikeusajattelusta omaksumani käsitykset perustuvat pääosin, Claus Roxin, *Strafrecht, Allgemeiner Teil*, 4. vollständig neu bearbeitete Auflage, München 2006.

sia olosuhteita ja niiden vaikutusta rangaistusvastuuseen. Käsitteistä päättelyminen johtaa myös ratkaisuvaihtoehtojen perusteettomaan vähenemiseen. Systemiin pitäytyminen tuottaa vaikeuksia silloin kun eteen tulee ilmiö, joka sijoittuu eri kategorioiden välimaastoon. Hyvänä esimerkkinä on tilanne, jossa ylittyvät hätävarjelun aikarajat. Oikeuttamisperusteen soveltaminen ei siis tule kyseeseen. Pitäytyminen systematiikkaan estää ongelman ”siirtämisen” syyllisyyskysymykseksi. Kriminaalipoliittisesti luontevaa olisi kysyä, pitäisikö olla mahdollista jättää tietyissä poikkeuksellisissa tilanteissa rankaisematta, vaikka oikeuttamisperuste ei sovellukaan, ja vaikka toiminta on sinänsä tahallista.

Funktionaalisen suunnan perusväittämän mukaan rikosoikeudellisen systeeminmuodostuksen on rakennuttava rikosoikeudellisen tavoitteenasettelun varaan. Rikosoikeuden järjestelmän perustan muodostavat kriminaalipoliittiset päämäärät. Rikosoikeus nähdään *välttämättömänä osana sosiaalisten konfliktien ratkaisua*. Rikosoikeus on formalisoitua sosiaalista kontrollia ja formalisoitua sosiaalisten konfliktien ratkaisemista. Yhteiskunnan toimivuus taataan sillä, että vakavimmat sosiaaliset konfliktit ja niiden ratkaisu säännellään rikosoikeudellisen järjestelmän puitteissa. Ajatuksena on, että rikosoikeudellisen sääntelyn sijalle tulisi yksityinen kosto, jos rikosoikeudesta luovutaan tai jos sen toiminta ei ole riittävän tehokasta.³⁹ Pääpaino ei ole sen korostamisessa, miten ihmisten *pitää* käyttäytyä, vaan etusijalla on rikosoikeudellisen järjestelmän funktio yksilöiden välisessä kanssakäymisessä. Normin rikkomisen ajatellaan järkyttävän yksilöiden luottamusta normijärjestelmän toimivuuteen. Rankaisemalla normin rikkonutta korostetaan symbolisesti normin voimassaoloa, ja oletetaan sitä kautta palautettavan normin rikkomisella järkytetty usko normin voimassaoloon ja järjestelmän kykyyn pitää yllä normeja.⁴⁰

Käsitteitä pidetään normatiivisina ja käsitteiden katsotaan perustuvan pikemmin rikosnormien taustalla oleville arvoille ja periaatteille kuin systematiikkaan ja inhimillistä käyttäytymistä koskevaan käsitteelliseen selvyyteen. Rikosoikeuden keskeiset käsitteet (teko, tunnusmerkistö, oikeudenvastaisuus ja vastuullisuus) ovat kriminaalipoliittisen arvottamisen välineitä. Tunnusmerkistön mukaisuutta, oikeudenvastaisuutta ja syyllisyyttä on tarkasteltava niiden kunkin kriminaalipoliittisen funktion näkökulmasta ja rikosoikeuden systematiikka on luotava sellaiseksi, että rikoksen eri osien erilainen funktio otetaan systematisoinnissa huomioon. Rikosta tarkastellaan siinäkin yleensä perinteisen kolmijaon (tunnusmerkistön mukaisuus, oikeudenvastaisuus, syyllisyys/vastuullisuus) pohjalta.

Tunnusmerkistön mukaisuus, oikeudenvastaisuus ja syyllisyys eivät ole käsitteellisiä määritelmiä, joista johdettaisiin ratkaisuja subsumptiolla. Ne ovat etupäässä arvottamisen mittapuita, joiden sisältö määräytyy vasta materiaalsen rikosoikeuden ja kriminaalipoliittisten tavoitteenasettelujen kautta. Pyrkimyksenä on luoda elävää elämää lähellä oleva,

³⁹ Winfried Hassemer, Einführung in die Grundlagen des Strafrechts 2. Auflage, München 1990.

⁴⁰ Cornelius Prittwitz, Strafrecht und Risiko, Frankfurt am Main 1993.

kunkin tapauksen yksityiskohdat huomioon ottava, avoimelle argumentaatiolle perustuva ja joustava järjestelmä. Tavoitteena ei ole hakea systematiikan kautta samanlaista ratkaisua erilaisiin tapauksiin, vaan ratkaisuisissa on otettava huomioon käsillä oleva oikeudellinen materiaali.

Voidaan perustellusti kysyä, eikö rikoksen rakennetta ole hahmotettu jokseenkin vastavasti rikosoikeuden oppikirjoissa kautta aikojen. Kolmijako ainakin on ollut kauan systemaattinen perusratkaisu saksalaisella kielialueella ja Pohjoismaissa. Viimeaikaisessa kirjallisuudessa on kuitenkin puollettu myös kaksitasoista systematiikkaa.⁴¹ Funktionaalinen rikoskäsite ei tuokaan kovin paljon uutta rikosoikeuden *systematiikkaan*. Sen merkitys on rikosoikeudellisen *tulkinnan* ja lainsoveltamisen puolella. Kun tiedostamme, mikä on tunnusmerkistön mukaisuuden, oikeudenvastaisuuden ja syyllisyyden kriminaalipoliittinen ratio, voimme päätyä tulkinnassa varmemmin kriminaalipoliittisesti kestäviin ratkaisuihin.

Claus Roxinin mukaan tunnusmerkistöstä ilmenevän abstraktin rangaistusuhan päämäärä on yleisestävä. Sen tarkoituksena on motivoida yksilö pidättäytymään tunnusmerkistössä kuvattua kielletystä teosta. Tunnusmerkistöä on toisaalta tulkittava teleologisesti niin, että yleisestävä motivaatiovaikutus on mahdollisimman suuri. Tunnusmerkistön tulkintaa rajoittaa toisaalta laillisuusperiaate, ja tunnusmerkistön mukaisuuden funktio on juuri laillisuusperiaatteessa.

Oikeudenvastaisuus liittyy ensi sijassa sosiaalisten konfliktien ratkaisuun. Kyse on siitä, onko abstraktilla tasolla kielletty teko kielletty juuri puheena olevissa olosuhteissa. Oikeudenvastaisuusarvioinnissa tekoa tarkastellaan sosiaalisessa yhteydessään, ja päämääränä on intressikonfliktien ratkaiseminen kriminaalipoliittisesti tarkoituksenmukaisella tavalla. Oikeudenvastaisuus myös liittää rikosoikeuden muihin oikeudenaloihin. Oikeuttamisperusteiden arvioinnissa joudutaan ottamaan huomioon muiden oikeudenalojen, erityisesti siviilioikeuden, intressejä. Oikeuttamisperusteilla voi olla myös suoraa soveltuvuusvaikutusta esimerkiksi vahingonkorvausoikeudessa. Oikeudenvastaisuusarvioinnissa korostuu oikeusjärjestelmän yhtenäisyys ja se, että eri oikeudenalat eivät ole toisistaan eristettyjä, vaan ne täydentävät ja tukevat toisiaan.

Vaikka teko olisi tunnusmerkistön mukainen ja vaikka oikeuttamisperustetta ei olisi-kaan käsillä, teko voi jäädä rankaisematta siksi, ettei tekijältä voitu kohtuudella edellyttää muunlaista käyttäytymistä. Tällöin on kyse tekijän syyllisyyden arvioinnista. Roxinin mukaan rangaistuksen tulee olla perusteltavissa sekä preventiivisillä syillä että subjektiivisella syyllisyydellä. Syyllisyys on rangaistavuuden välttämätön, mutta ei riittävä edellytys. Funktionaalisessa rikoskäsitetyksessä syyllisyydellä on siten valtion rankaisuvaltaa rajoittava funktio. Olennaisin syyllisyyskriteeri on tekijän kyky motivoitua normista ja syyllisyy-

⁴¹ Tapani – Tolvanen 2013 ja Sakari Melander, Rikosvastuun yleiset edellytykset, Helsinki 2016.

käsite on normatiivinen. Olennaista on, ettei preventiivisillä syillä tarkoiteta syyllisyyden yhteydessä rangaistusvastuuta puoltavia syitä. Päinvastoin tekijää *ei* tietyissä tapauksessa *rangaista* siksi, ettei rangaistuksella kyseisessä tapauksessa olisi ennalta estävää vaikutusta. Toisaalta syyllisyysperiaate voi sulkea rangaistusvastuun soveltamisen mahdollisuuden silloinkin, kun rankaisemista voitaisiin puoltaa yleisestävillä syillä. Syyllisyysperiaate on palautettavissa käsitykseen rikosoikeuden sosiaalista kontrollia humanistavasta ja oikeudenmukaistavasta vaikutuksesta. Syyllisyysperiaate nähdään kriminaalipoliittisena välineenä, joka ei kaipaa filosofista, ontologista tai tietoteoreettista perustelua. Kyse ei ole toiminnan vapaudesta tai ulko-oikeudellisesta moitteesta vaan siitä, mitä edellytyksiä rikosoikeudelliselle vastuunalaisuudelle halutaan asettaa.

Olen itse pyrkinyt testaamaan Roxinin teesejä väitöskirjassani Tieliikenne rikokset ja kriminaalipolitiikka.⁴² Tavoitteena oli rakentaa tieliikenne rikoksissa sovellettava kriminaalipoliittisesti perusteltu laintulkintamalli. Se, miten tavoitteessani onnistuin, jää muiden arvioitavaksi. On kuitenkin todettava, ettei keskustelu juuri tuosta näkökulmasta ole jatkunut. Toinen keskeinen idea väitöskirjassani oli soveltaa Winfried Hassemerilta peräisin olevaa tyyppitapaustajattelua systeemin muodostuksessa. Tyyppitapausten pohjalle rakentuvaa lainoppia olen harrastanut eri kirjoittajien kanssa myös rikosoikeuden yleisten oppien ja keskeisten rikosten yleisesityksissä. Hassemerin teos *Tatbestand und Typus*⁴³ on vaikuttanut merkittävästi myös siihen, miten hahmotan normiston ja tosiseikkojen suhteen vuoro-vaikutuksena käytännön lainsoveltamisessa.

4. Yhteenveto

Tämän lyhyen kirjoituksen tarkoituksena oli osoittaa tradition merkitys rikoslainopillisessa kirjoittamisessa ja erityisesti sen vaikutus omaan oikeudelliseen ajatteluuni. Näkökulma on ollut subjektiivinen. Tarkoituksena on ollut osoittaa se tie, jota kulkien olen päätenyt omassa lainopillisessa kirjoittamisessani niihin systemaattisiin ratkaisuihin, jotka ovat teoksistani (yksin tai yhdessä toisten kanssa kirjoittamistani) hahmotettavissa. Tie on ollut pitkä ja olen tarkoituksella lähtenyt sitä kulkemaan vanhan pohjoismaisen oikeuskirjallisuuden viitoittamana. Omasta puolestani pidän ratkaisua onnistuneena. Kirjallisuudella on ollut ja on edelleen vaikutusta, kun paikannamme voimassa olevaa oikeuttamme osana eurooppalaista oikeusperinnettä. Lopputulema on usein se, että eri systemaattiset valinnat näyttävät lopulta johtavan varsin samantasoiseen alimman rangaistavan toiminnan rajan (tuottamuksen) määrittelyyn. Ymmärtääkseen voimassa olevaa sääntelyä ja oppirakennel-

⁴² Matti Tolvanen, *Tieliikenne rikokset ja kriminaalipolitiikka*, Helsinki 1999.

⁴³ Winfried Hassemer, *Tatbestand und Typus*, Tübingen 1968.

mia on tunnettava se, mistä sääntely ja oppirakennelmat ovat peräisin.⁴⁴ Monipuolisen kielitaidon merkitystä juridiikan opiskelussa ei voi liikaa korostaa. Aikoinaan kirjoja mainostettiin iskulauseella: ”Lue enemmän, luulet vähemmän”. Tämä pitää täysin paikkansa. Tärkeää on myös se, että lukeneisuus ylittää oppiainerajat ja tieteen alojen rajat. Juristin on hyvä lukea kirjallisuutta mahdollisimman monipuolisesti, myös muuta kuin juridista kirjallisuutta. Kirjan muoto voi muuttua paperisesta sähköiseksi, mutta kirjat tulevat otaksu-
mani mukaan olemaan jatkossakin juristin perustyökaluja.

⁴⁴ Hyvänä esimerkkinä tällaisesta tutkimusorientaatiosta on Terttu Utriainen, *Syyllisyys muuttuvana käsitteenä*, Vammala 1984.

Pekka Vihervuori

Omassa hyllyssä vai bitteinä?

1. Omia kokemuksia sisällöntuottamisesta tekniikan nopeissa muutosvaiheissa

Kun aloitin ammatillisen urani 1970-luvulla, elettiin turvallisesti perinteistä painetun kirjallisuuden ja paperisten asiakirjojen aikaa, eikä muuta osattu kuvitellakaan. Joskus seuraavalla vuosikymmenellä saattoi kuitenkin aistia maailman olevan muuttumassa, ensin pienistä hiljaisista signaaleista. Näihin kuului se, että uusimmat kirjoituskonemallit oli varustettu rivin, parin pituisella muistilla. Jopa joillakin yliopistojen laitoksilla oli muutama sellaiseen varaa. Kirjoitin tuon vuosikymmenen alussa väitöskirjani ja sen jälkeen vielä 1985 seuraavan varsinaisen kirjan¹ perinteisellä menetelmällä omalla sähkökirjoituskoneellani. Käsikirjoitukset koneella löytyinä ja usein vielä *leikkaa ja liimaa* -menetelmällä korjailtuina toimitettiin postitse kirjapainon latomoon, jossa latoja luki joka ikisen paperilla olevan merkin ja siirsi sen latomakoneelle. Sieltä painetut oikovedosliuskat tulivat kirjoittajalle tarkistettavaksi ja korjattavaksi, ja vielä ehkä sama uudestaan. Reaaliaikaisuudesta oltiin kaukana, ja harmillisia virheitä aina jäi. Omankin väitöskirjani välissä oli lappu havaituista painovirheistä, toki painettuna sekin!

Tästä kaikesta sain heti 1985 kimmokkeen hankkia oman tietokoneen, silloisen toimipaikkani Turun tiedekunnan opettajista ehkä toisena. Koneeni oli mustavalkoisella näytöllä, varhaisella Word-tekstiohjelmalla ja ns. lerppudisketeillä sekä pikkuisella muistilla varustettu Olivetti, joka kyllä maksoi mansikoita. Mutta kynnys oli ylitetty, vaikka 1987 seuraavan kirjani tekstimäärä vaati parinkymmenen silloisen disketin muistitilan. Ja kirje-kuorissahan ne kirjapainoon lähetettiin, kun mistään sähköpostista ei vielä ollut tietoa. Vielä 1989 seuraava opus meni samalla periaatteella, vaikka uusi kone muisteineen ja isomman kapasiteetin ns. korppudisketit helpottivat huomattavasti. Kaikki nämä toki käsitettiin pelkiksi välineiksi aiotun lopputuotteen eli painetun kirjan aikaansaamiseksi. Omaa kirjahyllyäni äsken peratessani löysin sieltä jopa tätä vaihetta koskevan perusteellisen kirjoittajaoppaan.² Ja peräti sellaista ihmettä siinä väläytettiin, että tiedostot voisi siirtää kirjapainoon

¹ Pekka Vihervuori: Rantaoikeuden perusteet. Lakimiesliiton kustannus 1985.

² Åke Hallberg – Roland Olsson, Disketistä kirjaksi, Gummerus 1986.

modeemin välityksellä. Seuraavan vuosikymmenen puolella kaikki asiointi kirjapainojen kanssa tapahtuikin jo sähköisesti tai ainakin sähköisessä formaatissa, sikäli kuin paperista kirjaa ylipäänsä oli aikeena tehdä.

Tässä voinen kertoa myös pikku anekdootin. Kirjoitin Erkki Hollon kanssa 1995 ilmes-
tyneen painetun lakikommentaarin,³ ja menetelmämme sitä luotaessa oli se, että vaihdoim-
me vuoron perään ”korppudiskettejä” ja muokkasimme tekstejä eteenpäin. Sitten kävikin
niin, että tekstinosien bittimäärät näillä levykkeillä nousivat aina vain huikeammiksi. Syyk-
si paljastui se, että minun tekstiohjelmani oli silloinen MS Word ja Hollon taas Word Per-
fect. Nämä ohjelmat kyllä osasivat lukea toisiaan, mutta kankeasti, bittimäärää joka kerran
kumulatiivisesti kasvattaen. Oli pienoinen ihme, että kirja kaikesta huolimatta valmistui.

Se, että olin varhainen oman tietokoneen hankkija ja käyttäjä, aiheutti erikoisiakin seu-
rauksia. Minua pidettiin, toki aiheetta, jonkinlaisena tietotekniikan asiantuntijana, mikä ai-
heutti mukanaoloa erilaisissa kehittämishankkeissa ynnä muuta pientä vastuuta. Eräässä
seminaarissa pohdittiin sitä, pitäisikö kaikki tietotekniikan oikeuskysymykset keskittää yh-
teen ja samaan uuteen oppiaineeseen. Onneksi muuan guru, joka ennusti tietotekniikan
ennen pitkää läpäisevän kaikki mahdolliset elämänalet, siirsi hieman epäuskoiset pohtijat
uusien visioiden tasolle. Ja reaali maailma seurasi pian perässä.

2. Kokemuksia oikeudellisen aineiston eri muodoista ja näiden käyttökelpoisuudesta

Omassa tutkimustyössäni oikeustapausaineistolla on usein ollut keskeinen osuus. Hanka-
luutena vain oli, että tarvitsemi aineisto oli paljolti julkaisematonta, painettujen lähteiden
ja myös varhaisen Finlex-järjestelmän ulkopuolella. Tästä aiheutui melkoinen määrä
kopiointia ja kirjahyllyjeni täyttämistä päätösmapeilla. Osa on vieläkin tallella. Muuten tie-
tysti hyllyihin on kertynyt lakikirjoja, monografioita ja muuta tutkimuskirjallisuutta Suo-
mesta ja muualta,⁴ käsikirjoja sekä *Lakimiehiä*, *Defensor Legiksiä*, *JFT:n* numeroita ynnä
muuta. Oma osuutensa on myös omia juridiikan alojani lähellä olevalla ei-oikeudellisella
ammattikirjallisuudella. Sähköisesti saatavan aineiston laajentuminen ei säilytystarvetta ole
sinänsä muuttanut.

Olen kovin tottunut siihen, että tärkein oikeudellinen lähdeaineisto on saatavilla paine-
tussa muodossa, ja pidän sitä yhä tärkeänä. Tähän on monia syitä, sekä henkilökohtaisia
että yleisiä. Ensinnäkin itselläni on tietynlainen näkömuisti, ja uskon niin olevan monella

³ Erkki J. Hollo – Pekka Vihervuori: Ympäristövahinkolaki, 1.painos. Lakimiesliiton Kustannus 1995.

⁴ Hyllyjäni silmäillessäni tein sellaisenkin havainnon, että ulkomainen oikeuskirjallisuuteni oli 1990-lukuun asti
paljolti skandinaavisilla kielillä ja saksaksi, kun taas englannin osuus lisääntyi oikeutemme ”eurooppalaistumi-
sen” myötä siitä alkaen merkittävästi.

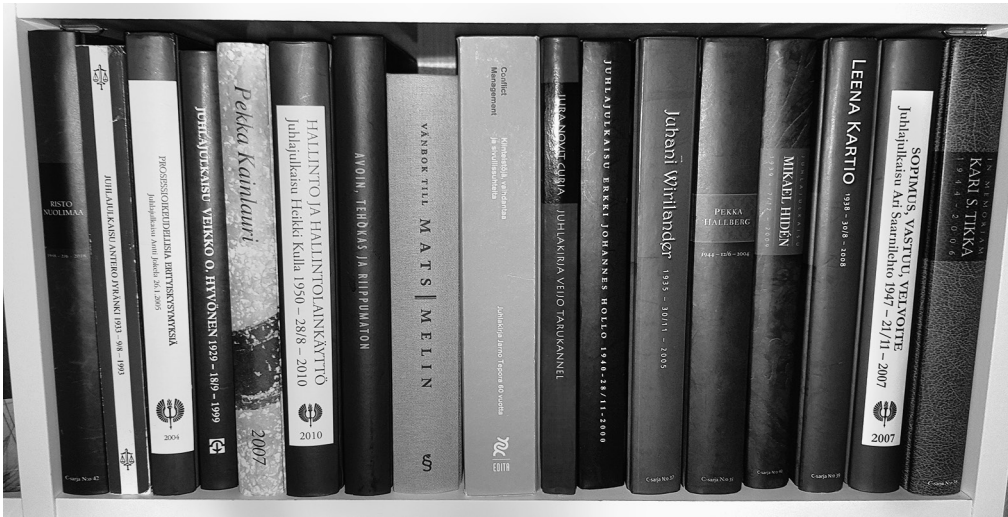
muullakin. Oikeudellisesta systematiikasta ja oikeudenalojen keskinäissuhteista saa kunnon peruskäsityksen lakikirjoja selaamalla, edestakaisin, pysähtyen ja sekä laajoja kokonaisuuksia että yksityiskohtia vertaillen, tarralappuja liittäen ja marginaalimerkintöjä tehden. Selailumahdollisuus tekee myös lukukokemuksesta miellyttävän, vaikka mitään sähköistä hakuominaisuutta ei toki olekaan. Tässä viimeksi mainitussahan täytyy tietää tarkkaan se kirjainyhdistelmä, jota kulloinkin hakee, mutta kirjojen lehtiä selaillessa voi etsiä assosiaatioihin perustuvia asiayhteyksiä. Se on monesti tie asioiden syvempään oivaltamiseen. Joskus itselläni on kirjoittamisen intensiivivaiheissa ollut puoli tusinaa tai enemmänkin kirjaa tai artikkelia samanaikaisesti avoimena, tarvittaessa useista eri kohdista.

En tiedä, onko tässä syy-yhteyttä vai ei, mutta olen tuomioistuintyössä ollut huomauttanut, että monien nuorten juristien systematiikan taju on heikennyt samoihin aikoihin kuin digitalisaatio ja painetun juridiikan suhteellinen merkitys on heikentynyt. Mannermaisessa ja pohjoismaisessa oikeudessa systematiikka sekä esimerkiksi yksityisoikeuden ja julkisoikeuden roolin ja niiden keskinäissuhteiden ymmärtäminen on avainasemassa. Tähän tarvitaan kirjallisuutta. Opiskeluaikoinani oli lähes jokaiselle selvää, että tärkeä peruskirjallisuus hankitaan itse kullekin omaan hyllyyn. En kyllä usko, että näin on enää, vaikka likikään kaikkea olennaista ei netistä tai edes digikirjana löydykään.

Painettuun kirjaan liittyy myös se positiivinen piirre, että sellaisen hankkiminen on pikku kynnyksen ja karsinnan takana, mikä usein johtaa olennaisimman löytämiseen, vaikka virhehankintojakin toki joskus tulee. Netin informaatiotulva ja saatavuuden helppous taas voi tehdä hankalaksi erottaa olennaisen epäolennaisesta tai painavan asiantuntijatekstin köykäisestä kirjoittelusta tai kopioidusta siirrännäisestä. Saatavuuden helppous ja aineiston relevanssi saattavat olla jopa käänteisesti verrannollisia. Osa olennaista aineistoa on verkossa maksumuurin takana, mutta niinhän painetut kirjatkin maksavat. Vanhan kustannus- ja toimitusmaailman portinvartijarooli oli eräänlainen tae tai ainakin indisio julkaistun tekstin laatuasosta. Se ei edelleenkaan ole kokonaan hävinnyt, vaan referee-järjestelmän myötä osin jopa kehittynyt, mutta jyvien ja akanoiden erottaminen toisistaan ei kaiken kaikkiaan enää ole yhtä helppoa. Internetistä löytyy oikeudellisistakin kysymyksistä lähes mitä tahansa.

3. Aineistojen saatavuudesta

Vaikka painetut lakikirjat ovatkin mielestäni arvokkaita, on erinomaisen tärkeää koko yhteiskunnan kannalta, että säädökset ja lainvalmisteluaineisto ovat verkosta vapaasti saatavilla. Oikeusvaltio, joka edellyttää jäseniltään sääntöjen noudattamista, on vastaavasti velvollinen huolehtimaan siitä, että nuo säännöt ovat jokaisen vapaasti saatavilla. Mielestäni oikeusministeriö teki 1990-luvulla kansliapäällikkö Kirsti Rissasen johdolla tässä suhteessa ainoan oikean ratkaisun, jonka varassa Finlex-järjestelmää on rakennettu. Muunkinlaisiin

Juhlakirjoja ja muita juhlavia artikkelikoosteita.

julkisen vallan valintoihin olen urani aikana törmännyt. Eräässä oikeusvertailevassa selvityksessä parisenkymmentä vuotta sitten jouduin hankkimaan säädösaineistoa Australian eri osavaltioista. Kävi ilmi, että näiden linjavalinnat jakautuivat jyrkästi kahtia: Osassa osavaltioita säädökset olivat verkossa vapaasti saatavilla, osassa taas oli kaikkeen aineistoon ulottuva maksumuuri. Nykytilannetta siellä en tiedä, mutta yleistuntuma minulla on se, että suomalaista vastaava *open access* -linja on nykyisin omaksuttu useimmissa oikeusvaltioissa. Sama koskee ylimpien tuomioistuinten oikeuskäytännön saatavuutta.

Vaativassa juristikäytössä voi silti tulla ongelmia. Eri oikeudenaloilla säädösten uusiutumisvauhti vaihtelee suuresti. Vuosikymmenienkin takainen säädösaineisto saattaa yhä olla relevanttia, jopa silloin, kun lain tekninen uudelleenkirjoittaminen on peittänyt sisällöllistä jatkuvuutta. Tämä koskee esimerkiksi vesilainsäädäntöä ja kiinteistönmuodostamislainsäädäntöä. Saatavuus ei aina ole helppoa, ja omien paperisten lainvalmisteluasiakirjojen säilyttämisellä on näissä tilanteissa selkeä arvo. Tosin Finlex on tässä suhteessa jossakin määrin edistynyt tavoittamaan paperisen lainvalmistelun aikana syntynyttä materiaalia, mikä on hyvä ja tarpeellinen asia.

Tähänastinen digitaalinen murros ympärillämme on ollut raju, mutta samalla vähittäinen ja hiipivä, minkä vuoksi sen syvyyttä ja laajuutta ei aina huomaa. Vielä jokin aika sitten olisi ollut hölmöä epäillä painetun sanan, ja varsinkaan kovakantisen kirjamuotoisen sellaisen, merkitystä ja pysyvyyttä. Nyt voi jo vakavissaan esittää heiton siitä, että tekstiä, jota ei ole internetissä, ei ole olemassakaan. Tiedän, että vaativiakin oikeudellisia suorituksia usein uskotaan voitavan tehdä, ja tehdään, pelkän verkkoaineiston varassa. Helppous on halpaa, ainakin lyhytnäköisesti ajatellen.

Itse olen korkeimpaan hallinto-oikeuteen 1997 siirrettyänikin pyrkinyt ajan ja mahdollisuuksien mukaan pitämään yllä omaa oikeuskirjallisuuden tuottamista. Monien varttuneiden tieteenharjoittajien tavoin minulle on, hieman liioitellen, käynyt kuitenkin niin, että suuri osa tuotoksistani on julkaistu kollegojen juhla kirjoissa. Niihin ei pyynnön tullen kerta kaikkiaan voi olla kirjoittamatta, tulipa pyyntö Suomesta tai muualta. Ja mikäs siinä, näyttäviä kovakantisia teoksiahan ne ovat. Niistä löytää paljon tärkeitä ja mielenkiintoisia toisten kirjoittajien tekstejä, joita ei missään muualla ole. Monet juhla kirjojat ovat kaikkea muuta kuin päiväperhosia, vaikka sellaisiakin joukkoon mahtuu. Mutta, mutta: Useimmat tällaisista juhla kirjoista julkaistaneen yhä vain ja ainoastaan paperille painettuina. Onko nyt sitten niin, että juhla kirjaa artikkeleineen ei oikeasti ole olemassakaan, jos se ei ole myös netissä? Pelko on aiheellinen. Itse säilytän visusti jokaisen hyllyssäni olevan juhla kirjaa, olipa siinä omaa kontribuutiotani tai ei.

4. Tilahankaluuksia

Tila on rajallista. Näin on useimmilla kotiloissa – ja havaintojeni mukaan nykyisin lukuisilla työpaikoillakin, joissa usein on kritiikittömän mekaanisesti työn laadusta riippumatta omaksuttu keskittymistä heikentäviä ja säilytystilat hävittäviä avokonttorimalleja. Tila-ongelma koskee kaikkia painettuja kirjoja ja lehtiä, niin ammatillisia kuin kaikkia muitakin. Osan itselleni kertyneestä kirjallisuudesta olen joutunut sijoittamaan ulkopuoliseen varastoon. Sinne viedyt teokset ja sarjat eivät kuitenkaan ole enää käden ulottuvilla, valitettavasti.

Pois heittäminen ja karsiminen on aika ajoin ollut välttämätöntä sekin. Valinta on aina vaativaa, eikä totisesti koskaan helppoa ja tuskatonta. Monilla teoksilla on tunnearvoa, ei vähiten silloin, kun etulehdellä on tekijän omakätinen omistuskirjoitus. Selvää tietysti on, että mitä vanhemmasta teoksesta tai artikkelista on kyse, sitä todennäköisempää on, että sen sisältö on vanhentunut, ainakin mikäli tiedonintressinä on voimassa olevan oikeuden sisältö. Aikakriteeri on kuitenkin kaikkea muuta kuin lineaarisen mekaaninen, ja paljon riippuu myös oikeudenalasta ja aiheesta. Sisältöjen vanhentumisen äärimuotoinen ankara laki on tullut tutuksi monille varttuneemmille lakimiehille Tauno Tirkkosen siviiliprosessioikeuden oppikirjan⁵ alkusanojen edellä olleesta *von Kirchmannin* sarkastisesta sitaatista *Ein Feder-*

⁵ Olen monesti pohtinut oppikirja-sanan sisältöä ja konnotaatioita erityisesti oikeudellisissa konteksteissa. Toki juridiikassakin on monenlaisia ja -tasoisia oppikirjoja, mutta sanan vanha perusmerkitys on tietyn oikeudenalan ”opin” tai ”oppien” systemaattinen, tieteellisesti vahva kokonaisuus. Kyse on tällöin siis juridiikan ytimeä eli jostakin aivan muusta (oppi, lära, Lehre *jostakin*) kuin pedagogiasta tai popularisoinnista, joka pelkästään opetustarkoitusta palveleviin oppikirjoihin muualla yleensä liitetään. Toki opetukseen(kin) näitä teoksia käytetään, joten sujuva esitystapa ja ymmärrettävyys ei tietenkään missään tapauksessa ole pahasta. Silti on ole aivan varma siitä, onko esimerkiksi akateemisten saavutusten ja suoritteiden jyvittämisessä osattu arvostaa Tirkkosen teosten kaltaista oppikirjakonseptia oikein.

*strich des Gesetzgebers und Bibliotheken werden Makulatur.*⁶ Itse huomaan napanneeni teoksen viime vuosinakin kohtuullisen usein hyllystäni. Vaikka prosessilainsäädäntö on lähes kauttaaltaan uusiutunut, järjestelmän taustojen valaisijana kirja on yhä usein hyödyllinen, eikä uusin kirjallisuus kata kaikkia Tirkkosen systemaattisen kokonaisuuden aihealueita.

Joskus minulle on Murphyn lain mukaisesti käynyt niin, että käyttötarve syntyy välittömästi teoksen hävittämisen jälkeen. Kivuttominta painotuotteista luopuminen on silloin, kun korvaava sähköinen versio on saatavilla. Näin on kuitenkin ikävän harvoin, ja sitä paitsi paperikirjan hinta on jo tullut kertaalleen maksetuksi. Helposti poistokoriin menevä ryhmä ovat vanhentuneiden lakien kommentaarit ja kirjojen vanhat painokset, jotka tosin ovat joskus hyvin mielenkiintoisia, kun niistä saattaa kiintoisalla tavalla näkyä kirjoittajan näkemysten muuttuminen. Joitakin sellaisia olenkin säilyttänyt.

Esimerkiksi uusista Lakimiehistä käytän yhä mieluiten painettuja numeroita. Niiden selailua ei mikään digitaalinen versio voita. Senkin olen huomannut, että numeroiden selailu avartaa. Kiinnostavaa löytyy nimittäin usein myös sellaisten kirjoitusten sivuilta, joiden avauskuvaketta ei otsikon ja aiheen perusteella välttämättä tulisi digiversion kohdalla edes mieleen klikata.

Joskus syntyy houkutus tulostaa digimuotoinen artikkeli paperille analyttisempaa tai vertailevaa omaa käyttöä varten tai vain varmuuden vuoksi. Säilyttämisen ja myöhemmän löytämisen kannalta artikkeleiden nidotut A4-tulosteet ovat kaikkein ikävimpiä. Tulostamista on kuitenkin vaikea kokonaan välttää. Erilaiset nettiaineistot, muun muassa lainvalmisteluun vaikuttaneet tärkeätkin selvitykset, saattavat ajan, organisaatioiden ja sivusto-rakenteiden muutosten myötä ennen pitkää hävitä bittivaruudesta. Sellaisiakin on tullut tulostetuksi paperille jonkinmoinen määrä.

5. Saatavuuden muutosten vaikutuksia yhteiskunnassa ja oikeuselämässä

En toki ole ainoa, jota tällaiset ongelmat koskevat, ja asialla on myös laajempi yhteiskunnallinen, oikeudellinen, opetuksellinen ja tutkimuksellinen merkityksensä, koska etenkin vanhempien artikkeleiden tosiasiallinen saatavuus kokonaisuutena on heikentynyt. Aikanaan paperin valtakaudella julkaisijat eivät tietenkään ole voineet varautua tekijänoikeuden haltijoiden suostumusten hankkimiseen silloin täysin tuntematonta sähköistä julkaisemis-ta ajatellen. Eri tahoilla säilytettävien painettujen numeroiden ja vuosikertojen määrän kai-ken aikaa vähentyessä on aineiston kokonaissaatavuus digitalisoinnista huolimatta valitet-

⁶ Tauno Tirkkonen: Suomen siviiliprosessioikeus II. WSOY 1966. Sisältyy myös teoksen 2. painokseen (toim. Jouko Halila, WSOY 1977).

tavasti – ja paradoksaalisesti – heikentynyt. Tällä saattaa olla vaikutusta jopa oikeuslähteen tosiasialliseen käyttöön ja valintaan.

Otan esimerkiksi Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen Lakimies-aikakauskirjan. Vuosien 1903–29 numerot ovat vapaassa käytössä Kansalliskirjaston digitaalisessa kokoelmassa osana sen Peri+-palvelua. Myös vuosikerrat 1930–95 ovat Peri+-palvelussa ja vuosikerrat vuodesta 1996 alkaen Helsingin yliopiston kirjaston ja Kopioston Elektra-palvelussa. Mutta vuosien 1930–95 numerot ovat käytettävissä digitaalisina ainoastaan vapaakappalekirjastojen työasemilta ja Peri+-palvelun käyttöoikeuden hankkineissa organisaatioissa. Elektran aineistojen käyttö puolestaan edellyttää sopimusta. Palvelu on käytettävissä yleisissä kirjastoissa sekä ammattikorkeakoulujen ja useimpien yliopistojen paikallisverkoissa. Kaupallisista digitaalisista palveluista Edilex sisältää Lakimiehen numeroittain pdf-tiedostoina vuodesta 2004 alkaen, ja tämän aineiston käyttö kuuluu Lakimiesyhdistyksen jäsenetuihin. Jo tämän yhden aikakauskirjan osalta kokonaisuus on käyttäjälle perin mutkikas, ja tosiasiallinen saatavuus riippuu käytännössä monista eri seikoista. Hyllyssä oleva pitkä painettu sarja olisi yksinkertainen käyttää (digitaalinen aineistohaku on silloinkin käytettävissä!), mutta yhä harvemmassa paikassa sellaisia enää on.

Tässä välissä pieni henkilökohtainen esimerkki: Olin tilansäästösyistä jokunen vuosi sitten hävittänyt hyllystäni muun ohella vuoden 1975 Lakimiehet, joitakin erilleen irrotettuja artikkeleita lukuun ottamatta. Kun sitten tätä artikkelia varten halusin aiemman mielikuvaani perusteella katsoa, mitä Aulis Aarnio oli tuona vuonna väitöskirjoista artikkelissaan kirjoittanut,⁷ en voinutkaan kotikoneeltani käyttää mitään digitaalista lähdettä. Ainoaksi käytännön mahdollisuudeksi artikkelin saamiseen jäi siten sellaiseen perinteiseen kirjastoon turvautuminen, joka on säilyttänyt (ja sidottanut) asianomaiset painetut vuosikerrat paperille tai pdf:lle kopioitavissa olevalla tavalla.

Mikäli syynä tämänkaltaisiin kynnyksiin ovat tekijänoikeudelliset seikat, en ainakaan omien vuosien takaisten artikkelieni kohdalla näe osaltani mitään taloudellista tai muuta estettä niiden täysin vapaaseen digikäyttöön. Tämä koskee myös omaa ensimmäistä Lakimiehen artikkeliani samalla 1970-luvulla, sikäli kuin se jotakuta vielä kiinnostaisi.⁸ Luulenta, että monet menneiden vuosikymmenien kirjoittajat ajattelevat tai ajattelisivat vapaasta saatavuudesta samoin. Kirjoittajat ovat aikanaan saaneet julkaisu-oikeudet lehdelle luovuttaessaan pienen palkkionsa kukin, ja sillä hyvä. Järjestelmä toimii kuitenkin nyt digiaikaan siirrettynä uusissa oloissa toisin, sisällön tosiasiallista saatavuutta koko oikeusyhteisön piirissä osapuolten alkuperäisen tarkoituksen vastaisesti kaventaen.

⁷ Jäljempänä alaviite 9.

⁸ Pekka Vihervuori: Näkökohtia vesilautakunnan asemasta. *Lakimies* 1979:1, s. 20–39. Asianomainen lainsäädäntö on kokonaan kumoutunut, mutta artikkelin mahdollinen relevanssi tänään voisi ainakin periaatteessa perustua siihen, että nykyinen kunnan ympäristönsuojeluviranomainen on voimassa olevan(kin) vesilain mukaisissa tehtävissä vanhan vesilautakunnan suora jatkaja. Tämä vain yhtenä itse tunnustamanani esimerkkinä sisällön relevanssin suhteellisuudesta muuttuneessa oikeustilassa.

6. Klassikoita käden ulottuvilla

Huomaan, että viime aikoina erilaisten iltalukemisten pöydälläni ovat oikeuden maailmasta olleet Viljo Voipion Ilman ja virtaavan veden oikeusasema (1923), Urho Kekkosen Kunnallinen vaalioikeus Suomen lain mukaan (1936), Arvo Sipilän Deliktiperusteisen vahingonvastuun teoreettinen rakenne Suomen varallisuus-oikeutta silmälläpitäen (1936), J. N. Lehtisen Mitä oikeus on (1949), E. J. Mannerin Yleiskäyttö vesioikeudellisena käsitteenä (1953) ja Simo Zittingin Kaupunkimaan omistuksesta (1960). Valikoima tuolla pöydällä vaihtelee ja on siten aina hieman satunnainen. Läheltä juridiikkaa siinä olivat vielä äsken Otto-Iivari Meurmanin Asemakaavaoppi (1947) ja Arvid Wiialan Maanjaon arvioimisoppi I (1958). Paljon muitakin siinä on vuosien mittaan ollut, mutta kukin näistä nyt esillä olevista on omalla tavallaan yhä kiinnostava. Kaikki nuo ovat monografioita ja omalla tavaltaan alansa klassikoita. Useimmat juridiset monografiat ovat myös väitöskirjoja, ja niiden aiheissa on kussakin tavalla tai toisella jotakin sellaista, jota lainsäädännön muutokset eivät ole tehneet turhaksi.

Tämänkaltaisten teosten arvokkaassa seurassa herää toisinaan myös kerettiläinen kysymys siitä, syntyykö enää pysyvää tai pitkäaikaista arvoa omaavia monografioita. Tohtorin arvon muuttuessa viime vuosisadan tutkinnonuudistuksissa tohtorin tutkinnoksi oli toki jopa nimenomaisena tavoitteena laskea väitöskirjojen ambitiotasoa.⁹ Tämän jälkeenkin on sallittu monenlaisia ja -tasoisia tutkimusotteita, ja kuvaan ovat tulleet myös artikkeliväitöskirjat. Minusta on selvää, että pysyvämpää merkitystä omaavia monografioita on joukossa ollut yhä vähemmän. Eipä tässä mitään, jos pysyvän kirjahyllypaikan ansaitsevia klassisen tyylin monografioita syntyisi sitten joskus myöhemmin väittelijän vartuttua, mutta eipä sellaisiakaan teoksia kovin paljon näy. Ehkäpä aika yksinkertaisesti on liian nopeatempoinen syvällisille monografioille. Tietenkin myös tutkimusympäristön ja julkaisutapojen diversiteetti on samaan aikaan lisääntynyt, eikä yleistystäni pidä ymmärtää väärin. Tutkintojen uudistamisella on ilman muuta ollut hyvätkin puolensa.

7. Mitä tulevaisuudessa?

Se, millaista suomalaista oikeuskirjallisuutta käyttöömme tulevaisuudessa syntyy, on vahvasti kiinni siitä, millaiset oikeudelliset eväät lakimiesten peruskoulutuksessa annetaan. Saattaa olla, että nimenomaan juridiikan kaltainen ala kärsii eniten siitä, että kouluissa ja muissa oppilaitoksissa edellytetään erimuotoista lukemista yhä vähemmän. Samaa jatku-

⁹ Esim. Aulis Aarnio: Pitäisikö tohtoriksikin kouluttaa? Ajatuksia oikeustieteellisestä jatkokoulutuksesta. Lakimies 1975:1, 4–18, 12–15 ja Hannu Tapani Klami: Mikä vikana väitöskirjoissa? Lakimies 1994:3, 351–355.

moa edustaa mielestäni myös oikeustieteellisten tiedekuntien opetukseen nykyisin vahvasti tarjolla oleva ilmiöpohjaisuus. Sille on varmasti oma sijansa, mutta ei oppimisen ytimessä, vaikka näinkin on saatettu tavoite kärjistää: ”Ratkomalla tosielämään ja tulevaisuuden työelämään liittyviä ongelmia opittava sisältö voidaan nähdä arvokkaampana kuin tieto, joka käsitellään puhtaasti teoreettiselta pohjalta ilman kytköksiä käytäntöön.”¹⁰ Olen tästä ja myös itse vastakkainasettelun mielekkyydestä pitkälti eri mieltä. Ilmiöpohjaisuus vallitsevana metodina tappaa helposti kyvyn oikeudelliseen ajatteluun. Oikeus ei ole vain yksittäisiä ongelmanratkaisutilanteita. Irrallaan oikeuden järjestelmän ja sen rakenteiden ja periaatteiden oppimisesta ja perinpohjaisesta tuntemisesta peruskirjallisuuden avulla ei oikeudellisia ongelmiakaan voida järjestelmällisesti ratkaista. Vain vahva, kunnan kirjoista saatava teoreettinen pohja voi antaa perusvalmiudet tulevaisuudenkin työtehtäville, joiden sisältöä ei nyt kukaan voi tietää.

Äärimmäisyyteen viety ilmiö- ja ongelma-keskeisyys on alkuperältään angloamerikkalaisena lähtöisin sellaisesta pragmaattisesta oikeusjärjestelmästä, jossa systematiikalla ja rakenteilla on, toisin kuin mannermaisissa järjestelmissä, vähäinen merkitys. Tästä myös seuraa, että metodin käyttökelpoisuus lieene meillä suurimmillaan liike-elämän sopimus-oikeudessa, mutta yksin dominoiva se ei voi sielläkään olla. Monilla muilla oikeudenaloilla ”kirjaviisaudesta” irrallinen ilmiöpohjaisuus ja ongelma-keskeisyys saattaa liiallisesti painotettuna näkökulmana ajan mittaan näivettää kyvyn vahvaan ja luovaan oikeudelliseen ajatteluun ja siten heikentää edellytyksiä koherentin ja validin uuden oikeuskirjallisuuden tuottamiseen, olipa tuotoksen tekninen muoto mikä hyvänsä.

On kuitenkin monia syitä uskoa, että tulevaisuudessakin syntyy sellaista oikeuskirjallisuutta, jota oikeuselämä eri muodoissaan tarvitsee. Osa tästä on vielä pitkään vähintäänkin rinnakkaisesti paperimuotoista. Ainakaan oma tarkoitukseni ei ole painetusta kirjallisuudesta luopua, enkä liene lähimainkaan ainoa. Ehkäpä voimme jatkossa entistäkin kivuttomammin yhdistää erilaisten formaattien tarjoamat edut. Tekniikka kehittyy vatedeskin.

¹⁰ Beata Mäihäniemi – Aapo Asp – Anna Band: Työelämätaitojen opettaminen ja oppiminen juristikoulutuksessa vastauksena digitalisaatioon. Lakimies 2018:7–8, s. 1024–1046, 1034.

Sakari Wuolijoki

Pankkijuristin ja bibliofiilin kirjasto

1. Kirjaston luonne ja käyttötarkoitus

Oma yksityiskirjastoni ei kenties ole tyypillinen esimerkki yrityslakimiehen kotikirjastosta, koska kirjastoni ei ole puhtaan ammatillinen eikä pelkästään viihteellinen, vaan osittain myös tieteellinen ja bibliofiilinen. En ole hankkinut kirjastooni ainoastaan sellaista käsikirjastoa, joka on välttämätön työasioiden hoitamiseksi iltaisin ja viikonloppuisin, vaan lisäksi olen ajoittain suorastaan keräillyt oikeuskirjallisuutta. Ammatillisten tarpeiden ja bibliofiilisen keräilyn ohella olen kartuttanut kirjastoa tieteellisistä lähtökohdista etenkin siihen aikaan, kun 2000-luvun alussa kirjoitin velvoiteoikeudellista väitöskirjaani. Näistä syistä oikeustieteelliseen kirjastooni on syntynyt ikään kuin kolme alaosa: ammatillinen pankkilakimiehen työssä tarvittava osa, tieteellinen osa ja bibliofiilinen osa. Näistä alaosista koostuvan oikeustieteellisen aineiston lisäksi kirjastossani on tietenkin myös koti- ja ulkomaista kaunokirjallisuutta sekä eri alojen tietokirjallisuutta, mutta niiltä osin ei voida puhua mistään systematisoiduista kokonaisuuksista eivätkä ne kuulu tämän kirjoituksen piiriin.

Tästä johdannosta jo ilmenee, että kirjastoni ei ole minulle pelkästään ammatillinen työväline. Kirjat antavat henkisesti paljon ja monipuolinen kirjakokoelma auttaa ajattelemaan laajasti. Tilana kirjasto on pohdiskelun ja rauhoittumisen tyyssija. Kirjahyllyillä ja kirjoilla on myös tiettyä esteettistä ja sisustuksellista merkitystä.

2. Kirjaston ammatillinen osa

2.1. Finanssialan oikeuskirjallisuuden kehitys ja oikeuskirjallisuus

Finanssialan juridiikan muuttuminen viime vuosikymmeninä huomattavan yksityiskohtaisesti säännellyksi ja kansainväliseksi näkyy myös alan juristin oikeuskirjallisuudessa. 1900-luvun loppuvuosikymmenten pankkilakimies saattoi hyvin tehdä työtään kotimaisten lakikirjojen, muutamien perusoppikirjojen sekä velvoite- ja esineoikeuden teosten avulla. Tuon ajan pankkilakimiehen työvälineitä olivat esimerkiksi aikanaan Rahalaitosten

neuvottelukunnan aloitteesta kirjoitettu Pankkitoimen lakiasiat – klassikko, josta ilmestyi eri kirjoittajakokoonpanoilla useita painoksia vuosina 1950–1998. Pankkijuristien kirjoja ovat myös olleet Erkki Aurejärven velvoiteoikeudelliset teokset. Lisäksi esineoikeus on perinteisesti ollut pankkilakimiehelle tärkeä osaamisala ja siitä syystä alan mestariteos, Erkki Havansin Esinevakuusoikeudet vuodelta 1984 tai 1992 kuului pitkään perusvarustukseen.

Finanssialan EU-peräisen sääntelytulvan takia varsinkin kotimaisen oikeuskirjallisuuden merkitys työvälineenä on vähentynyt. Tämä johtuu ensinnäkin siitä, että lakimiehen ratkaistavaksi tulevat ongelmat koskevat usein niin tarkkaan säänneltyä erityiskysymystä, että oikeuskirjallisuutta ei yleensä ole. Toiseksi alan sääntely muuttuu niin tiuhaan, että vaikka oikeuskirjallisuutta olisikin, se ei tavallisesti olisi enää täysin ajantasaista. Tästä huolimatta pankkilakimiehet työskentelevät yhä myös sellaisen juridiikan parissa, joka ei ole EU-peräisen finanssiregulaation kohteena. Tällaisia oikeusjärjestyksen lohkoja ovat esimerkiksi jäämistöoikeus, esineoikeus, insolvenssioikeus ja yhtiöoikeus. Näiden oikeudenalojen kysymyksiä ratkottaessa oikeuskirjallisuudella on yhä merkitystä.

Toisaalta ulkomaisen oikeuskirjallisuuden merkitys pankkialan lakimiesten työssä on lisääntynyt verrattuna aiempiin vuosikymmeniin, jolloin ulkomaisen oikeuskirjallisuuden käyttö käytännön lakimiehen työssä oli tavatonta. Nykyään finanssialalla voi hyvinkin hyödyntää ulkomaista oikeuskirjallisuutta esimerkiksi sijoituspalvelujen tarjonnan tai suuryritysten kansainvälisen rahoituksen juridiikassa. Vaikka näin on, ulkomaista lähdekirjallisuutta kyllä hyödynnetään silti käytännön työssä mahdollisuuksiin nähden vähän. Esimerkiksi oikeudenkäyntikirjelmissä kynnys viitata oman kannan tueksi ulkomaisessa oikeuskirjallisuudessa esitettyyn on korkea.

2.2. Lakikirjat ja sähköiset tietokannat

Pankkilakimiehen työvälineiden yhteydessä on toki käsiteltävä myös lakikirjoja. Aiemmin Suomen laki tai Finlands lag -teokset olivat jatkuvasti käden ulottuvilla, kun nykyään pankkeihin ei välttämättä edes tilata lakikirjoja. Tämä on ymmärrettävää monesta syystä. Ensinnäkin ajantasaisin kotimainen säädösaines on saatavissa ilmaiseksi internetistä Finlex-palvelusta. Toiseksi finanssialan normeja on EU-sääntelyn myötä niin paljon, että kaikkea säädösainesta ei kyetä painamaan Suomen laki -teoksiin. Tästä syystä lakikirjoja käyttävä finanssialan regulaation parissa työskentelevä pankkijuristi joutuisi joka tapauksessa käyttämään lakikirjojen ohella myös sähköisiä palveluja.

Lakikirjojen käytöstä luopumiseen liittyy myös haittapuolia. Lakikirja on nimittäin pedagogisesti erittäin hyödyllinen. Jos lakeihin oppii tutustumaan vain Finlexin avulla, oikeusjärjestyksen kokonaisuus ei hahmotu helposti. Lakikirjassa on nimittäin loistava systematiikka. Lakikirjaa selailemalla oppii kuin itsestään sen, mitä oikeudenaloja on ja mitkä ovat kunkin oikeudenalan keskeisimmät säädökset. Etsimällä säädöstietoa vain Finlexistä

jokin keskeinen laki saattaa jäädä kokonaan huomaamatta. Käytännön työssä lakikirja tuli aiemmin usein personoitua: useimmin käytettyjä lakeja merkittiin tarralapuilla ja pykälien viereen kirjoitettiin omia pykäläviittauksia tai oikeustapausviitteitä. Tämä kaikki tuki oivallisesti säännöksiä oppimista ja muistamista. Lakikirjaan liittyy niin paljon pedagogisia etuja, että ainakin oikeustieteen opiskelijoiden olisi edelleen ilman muuta suotavaa hankkia lakikirjat. Lakikirja oli aiemmin myös juristin identiteettiin kuuluva statusesine. Edelleen olisi toivottavaa, että lakikirjoja käsiteltäisiin arvokkaasti (eikä esimerkiksi käytettäisi pöydänjalkojen alla korokkeina, kuten olen nähnyt tehtävän).

2.3. Ammatillinen yksityiskirjasto

Yllä kuvaamani trendit näkyvät myös omassa kirjastossani. En ole enää vuosiin pitänyt kotikirjastossa lakikirjoja. Ammatilliseen käsikirjastooni kuuluvat keskeisimmät kotimaiset pankkialan kannalta tärkeät teokset. Näitä ovat esimerkiksi tietyt kulutusluotonantoa tai sijoituspalveluja koskevat monografiat. Pankkijuristin työn kannalta riittävää kuitenkin ei ole se oikeuskirjallisuus, joka koskee nimenomaan pankkipalvelujen tarjoamista. Monessa tilanteessa on nimittäin välttämätöntä tuntea myös siviilioikeuden oikeusjärjestys laajemmin. Kulutusluottojen juridiikkaan esimerkiksi kuuluu panttaus, jota ei voi hallita tuntematta maakaarta ja kiinteistöoikeutta. Sijoitusneuvonnan juridiikkaan puolestaan kuuluu riitatilanteissa myös vahingonkorvausoikeus, jonka hyvä hallinta edellyttää esimerkiksi syy-yhteyksysymyksiä ja sopimusoikeuden yleisempiä oppien tuntemusta. Yksityishenkilöiden pankkipalvelutilanteissa asiakkaan kuolema aiheuttaa usein oikeudellisia kysymyksiä, joita ratkottaessa on tunnettava perintöoikeuden järjestelmä.

Koko oikeusjärjestyksen kattavan ajantasaisen kirjaston ylläpitäminen kotiolosuhteissa on valitettavan hankalaa. Siksi ammatillinen käsikirjastoni on melko sattumanvarainen. Monet kirjoista olen saanut lahjaksi niiden tekijöiltä.

Kotona työskentely ei välttämättä edes edellytä paperimuotoista oikeuskirjallisuutta, koska sähköiset palvelut mahdollistavat niihin kuuluvan oikeuskirjallisuuden käytön kotoakin. Tästäkään syystä en juurikaan hanki kotiini oikeuskirjallisuutta pelkästään ammatikäyttöä varten. Siitä huolimatta monet teoksista, jotka ikään kuin kuuluvat kirjastoni tie-teelliseen osaan tai bibliofiiliseen osaan, ovat toki hyödyksi myös ammatikäytössä.

Ammattikirjallisuuteni yhteydessä on mainittava myös taloustieteellinen kirjallisuus. Finanssialan lakimiehen ammattitaidon kannalta on ilman muuta hyödyllistä tuntea myös rahoitusteoriaa. Luotonmyönnön ja arvopaperimarkkinoiden sääntelyn syvällinen ymmärtäminen edellyttää lisäksi rahoitusteorian perusteiden tuntemista. Siksi kirjastooni kuuluu kansantaloustieteen, rahoitusteorian ja sijoitustoiminnan oppi- ja käsikirjoja. Nämä ovat lähes kaikki ulkomaisia.

3. Kirjaston tieteellinen osa

Kirjoittaessani väitöskirjaani 2000-luvun alussa tarvitsin tietysti suuren määrän lähdekirjallisuutta. Käytin jonkin verran Eduskunnan kirjastoa, mutta koska tein väitöskirjaani työn ohessa pääosin iltaisin, öisin ja viikonloppuisin, julkisten kirjastojen aukioloajat eivät olleet minulle riittäviä. Tästäkin syystä hankin tutkimuksen kannalta keskeisimmän oikeuskirjallisuuden omistukseeni.

Aluksi päätin hankkia tutkimukseni kannalta olennaisimmat pohjoismaiset väitöskirjat ja muut monografiat. Suomen osalta tämä merkitsi sitä, että pyrin ostamaan kaikki viimeisten vuosikymmenien sopimus- ja arvopaperimarkkinaoikeudelliset tutkimukset. Suuri osa näistä oli julkaistu Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen A-sarjassa, joten tehtävä oli helpohko. Lakimiesyhdistyksen etuihin kirjakustantajana nimittäin kuuluu erittäin hyvä vanhempien kirjojen saatavuus. Osan kotimaisista kirjoista jouduin kuitenkin metsästäämään antikvariaateista, joissa ei kyllä yleensä myy mitään oikeustieteellistä kirjallisuutta. Tämä on tutkijan kannalta sääli, koska varsinkin siviilioikeuden peruskysymyksien osalta vanhalakin oikeuskirjallisuudella voi olla suuri arvo. Nykyään tilannetta helpottavat internetissä toimivat antikvariaatit ja myyntipalstat.

Tutkimustyössä on tärkeää perehtyä myös vanhempaan oikeuskirjallisuuteen. Vaikka sääntely on muuttunut ja vanha oikeuskirjallisuus on yleensä läpeensä ”vanhentunutta” normatiivisesta näkökulmasta, aiemmissa tutkimuksissa saatetaan käsitellä kysymyksiä, jotka edelleen ovat relevantteja. Esimerkiksi Väinö Vihman tutkimus vakuutuksenottajan tiedonantovelvollisuuksista vuodelta 1945 oli minulle hyödyksi väitöskirjani kysymysten jäsentelyssä.

Ulkomaisten lähdeaineiston hankkiminen oli luonnollisesti selvästi vaikeampaa kuin kotimaisen. Ostin pohjoismaista oikeuskirjallisuutta Tukholmasta, jossa on muutamia antikvariaattejakin, jotka ilahduttavasti myivät myös oikeustieteellistä kirjallisuutta. Lisäksi tilasin ulkomaisia kirjoja internetin kautta. Loppujen lopuksi väitöskirjani lähdeaineistosta huomattava osa oli ulkomaista oikeuskirjallisuutta, koska tutkimukseni aihepiiristä oli kirjoitettu niin paljon kansainvälisesti.

Keskeisimpien tutkimuksien systemaattisen hankkimisen ohella tulin tutkimustyön tiimellyksessä tehneeksi paljon tutkimuksen kannalta hyödyllisiä hajahankintoja tutkimuksen reuna-alueilta. Merkittäväksi sivukiinnostuksen kohteeksi muodostui esineoikeus, koska olin työni puolesta perehtynyt vakuusoikeuteen. Tästä oli se hyöty, että pystyin tutkimuksessani hyödyntämään esineoikeudellisia oppeja tiedonantovelvollisuuksien teoriaa kehiteltäessä.

Oikeustieteellisen tutkimuksen kannalta aikakauskirjoissa, kuten Lakimiehessä ja Defensor Legiksessä, julkaistut artikkelit ja muut kirjoitukset ovat vähintään yhtä merkityksellisiä kuin monografiat. Artikkeleissa on usein pureuduttu monografioita yksityiskohtaisemmin

johonkin oman tutkimuksen kannalta kiinnostavaan kysymykseen. Parhaassa tapauksessa – ja tätä esiintyy ainakin Suomessa valitettavan harvoin – oikeustieteellisissä aikakauskirjoissa on suorastaan tieteellistä debattia oman tutkimusaiheen kannalta kiinnostavasta kysymyksestä. Nykyään oikeustieteellisten aikakauskirjojen käyttö sähköisesti on erittäin helppoa, mutta itse olen siitä huolimatta myös säilyttänyt paperisena Lakimiehen vuosikerrat vuodesta 2002 alkaen. Olen sidottanut vuosikerrat mustiin nahkakansiin V. & K. Jokisen mainiossa kirjansitomossa Helsingissä. Näin ne sopivat ulkoasultaan Lakimiehen vuosikertoihin vuosilta 1908–1931 sekä 1938–1952, jotka minulla myös on sidottuna.

Väittelemisen jälkeen kirjastoni tieteellinen osa on laajentunut satunnaisemmin. Olen edelleen ostanut itseäni kiinnostanutta tai työn tai tutkimuksen kannalta tärkeää tieteellistä kirjallisuutta. Tutkimuksellista osuutta kirjastossani on myös kasvattanut se, että olen vuodesta 2012 alkaen ollut Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen hallituksessa. Tästä syystä tieteellinen kirjastoni on luonnollisesti kasvanut kaikilla oikeudenaloilla.

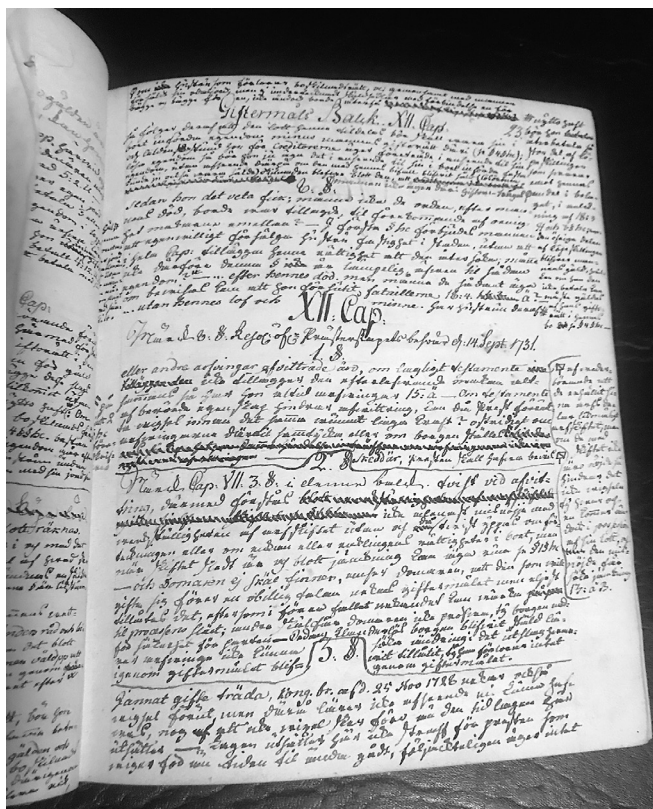
4. Kirjaston bibliofilinen osa

4.1. Kokoelman tausta

Bibliofilisen keräilyalani ydin on 1600- ja 1700-lukujen Ruotsi-Suomen oikeuskirjallisuus. Aloittaessani oikeustieteelliset opinnot vuonna 1998 sain kotoa suvussa perintöesineistönä kulkenutta vanhaa Ruotsi-Suomen oikeuskirjallisuutta, joka oli aiemmin kuulunut eräälle suvun asianajajalle. Kokoelma oli pienehkö, ehkä kymmenkunta nidettä, eikä siihen kuulunut mitään suuria harvinaisuuksia. Kaunis vanha kirjakokoelma innoitti silti tutustumaan vanhempaan oikeuskirjallisuuteen ja oikeustieteen historiaan. Vaikka kokoelma ei ollut bibliofilisesti erityinen, siinä oli toki suku- ja henkilöhistoriallisesti kiinnostavia piirteitä. Osa teoksista oli esimerkiksi aiemmin kuulunut viimeiselle maamarsalkalle, Viktor Magnus von Bornille, joka oli tilanomistaja ja lakimies sekä innokas perustuslaillisen suuntauksen kannattaja 1800-luvun lopussa.¹ Hänen perujaan kirjastossani on esimerkiksi siistissä kunnossa oleva David Nehrmanin *Föreläsningar över ärfvdabalken* vuodelta 1752.

Tähän kotoa saamaani kokoelmaan kuului myös muutamia sidottuja käsinkirjoitettuja luentomuistiinpanoja. Opiskelijoilla ei vielä 1800-luvullakaan välttämättä ollut mahdollisuutta hankkia painettuja kirjoja, joten luento-opetuksella oli tästä syystä suuri merkitys. Huolella tehdyistä luentomuistiinpanoista saattoi tulla opiskelijoiden kesken arvokasta kauppatavaraa. Kirjastooni kuuluu muun muassa noin kaksisataasivuiset muistiinpanot

¹ Viktor Magnus von Bornin omistamassa Sarvilahden kartanossa oli kohtalainen kirjasto. Tätä kirjastoa on kuvattu teoksessa Henrika Tandefelt (red.), *Sarvlax. Herrgårdshistoria under 600 år. Svenska litteratursällskapet i Finland* 2010.

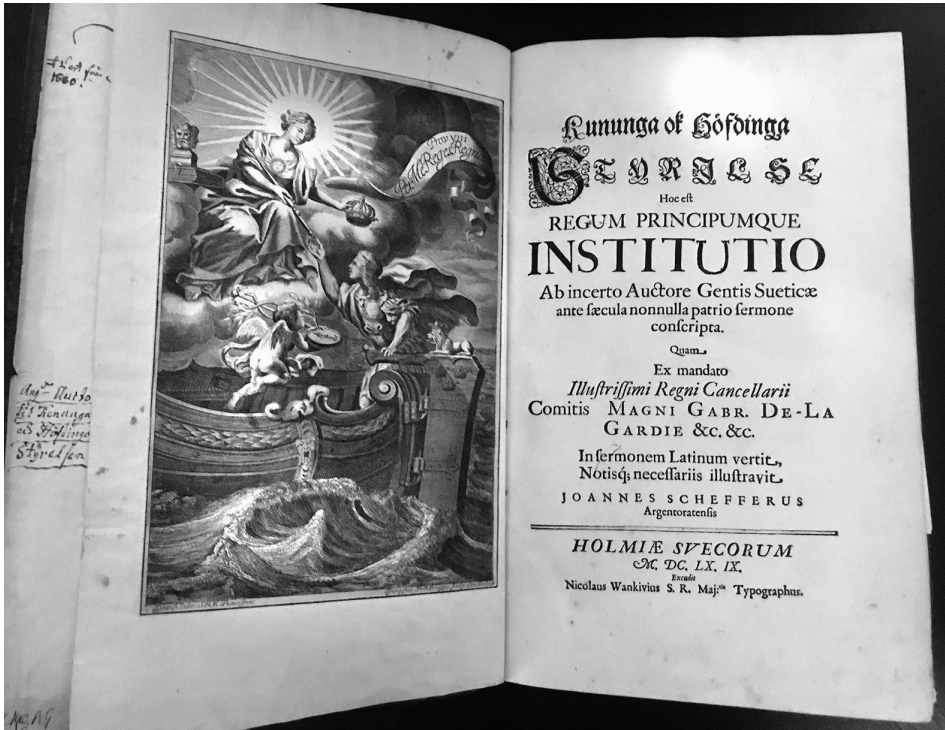
1700-luvulta oleva sidottu kirja, jossa on käsin kirjoitettuja huomioita muun muassa naimakaaren (giftermålsbalken) säännöksistä.

Matthias Caloniuksen rikosoikeuden luennoista.² Luentomuistiinpanojen lisäksi oikeustieteen opiskelijat ovat käyttäneet käsin kirjoitettuja kopioita vuoden 1734 laista. Kokoelmasani on esimerkiksi erittäin huolellisesti käsin kirjoitettu lakikoonnos, joka käsittää kaikki vuoden 1734 lain kaaret.

Suvun vanhan kokoelman saatuaani olen täydentänyt sitä ottamalla pyrkimyksekseni hankkia kaikki Ruotsi-Suomen aikainen painettu ruotsinkielinen oikeuskirjallisuus lukuun ottamatta pelkkiä painettuja säädöstekstejä. Keräilyalan rajaaminen ruotsinkieliseen kirjallisuuteen on merkittävä, koska näin keräilyalan ulkopuolelle jäävät esimerkiksi latinankieliset väitöskirjavihot ja monet muut pienpainatteet, joiden systemaattinen kerääminen olisi lähes mahdotonta.

Olen täydentänyt kokoelmaani ostamalla kirjoja pohjoismaisista antikvariaateista ja kirjahuutokaupoista. Vanhojenkin oikeustieteellisten teosten hinnat ovat yleensä varsin koh-

² Caloniuksen luennot on sitemmin suomennettu, painettu ja julkaistu moneen otteeseen. Ks. Urpo Kangas – Pekka Timonen (toim.), Siviilioikeuden luennot. Matthias Calonius. Werner Söderström Lakitieto Oy 1998. Teoksessa on myös luentojen merkitystä hyvin kuvaava esipuhe.

Nimiösivuaukeama vuonna 1669 painetusta latinan- ja ruotsinkielisestä Johannes Schefferuksen toimittamasta lakikokoelmasta. Tyyli on melko tyypillinen 1600-luvun teokselle. Kuparipiirroksuvassa on havaittavissa Ruotsin suurvaltasymboliikkaa.

tuullisia, koska kysyntää tällaisiin kirjoihin kohdistuu ymmärrettävistä syistä niin vähän. Stockholms Auktionsverket järjestää erittäin korkeatasoisia kirjahuutokauppoja, joihin on helppoa osallistua myös internetissä tehtävillä tarjouksilla.

Erittäin vanhan oikeuskirjallisuuden kansainvälisessä kaupassa on otettava huomioon kulttuuriesineiden maastavientiä koskeva sääntely. Kunkin maan lainsäädännössä on yleensä rajattu tietyn vanhan esineistön maastavientiä säätämällä se luvanvaraiseksi.³ Suomessa asiasta säädetään kulttuuriesineiden maastaviennin rajoittamisesta annetussa laissa (933/2016). Tämän lain mukainen pääsääntö kirjojen osalta on, että ennen vuotta 1800 Suomessa painettujen tai ennen vuotta 1600 ulkomailla painettujen kirjojen maastavienti on luvanvaraista. Ruotsissa kulttuuriesineiden maastaviennistä säädetään kulturmiljölagen-laissa ja sitä täydentävässä asetuksessa. Tässä sääntelyssä erityisasemassa ovat muun muassa Ruotsissa ennen vuotta 1700 painetut kirjat.

³ Euroopan unionin ulkopuolelle vientiä koskee lisäksi neuvoston asetus (EY) N:o 116/2009.

Vanhan oikeustieteen keräileminen on kannustanut myös oikeushistorian ja oikeustieteen historian opiskeluun. Tässä ovat suureksi hyödyksi olleet yleisen yliopistohistorian ja oikeuden aatehistorian ohella Lars Björnen sangen yksityiskohtaiset tutkimukset.⁴ Vanhojen oikeustieteellisten teosten omistaminen on antoisampaa, kun tuntee myös niiden historiallisen ja tutkimuksellisen kontekstin. Olen toki tällä alalla vain diletantti, mutta bibliofiilisen keräilyalani ansiosta olen oppinut tuntemaan oikeustieteen kehityksen päälinjat luonnonoikeudesta käsitelainoppiin.

4.2. Esimerkkejä kokoelmasta

Ruotsi-Suomen oikeushistorian kannalta vuoden 1734 laki on tietenkin tärkeä ja kuuluu siitä syystä tämän ajan kirjaston perusteoksiin. Kyseiseen lakiin perustuvia lakikirjoja on painettu 1700-luvulla useina painoksina. Bibliofiilisesti kiinnostavin on lain ensimmäinen painos vuodelta 1736. Tämä lakikirja kuuluu kirjastooni tyydyttävässä kunnossa puoliranskalaisena sidoksena. Mainittakoon, että 1500-luvulta peräisin olevat tuomarinohjeet olivat mukana jo tässä ensimmäisessä nykyaikaisessa lakikirjassa, jossa ne oli painettu teoksen loppuun varsinaisen lakitekstin jälkeen.

Bibliofilisen kokoelmani helmiin kuuluu ensimmäinen suomenkielinen lakikirja vuodelta 1759.⁵ Ostaessani tämän kirjan eräästä suomalaisesta huutokaupasta sen kannet olivat niin surkeassa kunnossa, että jouduin sidotuttamaan kirjan uusiin, toki 1700-luvulle tyyppisiin, nahkakansiin. Harkitsin tätä huolella, koska nämä lakikirjat ovat kulttuurihistoriallisesti tärkeää kansallisomaisuutta. Eduskunnan kirjaston vuonna 2009 tekemän selvityksen mukaan Suomessa on jäljellä vain 39 tiedossa olevaa kappaletta tästä vuoden 1759 lakikirjasta. Vaikka Fennica-kirjallisuus ei oikeastaan kuulu keräilyalaani, olen pitänyt tätä teosta arvossa. Vuoden 1759 suomenkielistä lakikirjaa voi pitää eräänlaisena suomalaisen oikeuskirjallisuuden ”Gutenbergin Raamattuna”.⁶ Fennomaanisista syistä kokoelmaani kuuluu myös Jaakko Forsmanin väitöskirja ”Pakkotilasta kriminaali-oikeudessa” vuodelta 1874. Se on ensimmäinen suomenkielinen oikeustieteellinen väitöskirja.⁷

⁴ Itselleni erityisen hyödyllinen on ollut Björnen pohjoismaisen oikeustieteen historiaa käsittelevä tutkimus ajalta ennen 1800-lukua. Teoksessa on bibliofilian kannalta kätevät kirjallisuus- ja henkilöluettelot. Ks. Lars Björne, *Patrioter och institutionalister. Den nordiska rättsvetenskapens historia. Del I. Tiden före år 1815, Rättshistoriskt bibliotek* 1995.

⁵ Ks. suomalaisen lakikirjan historiasta esim. Pirkko Knuutti: *Varhaiset lainsuomennokset*, s. 107–129, teoksessa Heikki E. S. Mattila – Aino Piehl – Sami Pajula (toim.), *Oikeuskieli ja säädöstieto. Suomenkielinen lakikirja 250 vuotta, Suomalainen Lakimiesyhdistys* 2010, s. 120–122. Vuoden 1759 suomenkielinen lakikirja on siis käännös vuonna 1736 julkaistusta ruotsinkielisestä lakikirjasta.

⁶ Gutenbergin Raamattu lienee harvinaisuutensa ja komeutensa takia maailman arvokkaimpia kirjakeräilyn kohteita. Kyse on 1450-luvulla painetusta Raamatusta. Näitä on tiedossa vain muutamia kymmeniä. Ks. tästä kirjahistorian kannalta Sirkka Havu, *Kirja kirjahistoriallisen tutkimuksen kohteena*, s. 35–72 teoksessa Tuija Laine (toim.), *Kirjahistoria. Johdatus vanhan kirjan tutkimukseen, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura* 1996, s. 50.

⁷ Suomalaisen Kirjallisuuden Seura oli julkaissut laajemmalle yleisölle tarkoitettua oikeustiedettä suomeksi jo

Muista harvinaisuuksista voin mainita keräilyalani ytimen ulkopuolelta esimerkiksi Castel De Saint-Pierren teoksen *Discours sur la Polysynodis*. Kyseinen kauniisti koristeltu pienikokoinen teos on painettu Amsterdamissa vuonna 1719 ja on sisällöltään valistusfilosofian esiajattelua. De Saint-Pierre esitteli teoksessa tuona aikana radikaalin ajatuksensa siitä, että kuninkaan asemesta vaaleilla valitut neuvostot valitsisivat ministerit. Ranskankielistä valituksen juridiikkaa kirjastossani edustaa myös Montesquieu’n tunnettu *De l’esprit des loix*, joka on kolminiteinen vuonna 1749 painettu teos. Oma kappaleeni on valitettavasti sidottu uudestaan 1800-luvun puolivälissä, mutta on toisaalta sangen siistissä kunnossa. Montesquieu’n lakien henkeä koskevalla ohjelmanjulistuksella oli oma merkityksensä Ranskan vallankumouksen synnyn kannalta, koska se tarjosi aatteellisen pohjan uudelle valtiofilosofialle.

4.3. Muutamia provenienseja

Bibliofilisesta näkökulmasta erityisen kiinnostavaksi kirjan tekee sen provenienssin eli omistajahistorian tunteminen. Vanhoissa oikeustieteellisissä kirjoissa on usein exlibriksiä tai muita omistajamerkintöjä, jotka kertovat kiinnostavasti kirjan omistamisesta aikana, jolloin niiden hinnat saattoivat ylittää tavallisen työntekijän vuosiansiot.⁸ Itselleni läheisimpiä ovat tietysti ne kirjat, jotka ovat kulkeneet suvussa pitkään, mutta yleisemmän kulttuurihistorian kannalta muutkin ovat kiinnostavia. Kokoelmaani lukeutuu esimerkiksi aiemmin Christopher Theodor d’Antivarille kuulunut merilainsäädäntöä koskeva teos vuodelta 1667. D’Antivari oli roomalais-saksalaisen keisarikunnan ministerinä eli diplomaattina Ruotsin hovissa 1700-luvun alkupuolella.

Sisällöltään ja provenienssiltaan kiinnostava on myös kokoelmaani kuuluva sidottu kokoelma Kustaa III:n murhaoikeudenkäynnin asiakirjoja. Kaikki kuulustelupöytäkirjat ja oikeudenkäyntiasiakirjat on painettu vuonna 1792 ja sidottu sitten melko yksinkertaiseen puoliranskalaiseen nahkasidokseen (Kustaa III toki olikin tunnettu frankofiili!). Sidokseen kuuluvat myös esimerkiksi Kustaa III:n hautajaisten seremoniaa kuvaavat määräykset. Kirjassa on lukuisia omistajamerkintöjä. Kannen merkinnöistä selviää, että kirja on kuulunut Johan Eric Schröderille (1791–1857), joka oli kirjastonhoitaja ja professori Uppsalassa. Hänen kuolemansa jälkeen järjestetyssä huutokaupassa kirjan osti skandinaavisena realistina ja saksalaissuuntauksen kannattajana tunnettu Karl Olivecrona (1897–1980). Itse ostin kirjan tukholmalaisesta kirjahuutokaupasta vuosia sitten.

aiemmin. Kokoelmaani kuuluu esimerkiksi vuodelta 1863 oleva Johan Philip Palménin teos *La’in-opillinen käsikirja* itsensä Elias Lönnrotin suomentamana.

⁸ Aiempaa kirjanomistamista kuvataan myös sosiaaliluokkien kannalta kiinnostavasti teoksessa Cecilia af Forsselles & Tuija Laine (toim.), *Kirjakulttuuri kaupungissa 1700-luvulla*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2008.

Hyllyssäni on myös Leo Mechelinin teos *Précis du droit public du grand-duché de Finlande* vuodelta 1886. Tässä venäläistämistoimien uhan aikoihin julkaistussa kirjassaan Mechelin esitteli Suomen valtiollista erityisasemaa. Mechelin katsoi Suomen ja Venäjän välillä vallitsevan reaaliunionin, joka oli perustettu Porvoon valtiopäivillä.⁹ Omassa kappaleessani on Mechelinin omistuskirjoitus senaattori, molempien oikeuksien tohtori H. W. J. Zilliacukselle, jonka huikenteleva seikkailijapoika Konrad ”Konni” Ziliacus oli kiihkomielinen venäläisvastaisuudessaan.¹⁰

Uudehkosta kirjallisuudesta täytyy tässä yhteydessä mainita sen provenienssin takia kirjastooni kuuluva ensimmäinen painos Hartin teoksesta *The Concept of Law* vuodelta 1961. Kirja on aiemmin kuulunut professori Otto Brusiinille ja sen välissä on hauskahko kirje vuodelta 1963. Kirjeessä Edinburghin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan dekaani A. H. Campbell kehottaa Brusiinia tutustumaan kyseiseen Hartin teokseen, vaikka kritisoi-kin Hartin ajattelua siitä, että kirjan perusta on epävarma. Samaisessa kirjeessä dekaani muun muassa valittelee hallinnollisten tehtäviensä suurta määrää ja kiittää kutsusta Suomeen, vaikka myöntääkin matkustavansa mieluummin Välimerelle palmujen ääreen. Ostin taannoin kirjan eräästä antikvariaatista Helsingissä kuudella eurolla.

4.4. Näköaloja jatkoon

Kaiken kaikkiaan kirjastoni vanhin bibliofilinen osa käsittää vain joitain hyllymetrejä. Vanhimmat teokset ovat 1600-luvun jälkipuolelta. Kokoelman pääpaino on 1700-luvun melko tavallisessa tuon ajan oikeuskirjallisuudessa. Todellisissa kansainvälisissä bibliofiilipiireissä kokoelmaani pidettäisiin epäilemättä melko maalaismaisena ja vaatimattomana. Suomalaiseksi yksityiskokoelmaksi se on kuitenkin suppealta alaltaan kohtuullisen kattava.

Kokoelman jonkinlaista kattavuutta kuvaa se, että minun on tätä nykyä vaikea löytää 1600–1700-lukujen ruotsinkielistä oikeuskirjallisuutta, jota minulla ei olisi. Olenkin siksi suhtautunut viime vuosina hyvin joustavasti keräilyalan rajauksiin ja hankkinut myös englannin- ja ranskankielistä tuon ajan oikeus-, talous- tai yhteiskuntatieteellistä kirjallisuutta.

5. Yksityiskirjaston käyttö ja järjestäminen

Kotikirjastoni on monipuolinen ja tarjoaa erilaisia henkisiä virikkeitä. Esimerkiksi tutkimusideoiden saamisen kannalta on hyödyllistä lueskella myös muuta kuin juuri oman alan uusinta oikeuskirjallisuutta.

⁹ Ks. Mechelinin näkemyksistä Hannu Tapani Klami, *Oikeustaistelijat. Suomen oikeustiede Venäjän vallan aikana*, WSOY 1977, s. 131–132.

¹⁰ Ks. Konni Zilliacuksen pienoiselämäkerta Matti Klinge, *Ziliacus Konni*, teoksessa Matti Klinge (toim.), *Suomen kansallisbiografia*, osa 10, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2007, s. 821–824.

Vaikka olen tässä esitysteknisistäkin syistä esitellyt kirjastoani eri osissa, käytön kannalta se muodostaa kuitenkin kokonaisuuden. Hyödynnän ammattikäytössä myös tutkimuksellista kirjallisuutta etenkin kiperiä oikeuskysymyksiä selviteltäessä. Tutkimustyössä taas on usein hyötyä käytännönläheisestä ammattikirjallisuudesta ja vanhastakin oikeustieteestä. Joissain työtehtävissäni ja tutkimuksissani minun on täytynyt perehtyä 1700-luvunkin aineistoon.

Jokainen bibliofiili tuskailee tietenkin kirjojen säilyttämistä koskevien käytännön ongelmien kanssa. Ihanteellista olisi, että koko kirjasto olisi yhdessä paikassa ja että se olisi täydellisesti järjestetty. Tähän en itse ole pystynyt. Kirjat ovat ikävä kyllä hajallaan kaupunkiasunnossamme ja sukutilallamme olevissa rakennuksissa. Kotonakin on useita kirjahyllyjä eri paikoissa.

Kirjojen järjestäminen kirjahyllyihin on mukavaa, mutta myös vaikeaa punnintaa eri näkökohtien välillä. Kirjat voi järjestää ainakin aihealueiden, ulkonäön tai käytön yleisyyden mukaan. Satoja vuosia sitten kirjastoissa oli tapana järjestää kirjat koon mukaan ja josain määrin tämä on toki edelleen välttämätöntä kirjahyllyjen mitoituksen takia.

Tällä hetkellä olen itse järjestänyt kirjastoni aihealueiden mukaan ikään kuin osastoitain. Yhdessä osastossa on oikeustieteellinen ja muu ammatillinen oikeuskirjallisuus, yhdessä osastossa bibliofiilinen kokoelmani. Lisäksi yleiselle tietokirjallisuudelle ja kaunokirjallisuudelle on omat osastonsa hyllyissä. Osastojen sisällä olen pyrkinyt mahdollisimman paljon huomioimaan esteettisiä näkökohtia niin, että kirjahyllyistä muodostuisi kaunis säännönmukainen kokonaisuus. Esimerkiksi Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen A-sarjan kirjat ovat vierekkäin samoin kuin vaikkapa Oxford University Pressin kovakantiset vihreät teokset.

Kuvatunlaiseen edes jonkinlaiseen järjestelmällisyyteen olen kuitenkin pystynyt vain kaupunkiasuntomme kirjastossa. Kirjastoni ”varastoluokissa”, esimerkiksi maalla tai kellaritiloissa kirjojen järjestys on huonompi.

Kirjojen säilyttäminen useassa paikassa ja niiden hieman epäsystemaattinen järjestäminen kirjahyllyihin on aiheuttanut sen, että en muista, mitä kirjoja kirjastooni kuuluu, enkä aina kykene helposti löytämään tiettyä kirjaa. Olen erehdyksessä joskus ostanut kirjan, joka jo kuului kirjastooni. Simo Zittingin väitöskirjoja minulla oli parhaimmillaan kolme kappaletta. Parasta olisikin laatia omasta kirjastostaan kätevä kortisto, jossa kortit myös ilmaisivat missä kirjaston osassa kirja sijaitsee ja missä hyllyssä se on. Kortisto voisi tukea myös kirjojen lainaustoimintaa, kun kantakorttiin voisi merkitä kenelle kirja on lainattu. Yksityiskirjastoillekin on nimittäin melko yleistä, että kirjoja lainataan tuttaville. Tällainen kortisto olisi digitalisoituvassa maailmassa hengeltään samanlainen reliikki kuin itse kirjasto-kin...

6. Lopuksi

Onko laajan yksityiskirjaston hankinta taloudellisesti kannattavaa? Tuskin. Toisaalta kirjojen lukeminen voi jopa olla taloudellisestikin kannattavaa, koska työelämässäkin tarvitaan ammattiosaamisen ohella laaja-alaisia tietoja. Esimerkiksi rahoitusteorian perusteiden ymmärtäminen on ilman muuta ammattiosaamisen syventämisen kannalta välttämätöntä.

Kirjastoilla on kuitenkin taloudellisen arvon ja välinearvon lisäksi henkinen ja kulttuurinen arvo. Kirjasto kertoo omistajastaan ja tämän ajattelun kehittymisestä paljon. Kirjoissa olevat marginaalimerkinnot ja esimerkiksi omistuskirjoitukset voivat myös olla aatehistorian tai henkilöhistorian kannalta tärkeitä.

Yksityiskirjastoihin ja fyysisiin kirjoihin liittyy monia etuja, vaikka ne käytännössä ovatkin samalla omistajilleen ja näiden jälkeläisille huomattava säilytysongelma. On hyvinkin mahdollista, että oikeuskirjallisuuden julkaiseminen fyysisinä kirjoina tai aikakausjulkaisuina vähenee olennaisesti jo lähivuosina. Tästä seuraa, että oikeustieteellisiä kirjastoja – fyysisistä yksityiskirjastoista puhumattakaan – ei välttämättä enää kerry. Tällöin menetetään tiettyä estetiikkaa ja oikeuskulttuuria, mutta tilalle voi toki syntyä jotain uutta, jota emme vielä tunnista. Selvää uskoakseni on, että juristeilla on ikiaikainen teknologiasta riippumaton tarve lukea ja syventyä välillä tekstien pariin.

Kirjoittajat

OTL *Erika Bergström* työskentelee Eduskunnan kirjastossa johtavana tietoasiantuntijana vastuualueenaan kirjaston oikeudelliset aineistot ja niihin liittyvät palvelut. Ennen siirtymistä Eduskunnan kirjastoon hän työskenteli Roschier Asianajotoimistossa oikeusinformaatikkona.

OTT *Heikki Halila* on Helsingin yliopiston siviilioikeuden professori. Hän on toiminut aikaisemmin Helsingin yliopiston urheilu-oikeuden professorina. Vuosina 2001–2006 hän oli Suomen Lakimiesliiton puheenjohtaja ja vuosina 2007–2009 Helsingin yliopiston yksityisoikeuden laitoksen johtaja. Vuodesta 2016 hän on ollut Lakimiesuutisten kolumnisti.

HTT *Jaakko Husa* on Helsingin yliopiston oikeuden ja globalisaation professori. Aiemmin hän on ollut nimitettynä useaan eri oikeustieteen alan täysprofessuuriin. Hän on julkaissut tutkimusmonografioita, oppikirjoja, artikkeleita, katsauksia, oikeustapauskommentteja ja kirja-arvosteluja pääosin englanniksi ja suomeksi. Julkaisuja on käännetty saksaksi, ruotsiksi, kiinaksi, espanjaksi, japaniksi ja turkiksi.

OTT *Juha Häyhä* on ollut korkeimman oikeuden jäsen vuodesta 2001. Hän on toiminut tutkijana ja opettajana eri tehtävissä Helsingin yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa sekä Suomen Akatemiassa vuosina 1983–2001. Häyhän erityisaloja ovat sopimus-, vahingonkorvaus- ja vakuutus-oikeus. Häyhä on yksityisoikeuden teorian dosentti Itä-Suomen yliopistossa. Hän on harjoittanut opintoja yleisessä kirjallisuustieteessä, teatteritieteessä ja estetiikassa Helsingin yliopistossa 1980-luvun alkuvuosina.

JD *Klaus Ilmonen* är advokat och delägare vid Advokatbyrå Hannes Snellman Ab; han arbetar med kapitalmarknadstransaktioner och företagsförvärv och samgåenden rörande börsbolag. Han verkar även som Professor of Practice vid Hanken School of Economics, där han koncentrerar sig på undervisning och forskning inom bolagsstyrning och bolagsrätt. Han har LL.M. examen (Stone Scholar) från Columbia University School of Law. Han har också varit gästade forskare vid Harvard Law School.

OTT *Jyri Inha* on oikeushistorian ja valtiosääntöoikeuden, erityisesti valtiosääntöhistorian dosentti. Hän työskentelee valtiovarainministeriössä lainsäädäntöneuvoksena. Hänen tutkimuksensa ovat kohdistuneet lähinnä 1800- ja 1900-luvun kotimaiseen oikeushistoriaan.

OTT *Mia Korpiola* on toiminut viisi vuotta oikeushistorian professorina Turun yliopistossa. Hän on kirjoittanut useita artikkeleita oikeudellisen kirjallisuuden omistamisesta aina keskiajalta uudelle ajalle. Tässä kirjassa oleva artikkeli liittyy hänen johtamaansa Suomen Akatemian rahoittamaan tutkimushankkeeseen kansan oikeudellisesta tietotaidosta Suomessa pitkän 1800-luvun aikana (nro 309055).

TT *Tuija Laine* on kirkko- ja kirjahistorian dosentti Helsingin ja Itä-Suomen yliopistoissa. Hän toimi Suomen ensimmäisenä, määräaikaisena kirjahistorian professorina vuosina 2012–2016. Tutkimuksissaan hän on tarkastellut erityisesti hartaus- ja katekismuskirjallisuuden käänös- ja levinneisyshistoriaa, kirjakauppaa ja lukemisen kysymyksiä.

OTT *Tatu Leppänen* on korkeimman oikeuden presidentti. Hän on prosessioikeuden dosentti. Ennen tuomarin uraa hän on työskennellyt tutkimustehtävissä Helsingin yliopistossa sekä lainvalmistelijana oikeusministeriössä. Hän on kirjoittanut teoksia prosessioikeuden alalta. Hän on ollut Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen hallituksen jäsen ja puheenjohtaja.

OTT *Toni Malminen* toimii asianajajana Hannes Snellman Asianajotoimistossa. Hän on suorittanut LL.M.-tutkinnon Yale Law School’issa vuonna 2007 sekä suorittaa tällä hetkellä kauppatieteen tohtorin tutkintoa Tampereen yliopiston johtamiskorkeakoulussa. Päätyönä lisäksi hän toimii osa-aikaisessa kilpailu- ja asianajajaoikeuden Professor of Practice -tehtävässä Itä-Suomen yliopistossa. Malminen on Suomalaisen Tiedeakatemian Nuorten Tiedeakatemian jäsen.

OTT *Heikki E. S. Mattila* on vertailevan oikeustieteen dosentti ja oikeuslingvistiikan emeritusprofessori. Hän on aiemmin toiminut Encyclopædia Iuridica Fennica -tietosanakirjan päätoimittajana, valtion kielitutkintolautakunnan ja kieliasiain neuvottelukunnan jäsenenä sekä kääntäjien tutkintolautakunnan asiantuntijana. Vuodesta 2012 Mattila on ollut Oikeustieteen termitietokannan päätoimittaja.

OTT *Sakari Melander* on rikosoikeuden professori Helsingin yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa. Hän on saanut rikosoikeuden dosentin arvon Helsingin ja Turun yliopistoista. Melander on toiminut ja toimii useissa tieteellisissä yhdistyksissä ja tällä hetkellä hän on muun muassa Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen hallituksen jäsen. Vuoden 2018 alusta hän on toiminut Lakimies-aikakauskirjan päätoimittajana.

OTT *Juha Raitio* on Helsingin yliopiston eurooppaoikeuden professori ja eurooppaoikeuden dosentti Lapin, Tampereen ja Turun yliopistossa sekä Maanpuolustuskorkeakoulussa. Hän on toiminut vuodesta 2010 Helsingin yliopiston kirjaston keskustakampuksen neuvottelukunnan puheenjohtajana ja siten saanut perehdytystä yliopistokirjastojen arkeen. Lisäksi Raitio on Helsingin yliopiston Opettajien Akatemian johtokunnan ja yliopistokollegion jäsen.

HT, FM, VTM *Pauli Rautiainen* on Tampereen yliopiston julkisoikeuden apulaisprofessori. Hän on työskennellyt oikeustieteen ja taidepolitiikan tutkijana myös muun muassa Itä-Suomen yliopistossa, Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cuporessa, Taideyliopistossa ja Taiteen keskustoimikunnassa.

TT *Kaisa Sinikara* on työskennellyt noin 40 vuotta Helsingin yliopistossa eri tehtävissä. 1970- ja 1980-luvuilla hän työskenteli teologisen tiedekunnan kirjastossa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa hän työskenteli etnologisen osaston kirjastonhoitajana ja kansainvälisen perinnetieteen bibliografian (1917–1987) päätoimittajana. Helsingin yliopiston opiskelijakirjastoa hän johti 1989–2002. Yliopiston perustamassa tieto- ja kirjastopalvelujohtajan tehtävässä Sinikara toimi vuosina 2002–2009, kunnes kansleri nimitti hänet vuonna 2010 perustetun uuden Helsingin yliopiston kirjaston ensimmäiseksi ylikirjastonhoitajaksi. Tasavallan presidentti myönsi Sinikaralle professorin arvon 2013. Sinikara on tutkinut Helsingin yliopiston kirjastolaitoksen historiaa. Arvioitavana olevan käsikirjoituksen työnimi on Bibliotheca universitatis renovata: Professorien laitoskirjastoista Helsingin yliopiston kirjastoon 1828–2012.

OTT *Matti Tolvanen* on toiminut vuodesta 2003 rikos- ja prosessioikeuden professorina Itä-Suomen yliopistossa. Sitä ennen Tolvasella oli pitkä ura syyttäjänä ja syyttäjänviraston päällikkönä. Hän on kirjoittanut monografioita ja artikkeleita sekä rikosoikeudesta että prosessioikeudesta. Merkittävä osa hänen tuotannostaan käsittelee rikosoikeuden yleisiä oppeja.

OTT *Marianne Vasara-Aaltonen* väitteli Helsingin yliopistosta vuonna 2017 oikeushistoriallisella tutkimuksellaan ruotsalaisten lakimiesten ulkomaisista opinnoista. Sitten hän työskenteli Turun yliopistossa tutkijatohtorina 1800-luvun ihmisten oikeudellista tietotaitoa tutkivassa projektissa. Parhaillaan hän tekee Helsingin yliopistossa post doc -tutkimusta suomalaisen oikeusavun historiasta.

OTT *Pekka Vihervuori* on ollut korkeimman hallinto-oikeuden jäsen 1997–2012 ja presidentti 2012–18. Aiemmin hän toiminut muun muassa oikeusministeriön lainsäädäntöneuvoksena sekä talousoikeuden, ympäristöoikeuden ja maa- ja vesioikeuden professorina Turun ja Helsingin yliopistoissa sekä silloisissa Teknillisessä korkeakoulussa ja Lapin korkeakoulussa. Hän on ollut Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen hallituksen jäsen, varapuheenjohtaja sekä puheenjohtaja. Lakimies-aikakauskirjan toimitusneuvoston puheenjohtaja Vihervuori on ollut 2008–13 ja Oikeustiede–Jurisprudentia-vuosikirjan toimitusneuvoston puheenjohtaja 2001–09. Hän on ollut useiden kymmenien komiteoiden, toimikuntien, työryhmien ja neuvottelukuntien puheenjohtaja, varapuheenjohtaja tai jäsen eri aikoina sekä lukuisten väitöstutkimusten esitarkastaja tai vastaväittäjä. Hän on Suomalaisen Tiedeakatemian jäsen.

OTT *Sakari Wuolijoki* johtaa päätoimissaan Nordean Wholesale Banking Legal -lakiosastoa ja vastaa lisäksi yhtiön lakiasioista Suomessa. Hän on myös saanut siviilioikeuden dozentin arvon. Päätyönsä lisäksi hän on toiminut osa-aikaisessa Professor of Practice -tehtävässä Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulussa, jossa hän opetti rahoitusoikeutta. Sakari Wuolijoki on toiminut useissa kirjallisuuteen, kulttuuriin tai tieteeseen liittyvissä luottamustoimissa. Hän on mm. ollut Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran hallituksessa ja hän on tällä hetkellä Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen hallituksessa.